

MUZEUL NĂSĂUDEAN

ARHIVA SOMEȘANĂ

STUDII, COMUNICĂRI, REFERATE

(1976—1977)

★ ★ ★ ★

NĂSAUD — 1977

www.cimec.ro

ARHIVA SOMEȘANĂ

STUDII, COMUNICĂRI, REFERATE

(1976—1977)

IV (31)

NĂSĂUD — 1977

Colectivul de redactare :

GRIGORE GAZDAC, ALEXANDRU GIURGIUCA, cond.
Muzeului Năsăudean, SIMION LUPȘAN, VASILE PETRI,
SEPTIMIU POP, OCTAVIAN RULEANU, ION RUSU
SĂRĂTEANU, POMPEI ȘTEFANESCU.

Orice corespondență se va adresa MUZEULUI NĂSAUDEAN.
Autorii răspund în exclusivitate de conținutul articolelor.

Editat de : MUZEUL NĂSAUDEAN

B-dul Republicii nr. 19, județul Bistrița-Năsăud. tel. 123.

— N Ă S Ă U Ț —

Cuprins

	Pag.
ADALBERT CRIȘAN,	Sub semnul măreței sărbători 7
POMPEI CRĂCIUN,	P.C.R. — continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român. Programul P.C.R. despre independența națională a României ca permanență a istoriei poporului român 11
SIMION LUPȘAN,	Țărănimea — forță revoluționară principală de-a lungul multor veacuri, în lupta poporului român pentru progres social, pentru libertate națională, unitate și independență 17
ION RUSU-SĂRĂȚEANU,	Războiul de independență — expresie a voinței întregului popor 23
ȘTEFAN ISTRATE,	Vitejia armatei române în războiul pentru independență 28
ȘTEFAN DOMNICI,	Mișcarea muncitorească din România și războiul de independență 33
ELENA MIORIȚA-NAGY,	Aportul femeilor la sprijinirea războiului pentru cucerirea independenței de stat a României 39
IOAN CERNUCAN,	Contemporani ai războiului pentru independență: maiorul Nichita Ignat din Salva și învățătorul bîrgăuan Ilarion Bozga 45
OCTAVIAN RULEANU,	Războiul de independență — izvor de vibrantă evocare în literatură 50
GRIGORE GAZDAC,	Năsăudenii și războiul pentru independență din 1877 56
AL. MATEI,	Autorii „RESBELULUI ORIENTALE ILLUSTRATU” urmăriți de autorități — Contribuții documentare 79
IOAN ILIEȘ,	George Coșbuc — cîntăreț al eroismului ostașilor români în războiul pentru independență 97

IOAN MUREȘAN,	Ecourile războiului de independență în presa internațională a vremii	102
VETURIA MARȚIAN, IRONIM MARȚIAN,	Războiul pentru independență și nășăudenii	108
★	200 de ani de învățămînt pedagogic românesc la Năsăud	116
GRIGORE MARȚIAN,	File din istoria învățămîntului pedagogic nășăudean	119
POMPEI BOCA,	Învățămîntul românesc din județul Bistrița-Năsăud la mijlocul secolului al XVIII-lea	125
ION RUSU-SĂRĂȚEANU,	Ion Marian, pedagog de seamă, inițiator al învățămîntului pedagogic	132
ISIDOR CREMER,	Rolul lui Vasile Petri în pregătirea și perfecționarea învățătorilor în secolul trecut	137
VASILE VRANAU,	Periodice pedagogice nășăudene și rolul lor în promovarea unui învățămînt progresist	145
AL. HUSAR,	Sandu Manoliu, în conștiința contemporanilor	153
LAZAR ZAVASCHI,	Sandu Manoliu — pedagog progresist și educator umanist	162
TEODOR TANCO,	Enciclopedistul Iuliu Moisil	221
AUREL CLEJA,	Cîteva aspecte din lupta desfășurată, sub conducerea P.C.R., a celulei U.T.C. din Școala normală de învățători din Năsăud, între anii 1933—1936	225
OCTAVIAN RULEANU,	Școala normală din Năsăud în primii ani de după Eliberare	234
SEPTIMIU POP,	Dezvoltarea învățămîntului din orașul Năsăud în anii socialismului	239
GABRIELA ABABI,	Educația moral-cetățenească — obiectiv fundamental al activității Liceului pedagogic din Năsăud	244
POMPEI ȘTEFĂNESCU,	Gînduri la prima ediție a Festivalului național „Cîntarea României”	249
GAVRIL ISTRATE,	Limba poeziei lui George Coșbuc	252
V. SIMIONESE,	Particularități fonetice și morfologice regionale în proza lui Liviu Rebreanu	277
VIOREL VASIES,	Cîteva observații asupra terminologiei păstoraști din ținutul Năsăudului (văile Zagra și Sălăuța)	284
IOAN LAPUȘNEANU,	Spectacolul nunții pe Valea Șieului	306

C R O N I C I

IRONIM MARȚIAN,	Cărți despre ținutul nostru	335
IOSIF. E. NAGHIU,	Un anuar școlar	340
N. T.,	Cercul rebrișorenilor din Cluj-Napoca	347
NICOLAE TRIFOIU,	Prof. Ioan Mărgineanu	350
OCTAVIAN RULEANU,	Un apreciat profesor și om de cultură	352

**„CENTENARUL INDEPENDENȚEI DE
STAT A ROMÂNIEI“
1877-1977**

P A G I N I

închinat momentului sărbătoresc, de către CONSILIUL
JUDEȚEAN AL EDUCAȚIEI POLITICE ȘI AL CUL-
TURII SOCIALISTE BISTRIȚA-NĂSĂUD, Filiala județea-
nă a Arhivelor Statului, Muzeul județean de Istorie și Filiala
județeană a Societății de Științe Istorice și Filologice,
la
SESIUNEA DE REFERATE ȘI COMUNICĂRI

Bistrița, 5—6 mai 1977.

Sub semnul măreței sărbători

ADALBERT CRIȘAN

prim-secretar al Comitetului județean
de partid Bistrița-Năsăud

Printr-o fericită coincidență aniversăm în cea mai frumoasă lună a primăverii, minunatul anotimp al renașterii, evenimente dintre cele mai bogate în semnificații pentru națiunea noastră : crearea Partidului Comunist Român, încercatul și înțeleptul conducător al tuturor biruințelor noastre ; victoria definitivă asupra fascismului, alături de cei 100 de ani de când poporul român s-a eliberat de sub asuprirea otomană. Ca și celelalte mari sărbători, independența de stat a României, instaurată în urmă cu un secol, continuă să preocupe și va continua să preocupe și în viitor, conștiința românească, nu numai pentru desăvârșirea ei sub auspiciile socialismului — prin libera acțiune și dezvoltare a societății — dar și pentru limpedea recapitulare a genezei afirmării și realizării acestui concept fundamental. „Ne îndeamnă la aceasta, spunea secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la una din marile adunări populare, nu numai ideologia marxist-leninistă, ci și, parcă din depărtările istoriei, strămoșii noștri (...) Mușatinii, Basarabii și atîția alții care și-au închinat viața înălțării națiunii noastre“.

Fiecare epocă a trecutului românesc a avut o imagine a neatîrnării și a folosit un sistem complex de mijloace politice, economice, diplomatice, culturale sau militare pentru a-și asigura un mod de viață cît mai conform aspirațiilor naționale, cît mai puțin limitat de ingerințele din afară. O incursiune pe verticală în lumea faptelor și ideilor, de felul celei la care participăm astăzi, are ca scop tocmai punerea în lumină a unei asemenea epoci, aceea de acum 100 de ani, considerată cu deplin temei, drept fundamentală pentru exis-

tența noastră ca națiune de sine stătătoare, perioadă cu totul deosebită care a dovedit, poate mai mult ca oricare alta că : „Eroismul nu e în împrejurări, ci îl avem în noi” pentru a-l pune în valoare în toate confruntările cu marile încercări pe care dezvoltarea economico-socială, viața însăși, le oferă unui popor.

Dintotdeauna ceea ce a relevat în istoria românilor a fost robustețea de caracter, optimismul creator, neînfricat, tenacitatea și inventivitatea prin care și-au durat propria civilizație, parte integrantă a civilizației europene și mondiale. Din zorii istoriei sale și pînă în evul socialist poporul român s-a menținut pe sine, și-a păstrat ființa statală și națională, a urcat pe treptele progresului social și istoric, trecînd prin încercări fără număr, învingîndu-le, depășindu-le și depășindu-se, mergînd mereu înainte. Fie că avea de făcut față vicisitudinilor năvălirilor și războaielor, fie că-l loveau stihiiile dezlănțuite ale firii, poporul nostru, avînd în frunte înțelepți și neînfricați cîrmuitori s-a ridicat la înălțimea momentelor istorice trăite. Secolele și mileniile, din înălțimea lor, i-au văzut pe oamenii din cîmpiile și munții noștrii, din satele și tîrgurile noastre, din toate părțile țării, după zilele de bejenie și restriște, trecînd fără șovăire la rezidirea întregii vetre strămoșești. Din vechimea vremurilor vine, înflorște și rodește mereu mai viguros caracterul românesc pe care ni l-a dezvăluit cronicarul : „Unde-i biruia alții, nu pierdea nădejdea și știindu-se căzut gios să ridica deasupra biruitorilor”.

Moment încrustat cu litere de aur pe răbojul marilor evenimente trăite și înfăptuite de poporul nostru în decursul existenței sale milenare, a neîntreruptelor lupte pentru dreptate socială și libertate națională, pentru apărarea dreptului sacru de a trăi liber într-o patrie unitară, independentă și suverană, proclamarea la 9 mai a independenței României reprezintă unul dintre cele mai grăitoare exemple de patriotism nutrit de întreaga suflare românească. Nobila, vechea, pururea rîvnita cauză a neatîrnării a fost îmbrățișată ca întotdeauna cu căldură de toate clasele sociale, de toate forțele politice din societatea românească a timpului. Țărănimea, clasa muncitoare, în plin proces de formare și organizare, intelectualitatea, întregul popor, prin faptele de vitejie, prin strălucitele victorii cucerite pe cîmpurile de luptă, la Plevna, Rahova, Grivița sau Smîrdan, prin grelele sacrificii materiale s-a constituit ca adevărat făurar al independenței. Marele și dreptul război din 1877, „a fost o pildă frumoasă de trăinicie a neamului, de credință și de mîndrie națională — scria apreciatul fiu al acestor plaiuri George Coșbuc — că întreg

neamul s-a ridicat deodată, unii apucând armele și trecând în țara dușmanilor, iar cei rămași acasă rupând bucăți de pîine în două și trimițînd-o jumătate celor ce luptau...".

*

Desigur că dumneavoastră, cei ce veți face comunicări în cadrul simpozionului o să vă referiți pe larg la toate aspectele epocii de acum 100 de ani, veți prezenta în detalii, ca suprem omagiu, faptele de arme ale roșiorilor, călărașilor și dorobanților, întregul sacrificiu al poporului de pe ambele versante ale Carpaților, pus în slujba independenței României. Eu nu mă voi opri asupra acestor aspecte, ci doar aș vrea să accentuez încă o dată că, la fel ca și unirea din 1859, independența din 1877—1878, ca de altfel și marea unire a Transilvaniei cu patria mamă de la 1918, națiunea le-a făcut! cu gîndul nestrămutat la o viață mai bună și mai demnă, cu crezul neînfrînt că în vremi, țara și bogățiile ei vor aparține truditivilor, celor mulți, aceluia care n-au precupețit nimic, nici chiar supremul sacrificiu, pentru a asigura României locul bine meritat în concertul națiunilor lumii.

Năzuințele și aspirațiile poporului, după cum bine cunoașteți, n-au fost soluționate favorabil odată cu cucerirea independenței de stat și nici după celelalte mari evenimente anterior amintite. Mai bine de 60 de ani ele au rămas ca și înainte un deziderat la fel de acut pentru a cărui împlinire a fost nevoie de alte numeroase jertfe, de multe, multe sacrificii. Dar evul socialist al României, început odată cu victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, conduse de Partidul Comunist Român, a putut împlini ceea ce vremurile regimurilor bazate pe exploatare au refuzat poporului român. Clasa muncitoare și partidul său în alianță cu țărănimea, cu celelalte pături sociale au întrunit forța și capacitatea necesară pentru a pune zăgaz nedreptății și exploatării. Clasa muncitoare și partidul său comunist au edificat pe de-a-ntreag statutul independenței și suveranității naționale reale, dînd celor două noțiuni consistență, prin independența economică fără de care nu era și nu este posibilă libertatea de acțiune a unui popor potrivit idealurilor și nevoilor sale. Tocmai datorită acestor victorii, acum, la 100 de ani de la cucerirea independenței de stat putem spune și argumenta cu profundă mîndrie că idealurile pentru care au luptat și s-au jertfit strămoșii noștri se regăsesc pe deplin în chipul nou, socialist, în destinul clar, comunist, al României. Dintr-o țară în care marii majorități a locuitorilor le era sortită truda și împilarea, exploatarea, mizeria și bolile, iar unui număr infim de avuți, huzurul, luxul și risipa, România socialistă aparține cu tot ce are mai bun fiilor săi, indiferent de naționalitate. Industria avansată, agricultura socialistă în plin progres de modernizare, cultură nouă, asistența socială și sa-

nitare dotate cu o bază materială de prim rang, sînt izbînzi și izvoare de viață nouă, civilizată, de tinerețe fără bătrînețe de care beneficiază întregul popor. Pămîntul, strămoșescul pămînt românesc care înainte era doar considerat al făgăduinței, ni se înfățișează, prin fiecare zi de muncă pașnică, drept făgăduința însăși, în toate zonele sale, de la deal la șes, de la munte la mare. Vorbește despre acest lucru mai bine decît orice cuvinte alese și meșteșugite panorama meleagurilor Bistriței și Năsăudului, unde după cum se poate constata marea devenire industrială este fapt împlinit, deci tocmai aici unde cu mai bine de 33 de ani în urmă puternica era doar ura împotriva exploatatorilor, dorința de libertate și dreptate socială. Iar dacă ne gîndim la viitor, la ceea ce numai actualul cincinal va aduce acestor meleaguri, ca și întregii țări, ne putem da și mai bine seama de valențele noi care nu sînt altceva decît „visarea iubită”, transformată în realitate palpabilă, concretă „a tuturor voievozilor noștrii cei viteji, a tuturor bărbaților noștrii cei mari”, a tuturor acelor care au constituit de-a lungul milenarei noastre istorii viața și sămînța rodnică, curată a neamului românesc. Am realizat și vom da noi contururi în viitor, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, urării rostite în stihuri la 1867 de luceafărul poeziei românești Mihai Eminescu, întocmai cum o văzuse și ceruse : „Ce-ți doresc eu ține, dulce Românie? | Țara mea de glorie țara mea de dor? | Brațele nervoase, arma de tărie, | La trecutu-ți mare, mare viitor!”.

***P.C.R. — Continuatorul tradițiilor de luptă
pentru suveranitatea și independență
poporului român. Programul P.C.R. despre
independența națională a României
ca permanență a istoriei poporului român***

POMPEI CRĂCIUN

secretar al Comitetului județean P.C.R.
Bistrița-Năsăud

Partidul Comunist, poporul român evocă și cinstește cu profunde sentimente de prețuire și recunoștință acele momente memorabile care și-au pus pecetea asupra istoriei sale milenare, plină de vicisitudini și necurmăte lupte pentru dreptate și libertate socială și națională, pentru împlinirea marilor sale idealuri patriotice și umanitare.

Un asemenea moment, adevărată piatră de hotar în istoria poporului nostru, îl reprezintă cucerirea în urmă cu un secol a independenței de stat a României, plătită cu sânge de ostașii români în redutele de la Smârdan, Plevna și Grivița.

Lupta poporului român pentru libertate și independență națională a constituit o permanență a istoriei patriei noastre „ea — se subliniază în Programul partidului nostru — și-a pus amprenta asupra întregii evoluții sociale a României, asupra felului de a fi și de a gândi al poporului român, asupra însăși destinului său istoric, caracterizat prin lupta hotărâtă plină de sacrificii pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară”.

Istoria noastră ca și a altor națiuni și popoare demonstrează cu prisosință, că asuprirea străină poate întârzia pentru o vreme dezvoltarea unui popor, dar nu-i poate stinge voința de libertate națională și dreptate socială, aspirațiile sale spre progres și civilizație.

Confirmînd pe deplin acest adevăr — poporul român, unul dintre cele mai vechi popoare europene, a cărui istorie începe cu cea a geto-dacilor care, format și dezvoltat unitar în străbuna vatră a Daciei lui Burebista, unde a locuit neîntrerupt — a făurit și permanentizat pe aceste meleaguri o nouă înflorire economico-socială ce și-a pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic. Urmaș al „celor mai dreپți și mai viteji dintre traci” — cum îi numea Herodot pe geto-daci — poporul român s-a distins întotdeauna prin dragostea de adevăr și dreptate, prin dîrzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate. Așa se explică și faptul că marile migrațiuni în Europa nu au putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului român.

Constituirea voievodatelor românești în secolele al IX-lea și al X-lea pe teritoriul Moldovei, Munteniei, Transilvaniei, Dobrogei, Olteniei și Banatului, au marcat o epocă nouă în istoria poporului nostru, în dezvoltarea sa economică și politică. Așa cum se arată în Programul Partidului Comunist Român „închegarea primelor nuclee statale — a voievodatelor — și apoi concentrarea acestora în state feudale puternice au asigurat atît dezvoltarea continuă a forțelor de producție cît și conservarea ființei poporului, apărarea autonomiei țarilor române în fața marilor imperii ale vremii“.

Deși înconjurate de trei mari imperii, care într-o formă sau alta promovau aceeași politică de dominație și asuprire, țările românești au reușit să-și păstreze permanent autonomia, constituind totodată și un puternic sprijin pentru celelalte popoare din Balcani în lupta lor de eliberare națională.

Interesele acestor mari imperii le dictau să acționeze pentru împiedicarea oricăror schimbări cu caracter progresist, să înăbușe aspirațiile de unire și dezvoltare de sine stătătoare a poporului român. Dar nimeni și nimic n-a putut opri procesul obiectiv de dezvoltare economică, socială și politică a poporului nostru, drumul său ascendent pe calea civilizației și progresului. Înăptuirea celei dintîi reuniri politice a țarilor române sub conducerea lui Mihai Viteazul, mișcarea în legătură cu Supplexul, revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, revoluția burghezo-democratică de la 1848, Unirea Principatelor din 1859 și cucerirea independenței absolute la 1877, reprezintă mari momente ale istoriei în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru afirmarea drepturilor naționale ale poporului român.

La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a României, ca și creșterea conștiinței naționale a poporului român de pe ambele versante ale Carpaților — a cărui credință în originea și țelurile comune le găsim încă din vremea cronicarilor — au ridicat în fața națiunii necesitatea inexorabilă a desăvîrșirii unității statale, a eliberării provinciilor românești

aflate sub dominația străină și unirea lor cu Țara. În acest context România a participat la primul război mondial pentru cauza sa dreaptă — reunirea într-un stat puternic și independent a tuturor românilor.

Desăvârșirea unității național-statale a României demonstrează, cu tăria argumentului istoric, că acest eveniment a fost rezultatul firesc al unui proces pentru împlinirea căruia poporul român a dus o multiseculară luptă, iar nu o consecință a conjuncturii externe sau a unor înțelegeri intervenite la masa tratativilor.

Unirea, al cărui proces s-a desăvârșit la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, a constituit înfăptuirea firească a năzuinței seculare a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unor necesități obiective a însăși dezvoltării istorice.

Prin acest măreț act istoric s-au deschis noi perspective dezvoltării mai rapide a forțelor de producție ale țării, afirmării României în arena internațională, creîndu-se totodată condiții mai favorabile pentru intensificarea activității forțelor sociale progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare.

În cadrul acestui proces, un moment de cea mai mare importanță în istoria dezvoltării mișcării muncitorești și a celorlalte forțe democratice și progresiste din țara noastră, în lupta pentru apărarea independenței și suveranității naționale l-a constituit crearea Partidului Comunist Român. Continuator direct al partidului politic creat în 1893, al celor mai înalte tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, Partidul Comunist Român, a devenit în noile condiții istorice, exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor român.

Luptînd cu abnegație pentru răsturnarea claselor exploatare, uzurpatoare ale drepturilor maselor muncitoare, vinovate deopotrivă de lezarea unor atribute ale independenței și suveranității naționale, cîștigate cu atîtea jertfe și sacrificii, Partidul Comunist Român, a legat soarta clasei muncitoare, rolul și locul ei în societate de conținutul însăși al patriei, de progresul economic și social, de independență și suveranitatea țării. El a urmat neabătut îndemnul moștenirii lăsate de marii înaintași ai poporului nostru, că „Patria este poporul și nu tagma jefuitorilor“ crezul comunist, potrivit căruia „proletariatul nu poate fi indiferent și nepăsător față de condițiile politice, sociale și culturale în care se desfășoară lupta lui și prin urmare nu-i pot fi indiferente nici destinele țării lui“.

Profundul patriotism al clasei noastre muncitoare, al partidului său comunist, străbate ca un fir roșu întreaga sa istorie dar el și-a găsit o strălucită afirmare în timpul luptelor contra pericolului fascist, al expansiunii Germaniei hitleriste, contra dictaturii militarofasciste și războiului antisovietic, în zilele însurecției naționale antifasciste, în bătăliile purtate pentru eliberarea

țării, ca și în anii împlinirilor noastre socialiste, când s-au înscris neperitoare pagini de eroism patriotic ce vor rămîne pentru totdeauna la loc de cinste în istoria țării.

Rămîne remarcabil faptul că P.C.R. încă în momentele în care pentru prima oară fascismul se strecura în viața politică a țării prin acțiuni și mijloace nu întotdeauna dintrodată sesizabile a intuit primejdia reprezentată de acesta, caracterul său reacționar, antipopular și antinațional stigmatizîndu-l în fața maselor și chemîndu-le pe acestea să riposteze vehement. „Fascismul — scria ziarul „Socialismul“ încă în 1923 — caută să găsească imitatori și la noi... muncitorimea are datoria să înăbușe așa cum se cuvine încercările fasciste“.

Mișcarea antifascistă, care lupta pentru apărarea independenței și suveranității patriei, avea să intre într-o nouă etapă a dezvoltării sale odată cu instaurarea la putere în Germania a hitlerismului, cînd pericolul agresiunii și războiului a crescut considerabil.

Organizînd și conducînd luptele revoluționare din ianuarie-februarie 1933 — prima mare ridicare la luptă împotriva fascismului din Europa, — P.C.R. și-a îndreptat întreaga sa activitate în direcția demascării pericolului fascist, atragerii la luptă contra acestui grav pericol a tuturor forțelor patriotice, progresiste și democratice din țară. Partidului Comunist Român îi revine meritul istoric de a fi fost primul și cel mai consecvent partid politic din România interbelică care a văzut cu claritate din primul moment ce grav pericol reprezenta pentru independența României hitlerismul german. Exprimînd această îngrijorare opiniei publice românești într-o Rezoluție a Comitetului Central al Partidului din august 1936 se spunea că pentru imperialismul german România prezintă o importanță „colosal de mare, ca sursă de grâu și petrol, dar și pentru poziția ei geografică și strategică“, iar în atingerea acestor planuri, în subjugarea României, hitlerismul se deosebește de imperialismul german al lui Wilhelm al II-lea „doar prin faptul că în politica lui războinică se dovedește mai lipsit de scrupule, mai sîngeros și mai criminal“.

Declarînd deschis hotărîrea membrilor săi de „a apăra cu sîngele fiecare palmă de pămînt românesc“, Partidul Comunist Român, a acționat cu toată energia pentru atragerea la această luptă într-un larg front popular antifascist, a tot ce era patriotic și interesant, a para calea fascismului, dușmanul independenței și suveranității națiunilor și popoarelor. Adresîndu-se în repetate rînduri partidelor politice, tuturor forțelor politice interne pentru a realiza frontul popular, Partidul Comunist Român exprima un profund adevăr și anume „că în caz de victorie blocul fascist-imperialist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele însăși ale existenței naționale ale unui popor care a luptat 700 de ani pentru ființa, unitatea și libertatea sa“ și „că orice ezitare mărește pericolul și reprezintă o răspundere de care istoria

va ține seama, pedepsind amarnic pe cei care au tremurat în fața pericolului“.

Împrejurări istorice interne și internaționale cunoscute au făcut ca în cele din urmă fascismul să ajungă la putere și în România, la scurtă vreme țara noastră fiind împinsă în războiul antisovietic, alături de Germania hitleristă.

Odată cu dezlănțuirea războiului fascist împotriva Uniunii Sovietice și angajarea României alături de Germania nazistă, Partidul Comunist Român consecvent politicii de apărare a intereselor fundamentale ale poporului nostru, s-a ridicat cu hotărâre contra acestei agresiuni, pronunțându-se cu fermitate pentru ieșirea din război și alăturarea României forțelor coaliției antihitleriste. Mișcarea de rezistență, care începuse imediat după instaurarea dictaturii militaro-fasciste și intrarea trupelor hitleriste în țară, a fost extinsă, cuprinzând treptat, cele mai diferite pături și categorii sociale. Această mișcare avea să culmineze cu înfăptuirea insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, pe baza unui plan acceptat atât de cercurile palatului, de armată, cât și de principalele partide politice ale vremii.

În perioada care a urmat victoriei insurecției, moment de cotitură în istoria poporului nostru, toate forțele democratice și progresiste sub conducerea partidului comunist, au trecut la luptă pentru recâștigarea independenței și suveranității patriei, la realizarea unui amplu program de transformări democratice, revoluționare menit să asigure progresul neconținut material și spiritual al țării și pregătirea premiselor trecerii la socialism. Cucerirea întregii puteri politice și economice de către clasa muncitoare și aliații ei, măsurile luate pentru dezvoltarea economico-socială a țării, au creat condițiile consolidării continue a independenței și suveranității naționale.

Astăzi România socialistă care cinstește un secol de la cucerirea independenței de stat se înfățișează lumii întregi ca o țară pe deplin suverană și independentă al cărui cuvânt și contribuție la lupta generală a națiunilor și popoarelor pentru pace și progres, pentru neatârănare este prețuită și apreciată pe toate meridianele și paralelele globului.

Locul și rolul pe care și l-a câștigat astăzi în lume, se leagă nemijlocit de activitatea Partidului Comunist Român, care trăgându-și seva din tot ce are mai de preț acest popor, această națiune, s-a identificat în întreaga lui existență cu interesele și aspirațiile poporului din care s-a născut și pe care îl conduce.

Învingând scepticismul unor oameni politici reacționari, greutăți nenumărate, Partidului Comunist Român îi revine meritul istoric de a fi elaborat și condus opera măreață de industrializare socialistă a țării, baza progresului întregii economii naționale, a asigurării și dezvoltării independenței naționale. Aceasta a permis ca astăzi raporturile noastre economice să se deruleze cu 140 de

state, imaginea unei Românie „eminamente agrare“ rămânând de domeniul amintirilor.

Partidului Comunist Român îi datorăm deopotrivă marile transformări, de-a dreptul revoluționare ce au avut loc în agricultură, în ridicarea nivelului de cultură, în creșterea bunăstării tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate.,

Și tot Partidului Comunist Român îi datorăm prestigiul remarcabil pe care îl avem astăzi în lume, câștigat, ca urmare a promovării cu consecvență a unei politici de pace și colaborare, de apărare cu toată fermitatea a independenței și suveranității noastre naționale, ca și a tuturor națiunilor și popoarelor.

Această minunată imagine a României socialiste de astăzi, liberă, independentă și prosperă se leagă nemijlocit de activitatea remarcabilă a celui mai de seamă și iubit fiu al țării — secretarul general al partidului și Președintele Republicii — tovarășul Nicolae Ceaușescu, al cărui rol în întreaga elaborare și desfășurare a politicii interne și externe a partidului și țării este hotărâtor, și a cărei activitate neobosită pentru ca în lume să se instaureze un climat de pace și securitate, de neamestec în treburile interne, de respectarea drepturilor fiecărui popor, de a fi liber și stăpîn în țara sa, se bucură de aprecieri unanime.

Acum când sărbătorim centenarul independenței de stat a României — cu mîndria și satisfacția pe care ne-o dă imaginea acestei țări, și aceea de a fi membrii unui asemenea partid, de a avea în fruntea sa un conducător atît de strălucit, avem datoria patriotică de a munci cu toată pasiunea și dăruirea, de a face tot ce depinde de noi pentru a da viață Programului Partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism, programul bunăstării și fericirii noastre, dar deopotrivă programul apărării independenței și suveranității patriei pe care înaintășii noștri, noi, am câștigat-o cu atîtea jertfe și sacrificii.

***Țărănimea — forța revoluționară principală
de-a lungul multor veacuri, în lupta
poporului român pentru progres social,
pentru libertate națională, unitate
și independență***

SIMION LUPȘAN

șeful secției propagandă a Comitetului
județean P.C.R. Bistrița-Năsăud

Istoria poporului român, despre care ilustrul om politic și patriot M. Kogălniceanu avea să spună că „nu este cu nimic mai prejos decît istoria oricărui popor vechi sau nou“ și pentru care „bătălia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile, iar izbînzile de la Rahova și de la Călugăreni sînt mai strălucite decît cele de la Maraton și Salamina“ se identifică pe tot parcursul ei cu lupta necurmată plină de sacrificii și jertfe pentru neatîrnare, pentru păstrarea ființei naționale, pentru independența și suveranitatea patriei.

Și tot atît de adevărat este faptul că forța hotărîtoare a acestei lupte, forța revoluționară principală de-a lungul multor veacuri a fost țărănimea, masele populare. „Lupta țărănimii, a maselor populare — stă înscris în Programul Partidului Comunist Român — împotriva asupra a constituit factorul fundamental al tuturor transformărilor sociale, al înaintării poporului nostru pe calea progresului economico-social și al eliberării naționale“.

Firește, această concluzie are la bază întreaga istorie a poporului român.

I-a fost caracteristică, dintotdeauna, poporului nostru o linie distinctivă de propășire și manifestare în istorie, în cadrul străvechii unități a pămîntului și a civilizației sale.

Românii au lucrat și au vrut, în fiecare clipă a istoriei, să se realizeze cât mai desăvârșit, să-și exprime puterea de muncă și creație, să-și conserve și să-și dezvolte formula proprie de viață și acțiune, de simțire și cultură, amprenta specifică în cadrul civilizației universale.

Timp de secole seva acestei istorii neconținut ascendente se detașează în prim plan, se identifică chiar, cu viața, cu luptele și aspirațiile maselor țărănești în acele vremuri, expresia poporului român însuși. Prin țărănime s-a continuat o viață străveche, a unui și acelui neam, pe unul și același spațiu carpato-dunărean, care-și poartă cu strălucire numele de lume românească.

Legătura esențială și organică dintre pământ și truditorii săi explică de fapt însuși istoria și civilizația poporului român, pentru că țărănimea niciodată nu s-a îndepărtat de meleagurile străbune, n-a înstrăinat civilizația poporului sub influența vreunei civilizații din afară. Pentru ea pământul însemna moșia sa și a țării, proprietatea colectivității românești care încorporează sudoarea și luptele înaintașilor, tezaurul material și spiritual moștenit de la ei și care formează temeiul și liantul spre viața și creația urmașilor.

Dăinuind neîntrerupt, de milenii pe același pământ, colectivitățile sătești au creat și transmis o zestre culturală cu rădăcini care se pierd în depărtata istorie. Aceste creații comunică adevăruri de o mare adâncime filozofică ce oglindește un univers spiritual de înaltă pătrundere, experiența înfruntării cu viața, înțelegerea superioară a rosturilor ei, o gândire de largă cuprindere și întemeiere asupra problemelor dreptății și libertăți

Condițiile specifice ale existenței materiale și spirituale proprii neamului nostru, efervescența unei vieți stabile și intense, năzuința și preocuparea de a asigura societății românești trăinicia neamului ei pe acest făgaș s-au exprimat în cadrul formei caracteristice de viață socială a țărănimii — satul. Vreme de secole, satul a fost centrul activității social-economice și spirituale a poporului nostru, vatră de locuință și continuitate etnică și desigur și, cadrul de dezvoltare ascendentă a țării, de acțiune social-politică mereu vie.

Făuritoare a bunurilor materiale, leagăn al tradițiilor și al artei minunate a poporului român, creatoare a comorilor poeziei populare, a doinelor și baladelor, păstrătoare a limbii strămoșești, a obiceiurilor și portului său național, țărănimea a fost deopotrivă, vreme îndelungată reazamul luptei de rezistență împotriva dominației străine, pentru dreptul poporului român de a fi stăpîn în propria țară.

În fruntea unor oști, formate în covârșitoarea lor majoritate din țărani, voievozii și domnitorii noștri viteji au învins la Posada ori la „Baia unde avarul rege al Ungariei, rănit de sabia moldoveană — cum avea să spună Kogălniceanu — fu pus pe fugă și uită drumul patriei noastre“.

Cu o oștire formată din „țărani luați abia de la plug“ cum avea să aprecieze Marx, Ștefan cel Mare „a obținut la Podul Înalt, în 1475 o strălucită victorie“, oștile turcești nesuferind nici când o mai mare înfrîngere. În fruntea acestor oștiri, mici dar viteze, ce-și apărau glia, sărăcia, nevoile și neamul, Ștefan a obținut și alte însemnate victorii, faptele sale — cum scria Papa, domnului moldovean — „au făcut atît de vestit numele său că se află pe buzele tuturor.“

În fruntea aceleași armate de țărani, a „oastei de țară“ sau „marii oaste“ — cum consemnează documentele vremii, vitejii noștri voievozi și domnitori, au înscris numeroase alte biruinți în lupta pentru neatîrnarea patriei, pentru păstrarea ființei naționale. Sînt fapte ce vor rămîne înscrise cu litere de aur în letopisetul patriei, ca fapte de bărbăție și vitejie ale strămoșilor noștri.

Apărîndu-ne glia, limba și ființa noastră — amenințate permanent de invaziile străine, am adus totodată o mare contribuție la apărarea civilizației europene.

Dînd o înaltă prețuire acestei lupte pline de jertfe și sacrificii, una din marile personalități ale Franței scria : „Popoare din occident, cultivînd de atît de îndelungată vreme, departe de barbarie artele păcii, păstrați pururea o recunoscătoare amintire națiunilor orientale. . . nefericitei României. Așezată la hotarele Europei va ocrotit și va adăpostit de răvășirea tătarilor, de armii turcești. Învinsă chiar și tot vă era de folos, tocind furia dușmanilor prin suferințele ce le îndurau“.

Încercînd să deslușească suportul acestei lupte eroice, același mare istoric scria : „că el trebuie căutat nu în sumbra acceptare a răului ci într-un principiu viu, dragostea îndărătnică pentru trecut, în înduioșătoarea iubire față de patrie pe care românul n-o părăsește niciodată decît pentru a se întoarce la sînu-i“.

N-a existat și nu putea să existe moment important în istoria ulterioară a României în care masele de țărani, masele populare ca adevărate făuritoare ale istoriei să nu-și aducă contribuția lor hotărîtoare, decisivă. Din piepturile acestora s-a auzit exprimat cu cea mai mare vigoare pe Cîmpia de la Blaj acel strigăt „Vrem să ne unim cu țara“, același popor de țărani, cum afirma Marx, a inaugurat revoluția pe Cîmpul de la Islaz, el a salvat-o la București. . . numai el nu și-a pierdut nădejdea.

Prin voința acelorași mase în pofida opoziției unor puteri europene a fost înfăptuit marele act al unirii de la 1859, moment istoric de cea mai mare importanță ce avea să pună bazele formării statului național român modern.

Dînd dovadă de cea mai fierbinte dragoste de țară, pe care o voiau liberă și neatîrnată, muncitorii, țăranii, intelectualitatea, aflați sub arme sau rămași acasă, aveau să consfințească cu sîngele și jertfa lor, cu prețul unor imense sacrificii pe cîmpiile Bulgariei sau acasă, independența de stat a României, de la a cărei înfăptuire comemorăm astăzi 100 de ani. Referatele și comunică-

rile ce urmează a fi prezentate ne vor oferi cu siguranță impresionanta panoramă a faptelor și evenimentelor istorice legate de cucerirea independenței de stat, vor evoca patriotismul fierbinte și eroismul maselor populare, ale țărânimii pentru cucerirea independenței, pentru neatîrnarea și prosperitatea patriei. De aceea nu voi stăruia aici asupra acestor lucruri. Dar, fie și numai din această succintă înfățișare a rolului pe care l-a jucat țărâtimea română în decursul istoriei, ne dăm seama de justetea și valoarea excepțională a aprecierii rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu la recentul Congres al țărânimii, apreciere potrivit căreia „întreaga noastră istorie pune în evidență faptul că țărâtimea a fost clasa care, vreme îndelungată, a dus pe umerii ei greul bătăliilor pentru păstrarea și afirmarea ființei poporului român, pentru dezvoltarea națiunii noastre, pentru libertate, neatîrnare și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară a societății“.

Dar niciodată în trecut țărâtimea nu a beneficiat de roadele muncii și luptei sale ci, dimpotrivă, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, „ea a fost condamnată să ducă o viață neînchipuit de grea, de exploatare, de împilare și silnicie. Apăsată de lanțurile robiei feudale, de jugul moșierilor, lipsită de pământ și unelte, de drepturile cele mai elementare, ea a udat pământul patriei, așa cum scriau poeții, cu lacrimi, cu sudoare și cu sânge“.

Răscoala de la Bobilna de la 1437, răscoala condusă de Gheorghe Doja la începutul secolului al XVI-lea, la care s-au unit de fiecare dată țărâtimea români, maghiari și germani, cea din secolul al XVIII-lea în fruntea căreia s-a aflat Horia, Cloșca și Crișan, revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, ce a marcat începutul istoriei moderne a României, jalonează etape ale luptei neconținute duse de țărâtime pentru libertate și dreptate socială, pentru unitate națională și progres. Spre cinstea noastră, a celor ce trăim și muncim pe aceste meleaguri, la această luptă a țărâtimei române împotriva împilării sociale și naționale au participat cu eroism și țărâtime de pe Cîmpie ori de pe Valea Someșului sau Bîrgăului. Stau mărturie ale acestor aprige bătălii în care s-au unit deopotrivă țărâtimea români, maghiari și germani, împotriva asupritorilor comuni, Apatiu ori „Mocirla“ de la Salva, locul de supliciu prin tragerea pe roată a bătrînului Tănase Tudoran.

Reprezentînd una din forțele principale ale vremii, țărâtimea a fost sprijinită în lupta sa și de alte categorii sociale oprimate, de lucrătorii din mine și ocne, meșteșugarii, plebea orășenească în evul mediu, de muncitorime și intelectualitate în epoca modernă.

Apariția pe scena istoriei a proletariatului pe care mersul istoriei îl va releva în mod obiectiv drept purtătorul și promotorul direcției celei mai înaintate de acțiune a poporului român în epoca modernă și contemporană, lupta muncitorimii în continuă amplificare și ascendență avea să înrîurească și să adîncească conținutul și manifestarea bătăliilor purtate de masele țărânești, punînd

în evidență cu și mai mare forță potențialul revoluționar al acesteia.

Apropierea dintre muncitori și țărani a cunoscut trepte mereu ascendente datorită faptului că și muncitorii și țăranii luptau împotriva aceluiași stări de lucruri, a asupririi sociale și a dominației străine, că proletariatul și conducătorul său Partidul Comunist Român a văzut în țărănime un amplu potențial revoluționar capabil, și sub conducerea clasei muncitoare să dea viață marelui făgaș istoric al eliberării sociale și naționale.

Eliberarea României de sub jugul fascist și desfășurarea revoluției democrat-populare au creat bazele trainice ale alianței clasei muncitoare cu țărănimea. Chemările Partidului Comunist Român pentru desființarea rămășițelor feudale și înlăptuirea reformei agrare, cu caracter revoluționar, au trezit un puternic ecou în rîndurile maselor țărănești, angajat în lupta pentru pămînt și pentru instaurarea unui regim democratic.

Înlăptuirea reformei agrare din anii 1944—1945 a constituit una dintre cele mai importante cuceriri ale poporului nostru, cu adînci consecințe în viața economică și social-politică: desființarea marii proprietăți funciare și implicit, lichidarea moșierimii ca clasă, ca forță politică.

Trecerea la făurirea societății socialiste a situat problema agrară și consolidarea alianței muncitorești-țărănești pe coordonate noi, atît sub raportul cerințelor cît și al posibilităților.

Construcția socialistă ca proces unitar trebuie să se desfășoare atît la orașe cît și la sate, relațiile de producție socialiste dobîndind astfel un caracter atotcuprinzător.

Tocmai de aceea, mersul înainte ale societății, desfășurarea procesului revoluționar al construcției socialiste făceau imperios necesară așezarea agriculturii pe aceleași baze cu industria. S-a impus astfel trecerea de la mica producție industrială la marea producție socialistă.

Tocmai acestei probleme i-a fost consacrată ampla analiză din Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949, vasta activitate politico-organizatorică și economică de transformare socialistă a agriculturii ce avea să se încheie cu succes într-o primăvară, acum 15 ani.

Justețea politicii partidului, superioritatea organizării agriculturii pe baze socialiste a fost confirmată în mod strălucit de profundele transformări ce au avut loc în viața țărânimii noastre în condițiile sale de muncă și de trai, în faptul că țărănimea a devenit o clasă socială omogenă lipsită de exploatare și asuprire.

Urmașii de sînge și de idealuri care păstrează nestinse în memorie jertfele depuse de țărănimea românească, sînt țărânii României socialiste de astăzi. Acești țărani, în alianță și sub conducerea clasei muncitoare, a Partidului Comunist Român și-au adus și își aduc contribuția la înlăptuirea măreței opere a socialismului în patria noastră, aflată acum în etapa înlăptuirii sale

multilaterale pe direcțiile atât de magistral jalonate de hotărârile Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român. În acești ani ai socialismului, condițiile de muncă și viață ale țărănimii s-au schimbat fundamental, în viața țărănimii noastre au avut loc schimbări revoluționare.

Oricine citește documentele vremii, oricine privește tablourile lui Octav Băncilă, în deplină cunoaștere a vieții țărănimii de azi, își dă seama de deosebirile extraordinare. În locul țăranului de altădată, desculț și zdrențăros, cu suferința și ura în priviri, cu dârzenie și încredere în suflet, i se înfățișează un țăran demn, constructor alături de întregul popor al societății socialiste multilateral dezvoltate.

Acum, la scurgerea a 100 de ani de la cucerirea independenței de stat a României, cinstind memoria celor care au înfăptuit-o și s-au jertfit pentru ea, întregul popor român le prezintă drept omagiu imaginea României de azi, a patriei noastre prospere, libere și independente, ca și hotărârea fermă de a acționa neabătut, cu toată energia și capacitatea pentru a traduce în viață hotărârile Congresului al XI-lea, indicațiile secretarului general al partidului tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru a face ca România socialistă să urce pe noi trepte de progres și bunăstare.

Războiul de independență expresie a voinței întregului popor român

---

ION RUSU SĂRAȚEANU

Trăim clipe solemne, clipe de înălțare, de puternice trăiri patriotice. Se împlinesc 100 de ani, 100 de ani de când țara aceasta, atât de dragă nouă tuturor, în care s-au născut bunii și străbunii noștri, și-a câștigat independența absolută de stat.

A fost atunci pe acest spațiu carpato-dunărean, pe tot cuprinsul locuit de români, cu câmpiile întinse și mănoase, cu dealurile molcome și cu piscurile împlântate în seninul albastru, o uriașă, sublimă și unică horă a întregii nații române.

Se îplinea un ideal cu rădăcini împlântate adânc în istoria noastră națională, un ideal pentru îndeplinirea căruia au curs rîuri de sînge și s-au ridicat munți de oase.

Eram, așa cum zicea Mihail Kogălniceanu, în Moldova, în Țara Românească și în Transilvania“ același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că aveam același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași legi și obiceiuri, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfîrșit, aceeași misie de îndeplinit“ — și visul cel mare al independenței ca și acela al Unirii celei Mari nu era încă îndeplinit.

Se explică așa dar în mod firesc participarea integrală și solemnă a întregului popor la realizarea acestui minunat act istoric pe care-l comemorăm.

Documentele participării tuturor fiilor poporului de pe tot cuprinsul pămîntului locuit de români la războiul de independență sînt atât de multe și adânc grăitoare încît copleșesc, entuziasmează și mișcă, atât pe cercetătorul sobru cît și pe omul de rînd.

A fost într-adevăr un război al întregului popor, un adevărat război popular pentru că altfel nu se pot explica victoriile repute.

Primul ministru recunoaște la 18 ianuarie 1878 că „România fără să fi avut munițiuni de reșel, nici mantale, nici intendență, nici seriviciu de spitale, nici nimic, a pus deodată o armată atît de numeroasă pe picior de rezbel și le-a făcut toate într-un moment și cu mijloace atît de restrînse. . . fără nici un împrumut, într-o stare financiară din cele mai grele“ și cu „un credit sleit în străinătate“ — încît numai Franța — spunea el a putut face un război, la 1793, în condiții asemănătoare și sublinia că armata a ridicat „prestigiul țării în fața Europei“ și că „poporul român în întregul său și-a făcut datoria“.¹

La 7 septembrie Mihail Kogălniceanu, subliniind că „avem brațe“, dar „nu avem puști“, face un apel călduros către întregul popor a contribui benevol la cumpărarea armelor necesare frontului. Apelul acesta — în care Kogălniceanu ținea să sublieneze că „patriotismul român va birui chiar sărăcia“ — a fost așiat prin sate și orașe.²

Apelurile pentru înzestrarea armatei și pentru susținerea războiului a avut un uriaș ecou în rîndurile țărănimii, muncitorimii, intelectualității, a micii burghezii, a celorlalte pături sociale, în rîndurile întregului popor.

S-au format peste tot, în Transilvania, în Bucovina, în Banat, în România comitete și societăți care au adunat fonduri și ofrande pentru susținerea războiului.

„Ceea ce nu poate face statul să facem noi. . . timpul vorbelor a trecut, timpul faptelor a venit“, se spunea într-un apel al craiovenilor.³ Țăranii țării, talpa țării au dovedit un fierbinte patriotism. Așa de exemplu, un bătrîn moldovean își depunea obolul cu următoarea mărturisire : „Dacă copilul meu, care este soldat, va fi hotărît de Dumnezeu țării noastre a vărsa sîngele său pentru țara lui, na și de la mine domnule președinte, atît cît pot da, pentru a se cumpăra, dacă va fi trebuință, doctorii și orice le va mai trebui pentru dînsul și frații lui“.⁴ Printre miile de voluntari din toate provinciile românești se număra și „nobilul cerșetor de cărți“, Badea Cîrșan, cel ce se minuna, prins o dată trecînd frontiera de atunci în Transilvania că „cine a mai văzut graniță prin mijlocul țării“.

Muncitorii și meseriașii au donat bani și lenjerie, intelectualitatea și mica burghezie de asemenea au dăruit cu entuziasm însemnate fonduri. Mii de învățatori, profesori, funcționari administrativi au oferit fie cîte o parte din salariul lor pe toată durata războiului, fie leafa integrală pe anumite luni.

1. Ion C. Brătianu, *Acte și cuvîntări*, vol. III, Buc., 1930, p. 154—155.

2. „Rezbelul“, 10 septembrie 1877, cf. „Românul“, 11 sept. 1877.

3. „Românul“, 16 aprilie 1877.

4. N. Adăniloae, *Contribuția maselor populare la susținerea războiului de independență*, în studii, Nr. 3, 1967, p. 445.

Un număr de 13 învățători din județul Argeș, scriau revizorului școlar că oferă tot salariul lor pe o lună „pentru trebuințele armatei române“.

„Domnule revizor, ca români, văzînd că mulți dintre confracții noștri sînt duși la hotarele țării, și chiar dincolo de hotare, ca să lupte pentru cauza cea mai sfîntă... pentru independență, lege și drepturile noastre naționale. Avînd în vedere că bravii ostași români au răspuns cu devotament la apelul ce le-a făcut țara, lăsînd cămine, soții și copii, au luat arma“, și prin eroismul său „juna noastră armată“ a „probat lumii că vitejii lui Mihai și a lui Ștefan viețuiesc încă“... Luînd în considerare „marile greutăți în care se găesc finanțele“ ei sînt conștienți că suma oferită „este încă mică“ față de „scopul pentru care este destinată“, dar sînt „împăcați în conștiință“ că au făcut ceea ce le-a fost posibil“.⁵

Armata noastră și-a făcut datoria, ea era doar expresia cea mai înaintată a voinței naționale.

Era acest război al întregului popor, pare paradoxal poate, dar era o explozie de bucurie, un emoționant marș spre jertfa supremă, apoteoza unui neam ce se voia liber, o epopee dacică.

Correspondentul ziarului Augsburger Allgemeine Zeitung mărturisea relatînd aspecte de pe front : „În fiecare seară muzicile regimentelor atrag cu cîntecele lor naționale pe soldații liberi de serviciu ai întregii brigade la un joc voios ; și este un tablou fermecător să vezi în lumina lunii batalioane întregi jucînd hora, la care cîteodată iau parte și ofițerii, ceea ce înveselește și mai mult pe ostași. Adeseori a truct de mult de miezul nopții, dar tot se învîrtesc sute de jucători pe iarba verde. Eu cred că dacă li s-ar lăsa în voia lor muzica ar juca pînă a doua zi“.⁶

Moise Groza, ofițer, voluntar din Banat, scria cumnatului său, Aurel Mureșianu, redactor al „Gazetei Transilvaniei“, la Brașov : „Astăzi e o zi însemnată în viața mea, adică astăzi sînt 11 ani de la bătălia de la Custoza, unde mi-am făcut datoria fără a ști pentru ce. Cu atît mai mult știu acum pentru ce o să mă bat“.⁷

Scriitorii, expresia sufletului colectiv, erau extaziați. V. Alecsandri, într-o scrisoare adresată prietenului său Edouard Grenier, din Franța notează : „... Mica noastră oștire s-a purtat pînă acum de mi-a reîncălzit sîngele bătrîn ; se va lupta bine, acest drag mănunchi luaț de la munca cîmpului... A ! dragă prietene, sînt foarte emoționat ; scriind rîndurile acestea, mă silesc să-mi rețin lacrimile. Nu surîde de entuziasmul meu ; nu poetul îți vorbește, ci un om nenorocit că nu mai e tînăr ca să se ducă să fie ucis la graniță !“.⁸

5. Doc. răzb. de Independență, vol. VIII, p. 116.

6. N. Iorga, Războiul pentru Independența României, p. 105.

7. Teodor Virgolic, Ecourile literare ale cuceririi Independenței, Buc., 1976, p. 159.

8. V. Alecsandri, Correspondență, Ediție îngrijită și note de Marta Anineanu. Cu o prefață de G.C. Nicolescu, Buc., E.S.P.L.A., 1960, p. 22.

Sau într-o altă scrisoare adresată la 22 octombrie 1877, lui Iacob Negruzzi : „Plugarul blînd s-a transfigurat într-o clipă și prin avîntul său de vitejie a știut să schimbe porecla de curcan, într-un titlu glorios : . . . De acum mă pot duce pe urma amicilor mei dispăruți ; mi-am văzut visul cu ochii ; nu mai pot vedea nimic mai frumos“⁹

C.A. Rosetti și-a rechemat în țară pe fiii săi, Vintilă și Horia, care se aflau la Paris, pentru a se înrola în armata română și a participa la luptă, ceea ce au și făcut.¹⁰

În volumul „Zile trăite“ apărut în 1903, Nicolae Gane vorbind despre războiul de independență spunea între altele : „Ce frumos, ce liniștit, ce senin s-au dus băieții noștri înaintea gloanțelor, pracă mergeau la șezătoare și cădeau sărmanii ca sнопii, dar nu dădeau îndărăt. Și drept să spun, poate că astăzi mulți părinți nu vor înțelege, dar era atunci un glas tainic în mine care îmi zicea : păcat că copiii tăi nu sînt în vîrstă să-și facă și ei datoria ! Și atunci am înțeles pe acei luptători din vremea veche, care pentru a-și apăra datina, limba, legea, pămîntul cu roadele și cu mormintele, încingeau cu mîna lor sabia la șoldul copiilor lor și-i trimiteau în bătălie“ . . . și încheie : „Sînt fericit că am trăit în această frumoasă epocă de trecere a țării mele, de la umilință la cinste și înălțare“.¹¹

Cauzele drepte ale popoarelor sînt polarizatoare a tuturor conștiințelor curate și cinstitute, așa se explică, printre altele și evoluția mereu ascendentă a umanității.

Și cauza justă a poporului român a stîrnit simțăminte de solidaritate, nu numai în conștiința tuturor românilor, transilvăneni, bănățeni, bucovineni, moldoveni, munteni și-n alte centre din lume unde se aflau români, ci și în conștiința cinstită europeană.

În mai, 1877, ofițerul francez Herni Lucereanu se adresa Ministerului nostru de război : „Sînt un ofițer francez venit pe malurile Dunării ca să se bată. Vă rog, așa dar, stăruitor, domnule ministru să mă primiți în rîndurile armatei române, și să mă lăsați să mă bat sub focul inamicului. . .

Aș fi profund dezamăgit dacă, după ce am străbătut mai mult de o mie de leghe ca să lupt, ar trebui să mă întorc în Franța, fără să fi avut onoarea să înfrunt bătaia puștilor în bună companie, dar aș fi cu cugetul împăcat dacă mi-aș vărsa sîngele pentru o națiune prietenă.“ Pe cererea ofițerului francez. C.A. Rosetti notează : „Unesc și eu voia mea cu a bravului militar francez. . .“¹²

Climatul realizat de idealul pentru care se lupta și care era hrănit și mîngăiat și așteptat să fie înfăptuit de fiecare cetățean al patriei și de fiecare român oriunde s-ar fi aflat el, a contribuit la

9. Teodor Virgolici, *op. cit.*, p. 85.

10. Vasile Netea, C.A. Rosetti, Buc., Editura științifică, 1970, p. 322.

11. N. Gane, *Amintiri*, cu o introducere și note explicative de Ion Siadbei, Craiova, Scrierul românesc, 1941, p. 170.

12. Teodor Virgolici, *op. cit.*, f. 59.

participarea într-un fel sau altul a întregii noastre națiuni la acest război, el devenind expresia voinței întregului nostru popor.

Era acest război o sărbătoare istorică, era o epopee națională, era o măreață cunună de lauri oferită generațiilor ce se jertfiră de-a lungul veacurilor pentru independență, și mai era el un act autentic de prezență istorică și politică, de intrare definitivă, prin forțele proprii, în condițiile de atunci, în concertul statelor libere și independente din Europa.

În semn de cinstire a eroilor căzuți pe câmpiile Bulgariei, luptând pentru independență, în semn de cinstire a tuturor celor ce s-au jertfit pentru patrie, nu putem face nimic mai mareț decât urmînd îndemnurile, atît de actuale ale marelui Nicolae Bălcescu :

„Moștenitori a drepturilor pentru păstrarea cărora părinții au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducere aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi sentimentul datoriei ce avem d-a păstra și d-a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire“ și Partidul Comunist Român preluînd tradițiile cele mai înaintate ale generațiilor apuse a dus la îndeplinire acest testament.

Vitejia armatei române în războiul pentru independență

Ll. col. ȘTEFAN ISTRATE

După temeinate și îndeiuugi preparative politice, diplomatice, juridice, militare, inclusiv mobilizarea armatei române, în memorabila zi de 9 Mai 1877, Mihail Kogălniceanu a proclamat în fața parlamentului și de fapt în fața întregii națiuni, în mod oficial și în numele guvernului, independența de stat: „sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare, sîntem o națiune liberă și independentă“, prin aceasta dînd expresie unei aspirații de veacuri a românilor de pretutindeni. Era un moment solemn și ireversibil. Atunci cînd România a hotărît proclamarea independenței, a dorit să o pecetluiească în sîngele celor mai buni fii ai ei, punînd astfel puterile Europei în fața unui fapt împlinit. Independența n-a fost un dar al puterilor Europei, ori al unora dintre ele, ci, fiind expresia dorinței și voinței maxime a poporului român, cauză și operă a întregii națiuni, ea a fost rodul luptei și sacrificiilor națiunii, a fost cucerită cu arma în mînă, prin sîngele fiilor ei.

În urma semnării convenției militare între România și Rusia precum și în urma provocărilor la care a ajuns Poarta Otomană (bombardarea Brăilei și Galașilor, acțiuni de jaf asupra satelor) România a trecut la mobilizarea armatei care s-a ridicat în scurt timp la 100 000 de oameni. Concomitent cu mobilizarea armatei — operație extrem de dificilă care s-a executat în timp scurt și fără defecțiuni — armata română a început să execute una din cele mai importante misiuni care i-a revenit în perioada inițială a războiului. Este vorba de operația de acoperire a liniei Dunării, parte constitutivă a participării noastre la războiul din 1877—1878. Prin acțiunea respectivă s-a urmărit prevenirea unui atac otoman, împiedicarea oricărei tentative de a se muta operațiile militare pe

teritoriul României și asigurarea marșului armatei Ruse spre Bulgaria. Menirea principală a acestei acțiuni a fost apărarea independenței și suveranității naționale. În acele momente critice oștirea română devenise instrumentul de bază al apărării integrității țării, garanția păstrării independenței.

În perioada 16—20 iulie 1877 trupele ruse s-au aflat angajate în lupte grele cu forțele otomane din zona Plevnei. Suferind pierderi mari de oameni și materiale, comandantul armatei ruse, marele duce Nicolae, a solicitat domnitorului Carol la 19 iulie, un ajutor militar cât mai urgent, cu toate că în convenția militară inițial încheiată comandamentul rus nu a vrut să dea curs dorinței României de a participa efectiv la operațiile ofensive împotriva armatei turcești.

În urma unor noi tratative s-au stabilit condițiile concrete în care oștirea noastră urma să coopereze cu armata rusă pe frontul din Bulgaria. S-a prevăzut, printre altele, asigurarea autonomiei de acțiune a trupelor române și exercitarea comenzii de către cadrele noastre militare. Comanda tuturor trupelor de la Plevna a fost încredințată domnitorului României.

La 27 august 1877, în luptele pentru ocuparea unui redan din fața Griviței, trupele române au primit botezul focului. Într-un iureș impetuos ostașii Regimentului 13 dorobanți au pătruns în șanțurile apărate cu înverșunare de inamic și prin lupte grele, purtate corp la corp, au silit trupele turcești să se retragă, menținând poziția în ciuda unor aprige contraatacuri.

Vitejia dorobanților români în această primă luptă a fost răsplătită prin decorarea drapelului regimentului cu ordinul „Steaua României“, acordarea a numeroase ordine și medalii românești, precum și a 50 de ordine „Sfântu Gheorghe“ trimise de țarul Alexandru al II-lea al Rusiei.

La 30 august, după o pregătire de artilerie executată de 256 de tunuri a fost declanșat atacul general. Probînd înalte virtuți morale și de luptă, trupele noastre au reușit să cucerească redutele Grivița 1, ceea ce le-a insuflat și mai multă încredere în forțele lor. Au urmat aprige atacuri pentru cucerirea redutei Grivița 2 care a cerut din partea luptătorilor români eforturi și sacrificii deosebite. Înfruntînd ploaia de gloanțe și de mitralii, nota într-un raport comandantul unei coloane de atac „trupa a mers înainte fără murmur deși cădeau cu zecile la fiecare pas“. După unele date între 27 și 30 august, pe timpul atacului asupra redutelor Grivița 1 și Grivița 2, au căzut peste 2 690 morți și răniți. În încleștarea din ziua de 6 septembrie de la reduta Grivița 2 pierderile noastre au totalizat 1 189 de militari iar în atacul din 7 octombrie alți 987 de soldați, subofițeri și ofițeri. ,

Iată ce spun documentele vremii despre vitejia ostașilor români demonstrată în acele zile :

— Ziarul „Resboiul“ — „speranțele României n-au fost înșelate. Juna noastră armată, în fața Plevnei, în fața celor mai brave

trupe ale Turciei. . . a știut și a putut să se arate demnă de renumele vitejesc al strămoșilor ei. . . Când vedeam demnitatea cu care armata noastră își împlinește datoria, sufletul mi se umplea de o nobilă mândrie și strigam : Trăiască armata Română ! Țara ai cărei fii face parte din asemenea armată, trebuie să fie mare și fericită“.

— Într-un alt articol se arată că ziua de 30 august 1877 a înscris în marea carte a istoriei naționale cu litere de aur „Grivița“ nume legat cu Plevna iar „alături cu vitejii trecutului nemuritoarele nume ale lui Șonțu, Valter Mărăcineanu, Cracalia, Romano, Bușilă și alți mulți care în fruntea celor din frunte împreună cu alți peste 2 000 de apărători ai demnității naționale și-au dat suprema jertfă pentru libertatea neamului“.

— Referindu-se la vitejia trupelor române pentru cucerirea Griviței 1 generalul Radu Resetti arăta : „disprețul de moarte cu care au înaintat batalioanele la atac, conștiința tenacitate cu care unii comandanți nu au voit a se da învinși, vitejia neasemuită cu care aceiași luptători au reintrat, încă de trei ori în iadul focului advers, au avut de rezultat că zilele de 30 și 31 august să constituie o mare izbândă morală ridicând o țară mică peste o mare împărăție“.

Eroismul, spiritul de sacrificiu, vitejia armatei române sînt dovedite și în celalalte bătălii ale războiului pentru independență. Astfel, în bătălia de la Rahova începută în dimineața de 7 noiembrie 1877, după 2 zile de lupte îndârjite, aceasta a fost cucerită, constituind o nouă afirmare a calităților combative ale trupelor noastre. La sfîrșitul lunii noiembrie 1877, constrîns de lipsa de provizii, Osman Pașa a hotărît să străpungă inelul încercuiri și să-și deschidă drum spre Sofia. Datorită eroismului ostașilor români și celor ruși tentativa lui Osman Pașa a eșuat, acesta fiind silit să capituleze cu întreaga sa armată. Următoarele acțiuni ale trupelor române au fost pentru cucerirea Vidinului. Acționînd cu fermitate și dîrzenie, dînd dovadă de un eroism legendar, trupele române au pus stăpînirepe Smîrdan și Inova, deschizîndu-și astfel drumul spre Vidin. La 22 ianuarie 1878 ostilitățile au încetat în urma armăstițiului ruso-turc.

Victoriile raportate la sud de Dunăre și îndeosebi contribuția adusă de armata română la cucerirea Plevnei au adăugat noi fapte pilduitoare în cronică vitejiei românești. În asalturile temerare asupra redutelor otomane, ostașii români s-au dovedit demni de străbunii lor care s-au bătut cu vrăjmașii la Posada, Rovine, Vaslui și Călugăreni.

Prin specificul său, în acest scurt referat, nu pot prezenta decît o infimă parte a actelor de eroism și vitejie neasemuită de care a dat dovadă oștirea română în timpul războiului pentru independență.

Pentru independența patriei, armata țării — în rîndurile căreia erau mulți voluntari din Transilvania, Banat și Bucovina a luptat cu eroism legendar, disprețuînd moartea, în crîncene încleștări cu

dușmanul, ostașii români au nimicit însemnate forțe otomane care rezistau cu disperare în puternicele lor fortificații. Numele unor eroi ai independenței ca : George Șonțu, căpitan Valter Mărăcineanu și maior Dimitrie Giurescu, sergentul Constantin Turcanu, soldatul Grigore Ion, soldatul Gheorghe Donici, sergentul Gheorghe Stan și atîția alții au intrat în legendă. Șirul faptelor de arme este lung și el confirmă eroismul și vitejia de masă ale ostașilor români ilustrate cu neîntrecută măiestrie artistică în operele lui Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Mihail Sadoveanu, Nicolae Grigorescu, Carol Pop de Szatmáry și alții.

Comportarea demnă și eroică pe cîmpul de luptă a armatei române a constituit o adevărată revelație pentru opinia publică internațională. Martori oculari — personalități politice, specialiști și militari, corespondenți de presă — au subliniat abnegația și neînfricarea în luptă a ostașilor români. Marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatelor ruse din Balcani, scria a doua zi după capitularea lui Osman Pașa : „strălucitele izbînzii obținute la Plevna sînt datorite în mare parte operațiunii vitezei armatei române. . . sînt fericit că am putut prețui cu această ocaziune eminenetele însușiri ce disting. . . armata română și amintirea ce pururi voi păstra va fi adîncă și neștersă“.

Chiar dușmanii împotriva cărora au luptat au fost nevoiți să recunoască eroismul remarcabil al tinerei armate române. Astfel, însuși Osman Pașa predîndu-se colonelului român Grigore Cerchez a rostit : „capituliez cu armata mea, predîndu-mă în mîinile juniei și bravei armatei române“.

Ca o concluzie la care ajungem prin cele prezentate este necesar să arătăm că armata română și-a adus o contribuție însemnată la înfrîngerea trupelor otomane, fapt subliniat și în Programul P.C.R. unde se arată că independența este un „rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului Otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă. . .“.

Din totalul armatelor aliate participante la războiul din 1877—1878 armata română a reprezentat o treime. Ea a luat parte la următoarele principale operații : bătălia de la Plevna, cucerirea Rahovei, cucerirea localităților Smîrdan și Inova, precum și a cetății Vidinului. La acțiunile de luptă, inclusiv acoperirea liniei Dunării au participat peste 58 700 de ostași. Din aceștia peste 10 000 și-au dat suprema jertfă în numele idealului de libertate și independență națională.

Pe toată durata desfășurării operațiunilor militare, armata română a dovedit înalte calități morale și de luptă : eroism, disciplină exemplară, adaptabilitate la condițiile unui asediu de lungă durată, mobilitate, dîrzenie și abnegație pentru cauza independenței patriei. Victoriile de la Grivița și Rahova, de la Smîrdan și Vidin, aportul la cucerirea Plevnei s-au înscris în cronică de aur a vitejiei române, au marcat renașterea virtuților străbune și a

prestigiului glorios de care s-au bucurat oștirile române de-a lungul veacurilor.

Eroismul cu care a luptat oștirea română la 1877 a trezit admirația tuturor celor care au cunoscut-o pe câmpurile de luptă. Paginile de adevărată epopee pe care ea le-a înscris atunci în istoria țării sînt mereu vii în conștiința poporului. Citînd eroii luptei pentru libertate și neatîrnare Partidul Comunist Român, chitesență a tot ceea ce are mai bun, mai viteaz și mai drept acest popor, își exprimă un crez care i-a rămas mereu credincios : întărirea continuă a independenței și suveranității patriei, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism fiind de neconceput fără aceste atribute fundamentale.

În alt timp istoric și pe o altă traiectorie a dezvoltării sociale, ideea pentru care a trăit și a luptat generația de la 1877 își află continuarea firească în noi, cei de azi și cei ce vor veni după noi și umăr lîngă umăr, suflet lîngă suflet cu țara se află oștirea noastră revoluționară pe ale cărei drapele strălucesc ca medalii de preț faptele de arme ale înaintașilor. Oștirea care, împreună cu celelalte componente ale sistemului național de apărare, are ca misiune principală de a străjui cu abnegație și devotament independența și suveranitatea patriei, cîștigată cu atîtea jertfe de-a lungul glorioasei noastre istorii.

Mișcarea muncitorească din România și războiul de independență

ȘTEFAN DOMNICI

În istoria popoarelor sînt zile, care prin evenimentele pe care le-au trăit și consemnat, au devenit momente de răscruce în înaintarea lor pe drumul progresului social. Ele readuc în prezent, mențin vii în memoria națiunii și transmit din generație în generație faptele cele mai glorioase ale înaintașilor.

Rezultat firesc, logic, al unui proces istoric îndelungat, ale cărei rădăcini se găsesc în ansamblul condițiilor economice și social-politice ale perioadei respective, războiul pentru independență din anii 1877—1878, avînd profunde premise istorice în lupta seculară a poporului, pentru scuturarea apăsătorului jug al Porții Otomane, reprezintă o verigă importantă în procesul de constituire a statului național român, al luptei pentru unitate și independență națională.

Pregătită vreme îndelungată, cucerirea independenței naționale, a fost obținută în momentul în care împrejurările istorice au dus la crearea ansamblurilor de condiții, pentru ca poporul român să transforme în realitate visul său de secole.

Important este de reținut că procesul constituirii și centralizării unor state naționale în Europa, la mijlocul secolului trecut, a coincis, în timp, cu elaborarea socialismului științific, ideologia revoluționară a clasei muncitoare, cu crearea și activitatea primelor organizații ale acesteia în mai multe țări și cu perioada de existență a Internaționalei întâia.

Născută în acest context social-politic, prima organizație muncitorească cu caracter internațional a reflectat, în activitatea sa, și a înscris, o serie de principii referitoare la problema dreptului popoarelor, a fiecărei națiuni la libertate și independență națională. Insuși Karl Marx, conducătorul Internaționalei, a insistat

neconținut ca Asociația Internațională a Muncitorilor să cuprindă, în sfera activității sale, problemele social-politice și naționale din viața popoarelor, care reflectau năzuințele acestora spre eliberare de sub dominația străină, spre desăvârșirea procesului istoric al făuririi și consolidării statelor naționale.¹

O explicație mai largă a necesității dezvoltării și însușirii acestor probleme în organizațiile proletariatului, era dată de Marx în partea finală a Manifestului Constitutiv, unde se arată că, în condițiile când clasele dominante și guvernele burgheze duceau o politică externă bazată pe războaie de jaf și cotropire, proletariatului îi revenea sarcina, să facă în așa fel încât legile simple ale moralei și echității, care trebuie să reglementeze relațiile dintre persoanele particulare, să devină legi supreme în relațiile dintre națiuni. Prin aceste cuvinte, Marx întrevedea un nou tip de relații dintre toate națiunile egale și independente, relații bazate pe colaborare și respect reciproc.²

În aceeași epocă istorică în care mișcarea socialistă internațională elabora asemenea linii directoare, s-a desfășurat și procesul de unire a Țărilor Române, de formare a statului român modern și de cucerire a independenței lui de stat depline, evenimente față de care tînăra mișcare muncitorească din România a fost deosebit de activă atît pe planul gîndirii politice, cît și al acțiunii concrete.

În deceniul al VII-lea și al VIII-lea ale secolului trecut, se dezvoltă și își face intrarea pe arena vieții politice tînăra clasă a proletariatului industrial, clasa cea mai înaintată a societății. Acesta devine tot mai mult purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale și cucerirea independenței de stat.

În România, în perioada războiului de independență, nu există încă un partid socialist, muncitoresc ; mișcarea muncitorească și socialistă se găsea la începutul organizării sale. Existau însă cercuri socialiste revoluționare care au desfășurat o intensă activitate în perioada războiului pentru cucerirea independenței de stat și care, considerînd lupta pentru independență ca un act just, progresist, au participat direct la toate acțiunile pentru susținerea războiului.

Aceste cercuri erau însuflețite de ideile revoluționar-democratice ale anului 1848, apărau interesele maselor largi și militau pentru înfăptuirea unei societăți în care să nu mai existe exploatare. Iată cum descrie unul dintre militanții socialiști din acea perioadă, participant la evenimente, starea de spirit a maselor largi populare — care de fapt erau forța hotărîtoare în cucerirea independenței de stat, în ziua proclamării independenței : „Marea mulțime care asistase la Cameră, atît în tribunele publice cît și în curte, și pe

1. K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 16, E.p., Buc., 1963, pag. 211.

2. — K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 16, E. p., Buc., 1963, pag. 14.

dealul Mitropoliei la săvârșirea marelui act, se revarsă spre centrul Capitalei. Drapelele sînt arborate, valurile mulțimii străbat orașul, studenții manifestează cu cîntece patriotice, se aude răsunînd „Deșteaptă-te române“, și pînă tîrziu în nopte poporul Capitalei fericit petrece“.³

La 26 mai 1877 a apărut la București, din inițiativa cercului socialist, ziarul „Socialistul“, primul ziar din țara noastră care se întitula astfel. Între articolele apărute în coloanele sale menționăm pe cel întitulat sugestiv „Rezbelul“, în care era subliniat caracterul just al războiului purtat de români: „Astăzi... e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau armele pentru a-și apăra independența“. ⁴ Autorul evocă „suvenirile trecute“ cînd poporul se apăra cu eroism legendar împotriva invadatorilor legînd lupta de independență națională de glorioasele tradiții de luptă pentru o viață liberă ale poporului român, de patriotismul înflăcărat al maselor.

Membrii cercurilor socialiste deși se pronunțau împotriva vărșărilor de sînge cauzate de războaie, au susținut cu tărie lupta poporului român pentru cucerirea independenței de stat, adoptînd o poziție politică înaintată în această problemă. Ziarul „Socialistul“ conținea o cronică întitulată „Politica externă“, în cadrul căreia cititorii erau informați sistematic asupra desfășurării operațiunilor militare.

Entuziasmul de care era cuprins în acele zile poporul român este descris în felul următor de către militantul socialist C. Bacalbașa cu ocazia trecerii Dunării: „Românii au trecut Dunărea pe la Corabia. Soldații treceau cîntînd. Alături de ei mergeau femeile, unele cu copii în brațe. Toate femeile au mers pînă la pod unde s-au oprit. Soldații treceau, iar cei rămași pe mal nu mai conteneau cu urale și aclamații“.⁵

Greul războiului a fost dus de masele orășănești și sătești, care au dovedit o înaltă conștiință patriotică, un nemărginit devotament și spirit de sacrificiu. Mii de țărani, muncitori, meseriași etc., au cerut să fie primiți ca voluntari în armată. Înrolările de bună voie în oștire și în ramurile ei auxiliare se îmbulzesc din toate părțile; tineri și oameni maturi din toate stările sociale... părăsesc căminul și ocupațiile lor, iau arma și aleargă în jurul steagurilor. Patriotismul maselor largi este relevat de același autor, participant la evenimente, în următorii termeni: „Ca și soldații, cetățenii fură la înălțimea împrejurărilor... se puseră în serviciul țării, unii lucrînd pentru armată, alții alergînd sub steaguri spre a lupta alături de meseriașul din oraș și muncitorul de la țară. Armata română reprezenta astfel imaginea corpului social; orice deosebiri de

3. — C. Bacalbașa, Bucureștii de altădată, vol. 1, (1871—1884), ed. a II-a, Editura „Universul“, 1935, pag. 217.

4. — Presa muncitorească și socialistă din România vol. I, (1865—1900), partea I, (1865—1889), Ed. pol., 1964, pag. 36.

5. — C. Bacalbașa, Op. cit., pag. 226.

opinii, orice inegalități de stare și pozițiune dispăruseră în fața unui singur și înalt sentiment : apărarea patriei“ . 6.

Un aspect important care învederează poziția mișcării socialiste față de războiul de independență îl constituie participarea la luptă ca voluntari, a unor intelectuali socialiști. Amintim astfel participarea doctorului Russel, a doctorului Nicolae Codreanu, cât și a unor studenți socialiști ca C. I. Istrati, Alexandru Spiroiu, Constantin Stănceanu, Gheorghe Manicea ș.a. La plecarea în război, studenții l-au ales drept conducător al lor pe militantul Constantin Stănceanu, care a desfășurat o activitate revoluționară în rîndul ostașilor pe front, contribuind la răspîndirea ideilor socialiste. 7.

Masele de muncitori și țărani, alături de celelalte categorii sociale, au contribuit la susținerea războiului nu numai prin participarea directă, cu arma în mîină, pe cîmpul de luptă, ci și prin donarea de sume de bani și daruri (ofrande) — haine, alimente, medicamente, pansamente etc., necesare armatei.

Astfel, muncitorii de la Fabrica de băuturi gazoase din București au trimis Mariei Rosetti, președinta spitalului „Independența“, bani ; cei de la Fabrica și depozitul timbrelor, bani și obiecte ; Societatea lucrătorilor din tipografia „Theil și Weiss“ au trimis Crucii Roșii bani, iar Societatea de binefacere a meseriașilor și comercianților din Iași a trimis comitetului de doamne din localitate bani pentru îngrijirea soldaților români.

Amintim, de asemenea, donația lucrătorilor tipografi, de la laboratoarele române, subscripțiile bănești ale lucrătorilor cizmari din București, ale lucrătorilor de la gara Turnu Severin, ale tipografilor din București, ale lucrătorilor feroviari de la gara Filaret din București, ale muncitorilor constructori din Slatina, Lotru, Vîlcea, ca și sumele donate de comitetul lucrătorilor de la casa „Briel“ ș.a. pentru familiile soldaților căzuți în război. Este demn de remarcat faptul că „meseriașii unguri din București au participat în număr considerabil la contribuiri ce se fac pentru armata română“ . 8

În legătură cu aportul maselor de la orașe și sate la susținerea războiului, ziarul „Resboiul“, care apare în această perioadă la București, scria : „Nu trece o zi fără ca „Monitoriul oficial“ să nu publice coloane întregi, cu felurite ofrande, atît în bani cât și în obiecte, pentru armata noastră, și aceasta nu numai din partea românilor, dar și din partea locuitorilor de alte naționalități“. În coloanele aceluiași ziar se arăta : „Am văzut oameni din toate clasele sociale oferind bani, bucate și alte lucruri. Am văzut femei sărace aducînd scamă ; am văzut scriitorăși de la osebite autorități oferind jumătatea din leafa lor ; am văzut pînă și străini, trecători care nu se opreau decît o zi în Capitală, contribuind pentru răniți“ . 9.

6. — T. C. Văcărescu. Luptele românilor la resbelul din 1877—1878, Buc., 1886, pag. 71.

7. — I. C. Alănăsiu. Mișcarea socialistă, 1881—1900, Ed. „Adevărul“, 1932, pag. 18.

8. — „Gazeta Transilvaniei“ anul XI, nr. 54 din 26/14 iulie 1877.

9. — „Resboiul“, nr. 15, din 6 aug. 1877.

Cauza libertății patriei a fost îmbrățișată în toate provinciile românești. Cu îndreptățit temei se afirma în „Gazeta Transilvania“, condusă de I. Mureșanu, la începutul lunii iunie 1877 : „Nu poate să suferă îndoială că, „cauza ostașului român e o cauză generală română“. Victoria lui e a întregii națiuni, fie aceea risipită în orice parte a lumii“.¹⁰ Aportul populației din Transilvania (printre care și a celei din Năsăud), din Banat, Bucovina la susținerea războiului, a îmbrăcat forme foarte diverse.

Este necesar a sublinia faptul că cea mai mare parte a ajutoarelor trimise pentru armata română au provenit din partea marelor largi de oameni ai muncii, țărani, muncitori, târgoveți, ș.a.m.d. Astfel, ziarul „Telegraful român“ din Sibiu scria în numărul său din 23 iunie 1877 că suma de bani oferită de cetățenii brașoveni „este caracteristică, pentru că ea provine, cu puține excepții, de la acea clasă a societății noastre, care este avizată a-și hrăni familia cu două brațe“

Mișcarea muncitorească și socialistă din România, masele largi populare legau lupta pentru independența de stat de dezvoltarea economică și socială a țării, de înlăturarea unor reforme democratice care să ducă la îmbunătățirea situației celor ce muncesc, să asigure participarea acestora la viața politică a țării. Astfel, ziarul „Socialismul“ chema noua generație ca, după război, să-și intensifice eforturile în direcția dezvoltării economice a țării, pentru industrializarea acesteia, arătând că inerția, lipsa de acțiune este un inamic mai puternic decât vecinii din afară.¹¹

La rîndul său, militantul socialist C. Mille, într-un articol intitulat „Patriotism și socialism“, publicat în ziarul „Munca“, scria : „A face dar patriotism, pentru noi este a deștepta la viața publică și socială pe aceste 4 milioane de români, a-i face știutori de drepturile și datoriile lor și a împinge teribila armată spre cucerirea Plevnei interne... adică spre dezvoltarea economico-socială a țării“.¹²

Mișcarea socialistă a luat poziție fermă împotriva reprimării răsculaților din 1888, foști luptători sau urmași ai aceluia care și-au vărsat sîngele pentru independența țării. „Cînd săteanul a fost dus la război în 1877, stăpînirea i-a făgăduit pămînt. Cînd însă românul s-a întors de pe cîmpul de bătălie, a găsit acasă vatra pustie, bordeiul sărăcit, copiii gata să moară de foame. Flămînd și jefuit de proprietar, de arendaș și de guvern, săteanul s-a răscolat ca să-și aducă aminte boierii de făgăduiala dată în 1876“.¹³

Încă în primii ani ai existenței României ca stat independent, mișcarea socialistă s-a pronunțat atît pentru consolidarea independenței cucerite, cît și pentru recunoașterea dreptului altor națiuni

10. — „Gazeta Transilvania“, anul XI, nr. 42, din 14/3 iunie 1877.

11. — Presa muncitorească și socialistă din România, vol. I. (1865—1900), partea I, 1865—1889, pag. 42.

12. — „Munca“, anul III, nr. 19, din 28 iunie 1892.

13. — Documente din istoria mișcării muncitorești, (1879—1892, Ed. pol., 1973, p. 572.

și popoare de a-și câștiga libertatea, de a se dezvolta libere și independente.

Astfel, militantul socialist Constantin Bacalbașa publica în ziarul „Emanciparea” din 15 aprilie 1883 articolul intitulat „Cine sîntem?”. în care arăta că socialiștii sînt „campionii hotărîți și credincioși ai neatîrnării” și că „vom lupta întotdeauna ca brațul României, care pînă ieri a fost strîns în lanțul robiei, să nu amenințe libertatea vreunui alt popor... vom cere necurmat ca drepturile omului, ca și drepturile neamurilor să fie recunoscute și puse la adăpost de loviturile vrăjmășești”.

Relevînd semnificația cuceririi independenței de stat pentru care și-au jertfit viața aproape zece mii de ostași, militanți revoluționari subliniau în ziarul socialist „Lumea Nouă” că „proclamaarea neatîrnării României a fost, fără îndoială, un fapt de cea mai mare însemnătate, întrucît el constituie o linie de despărțire între veacurile de asuprire și independența de care ne bucurăm astăzi. Poporul român a știut, prin jertfe și abnegație și cu prețul sîngelui său, să se elibereze de sub turci, într-un război glorios, asigurîndu-și astfel o neatînare care să-i permită să se dezvolte în pace și să pășească pe calea civilizației”.¹⁴

Independența națională despre care Nicolae Bălcescu scria cu deplină îndreptățire ca „fiind visarea iubită a voivozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, care întrupară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a manifesta lumii” pentru care „ei trăiră, munciră, suferiră și muriră, a devenit prin lupta maselor un fapt împlinit”.

Referindu-se la proclamarea independenței de stat a României, tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea la Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976 a spus : „Trebuie să fie evident pentru toți că fără unire, fără proclamarea independenței de stat, însăși ființa națională, dezvoltarea poporului român, a națiunii noastre nu ar fi fost posibile. Dobîndirea independenței naționale — se subiliază în Programul P.C.R. — a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare”.¹⁵

14. — „Lumea nouă”, anul IV, nr. 43, din 7 mai 1900.

15. — Nicolae Ceaușescu, Cuvîntare la Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976, „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 12, Ed. pol., 1976, pag. 556.

Aportul femeilor la sprijinirea războiului pentru cucerirea independenței de stat a României

---

ELENA MIORIȚA NAGY

Derulînd filmul istoriei întîlnim la un loc de mare cinstire pe înaintașa noastră, purtătoare și păstrătoare a ființei naționale, pe femeia, soție, mamă, patriot, revoluționară, comunistă, constructoare a erei noi socialiste. Este un drum ce pornește de la soția dacului încrustată în piatra Columnei Traiane și urcă spre cea a meșterului Manole prinsă în zidurile de înțelepciune și artă(ale poporului nostru cu tot ce este dăruire și sacrificiu, cu tot ce semnifică năzuință spre mai bine, spre libertate, dreptate.

Știri despre virtuțile femeilor de pe pămîntul strămoșesc ne sosesc din vremuri foarte vechi. Horațiu încă, marele poet latin, dorind să ofere cetățencilor Imperiului Roman pilde de virtute spunea următoarele despre femeile geto-dace : „Acolo femeia nu se face vinovată față de copii (copii vitregi, ci poartă de grijă celor lipsiți de mamă), iar soția cu zestre nu ajunge stăpîna bărbatului și nici nu se încrede într-un amant chipeș. Zestrea cea mai de seamă este cinstirea părinților, și virtutea femeii, pentru care legămîntul căsătoriei rămîne veșnic. Iar alt scriitor antic arătînd că geții sînt „gata să înfrunte moartea“ afirmă că „nici femeile nu au o fire slabă“ și că țin mult la cinstea lor.

Împrejurările istorico-sociale vitrege în care și-a dus existența, subliniază secretarul general al partidului, a obligat poporul român din cele mai vechi timpuri să-și apere dreptul la viață cu arma în mînă. Rezistînd tuturor încercărilor, el a străbătut vremurile de răstriște și a ieșit la lumină, cucerindu-și locul ce i se cuvine în marea familie a popoarelor lumii, pentru că întotdeauna a fost animat de o nestinsă dragoste de patrie, de curaj și spirit de

abnegație, sentimentul patriotismului fierbinte a fost transmis ca o flacără vie, din generație în generație datorită mai ales mamelor, soțiilor și cetățencilor acestui pământ.

Unde-și are obișnia această tenacitate, această forță morală de atingerea țelului ce nu s-a tocit, nu s-a epuizat de-a lungul unui mileniu de istorie ? De bună seamă că ea izvorăște din ce are mai trainic, mai scump omul, din ceea ce este legat în mod firesc de sufletul poporului : din năzuința fierbinte de a fi liber și stăpîn în propria țară, din dorința de a-și putea hotărî singur și nestingherit soarta.

Aceasta este imensul rezervor al supraviețuirii unui popor ce a trăit între trufașe imperii vecine, care au căutat să-i lichideze existența ca stat și aceasta este și secretul uriașului entuziasm care a cuprins masele largi populare și a declanșat uriașe energii în lupta pentru libertate națională și socială, pentru independență, suveranitate și unitate.

În această luptă permanentă, plină de eroism, de jertfe, femeia a fost mereu prezentă în primele rînduri, în acest front milenar.

„De-a lungul timpurilor, femeile din țara noastră au luat parte activă la lupta pentru eliberare socială și națională, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună, spunea secretarul general al partidului nostru. Din rîndul femeilor s-au afirmat figuri luminoase de luptătoare neînfricate pentru cauza progresului, proeminente personalități culturale, militante animate de patriotismul înflăcărat, care și-au consacrat energia, puterea de muncă propășirii României“.

Istoria noastră națională oferă nenumărate exemple de femei care au avut rol hotărîtor în derularea unor evenimente hotărîtoare în istoria patriei. Comunicarea de față, desigur, nu poate nici măcar aminti figurile cele mai de seamă de femei din istoria poporului nostru care s-au jertfit pentru libertate și nici măcar nu și-a pus acest țel, ea dorind să evoce mai ales contribuția femeilor la lupta pentru independență, eveniment pe care toată suflarea din țara noastră îl comemorează în acest an.

Totuși nu pot trece peste veacuri de existență și luptă a poporului român fără să amintesc minunata pildă de eroism a mamei lui Ștefan cel Mare, pildă eternizată în poezia lui D. Bolintineanu intitulată „Muma lui Ștefan cel Mare“. Cînd acesta se socotea învins după lupta de la Războieni și bătea la porțile cetății Neamțului, mama îi răspunde :

„Ce spui tu străine ! Ștefan e departe,
Brațul său prin taberi mii de morți împarte
Eu sînt a sa mumă ; el e fiul meu ;
De ești tu acela, nu-ți sînt mamă eu

. . . . .

Apoi tu, aice, fără biruință
Nu poți ca să intrii cu a mea voință.
Du-te la oștire ! pentru țară mori
Și-ți va fi mormîntu'ncoronat cu flori !
. . . . .

Ștefan se întoarce și din cornu-i sună
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe. . . dușmanii zdrobiți
Cad ca niște spice de securi loviți“.

Mușata, doamna Cheajna, fica lui Petru Rareș, Sima Stolniceasca, Buzescu soția lui Stroe Buzescu, Elena soția lui Matei Basarab, Doamna Stanca soția lui Mihai Viteazu, Doamna Ruxandra soția lui Alexandru Lăpușneanu și altele multe au rămas în istoria noastră tocmai prin faptele lor de vrednicie.

În societatea românească modernă se ridică un alt șir de femei fără de care nu se poate scrie istoria. Figuri de legendă ale vremii au fost femeile luptătoare Caterina Varga în Transilvania, Ana Ipătescu în Țara Românească și Elena Vîrnav, pe o cărei piatră de mormînt stă scris că „au purtat steagul libertăților Moldovei la anul 1848“.

În lupta socială și națională din Munții Apuseni, cînd în 1848 acest ținut a devenit o adevărată „țară românească“ și mai ales femeile din Bucium au participat direct la lupte. Palaghia Roșu a condus chiar un batalion de femei moațe în încleștarea revoluționară. Nu putem trece de asemenea, peste figura luminoasă a Elenei Cuza.

Cucerirea independenței de stat a României a fost rezultatul „. . . luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului Otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă“, precizează Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism. „A fost rezultatul luptei tinerilor și vîrstnicilor, al femeilor și bărbaților, a diverselor categorii sociale și mai ales a fost aportul maselor populare care au dus greul războiului“.

În războiul pentru „neatîrnare“ de la 1877 femeile au dat nu numai feciorii pentru a pecetlui cu viețile lor cucerirea României independente, dar și tăria a jumătate din populația țării noastre, spre a face față unei încercări eroice. Bravele urmașe ale Dochiei, Vrîncioaiei, și ale mamelor fiilor Brîncoveni, cu durere în inimă și cu capete cernite, au dat totul, din casa cea mai săracă a satului și adesea din cele avute ale orașului, spre a fi acest neam neatîrnat de voința și interesele marilor state. Ce dovadă mai mare trebuie spre a arăta că femeile României, cu și fără carte, aveau cele mai bogate zăcăminte de conștiință a libertății și adevărului ? În timpul războiului de la 1877—1878, femeile au acordat neconținut îngri-

jiri soldaților și bolnavilor răniți, care soseau de pe câmpul de luptă. Au fost înființate diferite societăți ale femeilor pentru ostașii mutilați, de la Brăila, București, Turnu Măgurele, Craiova. Femeile erau inițiatoarele și susținătoarele acestor însemnate acțiuni care au cuprins întreaga țară. La 22 iulie 1877, la București a avut loc o reprezentație teatrală, a cărei beneficii vor fi folosite de inițiatoarele pentru soldații răniți. În listele de donații făcute de femei și publicate în presă figurau : cearceafuri, feșe, cămăși, comprese, perne, ciorapi, haine și pantaloni, alimente, săpun. Cantitățile erau impresionante.

Despre varietatea formelor de activitate a comitetelor femeilor există un bogat material documentar. Unele ziare au consacrat rubrici speciale în cadrul cărora informau despre munca înflăcărată a femeilor. „Damele române și războiul“, era rubrica sub care ziarul „Familia“ informa cititorii și care datorită abundenței de materiale „... pare a deveni permanentă în foaia noastră, pînă ce va dura războiul actual“ — preciza redacția. („Familia“ an. XIII, nr. 23 din 5/17 iunie 1877). Edificator ni se pare un proces verbal al Comitetului femeilor din Caracal semnat de Maria Protopopescu, președinta, în care se face un rezumat al activității desfășurate la trei luni de la înființare. Din veniturile de 2.173,50 lei s-au cheltuit 2.081,15 lei pentru : cearceafuri, cămăși, bandaje, flanele, cojoace, căciuli, ciorapi, specificîndu-se că s-au dat și la răniți la plecarea în concediu. („România liberă“ din 10 ianuarie 1878).

Activitatea femeilor pentru ajutorarea răniților ar părea legată numai de acțiunile caritabile. Era vorba de mult mai mult. Era o participare deschisă, de proporții, la un act decisiv. Apelurile diferitelor societăți, create ad-hoc, pentru ajutorarea răniților, erau adevărate manifeste patriotice adresate poporului. Ecoul acestor apeluri a ajuns din cătunele și târgurile Olteniei, Munteniei, Dobrogei și Moldovei pînă în Banat și Țara Bîrsei, în Maramureș și Țara Făgărașului, în Bocovina și Țara Crișurilor. Din primele zile s-au înființat comitetele pentru colectarea ofrandelor la Sibiu, Brașov, Făgăraș, Săliște, Timișoara, Lugoj, Alba Iulia, Cluj, Abrud, Oradea, Năsăud, Cernăuți, Suceava. Erau toate acestea de fapt, centre unde veneau cu obolul patriotismului, nenumărați oameni din localitățile apropiate.

Pentru multe femei plecarea bărbaților în război a însemnat trecerea greutăților vieții pe umerii lor. Impresionante sînt acele documente care înfățișează situația lor precară, nevoite să îndeplinească muncile pentru care erau obligați soții lor. Aceste vești ajungeau și pe front. Iată un raport din 29 mai 1877 prin care mulți dorobanți informau superiorii că „sînt înștiințați de către familiile lor că prin abuz de putere primarii comunelor (din plasa Borceni) — pentru organele ce erau ei datori a face la arendași le iau cu forța nevestele și copiii și îi duc să lucreze“ ... (Documentele privind istoria României. citat vol. III. doc. 462).

Primul comitet ce s-a înființat la inițiativa femeilor cu scopul adunării fondurilor pentru ostașii români răniți a fost cel al femeilor din Sibiu, în mai 1877 (N. Andăloaie, Cucerirea independenței de stat a României, 1877—1978, Ed. politică, București, 1973, p. 58). Gheorghe Barițiu avea să laude inițiativa sibiencelor într-o „epistolă respectuoasă către femeile noastre“, apărută în „Gazeta Transilvaniei“. Exprimându-și credința că exemplul va fi urmat și în alte orașe și sate ale Transilvaniei el îndemna femeile transilvănene să spele și să lege „rănille acelor înaintași români, frați ai noștri“, care „se bat și-și varsă sîngele nu din vreo vanitate și trufie, ci, în sensul cel mai strîns al cuvîntului, pentru existența patriei și a națiunii“.

Între multe femei vrednice de toată lauda s-au remarcat prin dăruirea abnegației lor Sevastiana I. Mureșan, Harieta Stănescu la Brașov, Juditha Măcelaru la Sibiu, Natalia Hurmuzachi și Elena Popovici în Bucovina, Iuliana Rotariu și Ana Mărgineanu în Banat, Veturia Roman la Oradea, Emilia Rațiu la Turda și altele. Femei de cultură din Cluj ca Olimpia Bîrsan, Aristiza Romanescu, Cornelia Prielle au fost însuflețite purtătoare a idealurilor de unitate națională. (Cluj Pagini de istorie revoluționară, 1849. 1971, Cluj, p. 94—192 ; 125.)

Femeile au fost prezente în înscrierea acestei nobile pagini din istoria poporului, pretutindeni în țară. Enumerarea orașelor nu epuizează inițiativele de o varietate impresionantă. În comune ca Rîșnov (Brașov) sau Baia de Aramă (Mehedinți), Smîrdioasa (Teleorman), Plenița (Dolj), femeile s-au constituit în grupuri de ajutorare, colectînd de la semenele lor veșminte și hrană, spre a le trimite pe front sau la spitale.

Elisabeta Pop Păcurariu din Năsăud trimițînd Mariei Rosetti Răznoveanu „ofrande“, donații strînse de femeile din partea locului, însoțește coletul cu următoarea scriere : „Mișcată de suferințele rezultătoare pentru bravii luptători români din rezelul contra semilunei purtat pentru libertatea de mult meritată a Patriei române, încă în 3 iunie a anului curent s-au întrunit și Damele române din Opidul Năsăud într-un comitet“. (Documente privind Istoria României, Războiul pentru independență, vol. II. doc. 660).

În toate provinciile române inclusiv în Basarabia, femeile române cu mare entuziasm au sprijinit acest mare efort național pentru cîștigarea independenței. Muncitoare, țărance, intelectuale, casnice, toate într-un uriaș buchet național și-au oferit cele mai bune sentimente și bunuri materiale pentru sprijinirea războiului de independență.

Acestea au fost femeile care, într-adevăr au cunoscut din plin greul războiului. Dar tot ele au găsit totodată puterea morală, ca să-și îmbărbăteze soții și fiii. Chiar dacă ființa le era împietrită de durere în fața neprevăzutului, ele îi îndemneau pe cei aflați în luptă, să aibă parte de „... vitejia străbunilor pentru a apăra patria și vetrele noastre cu bărbăție“. („Românul“ 29 mai 1877).

Afirmarea puternică a femeilor în momente cruciale ale națiunii — 1848 — Unirea principatelor, independența țării va fi întregită de aportul lor la lupta pentru întregirea României. Numeroase femei intelectuale din Transilvania, multe sprijinind deschis mișcarea memorandiștilor, au venit cu un suflet viu în largul front al tuturor românilor pentru desăvârșirea unității naționale.

Părtași activi la bătăliile glorioase purtate de poporul român pentru apărarea pământului străbun, a ființei și demnității naționale, a limbii, a poporului, a obiceiurilor strămoșești, milioanele de țărânci, cele mai asuprite dintre asupriții acelor vremuri, au demonstrat o dată în plus, în uriașul val de flăcări al răscoalei din 1907, marea lor dragoste de patrie, spiritul de sacrificiu, setea lor de dreptate și de pământ.

După cîștigarea independenței de stat, alte și alte generații de femei s-au jertfit mai întîi pentru Unirea cea Mare din 1918, apoi în rîndurile Partidului Comunist Român în lupta împotriva exploatării, împotriva mișcării fasciste, împotriva dictaturii militarofasciste și războiului hitlerist, găsindu-le, de asemenea, pe baricadele lui august 1944 și în marea front popular al înnoirilor revoluționare și apoi cu contribuții masive la societatea noastră socialistă, pentru înălțarea ei pe noi trepte de progres și civilizație.

Pentru tot ce a făcut în istoria noastră națională, pentru tot ce facem în etapa pe care o trăim, în aceste zile festive, aducem un cald omagiu femeii mame, cetățene și cîntăm un solemn imn de cinstire, marei anonime în brațele căreia a crescut și crește poporul, care a stat pe metereze de luptă două mii de ani și astăzi înfăptuiește cu entuziasm și măreție, marele vis al generațiilor : comunismul.

Înaltele aprecieri adresate de secretarul general al partidului muncii și rolului hotărîtor pe care îl au femeile în înflorirea scumpei noastre patrii, constituie pentru toate femeile un puternic îndemn mobilizator de a fi mereu în primele rînduri pentru realizarea hotărîrilor istorice ale Congresului al XI-lea al partidului.

Contemporani ai Războiului pentru Independență: maiorul Nichita Ignat din Salva și învățătorul birgăuan Ilarion Bozga

---

IOAN CERNUCAN

Neatîrnarea a fost unul din visele cele mai scumpe ale poporului nostru. Pentru păstrarea sau recucerirea ei au luptat strămoșii încă din perioada de formare a poporului român și pînă în zilele noastre.

Referindu-se la rezistența poporului față de valurile migratoare străine, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în Expunerea la Congresul educației politice și al culturii socialiste: „poporul român s-a distins întotdeauna prin dragoste și dreptate, prin dîrzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate. Așa se explică și faptul că marile migrațiuni ale unor popoare asiatice în Europa — fenomen care a frînat mult progresul societății de pe acest teritoriu — nu a putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului nostru.“¹

Jugul străin, otoman și austro-ungar, mai apăsa asupra națiunii române și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea făcînd ca principalele obiective ale Revoluției de la 1848 să nu poată fi îndeplinite, frînînd însăși desfășurarea procesului de desăvîrșire a statului național unitar român.

Doriința de cîștigare a independenței naționale devine tot mai arzătoare în epoca modernă. Națiunea română formată pe baza comunității de limbă și cultură, factură psihică, tradiție de luptă pentru libertate și idealuri comune, se vedea stînjinită în dezvoltarea

---

1. Ceaușescu, Nicolae: *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România* — prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976, București, 1976, p. 10—11.

rea ei datorită faptului că nu trăia în cadrul aceluiași teritoriu care să fie liber. Menținerea unei dominații străine este supărătoare. Întregul popor român este hotărât să-și dobândească deplina libertate.

Alături de burghezie vor lupta masele populare. Țărănimea asuprită și lipsită de pământ dorea și ea alungarea jugului străin în speranța unei vieți mai bune iar proletariatul, noua clasă a viitorului, vedea în câștigarea neatârării o etapă necesară și obligatorie a dezvoltării viitoare a României.

Odată proclamată Independența de stat a României, la 9 Mai 1877, poporul va ști să o câștige și pe câmpul de luptă, acolo la sud de Dunăre, la Plevna, Grivița, la Smîrdan.

Alături de ostașii armatei române la Războiul pentru cucerirea Independenței de stat a României vor participa o mulțime de voluntari din țară și din celelalte provincii românești aflate sub dominație străină. Mulți români din Transilvania vor fugi peste graniță în România, unii dintre ei se vor înrola în armată.²

În părțile noastre, ale Bistriței și Năsăudului, exista o tradiție de luptă pentru afirmarea ființei naționale, pentru eliberarea națională și socială. Intelectualii năsăudeni participă la acțiunea aceluia care redactează *Supplex libellus Valachorum* cerînd în numele cetățenilor întregii națiuni române din Transilvania ca națiunea română să fie reșezată în drepturile civile și politice de care a fost despuiată.³

Tot aici, în 1763, cînd se pun bazele Regimentului grăniceresc năsăudean, este înăbușită revolta condusă de bătrînul Tănase Tudoran deoarece țărani refuză să depună jurămîntul de credință față de habsburgi atîta vreme cît sînt considerați iobagi. Pe locul numit : „Pe Mocirlă“ din Salva, Tănase Tudoran este zdrobit cu roata.

Pentru românii grăniceri viața nu era de loc ușoară. Veșnic pe drumuri, după neovie, în lungul și în latul imperiului, gospodăriile lor rămîneau în seama femeilor și sărăceau. Mulți dintre ei, sătui de disciplina aspră în care bătaia și arestul erau un lucru obișnuit, încercau să se mute sau, cel puțin, pentru copiii lor să le poată da un viitor care să-i scutească de suferință.⁴ De aceea mulți dintre grăniceri vor căuta să profite de rețeaua de școli triviale, înființate după militarizare, și își vor da copiii la școală cu gîndul de a-i face militari, funcționari sau intelectuali. Cătanele negre, cum erau numiți grănicerii, vor săvîrși multe fapte de arme pe scenele de luptă europene, așa cum au fost și cele din timpul ascensiunii lui Napoleon.

Dintre fiii grănicerilor se ridică oameni de seamă. Pe doi dintre ei îi evocăm acum deoarece atît ofițerul Nichita Ignat din

2. Constantinescu, Miron, Daicoviciu, Constantin, Pascu Ștefan : *Istoria Românelor*, compendiu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, p. 363.

3. *Ibidem*.

4. Albu, Nicolae : *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania*, (pină la 1800), Institutul de istorie națională Cluj, 1944, tipografia „Lumina”, Blaj, 1944, p. 218.

Salva cît și învățătorul bîrgăuan Ilarion Bozga, contemporani ai Războiului pentru cucerirea Independenței de stat a României, vor fi cu gîndul și fapta alături de cei care au dobîndit neatîrnarea. „De-ar fi românul ori de unde ar fi, de sub orice stăpînire, el își iubește neamul și limba părinților săi, căci aceleași dureri le au toți...” spunea George Coșbuc.⁵

Dintre năsăudenii care au participat la Războiul pentru Independență un loc aparte îl ocupă ofițerul Nichita Ignat, născut la Salva la 14 sept. 1829 în aceea parte a satului unde, cu 66 de ani în urmă, Tănase Tudoran fusese tras pe roată. Fiul de grănicer se ridică pe propriile lui calități și îmbrățișează cariera militară servind în armată timp de 44 de ani, ajungînd la gradul de colonel. După ce face școala primară în Salva, cea de „norme” la Năsăud trece la Gimnaziu și în 1847 se înrolează în Regimentul al II-lea de graniță năsăudean, în care la 1 aprilie 1848 primește gradul de caporal.⁶ Flăcăul chipeș și sănătos, cu fruntea înaltă și privirea limpede, de pe malul Someșului, dovedește alese calități sufletești. Este onest, conștiincios, plin de rîvnă, curajos și bun român.

Cînd batalionul din care făcea parte este trimis în Croația ca să înăbușe o mișcare de eliberare, năsăudenii refuză să lupte împotriva sîrbilor. Astăzi cunoaștem care a fost poziția regimentului năsăudean în cadrul evenimentelor de la 1848 și cîtă încredere au avut grănicerii în promisiunile, adeseori deșarte, ale stăpînitorilor străini. Nichita Ignat ajunge ofițer în armata austriacă și primește gradul de căpitan pe cîmpul de luptă de la Custozza (14 iunie 1866) unde, la 37 de ani, este rănit. Devine un ofițer ambițios care se silește să se perfecționeze continuu.⁷

Dar dragostea față de imperiali cedează în fața unor realități dureroase din viața românilor. Pactul dualist înfăptuit în 1867 l-a făcut și pe căpitanul Ignat să nutrească gîndul de a trece munții în țara mamă și să-și pună frumoasele sale aptitudini militare în slujba neamului. De aceea primește oferta de a deveni ofițer al armatei române, pleacă la București și în octombrie 1868 e primit cu grad de căpitan în Regimentul 8 infanterie. În 1872 primește cetățenia română iar în 1877 îl găsim comandant de batalion în cadrul Regimentului 3 de linie din Divizia a 2-a care constituia rezerva armatei operative române în timpul asaltului de la Grivița (30 august 1877). În timpul acestui război Nichita Ignat este avansat la gradul de maior și participă cu batalionul său la istoricul asediu al Plevnei, servind sub comanda colonelului Mihail Cerchez căruia la 28 noiembrie Osman Pașa se predă, împlinind un dor sfînt al tuturor românilor în lupta lor de eliberare națională.

5. Coșbuc, George: **Războiul nostru pentru neatîrnare**, Opere complete, București, p. 145.

6. Motogna, Victor: **Un erou din granița Năsăudeană: Nichita Ignat**, (schiță biografică), 1928, p. 10.

7. Idem, p. 24.

În Transilvania, în acest timp, apăsa greu jugul daulismului austro-ungar care-i menținea pe români în situația unei națiuni tolerate, împiedicându-i să-și afirme naționalitatea. Dorul de libertate, dragostea față de frații care luptau pe metereze și redute, erau vii în inimile multor intelectuali și cadre didactice din părțile Bistriței și Năsăudului. Printre ei se aflau și dascălii Văii Bîrgăului. Mulți dintre învățătorii școlii triviale din Prund erau nu numai intelectuali de frunte ai acestei văi, ci și vrednici luptători pentru drepturi naționale și sociale ale românilor de aici.⁸

Moise Pop, Iacob Onea, Simion Monda, Macedon Flămînd și Pavel Beșa funcționează la școala din Prund în anii 1877—1878. Tot acum, în 1877, este numit ca învățător în primul său an de învățămînt tînărul Ilarion Bozga care, în urma unui concurs, primește post în Mureșenii Bîrgăului.

Născut în anul 1856 în Tiha Bîrgăului, fiul lui Ilie Bozga învață primele trei clase la școala trivială din Prund, continuă în clasa a IV-a la școala de norme din Năsăud, tot aici face și gimnaziul și fiindcă s-a distins la învățătură, este trimis ca bursier la preparandia din Deva. Pe vremea aceea școala se făcea cu mîncare din desagă, se dormea în podul cu fîn și se învăța la lumina opaițului.⁹

Inteligent și plin de neastîmpăr, cu frumoase cunoștințe de ordin pedagogic și cu multă dragoste față de neamul său de țărani, Ilarion Bozga este prezent la toate evenimentele de seamă prin care trece Transilvania și România în timpul vieții lui. Prieten bun cu George Coșbuc, coleg de generație și de muncă cu Pavel Beșa, Iacob Onea, Ion Dologa și Eliseu Dan, învățătorul Ilarion Bozga a devenit o figură simbolică a școlii din Prund și din Valea Bîrgăului.

Din datele culese de către membrii cercului de istorie de la Liceul Prundu-Bîrgăului, din documente de arhivă școlară și din cele existente în colecția muzeului de istorie al școlii se pot reconstitui multe din momentele vieții lui. Cărțile care i-au aparținut ni-l prezintă ca pe un om cu bogată cultură pedagogică. Scrierile lui Andrei Mureșanu, Vasile Lucaciu, Vasile Petri, Eugen Brote sau George Coșbuc pe care Bozga le avea în biblioteca lui sînt semnificative pentru factura sa spirituală, pentru crezul politic și lupta pe care o va duce alături de alți intelectuali transilvăneni care cereau dreptul la instruire, pentru libera folosire a limbii românești în școli și în presă, pentru apărarea unor libertăți cîștigate, cîndva, cu trudă și umilire.

Alăturat, împreună cu alți trei colegi ai săi, mișcării memorandiste și chemat în 1894 în fața Curții cu jurați din Cluj,¹⁰ exilat în timpul Primului Război mondial într-un lagăr din Ungaria

8. Cernucan, Ioan: *Ecouri memorandiste la intelectuali din Prundu-Bîrgăului*, File de istorie, vol. II, Bistrița, 1972, p. 159—164.

9. Valea Bîrgăului, foale locală, anul I, sept. 1936, Nr. 8, 1936.

10. Suplita senatului școlar din Borgo-Mureșeni (21 decembrie 1877), manuscris de la Muzeul de istorie al Liceului Prundu-Bîrgăului.

alături de profesorul Lupaș, dr. Sebastian Stanca, mama poetului Octavian Goga și alți intelectuali, învățătorul Ilarion Bozga devine alături de Eliseu Dan și Pavel Beșa unul din păstrătorii flacărei de unitate națională a tuturor românilor, de pe această vale, atunci când la 1 Decembrie 1918 se va hotărî unirea Transilvaniei cu România.

Spiritul său bătaios și avîntat l-a caracterizat încă de la începutul activității. În 1877 se întoarce de la Deva unde absolvise preparandia și ieșise învățător. Obține, prin concurs, postul de învățător în Mureșeni dar gândul îi este mereu la frații din România. Dorește să părăsească Transilvania și să fugă peste munții.

Independența națională a românilor devenise o cauză scumpă a întregului nostru popor. Fiind un război drept, de eliberare națională, Războiul pentru cucerirea Independenței de stat a României a declanșat un adevărat entuziasm în rîndurile întregului popor. Continuînd tradițiile luminoase ale cărturarilor patrioți, o mulțime de învățători, medici și alți intelectuali au plecat ca voluntari pe front sau au contribuit materialicește la susținerea războiului.

Înfruntînd opreliști și persecuții o mulțime de transilvăneni au trecut granița pentru a se alătura luptei fraților lor din România.

Ilarion Bozga a încercat și el acest lucru. Era tînăr, necăsătorit și abia își începea activitatea didactică. Tentativa lui de a fugi în România, pentru a se înscrie voluntar în armata care lupta împotriva turcilor, nu reușește. Prins de către autorități la Fîntînele (Măgura Calului) este bătut și dus cu forța la oaste unde va fi ținut aproape patru ani, în vreme ce copiii pe care trebuia să-i învețe au rămas singuri și băteau ulițele satului, în vreme de iarnă, în loc să meargă la școală.

În muzeul Liceului Prundu-Bîrgăului se păstrează un manuscris îngăbenit de vreme. Este o suplică ce datează din 21 decembrie 1877 prin care senatul școlar din Mureșenii Bîrgăului se adresează Comisiei administrative a comitatului cu rugămintea de a-l elibera pe tînărul învățător de la „serviciul de arme“.

Invocînd considerentul de „interes al învățămîntului“, faptul că a fost ales un învățător calificat, că pe baza unei legi din 1868 erau suficiente opt săptămîni de instrucție pentru tînărul luat cu forța în Regimentul 63 infanterie, că elevii bat ulițele satului în loc să meargă la școală, senatul școlar își „ia libertatea“ de a se adresa comisiei districtuale cu rugămintea ca aceasta să intervină la Ministerul apărării patriei pentru „concedierea“ tînărului Bozga de la serviciul de arme.

Dar plîngerea senatului școlar nu este luată în considerare. Bozga rămîne cătană pînă în 1880 când își va relua activitatea didactică, de data aceasta la Prundu-Bîrgăului, la școala pe care nu o va părăsi timp de 46 de ani.,

Războiul de independență — izvor de vibrantă evocare în literatură

Prof. OCTAVIAN RULEANU

Dreptul la existență al unui popor nu se cerșește. El e înscris în însăși ființa neamului. E încrustat în inima acestui pământ ce ne grăiește prin vestigiile rămase de la străbuni, scoase mereu la lumină. Vorbește prin ctitoriile voievodale, ca semne ale perenității noastre peste veacuri. Stă mărturie în cetățile durate să înfrunte vremea, și în sângele martirilor căzuți jertfă în apărarea lui. Dreptul la existență pulsează în conștiința acestui vajnic popor român, îngenunchiat și asuprit secole de-a rândul, dar niciodată înfrînt.

Există o prezență vie în ființa poporului român. Cartea noastră de vizită este istoria însîngerată, însă dîrză și neînduplecată. Ne-am născut în acest colț de lume cu dreptul la viață dat de strămoșii noștri. În vremurile aspre scurse peste noi, n-am făcut altceva decît ne-am apărat „sărăcia și nevoile și neamul“, cum zice Eminescu. A fost o prezență lungă și dureroasă, cu puține bucurii trecătoare, însă cu multe furtuni pustiitoare, care au trecut ca valurile înfuriate ale oceanelor, fără să ne poată clinti. Am fost și-om fi stăpînii bogatului nostru pământ, muncit cu truda sfîntă a milioane de oameni legați de el.

În lupta lui pentru drepturi, pentru viață liberă și independentă, poporul și-a găsit scut și sprijin în creațiile mîngîietoare ale versului și cîntecului făurit de el, ca cea dintîi formă de trăire artistică sufletească. Apoi cînd slova scrisă sau tipărită s-a întrupat în opere de artă, ele au fost întotdeauna privite de pe pozițiile momentului istoric al perioadei respective. Istoria este un nesecat izvor de inspirație în artă. Dar nu istoria pură a evenimentelor, ci viziunea activă a ei, semnificațiile desprinse din ea, valabile permanent și adaptate etapei creatorului ei. Așa s-a scris toată literatura

noastră, de la „Învățăturile lui Neagoe Basarab“, de la începutul secolului al XVI-lea, trecînd prin vibrantele accente ale iubirii de neam, și ură împotriva cutropitorilor ale cronicarilor cărturari, spre a fi ilustrate abundent în epoca luminilor a Școlii ardeleno de la sfîrșitul secolului al 18-lea și începutul celui de-al 19-lea, prin afirmarea concretă și susținută privind originea noastră latină și drepturile de a fi oameni liberi într-o țară neatîrnată.

Marile tumulturi revoluționare ale secolului al 19-lea nu rămîn nici ele fără un ecou în literatură. Începe perioada formării conștiinței de neam, patriotismul curat și nefățarnic al maselor populare. Un puternic curent de elaborare a artei în spiritul național și popular îl are în 1840 revista „Dacia literară“ și apoi întreaga generație de la 1848, care într-o viguroasă însuflețire va pregăti actul Unirii de la 1859. Literatura a stat și ea în sprijinul mărețelor evenimente creatoare ale statului român modern.

Spre sfîrșitul veacului trecut se profilau în zare evenimente, care permiteau poporului român să-și scuture lanțul servilismului forțat, datorat, secole de-a rîndul, Porții Otomane, aflate acum în plină descompunere. Bătea ceasul cel mare ale ridicării frunții spre soare, al neatîrării. Am cîștigat acest drept, consfințit cu nenumărate jertfe, dar cu un inimaginabil avînt al tuturor românilor, din Sătmar pînă la Mare și din Nordul Moldovei pînă la Vîrciorova. A fost un iureș năvalnic de eroism, în bătăliile sîngeroase, precum și la cei de-acasă ce susțineau războiul de independență cu brațele și cu mintea, cu munca și cu obolul lor.

Cît entuziasm nu s-a cheltuit atunci din partea creatorilor de artă ! Unii artiști ca pictorii Nicolae Grigorescu, Carol Popp de Szatmáry sau George Mirea au plecat pe front să înregistreze pe viu, în pînzele lor, scenele nemuritoare ale bravilor dorobanți. Poeții au cîntat „vitejia strămoșească“ a oamenilor simpli din popor, plecați fără murmur de la plug să mînuiască sabia și tunul. Gazetarii au umplut coloanele presei cu reportaje și dări de seamă, iar scriitorii au lăsat posterității schițe, nuvele, povestiri și romane în care fremăta mereu suprema dăruire a luptătorilor. Nenumăratele lor fapte de vitejie au încîntat inimile românilor cu acel cald și vibrant sentiment al dragostei de glie și oameni, numit cu un cuvînt pătrunzător, patriotism.

Din generația contemporană Independenței se desprind cîteva figuri de creatori. Ei sintetizează prezența continuă a literaturii în cîmpul istoriei active, care impulsionează spiritele și susțin marile idealuri.

În frunte stă gloriosul nume al lui Vasile Alecsandri. Creația lui dinamizatoare, izvorîită din patosul național și folcloric, a umplut fala unei jumătăți de veac românesc. N-a existat aspirație a neamului fără a trezi un ecou emoționant în creația sa. Iubirea fierbinte de țară și popor e tema fundamentală a legendelor sale, scrise cu puțin timp înaintea războiului de independență. Împletirea armonioasă a filonului istoric cu cel folcloric o găsim în poe-

mele „Dumbrava Roșie“ și „Dan, căpitan de plai“, ca simbol al ideii de suveranitate națională și cu un viguros mesaj patriotic. Ele vor prefigura apariția ciclului „Ostașii noștri“, închinat războiului de neatârnamare. Poetul participă la eveniment cu toată ardoarea sufletului său românesc, deoarece avea viziunea unui act hotărâtor pentru ființa neamului. Ciclul e unitar și se deschide cu un preambul, intitulat metaforic „Balcanul și Carpatul“ ce pune în lumină ciocnirea dintre cele două lumi opuse. Celelalte poeme ca „Peneș Curcanul“, „Sergentul“, „Frații Jderi“, „Păstorii și plugarii“, „Odă ostașilor români“ sînt prea cunoscute spre a ne opri în special asupra lor. Vom reține totuși ideea că toate poeziile glorifică fapte vitejești întreprinse de oameni simpli din popor, ce le îndeplinesc cu echilibrul interior al celui conștient că înlăptuiește un act de viață obișnuit, cotidian, fără multe complicații. Tocmai această ținută explică actele de eroism neșovăitor al luptătorilor. Poemele și-au făcut vad în lume și prin armonia limbii, a versului muzical, lipsit de retorism și profund atașat de viață, de ceea ce am numi poezie cetățenească-agitatorică.

Cu aceeași perspectivă, dar cu un plus de culoare și expresivitate se va înscrie în galeria marilor evocatori, rămași clasici, și George Coșbuc cu „cîntecele sale de vitejie“, expresii vii ale entuziasmului mobilizant. Nu există tînmr din patria noastră, nemai-vorbind de generația mai vîrstnică, pe buzele cărora să nu murmure versuri, și chiar poezii întregi, de-ale rapsodului nostru George Coșbuc, creații rupte din inima poporului necăjit, dar dornic de libertate. Cîntecele sale au intrat în fondul folcloric al neamului, iar avîntatele evocări ale patriotismului sincer al sacrificiului suprem, constituie de-aproape opt decenii simbolul unității de gînd și faptă românească. Cunoaștem cu toții accentele de vibrantă emoție patriotică a unor poezii ca „O scrisoare de la Muselim-Selo“, „Trei, doamne, și toți trei“, „Dorobanțul“. „Pe dealul Plevnei“, „Povestea căpralului“, „În șanțuri“, „Raport“ și atîtea altele, care se păstrează ca o comoară sfîntă în cultura poporului.

Interpretările în arta adevărată vor fi în mod necesar diversificate pe aria explorării și sondării specificului uman. Este aici însăși baza de originalitate și viabilitate a ei. Ilustrăm afirmația cu opera lui Duiliu Zamfirescu. Mult controversată, în epocă, datorită inegalității ei ca valoare artistică, această operă a lui Duiliu Zamfirescu, poezie, nuvelă, roman, nu poate fi neglijată, fiindcă ea anticipă linia de dezvoltare a capodoperelor ulterioare. E suficient să relevăm concepția de la care a pornit în crearea romanelor din ciclul Comăneștilor. Autorul dorea să demonstreze continuitatea, prin perseverență, a unei categorii sociale, încrezătoare în destinul ei de a făuri idealul unității naționale, cu orice sacrificii.

Deși autorul greșea în cugetarea sa, atribuind doar „boierimii“ acest drept de aspirație patriotică, noi trebuie să vedem dincolo

de cele spuse, prezența patriotismului adevărat existent la masele populare.

Dacă în romanele „Viața la țară“ și „Tănase Scatiu“ se contura o lume antagonică la sate, cel de-al treilea roman „În război“ pătrunde în miezul problemei ce ne preocupă. Lăsăm la o parte dorința autorului de a arăta contribuția de sînge a vlăstarelor „boierești“ ca o purificare a lor prin jertfă, și ne oprim la construcția de natură epeică a romanului, asemănător cu „Război și pace“ al lui Tolstoi, cu alternări de planuri sociale multiple. Paginile cu privire la război sînt sugestive prin atmosfera ce o degajă. Participăm la o serie de evenimente ce ne învăluie prin firescul lor. Trăim entuziasmul exploziv al începutului, observăm modul de organizare a armatei și asistăm la viața din comandamente și de pe fronturile de luptă. Alături de eroii săi, tinerii Nicolae Milescu și Mihai Comăneșteanu, autorul aduce și un element nou în conturarea acțiunii, anume prezentarea unor eroi autentici ca maiorul Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu. Senzația veridicității ne-o va da și introducerea unor documente, tot autentice, ca Ordinul de zi al generalului Cernat. Prin toate acestea romanul lui Duiliu Zamfirescu pregătește drumul creării în viitor a unor romane de inspirație istorică, bazate pe documente reale cu un filon epic predominant și fără lirismul voit metaforic.

Evenimentul memorabil al războiului de independență a deschis astfel calea unui izvor nesecat de patriotism și solidaritate națională. Geniul eminescian a surprins momentul cu acel vehement pamflet ce se numește „Scrisoarea III“, unde vibrează cel mai strălucit exemplu de patriotism, în contrast cu micimea și urîtenia unei societăți insalubre moral și politic.

Literatura română înregistrează acum un puternic reviriment. Apar poezii, povestiri, precum și scenete și piese dramatice, care măresc aria de investigație patriotică și la semnificațiile viitorului. Prezentarea actuală nu permite nici măcar o scurtă trecere în revistă a acestora. Nici n-ar fi nevoie, fiindcă e destul să menționăm prezența masivă în literatură a dragostei de tot ce constituie ideea de patrie liberă. Poate că merită să consemnăm atitudinea românilor din această Transilvanie românească, aflată atunci sub dominația unei stăpîniri care încătușa aspirațiile noastre. Ei se socoteau solidari cu luptătorii din război și aveau ferma credință că dorobanții îi vor elibera și pe ei. Așa a crescut aici viguros o literatură de o superioară ținută patriotică, pornită din spiritul re-

voluționar al maselor ce tindeau spre libertate națională și dreptate socială, pentru înfăptuirea unității. Din această frământare de trăire intensă a putut ieși versul înflăcărat al lui George Coșbuc și după aceea, cel al mesianicului învolburat Octavian Goga.

Pe măsură ce timpul se mișca hotărât spre desăvârșirea unității naționale apar glasuri noi în literatură. Punctul de reper era tot Independența. Începutul secolului nostru ne-a dat un mare rapsod al sufletului românesc, pe titanul fermecat al plaiurilor strămoșești, **Mihail Sadoveanu**. Opera lui masivă e o carte de onoare a neamului pe care îl reprezintă în întreaga lui unitate și din profunzimea istoriei lui milenare. În 1905, ca tânăr scriitor, a publicat acele impresionante „**Povestiri din război**“. Cea mai bună prezentare a genezei lor a făcut-o memorialistic, în 1954, Profira Sadoveanu, fiica lui. Reproducem din Opere vol. 2 aceste evocări :

„Silit să stea într-un birou (la Casa Școalelor în 1904) ce-i fură ceasurile de libertate, s-a hotărât să scrie în sfârșit cartea mai de mult proiectată, despre războiul de la '77, avînd deplină încredințare că independența statului a fost dobîndită cu jertfele celor mulți și necăjiți. Avînd ceva material documentar la îndemînă, adăogînd și poveștile auzite de la unii veterani se avîntă în această aventură îndrăzneată : a scrie „Povestiri“ dintr-un război îndepărtat. Să nu uităm că în depozitul scriitorului au rămas încă din timpul cînd își făcea stagiul militar, felurite tipuri care-și așteptau rîndul, să fie folosite cu primul prilej. Astfel Buzămurgă din bucata „**În baterie**“ e un soldat pe care l-a instruit el. Panciuc (din bucata cu același nume) e dintre cei cu care a făcut armata. Căpitanul Corbaz, poreclit Tetea, și locotenentul Avram din bucata „**27 August**“ sînt oameni pe care i-a cunoscut bine. . . Alte bucăți sînt auzite în copilărie ori în tinerețe — căci i-a plăcut să stea de vorbă și să asculte povești din vechime. Bucata „**Prînzul**“ e o istorisire aflată de la un veteran. . . ca și povestirea „**Mînia moșului**“. „**Ceasuri de pace**“ — o sistare a ostilităților — e un fapt veridic. Tot așa „**Convoiul**“, după un raport oficial. „**Luarea Griviței**“ urmărește fidel desfășurarea operațiilor. Celelalte bucăți, „**Moara părăsită**“, „**Dascălul Irimia**“, „**Călărașul**“, „**Două dureri**“, „**În spital**“, sînt fantezii pe marginea documentelor studiate. . .“.

Iată dar laboratorul de creație artistică ! Suflete omenești, fapte de vitejie, îmtîmplări simple sau ieșite din comun, totul pornind de la o realitate, dar trecută prin retorta puterii dătătoare de viață a artei adevărate.

De-acum înainte literatura română își va dovedi marea sa capacitate de a întui adevăratul său drum, acela al legăturii permanente cu idealurile epocii. Chiar dacă unele curente literare, de factură prea modernistă, caracteristice începutului de secol, se vor ivi și la noi, ele nu vor avea aderență și nici nu vor fi complet străine de aspirațiile naționale. Dimpotrivă, arta sinceră, izvorâtă din inima oamenilor și legată prin mii de fibre de acest pământ străbun va cultiva și prețui izvorul viu al năzuințelor maselor largi muncitoare. Era un angajament vital de a cultiva încrederea în desăvârșirea luptei spre ținta finală : crearea unei lumi noi și drepte. Ea a venit o dată cu mărețul act eliberator de la 23 August 1944, care a deschis o eră nouă a izbăvirilor totale.

La centenarul Independenței ne găsim într-o efervescentă de muncă și luptă pe toate fronturile vieții. Sîntem uniți prin întregul nostru frămîntat trecut și prin perspectiva de aur a viitorului. Literatura epocii socialiste cunoaște un ascendent neîntîlnit pînă acum, deoarece este expresia vie a patriotismului și umanismului socialist. Nimeni n-are dreptul să abdice de la acest postulat suprem care e dragostea de patrie, iar cine o face este un înstrăinat de însăși ființa neamului.

Centenarul Independenței a prilejuit o amplă literatură evocatoare. O trăim cu toții acum și sîntem mîndri că facem parte din acest popor demn, care-și făurește prin propriile sale forțe, destinul fericirii sale.

Năsăudenii și Războiul pentru independența din 1877

GRIGORE GĂZDAC

Este știut că, peste granițe despărțitoare, poporul român — din toate provinciile românești — a avut permanent conștiința unității sale naționale, de neam și limbă, a trăit unitar marile evenimente ale istoriei sale naționale. A fost de aceea firesc ca revoluțiile de la 1848 să fi fost înfrățit desfășurate, ca Unirea de la 1859 să fi avut puternic ecou și largă participare și în Transilvania, ca luptele de la 1877 și proclamarea independenței României să fi fost trăite și sărbătorite pe tot cuprinsul pământului românesc.

În cele ce urmează vom relata și readuce în memorie câteva aspecte ale participării năsăudenilor, ale sărbătoririi la Năsăud a victoriilor românești împotriva turcilor în Războiul pentru independență din 1877. Desfășurarea luptelor era urmărită cu multă atenție atât de oamenii maturi cât și de elevi : „În timpul Războiului independenței, 1877—1878, noi citeam ziarele cu mare ardoare și ne bucuram de orice izbândă a armatei române. Cunoșteam tot ce se întâmplă“, — notează elevul Iuliu Moisil, pe atunci în clasa a VII-a de liceu.¹

Altă dată, în „Amintiri din tinerețe“, Iuliu Moisil scrie următoarele despre cele organizate și realizate la Năsăud în lunile noiembrie (căderea Rahovei) și decembrie 1877 (căderea Plevnei) : „În 1877 la sosirea știrilor îmbucurătoare de victorie ale armatei române, publicul năsăudean, cu mic cu mare, profesori, funcționari, țărani, școlari, plecau manifestând pe străzile orașului în frunte cu muzica, în cîntece naționale și în chiote entuziaste de bucurie, căci **Virtus Romana Rediviva** era din nou vădită, pe cîm-

---

1. Iuliu Moisil: „Amintiri din viața de liceu“ în Arhiva someșană no. 26/1939 p. 16.

piile de luptă din Bulgaria. Profesorii tineri și chiar elevii țineau înflăcărare cuvântări, orașul seara era iluminat, ferestrele clădirilor erau pavoazate cu diferite urări și texte sentențioase.

Cînd trupele române au cucerit Rahova, năsăudenii, sărbătorind această victorie, au botezat otelul acesta² cu numele de Otel Rahova. În amintirea luptelor de la Grivița, năsăudenii au botezat al doilea otel, cu numele de Otel Grivița.³ Amîndouă există și azi purtînd necurmat acelaș nume. . . Cînd s-a aflat în Năsăud de căderea Plevnei, noi — în afară de manifestările entuziase pe străzi — o parte din elevii gimnaziului am sărbătorit acest foarte memorabil fapt din istoria neamului nostru cu deosebit fast. Mica noastră societate secretă Virtus romana rediviva, (că cea adevărată era tocmai în acea vreme suspendată din cauze pe care noi nu le cunoșteam exact iar noi — vreo douăzeci de școlari — o înființasem în secret, pentru noi), a sărbătorit-o printr-o ședință ținută într-o duminică în localul vechiului local al gimnaziului, în sala clasei a VII-a. Unul dintre noi rosti o vorbire înflăcărată despre căderea Plevnei și strălucita biruință a românilor, iar alții au recitat poezii naționale.

Intelectualii din ținutul nostru însă au sărbătorit într-un mod deosebit, fiind chemați de un comitet organizator, compus din profesori — cu toții la Năsăud. Reproduc această chemare, care sună frumos, care se trimisese în mai multe exemplare în comunele grănicerești, din care una se păstrează la Muzeul năsăudean :

Către intelectualii români din Năsăud,

Victoria armatelor române culminată la Plevna se va sărbători la Năsăud joi, în 20 a lunii curente.

Această festivitate se[va] termina seara cu un banchet împreunat cu una petrecere muzicală.

La această festivitate avem onoare a invita cu toată stima pe onorații intelectuali.

Năsăud la 17 decembrie 1877

Comitetul organizator.

În seara aceea, pe cînd intelectualii grăniceri sărbătoreau victoria de la Plevna în otelul Rahova noi o grupă de școlari încă am sărbătorit-o la gazda unor colegi de-ai noștri, care erau în fanfara gimnaziului — înființată în 1872. Casa acestei gazde era sus pe deal, pe care noi elevii îl numeam Olimp-Olimpul Năsăudului, unde am petrecut pînă noaptea tîrziu, în cuvântări avîntate, cîntece naționale și cvartetul nostru reproducînd și executînd piese

2. Este vorba de localul clădit în 1814, în timpul graniței, ca ospătărie și destinat a fi, începînd din 1861, „casină” și „reuniune de citit”: „Reuniunea română de lectură (cassina)”, cum o numește A.P. Alexi în „Helvetia și W. Tell” (Brașov 1888, p. III). În prezent în această clădire se află Arhivele statului din Năsăud; clădirea de pe colțul dintre Bd. Republicii și piață.

3. Clădirea există și astăzi în Năsăud, pe strada Grivița, colț cu Piața Unirii.

muzicale, pe care le cânta fanfara, răspîndindu-se melodiile armonioase de acolo peste întreg Năsăudul“.⁴

Aceleași manifestări sînt redată astfel în „Amintiri din viața din liceu“, publicate de Iuliu Moisil în Arhiva someșeană: „În anul 1877 cînd s-a primit știrea că Plevna a căzut în mîinile armatei române, intelectualii năsăudeni au sărbătorit victoria aceasta într-un mod festiv. Dar și noi școlarii, în aceeași seară, am sărbătorit în Olimpul Năsăudului, în casa unui țaran, Ion Iovu Moldovan, gazda școlarilor bîrgăoani, prin cuvîntări naționale înflăcărâte, prin toaste, prin cîntările orchestrei noastre — cu un entuziasm deosebit — victoria armatelor române culminate la Plevna“.⁵

Acestea sînt amintirile unui elev, pe atunci în clasa a VII-a de liceu. Să urmărim în continuare confirmarea lor în documentele de arhivă.

S-au organizat la Năsăud manifestări de bucurie, de solidaritate patriotică, de înfrățire în lupta pentru independență, pentru libertate națională și socială. Aceste manifestări au fost inițiate de un comitet în fruntea căruia se aflau profesorii A.P. Alexi, Maxim Pop, Ioan Tancu și alții. După exemplul profesorilor au acționat și elevii. Desigur, toate aceste acțiuni s-au pregătit cu destulă taină și s-au desfășurat sub pretextul unor „petreceri sociale“, fără îngăduința organelor statale austro-ungare. Reacția acestora se poate urmări într-un șir de acte de corespondență, trimise către autoritățile locale române, precum și în răspunsurile pe care acestea le dau, încercînd să se acopere prin hîrtii, neintervenind direct în acțiunile ce se organizau, lansînd interdicții formale. Participarea tacită, — inclusiv a conducerii fondurilor grănicerești, a directorului școlii, a vicarului etc., — se poate citi în tonul și printre rîndurile adreselor de interdicție trimise profesorilor menționați; în faptul că se rămîne la nivelul unor atenționări scrise, formale — practic ineficiente, atenționări la care îi obliga o elementară precauție, aceea de a evita implicarea instituțiilor românești, cu tot ceea ce putea urma pentru acestea; în faptul că organele locale românești răspundeau la o sesizare sau alta cu destulă întîrziere, lăsînd timpului să tempereze nervii. Aceste interdicții nu pot fi înțelese ca atitudini decise, pentru că o astfel de atitudine ar fi dus la oprirea acțiunilor. Însuși faptul că nu s-au informat organele în drept denotă o coparticipare tacită reală a forurilor de conducere locale românești la acțiunile ce se organizau.

Din chemarea citată în amintirile sale de către Iuliu Moisil, rezultă că se inițiau acțiuni la numai cîteva zile de la căderea Plevnei (28.XI/10.XII.1877): La 10 decembrie 1877 cade Plevna. iar chemarea este datată la 17 decembrie 1877.

4. Iuliu Moisil: „Amintiri din tinerețe“ — text inedit. Manuscrisul se păstrează în „Fondul Emil Precup“; acesta a făcut următoarea mențiune pe textul dactilografiat: „În arhiva tatălui meu, fost coleg de liceu cu Iuliu Moisil, s-a păstrat un manuscris de-al lui Iuliu Moisil, scris pe foi de caiet vechi. . . , care prezintă importanță ca material documentar istoric“.

5. Iuliu Moisil: „Amintiri din viața de liceu“, în Arhiva someșeană no. 26/1939, p. 14.

Sub numărul 162 din 18 decembrie 1877 directorul liceului, profesor dr. Paul Tancu, atenționează profesorii A.P. Alexi și Maxim Pop desfășurându-i de la organizarea unor demonstrații. Scrisoarea urmărește în principal să disculpe instituția școlară ca atare, să evite acuza de inițiativă de la nivelul oficial al gimnaziului și să situeze manifestările la nivelul unor inițiative și răspunderi exclusiv particulare, personale :

„Mult On. Domn Maxim Pop și Dr. A.P. Alexi,

Mi-a venit la cunoștință cum că aici în loc s-a constituit un comitet cu scop de a aranja o demonstrație publică politică și că M.O. D-ta participi ca membru în acel comitet. Mă aflu silit (s.n.) a-ți interzice cu toată seriozitatea participarea în acel comitet din următoarele motive :

Imprejurările grave politice în care trăim sînt de atare natură că înaltul regim [austro-ungar] nu poate fi indiferent de cele ce se petrec la noi, din această cauză instituttele noastre sînt supuse la o aspră inspecție în privința spiritului domnitor. După părerea mea participarea profesorilor la demonstrații politice ar expune institutul la care conlucra și D-ta în o poziție critică și plină de urmări grele.

Mai departe, demonstrația proiectată se întîmplă fără știrea și concesiia autorităților publice competente și prin urmare aceia vor suferi urmările care au înscenat-o.

În fine, demonstrația înscenată cu treascuri, iluminatăii, parăzi pe străzi, cu muzică, transparente etc. avînd un caracter de demonstrație publică și nu de petrecere socială este cu totul acomodată ca junimea văzîndu-și profesorii în frunte să exceleze și să se abată de la conduita lor plină de toată lauda de p'nă acum și așa, în manifestările și entuziasmul general (s.n.) să comită fapte fată de străini care ar umbri prestigiul ei și al instituției, ba chiar egzistentă acesteia din urmă.

Direcțiunea gimnaziului sup. rom. gr. cat.

Năsăud, 18 dec. 1877

Dr. Paul Tancu“6

Semnificativă este sesizarea, mai categorică, dar de ultim moment, a fondurilor grănicerești, care atenționează conducerea gimnaziului abia în 20 decembrie 1877, cînd sînt deja organizate manifestările. Cu numărul 418 din 20 dec. 1877 prezidiul comitetului fondurilor școlare scrie directorului școlii :

„Am înțeles că D-nii prof. Dr. Artemiu Publiu Alexi și Ioan Tancu au de scop să ilumineze edificiul fostului pretor (cvartilul colonelului) și să expună transparente în onoarea căderii Plevnei. Desfășuiesc orice ovațiune de la edificiile școlare și a fondului școlar central ca niște lucruri neconsulte, voiesc ca și junimea școlară să fie ferită de demonstrații necugetate.

Pentru aceea vă recer a încunoștința D-nii profesori sus amintiți a întrelăsa iluminăția de la edificiile pretorului și de la cele școlare.

De la Prezidiul comitetului fondurilor școlare,
Năsăud în 20 dec. 1877.

Grigore Moisil, vicar:7

6. Arhivele statului Năsăud, Fondul Liceul George Coșbuc, pachet IV, dosar 11/1.

7. Arhivele statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 250, dosar cu actele pe 1878.

Manifestările au avut loc, așa cum rezultă din amintirile acad. Iuliu Moisiil, precum și dintr-un șir întreg de adrese, frământări, sancționări etc. consemnate în acte de arhivă, păstrate. Organele statale au ajuns totuși în posesia unor informații despre acțiunile care au avut loc. Prima scrisoare prin care se solicită relații despre aceste manifestări, este aceea a episcopului Pavel, cu nr. 159 din 10 ianuarie 1878. Ea cere vicarului Grigore Moisiil să facă cercetări referitor la demonstrațiile ce s-au făcut „din ocaziunea că a căzut Plevna“ :

„Nr. 159

Reverendissime în Hristos Frate,

Precum s-a referit oficios la Locurile mai Înalte profesorii gimnaziului nostru gr. cat. din Năsăud — din ocazia că a căzut Plevna au aranjat și au făcut demonstrațiuni publice care țintesc contra cauzei noastre comune, în a căreia urmare sum necesitat a concrede R-ssmei Frăției Tale să expui profesorilor de la atinsul gimnaziu cum că oficial lor este de a instrui cu efect tinerimea studioasă în științele necesare și în cuprinderile ce dezvoltă patriotismul recerut pentru cetățenii credincioși și pașnici și nici decît se țin de sfera lor a face politică, mai virtos de acele care — precum și ținuta profesorilor — servesc pentru tinerimea studioasă de exemplu apt spre consecințe dăunose.

Deci să provoci pe acei O.O.D.D. profesori ca considerînd chemarea lor, ponderozitatea și siguranța stațiunilor sale, astfel de demonstrațiuni mai mult să nu le petreceți și în viitor să-și consacre puterile pentru instruirea tinerimii cu efectul dorit, căci urmînd altă direcțiune chemării lor nicicînd nu vor corespunde.

Noi prețuim mult gimnaziul nostru gr. cat. din Năsăud, dorim bunăstarea și înaintarea lui și sîntem gata în interesul aceluia a face tot ce e cu putință nu numai pentru sustarea ci și pentru progresarea lui și chiar pentru aceea nimica nu ne-ar putea cășuna mai mare durere decît dacă profesorii prin ținuta și faptele lor demonstratorii ar provoca pentru noi o poziție ca aceea și ne-ar prăgîti o atare stare din care mai mult să nu putem face nimic pentru prosperarea aceluia gimnaziu.

Pentru aceea, în interesul aceluia gimnaziu. din nou sîntem necesități a reflecta și provoca pe O.O.D.D. profesori ca numai cele ce țin de sfera activității lor să le îplinească cu diligența și solicițudinea recerută iar în alte direcțiuni și mai ales în direcțiunea politică — neavînd acea chemare — nimica să nu facă, ca nu cumva să vină timpul cînd pentru cele făcute dimpreună cu Noi și dinșii să aibă părere de rău.

Dacă vei comunica acestea cît mai în grabă cu profesorii gimnaziali, după aceea fără amîinare să ne încunoștiințezi despre ziua cînd le-o-ai comunicat, făcîndu-ne deodată cunoscută plăcerea sau neplăcerea cu care vor fi primite aceste cuvinte părintești din partea corpului profesoral.

Gherla la 10 ianuarie 1878

Pavel — episcop⁸.

Grigore Moisiil solicită prezentarea scrisorii episcopale în consiliul profesoral și primește din partea școlii, următoarea comunicare :

8. Arh. Statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 98, dosar 1457.

Venerat Oficiu vicarial,

În urma pretioasei transcrieri dd. 14 ianuarie a.c. nr. 21 a Veneratului oficiu vicarial gr. cat. subsemnata Direcțiune a convocat prin circulară corpul profesoral în ziua de 19 ianuarie și a comunicat grațioasa scrisoare a Ilustrității Sale Domnului Episcop gr. cat. de Gherla Mihail Pavel dd. 10 ianuarie a.c. nr. 159 prin care consfătuiește profesorilor gimnaziali abținerea de la orice demonstrațiuni politice. care corp profesoral a lut-o spre știință și observare în viitor.

*Diracțiunea gimnaziului sup. gr. cat. Năsăul,
9 febr. 1878
Dr. Paul Tanco
dir. gimn^u.9*

Se părea și se dorea ca lucrurile să se oprească aici, prin aceste măsuri. Nu se întâmplă însă așa. Aceasta atât pentru că organele statale nu erau satisfăcute de măsurile luate, cât și pentru faptul că anul 1878 mai înscrie două acțiuni ce nu convin organelor superioare de stat și bisericești :

a) apariția primei istorii a Războiului de independență, cartea „Resbelul orientale ilustrat“ de A.P. Alexi și Maxim Pop și

b) apariția în anuarul școlii pe 1877/78 („Programa a IX-a a gimnaziului superior român gr. cat. din Năsăud“ — Bistrița 1878) a studiului lui A. P. Alexi „Istoria dezvoltării ideilor cosmogonice și geologice“, studiu în care profesorul năsăudean tratează problemele în mod științific, materialist.

Așa se explică continuarea cercetărilor și anchetelor, cerute prin scrisoarea episcopală nr. 3720 din 7 august 1878 (referitoare la Resbelul orientale ilustrat) și ordinațiunile nr. 5821 din 14 dec. 1878 și 922 din 17 februarie 1879 ale consistoriului episcopal (referitoare la studiul lui A.P. Alexi despre ideile cosmogonice și geologice).

Despre desfășurarea întregului proces care privește „Resbelul orientale ilustrat“ vom vorbi în partea a doua a prezentei lucrări.

În ceea ce privește celelalte ordinațiuni este de remarcat faptul că vicarul Grigore Moșil nu intră în alertă după prima scrisoare, din decembrie 1878, ci abia după cea de a doua, când — în aceeași zi — va trimite o scrisoare Comitetului fondurilor școlare :

„Nr. 87/1879

Veneratului Comitet al fondurilor școlare
grănicerești, în loco.

În alăturare am onoare a vă comunica în copie scrisoarea episcopescă din 10 ianuarie 1878, nr. 159, emandată după ținerea festivității căderii Plevnei în d-bre 1877.

Ce cuprinde acea scrisoare se vede. Am numai să arat că subscrisul am fost interzis iluminățiunea în onoarea acelei festivități.

de la edificiile școlare și în genere de la edificiile fondului școlar central, după cum arată aceluia sa.

Deși acea festivitate se poate zice inocentă totuși știind subscrisul că regimul maghiar va lua-o ca demonstrație intenționată, subscrisul voia a depărta de la noi orice suspiciune rea iară de la institutele noastre de învățămînt — . . . . . — pericolul de închidere.

Cum că dispozițiunea n-a fost considerată se vede și din concluziunile [alăturate].

Asemenea vi s-a comunicat scrisoarea consistorială din 14 decembrie 1878 nr. 5821 din care se vedea tentația și opiniunea cea rea ce a produs tratatul d. dr. Alexi în Programa gimnaziului din anul 1878, mai ales punctul V în care despre fondatorul creștinismului și despre părinții bisericii catolice s-a scris cu dispreț și ironie. ce de la un profesor dispus la un institut confesional gr. cat. nu trebuia să se facă. Cu atîta nu avea loc tocmai în programa gimnazială, cu cît d. autor trebuia să știe că dînsul nu a avut chemarea de a învăța pe oameni [decît] științele naturii care se pot cîștiga și fără predicarea evanghelicului care numai acele învățături a predicat care cu mintea omenească cea mărginită nu se pot cuprinde și ajunge. . . . .

Tratatul de sub întrebare a dat amză Veneratului consistoriu a presupune că în gimnaziul nostru s-a încuibat ireligiozitatea și imoralitatea, ce dacă ar exista atunci gimnaziul nostru, ca un institut de ireligiozitate și imoralitate și cuib al imoralizării și corupției, trebuie să fie închise.

Cine poate sta bun ca așa ceva să nu se întîmple? La contrariii românilor și a institutelor noastre din învățămînt [chiar] și numai serbarea Plevnei și punctul V al Tratatului din programa gimnazială sînt motive destule pentru închiderea lor.

Dară dacă se va considera la ceea ce se scrie în scrisoarea eppipească din 17 faur a.c. nr. 922 care asemenea vi se comunică sub nr. 3 și care cuprinde lucruri de acele care nici nu se pot nega. atunci mintea omului stă pe loc și cugetiad trebuie să fie cuprinsă de o îngrijire mare, că dacă va merge treaba toată așa apoi avem să fim gata pregătiți a vedea cele mai funeste urmări.

Spre a evita orice triste urmări de la institutele noastre [de] învățămînt și educație, spre a corecta și emenda opinia publică pentru și spre a asigura urmașilor noștri existența și prosperarea lor. mă aflu îndemnat a atrage atenția Veneratului Comitet a și cu toată seriozitatea spre a apuca măsuri energice în contra răului ce ne amenință și pînă ce încă nu a aruncat rădăcini afunde a cura însuși răul. ca să nu se apuce curarea prin grija altora.

Spre a se putea ajunge acest scop ar fi bine a emite o comisiune care să certe abuzurile și defectele care au erupt în institutele noastre de învățămînt și a raporta la comitet, dîndu-și opiniunea sa ce cale să se apuce spre curmarea răului.

Năsăud în 23 faur 1879

Gr. Moasil, vicar^o.¹⁰

În aceeași zi și sub același număr Grigore Moasil va răspunde și episcopiei, referindu-se la adresa 922/II.1879. Tonul este mai puțin accentuat, conciliant :

„Despre disputele studenților de aici despre existența lui D-zeu nu m-a înștiințat nimeni, nu zic că poate nu se va fi întîmplat^o.¹¹

10. Arhivele Statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 101, dosar 1473.

11. Arhivele statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 250, dosar cu actele pe 1878.

Lucrurile nu s-au liniștit nici de această dată pentru că la 21 august 1879 îl întâlnim pe Grigore Moisil revenind, sub nr. 348 cu o nouă scrisoare de atenționare, trimisă administrației fondurilor grănicerești și cerînd :

„Să se atragă atenția dd. profesori și învățători a fi cu cea mai mare precauție în toate afacerile lor și a se feri de orice faptă prin care s-ar lua amză de scrisori și denunțuri.

Deoarece institutul nostru de învățămînt și în trecut a fost un ghimpe la străini și în viitor încă nu vor lipsi inimizii . . . care nu văd cu ochi buni ca românii să posede averi, fundațiuni și institute de învățămînt și educație cum sînt a românilor și vor căuta în totdeauna a afla motive“ .12

Cît de precară era situația la începutul anului 1879, se desprinde și din faptul că la 5 februarie 1879 se convoacă la Năsăud delegații comunelor din fostul regiment de graniță, pentru a discuta, dezbate și susține cauza școlilor românești și a limbii române în învățămîntul școlar românesc. În baza dezbaterilor ce au avut loc la această adunare, se trimite următorul memoriu :

„Excelență, Prea sfințite Domnule arhiepiscop și mitropolit,

Singură știrea răspîndită prin jurnalistică despre un proiect de lege făcut de către Domnul Ministru reg. mag. de cult. și instrucțiune publică pentru introducerea limbii maghiare ca obligatorie în toate școlile nemaghiare a fost de ajuns de a cauza în inimile românilor Ardealului o iritație și nemulțumire foarte mare. După ce însă tot din jurnalistică am aflat și cuprinsul aceluia proiect, o îngrijire și mai mare, pînă la disperare, trebuie să cuprindă inimile românilor văzîndu-și amenințată . . . ultima și cea mai scumpă avere ce ne-a mai rămas de vitregimea timpurilor — limba.

Nu a fost destul că uniunea cu Ungaria fără voia părții celei mai mari a patriei cu forța s-a făcut și că autonomia T-vaniei s-a șters ; nu a fost destul că legile dietei T-vane din 1863/1864 despre egală îndreptățire a națiunii române și a confesiunilor ei cu celelalte naționalități, aduse după toate formele legale și sancționate de Majestatea Sa, cu o trăsătură de condei s-a nimicit ; nu a fost destul că legea de naționalitate, adusă de legislația maghiară și sancționată de Majestatea Sa, s-a călcat și se calcă de la aducerea ei ; nu a fost destul că legea contra cămătăriei s-a casat și deschis voia largă ușurării prin care multe familii s-au ruinat cu totul, încît trebuie să ieie lumea în cap emigrînd cu miile în tot anul în țările vecine, prin ce se rărește populația și puterile lucrative scad ;

Excelență ! În împrejurări așa triste cînd se vede că ne amenință pericolul vieții naționale, trebuie să ne apărăm pe toate căile legale în contra unui asemenea pericol. la ce însăși legea naturii ne îndatorește, după care-și apără cea mai mică vîetate existența în contra pericolului ce o amenință și așa credem că apărîndu-ne și împlinînd dreptul nostru natural nu se face nimănui vreo nedreptate, prin urmare nici că ni se poate imputa.

Pentru aceea ne luăm libertatea de a Vă ruga umilit să binevoiești în coînțelegere cu ceilalți prea sfinți arhieri și prelați ro-

mâni din regatul Ungariei a mijlocit atât la Majestatea Sa regele cât și înaltul parlament budapestan ca proiectul de sub întrebare să nu se prefacă în lege iar în cazul când totuși nu s-ar putea împiedeca a se preface în lege, Majestatea Sa să se îndure a denega sancționarea prea înaltă...

Din conferința frunțașilor populațiunii române din fostul al II-lea regiment de graniță din T-vania nr. 17, fiind de față reprezentanți din toate straturile populației, ținută în Năsăud la 5 ianuarie n. 1879.

Grigore Moisil. Dr. A.P. Alexi.
Iosif Mihalaș. etc., etc.¹³

Adunarea aducea temeiul voinței populare pentru învățământ în limba română și ținea în același timp să dea o greutate mai mare acțiunilor de prevenire a pericolului desființării școlilor năsăudene, pericol ce se profila ca urmare a acțiunilor de solidarizare cu ideea de independență. Ea milita pentru existența învățământului în limba română, condiție a existenței ființei noastre naționale și în același timp, chiar dacă nu direct exprimat, urmărea închiderea procesului de anchetare ce se continua încă de la sfârșitul anului 1877, astfel încât — așa cum s-a văzut — la 23 februarie 1879 Grigore Moisil, este nevoit să redeschidă problematica iscată de scrisoarea episcopală nr. 159 din 10 ianuarie 1878, transpunând la nivelul Comitetului fondurilor școlare grănicerești analiza și rezolvarea tuturor punctelor incriminate.

La adresa aceasta din 23 februarie 1879 a oficiului vicarial, care în structura organizatorică a școlilor din Austro-Ungaria avea funcția și de inspectorat școlar, Administrația fondurilor grănicerești va răspunde abia la 11.XII.1879 sub nr. 718 și va informa că în ședința sa din 26 februarie 1879 s-a ajuns la concluzia că manifestările prilejuite de căderea Plevnei nu trebuie să primească altă interpretare și alt înțeles decât acela de exprimare a bucuriei victoriei asupra turcilor :

„Prea veneratului oficiu vicarial gr. cat.

loco.

La stimata împărtășire dto. 23 febr 1879 primită aici sub numărul 177 a f. șc. gr. se comunică cu toată reverința cum că în sensul concluzului comitetului administrator dto. 26 febr 1879 la punctul protocolului ședințelor 42 asupra cauzei cu festivitatea pentru căderea Plevnei s-a trecut la ordinea zilei nedîndu-i-se altă interpretare decât de o descoperire, bucuria, cum o făcură d.e. maghiarii cînd învingeau turcii, iar ordinațiunea veneratului consistoriu dto. 14 dec. 1878 nr. 5821 cu îndorsatul dto. 11 dec. 1879 nr. 177 s-a dat erga remissione profesoruldr. A.P. Alexi spre justificare în opt zile iar la ordinațiunea consistorială nr. 922 dto. 17 febr 1879 numai atunci se va putea urzi cercetare cînd se va trimite încoace arătarea originală ce a primit venerabilul consistoriu de aici din Năsăud. ca să poată avea substrat. sigur pentru procedarea mai departe.

De la comisiunea administratoare de fonduri școlare grănicerești.

Năsăud 11 decembrie 1879

Președinte, Fl. Porcius¹⁴

13. Arhivele statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 101, dosar 1473.

Este evident că președintele comisiei administratoare a fondurilor școlare, Florian Porcius, și secretarul ei, Ioachim Mureșanu, sînt mult mai decîși decît Grigore Moisil și au o atitudine mult mai energică.

Grigore Moisil va răspunde la această relatare sub nr. 450 din 15 dec. 1879 și, dată fiind drasticitatea unor rînduri, se poate concluda referitor la presiunile ce se făceau asupra lui.

„Nr. 450

Veneratei administrațiuni a fondurilor școlare grănicerești, în loco.

La stimata scrisoare din 11 a curentei nr. 718 mă aflu silit a rescrie că comitetul fondurilor grănicerești în ședința din 26 faur a.c. a putut trece la ordinea zilei peste iluminarea edificiului pretorial din cauza căderii Plevnei, și [dar] n-a putut și n-a fost iertat a trece așa ușor peste neascultarea și insubordinarea D. Dr. Artemiu Alexi de care s-a făcut culpabil dînsul.

Mai înainte de iluminarea din chestiune căpătînd subscrisul înștiințare că D. Alexi și cu consoții săi, care au căpătat cărțile libere în edificiul pretorial, voiesc a face ovațiuni pentru căderea Plevnei, prin scrisoarea prezidială a cărei concept se află în arhivele fondului central între scrisorile a 1877 s-a interzis, pe calea direcțiunii gimnaziale orice demonstrațiuni de la casa pretorială și de la edificiile școlare și a fondului școlar în astă privință. deoarece am prevăzut că o atare faptă poate cauza în sus o mare neplăcere și ar trage după sine niște urmări neplăcute. Subscrisul, atît ca președinte al comitetului cit și ca locuitor al episcopului diecezan, care în puterea instrumentului fundațional poartă supra-inspecțiunea institutelor noastre de învățămînt și educațiune, avea drept o datorie a interzice orice demonstrațiune ce ar cauza periclitarea institutelor noastre. D. dr. Alexi era dator a respecta ordinul acesta ce însă D-sa nu a făcut și așa de ce m-am temut nu am scăpat, adică de denunțarea în sus, care a dat amză la episcopul să emaneze ordinațiunea din 10 ian. 1878 nr. 159 comunicată și Il. comitet.

Ordinea, ascultarea și subordonațiunea se recere ori de la cine care trăiește în societatea omenească, dară de la învățători și educatori, căror este concrezut viitorul societății și a națiunii. aceste însușiri se recer în prima linie. Ce se va alege din institutetele noastre dacă elevii vor afla că institutorii și educatorii lor nu dau ascultare superiorilor săi? Nu se va deschide ușa largă la demoralizare și nesubordonațiune, care vor da amză contrarilor noștri... la închiderea școlilor noastre confesionale? decît să se suferă aceste vicii la institutetele noastre, mai bine să le închidem noi cu o zi mai înainte, dacă nu sîntem în stare a ținea ordinea și disciplina la institutori, educatori și elevi.

Nu este lipsă să vîrșăm atîtea zeci de mii fl. pe tot anul ca în loc de cultură să se nutrească demoralizare și corupție. Aceasta se poate ajunge și fără sacrificii enorme la școli.

Încă odată recer pe Venerata ad-țiune a trage la răspundere pe d. dr. Artemiu Alexi și consoții lui, pentru că nu au respectat ordinul prezidial prin care s-a interzis iluminatiunea edificiului pretorial din cauza căderii Plevnei și a violat subordonațiunea datorită superiorilor săi.

Năsăud 15/12. 1879*.15

Gr. Moisil, vicar și președinte

14. Ibidem.

15. Ibidem.

Dincolo de presiunile care explică această scrisoare, dincolo de intenția ei precisă de a transpune răspunderea asupra unei persoane particulare, pentru a evita inculparea oficiilor școlare, rîndurile acestei scrisori rămîn totuși datoare unei temeri conformiste ce exprimă mult mai accentuat o poziție oficială. Florian Porcius și Ioachim Mureșanu vor rămîne însă în continuare în mod hotărît pe linia răspunsului dat la 11 decembrie :

„Nr. 1235

*Reverendissime Domnului vicar și
Președinte al Comitetului.*

La prea stimata rescriere dto. 15 dc. 1879 nr. 450 avem onoare a împărtăși cu toată reverința că această comisie nu se simte competentă a altera concludsul comitetului nici în cauza cu serbarea pentru Plevna, nici în cauza dizertațiunii [studiului din anuar] lui Dr. A.P. Alexi și nici în cauza cateheților gimnaziali gr. catolici din Năsăud, ci dacă cu măsurile luate față de Dr. Alexi reverendissimul Domn Vicar nu ar afla destulă satisfacere atunci ; se atrage atențiunea la acea împrejurare ca fiind instituită o comisiune disciplinară în persoanele Domnilor Ioan Florian, președinte la tribunalul reg. în Székely Wásárhely, Maxim Lica jude regiu la tribunalul din Bistrița și Vasile Manu avocat și fiscal comitatensi în Bistrița se poate sau din inițiativa reverendissimului Domn președinte sau prin comitetul grăniceresc să se transpună cauza ca disciplinară spre cercetare la acea comisiune sau se poate preda spre ulterioară așutare la comitet.

Din sediința comisiei administratoare de fonduri școlare grănicerești.

Năsăud. 20 decembrie 1879

Președinte — Fl. Porcius

Secretar — Ioachim Mureșanu“ 16

Acestea sînt cîteva însemnări în care, peste vremuri, citim înscierea clipelor de entuziasm și grijă, în ambele sentimente relevîndu-se dragostea de patrie și neam, grija pentru ființa noastră națională.

Aceeași profesori, A.P. Alexi și Maxim Pop, și-au manifestat dragostea lor pentru o țară unită și independentă scriind prima istorie a Războiului pentru independență : „Resbelul orientale ilustratu“, apărută la Graz, în 1878 — la editura lui Paul Cieslar¹⁷. Cartea a apărut pe fascicule începînd din primăvara anului 1878, cînd apare prima fasciculă. Ceea ce surprinde cititorul este faptul că, deși anul apariției este specificat — pe prima pagină — a fi 1878, cartea începe cu o „precuvîntare“ datată 8/20 făurariu 1880. Lucrurile se explică prin apariția ei pe fascicule și prin procesul ce a avut loc pentru cea de a doua fasciculă a cărții, proces lămurit tocmai de această precuvîntare, introdusă ulterior, după apariția fasciculelor cărții, inclusiv după apariția fasciculei confis-

16. Ibidem.

17. „Resbelulu orientale ilustratu“, profes. Dr. A.P. Alessi și prof. Massimu Popu, Graz 1878. Editur'a lui Paul Cieslar, librariu.

cate și împrucesuate. Precuvîntarea este întordusă cînd cartea apare în volum legat, după ce inițial a apărut în 1878, pe fascicule.

Important este faptul că această istorie a Războiului de independență apare încă imediat anului următor războiului, în 1878, cînd apare prima fasciculă a cărții. Cea de a doua fasciculă este confiscată imediat după apariție și se deschide, în iunie 1878, proces împotriva autorilor și a editorului. Acest lucru întîrzie apariția cărții, apar fasciculele următoare iar fascicula a doua apare numai după revederea și corectarea ei.

Explicația acestor lucruri este dată de „precuvîntarea“ autorilor, care este așadar ulterioară și, de asemenea, o explicație este dată și de o scrisoare a editorului publicată la rubrica „Diverse“ în Gazeta Transilvaniei din 1 mai 1879 :

„Domnul librare Paul Cieslar ne adresează următoarea scrisoare — scrie Gazeta Transilvaniei menționată :

«Prea Onorabilă Redacțiune ! In anul trecut îmi luai libertatea de a trimite onorabilei Redacțiuni cu poșta fasciculele] I și II din opera Rezelul orientale ilustrat. Fasciculul al II-lea nu-l putui trimite pentrucă fu confiscat de poliția cr. de aici, după ordinul procurorului. In acest capitol fu tratată chestiunea alipirii Bucovinei la Austria cu deamănuntul și cu cuvinte aspre. din care cauză tribunalul cr. de aici ridică «piră în contra mea pentru crima răzvrătirii liniștii publice» (v. Amstblatt der Grazer Zeitung din 12 iunie 1878). Acest proces a durat 8 luni în care timp nu-mi fu permis a edta fasciculul al doilea, care în restimpul acesta apăruse în ediția a doua. schimbat și prelucrat. Prin aceste măsuri și urmări rezultate din acestea mi s-a cauzat o daună de mai multe mii de florini, care mă lovesc cu atît mai simțitor cu cît prin aceasta-mi văd scopul nerealizat, adică de a dărui jumătate din cîștigul curat văduvelor și orfanilor românilor căzuți în acest război. Eu nu mi-am dat mai înainte scopul pe față fiindcă voiam, după succesul [ce l-aș fi] avut, a arăta fapte. Dacă acum îmi va succeda va arăta viitorul. Astăzi sint în plăcuta pozitie de a aduce înaintea publicului fasc. I—VIII din opul Rezelul orientale ilustrat și premiul «Ocuparea Plevnei» fasc. IX și X vor apare în mai și vor fi mai frumoase decît cele dinainte, deoarece conțin, afară de ilustrații negre și colorate, și mai multe mape speciale. Eu îmi dau toată silința de a înfrumuseța demn. în orice privință, acest op. care tratează despre un punct splendid din istoria României : acum va apare repede, ca prin aceasta să se poată paraliza, cel puțin în parte, întreruperea ce s-a iscat din cauza confiscării.

*Din partene, continuă la sfîrșitul scrisorii nota redacției gazetei, nu putem decît să recomandăm cititorilor noștri acest op pe cît de diligent lucrat de d-nii profesori Dr. Alexi și Massimu, pe atît de frumos și elegant adiestat și ilustrat. Premiul «Ocuparea Plevnei» este un tablou bine executat în culori vii, care poate să împodobească orice salon».*¹⁸

Despre confiscarea fascicolului al II-lea și despre procesul de presă ce a avut loc, dau explicații și autorii, în Precuvîntarea menționată :

18. Gazeta Transilvaniei, an XLII, nr. 31 din 18 aprilie / 1 mai 1879, p. 4.

N.B. De reținut indemnul Gazetei de a se expune tabloulul „Ocuparea Plevnei“ în casele de locuit.

„Poliția c.r. din Graz descoperi în acest fascicol «obiectivitatea crimei de conturare a liniștii publice, după § 65 lit. a, cod pen. și a delictuluicontra ordinii publice prin așțare de inimicții contra națiunilor, după § 302 c.p.»». În urma acestei arătări polițienești tribunalul c.r. provincial ca judecătorie de presă, cu data de 9 iulie n. 1878, a intentat editorului proces de presă. Autorii asemenea au fost trași în cercetare pe calea ministerului de dincoace de Lait'a. Totodată s-a confiscat restul fascicolelor în număr de 2048 exemplare.¹⁹

Această fatală confiscare a fost o lovitură penibilă și deprimantă atât pentru noi cât și cu deosebire pentru d. editor. Pe noi ne-a descurajat și ne-a adus la neplăcuta poziție de a fi urmăriți polițienește împreună cu amicii noștri, prin toate organele superioare iar fascicolul respectiv fu calificat de către acele organe de «epistolă volantă». D-lui editor i-au cauzat daune materiale foarte mari.

Prin această confiscare s-a întârziat, ba chiar s-a întrerupt işirea opului mai multe luni, pentru că noi am fost siliți să punem întreg manuscrisul la o revizuire nouă și a șterge tot cuvîntelul de care numai am presupus că s-ar putea apuca cineva ca să facă din el o chestiune de arătare.²⁰

Din actele păstrate în arhivă în legătură cu acest proces și cu această confiscare rezultă că, urmare a ordinului ministerului, episcopul Mihail Pavel a cerut vicarului Grigore Miosil (prin ordin. 3729 din 7 august 1878) să ia cîte un „protocol“ în chestiunea Războiului oriental ilustrat, de la A.P. Alexi și M. Pop. Totodată se cere numiților profesori să predea „toate exemplarele care s-ar afla la dînșii“, din ambele broșuri și acestea să fie trimise la episcopie :

„Nr. 3720

Reverendissime în Hristos frate!

În urmarea comisionarei Inaltului Minister prin acestea ești recerut ca luînd lîngă R-ssma Frăția Ta pe un preot din cutare comună de aproape ca adjunct să investighezi, adică să iei la întrebare și în feșelesul punctelor din protocolul aici alăturat să benevolizezi pe On. profesor gimnazial Maxim Pop și dr. A.P. Alexi cu privire la opul compus prin dînșii, numit Rezbelul orientale și scriînd fasiunile fiecăruia în protocol osebit, apoi și un profesor și altul subscriînd protocolul său și R-ssma Frăția Ta dimpreună cu adjunctul subscriînd. ca comisionați episcopești, ambele protocele — după, aceea să le susțerni.

Deodată, precum vei vedea din alăturatul formular de protocol, vei strălua de la mai sus numiții O. profesori toate exemplarele care se află la dînșii atât din broșura I cât și a II-a opului numit și acele le vei străpune aici dimpreună cu protocelele benevolisatoria.

19. În nota din josul paginii, nota la care se face trimitere în acest loc al Precuvîntării, editorul menționează că a scos, din redactarea autorilor, frazele ce urmau, pentru a evita noi neplăceri: „Rectificarea cam aspră a d. autori, care urmează aici în privința confiscării, am lăsat-o afară, ca să evit o altă confiscare“.

20. A.P. Alexi — M. Pop: Resbelul orientale ilustrat, Graz 1878, p. II—III.

Insemin că această comisie vei avea să o împlinești cât mai în grabă așa ca protocoalele și exemplarele opului cel mult cu poșta din 11 sau 12 lunii curente să ne vină la mîni.

Cu propensiune frățească rămîn,
Gherla 7 august 1878
Pavel — episcop^{a.21}

Protocolul ce trebuia luat autorilor cuprindea următoarele întrebări :

„Protocolu

luat prin subscrisa comisie la ... august 1878 cu privire la compunerea și edarea opului intitulat Rezelul Orientalulu :

1. Cum te cheamă, de unde ești, de câți ani ai vieții. ce aplicațiuni ai ?
2. D-ta ești autorul și d-ta ai compus opul numit Rezelul oriental, broșura I și a II care se tipărește la Gratiu prin editorul Paul Cieslar, cu câți soți și anume cu care ai compus acel op ?
3. Ce convenție ai avut cu editorul Paul Cieslar din Gratiu, cite exemplare să tipărească, cine, unde și cui să le împărțească ?
4. D-ta cite exemplare ai primit la mină din broșura I și cite din broșura a II ? Unde, cui le-ai împărțit și cite mai ai la mină
5. Dă-mi aici de față toate exemplarele cite le ai la mină din ambele broșuri ca să le suștern la Illustrissimul Episcop diecezan de Gherla.
6. Ce intenție ai avut în compunerea și redarea opului acesta ?
7. După ce în acest op se cuprind pasaie contra statului, contra naționalităților și contra păcii publice, ce te-a îndemnat a da la publicitate astfel de instrucțiuni ?
8. Înainte de tipărirea și edarea acestui op, afară de consoțul autor știut-a cine va și descoperita-i cui va, anumit cui ai descoperit și cu cine ai conferit cum că ai intenția de a da la lumină opul acesta în acest înțeles cum este înscris ?
9. După ce D-ta ești profesor la gimnaziu gr. cat. confesional din Năsăud peste care poartă supra inspecțiuni V. Ordinariat gr. cat. din Gherla, pentru ce nu ai insinuat pre vie intențiunea Dumitale de a eda acest op la cel Venerat Ordinariat și pentru ce n-ai trimis opul acolo spre vedere înainte de tipărire ?
10. Știi D-ta că editorul Paul Cieslar este improcesuat pentru tipărirea și edarea opului acesta și ce cugeți despre acel proces ?
11. Ai D-ta intențiunea de a continua redactarea și edarea acestui op și de ai, în ce înțeles și cu ce scop intenționezi a face aceasta ?
12. Spune-mi dacă mai ai ceva să descoperi referitor la edarea acestui op ?^{a.22}

Pentru trimiterea acestor protocoale completate și semnate era fixat termenul de 12 august 1878. Vicarul Grigore Moisil în-tîrzie însă trimiterea lor. A.P. Alexi și M. Pop erau la Sîngeorz-Băi, la tratament balnear. Ei sînt chemați la Năsăud prin adresa 347 din 10 aug. 1878 :

21. Arh. statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 98, dosar 1457.

22. Ibidem.

Mult onoraților dd. profesori gimnaziali Maxim Pop și Dr. Artemiu Alexi, în Sîngeorz.

Indată după primirea acestor zise aveți să veniți la Năsăud spre a fi ascultați în o cauză la mandat mai înalt.

De la oficiul vicarial, Năsăud în 10/8 1878.

Grigore Moisil — vicar²³

Cei doi profesori trimit următorul răspuns :

„Reverendissime.

Primind ordinațiunea Reverendis. Voastre numai aseară tirziu ne-a fost cu neputință a ne înfățișa pe ziua de astăzi. Pentru aceea vă rugăm să aveți bunătatea a ne pune alt termen și de se poate pe 17 a l.c. cu atîtmăi tare fiindcă de cumva cauza este cu broșura a II-a din opera noastră aceea e în pertractare la judecătoria din Gratiu încă în 8 a l.c.

Primiți asigurarea deosebitei stime cu care sîntem ai Reverendisimei D-voastre cu tot respectul, M. Pop și dr. A. Alexi.

Sîngearz în 11 august 1878²⁴

La care, în 12 august 1878 Grigore Moisil le scrie din nou :

„Bucuros aş amîna afacerea concretută de Ill. d. Eppu însă ni s-a pus termen pînă în 12 curentei să fie prezentat protocolu luat de la D-voastră.

Pentru aceea aștept ca negreșit mîine să vă prezentați aici ca să pot lua protocolul concretut, că altcumva va trebui să raportez că nu v-am putut căpăta. Cauza e urgentă fiindcă și d. Epp-ul a fost urgitat de către In. Minister dîndu-i-se termen pînă cînd să raporteze în sus în cauza subversantă.

Năsăud în 12/8. 1878

Grigore Moisil²⁵

În aceste împrejurări răspunsul întîrzie. În 14 august 1878 se primește telegramă de urgitare, de la episcopie :

„Trimiteți-mi în grabă protocoalele luate cu profesorii Pop și Alexi, conform ordinațiunii noastre nr. 3720. Răspunsul plăcut. Pavel, episcop²⁶

Pe această telegramă Grigore Moisil notează : „Protocoalele s-au expediat astăzi pe poștă“, iar în adresa de expediere a lor (datată retroactiv pe 13 august 1878 !) motivează întîrzierea prin faptul că nu era acasă cînd a sosit ordinațiunea episcopală și că profesorii erau plecați din localitate :

23. Ibidem.

24. Arhivele statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 101, dosar 1473.

25. Ibidem.

26. Ibidem.

Illustrisimului d. Episcop diecezan în Gherla

Grațioasa ordinațiune din 7 curent nr. 3720 a venit aici în absența subscrișului, fiind dus de acasă în afaceri familiale.

După sosirea sa acasă în 10 a curenteii decât a și avizat pe ambii dd. profesori la Singeorz unde se aflau la scalde, dinșii însă fiind împiedicați și cu moartea D. căpitan George Lica, din pietate către răposatul și către poporenii lor de acolo au trebuit să asiste la funerariile răposatului, consăteanului, amicului și rudei lor la care afară de publicul din loc au participat și oaspeți străini de la scalde în număr frumos.

Astfel numai putînd fi față și au răspunsurile lor la protocoale osebite care aici în alăturare umilit le susțern.

Așa dară dacă nu s-a putut duce în deplinire afacerea concedată supusului pînă la 12 curent, crede că împrejurarea supra amintită va scuza înaintea Ill. Voastre și înaintea Înaltului Minister regiu întîrzierea cu două zile.

De altminteri subscrișul recomandat grațiosului favor are onoare a se însemna cu cea mai profundă reverință a Illustr. Voastre cel mai devotat servitor.

Grigore Moisil — vicar

Năsăud, 13/8. 1878^a.²⁷

Cu nr. 4692 din 4 oct. 1878 episcopia revine cu o nouă adresă și precizează că s-au trimis protocoalele întocmite la minister și că acesta a recerut ca autorii să arate cui anume, „cu nume“, au împărțit acele 19 exemplare din broșura I pe care nu le-au trimis.

„Protocoalele... pentru opul Rezelul oriental în 13 august a.c. luate și sub nr. v47 aicea străpuse susținîndu-se prin noi la Înaltul Minister de acolo din nou ni se conceda ca să complimim investigațiunea, adică după ce On. profesor dr. A.P. Alexi a expus în protocolul din 12 august cum că a primit din grațiu 20 de exemplare și din acelea numai un exemplar a dat profesorului Maxim Pop iară celelalte 19 exemplare le-a împărțit și transmis amicilor săi și colegilor de literatură din România și Austro-Ungaria, acuma să expună cu nume pe acei indivizi căroră le-a dat și unde le-a trimis cele 19 exemplare?

Deci... concedem ca primind aceste orduri să provoci pe On. D. profesor Dr. A.P. Alexi a se prezenta la R-ssima Frăția ta și luînd cu d'nsul protocol asemenea celui din 13 august a.c. să-l provoci a expune în acel protocol numele indivizilor căroră și unde a dat și trimis atinsele 19 exemplare din broșura I a Rezelului orientale, — apoi acel protocol să binevoști a-l străpune aici cît mai în grabă...

Gherla la 4 octombrie 1878

Pavel — episcop^a.²⁸

Din răspunsul trimis de Grigore Moisil rezulta însă că e vorba tot de broșura a II-a :

Ill. d. episcop diecezan. . .

Intru împlinirea grațiosului mandat din 4 curenteii, nr. 4692 am onoarea a susțerne în alăturare cu tot respectul protocolul întregi-

27. Arhivele statului Năsăud, Fondul vicariatului Rodnei, pachet 98, dosar 1457.

28. Ibidem.

tor, suscept cu profesorul gimnazial Dr. Artemiu P. Alexi în cauza broșurei I-a a opului Resbelul orientale. confiscată.

În grațioasa scrisoare susamintită scria despre broșura I-a poartă din eroare, că nu asta ci broșura a II-a a fost sechestrată, din partea poliției, totuși protocolul s-a luat despre broșura I-a în sensul suscitătei scrisori eppești.

Altcum am onoare a mă încemna cu cea mai profundă reverință,
al Ill. Voastre umilit serv.

Gr. Moasil, vicar
Năsăud, 8/10; 1878

„Războiul oriental ilustrat“ este o carte imoportantă și semnificativă în multe privințe. Este semnificativă apariția ei într-o provincie românească încă neunită României, dar conștientă de necesitatea întregirii țării și a neamului, conștientă de faptul că independența cîștigată la 1877 înscrie semnificația independenței tuturor pămînturilor românești, a tuturor românilor. În acest înțeles este grăitoare scurta istorie introductivă a României, care relatează, — sub titlul „România“, — momente mai importante din istoria tuturor ținuturilor românești: colonizarea Daciei; Mihai Viteazu — care „întreprinde Unirea Românilor“ și în care „spiritul și individualitatea nației se întrupează“³⁰; Horia; Tudor Vladimirescu și Alexandru Ioan Cuza.

În Precuvîntare autorii menționează că au voit „a descrie și urmări cu deosebită atenție ținuta și faptele României care. . . avea de o parte să-și apere integritatea țării și să nu devină teatru de război, iar de altă parte avea să-și elupte absoluta ei independență“; vor arăta „vitejiile românilor, admirate de lumea întreagă“, pentru ca posteritatea să învețe din aceste „virtuți de eroism și patriotism“.³¹

Din acestea și din alte multe privințe merită cartea o prezentare mai amplă, mai cuprinzătoare. Noi ne propunem să ne oprim în continuare asupra cîtorva idei de principiu, care au stat la baza scrierii ei și care au fost consemnate de autori în „Introducere“ și „Încheiere“. Sînt idei de factură iluministă și pregresistă, pe care le vom întîlni și în alte scrieri ale autorilor, spre exemplu în „Helvetia și Wilhelm Tell“ a lui A.P. Alexi (apărută la Brașov, în 1886). Sînt idei desprinse din lectura lui Montesquieu sau Rousseau, dar mai ales din lectura lui Kant și al său proiect de pace veșnică, — „Zum ewigen Frieden“, redactat în 1795. Dincolo de influențele de lectură se impun însă a fi reținute interpretări originale, care izvorăsc din condițiile vieții social-concrete ale autorilor și națiunii române.

Immanuel Kant, în opoziție cu J.J. Rousseau, considera că starea naturală a omului prezintă o înclinație spre rău, dar — fidel principiului fundamental al filozofiei sale, principiul autonomiei

29. Ibidem.

30. A.P. Alexi — M. Pop: „Resbelulu orientale ilustratu“, Graz 1878, p. 80.

31. Ibidem, p. I—II.

rațiunii — el afirmă de asemenea că omul și națiunile au datoria de a ieși din starea de natură și a lucra pentru a stabili, între oameni și națiuni, raporturi juridice, așezate pe principii de etică și echitate (cf. „Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft“ — 1793, „Zum ewigen Frieden“ — 1795, „Der Streit der Fakultäten“ — 1798). În probleme de etică internațională I. Kant consideră fiecare națiune ca pe o persoană morală, autonomă și suverană, care are obligația de a acționa în așa fel încât să evite „raportul barbar al stării naturale (organizarea permanent războinică)“, să iasă „din această stare de război“ progresând către „o stare de pace continuă, bazată pe o societate a națiunilor, cu alte cuvinte, o republică mondială“.³² Stabilirea unei păci veșnice nu este numai un lucru de dorit, ci o datorie, o problemă importantă pentru specia umană : „Eu susțin că pot prezice genului uman că el va atinge acest scop (o organizare ideală și pacea continuă) și că, în același timp, începând de atunci, progresele sale nu vor mai fi puse la îndoială“.³³ În „Proiectul pentru o pace continuă“, Kant precizează condițiile necesare realizării acestui ideal, condiții dintre care amintim pe cele mai principale :

1. Nici un stat, mare sau mic, nu va putea fi dobândit de un altul, nici prin cucerire, nici prin moștenire, nici prin schimb și nici prin vindere sau donație.

2. Cu timpul, armatele permanente vor înceta a mai exista.

3. Orice intervenție armată în afacerile interne ale unei națiuni este interzisă. Trebuie să se spună nu războiului : „Veto ! Nu mai trebuie să fie războaie“.³⁴

4. Constituția fiecărui stat trebuie să fie republicană, pentru că ea este singura constituție care respectă libertatea și egalitatea tuturor cetățenilor : „Numai acea constituție a unui popor este în sine conformă dreptului și moral bună, care poate prin însăși natura ei să evite, conform unor principii, războiul ofensiv ; o astfel de constituție nu poate fi decât cea republicană“.³⁵

5. Dreptul națiunilor se va întemeia pe o confederație de state independente și pe alianța popoarelor, pe o „societate a națiunilor“ înțeleasă ca „o republică mondială“, după modelul confederației elvețiene.

Numai în aceste condiții se va putea realiza o pace continuă, bazată pe raporturi strict legale între națiuni și state, după principiul de drept universal : „Este justă orice acțiune a cărei maximă permite libertății fiecăruia de a se acorda cu aceea a tuturor“ și după regula fundamentală : „Acționează exterior în așa fel încât aplicarea libertății tale să fie în concordanță cu libertatea fiecăruia, conform unei reguli generale“.

32. Immanuel Kant: „La religion dans les limites de la simple raison“, în R. Vancourt: „K a n t“, P.U.F., Paris 1971, p. 117.

33. I. Kant: „Le conflit des facultés“, în R. Vancourt, op. cit., p. 119.

34. Citat în B. Bauch: „Immanuel Kant“, 1961, p. 365.

35. cf. R. Vancourt, op. cit., pag. 119.

Obligația și idealul unei păci contienue, a unei societăți a păcii, sînt indicate oamenilor atît de înșăși natura umană cît și de rațiune :

— din partea rațiunii : Dezvoltarea și formarea deplină a omului nu se pot înfăptui decît în condițiile ordinii legale și a păcii ;

— din partea naturii umane : Dacă prin natură, la început, dreptul consta în puterea și starea indivizilor și colectivităților, era — cum spunea și Hobess — un *status belli*, în final — odată cu progresul omului și popoarelor — adevărata putere constă în legalitate, astfel că ultimul final va coincide cu rațiunea practic morală și împreună cu aceasta va spune veto războiului.

Acestea sînt, în linii generale, ideile sintetizate de I. Kant referitor la proiectul unei păci continue, idei pe care le mai întîlnim și la alți gînditori ai secolului al XVIII-lea (în principal la Rousseau, Montesquieu, abatele de Saint-Pierre, Stanislav Leszczyński ș.a.), dar căroră filozoful de la Königsberg le-a dat o deosebită claritate și putere de influențare.

A.P. Alexi și Maxim Pop, în introducerea și încheierea „Războiului oriental ilustrat“, vor relua multe dintre aceste idei, pe unele într-o accepție originală, rezultată — așa cum am mai spus — din analiza situației sociale concrete a poporului și națiunii române în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea, dintr-o înțelegere care, la aproape un secol după Kant, le permitea o diferențiere în interpretarea evoluției istoriei.

Ei au reluat ideea unei „societăți a națiunilor“ dar nu sub forma unei republicii europene sau mondiale, a unei republici confederative, ci sub forma unui tribunal internațional, de felul actualei Organizații a Națiunilor Unite :

„Un tribunal internațional compus din bărbații cei mai luminați și mai distinși prin simțul de justiție și erudiție înaltă, credem noi, ar fi cu mult mai capabil să aplaneze controversele ce s-ar ivi între diferitele popoare“.³⁶

Evoluția social-istorică a impus și evidențiat rolul națiunii și a statelor naționale pentru progresul omenirii. Tocmai de aceea „societatea națiunilor“ nu mai este înțeleasă de ei în spiritul lui Rousseau, d'Argenson sau Kant — ca o republică confederativă supraștatală — ci ca un for de aplanare pașnică a neînțelegerilor ce apar între statele naționale :

„Controversele popoarelor s-ar putea aplană ușor și pe cale pașnică, cu puține spese și fără sînge, și întodeauna în favorul aceluia de a cărui parte se află dreptatea“, căci „înaltul principiu de dreptate are nu-

36. A.P. Alexi și M. Pop: *Resgelul oriental ilustrat*, Graz 1878, p. 14.

mai o doctrină pentru întreaga omenire și la a cărei masă sînt toți oamenii pe deplin egali”.³⁷

Această înțelegere a societății națiunilor ca un tribunal internațional, care respectă principiul și suveranitatea statelor naționale independente, este susținută prin trei argumente :

a. „Principiul de naționalitate este singura religie care poate conveni Europei moderne. . . Acest principiu este puntea colosală peste care va trece Europa modernă la unitatea umană”, este „produsul propriu al secolului luminos în care trăim”.³⁸

b. „. . . Secolul al XIX-lea, — numit al luminilor, al libertății și al naționalității, — reclamă în mod imperativ ca și acestui popor [poporului român]. . . să i se redea dreptul de a trăi, gustînd și el din deliciul libertății, care este proprietate comună pentru omenirea întreagă”.³⁹

c. Tocmai de aceea, deși ei condamnă războiul și militează pentru pace, vor scrie istoria unui război care a avut „un rol foarte însemnat, rolul de a duce la îndeplinire opera testată de Ștefan și Mihai și desemnată de geniul latinității și a istoriei sale naționale”;⁴⁰ istoria unui război de dezrobire și eliberare de sub „o dominație absurdă și tirană” și care deschide românilor „o cale de dezvoltare națională și independentă, o cale de progres și civilizație”.⁴¹

„Dreptatea, libertatea și adevărul compun sublima trinitate ce înalță pe om. . . Ferice de popoarele ce vor lupta pentru triumful ei, ele — oricît de tîrziu — vor gusta din fericirea destinată a omenimei”.⁴²

Autorii „Războiului oriental ilustrat” vor reveni asupra acestor idei, vor insista asupra lor și în încheierea cărții, subliniind necesitatea ca toate popoarele din Balcani să fie

„constituite în state autonome, pe baza principiilor de libertate și naționalitate și astfel vor începe o viață nouă, o viață de lumină, de progres și civilizație”.⁴³

Sînt convinși că istoria va înfăptui epoca „principiilor de libertate și de naționalitate, de drept și moralitate”, deoarece triumful acestora este inevitabil :

„Triumful acestora este legat de progres, apoi carul acestuia nimeni nu-l poate împiedica în calea sa,

37. Ibidem, p. 13—14.

38. Ibidem, p. 24.

39. Ibidem, p. 27.

40. Ibidem, p. 14.

41. Ibidem, p. 16.

42. A.P. Alexi: „*Helvetia și Wilhelm Tell*”, Brașov 1878, p. 6.

43. A.P. Alexi și M. Pop: „*Resbelul oriental ilustrat*”, Graz 1878, p. 689.

nici chiar suma tuturor baionetelor, a puștilor și a tunurilor din lume".⁴⁴

În acest context, — din perspectiva speranțelor unui stat național român întregit, unitar și independent, alături de alte state naționale din Balcani, — A.P. Alexi și M. Pop consemnează în „Încheiere” o anumită decepție în legătură cu rezoluțiile adoptate la San-Ștefan (19.II/2.III.1878) și Berlin 19.VI/1.VIII.1878). Sînt de părerea că prin tratatele acestea „chestiunea orientală” a devenit mai încîlcită și că

„dezlegarea definitivă este rezervată pentru alte timpuri și alți diplomați, mai drepti față de drepturile și aspirațiile popoarelor, care vor ține seama de principiile ce caracterizează timpul prezent, de acele idei ce singure conduc omenirea la progres și civilizație și în jurul cărora se grupează toate popoarele, fie acele mari, fie mici”.⁴⁵

În acest gînd, într-un larg înțeles iluminist, continuă cîteva pagini mai departe :

„Bine a făcut România că s-a liniștit așteptînd alte timpuri mai drepte și bine face că s-a apucat cu seriozitate de lucru, a început a se fortifica acasă bine, prin cultură, prin științe și arte [meserii și deprinderi practice] și în fine prin toate ramurile de progres și civilizație”.⁴⁶

O altă idee centrală a introducerii la „Războiul oriental ilustrat” este aceea a încetării războaielor și a promovării unei păci continue, în Europa și în lume. În această privință textul este foarte apropiat celui kantian :

Războiul „va trebui să înceteze, pentru că aceasta o reclamă interesul omenirii, o postulează și dictează rațiunea, care într-o zi frumoasă va sili omenirea să ridice un drapel ce va inscripția : **Luptele cu arme fizice, războiul de sînge încetează cu totul și este înlocuit cu lupta spirituală, cu războiul științelor și al artelor**”.⁴⁷

Războiul este considerat ca încălcare a drepturilor fundamentale ale omului, a „dreptului la existență, dreptul de a viețui”. De aceea

„el este cel mai crunt tiran, cel mai înfricoșat viciu al omenirii. Și pînă cînd omenirea nu va extirpa acest viciu, nu va merita să poarte pe cap diadema adevăratei civilizații”.⁴⁸

44. Ibidem, pp. 690—691.

45. Ibidem, p. 692.

46. Ibidem, p. 700.

47. Ibidem, p. 6.

48. Ibidem, p. 2.

Incetarea războaielor va fi cel mai eminent triumf al geniului și al progresului omenesc :

„Nu credem să aibă cineva curajul a susține cum că războiul fizic este din vederi umaniste mai folositor pentru civilizația omenească, dar credem contrarul, cum că fiecare va timbra războiul de calamitate, de un mare rău, ce împiedică omenirea în dezvoltarea prosperității sale“⁴⁹

Se refera de asemenea la cheltuielile materiale ce se fac nu numai în timp de război, ci și în timp de pace :

„Dar să nu uităm că daunele războiului nu sînt a se căuta numai în timpuri de bătălie, ci — în mare măsură — și în așa numitul timp de pace.

Averile materiale și de lucru ce se consumă în timp de pace la susținerea armatelor regulate sînt colosale. Nu numai războiul ca atare este de condamnat, da-ntr-un sistem militar“⁵⁰

Sumele ce se cheltuiesc pentru întreținerea armatelor și pentru dotarea lor s-ar putea utiliza în lucrări folositoare pentru omenire, „s-ar folosi la ridicarea de școale populare, diferite instituții de învățămînt și educație, la înființarea de reuniuni literare și științifice, la fondarea de institute pentru orfani, săraci și văduve și alte scopuri atît de salutare și binefăcătoare pentru omenire“⁵¹

Războiul înseamnă uciderea brațelor de muncă, a izvorului buneistări materiale și spirituale a omului și omenirii, căci „munca este prima fîntînă de avere“. Brațele de muncă și capacitățile umane nu trebuie nimicite ci ocrotite, pentru că :

„Cu cît un stat posedă mai multe forțe de lucru și cu cît acestea se folosesc cu intensitate mai mare și mai rațională, cu atît se înavuțește în capitaluri mai sigure, cu atît vor prospera finanțele sale și cu atît va înflori și progresa mai îmbucurător în toată privința“⁵²

Animați de intenții progresiste, civilizatoare ale omenirii, A.P. Alexi și M. Pop — pledînd „pentru curmarea războaielor și pentru casarea sistemului militar“ — nu pierd din vedere necesitatea realizării acestui deziderat la nivelul tuturor țărilor, aplicarea lui unilaterală reprezentînd un pericol pentru țara și poporul respectiv :

„De la români și în general de la România numai atunci vom cere dezarmare și ștergerea militarismului,

49. Ibidem, p. 6.

50. Ibidem, p. 7.

51. Ibidem, p. 11

52. Ibidem, p. 11

cînd întreaga Europă va fi îndeplinit aceasta ; pînă atunci stăruim ca românii să învețe a înmîna arma cît mai bine^{.53}

Cei care vor consimți la ideea lichidării războiului vor lucra pentru realizarea ei, realizare care „poate să fie mai apropiată, dar poate să fie foarte tare împinsă și rezervată unui viitor foarte îndepărtat“. Important este ca oamenii și popoarele să se lumineze și să militeze pentru înfăptuirea acestui ideal. Sînt combătuți conservatoriștii, care consideră această idee drept utopică. Ei, acești conservatori,

„nu vor să reflecteze la progresul omenesc, nu vor să consulte mintea sănătoasă și judecata logică, nu vor să considere și să cumpănească faptele trecutului atunci cînd își pronunță părerile. Însă nimic nu este nerealizabil, nimic nu este utopic ce consună cu mintea sănătoasă și cu interesul progresului“^{.54}

Prin înlăturarea războaielor ca mijloc de soluționare a controverselor și litigiilor dintre popoare și prin aplanarea acestora „pe cale pașnică“, prin eliminarea militarismului.

„s-ar dărîma murii ce despart popoarele dolaltă, s-ar instala deplina frățietate și adevărata libertate între națiuni, iar acestora s-ar oferi un centru de încumnătire și înîtlnire, un centru moral : altarul pentru cultura umanității. . . Științele și luminile secolului nostru ar prospera cu succes strălucit“^{.55}

Am insista așa de mult asupra acestor idei, înscrise de doi profesori nășăudeni cu o sută de ani mai înainte, pentru că ele ne apar, sub multiple aspecte, foarte actuale și reliefează gîndirea sănătoasă și de bun simț a poporului român, a intelectualității românești, în veacuri trecute, gîndire preluată și continuată, în planul superior al socialismului, de clasa muncitoare din țara noastră, de partidul ei.

Ne-am străduit să aducem, din rafturi de arhivă, la aniversarea centenarului luptelor din 1877 — pentru independență și libertate, cîteva pagini ce ni se pare că au o adîncă semnificație pentru conștiința unității noastre naționale, cîteva pagini și clipe de viață trăită cu o sută de ani înainte în acest colț de țară românească, care se întitula pe atunci Țara Nășăudului.

După această lucrare s-a prezentat o comunicare la sesiunea de la Bistrița.

23. Ibidem, p. 12

54. Ibidem, pp. 5—6.

55. Ibidem, p. 13.

***Autorii „Rezbelului orientale ilustratu”
urmăriți de autorități***
— Contribuții documentare —

AL. MATEI

Tipărirea la Graz, încă în 1878, a lucrării **Rezbelulu orientale ilustratu** — primul volum monografic închinat războiului pentru câștigarea independenței de stat a României —, avînd ca autori doi profesori năsăudeni Artemiu P. Alexi și Maxim Popu,¹ a avut darul să alarmeze imediat oficialitățile imperiului austro-ungar, care, prin intermediul Ministerului Culturii și Învățămîntului regal maghiar, vor impune efectuarea unei „severe cercetări” împotriva autorilor respectivi.² Opera alcătuită de românii transilvăneni A.P. Alexi și M. Popu, fiind considerată a avea un caracter „anti-statal”, va fi sechestrată din ordinul acelorași autorități, în bună parte, încă de la tipografie, iar exemplarele care apucaseră să fie răspîndite în Ungaria, Transilvania și Bucovina vor fi urmărite cu perseverență.³

Documentele arhivistice pe care le publicăm alăturat — selectate dintr-un set mai mare de documente, inedite și acestea, atestînd participarea efectivă la războiul purtat de România pentru consolidarea propriei independențe sau sprijinul material și moral acordat și de către populația ținutului năsăudean⁴ — vin să arunce noi lumini asupra aceluși moment însemnat din istoria poporului român, proclamarea și consolidarea prin mari jertfe de

---

1. Informații bibliografice mai bogate despre cei doi autori oferă Ion Rusu-Sărățeanu în studiul **Sprijinirea războiului de independență de populația din ținuturile Bistriței și Năsăudului**, aflat sub tipar într-un volum supliment la „Revista arhivelor” pe acest an.

2. Vezi **anexa I**.

3. Vezi **anexele VIII—XII**.

4. Acestea toate, împreună cu alte documente recent descoperite în diferite fonduri arhivistice din țară și străinătate, vor fi incluse — împreună și cu textul lor original — într-un volum aflat în pregătire pentru tipar (în colaborare cu M. Oprea), avînd ca titlu: **Războiul de independență și Transilvania**.

1878

Dictionarul de Grammatica

Prof. D.
A.P. ALESSI
si Prof.
MASSIMU POPU

G. GRAZ
AUSTRIE

Editura lui Paul Gieslar

LEVNA

sînge a independenței naționale a României cînd s-a manifestat cu tărie sentimentele de unitate și solidaritate între românii de pretutindeni. Concret, cele 13 documente anexate dezvăluie deopotrivă atît un episod și o modalitate de manifestare directă a unității naționale la românii transilvăneni, cît și reacția și măsurile întreprinse de autoritățile vremii. Reacție determinată de teama pe care oficialitățile o resimțeau în fața „pericolului” pe care îl prezentau, în ultimă instanță, toate acțiunile românilor aflați între granițele vremelnice ale imperiului dualist. Măsuri menite, în intenția acelorasi autorități, să prevină și să preîntîmpine orice urmări ale acestor acțiuni, să împiedice, prin toate mijloacele, ceea ce ar putea pune sub semnul întrebării liniștea și pacea imperiului. De la atingerea acestui scop, autoritățile statului dualist nu s-au ferit să folosească nici un mijloc inclusiv instituțiile bisericești românești din Transilvania.⁵ Și în acest sens stau mărturie documentele alăturate, care, luate însă în totalitatea lor, se constituie într-un „proces” de urmărire și intimidare a autorilor Resbelului orientale ilustratu, dar și într-o dovadă a dezvoltatului lor simț național, care le-a dat tărie să înfrunte și să reziste încercărilor la care au fost supuși pentru vina de a fi scris și tipărit prima mare lucrare avînd în centru lupta eroică a poporului român pentru libertate și independență națională.

Totodată, trebuie subliniat rolul jucat — și în împrejurările create de participarea României la războiul ruso-turc din 1877—1878 și lupta ostașilor români pentru cîștigarea deplinei independențe — de către populația din ținutul Năsăudului și cărturarilor care își desfășurau, aici activitatea didactică, științifică și literară.

N.R. Material documentar neprezentat la sesiunea de la Bistrița.

I.

1878 iulie 25, Budapesta. Scrisoarea ministrului cultelor și învățămîntului ungar, A. Trefort, adresată episcopului greco-catolic din Gherla prin care îl informează asupra tipăririi de către A.P. Alexi și M. Popu, profesori în Năsăud, a lucrării Resbelulu orientale și dispune să efectueze cercetări și să-l informeze.

★

(Traducere) :

Nr. 784 prezidial.

Domnule episcop !

Din adresa locotenenței regale din Gracz am fost informat că profesorii dr. A.P. Alexi și Maxim Popu de la gimnaziul greco-catolic din Năsăud au tipărit, în limba română, la editura lui

5. Vezi anexele II—VII și IX—XIII.

Ciesler Pal din Gracș broșura antistatală, cu titlul „Resbelulul orientale“ în 2.400 de exemplare. Dintre acestea 1.948 de exemplare au fost sechestrate de poliția din Gracș iar restul au fost trimise de către autori, înainte de sechestrare, în Ungaria, Transilvania și Bucovina.

Din această cauză vă rog, domnule, să-mi trimiteți eventualele broșuri găsite la numiții profesori, să porniți cea mai severă cercetare împotriva lui Alexi și Popu și să mă informați despre rezultatele cercetării, odată cu trimiterea procesului-verbal.

În orice caz este un fapt surprinzător, că din nou apare un asemenea caz în eparhia d-voastră. Chiar dacă nu vreau să mă îndoiesc de bunele d-voastră intenții totuși ne dă o imagine tristă asupra insuficienței d-voastră influențe asupra subalternilor și cât de mult s-au răspândit în eparhia d-voastră ideile antistatale.

Primiți, de altfel, expresia stimei mele.

Budapesta, 21 iulie 1878

Trefort

Prea stimatului domn Mihály Pavel

episcop de Gherla

Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia gr.-cat. Gherla, nr. 3720/1878.

II.

1878, august (1), Năsăud. Punctele chestionarului (proces-verbal) alcătuit în vederea interogării autorilor lucrării **Resbelulu orientale**. A.P. Alexi și M. Popu, profesori din Năsăud, alcătuit de episcopul greco-catolic din Gherla la dispoziția ministrului ungar al cultelor și învățămîntului, A. Trefort.

★

(Traducere) :

Proces-verbal

Încheiat de comisia subsemnată la Năsăud la data de (13) august 1878 privind redactarea și editarea broșurii „Resbelulu Orientale“.

1. Cum vă cheamă, de unde sînteți, cîți ani aveți, ce ocupație aveți ?

2. D-voastră sînteți redactorul și D-voastră ați scris caietul I și II a broșurei Resbelulu Orientale, care au fost tipărite în Graț de redactorul Cieslár Páll, cu cîți colaboratori și nominal cu cine ați scris acea creație.

3. Ce fel de contract ați avut cu redactorul din Graț Cieslár Páll, cîte exemplare trebuia să tipărească, cine, unde și pentru cine să distribuie ?

4. D-voastră câte exemplare ați reținut din caietul I și caietul II. Unde și pentru cine le-ați distribuit și câte exemplare mai aveți ?

5. Să predați toate exemplarele din ambele caiete, care se află la D-voastră, ca să le pot trimite episcopului din Gherla.

6. Ce scop ați avut cu redactarea și editarea acelei creații?

7. După ce această broșură conține articole antistatale, anti-naționale și articole privind conturbarea liniștei publice, ce va determinat pe D-voastră să publicați asemenea doctrine ?

8. Înainte de editare și redactare în afară de colaboratorul de redactare, a știut cineva [de existența ei] cui ați declarat și cui ați adus la cunoștință că aveți intenția să editați această creație așa cum este scrisă ?

9. Întrucât D-voastră sînteți profesor le gimnaziul confesional greco-catolic din Năsăud de care răspunde Ordinariatul greco-catolic din Gherla, de ce nu ați raportat ordinariatului anterior că aveți intenția să editați această creație și de ce nu ați trimis acolo creația înainte de tipărire pentru verificare ?

10. Știți D-voastră că editorul Cieslár Páll pentru tipărirea și editarea acestei creații este în proces, și ce părere are acesta despre acel proces ?

11. Aveți intenție să continuați redactarea și editarea acestei creații și în ce sens și cu ce scop intenționați aceasta ?

12. Să declarați dacă aveți încă ceva de descoperit în legătură cu editarea acestei creații.

Dat în Năsăud în anul, luna și ziua menționată mai sus.

Arh. Stat. Cluj-Npaoca. Fond : Episcopia gr.-cat. Gherla-Cluj, nr. 4815/1878.

III.

1878 august 7, Gherla. Scrisoarea episcopului greco-catolic, din Gherla, Pavel Mihail, către vicarul Năsăudului, Gregoriu Moisil, în problema cercetărilor pe care trebuie să le efectueze împotriva profesorilor năsudeni, Maxim Popu și dr. A.P. Alexi, autori ai lucrării **Resbelulu orientale**. Se trimite alăturat și formularul de protocol.

★

Nr. 3720.

Reverendissime în Christos Frate !

În urmarea comisionarei Înaltului Ministeriu prin aceste ești recercat ca luînd lîngă Reverendissima Frăția Ta pe un preot din cutare comună de aproape ca adjuncto, să investighezi, adecă să iei la întrebare și în înțielesul punctelor din protocolul aici . / . alăturat să benevolizeazi pe On. profesori gimnasiali Maximu

Popu și Dr. A.P. Alexi cu privire la opul compus prin dînșii, numit „Resbelulu orientale“ și scriind fasiunile fiecăruia în protocol osebit, apoi și un profesor și altul subscriind protocolul său, și Reverendissima Frăția Ta dinpreună cu ajunctul subscriind ca comisionați episcopești ambe protocoalele după aceea să le sușterni aici.

Deodată, precum vei vedea din alăturatul formulariu de protocol, vei strălua de la mai sus numiții O. profesori toate exemplarile cari se află la dînșii atît din broșura I, cît și a II-a a opului numit, și acele lei vei străpune aici dimpreună cu protocoalele benevolisotoare.

Însemn că această comisiune vei avea să o împlinești cît mai în grabă așa ca protocoalele și exemplarile opului cel mult cu posta de 11 sau 12 a lunei curente să ne vină la mîni.

Cu propensiune frățiască rămîn

În Gherla. 7 aug. 1878.

Reverendissimului

Gregoriu Moșil
Vicariul for. a Năsăudului
Naszod

Arh. Sta. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia greco-catolică Gherla-Cluj, nr. 3720/1878.

IV.

(1878 august 13, Sîngeorz-Băi). Procesul-verbal luat în timpul interogatoriului luat lui A.P. Alexi, unul din cei doi autori ai lucrării **Resbelulu orientale**, profesor în Năsăud, în legătură cu alcătuirea, tipărirea și răspîndirea primelor „caiete“ din această lucrare.

Traducere :

ad. nr. 1. Dr. Alexi P. Artemiu, din Sîngeorz 30 de nai, profesor la gimnaziul din Năsăud.

ad. nr. 2. La lucrarea mea intitulată „Resbelulu orientale“, editată de Paul Cieslar, la Gracș și din care au apărut pînă acum caietul 1 și al 2-lea, am lucrat împreună cu profesorul localnic Maxim Pop, și cu care vreau s-o și închei, alți colaboratori neavînd.

ad. nr. 3. În ce privește contractul încheiat cu editorul Cieslar Paul, ne-am obligat împreună cu colaboratorul meu Maxim Pop să-i predăm manuscrisul contra sumei percepute, după numărul exemplarelor vîndute. Paul Cieslar a preluat toate problemele legate de editare, nu ne-am amestecat în problema numărului abonaților a celor care au primit exemplare gratuit — acestea ținînd de atribuția editorului. Autorului îi revine răspunderea pentru conținut.

ad. nr. 4. Din primul caiet am primit 20 de exemplare, din care unul l-am dat colaboratorului meu Pop Maxim, iar restul

le-am dat prietenilor mai literați din România și Austro-Ungaria, sub formă de împrumut literar. Nu mai posed alte exemplare din acest caiet. Al doilea caiet a fost confiscat, imediat după editare, deci, nu am primit nici un exemplar din el.

ad. nr. 5. Deoarece în răspunsul meu de la punctul 4 am specificat, că nu posed nici un exemplar este de la sine înțeles că nu am putut să le împart.

ad. nr. 6. Singurul țel pe care l-am urmărit prin apariția creației mele literare a fost să immortalizez virtuțile militare, naționale și diplomatice ale statului român „România” — pe care le-a dovedit în timpul războiului din rășarit pentru eliberarea popoarelor creștine din peninsula Balcanică. Am realizat creația mea literară pe baza celor mai sigure izvoare, adică am adus-o în strînsă legătură cu dezvoltarea statului român.

ad. nr. 7. Nu cunosc asemenea articole, în această creație care să fie îndreptate împotriva statului, naționalităților și liniștii publice și regret că sînt nevoit să mă opun solemn ca și cum aș fi scris împotriva statului, naționalităților și liniștii publice.

Nu pot să răspund mai pe larg la aceste acuzații grave, pînă cînd nu cunosc articolele în cauză ; deci, nimic nu m-a îndemnat să scriu contra statului etc.

ad. nr. 8. M-am hotărît să scriu această operă ca urmare a apelului călduros al editorului și după o serioasă apreciere făcută împreună cu colaboratorul meu Pop M. Înainte de publicarea programului operei, fapt despre care relatează cîteva pagini, nu am comunicat nimănui problema aceasta, și nu am divulgat nimănui problema referitoare la editare căci nu am fost siguri că editorul va respecta înțelegerea pe care am făcut-o. Nu am vrut să răspîndim vestea, nici de aceea, ca apoi să rămînem în pagubă.

ad. nr. 9. Opera în cauză nu este scrisă și nici nu am avut intenția, să o scriem pe seama religiei greco-catolice sau a vreunei confesiuni ci, este scrisă pentru populația cunoscătoare de limba română aparținătoare oricărei confesiuni. Opera în cauză este prelucrată strict din punct de vedere literar și științific și așa nu are nici o legătură cu vreo religie. Ca urmare **Ordinatus-ul** din Gherla nu este competent să revizuiască o lucrare care nu are caracter greco-catolic. Din această cauză nu am considerat necesar să trimitem onoratului **Ordinariat** manuscrisele noastre, cu atît mai mult cu cît azi am scăpat de cenzura literară a secolelor trecute care a îngreunat libertatea presei. În afară de acestea nu cunosc vreo lege sau vreun ordin conform căruia profesorii angajați la instituțiile confesionale să fie obligați a-și prezenta lucrările oficialităților confesionale pentru cercetare, numai dacă lucrările școlare nu fac excepție. Și chiar dacă ar exista o asemenea lege sau ordin noi, autorii, nu putem fi obligați să prezentăm manuscrisele autorităților confesionale pentru cercetare, deoarece opera noastră nu a apărut pe teritoriul Unagriei ci la [editorul] Cisar unde

există cu totul alte legi ale presei iar editorul este obligat să declare opera editată în locurile stabilite de autorități.

ad. nr. 10. Sechestrarea și împröcesuarea operei în cauză am anunțat-o prin intermediul editorului Ciesler Pal.

Dacă în ultimul sfert al veacului al XIX-lea domnește legea și dreptatea și dacă ele vor fi luate în considerare cu prilejul procesului, atunci sînt convins că rezultatele acestui proces ne vor fi favorabile căci în opera amintită nu am scris nici măcar o idee contra statului sau să provoc neînțelegeri naționale sau să tulbur liniștea publică țelul nostru a fost numai literar și științific.

ad. nr. 11. Atît față de populație cît și față de editor sînt obligat ca orice om cîstit, să doresc și chiar doresc să continui redactarea acestei opere. Țelul pe care l-am urmărit prin această operă l-am amintit la punctul 6. așa că nă-mi rămîne decît să repet că n-am avut și nu am alt scop decît al unui istoric și consemn toate acele evenimente care au contribuit la acea dramă sîngeroasă care constituie războiul dintre 1876—1877, urmărind, în mod deosebit, acțiunile României.

ad. nr. 12. În ceea ce privește împröcesuarea acestei opere, și nu editarea ei, am curajul să-mi exprim durerea pe care am simțit-o văzînd că unei asemenea instituții nevinovate îi sînt atribuite scopuri despre care nici măcar nu am visat, deci, cu atît mai puțin am meritat să fiu acuzat de aspirații antistatale, antinaționale și împotriva — liniștii publice — această împrejurare mă face să cred că această împröcesuare și sechestrare s-a întîmplat fie pe baza unui denunț răuvoitor sau pe baza unei traduceri și interpretări false, fără să se ia în considerare specificul și spiritul limbii române interpretînd cu totul altfel decît în realitate și decît scopul autorilor.

Sînt convins că dacă (lucrarea) va fi analizată mai profund de specialiști și oameni de litere vom scăpa de acea intenție rea care, se arată pe nedrept. De altfel, aș vrea să cunosc articolele în cauză pentru a vedea dacă au fost scrise de mine sau de colaboratorul meu M. Pop. Apoi, (vreau) să cunosc articolele împröcesuate căci numai atunci voi fi în situația să dovedesc intenția rea care mi s-a atribuit.

Nu cred că în caietul amintit ar exista articole de asemenea natură din pricina căroră am fost acuzați. Și dacă ar exista articol în care ar fi cuvinte cu două înțelesuri și care ar da o interpretare falsă, aceasta ar fi din vina redacției sau o greșală de scris. Cred că nu merit să mi se reproșeze imediat, ca o crimă, și să fiu dus în fața comitetului de redacție fără să fi avut vreodată intenția să comit asemenea greșeli, care, se pot remedia și retrage.

De altfel, sper că, pe baza legii și dreptății, cauza mea, a colaboratorilor și a editorului, va fi rezolvată favorabil, mai ales, că libertatea presei este una dintre cele mai glorioase cuceriri ale culturii secolului nostru.

Dr. Alexi P. A.

1878 august 13, Năsăud. Scrisoarea vicarului foraneu din Năsăud, Grigore Moasil, adresată episcopului greco-catolic din Gherla, prin care îi anunță îndeplinirea cu întârziere a sarcinii primite, de a interoga pe cei doi profesori năsudeni, A.P. Alexi și M. Popu, autorii lucrării **Resbelulu orientale**, trimițând protocoalele luate cu acea ocazie.

★

Nro. 347—1878

Illustrisime Doamne Episcopo !

Doamne și Părinte gratioase.

Grațioasa ordinațiune din 7 curenteii Nro. 3720 a venit aici în absența suscrisului, fiind dus de acasă în afaceri familiare.

După sosirea sa acasă în 10 a curenteii, decît a și avisat pre ambii domni profesori la Sangeorgiu unde se aflau la scalde, dînșii însă fiind împiedecați prin moartea domnului Capitan cr. r. în pensiune Georgiu Lica, consăteanul, amiful și ruda D. lor, în 10 intemplată, atît din pietate cătră răposatul cît și de a declina de la sine o judecată sinistra de indolinția și nepasare din partea poporenilor de acolo, au trebuit să asiste la funebrele reposatului la care afară de publicul din loc, au participat și oaspeții streini de la scalde în număr frumos.

Astăzi numai putînd fi [de] facia, și au dat răspunsurile lor la protocoale osebite, care aici în alăturare umilit se susceru.

Așiadară dacă nu s-au potut duce pona în 12 curenteii, crede că împregiurarea supra amentită va escursa înaintea Illustrăției Voastre și înaintea Înaltului Ministeriu regesc întârzierea cu 2 zile.

Dealtmentirea suscrisul recomandat grațiosului favor, are onoare a se însemna cu cea mai profundă reverenția a

Illustrăției Voastre

Cel mai devotat serv. :

Gregoriu Moasil

vicariu forancu

Naseuda în 13 august 1878

(Pe verso) : Intr. 15 aug. 1878

Se va sușterne obiectul la Înaltul Ministeriu de Cult. traducîndu-se și aceste protocoale în limba maghiară.

Gherla, 15/8. 1878 Pavel episcopul

Vicariul Rodnei suscerne benevalele luate cu profesoru Maximu Popu și Dr. Artemiu P. Alexi în privința opului : **Resbelulu Orientale**.

Arh. Stat. Cluj-Napoca : Fond :Episcopia greco-catolică Gherla-Cluj, nr. 3844/1878.

1878 august 13, Năsăud. Procesul-verbal încheiat în timpul interoga-toriului luat lui Maxim Popu, unul din cei doi autori ai lucrării **Resbelulu orientale**, profesor în Năsăud, în legătură cu alcătuirea, tipărirea și răspîndirea primelor „caiete“ din această lucrare, con-siderată a avea un conținut antistatal.

★

(Traducere) :

Proces-verbal

Încheiat, de delegația menționată mai jos, la data de 13 au-gust 1878 la Năsăud, potrivit ordinului nr. 3720 din 7 august 1878, dat de episcopul comitatului privind redactarea și editarea broșurei „Resbelulu Orientale“.

Este somat Popu Maxim profesor de gimnaziu pentru a răs-punde la întrebările puse.

ad. nr. 1. Popu Maxim din Sîngeorz-Băi, 39 ani, profesor la gimnaziul din Năsăud.

ad. nr. 2. În parte sînt redactorul creației menționată și am lucrat împreună la această creație cu profesorul A.P. Alexi în așa fel că am împărțit materialul între noi doi și fiecare a lucrat la partea lui pe răspundere proprie.

ad. nr. 3. Editorul creației menționată este Paul Cieslar, noi ne-am angajat să-i tritem materialul necesar în schimbul hono-rariului stabilit după mărimea creației. În ce privește răspîndirea și stabilirea numărului exemplarelor, intră în atribuția editorului.

ad. nr. 4. Din primul caiet un exemplar din al doilea nici un exemplar n-am avut cui să distribui.

ad. nr. 5. Singurul exemplar care se află asupra mea este la Sîngeorz-Băi, unde m-am mutat pentru tratamentul cu apele mi-nerale așa că în momentul de față nu se află la mine deci nu pot să predau, dar dacă va fi nevoie, vi-l trimit prin poștă.

ad. nr. 6. Descrierea războiului răsăritean după părerea mea este necesar să fie adusă la cunoștința poporului român fiind că aceasta este un eveniment de epocă în istoria omenirii.

ad. nr. 7. În ce privește scopul editării v-am arătat mai sus, iar în ce privește întrebările puse la punctul 7 nu pot să dau un răspuns hotărîtor fiindcă nu știu care sînt acele articole și dacă ele sînt cuprinse în partea scrisă de mine.

Menționez că creația nu are scopul să răspîndească expresii antistatale, antinaționale și expresii privind conturbarea liniștei publice.

ad. nr. 8. Despre intenția mea în ce privește editarea creației în afară de colaboratorul meu nu m-am dezvăluit nimănui. Edi-tarea acestei creații a fost adusă la cunoștința publicului cu ocazia înștiințării pentru abonamente iar înștiințarea a fost elaborată sub numele editorului.

ad. nr. 9. [Creația] fiind proprietatea editorului, sarcina de a informa autoritățile de locul unde se redactează această revine editorului.

ad. nr. 10. Am citit despre aceasta din ziarele admise și cred că creația va fi salvată fiindcă ea nu cuprinde probleme antistatale și antinaționale, dacă nu cumva pe baza declarațiilor răuvoitorilor anumite puncte din creație au fost altfel interpretate decât cum a înțeles autorul.

ad. nr. 11. Față de public sînt obligat moralicește să continui creația începută. Intenția și scopul meu în acest sens am spus la punctul 6.

ad. nr. 12. Ași dori să specificați articolele împrorocuate, ca dacă acestea să găsească în părțile scrise de mine să pot arăta sensul lor adevărat.

Maxim Popu cu propria mîna profesor de gimnaziu. După acestea procesul-verbal s-a semnat și s-a încheiat.

Năsăud, la data, luna și ziua menționată mai sus.

Moisil Gergely cu propria mîna,
vicar districtual delegatul
episcopului.

Nascutiu János
cu mîna proprie
preot din Luska și notar delegat

Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia gr. cat. Gherla-Cluj, nr. 3844/1878.

VII.

1878 august 15, Gherla. Raportul episcopului greco-catolic din Gherla, Pavel Mihail, înaintat ministrului ungar al cultelor și învățămîntului în problema cercetărilor efectuate împotriva profesorilor dr. A.P. Alexi și M. Popu de la Gimnaziul greco-catolic din Năsăud, autorii lucrării „antistatale“ Resbelulu orientale, tipărită la Gratz.

★

(Traducere) :
Nr. 3844

Domnule Trefort Agoston ministru al cultelor și
învățămîntului Budapesta

Domnule ministru al cultelor și învățămîntului

★

Urmare ordinului D-voastră nr. 784 prezidențial din 25 iulie privind cercetările efectuate împotriva profesorilor dr. A.P. Alexi și Maxim Popu de la gimnaziul greco-catolic din Năsăud, redactorii broșurii antistatale „Resbelulu Orientale“, tipărit la editorul Ciésjár din Gratz, Vă înaintez 2 procese-verbale în limba română

și traducerea acestora în limba maghiară precum și declarația mea și întrucât D-voastră, în ordin, nu ați fixat direcția cercetărilor, subsemnatul am considerat să procedez potrivit proceselor-verbale trimise. Și după ce numiții au recunoscut, că ei sînt redactorii lucrării nu mai era necesară ascultarea martorilor. Procesele verbale originale au fost scrise în limba română fiindcă profesorii interogați nu cunosc limba maghiară.

Din broșura amintită nu pot să vă înaintez nici un exemplar fiindcă potrivit mărturiilor cuprinse în procesele-verbale, redactorii nu au primit nici un exemplar de la editorul din caietul nr. 2, interzis fiindcă potrivit contractului dreptul de vînzare a lucrării i-a survenit editorului. Din caietul nr. 1, neinterzis, potrivit mărturiilor depuse, se găsește numai un singur exemplar la casa profesorului Pop Maxim din Sîngeorz-Băi care în caz de nevoie va fi predat.

Pentru această acțiune împotriva statului, fiindcă acesta s-a petrecut pe teritoriul protopopiatului meu, D-voastră m-ați avertizat în ordinul D-voastră și ați binevoit să spuneți „în orice caz este un fenomen suspect, că iarăși pe teritoriul eparhiei D-voastră s-a întîmplat un asemenea caz“. În această propozițiune cuvîntul „iarăși“, dacă ar vedea cineva care nu cunoaște împrejurările ar putea să tragă concluzia că la credincioșii din eparhia mea sînt la ordinea zilei asemenea acțiuni antistatale, fapt pe care dacă ași lăsa sub tăcere ar însemna să dau prilej știrei și sentimentelor mele patriotice. Ca urmare, menționez că pe teritoriul eparhiei mele de cînd sînt episcopul ei, adică de 6 ani, după cum îmi amintesc, pe lîngă acest caz, s-au mai ivit două pe care D-voastră le-ați acuzat și admonestat. Prima a săvîrșit-o Nicolae F. Negruțiu care a denumit ziarele Clujene „cîini lătrători“ și a făcut colete de bani pentru anularea hotărîrilor judecătorești. Care urmare ordinului D-voastră nr. 1138 prez. din 1877 a fost avertizat de mine și apoi s-a explicat în fața cititorilor și-a declarat sentimentele sale patriotice în mai multe ziare. Al doilea caz a fost cu prilejul căderii Plevnei, cînd profesorii gimnaziului Năsăudean au organizat demonstrații și care în baza ordinului D-voastră nr. 33.589/1877 din ianuarie au fost puternic muștrați prin ordinul meu nr. 157 din 10 ianuarie.

Nu-mi amintesc de alte acțiuni antistatale de pe teritoriul eparhiei mele de cînd sînt aici.

D-voastră spuneți în continuare în ordin : „în orice caz dă o imagine tristă asupra insuficienței influențe pe care o exercitați asupra subordonaților și cît de mult s-au răspîndit ideile antistatale pe teritoriul eparhiei D-voastră“. Prin aceste cuvinte D-voastră exprimați cu claritate că eu sînt incapabil pentru funcția mea. Dacă ați fi cunoscut situația acestei eparhii înaintea mea și ați cunoaște-o pe cea de acum, și le-ați compara, atunci ați avea altă părere despre mine și nu ați spune că sentimentele antistatale s-au răspîndit în eparhia mea. Și dacă ați lua în considerare că prin

influența mea din cele 23 de cercuri electorale în 20 au fost aleși deputați liberali și numai 3 cercuri au ales [deputați] din opoziție. Și dacă ar fi deprins numai de mine și de credincioșii mei și în cele 3 s-ar fi ales liberali. Și dacă D-voastră ați ține cont și de faptele patriotice ale subalternii mei despre care amintește în nr. 194 în revista „Hon“ din Bistrița atunci nu ați spune că știu să exercit influență asupra subalternilor mei. Și dacă D-voastră trageti concluzii despre capacitatea mea din faptele a două persoane care au scris la Năsăud, la granița țării noastre cu Bucovina și au editat în Stiria atunci toate scuzele mele au fost zadarnice. Cu toate ca Asboth János ca funcționar ministerial, și ca cel mai apropiat subaltern al ministrului a redactat și scos lucrarea sa senzatională și pentru aceasta nimeni nu l-a acuzat pe ministru. Menționez că profesorii năsăudeni sînt aproape independenți de mine și nu se consideră subalternii mei mai ales că în regulamentul gimnaziului Năsăudean întărit prin ordinul Ministrului cultelor și învățămîntului nr. 6806 din 10 apr. 1871 „nu asigură episcopului nici un drept de supraveghere și nici o influență nici măcar asupra numirilor profesorilor acelu gimnaziu“. Totodată, putem a exercita influența noastră asupra acelor profesori care sînt și preoți dar cu profesorii civili ne înțelegem greu mai ales cu cei care sînt doctori și în acelaș itimp și ofițeri în armată cum este cazul lui A.P. Alexi.

D-le ministru pe teritoriul eparhiei mele există aproape o jumătate de milion de subalterni iar dacă eu noi avea de suferit pentru toate faptele antistatale atunci viața mea va fi numai chin și jertfă, căci în orice minut va trebui să tremur : oare în careva colț al eparhiei mele cineva va săvîrși fapte pentru care eu voi plăti ?

De aceea, vă rog să nu mă faceți răspunzători pentru toate faptele rele săvîrșite în eparhia mea căci acest lucru este foarte dureros pentru mine, cu atît mai mult cu cît aici am greutăți mari și cu toate acestea nu neglijez să-mi fac datoria permanent. Spiritul meu de răspundere, sîrguința, activitatea ,influența și caracterul patriotic sînt identice cu ale altora, dar mai excepționale nu există. Și în toate împrejurările sînt consolată de credința că în eparhia mea nu s-au răspîndit idei antistatale, după cum ați scris D-voastră, ci s-a întîmplat tocmai invers. D-voastră mă considerați un om comod, inactiv, dar greșit căci un om mai neobosit, mai activ abia există, fapt ce am dovedit de-a lungul întregii mele vieți.

Cu deosebită stimă.

Gherla, 15 august 1878.

Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia greco-catolică Gherla-Cluj, nr. 3844/1878.

VIII.

1878 septembrie 26, Budapesta. Scrisoarea ministrul ungar al cultelor și învățămîntului, A. Trefort, adresată episcopului greco-ca-

toxic din Gherla, Pavel Mihail, prin care dispune acestuia să orienteze cercetările întreprinse împotriva celor doi profesori din Năsăud, A.P. Alexi și M. Popu, autori ai lucrării **Resbelulu orientale** spre a stabili : cine și unde au fost trimise cele 19 exemplare din lucrare.

★

(Traducere) :

Nr. 1007 prezidial.

Domnule episcop !

Urmare adresei d-voastră nr. 3844 din 15 august a.c., referitoare la rezultatele cercetărilor efectuate în problema broșurii „Resbelulu orientale“, vă rog, domnule, să binevoiți a orienta cercetările spre : cine și unde a trimis numitul profesor cele 19 exemplare rămase ? — ținând cont de faptul că, după mărturisirea profesorului dr. Artemiu numai un singur exemplar al broșurii, din cele 20 primite, l-a dat scriitorului și colegului său Popu Maximu iar restul de 19 exemplare le-a împărțit prietenilor săi literați.

Vă rog să mă informați despre rezultate ; totodată iau cunoștință cu plăcere de atitudinea d-voastră patriotică pe care ați dovedit-o împreună cu preoțimea din eparhia d-voastră, față de alegerile de deputați.

Primiți, domnule, expresia sinceră a deosebitei mele stime.
Budapesta, 26 septembrie 1878.

Trefort

Prea stimatului domn Mihail Pavel
episcop de Gherla

Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia gr.-cat. Gherla, nr. 4692/1878.

IX.

1878 octombrie 4, Gherla. Scrisoarea episcopului greco-catolic din Gherla, Pavel Mihail, adresată vicarului foraneu al Năsăudului, Gregoriu Moisil, prin care îi solicită să completeze investigațiile privind răspîndirea, de către profesorul A.P. Alexi, a primei broșuri din lucrarea acestuia **Resbelulu orientale**.

★

4692

R[everndi]ssimului Gregoriu Moisilu
Vicariu for[anen] a Năsăudului
în Naszód

Reverendissime în Christosu Frate !

Protocoloalele prin R[everendi]ssima Frăția Ta, cu on[orații], profesori gimnaziali Maximu Popu și Dr. A.P. Alesi pentru opul

„Resbelulu orientale“ în 13 august [anul curent luase și su[b]n[umăr]ulu 347, aicea strepuse susternîndu-se prin noi la In[altul] Ministeriu. De acolo de nou mi se conrede că se complinim investigațiunea adeca : după ce on[oratul] profesore Dr. A.P. Alexi au espusu în protocolulu din 13 august cum că din broșura antea a aceluia op au primit din Grațiu 20 exemplare și din acele numai unu esemplaru au dat profesorului Maximu Popu, iară celelalte 19 esemplare le-au împărțit și trimis amicilor sei și colegilor de literatură din România și Austro-Ungaria. Acum să espună cu nume pre aceia individi căroră le-au datu și unde le-au tramisu cele 19 esemplare ?

Deci R[everendi]ssimi Frăției Tale concredem ca primindu aceste orduri se provocî se On[oratul] d[omn] profesore dr. A.P. Alexi, a se presenta la R[everendi]ssima Frăția Ta, și luînd cu dînsul protocolu asemenea celuia din 13 aug[ust] anul curent se-lu provocî a espune in acelu protocolu numele indivizilor căroră și unde au dat și transmisu atinsele 19 esemplare din broșura I a „Resbelulu orientale“, apoi acelu protocolu se bine voesci a-lu străpune cît mai în grabă.

De adjunctu la luarea acestui protocol vei pote lua lîngă R[everendi]ssima Frăția Ta pre On[oratul] Frate preotu asis[tent] consis[torial] și profesore Leone Pavelia.

Gherla, 4 octombrie 1878

Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia gr.-cat. Gherla-Cluj, nr. 4692/1878.

X.

1878 octombrie 8, Năsăud. Scrisoarea vicarului Rodnei, Gregoriu Moisil. adresată episcopului greco-catolic din Gherla. prin care îi trimite „protocolul întregitoriu“, luat profesorului năsudean dr. Artemiu P. Alexi privind difuzarea primei broșurii din lucrarea sa Resbelulu orientale.

★

Nr. 399.

Illustrissime Doamne Episcope
Parente Grațioase !

Întru împlinirea grațiosului mandatu din 4 cur[entei] nro. 4692, am onoare a suscerne în alăturare sa¹ cu totu respectulu protocolulu întregitoriu susceptu cu profesorele gimnasiale Dr. Artemiu P. Alexi în causa broșurei I a opului Resbelulu orientale confiscatu.

---

1. Semnul grafic convențional pentru alăturat.

În grațioasa scrisoria susu amintită se scrie despre broșura I poate din eroare, că nu asta ci broșura II a fost secuestrată din partea poliției, totuși protocolul s-a făcutu despre broșura I în sensul sus citatei scrisori episcopesci.

Altcum am onoare a ne însemna cu cea mai profundă re-verenția.

Alu Illustrității Voastre

umilitu servu
Gregoriu Moisilu
vicariul Rodnei

Naseud în 8 octobre 1878

Arh. Stat. Cluj-Napoca. Fond : Episcopia gr.-cat., Gherla-Cluj,

nr. 4815/1878.

XI.

1878 octombrie 8, Năsăud. Procesul verbal încheiat în timpul interogatoriului luat, din dispoziția episcopului greco-catolic din Gherla, profesorului năsudean A.P. Alexi privind numele celor 19 persoane cărora le-a fost trimis primul „caiet“ din lucrarea **Resbelulu orientale**.

★

(Traducere) :

PROCES-VERBAL

Încheiat la Năsăud, în biroul vicarului episcopal, urmare ordinului domnului episcop Pavel Mihaly, nr. 4692 din 4 octombrie în privința cercetării în problema lucrării intitulate „Resbelulu orientale“, ținută la 3 august anul curent.

Profesorul de A.P. Alexi, autorul creației amintite, este somat să numească cele 19 persoane cărora le-a trimis primul caiet al broșurii ?

Răspunde : Primul caiet al Creației amintite le-a împărțit următorilor, nu ca abonați, ci, din stimă, sub formă de împrumut literar, pentru servicii reciproce. Petri Vasile și N.P. Petrescu din Sibiu, profesorului Petru Poni din Iași, omului de litere B.P. Hașdeu la București, profesorului A. Laurianu la București, profesorului dr. Silași la Cluj, profesorului Dr. D. Dranda la București, 2 exemplare lui I.C. Dragescu la Craiova, profesorului Ciocanu la Oradea, profesorului M. Popu la Năsăud, lui Villa Major? la Bistrița, locotenentului Hangan la Bistrița, lui Pompiliu Miron la

Iași, lui Szeszewscki la Craiova, lui Antonescu la București, lui Procopovici în Bucovina, la Dorna Candreni și lui Papiu la Gherla.

Procesul-verbal s-a încheiat și semnat.

Năsăsud 8 octombrie 1878

Grigore Miosil — vicar,
ca împuternicit

Pavelea Leon
cu propria mână
preot, asesor al Scaunului Năsăud,
ca membru al delegației.

XII.

1878 octombrie 10, Gherla. Raportul (episcopului greco-catolic din Gherla, Pavel Mihail), înaintat ministrului cultelor și învățămîntului ungar, A. Trefort, în problema confiscării exemplarelor sosite la Gherla din lucrarea lui A.P. Alexi, (și M. Pop) **Resbelulu orientale** și mersul cercetărilor ordonate.

*

(Traducere) :

Nr. 4809/1878

Domnule Ministru !

Domnului Trefort Agoston
Ministrul cultelor și învățămîntului

Budapesta

Urmare ordinului D-voastră nr. 1007 pre[zidial] din 26 septembrie a.c., am ordonat la 4 octombrie cu nr. 4692, întregirea cercetării referitoare la (problema) : a trimis Dr. A.P. Alexi, profesor la gimnaziul năsăudean, cele 19 exemplare ale broșurii „Resbelulu orientale“ iar procesul verbal al acestei cercetări am să vi-l trimit imediat ce-mi va parveni. Totodată vă înștiințez că din amintita broșură au apărut deja, la editura Cieslar Pal din Graz, trei caiete. Al teilea caiet a fost editat și răspîndit, după sechestrarea celui de-al doilea deci, rezultă de aici că numai al doilea caiet a fost interzis în timp ce primul și ultimul (al treilea) caiet au fost răspîndite. După ce am fost înștiințat despre sosirea câtorva exemplare la Gherla și împrejurimi am luat imediat măsuri, am confiscat exemplarele, din caietul al doilea, de la proprietarii lor care, au fost abonați de credință și nici nu au visat că va conține asemenea lucruri care o va face interzisă.

Am onoarea să vă trimit cele zece exemplare (anexate aici) din caietul al doilea, confiscate de mine.

Cu toată stima
Gherla 10 octombrie 1878
Domniei tale

cea mai umilă slugă.

Arh. Stat. Cluj-Napoca, Fond : Episcopia gr.-cat., Gherla, nr. 4809/1878.

Domnului
Trefort Agoston
Ministru regal maghiar al
cultelor și învățămîntului
Budapesta

Domnule Ministru regal maghiar al cultelor
și învățămîntului !

Urmare ordinului d-voastră nr. 1007, din 26 septembrie a.c., mă grăbesc să vă trimit procesul verbal al cercetării de întregire, aici anexat, ordonat de mine și realizat de vicarul districtului Năsăud Grigore Moisil, la 8 octombrie a.c., în problema broșurii intitulată „Resbelulu orientale“. Totodată îndrăznesc să menționez că cercetarea de întregire se referă numai la primul caiet al broșurii amintite după ce autorul ei, Dr. A.P. Alexi, a mărturisit, în procesul verbal, la 13 august a.c., că numai din primul caiet a primit 20 de exemplare de la Gracz, iar din al doilea caiet, după ce au fost sechestrate la Gracz, nu a primit nici un exemplar.

De asemenea vreau să menționez că exemplarele care au sosit la Gherla și pe care le-am confiscat vi le-am trimis D-voastră, sub nr. 4809. (De asemenea) acestea nu au fost trimise de autor ci, direct de editorul Ciesler Pal din Gracz.

Cu deosebită stimă.
Gherla 12 octombrie 1878
Domniei Tale

slugă prea umilă

George Coșbuc — cîntăreț al eroismului înaintașilor români în războiul pentru îndependență

IOAN ILIEȘ

„Sînt suflet în sufletul neamului meu“

Este un adevăr îndeobște cunoscut că întotdeauna cunoștințele poetice alese au slujit prin scrisul lor poporul din rîndul căruia s-au ridicat, i-au cîntat durerile, îndeplinirile, bucuriile și aspirațiile spre mai bine.

Pămîntul transilvănean, oamenii lui în continuă hărțuială cu asupritorii au dat literaturii acestei țări valori de primă mărime, dintre care George Coșbuc rămîne un destin poetic mereu actual, tocmai datorită consecvenței cu care și-a slujit poporul pînă la deplina contopire cu acesta.

Nimic nu e mai concludent pentru susținerea acestei afirmații decît vibranta profesiune de credință a lui G. Coșbuc din poezia programatică „Poetul“ :

„Sînt suflet în sufletul neamului meu“ . . .

Întreaga sa operă este conformă cu mărturisirea sa de credință, fiind străbătută de la un capăt la altul de sentimentul solidarizării cu poporul, dînd expresie poetică întregii sale vieți spirituale, cîntîndu-i bucuria, amarul, iubirea și ura, reînviind file din trecutul nostru istoric.

Continuator al filonului sănătos al poeziei de inspirație istorică, statornicit în literatura română prin Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, George Coșbuc se apropie de momente importante ale istoriei poporului român din toate epocile, de la daci pînă la contemporaneitate.

În acest fel, George Coșbuc se afirmă ca una dintre cele mai remarcabile contribuții literare transilvănene de pînă atunci.

Poeziile sale de inspirație istorică au fost adunate în volumul intitulat „Cîntece de vitejie“ tipărit în 1904, volum în mare parte, consacrat războiului nostru pentru cucerirea independenței naționale. Marile „cîntece“ dramatice ale războiului de independență adunate în acest volum au fost bine primite de către contemporani. Îndată după apariție Nicolae Iorga afirma că volumul „Cîntece de vitejie“ reprezintă „cartea cea mai oțelitoare de inimi pe care a scris-o un poet român“.

Aceasta tocmai prin datele esențiale ale cărții de-a dezvălui înaltele virtuți morale ale poporului român, patriotismul, bărbăția și eroismul, spiritul de jertfă, atitudinea demnă în cele mai tragice împrejurări, încrederea neclintită în biruință.

Semnificative în acest sens sînt poeziile „O scrisoare de la Muselim-Selo“, „Povestea căprarului“, „Trei doamne și toți trei“, „Pe dealul Plevnei“, „Coloana de atac“, „Dorobanțul“, „În șanțuri“, „Cîntecul redutei“, „Raport“, în care Coșbuc evocă înclătarea luptei, însușirile admirabile ale ostașilor noștri.

Eroismul ostașilor români nu are nimic spectacular, este un fapt firesc, sacrificiul pentru patrie constituind o atitudine cotidiană. Biruința asupra dușmanului, prezentată sub formă epistolară în poezia „O scrisoare de la Muselim-Selo“, este descrisă cu o exemplară modestie. Biruința trebuia să fie de partea românilor, era de așteptat. Reiese cu claritate și din fragmentul :

Și i-am făcut măicuță vînt,
L-am scos de tot din țară
Măcar stătea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe Osman nebiruitul
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul.

Cu o artă deosebită este surprinsă starea psihologică a eroului, zbuciumul determinat de dorința de-a trăi și de faptul că-și dă seama de apropierea sfîrșitului. Cu toate acestea, eroul nu se tînguie, rămîne demn în fața morții. Distingem în comportarea lui ceva din atitudinea ciobanului din „cea mai frumoasă epopee pastorală a lumii“ — Miorița, pe care nimic nu l-a putut înfricoșa.

O scenă de un ascuțit tragism imaginează Coșbuc în poezia „Rugămintea din urmă“. Nici aici, „rugămintea“ din urmă nu ascunde cîtuși de puțin o notă de lamentare, chiar dacă cel ce rămîne să moară pe cîmpul de luptă evocă nostalgice chipurile celor

dragi de acasă. Ceea ce-i cere prietenului său, în clipa grea a morții, este să ducă din partea sa sentimentul dragostei de țară :

„Du Oltului din partea mea
O caldă sărutare,
Și-ajuns în țară, eu te rog,
Fă-mi cel din urmă bine :
Pământul țării să-l săruți
Și pentru mine“.

Această atitudine umană, conștiința datoriei împlinite este o trăsătură a eroismului poporului român.

Să ne amintim de demnitatea bătrînului Dan, din poemul lui Vasile Alecsandri :

„Iar dacă ai tu cuget și-ți pasă de-al meu dor,
Ghirai, mă lasă, lasă în ora morții grele
Să mai sărut o dată pământul țării mele !

De fapt întreaga desfășurare a războiului a evidențiat cele mai alese virtuți ale ostașilor români care s-au dorit continuatori ai oștenilor marilor voievozi de odinioară : Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul :

„La Smîrdan de-un gând cu toții
Fost-am braț pustiitor
Și murind au dat nepoții
Mîna cu strămoșii lor.
N-ai avut mai buni tu, bane,
La Călugăreni în văi ;
Iar la Racova, Ștefane,
Nu-ți erau mai buni ai tăi.

Poeziile „Raport“, „În șanțuri“ redau în mod deosebit de expresiv și emoționant scene din alte bătălii crîncene în care ostașii români s-au acoperit de glorie, deoarece au fost călăuziți de idealul sfînt al luptei pentru neatîrnarea patriei.

Cunoscînd faptele de vitejie din relatările participanților la război, din articole publicate în presa vremii, G. Coșbuc a reconstituit scene din luptele românilor cu toate împlinirile și tragismul lor.

Poetul a știut că, pe lîngă marile izbîndi, pe cîmpul de luptă s-au înregistrat și înfrîngeri temporare (Coloana de atac) dar și pierderi de jertfe umane.

Drama tatălui din poezia „Trei doamne și toți trei“, care și-a pierdut toți băieții în războiul pentru independență, are ceva din măreția unei tragedii antice :

„Și-a stat așa pierdut și dus
Era-n amiazi și-n miez de vară
Și soarele-a scăzut spre seară,
Și-n urmă soarele-a apus
Iar bietul om stat tot acolo
Ca mort precum s-a pus“.

Resemnarea bătrînului tată nu este o fatalitate, ci ea atestă înțelegerea profundă sensului jertfei, a necesității sacrificiului pentru patrie.

Atent la istoria neamului, odată cu poeziile inspirate de vitejia ostașilor români în războiul pentru cucerirea independenței, G. Coșbuc a scris și operele în proză „Războiul nostru pentru ne-atîrnare“ povestit pe înțelesul tuturor și „Povestea unei coroane de oțel“.

Propunîndu-și să reînvie faptele de vitejie, Coșbuc demonstra totodată caracterul drept al războiului purtat de români :

„Noi românii, afirmă poetul — de cînd sîntem pe pămînt ca neam sfînt, n-am voit să luăm nimic dintr-al altora. . . Am purtat multe războaie, dar nici unul n-a fost ridicat de noi asupra altora, ci de alții ridicat asupra noastră. Toate războaiele au fost războaie de apărare nu de cucerire și de lovire. Așa și acum. Noi n-am dorit războiul. Ne-am ferit de el. Dar turcii ne-au nesocotit drepturile. Iar cînd dreptul e cu tine și cînd nu poți cu binele să te înțelegi cu vrăjmașii tăi, atunci poate, cu durerea în suflet, ești silit să-ți calci pe inimă și să lovești în cel ce te lovește“.

Ziua cuceririi independenței a sosit tîrziu, dar a sosit măreață, spune G. Coșbuc. Măreția evenimentului constă în faptul că a încununat lupta de veacuri, marcînd o nouă etapă în destinul poporului român. Dobîndirea independenței este rodul luptelor purtate de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu măreața victorie obținută în 1877. Evocînd eroismul ostașilor români în războiului de independență tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „În asaltul redutelor Plevnei, în luptele de la Grivița, Rahova, Smîrdan și în alte bătălii, ostașii români au dovedit un eroism fără seamă, ducînd mai departe tradițiile glorioase de la Rovine, Călugăreni și Vaslui, afirmînd încă o dată înaltele virtuți ale poporului nostru, capacitatea de a-și cuceri cu arma în mînă drepturile fundamentale, libertatea și independența“.

Cucerirea independenței a deschis calea unor noi împliniri ale idealurilor de libertate și progres ale poporului român, împlinirii pe care le cunoaștem astăzi, cînd, sub conducerea Partidului Comunist Român, făurim cea mai dreaptă și mai umană orînduire pe pămîntul României : jerfele și năzuințele înaintașilor constituie pentru generațiile de azi simboluri dătătoare de energii și elanuri.

Sărbătorind Centenarul cuceririi independenței ne plecăm cu venerație în fața eroilor neamului, ne amintim de ei, pentru că :

„Eroii nu ne părăsesc nicicînd,
Li se aud profunzi, prin secolii, pașii
Noi trecem toți, dar ei rămîn vibrînd
Mereu contemporani cu toți urmașii“.

Ne amintim de cei ce au luptat pentru o patrie unită și în veci neatîrnată. O facem aceasta cu sentimentul că un popor care vrea să trăiască trebuie să știe a-și aminti de înaintași.

Prin Coșbuc faptele eroilor cuceririi independenței au devenit nepieritoare.

BIBLIOGRAFIE :

- N. CEAUȘESCU — Expunere prezentată la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României — 9 mai 1977. Ed. politică. București, 1977.
- T. VIRGOLICI — Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale. Ed. Eminescu, București, 1976.
- G. SCRIDON — G. Coșbuc în locurile anilor de ucenicie, Bistrița. 1975.
- P. POANTĂ — Poezia lui George Coșbuc, eseu monografic, Editura Dacia. Cluj-Napoca, 1976.
- G. COȘBUC — Poezii, Postfață de I.V. Șerban. Ed. Minerva, București, 1971.

Ecourile războiului de independență în presa internațională a vremii

---

IOAN MUREȘAN

Războiul purtat de poporul român pentru cucerirea independenței de stat a României a fost un război just, de eliberare, care a deșteptat în inimile soldaților și ofițerilor, a întregii țări, sentimente de profund patriotism. Aceasta și explică faptele de vitejie, de bravură aproape legendare ale Armatei române în războiul purtat, alături de armatele ruse, împotriva Turciei, fapte eroice care au atras atenția și admirația lumii întregi.

Evenimentele militare din 1877—1878, dată fiind importanța lor istorică, au fost urmărite cu mult interes de opinia publică mondială, de corespondenți de presă, precum și de observatori militari ai diferitelor state. Încă înainte de izbucnirea războiului de independență, opinia publică se interesa de România. Astfel, exprimând dorința opiniei publice, directorul ziarului italian *La Lombardia*, care apărea la Milano, scria prietenului său C.A. Rossetti că „Mi se cer informații asupra interesantei dumneavoastră țări, există dorința de a se cunoaște limba voastră, de a se obține cărți și dicționare românești“.

Proclamarea independenței de stat a României, la 9 mai, 1877, care a constituit un moment deosebit însemnat în istoria poporului român, a fost primul eveniment important consemnat de ziare. „Poporul român — scria Camille Farcy, corespondentul ziarelor franceze *La France* și *Le Constitutionell*, într-o notă din 22 mai 1877 — beat de bucurie și plin de încredere, a sărbătorit proclamarea independenței“.¹

---

1. Cf. MUNTEANU, N.Z., Mărturiile ale unor corespondenți de presă și observatori militari străini despre eroismul Armatei omâne în războiul de independență, în *Anale de istorie*. nr. 2/1967, p. 46.

La rîndul său, ziarul *Lanterna* din Paris considera declara-rea independenței României „ca marele eveniment al zilei“, adre-sînd o urare poporului român cu această ocazie. „Urăm cu multă ardoare, viață lungă, libertate, bravului popor român“.²

Unii corespondenți de presă, făcînd investigații în istoria po-litică a țării noastre, își exprimau părerea că votul camerelor ro-mâne era rezultatul luptei duse, de-a lungul secolelor, de țările ro-mâne împotriva dominației otomane, pentru dobîndirea indepen-denței. Astfel, revista franceză *L'année politique*, informîndu-și cititorii că „în urma bombardării Calafatului, oraș românesc, de vasele cuirasate turcești, România declară formal război Turciei și își proclamă independența“, menționa că „România n-a încetat niciodată de a căuta toate ocaziile favorabile pentru a-și crea o poziție din ce în ce mai independentă și autonomă“.³ În aceeași or-dine de idei ziarul francez *L'Estafette* arăta că lupta României îm-potriva Turciei de-a lungul istoriei sale a avut o importanță euro-peană, progresistă. „România participînd la război, n-a făcut decît să continue tradiția istorică. Ea totdeauna a luptat pentru civili-zație ,pentru cauza europeană“.⁴

O dată cu declanșarea evenimentelor, răspunzînd cerințelor de informare ale unui public larg, principalele ziare europene au în-țeles să trimită în România corespondenți și ilustratori pentru a urmări desfășurarea evenimentelor. Așa se face că peste 30 de corespondenți de presă au urmărit în țară și pe front, în mod direct, desfășurarea evenimentelor, procesul istoric de eliberare ce avea loc.

Desigur că atitudinea publicațiilor periodice europene nu era unitară ; au existat unele care s-au situat pe poziții dușmănoase și răuvoitoare — și în primul rînd cele din Imperiul Otoman. Aces-tor reacții negative față de acțiunea României le-au răspuns majoi-ritatea ziarelor ce apăreau în Transilvania. Aceste ziare erau, scutul de apărare al României împotriva denigrărilor și persiflărilor, erau glasul de vestire a succeselor și vitejiilor soldatului român, era sprijinul multiplu, cel mai sincer.

La ironia ziarului vienez *Neue Freie Presse* că turcii vor trece Dunărea și vor alunga pe dorobanții și călărașii români pînă în Transilvania, răspunde *Gazeta Transilvaniei*, care recunoaște că ar fi posibil acest lucru, după care urmează riposta usturătoare : „tot între marginile probabilității rămîne și atunci cînd admitem că dorobanții și călărașii români pot porni către Transilvania și fără să fie alungați de turci“.⁵ Această stare de spirit era sesizată și de publicația franceză *Journal des Débats*, care scria în numărul său din 13 mai, că misiunea istorică a românilor constă în a detașa

2. „Românul“ din 8 mai 1877.

3. „L'année politique, aprilie 1877, pp. 101—102.

4. A. MLOCHOWSKI de BELINA, De Paris a Plevna. Journal d'un journaliste. De mai à decembre 1877, Paris, p. 54.

5. Cf. ȘTEFAN, PASCU, Marea Adunare de la Alba Iulia, Cluj. 1968, pp. 139—140.

Banatul și Transilvania de Austria și de a face cu aceste țări reunite un Imperiu daco-roman.

Totuși în marea lor majoritate publicațiile europene s-au arătat interesate de soarta poporului român, au cuprins în coloanele lor aprecieri elogioase și au înțeles sensul luptei pe care o dădeau românii în acel moment hotărâtor al istoriei lor.

Unele ziare străine nu numai că inserau în coloanele lor vești ample despre desfășurarea evenimentelor politice și militare dar totodată făceau și investigații în istoria poporului român, asupra importanței independenței. Așa de exemplu corespondentul publicației spaniole *Ilustracion espanola y americana* descria originile poporului român și momentele esențiale ale trecutului său amintind de Ovidiu, de Traian, de formarea statelor feudale românești, de Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Ziarele care apăreau în Belgia primeau știri de la consulii Belgiei aflați în țara noastră. Aceștia au urmărit cu o deosebită atenție lupta poporului român împotriva prigonirilor dinăuntru și din afară. Ei găseau cu totul îndreptățită această luptă și priveau cu toată simpatia năzuința poporului român spre libertate, asemănând-o nu o dată cu năzuința propriei țări, care nu de multă vreme obținuse independența. Observând cu atenție evenimentele politice din România și lupta poporului pentru libertate națională consulii belgieni scriau ziarelor din țara lor că: „Românii își iubesc țara. Ei vorbesc mult de ea și se emoționează cu ușurință la auzul numelui patriei lor. Literatura lor se bazează în întregime pe acest sentiment și pe acel al iubirii. Eu cred că acum, sub o mână abilă, coarda patriotismului ar vibra tare și că aici rezidă elementul real al viitorului“.⁶

Tot așa gândea și maiorul Heinrich Filek von Wittinghausen, atașatul militar prusac, despre poporul român. El scria că soldatul român „bine condus, s-a dovedit totdeauna bun soldat“ aducând argumente din războaiele purtate de români în decursul veacurilor împotriva turcilor.

Alte ziare făceau cunoscută cititorilor săi, România și sub alte aspecte. Toți nu uitau să amintească în scrierile lor faptul că viața e mai ieftină decât aiurea, că lumea e tratată mai politicoasă și mai cu cuviință“. Germanul Bergner arăta că „România e țara în care binefacerea și iubirea de oameni pare a-și fi stabilit sediul. Cu adevărat în această privință țările noastre apusene ar putea să se îndrepte după România“.

O preocupare a observatorilor militari și a ziariștilor străini veniți în țară la începutul războiului a fost și aceea de a se informa asupra pregătirii de luptă a trupelor. Contactul nemijlocit cu Armata română, încă din perioada pregătirii campaniei, a însemnat pentru ei o adevărată revelație.

6. UNGUREANU GH., Documente inedite privitoare la războiul pentru independența României aflate în arhivele din Bruxelles și Paris, în *Anale de istorie*, nr. 2/1967, p. 67.

Correspondentul cotidianului englez *The Times* scria ziarului său, la 8 mai 1877, după ce asistase la trecerea în revistă a trupelor la Cotroceni : „Am fost foarte surprins de frumoasa înfățișare a acestor trupe. Sînt excelent echipate în toate privințele. . . , iar instrucția diferitelor unități bună și arătînd o pregătire îngrijită“.⁷

Odată cu participarea armatei române la primele bătălii, știrile din ziarele străine se înmulțeau. Consemnînd comportarea soldaților români în aceste prime zile a mării epoei naționale ziarul englez *The Daily News* scria în mai 1877 că „Am văzut de două ori în timpul luptei pe români, fără a fi observat acea neliniște care nu este cu totul nenaturală unor soldați tineri și lipsiți de experiență“.⁸

La rîndul său *The Times* nota că „sîngele rece în acțiune al soldaților este apreciat atît de ofițerii lor, cît și de străini“. În numărul din 23 mai se sublinia că încă din această perioadă românii au dat un ajutor efectiv armatelor rusești : „trupele române, protejînd propria lor frontieră pe Dunăre, au făcut un mare serviciu rușilor, prin faptul că i-a împiedicat pe turci să ocupe și să fortifice capetele de pod de pe malul nordic al Dunării“.⁹

Ca și englezii, corespondenții de presă francezi, italieni, germani au scos în evidență calitățile deosebite ale armatei române, ale poporului român. Presa italiană, care manifesta multă afecțiune pentru poporul român și lupta sa de eliberare națională, a inserat numeroase referiri elogioase la adresa Armatei române. Astfel, ziarul *Fanfulla* sublinia că „armata se bate bucuros ; nu e un singur dezertor între soldații de rînd, ofițerii nu mai pot de dorința de a se distinge“.¹⁰ Aprecieri asemănătoare au făcut și ziarele *Il Dovere* și *L'Illustratione italiana*.¹¹

Un larg ecou în paginile multor ziare din străinătate a avut și cooperarea rodnică a trupelor româno-ruse încă înainte de trecerea Dunării de către armatele române. În perioada cînd Armata română se afla concentrată pe Dunăre, acțiunile ei nu s-au limitat numai la a asigura frontiera de sud, ci a sprijini efectiv armatele ruse atît în momentul trecerii acestora în Bulgaria, pe la Zimnicea, cît și la cucerirea cetății Nicopole. Sprijinul acordat de artileria românească unităților ruse a fost consemnat pe larg și apreciat pozitiv de corespondenții de presă străini. Astfel, ziarul *Il Diritto* afirma că : „Nu ne mirăm de loc cînd aflăm că rușii admiră valoarea militară a fraților latini de la Dunărea de jos“.¹²

Trecerea Dunării și arborarea drapelului românesc alături de cel rus pe teritoriul Bulgariei, pînă atunci ocupat de turci, au fost considerate de unii contemporani ca un succes pe drumul dobîn-

7. RADU ROSETTI, Cîteva extrase din presa engleză, 1877—1878, Ed. „Cartea românească“, 1927, p. 368.

8. Ibidem.

9. RADU ROSETTI, Op. cit., p. 369.

10. IORGA, NICOLAE, Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit, Ed. Cultura Națională, București, 1927, p. 103.

11. „Românul“ din 4 mai 1877, și „L'illustratione italiana“ 1877, p. 308.

12. „Românul“, din 3 august 1877.

dirii independenței de către România. În acest sens revista spaniolă *L'Ilustracion espanola y americana*, în numărul 19 din 1877, într-un larg comentariu asupra semnificației luptei poporului român pentru independență, sublinia că „pentru cine ar vrea să studieze filosofic ce se petrece pe țărmurile Dunării, aceia ce trebuie să atragă mai mult atenția lui este steagul tricolor care se ridică lângă cel rusesc ; e acel popor care în Orient nu are nume ce seamănă cu acela al vechii stăpînitoare a Apusului ; e acea limbă neolatină vorbită în mijlocul popoarelor germane, slave și orientale”.¹³

O atenție deosebită a acordat presa internațională luptelor pentru cucerirea redutei Grivița. Toate ziarele străine au fost impresionate de înaltul simț al datoriei și sacrificiului a soldatului român și ofițerului său. Scoțînd în evidență pierderile grele suferite de brava armată română, ziarele sînt pline de luadă la adresa poporului român, arătînd în coloanele lor că armata română, poporul român își cucerește independența cu arma în mînă pe cîmpurile de bătălie aducînd acestui țel măreț jertfe deosebit de mari. Scoțînd în evidență vitejia de care au dat dovadă românii în luptele de la Plevna ziarul englez *The Times* din 17 septembrie 1877 arăta că : „Trupele românești au dezmințit în mod efectiv toate bîrfelile pe care criticii străini le-au afirmat în privința capacității lor de a sta sub foc... Dacă rușii vor reuși să ia Plevna ei vor datora o parte, nu mică, a izbînzii lor cooperării aliaților lor români”.¹⁴

Opinia publică din Italia și-a exprimat și de această dată afecțiunea și simpatia față de poporul român și lupta sa dreaptă pentru independență. Într-un comentariu publicat de *Il Dovero* din 26 septembrie 1877 se sublinia că, „intrați în luptă, românii au dat probă de o vitejie singulară, de o avloare tactică puțin comună și noi italienii trebuie să salutăm cu o sinceră bucurie redeşeptarea unui popor de care sîntem legați prin legături de rudenie atît de strînse”.¹⁵

O înflăcărată chemare de solidarizare a poporului italian cu lupta de independență a României a făcut-o în acel timp Garibaldi, eroul Italiei, luptătorul pentru independența țării sale. Ziarul *Gazetta de la Capitale* din Roma a publicat în acea preoiadă o scrisoare a lui Garibaldi adresată din Caprera poporului român, la 8 octombrie 1877 : „Descendenții vechilor noastre legiuni, românii, se luptă cu eroism pe țărmurile Dunării pentru independența lor ; mi se pare că este bine a face să se audă a aplaudare din partea capitalei vechii lumi și a Italiei întregi, îndreptată valoroasei noastre rude”.¹⁶

La rîndul său *Le mesagere de Vienne* a publicat în 7 dec. 1877 o corespondență din Roma în care „exprimîndu-se simpatia opiniei publice italiene față de noile victorii ale românilor, se

13. N. IORGA, Informații spaniole despre războiul nostru pentru independență, București, 1928, p. 9.

14. Radu Rosetti, op. cit., p. 375.

15. „Românul” din 30 septembrie 1877.

16. „Românul” din 13 octombrie 1877.

spunea : „Noi nu sîntem nicidecum nesimțitori la dovezile de vitejie pe care le dă națiunea română. . . Nimic nu putea asigura mai bine, în condițiile Europei, triumful independenței României“.¹⁷

La începutul anului 1878 și mai ales în timpul și după semnarea Tratatului de la San-Ștefano, numeroase ziare din străinătate au continuat să publice o serie de articole care pledau pentru drepturile României, pentru recunoașterea ei ca stat independent de către marile puteri europene. Principalul argument în susținerea intereselor țării noastre era contribuția eroică pe care Armata română o adusese pe cîmpurile de luptă.

Le Bien Publique scria în acest sens că „românii s-au purtat cu vitejie, ei au luat o mare parte la împresurarea Plevnei și la înfrîngerea definitivă a lui Osman Pașa, care a hotărît rezultatul campaniei, ei și-au dovedit în război, ca și în pace, dreptul de a exista ca națiune independentă“,¹⁸ iar **Londoner Journal** cerea să se recunoască României importanta sa contribuție la înfrîngerea Porții : „La Plevna românii s-au bătut ca leii și au cîștigat lauri de glorie. Cu toate grelele sacrificii pe care i le-a pus războiul (România — n.n.) a știut să-și îndeplinească și îndatoririle sale internaționale din toate punctele de vedere“.¹⁹

Asemenea articole au mai fost publicate și în alte ziare ca **Le Siècle**, **La Republique Francaise**, **Il Diritto**, **Le Monteur Universele**, **Wochenblatt de New York Stadts Zeitung**, **Le Bulletin Financiar**, **Le Nord** și altele.

Notațiile și aprecierile martorilor străini asupra importantului moment istoric al cuceririi independenței României constituie un izvor prețios de informare, dar și un document uman revelator. În însemnările acestor străini — aproape unanimi impresionați de justetea cauzei românești, de calitățile și dîrzenia poporului și eroismul ostașilor români — apare într-o înlănțuire fragmentată dar decsebit de vie epopeea anului 1877, renasc din aceste pagini ale trecutului imaginile luptei poporului român pentru cucerirea nea-tîrnării sale, pentru îndeplinirea secularei sale năzuinți de libertate.

---

17. „Românul“ din 2 decembrie 1877.

18. „Românul“ din 19 februarie 1878.

19. „Românul“ din 25 martie 1878.

Războiul pentru independență și Năsăudenii

VETURIA MARȚIAN, IRONIM MARȚIAN

Sărbătorim în acest an centenarul cuceririi Independenței de stat a României, eveniment de cea mai mare însemnătate pentru formarea națiunii și a statului român modern. Încununînd mărețul act istoric al Unirii de la 1859, cucerirea Independenței naționale la 9 mai 1877 a însemnat transformarea statului național într-un stat autonom neatârnat, a însemnat deschiderea unei noi etape în evoluția României marcată de o puternică dezvoltare social-economică și culturală, a însemnat descătușarea energiilor creatoare ale poporului nostru spre progres social, a însemnat un pas hotărîtor spre desăvîrșirea statului național unitar român, operă împlinită la 1 dec. 1918. Prin independență România obținea egalitatea cu toate statele suverane, fiind exclusă de-acum intervenția în afacerile sale interne și externe. Cucerirea independenței României a fost rezultatul luptei și jertfelor de veacuri ale întregului popor român, indiferent de granițele artificiale impuse de vitregia soartei. Ca un fir roșu, istoria noastră a fost străbătută de puternice idealuri ce n-au putut fi niciodată înfrînte: dreptate socială și libertate națională, unitate și independență, acestea determinînd lupta pentru propășirea națiunii și statului român. Înlăturarea „jugului de lemn” otoman a fost sprijinită și apreciată cu simpatie de românii de pretutindeni, care continuau să se afle sub dominație străină.

Vom menționa aici participarea largă a românilor din Transilvania la cucerirea independenței — această „permanență a istoriei poporului român” — și în cadrul ei, participarea năsăudenilor, care se înscrie deplin pe linia participării cu consecvență la toate momentele cruciale din istoria patriei.

Originea comună a poporului român, comunitatea de idei și năzuințe, comunitatea etnică, comunitatea de limbă și cultură la care se adaugă întrepătrunderea puternică, spirituală și economică între cele două versante ale Carpaților, au condus la formarea unei conștiințe naționale, aceasta constituind baza unei „forma mentis” românești dar și suportul luptei pentru independență de-a lungul secolelor, a conferit noi dimensiuni luptei națiunii române pentru libertate națională și socială.

Situația specială în care se găseau românii din celelalte provincii, ocupate, a făcut ca orientarea lor spre tînărul stat român format prin Unirea de la 1859, apoi, după cucerirea independenței la 1877, spre România liberă, să se manifeste din ce în ce mai pregnant. Contribuția transilvănenilor în general, a năsăudenilor în special, s-a concretizat nu numai pe tărîm spiritual prin unitatea de cuget oglindită în opere nemuritoare pentru posteritate sau admirație sinceră, în expectativă, față de faptele de vitejie repurtate pe cîmpul de luptă, dar și printr-o participare materială, efectivă, la susținerea războiului. Înfruntînd persecuțiile autorităților monarhiei dualiste, românii transilvăneni au trecut granița și s-au înrolat ca voluntari în armata română, înrolarea lor precum și ajutorul material acordat avînd semnificația luptei comune pentru înfăptuirea idealului unității naționale. Aflăm dintr-un raport al prefectului fostului comitat Bistrița-Năsăud, Hőfster Nándor, adresat la 13 iulie 1877 primului ministru regal maghiar că : „... Referitor la problema cum s-ar putea împiedica cu eficiență aceste treceri clandestine, o propunere promițătoare de succes în toate împrejurările nu se poate face, deoarece multele cărări ascunse care duc peste munți nu pot fi păzite în timpul verii așa cum trebuie, din cauza extinderii mari a liniei de hotar...”.¹ Se cunoaște că din părțile fostului district grăniceresc năsăudean au luptat Petre Cotul (Catul) din Năsăud, frații Iosif și Nicolae din Salva precum și ofițerul erou Nichita Ignat.

Un rol deosebit de important l-au jucat asociațiile de femei care prin acțiuni de masă au participat la organizarea de colecte în bani și materiale sau produse sanitare pentru cei plecați la război. Iată cum în revista Familia, nr. 26 din 1877 pag. 306, este inserată acțiunea femeilor năsăudene : „Doamnele române din Năsăud au înființat încă la 3 iunie un comitet. Însă la 11 iunie prin un caz din partea domnului jude cercual, în limba maghiară, comitetul fu dizolvat. În urma acesteia, doamna Elisabeta Pop Pecurariu a primit rolul gentil de colectantă particulară”. Mai departe, dintr-o corespondență a lui A.P. Alexi, profesor din 1873 la gimnaziul din Năsăud, cu aceeași revistă a lui Iosif Vulcan, aflăm despre politica femeilor române din Transilvania, din Năsăud, despre atitudinea și ajutorul lor dat celor răniți „în războiul de la

1. L. MAIOR, *Transilvania și războiul pentru independență 1877—1878*, Testimonia, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.

Dunăre“ : „Sîngeroasele evenimente ce au început a se dezvolta la hotarele sudice ale României și care au îndemnat pe doamnele române din toate unghiurile pămîntului românesc la facerea de colecte, de scame, comprese, fășii și altele pentru nenorociții răniți în război, au stîrnit, și în inimile femeilor române de aici, nobilul propus de a concurge și dînsule cu posibilitățile lor... la alinarea durerilor celor răniți, la ușurarea suferințelor celor nenorociți.

Inițiativa la aceasta au luat-o stimabilele doamne Vilhelmine Mihalaș și Elisabeta Pop Pecurariu, care au invitat pe toate doamnele române să participe la realizarea acestui scop românesc și umanitar, umblînd din casă în casă...² Urmînd nobila pildă oferită de cele din România, femeile din Transilvania continuă acțiunea de factură social-politică începută, chiar și după măsurile de dizolvare a comitetelor pentru adunarea donațiilor, luate de autoritățile austro-ungare, sarcina revenind acum, așa cum s-a arătat, unor persoane particulare de regulă tot femei. Este revelator în acest sens și îndemnul emanat de dincolo de Carpați : „Cînd noi sîntem în pericol de a ne vărsa sîngele pentru drept și libertate surorile noastre de peste munți nu pot, nu trebuie să steie nepăsătoare“.³

În continuarea corespondenței amintite se evidențiază nemulțumirile comitetului de femei față de nedreptatea și persecuțiile autorităților, față de interzicerea ajutorului preconizat a fi dat pentru „frații lor de sînge“ în timp ce maghiarilor din Budapesta li s-a permis chiar și înființarea unui „comitet pentru ajutorarea răniților turci“ iar în încheiere se aduce o vibrantă chemare : „Femeie română ! Mergi înainte, calea-ți va fi urmată, exemplul imitat, iar faptele vor fi binecuvîntate de posteritate și memoria perpetuă din generațiune în generațiune“.

Desigur că meritul lui Artemiu Publiu Alexi (1847—1896) în legătură cu problema de care ne ocupăm, constă în elaborarea împreună cu vărul său, Maxim Pop, a primei monografii privind războiul de independență pentru care statul român îi decorează pe autori cu medalia de aur „Bene Merenti“ cl. I. Este vorba despre opera științifică *Resbelulu orientale illustratu, editată* la Graz (Austria) în 1878 de românul istrian Paul Cieslar. Se cuvine pentru început să notăm succint cîteva aspecte biografice ale celor doi profesori nășăudenii, acestea strict necesare în vederea cunoașterii genezei și aprecierii conținutului operei lor de referință.

A.P. Alexi se naște la Sîngeorz-Băi, în 1847, dintr-o familie de țărani grăniceri și după ce urmează școala trivială din localitate, gimnaziul german din Bistrița și cel românesc de la Blaj, se înscrie în 1867 la facultatea de științe naturale a Universității din Viena ca bursier al fondului scolastic grăniceresc, unde urmează cursurile timp de doi ani transferîndu-se apoi la Universitatea din Graz, fără să se cunoască motivele. Pătruns de un puternic senti-

2. S. VASILESCU, *Familia, Corespondențe de la Plevna*, Ed. Facla, 1977.

3. S. VASILESCU, *Op. citată*, pag. 18.

ment național, la Viena mai întâi, A.P. Alexi militează activ în rîndurile studențimii române pentru unitatea culturală a tuturor românilor, pentru dezvoltarea unei limbi unitare. Este ales în funcția de secretar al Societății literare-sociale „România” a studenților români, societate ce grupează în jurul lui Eminescu și Slavici, printre alții și pe năsăudenii P. Tanco și C. Moisil. Și la Graz, cu aceeași pasiune și însuflețire continuă să activeze în organizația studenților români de aici, „Sentinela”. Ca profesor la liceul din Năsăud depune o laborioasă muncă didactică, este conștient de necesitatea dotării învățămîntului cu o bază materială modernă, cu predarea celor mai noi cunoștințe în domeniul respectiv. A.P. Alexi a predat nu numai discipline legate de specialitatea sa, dar și poetica, chiar și gimnastica. Dacă activității sale științifice (doctor în științe naturale) caracterizate prin concepția darwinistă, materialistă, în biologie,⁴ vom adăuga preocupările în domeniul botanicii și meteorologiei. În domeniul protecției mediului natural, în domeniul economic și în special, preocupările pe tărîmul luptei pentru dreptate socială și independență națională a românilor, vom obține dimensiunea reală a operei sale creatoare, un adevărat „model Cantemir”.

Trecînd la cel de-al doilea autor al primei monografii a războiului de independență, Maxim Pop (1838—1892), vom arăta că după studii în localitatea natală, Sîngeorz-Băi, continuate la Năsăud, Blaj și Gherla, urmează cursurile de Seminarul central „Sf. Barbara” din Viena și în paralel, audiază cursurile de pedagogie la Școala normală principală și istorie, la Universitate. Predă istoria și geografia la gimnaziul din Năsăud în perioada 1865—1892. Elev din 1867 la gimnaziul năsăudean, cunoscutul pedagog V. Gr. Borgovan și-l amintește pe profesorul Maxim Pop ca fiind o adevărată „carte vie”, foarte priceput în utilizarea metodelor, de o punctualitate exemplară.⁵ Activitatea didactică remarcabilă asociată cu cea publicistică: colaborator la „Sionul românesc” și „Gazeta Transilvaniei”, redactor împreună cu „necunoscutul” Cosma Anca și pedagogul Vasile Petri la revista năsăudeană „Magazinu pedagogic” (1867), la „Școala Română”, colaborator la „Raportu Anuale”, coautor împreună cu A.P. Alexi al „Resbelulu orientale ilustratu”, este completată cu manualul „Gramatica română” din care emană necesitatea perfecționării și progresului limbii române.

Așadar, prin structura lor, prin pregătirea și activitatea intelectuală, prin patriotismul și dorința fierbinte de a cunoaște trecutul poporului nostru se poate explica intenția autorilor de a immortaliza o pagină memorabilă din istoria românilor care să fie mobilizatoare spre împlinirea națională. Cunoscători desăvîrșiți ai realităților din Austr-oUngaria, autorii militează pentru egali-

4. I. MORARIU, *Un profesor darwinist din secolul trecut — A.P. Alexi 1847—1896*, în Arhiva Someșană, vol. 3, Năsăud, 1975.

5. GH. NEAMȚU, V. Gr. *Borgovan*, E.D.P., București, 1972.

tate între popoare, pentru respectarea drepturilor tuturor de a fi stăpîne pe propria soartă, de a păși nestingherite pe calea progresului, pentru respectarea individualității fiecărui popor. „Poporul român are a legitimă aspirațiune la individualitatea și independența naționalității sale, o aspirațiune aceasta fundată pe omogenitatea elementului, pe baza serviciilor sale din trecut prestat în favorul Europei și a omenirii, pe baza caracterului și a patrimoniului său milenar și, în fine, pe baza aceluși gigante principiu ce a început a reforma staturile Europei, adică principiul naționalității. . .“⁶ În monografie este abordată, de asemenea, problema înlăturării războaielor din relațiile dintre state amintindu-se pierderile catastrofale pe care le-a cunoscut omenirea în asemenea ocazii, este evocată pacea ca fiind unicul mijloc pentru popoare de a-și făuri propriile destine. Avînd ca punct de plecare drama lui Schiller, în cartea „Helveția și Wilhelm Tell“ editată la Brașov 1889, A.P. Alexi,⁷ pătruns pînă la obsesie de ideea libertății, susține cu tărie cauza dreptății și adevărului. Regăsim generoasele aspirații progresiste în cele 724 pagini ale lucrării celor doi nășăudenii alături de descrierile unor scene din războiul pentru Independența României în care se evidențiază obiectiv rolul armatei române, urmărindu-se atent răsunetul faptelor de arme în inimile românilor transilvăneni. Scopul urmărit prin „Resbelulu orientale illustratu“ a fost nu numai descrierea vitejiei armatei dar și acela de a eterniza pentru posteritate cauza dreaptă pentru care a luptat un popor greu încercat. Monografia are nu numai o valoare istorică dar și o valoare literară, ea constituind un izvor nesecat de inspirație pentru cei care au reușit să ducă mai departe faima eroilor ce au căzut pentru o idee scumpă nouă. Din punct de vedere plastic lucrarea poate fi apreciată și ca o mărturie ilustrată a războiului, ea cuprinzînd gravuri, cromolitografii desene cu diferite aspecte ale cîmpului de luptă, portrete ale ofițerilor și ostașilor români.

Elev la gimnaziul din Nășăud al celor doi autori ai lucrării „Resbelulu orientale illustratu“, George Coșbuc avea să cunoască războiul de independență din prețioasa monografie care, împreună cu poezia patriotică a lui Alecsandri, a stat la baza ciclului *Cîntece de vitejie* (1904) unde „bardul nășăudean“ evocă momente din istoria poporului nostru începînd cu cele mai îndepărtate timpuri, de la daci, continuînd cu luptele marilor domnitori și culminînd cu jertfa și eroismul celor cărora le datorăm Independența. Versurile coșbuciene de factură istorică constituie un puternic mesaj patriotic, din ele desprinzîndu-se nu numai ideea de libertate, demnitatea sau eroismul ci și spiritul de sacrificiu al românilor atunci cînd a fost vorba de a face totul pentru păstrarea ființei naționale, determinat de nemărginita dragoste de țară. Războiul de indepen-

6. A.P. ALESSI și MASSIMU POPU, *Resbelulu orientale illustratu*, Graz, 1878.

7. V. ȘOTROPA, *Prima monografie a independenței*, în *Steaua*, nr. 5, mai 1977.

dență este oglindit în poezia lui Coșbuc sub toate aspectele : de la descrierea luptei pînă la încrederea în biruința finală, de la zugrăvirea admirabilelor calități morale pînă la încrederea în idealul libertății patriei și unității naționale. Cunoscător pasionat al oamenilor din popor, Coșbuc a dat viață unor eroi care trezesc cititorului emoții puternice, sensibilitate. Semnificativă este în acest sens poezia „Graiul neamului“ (1901), din care se desprinde dragostea nestrămutată pentru pămîntul străbun :

„Dar nestrămuțați strămoșii
Tot cu arma-n mîini au stat ;
Au văzut și munți de oase,
Și de sînge rîuri roșii,
Dar din țara lor nu-i scoase
Nici potop și nici furtună.
Graiul lor de voce bună
Nu l-au dat !“

și „O scrisoare de la Muselim-Selo“ (1901) unde modestia cu care ostașul prin intermediul căprarului descrie, înainte de a cădea la datorie, victoria împotriva dușmanului, este zguduitoare :

„Și i-am făcut, măicuță, vînt !
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe-Osman nebiruitul
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul“.

Proza lui Coșbuc, la fel ca și poezia patriotică, poate mai pregnant, își trage seva din monografia profesorilor săi. După cum însuși mărturisește poetul, lucrarea **Războiul nostru pentru nea-tîrnare povestit pe înțelesul tuturor** este destinată a fi „...un material de exploatat pentru poeții neamului nostru și pentru pictori ; pentru țărani să fie o carte cu pilde din care să învețe iubirea de fapte vitejești, dragostea de neam și de țară, sentimentul de datorie, încrederea în puterile națiunii noastre...“⁸ iar împreună cu **Povestea unei coroane de oțel**, constituie „o poveste a redeșteptării noastre“ închinată bravilor ostași ce au luptat pentru neatîrnarea țării. Cele două lucrări epic-lirice fac bilanțul succeselor repurtate în luptă dar nu fără eșecuri. În cea de-a doua este evocată figura lui Mihai, care în lupta sa cu turcii a trebuit să deschidă drum în sudul Dunării pentru a-l străbate cu izbînzi urmașii săi,

8. G. COȘBUC, **Războiul nostru pentru neatîrnare povestit pe înțelesul tuturor**, Tipografia Guttemberg, București, 1899.

mai târziu, la 1877. „La Plevna, la Rahova, la Vidin ! Pe-acolo a fost drumul lui Mihai, tot pe acolo a fost și al strănepoților săi“.⁹

E momentul potrivit să aducem aici prinosul celui care a fost bistrițeanul Andrei Mureșanu, chiar dacă n-a trăit „entuziasmul general“ al nășăudenilor în mijlocul cărora se afla Coșbuc¹⁰ dar care, prin nemuritoarea sa poezie „Un răsunset“ — „marseilleza românilor ardeleni“ — devenită imnul Independenței sub titlul *Deșteaptă-te române* (1848), a deschis orizontul spre înfăptuirea mărețelor idealuri politice ale românilor de pretutindeni.

N.R. Materialul în afara comunicărilor de la Bistrița.

---

9. G. COȘBUC, *Povestea unei coroane de oțel*, București, 1899.

10. GR. GĂZDAC, *Lupta poporului pentru independență, oglindită în opera lui A. Mureșanu și G. Coșbuc*, în *Arhiva Someșană*, vol. 3, Nășăud, 1975.

**200 DE ANI DE ÎNVĂȚĂMÎNT
PEDAGOGIC ROMÂNESC
LA NĂSĂUD
1777 – 1977**

Năsăudul în sărbătoare

În ultimele zile ale lunii mai 1977 Năsăudul a trăit cu emoție un moment cultural de o deosebită însemnătate patriotică : împlinirea a 200 de ani de învățămînt pedagogic românesc, prilej ce marchează ample semnificații naționale. A învăța în grai românesc, într-un Ardeal dominat de interesele acaparatoare ale coroanei habsburgice de la Viena, constituia atunci încă un pas spre impunerea treptată a conștiinței de neam cu dreptul la libertate.

Dezvăluirea întregului proces al desfășurării acestui învățămînt a format obiectul unei **Sesiuni de referate și comunicări** ținute sub egida Consiliului orașenesc al educației politice și culturii socialiste, în zilele de 27 și 28 mai. La sesiune au participat cadre de conducere de Partid și de Stat de la județ, precum și un număr mare de invitați din țară, cunoscători ai trecutului năsăudean și foști elevi ai școlilor locale. Cu această ocazie s-a făcut și un fructuos schimb de experiență între generațiile mai vechi de absolvenți și tineretul școlar actual. În încheierea sesiunii, elevii liceului pedagogic Năsăud au prezentat un apreciat program cultural-artistic-festiv legat de cinstirea evenimentului.

Duminică 29 mai... O zi năsăudeană plină de tinerețe și voieșie, cu toată ploaia mărunță ce nu voia să se oprească. Străzile s-au umplut de bucuria școlarilor ieșiți în defilare prin oraș, în pitorești costume naționale locale și din alte zone mărginașe. Era și zi de mai!

La ora 9 s-a deschis în sala festivă a liceului o **Expoziție** închinată evenimentului. Ea a prezentat, pe etape, străduințele cărturarilor înaintași de a cultiva propășirea prin cultură a poporului, precum și valoroasele realizări îndeplinite în anii noștri de lumină. Expoziția, realizată prin concursul și munca **Muzeului năsăudean** și a **Arhivelor Statului Năsăud**. s-a bucurat de o binemeritată atenție atît din partea oaspeților cît și a tineretului. S-au vizitat apoi diferitele cabinete școlare bine dotate, dintre care s-a remarcat cel de muzică. Profesorii de specialitate au dat explicațiile necesare.

Adunarea festivă de sărbătorire a avut loc în curtea liceului pedagogic, amenajată în acest scop. Cuvîntul de deschidere l-a rostit tov. **Dumitru Nechiti**, primarul oraşului, care s-a referit la însemnătatea evenimentului sărbătorit, salutînd oaspeţii în numele locuitorilor oraşului. În continuare a vorbit tov. **Grigore Marţian**, directorul liceului pedagogic, despre istoricul învăţămîntului pedagogic românesc la Năsăud. Poetul şi ziaristul **Claudiu Moldovan** din Craiova, din partea foştilor elevi ai şcolii, a dat glas unei însufleţite evocări a vieţii şi aspiraţiilor şcolare din trecut, iar generaţia actuală şi-a spus cuvîntul omagial prin alocuţiunea elevei **Maria Pop**, din anul V. Ultimul a vorbit tov. **Leon Hogiu**, inspectorul general şcolar judeţean, aducînd salutul organelor judeţene de Partid şi Stat ; elogiază munca înaintaşilor şi arată perspectivele strălucite ce stau în faţa şcolilor noastre în etapa actuală. Adunarea festivă s-a încheiat într-o atmosferă de mare entuziasm prin citirea unei telegrame adresate C.C. al P.C.R., personal tovarăşului **NICOLAE CEAUŞESCU** ; în ea se exprimă deplina recunoştinţă pentru deosebita grijă pe care partidul şi statul o acordă şcolii.

A urmat apoi un bogat şi variat program cultural-artistic-muzical dat de formaţii artistice locale şi din judeţ. Publicul a răsplătit cu vii şi repetate aplauze, reuşita acestora. Serbările au continuat toată ziua în parcul stadionului.

Considerăm manifestaţiile locale ca o expresie elocventă a încadrării întregului popor în atmosfera generală de puternic avînt patriotic, concretizat, atît de strălucit, în festivalul naţional de adînci rezonanţe afective ale „Cîntării României“.

De aceea credem că e necesar să rămîină, ca documente pentru viitorime, referatele şi comunicările prezentate la sesiune. Le redăm în continuare.

R e d a c Ț i a

File din istoria învățămîntului pedagogic năsăudean

GRIGORE MARȚIAN

Năsăudul, ținut de baladă aspră cu inflexiuni dureroase, veche vatră de cultură și spiritualitate românească, patria lui Coșbuc și Rebreanu, se distinge și este cunoscut în lume prin faima școlilor și dascălilor, a oamenilor de seamă pe care i-a dat țării de-a lungul timpurilor. Nevoia de cultură și știință de carte s-a resimțit pe aceste meleaguri, în rîndurile populației, încă din perioada anterioară militarizării, cînd filele arhivelor atestă primele începuturi ale învățămîntului românesc. Deschidem așadar, cu un sentiment de respect și admirație cartea strădaniilor puse în serviciul cultivării poporului prin școli, prin știință de carte, a strădaniilor pentru păstrarea limbii, a tradițiilor și datinilor. Coborînd pe scara istoriei pînă la vremea cînd se întemiază aici un cordon de graniță la hotarele de răsărit ale imperiului austro-ungar, aflăm că s-au înființat în această vreme, în etape succesive ca rezultat al dorinței și voinței populației românești, a unor oameni de inimă și suflet, cinci școli triviale cu trei ramuri de învățămînt, mai întîi la Năsăud, Maieru și Monor (1766—1770) și apoi la Zagra și Prundu Bîrgăului (1786), toate cu limba de predare română și susținute din fondul grăniceresc, adunat cu multă trudă, mîna de mîna de către țărani din partea locului.

Tot în această perioadă, respectiv între 1770—77, nici într-un caz mai tîrziu, așa cum scriau în „Istoria școlilor năsăudene“ Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, iau naștere la Năsăud o școală nouă, „mai înaltă“, superioară celor comunale și triviale care în afară de limba română și latină dădeau fiilor de grăniceri și instrucție în limba germană. Ea se numea „Școala normală“, mai tîrziu Școala normală superioară și avea la început două, apoi trei și din 1824

patru clase, fiind socotită cea mai importantă instituție de învățămînt din districtul Năsăudului în vremea graniței militare. Era situată în incinta localului Institutului militar deschis în anul rășcoalei țărănești condusă de Horia, Cloșca și Crișan și completa educația militară a tinerilor cu elemente de cultură generală. Cei mai buni absolvenți ai școlii normale erau numiți învățători în comunele grănicerești pentru a învăța pe fiii țăranilor și soldaților și slova românească. Acestea sînt și motivele pentru care socotim că prima filă din istoria liceului nostru a fost scrisă cu două veacuri în urmă, la data creării susnumitei școli.

Dar școlile amintite nu satisfăceau setea de învățatură, de cultură a populației districtului grăniceresc, marea masă a locuitorilor rămînînd fără învățatură de carte. De aceea oameni de suflet, cu dragoste de școli și neam s-au pus în slujba idealului de luminare a poporului, făcînd repetate intervenții la Curtea din Viena pentru înființarea de școli comunale naționale în localitățile grănicerești. Rod al eforturilor depuse și a dorinței nepotolite de cultură a populației, între anii 1826—1830 răsar școli primare în toate cele 44 comune care întregite de școli complimentare pentru adulți, au început să răspîndească cunoștințe elementare în rîndurile fiilor de țărani.

În aceste împrejurări s-a făcut simțită lipsa unor învățători instruiți și destonici, întrucît cei recrutați dintre absolvenții școlii normale, cu toată bunăvoința ce o aveau nu puteau face față chemării lor din lipsă de cunoștințe pedagogice. Astfel, înființarea unei instituții de învățămînt specializată în pregătirea învățătorilor pentru școlile naționale comunale din cuprinsul județului părea mai mult decît necesară. Dezideratul acesta va fi împlinit spre binele poporului de dascălul și animatorul învățămîntului românesc din acel timp, Ion Marian descendent dintr-o familie de țărani din comuna Zagra, pe care se cuvine să-l așezăm în capul ilustrului șir al luptătorilor pentru luminarea poporului, pentru începuturile învățămîntului pedagogic. Servește învățămîntul românesc cu ardore și pasiune neobișnuită. În 1834 a fost numit director al Școlii normale și al tuturor școlilor din Regimentul II de graniță, iar de la 1 noiembrie 1837 cu aprobarea autorităților superioare a deschis pe lîngă aceeași școală normală din Năsăud un „curs preparandial“ de 6 luni pentru candidații la munca de dascăl. Aceste cursuri le-a continuat în fiecare an, cu dragoste și pricepere pedagogică pînă în 1842, dată de la care îmbolnăvindu-se, sînt continuate pînă în 1858, de un alt harnic pedagog, sibianul Moise Panga.

Cursurile pedagogice de 6 luni au însemnat un pas de progres în pregătirea și ridicarea nivelului pedagogic a celor recrutați ca învățători comunali, dar nu și cea mai bună formă pentru pregătirea lor. Așa se explică de ce un an mai tîrziu, adică la 2 ianuarie 1859 în timp ce în Moldova și Țara Românească „fierbea“ lupta pentru unire, năsăudenii uniți în cugete și simțiri, pun temelie unui nou locaș de cultură pentru pregătirea învățătorilor — Școala normală

preparandială (Preparandia), cu durata de 2 ani și o perioadă de specializare. Sufletul și organizatorul ei a fost pedagogul năsăudean Vasile Petri (Mocod), student eminent și el la Școala pedagogică superioară din Praga, socotit cel mai mare pedagog al Ardealului în vremea aceea. Militînd pentru reînvierea virtuților române prin învățatură și cultură, Vasile Petri s-a angajat la o muncă pasionată timp de 10 ani — cît a ființat Preparandia la Năsăud, predînd pedagogia, psihologia, didactica, învățămîntul intuitiv, redactînd și conducînd reviste de specialitate sau instrucțiuni și îndrumări metodice pentru școlile românești și dascălii lor, elaborînd manuale. La mijlocul secolului trecut, directorul Preparandiei aplica la Năsăud metode bazate pe activizarea gîndirii elevilor, cerea cu insistență ca apostolatul dăscălesc să fie împlinit fără a se recurge la pedepse corporale sau „vorbe de ocară“.

Timp de un deceniu Vasile Petri a contribuit la formarea unei largi pleiade de învățători români în ținutul Năsăudului și teritoriile învecinate și a asigurat elevilor, de la școlile primare, cărți accesibile pentru învățatură. Și aceasta într-o perioadă în care școala se confrunta cu numeroase greutăți de ordin material: lipsă de local, de mobilier, de material didactic. Ca local de școală a servit la început casa în care în timpul graniței locuia căpitanul companiei Năsăud (azi centrul școlar silvic), mai tîrziu a funcționat în aceeași clădire cu vestitul gimnaziu grăniceresc — înființat la 4 octombrie 1863 și tot împreună vor folosi baza didactică-materială existentă. Pentru ilustrare arătăm că numărul cărților din bibliotecă era de 198 exemplare (cîte aflăm astăzi în biblioteca unui elev), iar ca mobilier dispunea de: 16 bănci lungi, 2 catedre, 4 scaune, 2 table, 2 dulapuri (cît există astăzi într-o singură clasă).

În anul 1869, școala care, în ciuda condițiilor materiale modeste, se înălțase la atîta faimă în întreaga Transilvanie este mutată. Împotriva voinței năsăudenilor, la Gherla. Indignat, Vasile Petri n-a urmat-o în noua localitate, preferînd să se transfere la Preparandia de stat din Deva, unde funcționează un an la secția română. Abia în 1876, după ce trece și prin funcția de inspector al școlilor din vetrele grănicerești, se întoarce în Năsăudul lui drag.

Nenumărate au fost și intervențiile năsăudenilor de a se reade Preparandia în orașul lor, dar ele au rămas fără răspuns din partea guvernului peste 50 de ani. Glasul năsăudenilor, a intelectualilor din oraș — sprijiniți cu deosebită căldură de Solomon Haliță, vechi și priceput om de școală, colaborator apreciat al lui Spiru Haret — Ministru al Instrucțiunii Publice — a fost auzit în toamna anului 1923, cînd statul român reînființează în acest „colț românesc de țară“, Preparandia, sub numele de „Școală normală de învățători“. Primul director a fost, după răzoi, Toma G. Bulat din Rîmnicul Vîlcea, mai tîrziu profesor universitar la Chișinău. În anul școlar 1923/24 școala funcționează cu două clase (I și a IV-a) și 89 de elevi. Cursurile se țin la Liceul George Coșbuc, cu concursul prestigioșilor profesori de aici (Vasile Bichigeanu, Alexandru

Haliță, Emil Ștefănuțiu, Teodor Șimon, Ștefan Scridon, Emil Nășcuțiu etc.), iar internatul este așezat în vechea cazarmă grănicerească „Svarda”, azi Muzeul năsăudean.

La sfârșitul primului an de dîrză luptă cu nevoile începutului toți elevii au făcut o frumoasă și educativă excursie în Munții Rodnei, călcînd vîrfurile Ineului. De acolo — își va aminti directorul Toma G. Bulat — după ce au pus un tricolor al României Libere și Intregite, li s-a arătat viitorilor luminători ai nației, Canaanul românesc : li s-a spus că hotarele patriei se întind spre răsărit pînă dincolo de Ceahlăul scaldat în soare, pînă la Dunăre și pînă la marea cea mare și că au datoria să iubească aceste plaiuri minunate, să le lmineze și să le apere. Era o impresionantă lecție de patriotism.

O adevărată eflorescență, cunoaște unitatea începînd cu anul școlar 1924/25, sub conducerea profesorului Sandu Manoliu, pedagog care avea să rămînă peste vreme foarte apropiat de sufletul elevilor săi.

„Născut în pămînt moldovean, crescut în școlile din Iași, mînat de dorința de a cunoaște pe frații de peste crestele Carpaților, pentru dezrobirea cărora a luptat ca ostaș, și-a părăsit Moldova lui dragă și a venit la Năsăud, între urmașii vechilor grăniceri. A venit la direcția Școlii normale de învățători, înființată de bunul lui prieten Solomon Haliță, a venit atras de nostalgia munților și a văilor din Ardeal, a venit să împrăstie în satele românești și să crească pe luminătorii poporului de jos” — scria în ziarul „Săptămîna” — regretatul profesor Ștefan Lupu.

Pînă la construirea actualului local din fondurile grănicerești (început în 1929 și terminat în 1930) școala a funcționat în mai multe clădiri (Liceul George Coșbuc, Ocolul silvic, clădirea vechiului gimnaziu grăniceresc, Svarda etc.), unele improprii activității didactice. An de an unitatea și-a îmbunătățit condițiile de viață și de învățatură ale elevilor. Documentele de arhivă atestă, iar elevii de atunci ai școlii confirmă existența unei ferme cu 102 iughere teren arabil, pomi fructiferi, măcelărie, uzină electrică care asigura și iluminarea unei părți a orașului.

Au venit în acea perioadă la Școala normală din Năsăud să-și împlinescă vocația de educatori și luminători ai neamului elevi din toate colțurile țării : Dolj, Gorj, Vîlcea, Argeș, Vlașca, Prahova, Ilfov, Bihor, Ialomița, Suceava, Maramureș, Satu Mare, moldoveni de peste Prut, Mureș, Cluj, Mehedinți. Au găsit aici dascăli inimoși care i-au condus cu autoritate profesională și dragoste părintească pe drumul cunoașterii, al descifrării tainelor muncii nobile de învățător ; au găsit aici bogate și frumoase tradiții culturale, un climat educativ sănătos, o natură armonios încheată, generoasă. Au găsit cadre didactice a căror activitate în afară de școală a fost pusă cu pasiune și generozitate în serviciul luminării poporului și al deșteptării lui la o viață intelectuală, morală și economică mai bună. Însuflețiți de crezul dascălilor, elevii norma-

liști au cutreierat, în căruțe sau pe jos aproape toate satele de pe valea Someșului, a Șieului, sau Bistriței (Prislop, Maieru, Zagra, Nimigea, Blăjeni, Sărmaș, Sînmihaiul de Cîmpie, Chiraleș, Șieu-Măgheruș, Șintereag, Leșu etc.) în misiune de culturalizare.

Aici la Năsăud în perioada anilor 1934/36, elevii școlii normale, înțelegînd mai bine sensul dezvoltării societății, au trecut la o activitate politică revoluționară organizîndu-se într-o Celulă U.T.C. Membrii și simpatizanții ei se adunau pe ascuns noaptea pentru a citi la lumina lanternelor manifestele partidului comunist, publicațiile progresiste ale vremii, iar ideile desprinse din paginile lor, le răspîndeau între elevii școlii, în rîndurile populației din oraș și din împrejurimi.

Școala normală de învățători a funcționat pînă în anul 1938 cu 6, 7 și 8 clase. De la această dată a fost redusă la ciclul inferior, continuîndu-și activitatea în această structură pînă în 1940 cînd își încheie cea de-a treia etapă a existenței sale. A pregătit și a dat școlii românești peste 500 de învățători.

Trecut-au anii. Și istoria a scris pe o pagină uriașă din viața poporului nostru „Eliberare“. Soarele patriei noastre a început să răsară și să lumineze pentru cei mulți și altădată năpăstuiți. Soarta copiilor, a școlii și a dascălilor a început să fie alta. Cultura a devenit un bun al poporului, al întregului popor. Era una din mulțimea replicilor pe care prezentul avea să le dea trecutului.

În aceste împrejurări istorice noi, în anul 1945, Școala normală din orașul Năsăud, își reia activitatea de instrucție și educație, servind de acum, cu adevărat fiii oamenilor muncii.

Istoria școlii noastre va înregistra și ea file noi, pline de lumină și adînci semnificații; va cunoaște o continuă dezvoltare pe toate planurile — al creșterii numărului de elevi, al condițiilor didactico-materiale, a încadrării cu personal didactic, a perfecționării procesului de învățămînt. Bucurîndu-se de sprijinul deosebit din partea organelor de partid și de stat, ca de altfel toate școlile de pe cuprinsul patriei, unitatea noastră dispune azi de mijloace moderne de predare, de laboratoare și baze sportive, de o bibliotecă cu aproape 20 mii volume, de alte materiale didactice — care favorizează realizarea unui învățămînt științific, strîns legat de viața practică, cu bune valențe formative.

Întregul proces instructiv-educativ ce se desfășoară în școală urmărește cu perseverență creșterea tineretului în spirit revoluționar, cu o concepție științifică înaintată despre lume și societate, cu o pregătire multilaterală, urmărește creșterea unor educatori pricepuți și pasionați pentru munca lor, a unor propagandiști devotați ai politicii înțelepte a partidului și statului nostru, a unor buni activiști culturali în localitățile județului și ale țării.

Anii incandescenți ai socialismului sînt și cei mai roditori, cei mai înfloritori din întreaga istorie a bătrînei dar veșnic tinerei școli năsăudene. Numai în această perioadă au ieșit de pe băncile ei peste 1100 cadre didactice, adevărat detașament de „soldați fără

arme“ pe frontul învățămîntului, care astăzi în plină putere de muncă — realizează cu răspundere comunistă sarcinile partidului, în domeniul școlii, al vieții social-culturale și obștești. Mulți dintre ei îndeplinesc munci de răspundere în viața politică, administrativă sau culturală a țării.

În anii de după Eliberare, absolvenții școlii au constituit un factor important în lichidarea analfabetismului, a stării de înapoier culturală moștenită de la regimul burghezo-moșieresc, în răspîndirea științei de carte în rîndurile maselor de oameni ai muncii, în formarea conștiinței noi, socialiste.

Elevii de azi ai liceului — mlădițe tinere altoite pe trunchiul grăniceresc — păstrează nestinsă setea de știință și cultură a înaintașilor, se pregătesc în condiții care altădată nu puteau fi nici visate să devină educatori comuniști, vrednici de societatea pe care, sub conducerea partidului, o construim.

Gîndurile de dragoste și adîncă recunoștință a elevilor, a tuturor cadrelor didactice se îndreaptă în acest ceas de aniversare a școlii către Partidul Comunist Român — învățătorul și îndrumătorul neobosit al celor peste 21 milioane de cetățeni ai Republicii Socialiste România, către secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru grija părintească ce o poartă tineretului, dezvoltării și perfecționării învățămîntului și culturii.

Învățămîntul românesc din județul Bistrița-Năsăud la mijlocul secolului al XVIII-lea

---

POMPEI BOCA

Despre școlile din județul nostru, românești și ale naționalităților conlocuitoare, s-a scris destul de mult pînă în prezent, înfățișîndu-se multiple aspecte, cu un bogat conținut. Prin prezenta informare, voi încerca o scurtă sinteză a materialelor publicate și voi pune în lumină rezultatele dobîndite prin recente cercetări arhivistice, cari toate se referă numai la învățămîntul românesc de pe eritoriul județului dintre anii 1730—1770, ce precedă înființarea școlii normale din Năsăud, în urmă cu două secole, a cărei continuatoare, la bicentenarul sărbătorit acum, este liceul pedagogic de aici.

În vechime, românii de pe aceste meleaguri au continuat să învețe carte folosindu-se de formele tradiționale de învățămînt elementar de pe lîngă mănăstirile din județ : Ciceu-Poieni (1475), Rebra (în partea a doua a sec. XV), Zagra, Feldru, Sîngeorz-Băi, Monor, Milaș, Șopteriu și Silivaș, a căror existență este semnalată în secolele XVI—XVII. Asemenea școli au fost frecventate de tinerii din părțile noastre și la Nicula, Vad pe Someș, Strîmba Fizeșului, precum și cele din ținuturile istorice învecinate : Peri, Dragomirești, Moisei, Putna, Humor, Suceava și Neamț.

Mulți tineri români, curajoși și răbdători, au pătruns pe diferite căi în școlile elementare și mai înalte ale naționalităților conlocuitoare, cum erau cele maghiare reformate de la Reteag, Braniștea, Uriu, Beclean, Șintereag, Nușeni, Malin, Chiochiș sau germane evanghelice și catolice, mai ales din Bistrița.

Începînd cu secolul al XVII-lea, odată cu destrămarea feudalismului și accentuarea relațiilor burgheze, știința de carte înregis-

trează un vădit progres și în acest județ, întrucît școlarizarea, care servea pînă acum mai mult nevoilor confesionale sau administrative, trebuia să răspundă de aici înainte și unor cerințe economice și culturale mereu mai largi, ceea ce aduce cu sine creșterea simțitoare a dascălilor și școlarilor în tot mai numeroase localități. Depășind treptat vechiul cadru mănăstiresc, se trece la organizarea unor forme de învățămînt mai la îndemîna populației românești din tîrguri și sate. Ca urmare dispoziției sinodului ortodox din 1695, personalul eclesiac (preoți, diaconi, călugări, dieci) este obligat să se ocupe cu învățătura de carte a tinerilor din localitățile lor, sub oblăduirea bisericii. Astfel, popa Herța din Mocod trimite în 1724, doi tineri pentru școlarizare la Baia în Moldova. La 1733, protopopul Atanasie din Năsăud avea ca dascăl pentru instruirea copiilor pe popa Pahomie. Asemenea școlarizări se făceau în acest timp și în satele Feldru, Sîngeorz-Băi, Rebrușoara, Zagra, Rebra (fiul „studiosus“ al popii Vălean), la Monor, Șieut, în satele amintite de pe Cîmpie, precum și în suburbiile Bistriței. Conscripția din 1740 face mențiune despre 14 diaconi-învățători numai pe Valea Rodnei.

Prin decretul împăărătesc din septembrie 1743, limitîndu-se numărul preoților și al diecilor, mulți din cei rămași fără funcție bisericască, pentru a se bucura de unele reduceri de impozite și sarcini feudale, se îndeletniceau cu învățătura de carte a copiilor din sat, cum este menționat în 1746 și „studiosus et cantor“, fiul popii Ioan din Salva.

Spre mijlocul veacului al XVIII-lea, învățămîntul elementar românesc din județ s-a lărgit simțitor sub forma școlilor obștești organizate și întreținute pe sate de familiile dornice să-și instruiască copiii, fapt ce a provocat laicizarea învățăturii de carte. La aceasta a contribuit în bună parte ordinul imperial din aprilie 1746, dat cu gîndul de a proteja unirea bisericască, prin care se dispunea ca feudalii să nu mai cuteze să împiedice pe copiii ibogașilor români de a cerceta școala.

Curînd după aceasta, satele au început să-și angajeze învățători anume pentru instruirea copiilor, pe așa-zii ludimagistri, studioși sau dascăli, care sînt consemnați pe localități cu numele. Astfel, în 1749, ținea școală la Becklean dascălul Ioniță, iar în 1750 sînt amintiți: Habic la Mocod, fiii preoților Petre și Florea la Zagra, Costan la Alunișu, Vasile a popii la Mititei, fiul popii Vasile la Salva, Samoilă călugărul la Feldru, Grigore a popii Maței în Ilva Mică, Atanasie călugărul și Ion a popii în Sîngeorz-Băi, Grigore a popii în Mărișelu, diacul Onu în Sîntioana și Ion Diac în Dumitrița, existența unor asemenea dascăli fiind semnalată și la Năsăud, Maieru și Vermeș, nefiind menționați nominal. În 1752, fiul popii Roș din Sîngeorz-Băi, întors din Moldova instruia copii din districtul săsesc al Bistriței. Tot așa face și Ion al Bardanului în părțile someșene, venit și el din Țara Moldovei.

Conscripția din 1754 privitoare la contribuțiile preoților români din ținutul Bistriței consemnează existența unui număr de 21 ludimagiștri și anume : 20 în satele someșene (Rodna, Maieru, Sîngeorz-Băi, Ilva Mică, Leșu, Feldru, Nepos, Rebra, Rebrișoara, Năsăud, Salva, Coșbuc, Bichigiu, Telciu, Runcu Salvei, Mititei, Mocod, Zagra, Poieni, Alunișu), doi pe Valea Șieului (Mărișelu, Sintioana) și trei în localitățile săsești cu numeroși locuitori români (Dumitrița, Vermeș și suburbiile Bistriței).

În tabele de dări pe anii fiscali 1755/56—1761/2 întocmite de magistratul Bistriței sînt înregistrați numeroși ludi magistri și anume : diacul Vasile a popii la Rebrișoara, Ion Bardan împreună cu George Danciu la Feldru, Roman Ureche și Nechita Diacu la Maieru, Dănilă la Sîngeorz-Băi, Gavrilă și Gerasi în satele ce ținneau de Maieru, pe lîngă care mai funcționau în această calitate un șir întreg de cantori, diaconi și preoți și în celelalte sate amintite mai sus. Pe Cîmpie, la Ocnița de lîngă Teaca, prin 1760 dascălul Vasile Bugner ținea cursuri în tinda casei sale transformată în școală. Într-un act din 1762 privitor la satele din Valea Rodnei și românii din localitățile săsești bistrițene, la rubrica „ludimagistri, cantores et campanatores“ figurează 68 persoane dintre care peste 40 exercitau în mod sigur funcția de dascăli.

Din recensămîntul confesional de la 1766 referitor la Valea Rodnei și cîteva sate din districtul Bistrița întocmit din ordinul episcopului Rednic și confirmat de acesta prin semnătură, rezultă că „adevărați și declarați învățători“ se aflau în următoarele localități : Năsăud, Rebrișoara, Rebra, Nepos, Feldru, Sîngeorz-Băi, Maieru, Rodna, Ilva Mare, Leșu Salva, Coșbuc, Telciu, Runcu Salvei, Mititei, Mocod, Zagra, Monor, Gledin, Șieuț, Ardan, suburb. Bistriței.

Consemnările făcute în protocolul de vizitații canonice întreprinse de episcopul Rednic în mai multe localități din județul nostru între anii 1765—68, atestă existența a numeroase școli și dascăli sătești întreținuți de obștile locale românești. Astfel, la Rodna, se află o școală al cărei învățător era popa Alexa Cozonac care nu mai servea la altar, primea o leafă de 12 fl. pe an. În satul vecin Maieru ținea o școală, învățătorul primind o leafă în bani de 5 florini. Școala din Feldru, de veche tradiție, avea 20 elevi, învățătorul fiind plătit cu doi zloți pe lună. La Rebrișoara, se menționează existența unei școli fără a se arăta numele dascălului. În Năsăud, locuitorii întrețineau în continuare o veche școală românească care a funcționat mulți ani și după înființarea școlii latino-germane de către regimentul de graniță. Învățătorului i se plătea atunci o leafă de 4 fl. pe lună. În Zagra, era o școală a cărei dascăl primea lunar 3 fl. Școala din Beclean se întreținea de sătenii români, învățătorul primind de fiecare copil leafă 3 mariași și o mierță de grîu. La Ragla, este menționat dascălul Simeon, iar la Urmeniș învățătorul Stan Diacu. Școala din Silvașu de Cîmpie funcționa la măsărire, unde se găsea dascălul Banu.

După revolta grănicerilor din 1763, numeroase familii de țărani, meșteșugari și cărturari din satele nășăudene au luat calea pribegiei. Împreună cu aceștia emigrează prin anul 1767 și trei învățători: Grigore Crețul împreună cu Maței a popii Niculai Boca din Ilva Mare și Iacob Stîrciu din Maieru. Primul se așează la Bălăceana, iar ceilalți doi la Botoșana unde își continuă activitatea de dascăli exercitată înainte în satele de unde au plecat.

Permanența școalelor și continuitatea învățămîntului românesc din această perioadă, rezultă mai puternic și convingător din înfățișarea succesivă a atestărilor amintite pe fiecare localitate în parte, care se prezintă după cum urmează:

— În Nășăud, la mijlocul sec. XVII era dascăl popa Partenie, în 1733 instruia tineretul popa Pahomie, la 1740 era un diacon-învățător, în 1750 și 1754 se găsea un ludimagistru, între 1755—1767 funcționa ca învățător popa Matei, un dascăl activînd și după înființarea școlii latino-germane de către regimentul de graniță.

— La Feldru, de unde a plecat în Moldova vestitul Toader Diacul, (1635), continua să funcționeze vechea școală mănăstirească, care în 1733 și 1740 avea diaconi-învățători. La 1750, 1752 și 1754 erau ludimagistri călugării Samoilă și Ion al Bardanului, între 1756—1759 Ion Bardan și George Danciul tot ludimagistri, care mai departe pînă în 1764 poartă denumirea de învățători-diaconi. În 1766 găsim aici adevărați și declarați învățători, iar la 1767 școala avea 20 elevi, fiind întreținută de sat, învățătorului plătinându-i-se 2 zloți lunar.

— În Sîngeorz-Băi, școala se ținea într-o chilie la mănăstire, în 1733 și 1740 avînd dascăli călugări și diaconi. La 1750, erau doi ludimagistri. Atanasie călugărul și Ion a popii, iar în 1752 Vasile a popii Roș întors din Moldova, care funcționa și în 1754. Începînd cu 1761 îl găsim pe ludimagistrul Dănilă, declarat învățător și în 1766.

— La Maieru, în 1740 era un diacon-învățător, în 1750 și 1754 găsim un ludimagistru. Între 1758—1760 funcționau doi ludimagistri, Roman Ureche și Nechita Diacu, cari în 1761/62 devin diaconi-învățători, fiind menționat acum și George a popii Grigore, apoi dascălii Gavril și Gherasim. În 1766, erau mai mulți declarați învățători, cari în 1767 primeau leafă lunară cinci florini. Din rîndul acestora a plecat Iacob Stîrciu în Moldova continuîndu-și dascălia.

— In Rodna, vechi centru minier, școala românească avea în 1740 un diacon-învățător, în 1750 și 1754 ludimagistru. Începînd cu 1755, de dascălie se ocupă popa Alexa Cozonac care funcționa și în 1766 ca declarat învățător, primit în 1767 un salariu de 12 florini de la săteni.

— La Rebrîșoara în 1733 și 1740 găsim un învățător-diacon, la 1750 și 1754 funcționau doi ludimagistri, Vasile a popii și Ion a popii confirmați în 1755/56 și în 1762/63, pentru ca în 1766 și 1767 să devină adevărați și declarați învățători.

— **La Rebra**, școala de la mănăstire avea dascăl pe fiul studios al popii Văleanu, iar în 1740 găsim aici un diacon-învățător. La 1750 și 1754 era un ludimagistru, care în 1766 e denumit adevărat învățător.

— **În Salva**, găsim în 1733 și 1740 un diacon-învățător, iar la 1746 se amintește de studiosul cantor fiul popii Ioan. În 1750 și 1754 e consemnat ca ludimagistru fiul popii Vasile, care desigur funcționa ca declarat învățător și în 1766.

— **La Zagrea**, cu o veche școală mănăstirească, în 1733 și 1740 era un diacon-învățător, iar în 1750 și 1754 găsim doi ludimagistri, fii ai preoților Petre și Florea, cari funcționau ca adevărați dascăli și în 1766, cărora li se plătea la 1767 o leafă de trei fl. pe lună.

— **În Mocod**, la 1733 și 1740 era un diacon-învățător, desigur dintre tinerii trimiși la Baia în 1724, care în 1750 și 1754 poartă numele de ludimagistru Habic, declarat învățător fiind aici și în 1766.

— **La Telciu**, găsim în 1733 și 1740 un diacon-învățător, iar la 1750 și 1754 un ludimagistru, desigur adevăratul dascăl din 1766.

— **La Ilva Mică**. în 1750 și 1754 funcționa ludimagistru Grigore a popii Maștei, care în 1766 era acel adevărat dascăl.

— **În Leșu**, la 1740 se afla un diacon-învățător, în 1750 și 1754 un ludimagistru, existent și în 1766 ca declarat învățător.

— **La Nepos**, în 1750 și 1754 ludimagistru era un diacon, care în 1766 este pomenit ca adevărat și declarat învățător.

— **La Bichigiu, Coșbuc și Mititei**, se aflau ludimagistri în 1754, iar la 1766 se găseau învățători declarați.

— **În Alunișu** la 1750 și 1754 era ludimagistru diaconul Costan, care în 1755 devine preot, învățând și în continuare tineretul carte.

— **la Beclean**, în 1749 ținea școală dascălul Ioniță, învățătorului de aici plătindu-i-se, prin 1768, de săteni leafa în bani și cereale.

— **În suburbiile orașului Bistrița**, unde locuiau în această vreme peste 180 familii de români existența ludimagistrului este consemnată în 1754 și 1762, iar la 1766 funcționa un declarat învățător. Mulți copii frecventau școlile elementare germane. Între 1757 și 1770 la gimnaziul latino-catolic de aici au învățat 17 tineri români numai din Bistrița.

— **La Mărișelu**, în 1733 funcționa învățătorul Arsinte, care în 1740 e numit diacon-învățător. La 1750 și 1754 era ludimagistru Grigore a popii, menționat în 1762 și 1766 între adevărații dascăli.

— **În Dumitrița, Sîntioana și Vermeș**, sînt consemnați ludimagistri în 1750 și 1754, precum și în tabelul de la 1762.

— **La Șieut și Ardan**, se aflau în 1766 acei declarați învățători.

— **În Ragla**, activa în 1767 dascălul Simeon, unde veneau și copiii din Budac.

— **La Monor**, era o veche și vestită școală mănăstirească. În funcțiune la începutul sec. XVIII, pe care o cercetau mulți tineri din împrejurime. Ea devine obștească cu ludimagistru în 1762 și cu dascăl declarat în 1766, acest din urmă funcționând și la Gledin.

— **La Ocnița**, dascălul Gavril Bugner ținea la 1760 școală în tinda casei.

— **În Milașul Mare**, la școala de la mănăstire, învăța copiii în 1765 dascălul Ștefan, iar la cea din **Silivaș** era învățător Banu.

— **Pe Valea Bîrgăului**, unul din preoții sau diaconii de la Joseni, Suseni și Prund învățau copii carte.

— **La Ilva Mare**, cei doi adevărați și declarați învățători din 1766, Maței a popii și Grigore Crețul, emigrează anul următor în Moldova, odată cu alte 40 familii bejenite din acest sat.

Din materialul prezentat în această succintă expunere sprijinită pe o mulțime de surse documentare, se desprind câteva constatări esențiale, care pun în lumină situația învățămîntului românesc din județ privind perioada de mijloc a sec. XVIII, și anume :

— Între anii 1740—1750, s-a făcut trecerea de la tradiționala școală mănăstirească, a călugărilor și diecilor ambulante, la o formă laică de învățămînt prin organizarea treptată a școlilor obștești de către populația satelor sub oblăduirea forurilor confesionale, singura posibilitate de afirmare pe teren cultural în acea vreme. De la câteva mănăstiri resfirate, învățătura de carte trece și se propagă în rîndul maselor populare, care înjghebează școli în tot mai numeroase localități, unde aceasta este posibil și îngăduit, spre a le avea la îndemîna pentru instruirea tineretului.

— Personalul didactic, înainte vreme format numai din persoane ecleziastice, se transformă și completează succesiv cu dascăli și învățători „adevărați și declarați“, cu deosebire din rîndul cărturarilor laici, din localitate sau împrejurime.

— Organizarea școlilor intră de acum în preocuparea și grija obștiilor satești locale, care depun eforturi materiale susținute pentru susținerea acestora, locașurile de învățămînt fiind casele dascălilor, ale unor părinți sau parohiale, fără a se abandona, după caz, chiliile de la mănăstiri.

— Învățătorii aveau gospodăria agricolă proprii din care își asigurau existența lor și traiul familiei, dascălia fiind mai mult pentru ei o ocupație culturală patriotică, căci înlesnirile fiscale ce se acordau, împreună cu retribuțiile pe care le primeau de la obștea ce o depuneau, chiar dacă învățămîntul se făcea în anumite perioade de timp sau alternativ.

— Existența în județ a învățămîntului românesc din această perioadă este atestată și se sprijină aproape exclusiv pe actele și înregistrările făcute de oficialitățile austriace ale vremii, care erau foarte exigente cînd trebuiau să recunoască pentru români ocupația și funcția de învățător, pe baza căreia se acordau unele înlesniri fiscale în dauna statului.

— Românii din județul nostru aveau un învățământ elementar organizat, într-o perioadă când statul medieval austriac nu întreprinsese nimic pentru culturalizarea maselor populare din imperiu.

— La înființarea regimentelor de graniță (1762—64), în mai toate localitățile militarizate se aflau școli obștești cu adevărați și declarați învățători, astfel că școlile grănicerești, înființate de prin anul 1766, s-au suprapus peste un învățământ organizat cu 2—3 decenii înainte, continuator al celui tradițional.

— Multe școli obștești de pe teritoriul județului au procedat „Școala de obște“ înființată în 1754 la Blaj pe temeiul unei concesiuni deosebite obținută cu insistență de la Curtea vieneză.

La bicentenarul sărbătorit azi, ne putem mândri pe drept cuvânt cu învățământul realizat de înaintașii noștri.

Să le fim vrednici urmași !

Ion Marian, pedagog de seamă, inițiator, al învățămîntului pedagogic

---

ION RUSU SĂRĂȚEANU

S-ar putea pune întrebarea de ce este necesar să se vorbească astăzi despre Ion Marian? oare s-ar putea închipui marea sărbătoare a școlii nășăudene fără să se scoată din negura uitării figura marelui dascăl, întemeietorul primului curs, într-un fel întemeietorul școlii astăzi sărbătorite, a liceul pedagogic din Năsăud, oraș ce atîta vreme a fost o vatră de jeratic ce a iradiat lumină pentru o mare parte a românilor din Transilvania? Ar fi cu neputință acest lucru. A depus atîta stăruință omul acesta în serviciul școlii, a ars atît de cumplit pentru ideea de renaștere a poporului român, a fost atît de entuziasmat și a înflăcărat pe atîția și pilda vieții lui e atîte mobilizatoare, încît evocarea figurii sale în acest cadru se impune!

S-a născut în comuna Zagra, în 6 august 1796.¹ Marian a urmat școala trivială din Telciu, cea „normală” din Năsăud și apoi liceul și teologia la Blaj. De la 1 noiembrie 1819 și pînă la finele lui august 1821 funcționează ca profesor la gimnaziul din orașul așezat la îmbinarea Tîrnavelor. Vine apoi ca preot în Zagra și păstorește în satul natal între anii 1821—1824, împletindu-și munca de paroh cu cea de catihet la „școala normală” din Năsăud. În anul 1826 se mută în capitala districtului Regimentului II de graniță, unde prin stăruința lui se deschide în anul 1827 și clasa a IV-a.

Pentru specializarea în pedagogie este trimis în anul 1830 pentru o perioadă de un an, la Lemberg. În anul 1833 a fost numit director peste toate școlile Regimentului I de graniță de la Orlat,

---

1. „Vatra”, anul II, nr. 8—9, august-septembrie, p. 196.

unde funcționau de asemenea o școală normală, școli triviale și școli sătești.

La Năsăud se stinge din viață în anul 1833, directorul Istrate, iar vicarul Ioan Nemeș era numit canonic la episcopia Blajului, astfel că Ioan Marian este rechemat la Năsăud și numit director al școlilor din Năsăud și vicar al districtului militar al Năsăudului.

Se stinge din viață în anul 1846.

Și numai succintele date biografice sînt revelatoare pentru formarea cărturărească a celui ce va deveni un „Spiru Haret“ al școlilor năsăudene.

Între anii 1812—1813 și pînă în anul 1821 trăiește în Blajul Școlii Ardelene, își formează spiritul în credința, în ideile și la umbra marilor dascăli ardeleni Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Trăiește și se formează în focarul iluminismului transilvănean. Or, Școala Ardeleană era o explozie românească a iluminismului european, un vezuviu cultural ce a cuprins întreaga Transilvanie a ultimului pătrar al veacului al XVIII-lea și al primelor două decenii ale veacului următor.

Nicolae Iorga aplecîndu-se asupra acestei mișcări culturale, cu spiritul său de uriașă sinteză și de genial discernămint spunea că „în Ardeal nu e un mănunchi, ci o pleiadă, nu e un predicător în pustie, cu cîțiva ucenici răsleți, ci profeți sărbătoriți se înconjoară de ucenici înțelegători și devotați, care repetă cuvîntul auzit, îl tîlcuiesc pentru alții, scot dintrînsul adevăruri nouă. Și nu mai sînt aici boieri care vorbesc, cîțiva nobili cu carte; ci preoți, corectori de cărți, învățători, slujbași, medici, toată inteligența nației participă la mișcare, se încălzește de dînsa. De aceia curentul nu încetează, nu slăbește: în vîlmășagul discuțiilor necontenite, în focul luptei fără odihnă, ideile se ascuțesc, sentimentele se fanatizează. Prin exagerație și fanatism ca și prin adevăr și iubire de neam biruința se cîștigă de data aceasta. Ideile învietoare au pătruns acum în sîngele poporului român, al poporului român de pretutindeni“.²

Ion Marian, a fost unul din acești „ucenici înțelegători și devotați“ care aici în condițiile existenței „Regimentului de graniță năsăudean“, a slujit idealul „luminării“ și ridicării politice, sociale și intelectuale a poporului său. El a fost exponentul, aici în ținutul grăniceresc, de concepției „luminilor“ care concepea școala „ca o matcă a naționalității iar pe omul de la catedră profetul conștiinței și idealului național, apostolul devotat cauzei ridicării poporului său în straturile lui adînci“.³

Cultura. în concepția lui, ca de altfel și a școlii în umbra căreia se formase, nu era un apanaj a boierimii, a unui strat subțire a societății, ci a poporului care trebuia luminat și instruit cu îndrumări de economie rurală, cu tot felul de învățături care să-l

2. N. IORGA, Istoria literaturii românești, III, Partea întâi (Generalități, Școala Ardeleană), ed. a II-a revăzută și larg întregită, Buc., Ed. științifică, 1969, p. 316.

3. GEORGE IVAȘCU, Istoria literaturii române, vol. I, Buc., Ed. științifică, 1969, p. 316.

ridice din starea înapoiată în care se afla, cu „catehisme de naționalitate în care se explica ultimului țăran originile nobile ale poporului și limbii române”.⁴

Dar trebuiau mai întâi făclieri, dascăli, învățători, luminați în fiecare sat care să împrăștie cu pricepere și entuziasm aceste cunoștințe. Și de aceea poate cea mai mare înfăptuire a sa, care trebuie subliniată mai întâi cu acest prilej, este organizarea, începând cu anul 1837, acursurilor pedagogice de la Năsăud pentru pregătirea învățătorilor, cursuri ce au durat cu întreruperi mai mici sau mai mari pînă în anul 1859, cînd s-a transformat în școală normală de învățători.

Cursurile acestea au marcat de fapt începutul învățămîntului pedagogic de specialitate pentru pregătirea învățătorilor, actul de naștere propriu zis a Școlii normale din Năsăud.

Marele lui zel, entuziasmul său debordant, calitățile lui deosebite, care-l face pe un cercetător să-l amintească între cei mai buni profesori ai gimnaziului din Blaj cu toate că a funcționat o scurtă perioadă ca profesor acolo,⁵ se revarsă tumultos în organizarea școlilor năsăudene, în instruirea și educarea tineretului școlar, a întregii țărăni, în constituirea de lăcașuri de școală și-n asigurarea condițiilor pentru o bună desfășurare a procesului de învățămînt.

A înființat fonduri școlare în toate comunele, a mărit salariile învățătorilor, a înființat grădini școlare unde elevii învățau cultivarea pomilor, a intervenit ca învățătorii să fie scutiți de sarcinile militare și comunale, a creat condiții ca elevii să primească rechizite școlare și cărți în mod gratuit, a introdus în clasa a IV-a a școlii normale, a „normelor”, pomicultura, horticultura și albinăritul cu practică efectivă de către elevi ; a instituit examen pentru cei ce se căsătoreau care trebuiau, bărbații să aibă un număr de pomi altoiți de mîna lor în grădini, iar fetele să aibă țesute un număr de cămăși, prosoape etc., a prelungit perioada așa numitor școli de iarnă, în sfîrșit a luat un șir de măsuri atît de eficace încît întregul învățămînt din districtul militar al Năsăudului a primit cu totul altă înfățișare, s-a înviorat.

Din scurta expunere a realizărilor sale se poate constata că a fost un dascăl înaintat, a căror multe inițiative au fost traduse în realitate în mod definitiv abia în anii socialismului victorios.

Activitatea sa de vicar s-a împlinit în mod fericit cu cea de dascăl, urmărind și pe această linie progresul poporului din care făcea parte, dezvoltarea conștiinței naționale, și impulsionează luptei împotriva asupririi sociale și naționale.

Se vedea și aici că era urmașul marilor dascăli ardeleni. Petru Maior va scrie în „Dialogul pentru începutul limbii române” : „De îndoindu-mă de vreun cuvînt oare latinesc este cît l-am scris

4. Ibidem.

5. NICOLAE ALBU, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, Ed. Didactică și pedagogică, Buc., 1971, p. 28.

cu slove sau litere latine îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că râde asupra mea de bucurie că l-am scăpat de sclavie și de calicele cirilicești petece”.⁶

Ion Marian, preluînd ideile înaintate ale acestuia în calitatea pe care o avea, dădea următoarele dispoziții : „Înaltă rînduială, că de aici înainte protocoalele să se scrie cu slove vechi românești, a noastre strămoșești, care se zic lătinești, ba și toate scrisorile de ceva diregătorie, o ați auzit și o știți”.⁷ În 1841 o altă circulară reia problema limbii liturgice: „S-au poruncit mai de multe ori, că grecește sau sîrbește să nu se cînte nimic și totuși se află unii cantori de dîrlăesc cu șandală cuvinte neînțelese. . . Deci aceasta sub aspră canonire se oprește”.

Într-o circulară din 11 aprilie 1838 cere să se aboneze la „Gazeta Transilvaniei”. „Ar fi bine și patriotic — scrie Ion Marian — ca batăr de feștecare companie preoții să ia cîte un exemplar, cum scrie redactorul Bariț”.⁸

Prin circularele din noiembrie 1841 și din 1844 cere insistent preoților să cumpere cărți „Icoana pămîntului” sau carte de geografie a profesorului Ioan Rus din Blaj, Cronică Românilor de Gheorghe Șincai, tipărită la Iași în 1843 și Istoria Românilor de Samuil Micu.⁹

Toate aceste îndemnuri, porunci și îndrumări fără putință de încadrare completă în concepția vremii și în curentul de gîndire a epocii, în această succintă comunicare, oglindesc pînă la evidență coordonatele concepției înaintate ale lui Ion Marian.

Primul biograf al său, Macedon Pop, făcîndu-i un portret al omului de cultură Ion Marian ni-l prezintă astfel : „Din biblie citea mult Pentateuchul, nu însă din punct de vedere religios, ci mai mult național, zicînd : „Moise a fost cel mai mare naționalist (în sens de patriot) pe lume, care a voit a-și ridica națiunea sa la cea mai mare treaptă a culturii, și prin urmare demn ca să-l urmeze fiecare. De aceea și dînsul avea de model pe Moise, propunîndu-și prin școală a înainta cultura românilor și în adevăr meritele lui, în astă privință sînt și vor rămîne eterne. . .”.¹⁰

În semn de prețuire și omagiu a activității sale, biblioteca din Năsăud a liceului grăniceresc va primi denumirea de „Biblioteca Mariană” și învățătorimea din districtul Năsăudului a dat numele reuniunii lor, — înființată în anul 1876 și care a desfășurat o frumoasă activitate, numele de „Reuniunea Mariană a învățătorilor din Districtul Năsăudului”.¹¹

A fost acest Marian o scînteie ce a aprins un foc uriaș, a fost o conștiință ce a înflăcărat atîtea altele, a fost o credință ce a fău-

6. OVID DENSUȘIANU, *Literatura română modernă*, Buc., 1929, ed. a III-a, p. 10.

7. ȘT. BUZILĂ, *Documente bisericești*, în *Arhiva Someșană*, nr. 15, Năsăud, 1931, p. 46.

8. IULIU MOISIL, *Figuri grănicerești năsăudene*, Năsăud, 1937, p. 1—24.

9. *Ibidem*.

10. MACEDON POP, *Activitatea vicarilor episcopești gr. cat. din Districtul Năsăudului*, B. Pesta, 1875, p. 54.

11. IULIU MOISIL, *op. cit.*

rit altele, foarte multe, a fost un făurar ce în focul științei de carte s-a dăruit pentru crearea de oameni, de oameni întregi,

A fost, și pentru că a fost, este, și pentru că este, va fi încă multă vreme, și va rămîne de-a pururi în istoria acestui ținut, și-n conștiința tuturor generațiilor piatră de temelie, fără de care construcțiile nu rezistă, fără de care spiritul uman n-are reazăm și fără sprijin urcușul nu-i posibil.

De aceea îl omagiem, și cu acest prilej, și mai ales cu acest prilej, încă o dată, urînd liceului pedagogic din Năsăud ce-și sărbătorește bicentenarul, ca în spiritul tradițiilor celor mai bune, și-n condițiile prielnice nemaiîntîlnite create de orînduirea noastră socialistă să-și îndeplinească cu cinste misiunea de a crea învățători pe măsura idealurilor comuniste.

Rolul lui Vasile Petri în pregătirea și perfecționarea învățătorilor transilvăneni în secolul trecut

---

ISIDOR CREMER

1. Excepțional profesor de școală preparandială, animator înflăcărat și îndrumător competent al învățătorimii române din Transilvania, publicist de talent, neobosit și extrem de fecund, Vasile Petri (1833—1905), fiu devotat al plaiurilor năsăudene, a fost, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, un pisc majestos al gândirii pedagogice românești, multe din ideile sale pedagogice luminoase păstrându-și prospețimea lor chiar și în prezent.

Din evantaiul larg și policrom al bogatei tematici pedagogice, abordate în scrierile acestui remarcabil cărturar al Năsăudului, pentru sesiunea științifică jubiliară de astăzi, ne-am oprit totuși, în mod deliberat, doar la punctarea câtorva idei înaintate ale lui Vasile Petri în legătură cu pregătirea și perfecționarea învățătorilor, pentru a ne încadra astfel mai bine în angrenajul evenimentului istoric, pe care îl sărbătorește, în aceste zile, Liceul pedagogic. Totodată, trebuie să arătăm că această problematică a constituit pentru Vasile Petri supremul său credo pedagogic, care răsună mereu, ca un fel de leit-motiv, în tot ce a făcut el pentru progresul școlii românești de pe atunci.

Vasile Petri și-a desfășurat activitatea sa pedagogică, teoretică și practică, într-o etapă social-politică de adânci frământări în Istoria Transilvaniei, într-o etapă când învățământul românesc ardelean a cunoscut o dezvoltare sinuoasă, trebuind să înfrunte, adesea, multe și grele adversități din partea autorităților statului.

Cu toate aceste dificultăți, școlile românești din Transilvania au înregistrat, în acești ani, numeroase succese în culturalizarea națiunii române, în ridicarea conștiinței ei naționale, în acțiunea

militantă de pregătire și realizare a Unirii din 1918. O tot mai bună pregătire a viitoarelor cadre în școlile preparandiale ale timpului, precum și continua perfecționare a învățătorilor au contribuit, desigur, în mare măsură, la dobândirea rezultatelor pozitive amintite. În această direcție, Vasile Petri a avut, în secolul trecut, un rol de frunte în rîndurile acelorora despre care N. Iorga scria : „Ardealul a avut astfel de profesori încît viața lor poate figura pe paginile aceluia Plutarh național care ne lipsește încă“ !

2. După ce făcuse studii strălucite la Praga, Vasile Petri și-a început, la 6 mai 1860, prodigioasa lui activitate de pregătire a viitorilor învățători la Școala preparandială din Năsăud, care-și deschisese de curînd porțile (la 2 ianuarie 1859). Pînă la desființarea preparandiei năsăudene (1869), V. Petri va desfășura, acolo, o muncă entuziastă și fertilă, cu rezultate excelente în pregătirea elevilor. Zi de zi, Petri și-a îndeplinit obligațiile profesionale cu pasiune ardentă, fiind un profesor model și un model de profesor, cu o mare capacitate de influențare a elevilor, care l-au iubit, l-au admirat și l-au apreciat cu respect și mîndrie. În activitatea lui de „dascăl al dascălilor“, spiritul de răspundere pentru misiunea nobilă ce o îndeplinea i-a fost mereu treaz“. Dacă e greu să fii învățător, va mărturisi Petri în 1866, apoi cu mult mai greu este a fi formator de învățători, și anume, pentru urmările îngrozitoare, ce pot proveni din greșelile comise. Cînd invenezi apa din paharul, cu care cineva voiește a-și astîmpăra setea, am destinat moarte unuia. Cînd însă otrăvesc izvorul, fîntîna, am plănuit pieirea mulțimii, („Sionul românesc“, anul II, nr. 14, din 15 iulie 1866). În anii săi de existență, preparandia năsăudeană a cunoscut o mare înflorire, tocmai datorită lui V. Petri. Foștii preparanzi, precum și toți aceia care, într-un fel sau altul, au urmărit cu obiectivitate activitatea lui Petri la această școală, au scrisc cu emoție despre îterpidul și neobositul pedagog năsăudean care era, cu adevărat, „sufletul“ acestui lăcaș școlar. Mulți din cei peste 240 de tineri învățători formați aici-au dobîndit, apoi, la locul de muncă, un bun renume prin temeinica lor pregătire învățătorescă, fiind considerați, așa cum a arătat V. Gr. Borgovan : „cei mai buni învățători“ (V. Gr. Borgovan, *Amintiri din copilărie*, București-Brașov, 1907, p. 145). De altfel, V. Petri, prin întreaga sa strădanie pe ogorul pedagogic, a urmărit cu consecvență și perseverență dezvoltarea continuă a învățămîntului românesc de pe atunci, îndeosebi pe calea unei mai bune pregătiri și perfecționări a învățătorului, deoarece considera drept postulat cardinal pedagogic dictonul : „Cum e învățătorul așa e și școala“, care revine mereu, într-o formă sau alta, în toate scrierile sale.

Tot ceea ce a scris și publicat V. Petri — manuale școlare, îndrumătoare metodice, articole și studii pedagogice etc., precum și tot ceea ce a realizat el ca practician notoriu în domeniul învățămîntului — îndrumarea directă și competentă a învățătorilor în școală, organizarea de consfătuiri pentru ridicarea nivelului peda-

gogic al acestora etc., — totul dovedește incontestabil că autorul „Scriptologiei“, așa cum scrie în 1905 învățătorul năsudean Macedon Linul : „și-a dedicat întreaga viață poate ca nimeni altul — școlii și învățătorimii poporane“ („Foaia școlastică“, Blaj, an. VII, nr. 4, 15 februarie, 1905).

Scrierile lui Petri cuprind totuși numeroase pagini consacrate în mod special problemei pregătirii și modalităților de perfecționare a învățătorilor, pentru ca aceștia să-și poată îndeplini cu cinste, în școală și în afara ei îndatoririle lor. Și despre această problemă vom vorbi în continuare.

3. V. Petri a înțeles pe deplin că dacă vrei să pregătești și să perfecționezi corespunzător pe cel destinat carierei de învățător, se cuvine, în primul rînd, să circumscrii cu atenție dimensiunile însușirilor ce se cer acestuia, în munca sa școlară și extrașcolară.

De aceea, Petri, ca și alți pedagogi români ai timpului, Anton Velini, I. Popescu ș.a., s-a străduit și el să determine, în primul rînd trăsăturile esențiale ale unui bun educator în condițiile timpului. Problema l-a preocupat extrem de mult și în mod constant, atacînd-o pe fațete diverse, în articole speciale sau, incidental, în cadrul numeroaselor sale materiale consacrate îmbunătățirii muncii școlare.

Care sînt, după V. Petri calitățile ce se cer unui bun învățător ?

Mai presus de toate, arată Petri, să aibă o cultură generală temeinică, o bună pregătire pedagogică-metodică și să fie, prin întreaga sa comportare, un exemplu luminos, demn de urmat de elevii săi. În acest sens, el scria că învățătorii au datoria : „a îmbrățișa cu toată iubirea oficiul, căruia s-au consacrat, a propăși neîncetat în cultura specială și pedagogică, a se prepara cu scrupulozitate și conștiință din fiecare obiect de învățămînt, pentru fiecare oră de propunere, a nu pierde, în ceea ce privește purtarea morală și de bună cuviință nicicînd din vedere sfințenia și demnitatea oficiului lor, scurt : a face tot și a nu neglija nimic spre a corespunde deplin chemării lor pe cît de frumoase și sublime, pe atît de grele și responsabile“. („Școala Română“, an I, nr. 45, din 5 noiembrie 1876). Desigur, în mod deosebit învățătorul va trebui să stăpînească temeinic știința pedagogică, pentru a putea să-și facă, cu rezultate bune, datoria sa în școală. „Știința pedagogică, subliniază însă Petri, oricît de completă să fie ea, încă nu face pe învățător ; se mai cere necondiționat : devotament curat pentru chemarea sa, iubire sinceră către școlarii săi, un viu sentiment de a-și face datoria sub toate împrejurările, sentiment care să-l dispună irezistibil : a progresa neîncetat în toate disciplinele pedagogice, a nu pierde nici o zi, nici o oră, ba chiar o singură minută din timpul datorit pentru predările din școală, în fine, a se prepara cît mai conștiincios pentru fiecare lecție“ (Apud : Manoliu, Sandu — Istoria unei școli dintr-un colț de țară românesc, Năsăud, 1930, p. 133.).

Dar, după credința fermă a lui Petri, un învățător rupt de viața poporului, de frământările acestuia și care nu participă cu pasiune la activitatea pentru ridicarea social-culturală a maselor, nu este un învățător bun. „Activitatea învățătorului, accentuează Petri, nu se mărginește numai între cei patru pereți ai școlii. Trăind în mijlocul și pentru binele poporului, fiind nu numai „învățător popular“, ci, în același timp, și „învățătorul poporului“, el se va nevoi neîncetat a lumina pe acest popor“ („Școala Română“, anul II, nr. 32 din 12 august 1877). Numai participând intens și sincer la viața politică-socială a poporului învățătorul își câștigă **autoritate, iubire și stimă în rîndul maselor**. În acest sens, Petri nota : „Un învățător care nu ia parte la viața politică socială a poporului, își pierde **autoritatea în popor** ; acela e un om unilateral“ („Școala populară“, Gherla, an. II, nr. 29, p. 449).

4. Cum poate fi format un astfel de învățător ?

Mai întâi, arată Petri, printr-o bună pregătire a învățătorilor în școlile preparandiale. În acest scop, argumentează Petri, se cere, chiar de la început o triere riguroasă a celor ce intră în școlile preparandiale și, apoi, o îmbunătățire sistematică a pregătirii curasniților la aceste școli, prin mărirea duratei studiilor și prin perfecționarea muncii instructiv-educative. Îmbunătățirea pregătirii viitorilor învățători este după Petri, condiția primordială pentru progresul învățămîntului. **Dar nu singura !** Pregătirea învățătorului, afirmă îndreptățit Petri, nu se poate considera terminată o dată cu absolvirea de către acesta a unui institut pedagogic. Pentru a fi la înălțimea misiunii sale, învățătorul trebuie să se pregătească permanent și să se perfecționeze neînterupt. „Să se lepede, o dată, învățătorii noștri de credința deșartă, declară răspicat Petri, că învățăturile din institutul pedagogic le sînt deajuns pentru toate timpurile și nu se cere ca ei să studieze mai departe !. . .“ („Școala Română“, anul II, nr. 26, din 1 iulie 1877). Ca să poată progresa continuu în activitatea sa, arată Petri, **învățătorul trebuie să studieze neîncetat**. (Chiar astfel se intitulează un interesant articol a lui V. Petri, apărut în „Școala Română“, anul II, nr. 32, din 12 august 1877). În susținerea acestei cerințe esențiale, Petri aduce câteva argumente peremptorii :

a) „Progresul în cultură, scria Petri, este pentru tot omul, fie pozițiunea lui în societatea omenească cît de inferioară, foarte necesar. Timpul nu stă pe loc ; cine se oprește în năzuința spre înaintare, acela rămîne îndărăt. În cultură, în genere, nu este stare pe loc, ci sau progres sau regres“. („Școala populară“, Gherla, an. II, nr. 29, p. 448). De aici, concluzia lui Petri vizînd perfecționarea învățătorilor : deoarece învățătorii sînt **pionieri ai culturii**, iar în cultură, precum s-a spus, nu există stagnare, ci sau înaintare sau regres, învățătorul trebuie să studieze continuu pentru a ține astfel pasul cu dezvoltarea culturii.

b) Fiind un exemplu pentru elevii săi, învățătorul trebuie să studieze serios și neîntrerupt, pentru a nu li se părea acestora un om înfumurat și pedant.

c) Aplicarea creatoare a metodelor de învățămînt în munca școlară, ca și educația temeinică a elevilor cere, de asemenea, învățătorilor un studiu neîncetat din partea lor, deoarece „cînd viața face un pas înainte, școala nu poate rămîne îndărăt“ („Școala Română“, an. I, nr. 38, din 17 sept. 1876).

d) Activitatea obștească a învățătorului îl obligă și ea la un studiu persistent.

e) Cunoașterea a tot ceea ce e nou în toate domeniile științei și continua sa dezvoltare culturală constituie pentru învățător o imperioasă obligație personală și socială, impusă de misiunea sa de mare răspundere în societate. „Altcum, subliniază Petri, va cădea în mecanismu omorîtor de spirit, spre dauna școlii și a sa proprie“ („Școala populară“, nal II, nr. 29, 23 martie 1894).

5. Întrebîndu-se apoi ce mijloace are la dispoziție învățătorul pentru perfecționarea sa continuă, drept răspuns V. Petri trasează un larg plan de măsuri, menite să ducă la atingerea acestui important obiectiv. În primul rînd, arată el, se cere ca învățătorul să studieze viața însăși, cercetîndu-și cu atenție propria experiență școlară și extrașcolară în vederea îmbunătățirii ei continue. A doua cale este **conversarea**, adică discutarea cu învățătorii cu experiență. În acest scop, scrie Petri, în timpul liber învățătorul va vizita pe alți învățători la ore și va sta cu ei de vorbă („Școala Română“, an II, nr. 32, din 12 august 1877).

De mare importanță pentru ridicarea calificării învățătorilor, menționează în continuare Petri, sînt însă **conferințele învățăto-rești**. Acestora le consacră Petri un amplu articol („Școala Română“, an II, nr. 26, din 1 iulie 1877), care închide o bogăție de idei interesante și curajoase pentru epoca lui.

Petri își începe articolul prin a scoate în evidență că, în acel timp (1877), **spiritul de asociere** în vederea promovării unor interese comune este prezent pretutindeni, „Pentru aceasta secolul nostru s-a și numit secolul **asociațiunilor**“. Învățătorimea, arată el, n-a putut și nu poate sta în afara acestor preocupări ale secolului. De aici și înființarea **conferințelor învățăto-rești**, „care nu sînt decît întruniri de învățători pentru a vorbi, a dezbate și a se înțelege asupra unor chestiuni de interes comun pentru toți“. Scopul acestor conferințe, notează Petri, constă în completarea, lărgirea și consolidarea **calificării învățătorilor**, pentru ca, în felul acesta, școala populară să dea roade tot mai bune.

Pentru a lămuri mai precis ce trebuie să înțelegem prin **calificarea învățătorului**, Petri insistă, în mod special, asupra acestei probleme. El arată că această calificare este de două feluri: **pedagogică și universală** (adică de specialitate). Calificarea pedagogică o dobîndește învățătorul studiînd în profunzime disciplinele pedagogice: pedagogia, didactica, metodicile, istoria pedagogiei, pre-

cum și disciplinele auxiliare ale pedagogiei, adică **antropologia pedagogică**, după denumirea lui Petri. (E bine, credem, să se rețină perspectiva largă și cuprinzătoare, cu adevărat modernă, din care Petri privește calificarea pedagogică a învățătorilor!).

Dar, continuă Petri, nu este suficient ca învățătorul să știe numai cum să învețe pe elevi, ci și ce să-i învețe. De aceea, calificarea învățătorului presupune, implicit, și o bună pregătire a acestuia în privința conținutului obiectelor de învățămînt pe care trebuie să le predea, adică învățătorul trebuie să dobîndească o temeinică cultură sau calificare universală.

În scopul realizării unei bune calificări a învățătorilor, conferințele învățătoarești vor programa, arată Petri, următoarele acțiuni:

1. Elaborarea unor dizertații cu caracter pedagogic sau privind obiectele și disciplinele din școala populară.

2. Înființarea de biblioteci colective, care să faciliteze lectura cărților bune în mod succesiv, de către toți învățătorii reuniunii.

3. Prezentarea de referate privind cărțile noi apărute.

4. Organizarea de lecții deschise („lecții model“ — cum le numește Petri), la care să asiste toți membrii conferinței învățătoarești, lecții ce vor fi apoi discutate în comun de participanți.

În afară de aceste obiective, conferințele învățătoarești au și îndatorirea de :

a) A deștepta și a întreține, în sufletul învățătorilor, dragostea pentru profesiunea aleasă, prin referate pe această temă, prin expunerea biografiilor marilor pedagogi etc.

b) A dezvolta și a consolida, în rîndurile învățătorilor, spiritul corporativ, care să facă pe fiecare cadru didactic să se simtă un membru activ și responsabil al „statutului învățătoresc“.

c) A apăra interesele legitime ale învățătorului, „cu energie și demnitate în contra tuturor adversarilor, fie orișicine“.

d) A recomanda autorităților școlare eventualele reforme sau îmbunătățiri care privesc dezvoltarea învățămîntului.

Prin fixarea obiectivelor sociale amintite mai sus, Petri atribuie conferințelor învățătoarești, în condițiile timpului, aproape rolul unor asociații sindicaliste de ramură, **avantlette**, ceea ce reliefează în mod evident punctul de vedere progresist al pedagogului nășăudean în această problemă. Petri folosește denumirea de „conferințe învățătoarești“ pentru întreaga gamă de reuniuni profesionale de breaslă, care se pot organiza de masa învățătoarească. Astfel, arată el, după mărimea lor, conferințele pot porni de la cele locale (ținute de învățătorii de la aceeași școală, adică un fel de cerc metodic cu denumirea actuală) ajungînd la conferințele învățătoarești provinciale sau „sinoade scolastice“ (cum le numește Petri), adevărate congrese învățătoarești, care scrie el, „Se compun din membri aleși de învățători, dintre învățători, și sînt chemate a-și da părerea asupra legilor, ordinelor și regulamentelor scolastice, pe care regimul are de cuget a le supune corpurilor legiuitoare sau a le publica de-a-dreptul“.

Examinînd conferințele după caracterul lor, Petri menționează că ele pot fi oficiale (adică convocate de autoritățile școlare, care stabilesc și ordinea de zi) sau libere (adică organizate de învățători pe baza unui statut de asociere propriu).

În cadrul sistemului propus pentru ridicarea calificării învățătorului, în afară de conferințele învățătoresți, Petri mai amintește de încă două modalități esențiale :

a) **examene speciale de calificare**, care, după cum susține Petri, trebuie organizate, în mod obligatoriu, pentru învățătorii tineri, absolvenți ai institutelor pedagogice (un fel de **examen de definitivat**) și b) **cursuri suplimentare** de completare a pregătirii învățătorilor. În mod special, ținînd seama de importanța lor deosebită, Petri consacră un articol amplu problemei organizării și desfășurării cursurilor suplimentare (considerate ca un fel de **cursuri de reciclare**, actuale). Cursurile suplimentare, arată Petri („Școala Română“, anul I, nr. 28, din 9 iulie 1876), au de scop de a completa cunoștințele învățătorilor datorită unor **necesități imperioase ivite în dezvoltarea învățămîntului**. Aceste cursuri se organizează : a) Pentru a introduce în școală o metodă nouă „de la care se așteaptă o reformă sau o îmbunătățire radicală a învățămîntului“. b) Cînd se introduce, în școală, un nou obiect de învățămînt, printr-o îmbunătățire a nivelului de pregătire a tuturor învățătorilor.

După părerea lui Petri, pentru ca rezultatele cursurilor suplimentare să fie pozitive, este necesar să se respecte patru condiții esențiale în organizarea și desfășurarea lor : 1) Să fie conduse de cadre bine pregătite și cu autoritate în rîndurile învățătorilor. 2) La cursuri să participe în mod obligatoriu toți învățătorii. 3) Participanții să primească diurne și să li se restituie spezele de călătorie. 4) Durata și extinderea cursului să fie determinate de scopul urmărit, îmbunătățindu-se, în desfășurarea lor, expunerile teoretice cu demonstrarea în practică a cunoștințelor transmise. În același scop se vor ține fie **prelegeri** sau **conferințe libere**, fie **convorbiri** ale conducătorului cu cursanții ; însă totul să fie bine pregătit.

În sfîrșit, tot în vederea ridicării calificării învățătorilor, Petri recomandă călduros **studiul individual al acestora**, ca o obișnuință de zi cu zi, care să-i ducă la citirea sistematică și atentă a cărților bune și a publicațiilor interesante. („Școala Română“, an II, nr. 32, din 12 august 1877). În acest domeniu, de mare importanță este lectura revistelor pedagogice, precum și a presei de larg tiraj, pentru ca „astfel învățătorul să fie permanent la curent cu tot ce este nou în pedagogie, în știință și tehnică, în literatură, în politică și în viața socială. Cu ajutorul studiului individual în principal, învățătorii trebuie să ajungă să se desăvîrșească în acțiunea de **autoperfecționare**, esențială pentru întreaga lor activitate.

6. Din prezentarea ideilor lui Petri referitoare la perfecționarea învățătorilor, reiese cu claritate că, în condițiile timpului, el a preconizat un **sistem unitar și rațional de calificare**, cu un unghi

larg deschis în final spre autoperfecționarea învățătorului, ca obiectiv și rezultată majoră a întregului proces.

Prin toate aceste indicații, clare, competente și valoroase, Vasile Petri face, în mare măsură, munca de pionierat în literatura noastră pedagogică a epocii. Nici un alt pedagog român al timpului nu s-a preocupat atât de perseverent, sub fațete multiple și variate cu prospectări de adâncime, de această problemă, așa cum a făcut-o Petri. De aceea, neîndoielnic, Vasile Petri trebuie inclus printre precursorii cei mai meritoși ai teoriei pedagogice referitoare la pregătirea și perfecționarea învățătorilor din țara noastră, cu atât mai mult cu cât unele din ideile lui valoroase sînt materializate astăzi, desigur la indici superiori, în cadrul sistemului nostru de perfecționare a personalului didactic !

De aici, concluzia că modul în care a pus și a rezolvat Vasile Petri problemele pedagogice majore ale timpului — cu seriozitate, spirit de răspundere, competență și profundă dragoste pentru popor și școala românească — trebuie să ne fie și nouă, astăzi, ghid în felul cum abordăm și soluționăm problemele științei pedagogice și ale școlii noastre socialiste în plină dezvoltare, pe linia Programului partidului să ne însuflețească și pe noi, cum l-a însuflețit în trecut pe Vasile Petri, ideea că tinerimea reprezintă „tezaurul cel mai scump ce-l avem pe lumea aceasta“, și de ea „depinde viitorul națiunii noastre“.

Periodice pedagogice năsăudene și rolul lor în promovarea unui învățământ progresist

---

VASILE VRANAU

În procesul construcției socialiste, problema valorificării moștenirii culturale dobândește o deosebită importanță și este rezolvată în mod conștient. Ea presupune selectarea și preluarea valorilor viabile, autentice, necesare dezvoltării noii culturi. „Noi, comuniștii — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — făurim noua civilizație a orînduirii socialiste și comuniste sprijinindu-ne pe tot ce a creat mai de preț omenirea de-a lungul veacurilor, continuînd și ducînd mai departe linia progresului istoric făurit prin lupte, prin eforturi și sacrificii de popor. . . Istoria universală apreciază o națiune după contribuția adusă la cunoaștere, după valoarea moștenirii materiale și spirituale pe care o lasă, după rolul pe care îl joacă în domeniul progresului și civilizației⁽¹⁾).

Socialismul ca orînduire socială cu o cultură proprie preia într-un mod corespunzător toate elementele culturale valoroase ale trecutului. Cultura socialistă se constituie într-un cadru național, avînd în vedere îmbinarea armonioasă a tradiției cu inovația, fiind deschisă și receptivă față de valorile culturii universale.

În evoluția literaturii pedagogice și mai ales a răspîndirii culturii pedagogice în mase în „Țara Năsăudului“ ca de altfel în întreaga Transilvanie au ocupat un loc important „Perodicele pedagogice“ ,care au fost redactate sau la care au colaborat dascălii și intelectuali țînutului nostru. Ei fac parte din rîndurile cărturarilor ardeleni luminați din secolul trecut punîndu-și cu entuziasm și convingere talentul, scrierile, cuvîntul și fapta în slujba propășirii

---

1. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul deservîșirii construcției socialiste*, vol. II Ed. politică 1968 pag. 25, 31.

poporului român. În scrierile lor majore răsună puternic glasul Ardealului românesc al epocii îndeosebi în privința cerințelor culturale și educative ale poporului.

Revista „Magazinul pedagogic“ a apărut la Năsăud în 1867, 1868 și 1869.

Structura de magazin rezultă din tematica pedagogică foarte întinsă și diversă. Se publicau studii de istoria pedagogiei, de metodică precum și planuri de lecții, informații și chiar câteva poezii cu caracter școlar. Era o revistă lunară, un organ permanent și a apărut în iarna anului 1867, când iese primul număr al publicației la Năsăud, unindu-se cu eforturile din acest gen ale celorlalte centre de școală românească : Blaj, Brașov, Sibiu, Beiuș și altele.

Revista era redactată de Maxim Pop, Cosma Anca și Vasile Petri. Toți trei au fost profesori la „Institutul preparandial“ care a existat în Năsăud timp de un deceniu.

Scopul revistei așa cum era fixat în anunțul de apariție era de a contribui la înflorirea școlilor naționale prin lărgirea orizontului cultural al învățătorilor. În acest scop revista își propune să publice articole și studii din „domeniul pedagogiei și din diverse ramuri ale științelor reale, a căror influență extraordinară asupra vieții practice nu o poate nega nimeni“.

În paginile ei sînt dezbătute probleme privind dezvoltarea științei. Cu ocazia unei cuvîntări ținută la gimnaziul din Năsăud, directorul Ioan Papiu face elogiul științei și al culturii, subliniind ca o caracteristică a vremii : „state, națiuni și popoare năzuiesc spre dezvoltarea puterilor spirituale pe calea științei și a culturii“²). În spirit iluminist, directorul gimnaziului din Năsăud, afirma în cuprinsul revistei că : „Puterea și starea de progres a unui popor depinde de școală ca adevăratul focar de știință, moralitate și cultură“.

Revista are meritul nepieritor de a fi fost întîia publicație apărută pe meleagurile noastre, constituind temelia viitoarelor reviste și ziare românești. Totodată ea a fost expresia învățămîntului dezvoltat, ivită de nevoia orientării pedagogice și științifice a acestui pronunțat proces de formare a personalității umane în școlile năsăudene.

Fenomenul instructiv și cultural de asemenea a fost stimulat de această publicație; ea a constituit un însemnat ajutor dat învățătorului în munca de perfecționare profesională. A fost o formă a luptei naționale a românilor din acest colț de țară românesc, împotriva regimului dualist instaurat în 1867, anul apariției acestei reviste. De la această revistă va începe firul tradiției în presa românească năsăudeană și bistrițeană, o presă militantă și cu o amplă adeziune a cititorilor contribuind la maturizarea conștiinței politice a maselor, în vederea realizării mărețului ideal al națiunii române „Unirea Transilvaniei cu Țara“.

2. „Magazinul Pedagogic“ vol. II, 1868, pag. 394.

În ordine cronologică sînt editate în continuare la inițiativa aceluiași grup de bărbați harnici în frunte cu Vasile Petri revistele : „Școala Română“, „Școala practică“ și două calendare pedagogice, unul pe anul 1867 și al doilea pe 1885. În ultimul calendar se găsesc cîteva poezii printre care și ale unui elev din clasa a VIII-a, ultima clasă a liceului, care mai tîrziu o să devină nemuritorul Coșbuc.

„Școala română“ cu subtitlul „Foaie pedagogică și didactică pentru interesele institutelor de cultură și ale organelor acestora“, apare în 1876 pînă în 1879 la Sibiu fiind editată de Vasile Petri și profesorul Ion Candrea ; îndeplinind cu numărul întîi al anului IV apare la Năsăud, de la data de întîi aprilie 1880, în solul unor tradiții și al unui climat stimulator, avînd subtitlul : „Foaie pedagogică pentru înaintarea cauzei școlare la români“.

În jurul ei se grupează inimoșii profesori Maxim Pop alături de Vasile Petri ca redactori, iar colaboratori : Dr. Artemiu Publiu Alexi, Vasile Grigore Borgovan, Dr. D. Barcianu, T. Ciontea, Dr. Grama, Grigore Pletosu, Dr. Paul Tanco ș.a. Revista își încheie apariția la Năsăud, cu Nr. 36 din 16 iunie 1881. În anul următor, apare o altă periodică și poate cea care exprimă pregnant efigia redactorului Vasile Petri, revista „Școala Practică“ — cu subtitlul — „Magazin de lecțiuni și materii pentru instrucțiunea primară“. Redactată la Năsăud între întîi aprilie 1882 și întîi martie 1886, deci patru ani fără întreruperi, cîte un număr lunar, ea scoate în relief cerința majoră a învățămîntului, aceea a legării teoriei de practică. Astfel, cultura pomilor în județul nostru ocupă un loc de prim ordin în spațiile revistei, constituind sarcina de bază a învățătorilor.

Crezul patriotic și profesional al revistei este mărturisit în cuvintele următoare : „Văzînd că astăzi învățătorii a trei milioane de români din Austro-Ungaria nu mai au nici un organ de presă de specialitatea lor, apunînd una după alta foile pedagogice cari mai apăreau în timpul din urmă, „Școala Română“ și „Foaia Scolastică“ din Blaj. . . „m-am hotărît la insistențele unor amici zeloși de înflorirea școlilor noastre, a reapuca din nou condeiful de redactor, spre a umple după putință, acest gol, pe cît de rușinos, pe atît de vătămător pentru învățătorimea română de dincoace de Carpați“).³

„Școala Practică“ a avut un rol însemnat în perfecționarea metodică a învățătorilor în deceniul al IX-lea al secolului trecut.

Predarea metodică a cunoștințelor este o artă, în concepția pedagogului din Năsăud, Vasile Petri, redactorul revistei.

În cuprinsul revistei sînt urmărite mai insistent manifestările românilor de peste Carpați. Titlurile : „Academia Română“, „Bar-dul de la Mircești“, „Cea mai jună poetă română“, „În memoria eroului Carol Davila din Războiul pentru Independență“, justifică

3. „Școala Practică“, Tom. I, Nr. 1 din 1 aprilie 1882 pag. 1.

această afirmație. sau prezentarea volumului de poezii a lui Eminescu, „Ortografia Academiei Române“ ș.a.

Conținutul „Școlii Practice“ se alătură aceluiași spirit patriotic și era bine venită la București și chiar răspîdită, indicîndu-se și prețul abonamentului în lei pentru cei de peste munți, aspect ce atestă legătura trainică între toți românii de pe meleagurile scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Ținînd seama de etapa și condițiile în care au fost tipărite revistele „Magazin Pedagogic“, „Școala Română“, „Școala Practică“, „Calendarul Pedagogic“ pe anul 1867 și pe anul 1885, Vasile Petri alături de colaboratorii săi, poate fi considerat nu numai inițiatorul dar și cel mai productiv în evoluția publicisticii pedagogice născudene în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Pentru el publicistica a însemnat în mod constant o documentată cunoaștere a problemelor abordate, un act de mare răspundere și de angajare civică-națională.

Din rîndurile învățătorilor care au activat pe tărîmul publicisticii, amintim pe Ioan Pop Reteganul născut în comuna Reteag județul Bistrița Năsăud. „Multe merite mai are acest bărbat tînăr și mult folos sperăm că va trage societatea și țaranul român din munca cea neobosită și foarte productivă ce dezvoltă Domnia Sa, pentru ce îi și dorim succes în toate întreprinderile salutare ce a început pentru luminarea și progresul poporului român“. ⁴ Sînt cuvintele care încheie biografia lui Ion Pop Reteganul publicată în revista „Convorbiri pedagogice“ al cărui proprietar era Petre Stoica ce scrisese rîndurile menționate, iar redactorul ei era acest „bărbat tînăr“ din ținutul nostru. El este cunoscut nu numai datorită activității sale folclorice cît și colaborării lui la diverse periodice din Transilvania, valorificîndu-și propria sa experiență pedagogică.

Scopul revistei „Convorbiri pedagogice“ e „ridicarea poziției sociale a învățătorului, dezlegarea chestiunilor pedagogice pe bază științifică și introducerea reformelor trebuincioase în organizarea învățămîntului public și familial“. În coloanele revistei, redacția preciza : „Vom publica articole interesante despre treburile învățămîntului și educației. Vom primi și apăra tot ce e bun și drept, dar vom combate răul, ori unde îl vom afla. Vom îngriji ca nu numai învățătorii ca specialiști, dar și părinții să tragă folos din citirea revistei noastre“.⁵

Ion Pop Reteganul considera că un învățător pregătit temeinic, apropiat de copii și devotat școlii va putea face din școala poporului un factor educativ de prim ordin, direcție pentru care a militat cu mult zel.

Conceptia sa despre școala populară și despre instruirea practică este expusă în paginile revistei „Convorbiri pedagogice“. Școala populară, și „îndeosebi a noastră cea românească, să pună deo-

4. „Convorbiri Pedagogice“ Anul II, 1 octombrie 1887, nr. 10 pag. 203.

5. „Convorbiri Pedagogice“ Anul I, Nr. 3, 1886 pag. 72.

sebit pond pe limba maternă, comput, geografie și istorie. Apoi nici de la o școală de-ale noastre, să nu iasă copil fără a putea zice : știu cultiva pomii și legumele“... „munca trebuie împărțită, căci numai în împărțirea ei zace sporul și averea ; fie care, pe ce teren va pleca, să fie sigur ;... dar pomăritul și legumăritul să nu-l neglijeze nimeni, nici chiar muierile“.⁶

Subliniem că revista „Convorbiri pedagogice“ a apărut pe alte meleaguri ale patriei noastre (Prașov, Satu-Nou — Banat), totuși prin colaborarea învățătorilor năsăudeni, prin popularizarea în paginile revistei a unor personalități năsăudene, prin promovarea ideilor pedagogice din școlile năsăudene, revista amintită poate fi considerată o publicație care a adus un deosebit aport în stimularea publicațiilor năsăudene.

De asemenea, trebuie să reținem faptul că periodicele pedagogice năsăudene oglindesc nu numai frământările și problemele învățătorimii din ținutul nostru, ci, în genere, de cele mai multe ori și acele ale învățătorimii ardeleni și de dincolo de munți. Carpații n-au mai fost zid despărțitor de frați, ci locul pe unde frații și-au întins mâna, nîindu-și gândurile, inima și voința.

Menționăm faptul lăudabil că editarea acestor reviste s-a realizat nu prin subvenții oficiale administrative, ci prin entuziasmul unor învățători devotați pentru progresul școlii românești în condițiile timpului, prin contribuția personală, prin abonamentele masei învățătoarești năsăudene, ceea ce constituie un viu exemplu și pentru generațiile viitoare.

Revistele pedagogice năsăudene reprezentau o tribună de popularizare a realizărilor în domeniul învățămîntului nu numai a învățătorilor români, ci a tuturor învățătorilor înaintați a naționalităților conlocuitoare (a sașilor, sîrbilor, maghiarilor, austriecilor, ș. a.).

Evoluția presei pedagogice năsăudene reflectă tendințele școlilor naționale din ținutul nostru și de pe întregul cuprins al Transilvaniei de a fi în pas cu orientarea pedagogiei moderne, de a asimila ceea ce e valoros într-un mod propriu, de pe poziții originale.

În tendințele lor de înnoire a învățămîntului, învățătorii și profesorii năsăudeni n-au rămas străini de frământările și preocupările pedagogice din acea vreme. Ei se aflau în avangarda armatei de cărturari ardeleni.

Periodicele editate de ei au contribuit la difuzarea în rîndurile cadrelor didactice a ideilor moderne ale învățămîntului și la analiza tendințelor lui de dezvoltare.

Ideile pedagogice ale lui Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, Diesterweg, ca și diferitele încercări și experiențe pedagogice din acel timp, au fost expuse în periodicele năsăudene. Ele oglin-

---

6. Ion Pop Reteganul — „Industria domestică în școala populară“ — An. II, Nr. 3, pag. 57.

desc încercările efectuate în direcția orientării practice a învățămîntului.

Căutările experimentale și tendințele de modernizare a învățămîntului au trezit interes în activitatea tuturor dascălilor din ținutul nostru organizați într-o „Reuniune” puternică a învățătorilor de pe aceste meleaguri. Această reuniune poartă numele celui mai destoinic dascăl al ținutului nostru, Ion Marian — „Reuniunea Mariană”, asociație prin care s-a realizat legătura dintre Preparandie și Școlile populare, activitate ce a fost larg popularizată de presa năsăudeană. Profesorii Preparandiei au participat la constituirea reuniunii învățătoarești și la organizarea activității lor. Au fost date îndrumări învățătorilor cu privire la desfășurarea muncii lor metodice. De exemplu observînd că se întîmplă dificultăți în formarea deprinderilor de citire corectă, pedagogul Vasile Petri, dă îndrumări asupra felului cum trebuie să-și organizeze învățătorii, activitatea viitoare.

Presa pedagogică năsăudeană integrată în năzuințele presei transilvănene a îndeplinit, așa cum s-a menționat, atît rolul de răspîndire a ideilor pedagogice noi, cît și de valorificarea rezultatelor obținute de învățătorii români de la școlile naționale.

De asemenea, sînt semnificative titlurile care se găsesc în cuprinsul „Calendarului pedagogic”, în partea „Cronologie”, în care se găsesc atît date din istoria universală, cît și date din istoria națională. Ca de exemplu: „De la descălecarea Românilor în Dacia sub împăratul Traian (la anul 105) = 1780 ani” ; sau „De la recucerirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul (la anul 1599) = 286 ani”.⁷

Se găsesc articole comemorative de ex. ale lui Vasile Nașcu, învățătorul care s-a remarcat ca un luptător dîrz, neînfricat al cauzei românești, — tribunul grănicerilor năsăudeni —, sau problema orientării profesionale cu deviza: „Omul potrivit, la locul potrivit”, subliniindu-se alegerea carierei de „învățător”. Pentru carieră se cere „vocațiune”. Persoana care își alege cariera de dascăl, să-și pună întrebările: „Am eu iubirea și chemarea pentru această carieră?” și „Am facultățile spirituale și filozofice așa cum le pretinde această carieră?”.⁸ Răspunsul să fie cît mai obiectiv, — subliniază revista.

Sînt îndrăznețe aspectele științifice și atitudinea lui Artemiu Publius Alexi pentru sporirea eficienței educative a studiului științelor naturii. Revsitele au avut un rol activ în dezvoltarea învățămîntului popular, prilejuind o dezvoltare vie a problemelor de bază ale școlilor naționale și contribuind la perfecționarea profesională a învățătorilor. Au adus o prețioasă contribuție în mobilizarea forțelor înaintate, progresiste din școală, la lupta împotriva

7. „Calendariu Pedagogicu” pe anul 1885 — „Cronologia”.

8. „Calendariu Pedagogicu” pe anul 1868 pag. 17—64.

conservatorismului și formalismului didactic, împotriva măsurilor care urmăreau desnaționalizarea.

Cînd Preparatoria năsăudeană a fost pusă în discuție pentru desființare, iar școlile populare românești au avut și ele de rezolvat probleme grele privind existența lor grav amenințată de „Legea Aponyi” ,presa pedagogică năsăudeană a apărut cu mult curaj școlile populare și pe învățătorii lor.

În lupta lor pentru studierea temeinică a limbii române în școală și pentru cultivarea dragostei elevilor față de limba maternă, dascălii și intelectualii năsăudeni au înfruntat adversitatea moșierimii și burgheziei maghiare, care în tendințele lor de desnaționalizare a celorlalte națiuni, reduceau și studiul limbii române, limba majorității populației, căutînd să o scoată din planul de învățămînt.

Denunțînd aceste încercări „cărturarii năsăudeni” uniți cu ceilalți dascăli și intelectuali din Transilvania, au luptat pentru folosirea limbii române, arătînd că studiul temeinic al limbii materne în școală constituie o condiție a progresului cultural al fiecărui popor. Articolele întitulate ca : „Învățămîntul lingvistic în școala populară” și alte publicații în revistele „Magazin pedagogic”, „Școala română”, „Școala practică”, supun unei dezbateri atente problemele de metodică predării limbii române, arătînd că prin studierea limbii materne, tînăra generație este educată în spiritul dragostei față de popor. „Fără limbă, nu e cultură ; mai mult : fără limbă omul n-ar fi om”.⁹

Se menționează în revistele amintite că studiul limbii române trebuie să fie obiectul central din planul de învățămînt „temelia pe care ne sprijinim în învățătura celorlalte ramuri ale științei”.¹⁰ Se arată că predarea limbii române în școală are un triplu scop :

- Să facem școlarii să înțeleagă gîndirea semenilor săi ;
- Să poată împărtăși cugetele proprii ;
- Să-și însușească datele necesare despre formele și legile limbii. Timpul limitat al comunicării mă determină să închei expunerea ,dar nu înainte de a aminti, că în următoarea etapă, în cea de a patra a școlii noastre, etapa școlii normale, avem editate periodice pedagogice neîntrecute pînă astăzi începînd cu anuarele școlare, în primul rînd cu documentarul anuar „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc” al vrednicului profesor și director al Școlii normale din Năsăud, pedagogul Sandu Manoliu și continuat de anuarele lui Dionisie Maior prof. de pedagogie și directorul școlii în perioada 1930—1938.

În anul 1935, apare revista VATRA, din inițiativa unui grup de tineri și entuziaști învățători, foști elevi ai lui Sandu Manoliu, revistă care între timp, a fost cooptată ca publicație a Asociației învățătorilor din județul Năsăud. Colaboratorii în marea lor ma-

9. „Învățămîntul lingvistic în școala populară” în : „Magazinul Pedagogic” An. I, Nr. 1, 1867, pag. 231. (Fascicula 5 din iulie).

10. „Școala Practică”, An. 1, Nr. 3, 1882, pag. 65.

joritate au fost învățătorii din județ cu materiale de pedagogie, încercări literare, recenzii etc., dar au mai colaborat și alte condeie din cuprinsul țării, ca : Mihai Beniuc, Al. Husar, Gavril Istrate, Pop Petru, pedagogul Dionisie Maior, eminentul învățător Ion Barna ș.a.

La aceste reviste, și la altele se vor face referiri în comunicările ce vor urma, în special se vor face referiri la „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“.

Dacă înaintașii noștri, cărturari ieșiți de pe băncile acestei străvechi școli născădune și-au înălțat crezul lor patriotic peste Carpații falnici, străbătându-i, asigurând eternitatea neamului nostru unit în cuget și simțiri, realizând la 1 Decembrie 1918, UNIREA cu țara, în hotarele bătrânei Dacii, generația tânără, vrednică uteciști, harnicii pionieri și Șoimii patriei — Feții Frumoși, mândri și încrezători în destinele neamului nostru, îndrumați cu înțelepciune de dascălul neîntrecut, Partidul Comunist Român, ne asigură cu certitudine și cu tot elanul lor tineresc, că vor munci și vor înălța stindardul României socialiste pe culmile visate de vrednicii înaintași ai neamului nostru.

Sandu Manoliu în conștiința contemporanilor

AL. HUSAR

Nu l-am cunoscut pe Sandu Manoliu decît din auzite și din Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc — o lespe-de de marmoră pe mormîntul lui, eternizîndu-i numele și amintirea faptelor lui nemuritoare. Dar mi-au fost de ajuns aceste două căi — renumele și cartea vieții sale — ca intrînd la Năsăud, ca elev al liceului „George Coșbuc“, curînd după moartea sa, alături de regretul de a nu-l fi cunoscut, să-ncerc — cu inima adolescentului de odinioară — drama marelui gol care-l lăsase în urmă.

Numele lui, în tot orașul de atunci, plutea parcă în aer ca o mătasă a morților. Rostit cu gravitate, înspira respect pentru elevii săi. A fi fost elevul lui Sandu Manoliu era — în ochii noștri — un act de noblețe. A nu-l fi cunoscut echivala cu o înfrîngere, o durere morală.

În fiecare sîmbătă sau duminică seara, urcînd scările înalte ale noii clădiri spre sala de serbări, asistam la producțiile școlii normale (fiecare clasă avea serbarea ei) și mereu întîlnirile cu colegii noștri de la această școală se soldau c-un complex de inferioritate : noi n-am avut profesor pe Sandu Manoliu. . .

Am avut mai tîrziu prilejul de a parcurge arhiva acestei școli depusă la Arhivele Statului din Năsăud, (îmi sînt vii încă în minte rezoluțiile lui îndrăznețe și personale, uneori pline de spirit și umor) ca și biblioteca sa (o bibliotecă cum puțini alți dascăli vor fi avînd) cu sublinieri și însemnări marginale, vădind o largă arie de preocupări — tot atîtea căi și punți de acces spre omul care a fost și al cărui rol în viața acestei școli și în viața culturală a ținutului — din perspectiva timpului — se clarifică azi în conștiința noastră.

Sosit la Năsăud în septembrie 1924, ca director al școlii abia reînființate, Sandu Manoliu conduce timp de cinci ani în șir această școală, din care în scurtă vreme face o școală model.

Urma la postul său, ocupat provizoriu de directorul nostru, Vasile Bichigean, distins clasicist și cărturar de seamă, lui Toma Bulat, om de inimă și acțiune, cărturar el însuși, mutat după un an la Facultatea de Teologie a Universității din Chișinău. Școala n-avea nimic ; elevii cu director cu tot dormind pe paie în vechea cazarmă a grănicerilor (cursurile se țineau la liceu, cu profesorii de liceu), cînd „mîini de moldovean însuflețit primeau să țină steagul mîntuitor de neamuri al culturii, pe care îl împlîntasem noi, în marea de ignoranță a unei nații, pe nedrept obidită“, cum scria Toma Bulat.¹

Odată cu venirea sa, școala cunoaște una din cele mai frumoase pagini consemnate în analele ei. Procesele-verbale ale Comisiei de cenzori, ale Adunării generale a Comitetului școlar, ca și procesele-verbale de inspecție a școlii sînt unanime în constatările lor : „Între elevi domnește un spirit sănătos de ordine, de muncă stăruitoare“². . . „Cu toate greutățile începutului, școala și-a luat în timpul din urmă un avînt îmbucurător. Peste 300 normalişti, în mare parte din regiune, sînt pregătiți cu îngrijire pentru marele rol social și cultural ce au de îndeplinit în mijlocul poporului“³. . .

Mai mulți factori, desigur, au contribuit la ridicarea acestei școli într-un timp-record.

Mai întîi, momentul istoric, atmosfera generală de avînt ce urma înfăptuirii idealului nostru de veacuri : unirea tuturor românilor într-un stat național. În al doilea rînd, climatul local, mediul sănătos și prielnic de aici. Se realiza o veche dorință a bătrînilor grăniceri. „înfiițători și susținători de școli“, luptînd cu energie pentru a continua o veche tradiție și a ridica un monu-

1. Amintiri. in **Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc**, Anuarul școlii normale din Năsăud, 1929, 193, Op. 216.

2. Ibid., p. 596.

3. Ibid., p. 601.

ment nepieritor în inimile recunoscătoare și dornice de cultură ale populațiunii române din acest ținut“. Era nevoie acum de învățători harnici și pricepuți care să promoveze învățămîntul școlar sătesc în spirit național într-un ținut în care apelul „școale și iar școale“ răsuna încă viu.

Explicînd „minunea“ ridicării acestei școli în noua etapă istorică, Sandu Manoliu nu uita că școala s-a bucurat de sprijinul neprecupețit al autorităților și instituțiilor centrale și locale, pe lîngă care numeroase persoane întregesc marea listă a binefăcătorilor, conducătorii instituțiilor și autorităților, ingineri, ofițeri, deputați, avocați, consilieri, inspectori, preoți și profesori — donatori de cărți pentru biblioteca școlii ori cărți pentru premii ș.a.m.d. Școala s-a bucurat și de sprijinul unanim al fruntașilor și intelectualilor nășăudeni, care au sfătuit și susținut cu drag acest vlăstar al culturii românești locale, cum scria el însuși, consemnînd ecoul mării sale acțiuni.

Ridicarea unei școli e o operă colectivă; dar rolul de a da viață acestui colectiv revine aci în fond unui singur om. El e *last but not least* — factorul decisiv, care pune în mișcare acest angrenaj, arcul care asigură unitatea și forța întregului mecanism. Procesul-verbal al Adunării generale a Comitetului școlar sublinia că „persoana care a depus mai multă muncă, care a fost centrul și izvorul dezvoltării frumoase la care a ajuns Școala normală, este d. Sandu Manoliu, Director și Președinte al Comitetului școlar⁴. Iar procesele verbale de inspecție a școlii confirmă „rîvna și munca ordonată a d-lui director“, i-aduc „toate elogiile“, precizînd că „Domniașa a ținut să facă dovada că este nu numai un bărbat de carte, ci și un ales gospodar“. Comisia de cenzori constată că „întreaga gospodărie a școlii normale este condusă cu pricepere, datorită în primul rînd destoiniciei depuse de d-l Sandu Manoliu, care este secondat foarte bine de personalul ajutător“.⁵

Fără îndoială, el impune aci prin metodele sale de lucru, ceea ce reiese din analiza procesului de conducere a școlii, din spiritul ce animă însăși viața ei. Printre „binefăcători“ numind la locul de cinste pe fruntașii Nășăudului, pe profesorii școlii și pe înșiși membrii comitetului școlar, „bătrîni“, care, „neîncetat și cu sfatul și cu activitatea și cu priceperea lor au ajutat și susținut școala“, el menționa faptul că deosebit de Comitetul școlar „oficial“ al „bătrînilor“ sfătuitoari și sprijinitori (care veghează la ridicarea școlii) a mai existat un alt comitet „neoficial“. Tot ce era de născocit sau de făcut în atîtea nenumărate chestiuni de gospodărie, administrație, educație etc. . ., se chibzuia și se hotăra prietenește, mai întîi în micile consfătuiri ale întregului personal educativ și administrativ... fără registre și protocoale, fiecare dîndu-și sfatul și părerea frățește și deschis“. De aceea „tot ce s-a lucrat, sa lucrat cinstit și știut

4. Ibid., pag. 590

5. Ibid., p. 604.

de toți. S-a și dus vestea despre acest „comitet școlar“ sui generis. Iar prietenia legată la Școala normală din Năsăud în veci nu se va uita“.⁶

El aplică aici, deci, un sistem al luării în colectiv a deciziei, în baza căruia se realizează o mai bună informare între factorii de răspundere și de conducere, plusul de coordonare a eforturilor, precum și în acest caz — operativitatea colaboratorilor, care s-au grupat cu drag și prietenește în jurul directorului și l-au ajutat la tot felul de munci : „A fost de făcut un zid, a fost de cosit fînul, a fost de strîns recolta, a fost de cărat sacii, a fost de pregătit o șezătoare, a fost de ostenit pe drumuri și prin alte sate depărtate, a fost de scris și de făcut acte, — sublinia el, toți au lucrat zi de zi pînă noaptea târziu, de-a valma, cot la cot, cu voie bună și cu gînd fără de prihană“.⁷ De aci credința sa că „însuflețirea, solidaritatea, munca și încrederea au ridicat această școală. Iată „minunea“ . . .

Precursor, pe acest plan, al școlii actuale, care înalță la nivelul de principii tocmai aceste metode, Sandu Manoliu avea — în același timp — cel puțin două calități necesare unui om de conducere semnificativă : 1) competența și 2) transiența (apelul la mobilitate). De aici rolul său personal în conducerea acestei școli și în viața de obște a ținutului.

Format la vestitul Liceu-Internat și apoi la Universitatea din Iași, elev al unor dascăli ca G. Ibrăileanu, I. Petrovici, D. Gusti sau I. Găvănescul, el aducea în orașul de pe Someș, la vîrsta marilor împliniri — pe lîngă o înaltă pregătire didactică (licența *cum laude* al Facultății de litere și filosofie — specialitatea principală filosofia și secundar româna), și experiență profesională (ca profesor suplinitor și — după capacitate — profesor titular detașat succesiv la catedrele de filosofie română și istorie, la Liceul Național și Liceul Internat C. Negruzzi, Școala Normală Vasile Lupu și Institutul particular de fete din Iași) — un aer nou, o anume suplețe de spirit și o largă deschidere intelectuală. Aducea în plus bonomia Moldovei, cea degajare și lipsă de morgă, care se integra atît de organic în mica boemă năsăudeană din anii 30 ai veacului nostru.

De aci, de o parte, prestigiul său rar, pe de alta forța sa de cuprindere și coeziune, capacitatea sa administrativă, anti-rutina și anti-rigiditatea, care-i explică avansul și totodată impactul său cu oficialii într-o vreme care punea atît de puțin preț pe virtuțile omului.

Dar, om exemplar fără pată, mai presus de orice onest și corect, suspectat de nereguli în acte, el triumfă în conflict cu inerția și omul căruia-i putea spune și dînsul : O mi fili, Brutus. Căci, cenzurînd registrele și verificînd actele justificative, condica de plată reală a personalului administrativ și de serviciu a școlii, comi-

6. Sandu Manoliu, Noua școală normală. Ibid., p. 257.

7. Ibid., 258.

sia de cenzori află „toate acestea în ordine și corect conduse“ ; constată că „mașina s-a cumpărat dar cu aprobarea Ministerului și a Comitetului școlar, din cap. fermei și al grădinei școlare, la art. prevăzut în buget pentru procurarea de vehicule. Plata s-a făcut corect în marginile sumelor preliminate. . . toate corespunzătoare cheltuielilor efective făcute“.⁸ Și dându-se „cuvenita descărcare“, Comisia încheia cu „mulțumiri forurilor care au contribuit cu atâta căldură la ridicarea acestei școli“ și „aceeași propunere elogioasă. . . și pentru exprimarea recunoștinței și a mulțumirilor. . . harnicilor și cinstiților conducători și colaboratori ai școlii“. În procesul-verbal din 27 februarie 1929, Comisia de cenzori aduce mulțumiri lui Sandu Manoliu în numele Adunării generale a Comitetului școlar și-l roagă să continue munca depusă cu aceeași râvnă și pricepere, fiind sigur de recunoștința celor pe care îi crește și-i formează pentru a fi mai târziu luminători ai satelor“.⁹

Părinți și profesori fac zid în jurul lui, redactînd un memoriu al întregului Consiliu profesoral și al Comitetului școlar, de susținere și solidarizare integrală cu Sandu Manoliu, rechemat la catedră. Laudele „cu asupra de măsură aduse“ el le primea „ca să le răsfrîngă drept, loial și cinstit asupra tuturor colaboratorilor și sfătuitoarelor lui“.¹⁰ Fapt ce atestă — odată mai mult — sudura sa cu echipa de conducere a școlii și marea modestie a omului ce impunea nu prin forță ci prin simpatie, transformînd ecuația conducător-subalterni în relația conducător-colaboratori sau prieteni fideli la nevoie.

După un an a murit. S-a stins ca o făclie. Disparația sa lăsase în urmă-i un zăbranic de doliu, o dîră de regret general. . .

Calități morale ca voința fermă, perseverența și simțul răspunderii individuale, sentimentul datoriei și grija pentru interesul general întregesc în persoana lui Sandu Manoliu un profil de legendă.

Principial fără a fi rigid și sever fără a fi injust, serios, generos, om integru, mai ales om uman, Sandu Manoliu a fost — în esență — un bun pedagog. profesor ideal, pentru care catedra — prima bancă ce-o ocupa în fața clasei — era un amvon ; orele lui erau confesiuni, iar clasa era o familie. . . Prin întreaga sa înfățișare îngrijită, purtînd printre oameni un fizic de efeb. de o rară eleganță și noblețe morală, răspîndind în juru-i un val de afecțiune și admirație, iubit de elevi și stimat de colegi, Sandu Manoliu propunea într-un fel un nou tip de dascăl, tot așa precum un nou tip de director care e în școala sa — prin consens general — un pater familias. . . Dar, în același timp, prin remarcabile calități personale, care-l fac un intelectual de tip nou, el depășea în fond rolul și atribuțiile unui obișnuit director de școală. . .

El venea la Năsăud în faza de asalt a unui ținut stăpînit de dorința arzătoare a împlinirii idealului național, care — cum scria

8. Proces-Verbal 1—3, iulie 1929, Ibid., p. 586—7.

9. Proces-Verbal Nr. 3, Ibid., 604.

10. Proces-Verbal 7 iulie 1929, Ibid., p. 592.

în 1894 Odobescu — „n-are aci înfățișarea vagă a unui simplu vis“
Întîlnea aci un climat cultural susținut de o tradiție de-și găsea în
liceul „George Coșbuc“, pe de o parte, pe de alta în revista isto-
rico-culturală „Arhiva Someșană“ o vie expresie.¹¹

Dar prin însăși prezenta sa,¹² el s-a integrat atît de firesc în
noua ambianță, încît — precum la Iași G. Topîrceanu a devenit
ieșean — Sandu Manoliu la Năsăud a devenit năsăudean.

Acest efect își găsește — în afara unor posibile prababile afi-
nități elective — o explicație rațională. O aflăm, de fapt, chiar în
primele pagini din *Icoana unei școli*, care expun concepția sa des-
pre sensul și funcția organică a școlii.

Pornind de la ideea că anuarul școlar nu trebuie să fie numa:
o înșirare de date și cifre fără de viață, ci „trebuie să cuprindă și
viața din trecut a școlii (partea istorică), să înfățișeze și icoana
reală a muncii din prezent (activitatea și viața școlară), dar mai cu
osebire trebuie să trateze diferite chestiuni culturale și educative,
înrudite mai ales cu latura profesională — îndrumătoare“, privind
orientarea culturală și educativă a școlii și elevilor săi în activita-
tea lor ulterioară, pe de o parte în direcția școlar și social-pedago-
gică (a), pe de alta în direcția unor cercetări culturale locale (b),
el justifică a doua credință „cam regionalistă“, cu argumente a
cărora valabilitate e azi incontestabilă. Dacă regionalismul politic
— rău înțeles — poate fi un pericol, manifestările culturale regio-
nale, dimpotrivă, asigură înflorirea ținutului. Iar înflorirea cultu-
rală și economică locală ajută progresul, ducînd la ridicarea țării
întregi. În al doilea rînd, cultura „prin firea ei“ fiind „creatoare și
caleidoscopică“ (manifestările culturale nu pot avea caracterul
normativ de lege și de șablonizare sau repetiție mecanică . . .), uni-
tatea sufletească și culturală care o urmărim, se poate obține nu-
mai prin sinteza acestor manifestări culturale locale ale neamu-
lui. . . Fiecare regiune vine cu aportul ei de creație sau de inspi-
rație și sugestie“.

Acestei justificări filosofice i se adaugă obligația morală-pa-
triotică rezultînd de aici : „Prețuirea comorilor locale o datorie,
care servește ca un îndemn pentru fiecare intelectual de a încuraja
în oricare colț al țării asemenea preocupări și manifestări cultu-
rale „regionale“. Iar cînd este vorba de asimilarea culturii, „re-
gionalismul cultural capătă și puternice argumente de ordin peda-
gogic“.¹³

De la înălțimea acestor idei, cărora li se adaugă ideea că în-
sușirile, lipsurile și grijile poporului nostru variază după ținut și
regiune, iar necunoașterea și călcarea acestor trăsături și cerințe

11. Născut la Bacău, în 29 august 1896, fiu al lui Emil Manoliu, de profesiune institutor,
frate al lui Radu Manoliu, fost și el profesor la Școala Pedagogică „Vasile Lupu“ din
Iași.

12. Și dorința sa de a fi înmormîntat la cîmîtîrul „Comoara“ din Năsăud, cf. testamentu-
tul său scris pe patul unei clinici din Cluj (vezi Teodor Tanco, *Virtus romana redi-
viva*, vol. II, Bistrița 1974, p. 284.

13. Sandu Manoliu, *Cîteva lămuriri, Icoana unei școli*, pp. 10—11.

locale, duce fie la artificialitate, fie la înăbușire („Înăbușirea unui neam în dezvoltare“) — idee ce-și află azi o justificare politică — Sandu Manoliu face el însuși dovada consecvenței lui dând o ideală aplicație acestei concepții.

Unind vorba cu fapta, în cele aproape 300 de pagini semnate de el în Anuarul intitulat așa de fericit **Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc**, dă un șir de studii, cercetări și articole concludente în această privință, atît sub raportul perspectivei istorice (**Năsăudul și viața lui, Din zilele grele ale preparandiei și Încercări de readucere a preparandiei la Năsăud**) cît și al considerației sale pentru tradițiile culturale locale sau vrednicii săi contemporani (**Un ales pedagog al Ardealului, Vasile Petri, Un om și o energie : Solomon Halită**). Nu mai puțin, studiul **Obîrșia și spița neamului Coșbuc** — studiu de referință în materie — dă o bună pildă pasiunii pentru cercetări de amploare depășind — prin spirit și forță euristică — orizontul local. Adevărat model al investigației întemeiate pe o largă bibliografie, manuscrise inedite, acte și documente, registre, statistici, matricole, conșcripții, protocoale și condici parohiale, pietre funerare și relații verbale — o întinsă anchetă socială, aducînd declarații de la prieteni, rude și cunoscuți, învățători și preoți (zeci de persoane) pe lîngă mărturisiri ale poetului, un asemenea studiu e și sub raport metodologic unic în felul său. O spectaculoasă bibliografie, un subsol etajat, solid și temeinic, cu ample note și comentarii, apelînd la izvoare (românești și străine), la arhive și documente inedite caracterizează, de altfel numeroase pagini ce apar sub semnătura lui Sandu Manoliu în acest Anuar, rar în istoria învățămîntului nostru.

Sandu Manoliu a fost și un scriitor în cel mai exact înțeles al cuvîntului. Articolul său **Frînturi** apărut în **Arhiva Someșană**, într-un stil eseiistic trădînd în același timp un cap filosofic (atestat și în lucrările de licență păstrate în Arhiva Universității din Iași : **Problema realității, după Critica reacțiunii pure și Necesitatea psihologică în comparație cu cea logică**), dă întreaga măsură a talentului său. Artist de mare finețe, dînd strălucire ideilor și cugetării sale, el „se distinge ca un remarcabil gînditor“, „critic de profunzime“. . .¹⁴ În **Năsăudul și viața lui**, evocînd oameni și locuri, prezentînd **Larii Manes** (sau „**Marii morți**“) ai Năsăudului și — cu un termen frecvent pe atunci în Ardeal — „**inteligenta**“, el dă în pagini memorabile o adevărată „**Masă a umbrelor**“ amintind pe aceea a lui Teodoreanu de la „**Viața românească**“. Un fin moralist, sobru, în cîteva linii, în trăsături ce surprind prin gest un caracter, portretizează bonom. Azi, cînd majoritatea lor au trecut peste Styx, pagina privind pe „**bătrînii**“ care „**convin**“ la berăria d-lui Marțian („**Parcă îi vezi cum se așează în jurul mesei dreptunghiulare, peste care se întinde fața de masă albă ca laptele. Fiecare își are locul și scaunul lui**“), rămîne un document de epocă.

14. Teodor Tanco, op. cit., p. 284.

Nu mai vorbim aci de oratorul prezent, disponibil în viața intelectuală a orașului. Cuvântările sale la festivități ca 24 Ianuarie 1925 (vorbind de Însemnătatea și strălucirea istorică a neamului românesc), sau Caleidoscop feminin (la serbarea societății „Crucea roșie” filiala Năsăud), sau conferințe ca Nădejdea școlii, Cartea vieții, Viața și pilda înțeleptului Socrate, Îndemnul firii morale, Pestalozzi, pedagogul celor necăjiți, Suferința și geniul lui Beethoven, sau Lupta dintre bine și rău, atît prin teme cîa și prin teme cît și prin vraja cuvîntului, au fost pentru auditorii lor săr-bători ale spiritului, care i-au consacrat numele în memoria cetății.

Participant activ la viață, receptiv și sensibil, avînd respectul valorilor și darul de a stimula ca și tactul de a-și spune deschis opi-nia fără a jigni pe nimeni, el s-a pronunțat și în probleme la or-dinea zilei, luînd poziție, animînd, dînd sugestii. În fața casei poe-tului („aplecată de vremi, și colțul unde a copilărit șăgalnicul George plin de moloz, dărîmături și grinzi înegrite”) el atrage atenția asupra necesității restaurării ei în vederea unui muzeu. După cum, recenzînd Anuarul liceului sau revista „Arhiva Some-șană”, el face observații pertinente și recomandări oportune. Arată că osîrdia redactorilor, în cazul revistei, „este vrednică de toată luada”“, din nenorocire, mai puțin accesibilă publicului ; consideră că latura monografică trebuie încurajată. Cu referire la „note și amintiri care pier din generație în generație” să se noteze ceea ce e mai de seamă ; onomastica locală cuprinde de asemenea frumoasă revelațiuni. În materie de folclor sînt foarte interesante unele obi-ceiuri și tradiții specifice locale, și crede că anumite figuri care au jucat un rol în istoria ținutului, ar putea fi înfățișate fie sub forma unor caracteristice „medalioane”, fie sub forma mai vie a aminti-rilor. De asemenea rubrica „răboajelor din trecut” ar trebui reîn-viată. Așa cum o întrodusesse odinioară și Vasile Petri în revista lui. . . Observații și îndemnuri adesea, notăm, reținute în revistă, unele, în bună parte, actuale și azi. . .

Intelectual de mare calibru, impresionînd prin știința de carte și lărgimea vederilor, erudit fără a fi pedant, om temeinic, înzese-trat cu darul vorbirii ieșit din comun, stăpîn în același timp al ri-gorilor cuvîntului scris, Sandu Manoliu domina una din cele mai însemnate etape din istoria școalelor năsăudene, dar și unul din cele mai frumoase momente ale vieții culturale a Năsăudului. El întîl-nea aci o comunitate de spirit cu interese locale de nivel național. I s-a integrat fiindcă a înțeles-o și — fără îndoială — a cunoscut-o ca puțini alții în vremea sa.

Avînd ceea ce numesc francezii *le sens du réel* Sandu Manoliu avea în plus perspectiva istorică și intuiția conexiunii dintre real și ideal.

Așa se explică — pe un plan — în școala condusă de el saltul de la procedeul empiric, axat pe experiența contingentă, la o or-ganizare rațională, avînd la bază o concepție.

Așa se explică — pe alt plan — întreaga sa acțiune de o largă amploare și bază de masă, care-i consacră amintirea în acest colț de țară, — locul său de onoare în conștiința contemporanilor.

Temperament cald, om de societate, generos, antrenant, având în toată făptura sa ceva de poet, suflet deschis ca o orhidee, iradiind în jurul lui o atmosferă de pace, de puritate și omenie, care — în cercuri concentrice — cuprindea tot orașul și întregul ținut, a rămas în memoria posterității, dar mai ales a elevilor săi un model.

Simbolic e faptul că nu mult după moartea sa, foștii lui elevi, croind un „drum spre ideal“, gata să înfrunte obstacole „înaintînd mereu“, în *Vatra*, revista învățătorilor din județul Năsăud, chiar în primul ei număr¹⁵, avînd vie în mintea lor numele lui, îi scriu în rînduri ce sună ca un imn al gratitudinii :

„Ne aflăm la răs_pîntie de gînduri. Pornim din nou la drum. Cu umerile trudite de atîta greu, împingem din nou carul! Înco-tr-o? — Spre ideal ! Nu visăm nici glorii, nici lauri, dar nici înfrîngere. Căci sîntem elevii tăi. Și Tu n-ai cunoscut deșarte ambiții.

. . . O mîna de elevi, strînși de dorul unui bine ce întîrzie mereu ! Talanții ce ni i-ai împărțit îi risipim din răspuțeri, în slujba aceluiași gînd : Binele.

Căldura sufletului Tău drumeț spre împărății cu noți orientale, o sădim pretutindeni.

Și acum am vrea să-Ți dăm seamă de ceea ce am făcut și mai ales de ceea ce vrem să facem !

Cobori la noi, o clipă numai' . . .“

Un om căruia i se adresează **post mortem** astfel de cuvinte n-a făcut de geaba umbră pămîntului.

---

15. D. Vranău, Lui Sandu Manoliu, *Vatra*, anul I, nr. 1, aprilie 1935, p. 3.

Sandu Manoliu — pedagog progresist și educator umanist

LAZAR ZAVASCHI

I

P E D A G O G U L

CONTINUATORUL LUI VASILE PETRI¹

După reîntregirea țării și neamului, în 1918, s-a resimțit nevoia acută de învățători, în toată țara. Urmașii grănicerilor năsăudeni și-au amintit de vechea lor preparandie, ale cărei cursuri încetaseră cu peste 50 de ani în urmă, și au hotărât să o reînființeze — evident, în condițiile și la nivelul vremii. Inițiativa a avut-o instituția **Fondurile grănicerești**, veche și generoasă ctitorie școlară năsăudeană, care susținuse și preparandia lui V. Petri. Și astfel, în 1923, ia ființă, în Năsăud, **Școala Normală de învățători**. La un an după deschiderea cursurilor, e numit la conducerea ei tânărul profesor moldovean, Sandu Manoliu.

---

1. Pentru cei ce nu cunosc istoria școlilor năsăudene, și pentru a putea fixa locul lui S. Manoliu în istoria pedagogiei ținutului, notăm mai jos câteva date lămuritoare. — Năsăudul este un vechi centru românesc. În secolul al XVIII-lea, împărăteasa Maria Tereza, ca să-și apere granițele împărăției de invazia turcească, a înființat la hotarul din sudul monarhiei un sistem de graniță militară, alcătuit din 6 regimente de grăniceri. Regimentele își recrutau ostașii din rîndul locuitorilor din comunele situate pe graniță. În regiunea de graniță a Năsăudului, a luat ființă, la 1762, Regimentul II românesc de graniță cu sediul în Năsăud, ai cărui ostași erau recrutați dintre locuitorii din cele 44 comune grănicerești, cu centrul Năsăud. — Regimentul a existat pînă în 1851 (88 de ani), cînd a fost desființat.

În timpul existenței sale, ostașii lui au participat la toate războaiele duse de împărăție, acoperindu-se de glorie. Vitejia gră-

nicerilor năsăudeni a uimit pînă și pe Napoleon I, în lupta de la Areda Veneției. În schimbul obligațiilor militare pe care le avcau, grănicerii se bucurau de favoruri politice, economice și indeosebi culturale. Guvernul imperial trebuia să-și pregătească ostașii și subofițerii regimentului, precum și funcționarii din administrația militară și comunală (comunele erau administrate sub jurisdicție militară), din rîndul populației locale; a fost nevoit dar să înființeze și să susțină, în acest scop, mai întîi în Năsăud și apoi treptat și în celelalte comune, o serie de școli în limba română, astfel: o școală primară elementară la Năsăud, în 1766; trei școli primare „triviale”, la Năsăud, Maieru și Monor în 1770 (mai tîrziu, în aceste școli s-a introdus și limba germană ca obiect de studiu); o școală primară superioară, „normală”, la Năsăud, în care, pe lângă limba română se preda limba latină și germană, în 1770 (școala aceasta a avut la început 2, apoi 3 și mai pe urmă 4 clase supraprimare); un institut militar la Năsăud, în 1784, destinat a pregăti subofițeri. Aceste școli erau singurele școli românești, pe acele vremuri, în nordul Ardealului. Din ele s-au ridicat mulți cărturari români, dar marele lor merit este că au pregătit cei dintîi învățători ai satelor din ținutul graniței. Toate aceste școli aveau însă în vedere, în primul rînd, pregătirea de cadre militare și administrative pentru graniță; masa mare a țăranilor din ținut rămînea fără știință de carte. Pentru a remedia acest rău, fruntașii grănicerilor, inimoși și cu dragoste de neam, au făcut intervenții la Viena și au cerut învoirea de a înființa școli primare în toate comunele grănicerești. Fiind și în interesul guvernului acest lucru, aprobarea s-a obținut și astfel, între 1826—1830 iau ființă școli primare naționale, sătești, în toate comunele militarizate. Pe lângă ele iau ființă, treptat, și cursuri complimentare pentru adulți. Aceste școli urmau a fi întreținute din veniturile comunelor, nu din fondurile regimentului. Și astfel, nevoiașii grăniceri ai comunelor, și muntoase și sărace, din ținut, se angajau ca din sărăcia lor să întrețină și școala, să plătească și învățătorii și să cumpere și manuale elevilor.

Învățătorul Ion Marian, cea dintîi personalitate școlară proeminentă în graniță, a fost numit director al acestor școli primare naționale nou înființate în ținut. Din 1834 este și director al școlii normale din Năsăud. Învățători la aceste școli sătești au fost numiți la început absolvenții ai școlii normale (primare, superioare) și ai institutului militar. Cum aceștia însă n-aveau nici o pregătire pedagogică, luminatul și energicul învățător I. Marian, absolvent al Pedagogiumului din Lemberg, inițiază, deschide și conduce, cu aprobarea Vienei, un curs pedagogic preparandial (1837), destinat special pregătirii de învățători pentru școlile sătești. Cursul dura 6 luni și funcționa pe lângă școala normală din Năsăud, condusă tot de I. Marian. Erau chemați a-l frecventa, absolvenții mai buni ai școlii normale, care astfel după 6 luni de curs erau numiți învățători la școlile sătești. Cursul, reluat în ficcare an, a fost singura și cea dintîi instituție care a pregătit învățători pentru graniță, timp de aproape 20 de ani (1837—1856). Printre absolvenții de seamă ai cursului, a fost și pedagogul Vasile Petri.

În 1851 regimentul s-a desființat. „Fondurile lui însă, acumulate din averile regimentului (păduri, pămînturi, clădiri, bani) au rămas ca proprietate comună a ținutului grăniceresc. Inimoși și înțelepți, și gîndindu-se mai mult la viitorul copiilor lor, grăniceri, năsăudeni nu și-au împărțit între ei aceste fonduri — așa cum au făcut alte regimente, ci au hotărît să le administreze ca atare și să le destineze exclusiv unor scopuri și acțiuni cultu-

Profesor de pedagogie și psihologie, dar în același timp și istoric și filolog, sosit la Năsăud, cercetează cu interes locurile, oamenii și viața lor, trecutul istoric al ținutului, instituțiile — școlare mai ales, și găsește multe motive de apropiere între Moldova sa și Năsăud : istorie comună, limbă și obiceiuri asemănătoare, firea oamenilor — blândă și echilibrată, — toate argumente pentru o

rale, menite a ridica ținutul graniței. Astfel : fondul de „aprovizionare” l-au destinat înființării și susținerii, în continuare, de școli în Năsăud, iar cel de „îmbrăcăminte” — unui fond de burse. Din care să fie ajutați și susținuți în școli copiii descendenți de grăniceri”. Din aceste fonduri s-au înființat și susținut în Năsăud: **Gimnaziul (1863)**, unde a făcut școală și G. Coșbuc (devenit azi liceul „George Coșbuc”), vestita **Preparandie** a lui Vasile Petri (1859—1869) și altele ; și tot din ele s-au acordat sute și sute de burse elevilor și studenților merituoși, descendenți ai grănicerilor. După înființarea școlilor primare naționale în toate comunele grănicerești, s-a simțit tot mai acut lipsa de învățători. Cei pe care-i promova cursul preparandial de 6 luni al lui I. Marian erau prea puțini și aveau o insuficientă pregătire pedagogică. Se simțea dar nevoia unei instituții moderne de pregătire a învățătorilor. Și în urma demersurilor făcute la autorități, se încuviințează înființarea în Năsăud a unui **Institut preparandial**, care a funcționat între anii 1859—1869, tot pe lângă vechea școală normală ca și cursurile pedagogice ale lui I. Marian. Cursurile institutului durau 2 ani și erau organizate și funcționau după cele mai moderne cerințe pedagogice ale vremii. Școala normală îi servea institutului preparandial drept „școală de muștră” (de aplicație) în care preparanzii făceau practica pedagogică.

Vasile Petri (1833—1905), ales pedagog al Ardealului, profesor de pedagogie la acest institut, a fost cea de a doua mare personalitate școlară a Năsăudului. Descendent de grăniceri, ca și I. Marian, după școlile din Năsăud urmează cursurile Pedagogiului de la Praga, timp de 4 ani. Dobîndind o solidă pregătire pedagogică, avînd și alese aptitudini didactice, ajunge sufletul preparandiei și inițiatorul unei puternice mișcări pedagogice în Ardeal. În activitatea sa pedagogică, profesează concepțiile celor doi mari pedagogi care au dominat școala europeană pînă în primele decenii le secolului al XX-lea : H. Pestalozzi și Fr. Herbart. În școală a luptat pentru promovarea unui învățămînt metodic (lecție. metodă, plan, etc.). A editat manuale didactice și a scos reviste pedagogice : **Magazinul pedagogic**, **Școala practică**, **Școala română**, în care este vădită aceeași preocupare pentru formarea măiestriei didactice a învățătorului. Școala organizată și îndrumată de el — institutul —, era ea însăși un model de urmat pentru preparanzi. Pedagogul V. Gr. Borgovanu, fost elev al lui V. Petri la Năsăud, își amintește : „După experiența mea de azi (1907) pot spune sincer că preparandia lui Petri era superioară școlilor normale de învățători de azi, în ceea ce privește pregătirea specială pedagogică a elevilor” (citat de S. Manoliu în **Icoana unei școli.** . . , pag. 170). În cealaltă latură a activității lui, în afara clasei, V. Petri s-a manifestat ca un aprig luptător pentru ridicarea materială și culturală a graniței, prin școli. În 1869, odată cu plecarea preparandiei la Gherla, activitatea de pregătire a învățătorilor în Năsăud se întreprinde, pînă în 1923, cînd firul se reia, prin înființarea Școlii normale de învățători (actualul liceu pedagogic), al cărui director și profesor de pedagogie, între 1924—1929, a fost Sandu Manoliu, cea de a treia mare personalitate școlară a Năsăudului.

ușoară naturalizare și identificare a sa cu istoria și oamenii locurilor adoptive.²

Așezat în fruntea școlii, și-a dat seama că e pus să ducă mai departe activitatea preparandială inițiată de I. Marian și continuată de V. Petri; a înțeles că munca pe care o va întreprinde va trebui să se integreze năzuințelor istorice ale localnicilor grăniceri: de ridicare a satelor. Știa de asemenea că majoritatea copiilor din școala sa sînt descendenți de grăniceri și că trebuie să-i crească în spiritul moralei lor tradiționale: omenie, dragoste de muncă și de tradițiile lor strămoșești. Aceasta-i opera pe care au făcut-o înaintașii, și el trebuia să continue munca lor.

Deși n-a fost nășăudean și grănicer prin naștere, și-a înțeles de la început sarcina ce i s-a încredințat și a reușit s-o ducă la bun sfîrșit, în chip strălucit.

După înfățișarea activității lui Vasile Petri,³ S. Manoliu comentează: „În toate aceste strădanii (ale lui V. Petri și ale altor grăniceri) se vede o singură dorință: „Granița și ținutul românesc să se ridice materialicește și culturalicește cît mai sus și cît mai înfloritor“ — iar subsolul adaugă: și astăzi nășăudenii cu suflet adevărat luptă pentru același ideal, bucurîndu-se la orice ridicare a Nășăudului cultural“.

S. Manoliu s-a considerat „un nășăudean cu suflet adevărat“ și a înțeles să lupte pentru același ideal ca și V. Petri, de aceea îl considerăm un urmaș și continuator al său. Prin întreaga sa activitate de director și profesor de pedagogie la școala normală, în cei de abia 5 ani (1924—1929) cît a funcționat, a desfășurat o muncă pedagogică și educativă ce-l situează la înălțimea înaintașilor săi. De aceea, cu el se adaugă cea de a treia mare personalitate la tripticul pedagogilor nășăudeni: **Ion Marian — Vasile Petri — Sandu Manoliu.**

PENTRU O PEDAGOGIE ROMÂNEASCĂ

În prefața anuarului său, scos în 1930, Sandu Manoliu își înfățișează concepția pedagogică care i-a orientat munca educativă desfășurată la conducerea școlii normale. La baza acestei concepții stă ideea necesității de a înfăptui în școală o **pedagogie românească** „în înțelesul unei educații făcute în spiritul și conform cu aptitudinile, cerințele și nevoile specifice ale poporului românesc“.⁴ Argumente pedagogice pentru acest „punct de vedere“, sînt :1. „Deosebit de individualitatea specifică fiecărui vlăstar, copiii din diferite regiuni, avînd cercul lor de reprezentări, aptitudini și pre-

2. A se vedea căldura și entuziasmul cu care înfățișează el viața și munca oamenilor de seamă ai graniței, în „Icoana unei școli...“.

3. În studiul „Un ales reprezentant al pedagogiei ardeleni: V. Petri“ din „Icoana unei școli“ pag. 169.

4. SANDU MANOLIU, „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, pg. 12.

ocupări, nu putem proceda uniform cu ei (s.n.) ; 2. — „însușirile, lipsurile și griile poporului românesc variază după ținut și regiune. Iar necunoașterea sau călcarea acestor trăsături și cerințe locale, duc la artificialitate, fie la înnăbușirea unui neam în dezvoltare“.⁵ Încât vor trebui întreprinse temeinice și variate cercetări locale, pentru cunoașterea specificului locului și regiunii — premiză pedagogică necesară, de la care să se pornească în acțiunea instructiv-educativă din școală. „Cercul de preocupări să izvorască și să se refere mai mult la viața și sfera de activitate locală. Osebit de aceasta, prețuirea comorilor locale e o datorie care servește ca un îndemn pentru fiecare intelectual de a încuraja, în orice colț al țării, asemenea preocupări și manifestări culturale regionale“.⁶

Nu trebuie să avem reticențe față de acest **regionalism cultural**, spune S. Manoliu, căci aceste manifestări asigură înflorirea ținutului. „Sinteza uriașă a culturii unui popor, avînd ca bază de creație năzuința și forța creatoare, vor izvorî din plămădeala sau mănunchiul feluritelor însușiri și manifestări culturale de-a lungul și latul țării. Geniul reprezentativ al culturii unui popor încarnează viu această sinteză uriașă. Cazul lui Eminescu este tipic“.⁷

Ideea aceasta a unei pedagogii românești era, de altfel, în spiritul vremii. Militau pentru ea pedagogi români de renume : S. Mehedinți, D. Gusti, Stanciu Stoian, I. C. Petrescu, etc.

S. Mehedinți, prin lucrările sale : „Școala poporului“, „Altă creștere“, „Coordonate etnografice : civilizație și cultură“, „Școala muncii“, repudiază pedagogia de împrumut de peste hotare, care nu ni se potrivește, și postulează o pedagogie care să țină seama de învățăturile pe care ni le dă etnografia ; să lupte pentru a păstra poporului ființa lui originală și a-l promova numai pe linia acestei originalități.

Dar această originalitate etnografică, pentru a putea fi promovată, trebuia mai întîi cunoscută. Sarcina cunoașterii ei și-o lua contemporanul lui S. Mehedinți — sociologul D. Gusti, care împreună cu Institutul de sociologie al Universității din București pe care-l conducea, și inaugurînd metoda **monografiei sociologice**, a întreprins în țară cercetări sociologice ale căror rezultate ofereau un material științific de mare valoare pentru elaborarea unei pedagogii românești.

Monografia sociologică îmbrățișează realitatea socială studiată — satul, — din toate punctele de vedere, iar rezultatele acestui studiu vor fi utilizate la adaptarea acțiunii educative a școlii la realitatea studiată. „Școala, zice profesorul D. Gusti, nu poate fi o instituție cu totul străină de mediul înconjurător, întrucît ea se

5. Ibid., Op. cit., pg. 12.

6. Ibid., Op. cit., pg. 11.

7. Ibid., Op. cit., pg. 11.

adresează unei realități cu totul precise, pregătind prin mijloace locale, care-i stau la îndemână, pentru o viață socială completă“.⁸

„Pedagogia individualistă, adaugă Stanciu Stoian, cerea în primul rând studierea sufletului copilului, și pe baza psihologiei infantile trăgea concluzii pentru educație. Drumul acesta, desigur, nu va fi niciodată cu totul abandonat; dar el trebuie completat. Trebuie să se pornească nu numai de la copil ca realitate psihică individuală ci și de la partea socială a vieții lui sufletești precum și, mai ales, de la viața socială ca o realitate înconjurătoare în mijlocul căreia el se dezvoltă. Într-un fel, mediul acesta de viață obștească formează și explică formarea personalității umane“ (s.n.).⁹

Avînd ca punct de plecare ideile pedagogice ale lui S. Mehedinți și D. Gusti, precum și instrumentul de cercetare sociologică pus la punct de D. Gusti — monografia sociologică, — în primele trei decenii ale veacului nostru s-a afirmat în pedagogia românească **curentul regionalismului și localismului educativ**, ai cărui teoreticieni au fost I.C. Petrescu, Stanciu Stoian și Apostol Culea. Și ei doreau să înfăptuiască o pedagogie care să plece de la realitățile social-economice ale poporului nostru. Argumentele erau aceleași: „O legătură a cetățeanului român cu gîlia strămoșească nu se poate realiza decît prin cunoașterea temeinică și prin iubirea urmelor concrete lăsate de generațiile trecute în localitatea și regiunea în care trăiește. Numai o legătură strînsă cu natura și cultura locală poate stimula forțele creatoare ale tinerei generații. Și acest țel, pe care școala trebuie să-l urmărească, nu-l poate atinge decît printr-o educație regională“.¹⁰

Aplicarea în practica școlară a acestor idei nu s-a făcut decît sporadic și parțial. Totuși S. Manoliu le-a îmbrățișat și a lucrat în spiritul lor; — ce-i drept însă, în **spiritul, nu în litera lor**, căci ele nu pătrunseseră nici în legislația școlară, nici în programă“.¹¹

Se înscrie pe această linie, în primul rând, valoroasa sa muncă de cercetător al unor fenomene de cultură locală, ca acelea ale căror rezultate le-a publicat în „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, partea I, „Istorică“. Cercetările sale de aici cuprind, în primul rând viața și activitatea unor oameni aleși ai Năsăudului: **Vasile Petri**, grănicer, profesor de pedagogie, sufletul vechii preparandii din Năsăud — cea dintîi școală de formare de învățători pentru Graniță („Un ales reprezentant al pedagogiei ardeleni); **Solomon Haliță**, grănicer și el, profesor de pedagogie la Galați și Bîrlad, și mîna dreaptă a lui Spiru Haret; unul din inițiatorii înființării școlii normale, susținătorul ei toată viața și donatorul, către această școală, a întregii sale biblioteci („Un om și o energie: Solomon Haliță“); **G. Coșbuc**, marele grănicer care a

8. D. GUSTI, *Sociologia militans*, pg. 82.

9. STANCIU STOIAN, *Din problemele localismului educativ*, pg. 24.

10. I.C. PETRESCU, „Regionalism educativ“, pg. 68—69.

11. Este necesar a se menționa că „Regionalismul educativ“ a lui I.C. Petrescu a apărut în 1931. iar „Din problemele localismului educativ“ a lui Stanciu Stoian, în 1932 — deci atunci cînd Sandu Manoliu nu mai era. Însemnează că el s-a pus de acord cu privire la aceste orientări educative cu mai vechii: S. Mehedinți și D. Gusti.

învăţat şcoală tocmai în localul în care funcţiona sub S. Manoliu şcoala de aplicaţie („Obîrşia şi spiţa neamului Coşbuc“). A mai cercetat trecutul şi activitatea şcolilor năşăudene : — „Din zilele grele ale preparandiei“ ; „Încercări pentru aducerea preparandiei la Năşăud“ ; „Noua şcoală normală“.

Partea „Istorică“ mai cuprinde şi alte colaborări, ale unor aleşi intelectuali grăniceri din Năşăud, astfel : V. Bichigean : „Năşăudul, centru şcolar ; Virgil Şotropa : „Vechea preparandie năşăudeană“ . În această ordine de preocupări S. Manoliu scrie studiul „Năşăudul şi viaţa lui“, care deschide „Istorică“.

Preocuparea de „scormonire a trecutului şi a tot ceea ce interesează viaţa străvechiului ţinut năşăudean“ (S.M.) e veche la Năşăud. Aici apare, încă din 1924, revista istorică şi culturală „Arhiva someşană“, care are tocmai această preocupare. S. Manoliu n-a făcut decît să se integreze, prin cercetările sale, tradiţiei locale, evident, nu atît cu intenţii şi preocupări de istoric, cît cu acelea de pedagog.

Trebuie făcută aici o remarcă, privind stilul şi tehnica muncii ştiinţifice a cercetărilor făcute de S. Manoliu, atît în studiile de istorie şi cultură locală, cît şi în acelea privind istoria pedagogiei ţinutului. Ceea ce uimeşte citind aceste lucrări ale sale, este bogăţia documentării bibliografice. În unele cazuri, enumerarea titlurilor de la subsolul paginii are o extindere mai mare decît textul de deasupra. De pildă, la istoria Regimentului II de graniţă, sînt indicate 18 titluri bibliografice ; la studiul privind istoria Năşăudului — 16 ; la istoria relaţiilor Năşăudului cu Moldova — 11 ; pentru înfăţişarea vieţii lui V. Petri, bibliografia e împărţită în 5 grupe de surse : indicaţii autobiografice, indicaţii bibliografice, acte. etc. Bibliografia cercetată şi indicată de el epuizează, literalmente, bibliografia existentă a problemei.

E uşor de imaginat cîte sute de ore va fi inspirat el praful de prin arhive şi biblioteci, şi cîtă energie a risipit din sănătatea lui puţină, pentru a scoate la iveală un adevăr, pentru a oferi generaţiilor viitoare un argument de mîndrie naţională, şi pentru a ne da tuturor un exemplu de onestitate ştiinţifică. Dimensiunea şi valoarea muncii sale de cercetător al istoriei culturii locale nu poate fi apreciată decît prin prisma convingerii sale adînci că munca sa se aliniază acelelea a înaintaşilor localnici pe care i-a cercetat şi studiat, întru ridicarea generaţiilor de urmaşi.

Toate aceste cercetări, destinate a pune în lumină „comorile locale“ cum le spunea el, demonstrează contribuţia Năşăudului la cultura naţională şi oferă tinerelor generaţii ale ţinutului exemple de urmat, motive de mîndrie cu înaintaşii — şi în ultima analiză, lecţie de patriotism.

Cu această „Istorică“ a sa, S. Manoliu a contribuit cu o admirabilă pagină la scrierea istoriei pedagogiei Năşăudului şi totodată, indirect, la scrierea unei alte pagini, de pedagogie românească, avînd semnificaţie de îndemn : — să ne cunoaştem comorile locale!

În școală, cu elevii, a inițiat și o muncă de educare și instruire în acest sens : prin anii 1928—29, ca să ne dezvolte gustul și interesul pentru cercetarea și cunoașterea realităților sociale locale, în vederea ajustării școlii la realitățile satului, — și pentru a ne iniția în cercetarea sociologică — monografică, a elaborat un chestionar de cercetare a satului nostru, destinat a orienta investigația învățătorului către aspecte de interes pedagogic, educativ și școlar.¹² Ni l-a dat tuturor, ne-a explicat importanța muncii noastre, ne-a dat indicații privind tehnica cercetării și ne-a cerut ca în vacanța de vară să-l completăm. Din completarea datelor chestionarului, rezulta o **monografie pedagogică a satului** în care ne-am născut, punându-se în evidență contribuția factorilor de mediu (economic, biologic și igienic, socio-cultural și școlar), cu influență educativă asupra copilului. Chestionarul ne îndruma să fim atenți în deosebi la problemele cu tangență pedagogică : cum e privită școala de către săteni ; eficiența ei în complexul realităților social-economice ale satului ; frecvența elevilor ; cum sînt priviți învățătorii de către săteni ; ce activitate desfășoară ei (școlară și extrașcolară) ; ce probleme social-educative nu sînt rezolvate în sat și ce-ar trebui să se facă în acest sens ; ce-aș face eu, în școală și în sat, dacă aș ajunge învățător în satul meu?

Ne-am antrenat în această muncă nouă cu o firească stîngăcie și fără îndoială că rezultatele cercetărilor noastre n-au fost cele mai rugoros științifice ; dar prin munca aceasta, interesantă și cu totul nouă pentru noi, ne-am însușit o nouă optică asupra satului natal. Ne-am dat seama că satul copilăriei noastre, cu lumea lui nesfîrșită de bucurii și minuni, poate deveni obiect de cercetare științifică. Coborîndu-l din „orizontul misterelor“ (Blaga), am încercat să ne apropiem de el cu alți ochi și să-l privim prin prisma indicațiilor din chestionar.

Am citit în clasă multe din aceste monografii ale noastre și le-am discutat împreună cu profesorul. Și am descoperit, spre uimirea noastră, că lumea satelor, cu problemele și realitățile ei, variază de la o regiune la alta. Am aflat cît de mult se deosebesc realitățile satelor din Oltenia ori Muntenia, de cele din Ardeal, ori mai aproape, de cele din județul nostru. Ne-am dat seama că satul nostru, pe lîngă lumini, are și umbre ; are și răni ce trebuiesc vindecate. Îndrumați de profesor, am ajuns să vedem adevărată nevoia adaptării muncii pedagogice la specificul locului și regiunii ; ne-am convins de justetea tezei pentru care milita el, că avem nevoie de o pedagogie croită pe măsura nevoilor și realităților noastre, nu împrumutată de la străini — o pedagogie românească.

Extinzînd munca noastră de proaspeți și entuziaști sociologi, am adunat și adus din toate ținuturile de pe unde ne-a adunat școala, costume naționale și obiecte de uz casnic ; am cules folclor :

12. Un astfel de chestionar a elaborat și Stanciu Stoian, pe care l-a publicat în „Din problemele localismului educativ“ ; a apărut însă deabia în 1932, deci la 3 ani după cel al lui S. Manoliu.

basme, legende locale, proverbe și zicale, poezii și cântece, descrierea obiceiurilor locale, etc. și am înjghebat la școală un mic muzeu etnografic.

Importanța de studiu deosebită dădea S. Manoliu pedagogiei și educației populare, practică de săteni. Ne cerea să cercetăm și ne îndruma să descoperim concepția pedagogică și procedeele educative practicate în educația în familie, cu rezultate atât de remarcabile în creșterea copiilor : omenie, decență, bun-simț, hărnicie, caracter. În multe din lucrările noastre, date ca temă pentru acasă, ni se cerea să descoperim sensuri pedagogice în folclorul local : proverbe, zicători, maxime. Nu neglijam a ne preocupa și de greșelile educative de la sat ; o temă permanentă de discuție la orele noastre, era aceea a ingnoraței și a analfabestimului la sate.

Li se poate acorda valoare de cunoaștere sociologică și de pedagogie românească și nenumăratelor deplasări în propaganda culturală, făcute cu elevii școlii în aproape toate comunele din județ, unde, pe lângă acțiunea de culturalizare, ei au cunoscut nemijlocit o mulțime de aspecte social-economice și pedagogice ale satelor vizitate. Pot fi de asemenea apreciate la cota aceluiași valori, excursiile în satele și la casele memoriale ale lui Coșbuc, Rebreanu, Ion Pop Reteganu — prilej cu care elevii au cunoscut alte realități cu semnificație etnografică, sociologică și pedagogică.

Toată munca desfășurată de S. Manoliu în această direcție a constituit pentru noi o lecție de pedagogie socială și de sociologie pedagogică, nescrisă în programă, dar cu atât mai valoroasă.

Orientarea sa către o pedagogie socială se vede și dintr-o observație pe care o face la un carnet școlar, apărut în preajma anului 1930 : „Carnetul are multe mici lacune și cursuri, dintre care spicuiem : mediul fizic, economic și moral al satului, avînd o influență de multe ori covârșitoare asupra formației sufletești a copilului, trebuia indicat. Sociologia nu e o știință în vînt”.¹³

S. Manoliu detesta „străinismul în pedagogie” cum îl numea el, și s-a devotat în toți anii cît a servit ca profesor și director, ideii de a înfăptui o pedagogie românească.

EDUCAȚIA — SCOP, INSTRUCȚIA — MIJLOC !

Formularea din titlu este herbartiană și reprezintă axa didacticei adoptată oficial în școala și pedagogia românească, între cele două războaie. A fost adoptată și de S. Manoliu, dar cu un remarcabil și curajos spirit critic față de deformările la care ajunsese.

Dacă el îmbrățișa cu convingere ideea caracterului educativ al învățămîntului, respingea degenerările în „învățămîntul papagalicesc” cum îl numea el, în care termenii imperativului herbartian își schimbaseră ordinea și locul : în loc ca instrucția să rămîna mijloc de formare și de educare, practica din școala vremii punea mai

13. S. MANOLIU, Op. cit., pg. 484.

mult preț pe cantitatea de cunoștințe. Dovadă programele școlare, prea încărcate. dovadă „sistemul notărilor catalogare pe obiecte, unde se apreciază numai cunoștințele înmagazinate, ca borcanele la spițerie”.¹⁴

S. Manoliu afirma cu toate prilejurile primatul educației asupra instrucției. Cunoștințele în sine, zicea el, fără priceperea de a le ști folosi la nevoile practice, și mai cu seamă, lipsite de virtutea de a antrena, în asimilarea lor, dezvoltarea proceselor psihice, morale mai ales. sînt lipsite de valoare. Dacă instrucția nu poate contribui la formarea personalității morale a elevului, nu justifică efortul școlii de a o face. Or, practica școlară a deplasat accentul de pe educație pe instrucție, separîndu-le. Latura educativă e ignorată; elevilor li se cere să aibă doar cunoștințe, evaluate cantitativ în catalog. Nota, expresie aritmetică a acestei cantități, nu cuprinde și nu dă nici o indicație asupra personalității elevului: interese, aspirații, aptitudini, caracter. Ea nu este și nu poate fi un diagnostic al întregii personalități a elevului, cum ar fi de dorit — și mai cu seamă, nu dă nici o indicație privind posibilitățile de dezvoltare viitoare a examinatului; n-are nici valoare prognostică. Iată de ce repudia el notele și cataloagele, considerîndu-le o denaturare tipică a herbertianismului și a imperativului pedagogic formulat de creatorul lui.

Orientarea sa către o pedagogie socială, de care am mai făcut mențiune, și care pleca de la studierea mediului social în care trăia copilul, nu l-a împiedicat să aprecieze și valoarea unei pedagogii experimentale, care pleca de la altă realitate ce trebuia studiată: copilul. Așa se face că, la apariția „carnetului școlar” menționat, alcătuit de un alt pedagog al vremii, D. Theodosiu, se bucura sincer fiindcă, pare-se, carnetul era un fel de fișă psiho-pedagogică care „încearcă să oglindească, fizicește și sufletește, puterile, însușirile, aptitudinile și evoluția fiecărui copil, an de an”, — informații „de cea mai mare utilitate pentru cunoașterea adevărată a copilului și a tînrului, în vederea orientării profesionale nimerite”.¹⁵

„Este, scrie el în notițele asupra carnetului amintit, vrednică de toată lauda încercarea de a sfărîma inertă rutină a practicii cataloagelor școlare. Adevărate rebusuri, cataloagele școlare, cu notările lor „precise” matematice, — după aritmetica de valori a fiecărui profesor —, sînt parcă anume făcute pentru a ignora și devia cunoașterea adevărată a însușirilor unui individ, a vocațiunii și posibilităților sale viitoare”.¹⁶ El visa dar, înlocuirea cataloagelor și matricolelor, cu o fișă psiho-pedagogică, care pe lîngă diagnosticarea științifică și obiectivă a nivelului de dezvoltare psihică a copilului, să dea indicații asupra particularităților individuale și asupra posibilităților sale de dezvoltare în viitor. Să recunoaștem că aceasta este o idee îndrăzneată, de pedagog vizionar, — care de

14. Ibid., Op. cit., pg. 12.

15. S. MANOLIU, op. cit., pg. 483.

16. Ibid., op. cit., pg. 483.

abia în zilele noastre începe să prindă teren și să fie îmbrățișată în unele țări.

Deși conștient cu această atitudine teoretică față de cataloage, S. Manoliu le-a menținut totuși în școală, fiindcă erau obligatorii ; personal însă le-a redus simțitor funcția. El nu nota în cursul trimestrelor decît extrem de rar. Înlocuise notările cu observarea curentă, zilnică a elevilor săi, în toate manifestările lor ; iar media trimestrială pe care o punea, condensa în sine sinteza evaluărilor sale pe toate dimensiunile psihice avute în vedere. Ea reprezenta un coeficient de personalitate cu valențe multiple : cunoștințe, gîndire, motivație, stil de muncă intelectuală, aptitudini creatoare, caracter, etc. Era un indicator cu care îți găseai singur rangul în baremul clasei.

Obseverea lui, în activitățile de clasă, ne urmărea îndeosebi la elaborarea lucrărilor scrise și în discutarea lor. Pentru că S. Manoliu avea obiceiul ca după fiecare lecție de limba română, pedagogie ori psihologie, să ne dea pentru acasă o lucrare scrisă aplicativă, cu subiect legat de tema lecției tratate în oră. Subiectele erau variate și urmăreau nu atît fixarea cunoștințelor, cum se practică de obicei, cît exploatarea capacității noastre de a le adînci și de a opera cu ele în situații indicate de subiectul lucrării. Tratînd aceste subiecte, adeseori eram puși să rezolvăm situații cu semnificații etice, pedagogice ori de psihologie ; să luăm atitudini, să emitem păreri, să participăm adică postural la aceste situații. Or, toată această conduită mentală și afectivă, mărturisită de noi cu naivitate în lucrări, dădea profesorului prețioase indicații referitoare la profilul nostru psihic.

La sfîrșitul trimestrului ne aduna caietele, le ducea cu sine acasă și le citea. Presupun că-i făcea plăcere să le citească. Din curiozitate de psiholog. Cîte caiete, tot atîtea individualități, tot atîtea moduri de a gîndi și înțelege lucrurile, de a rezolva situațiile date. Lucrările noastre deveneau pentru pedagogul care vroia să ne cunoască, documente de atestare a diferitelor variabile psihice ; adevărate teste de personalitate. De aceea ne și nota, aceste caiete. Din ele culegea și informații privind eficiența lecțiilor sale : își dădea seama ce știm, cît știm, cum știm, și mai cu seamă cum știm aplica, asocia, integra cunoștințele dobîndite într-un sistem.

Cînd ne rămînea suficient timp în oră, cîte un elev era chemat să-și citească lucrarea în fața clasei. Pentru noi aceste lecturi erau un un prilej de a ne asculta și cunoaște reciproc, de a ne compara unii cu alții ; pentru profesor, prilej de a ne cunoaște și mai bine particularitățile individuale, după felul de a ne manifesta în participarea la discuții. Și astfel, S. Manoliu ajunge să ne și cunoască, și să afle și ce știm. Din toate aceste observații curente el își făcea despre fiecare dintre noi o imagine corectă și completă. La sfîrșitul trimestrului ne putea pune în catalog nota care ne evalua exact ; și nu greșea niciodată.

El încerca să ne cunoască, să ne urmărească evoluția, formarea personalității și pregătirea profesională ; și nota în catalog putea valora ceva doar în măsura în care dădea indicații asupra tuturor acestor aspecte. Și-apoi, el nu urmărea să ne cadă, să ne elimine prin corigență ori repențenție, situație în care notele obținute pot hotărî situația elevului ; el voia să ne formeze pe toți învățători buni, și în această perspectivă nota nu avea prea mari rosturi.

Pentru a face și pe părinții elevilor atenți la primatul educației, și pentru a-i ține la curent cu acest aspect al dezvoltării copilului, S. Manoliu obișnuia să trimită părinților, acasă, la fiecare sfârșit de trimestru și de an, o **Situație școlară**, cu notele obținute. În dreapta rubricii cu note, foaia avea un spațiu larg, gol, „observații”. În acest spațiu făcea el o scurtă caracterizare privind aspectul educațional al elevului ; o informație care pentru părinți era mai edificatoare decât notele.

Uneori, rareori, ne punea notă în catalog și în oră. Nota dată însă nu ne era comunicată. Era o informație pentru el, nu pentru noi. Grijă noastră era să citim ce ni se cerea, să facem ce ni se indica, pentru că nota lui cuprindea toate aceste aspecte. În practica lui didactică, nota avea rosturi formative.

Pe lângă rosturile arătate, lucrurile scrise practicate la disciplinele lui S. Manoliu, au avut și alte consecințe pozitive asupra pregătirii noastre : însușirea unui limbaj literar, formarea unui stil și a unei ușurințe de exprimare în scris, deprinderea unei ortografii corecte.

Și încă un procedeu didactic prețios la S. Manoliu : după ce ne citea lucrările, își făcea observațiile în scris, la sfârșitul caietului : cu creion roșu, scrise în diagonala paginii. Ele se refereau și la conținut, stil, limbă, estetică, ortografie, dar mai cu seamă la trăsăturile noastre de personalitate, pe care le descifra din reacțiile, atitudinile și părerile mărturisite. Făcea aprecieri și asupra **aptitudinilor** ce ni se ghiceau, asupra progreselor realizate, asupra lipsurilor ce mai aveam, — în general asupra stadiului de formare educativă în care ne găseam.

Admirabil procedeu ! Câtă importanță dădeam noi acestor observații ! Cât de mult ne afectau ! Le citeam și răsceam, le adânceam înțelesul, meditam asupra lor și le purtam în minte tot timpul : ele deveneau un adevărat sistem de referințe pentru întreaga noastră activitate școlară. Și azi îmi amintesc de unele din observațiile pe care mi le-a făcut pe caiet acum 45 de ani ! Se poate găsi un mai minunat procedeu de educație prin instrucție ?

Încă un amănunt care ilustrează prioritatea pe care o acorda S. Manoliu educației. Noi n-aveam manuale de psihologie și pedagogie. Apăruse într-o vreme un manual de pedagogie, o traducere, editată de Casa Școalelor, dar n-au ajuns în clasa noastră decât 3—4 exemplare, pe care de altfel nu le citea nimeni. S. Manoliu nici nu

ne cerea acest lucru. Manualul era greoi, nesistematic, inaccesibil. Noi ascultam prelegerile profesorului, ne copiam în caiete schemele pe care ni le făcea la tablă, elaboram regulat lucrările scrise pe care ni le dădea și citeam bibliografia indicată în lecție. Învățarea la el nu însemna memorare, ci înțelegere, convingere și priceperea de a aplica cele însușite în practica pedagogică. Nici n-aveam de altfel ce memora. Schema pe care ne-o dădea era destinată înțelegerii, nu memorării. Și **învățare**, la el, mai însemna ceva : dragostea de carte, interesul pentru probleme, deprinderea de a căuta în bibliotecă.

S. Manoliu a fost nevoit să adopte în școala sa didactică oficială, adică didactica neoherbartiană, așa cum ne-au transmis-o urmașii lui Herbart, T. Ziller și W. Rein. Manualele noastre oficiale de metodică și didactică, aprobate de minister, erau alcătuite după modelul lor. Firească ar fi fost dar, ca el să ne învețe această didactică aidoma și pe noi. S. Manoliu însă era împotriva oricărui șablonism metodic. A acceptat drept firească necesitatea păstrării unor momente succesive în lecție, pentru că ele erau motivate de logica formării cunoștințelor la elevi și de psihologia învățării ; dar el lăsa elevilor practicanți, la practica pedagogică, libertatea de a avea inițiativa creatoare, de a se abate de la șablonul herbartian, în funcție de obiectul la care se făcea lecția, de subiect, de clasă, tipul lecției. Totul era să se poată motiva pedagogic inițiativa. Orice lecție, ne spunea el, trebuie să-și propună să transmită și cunoștințe, dar să contribuie și la formarea elevului. Metodica lecției urmează dar să fie suplă și să se adapteze lecției de predat, pentru a îndeplini ambele obiective. **Încît, principiul didactic trebuie formulat astfel : metoda în funcție de lecție, nu orice lecție după aceeași metodă !**

În ceea ce privește cunoștințele de transmis, S. Manoliu pretindea practicanților câteva lucruri pe care el le considera de o importanță deosebită : lecția să comunice lucruri **esențiale**, în chip **sistematic**, să fie **intuitivă** și să îndrume elevii în formarea priceperii de a **aplica în practică** cunoștințele date.

În ce privește latura formativă a lecției : el considera o lecție reușită, în primul rînd, atunci cînd subiectul ei era valorificat educativ, cînd se încadra deplin în cerința : educația — scop, instrucția — mijloc !

În privința nevoii de a utiliza material didactic în lecție, era extrem de exigent. Principiul său era : nici o lecție fără material didactic ! A căutat să ne convingă despre necesitatea unui învățămînt intuitiv, în lecțiile de pedagogie, și ne-a format priceperea de a ne confecționa o mare parte din acest material, în activitatea desfășurată la atelierul de lucru manual al școlii. S-a inițiat pentru noi, și a funcționat în afara programei, un curs de împaiat ;

și am făcut la școala de aplicație un adevărat muzeu de științe naturale cu animalele împăiate de noi. Un învățământ educativ trebuie să fie intuitiv ! — ne îndrăgim el ; altfel devine abstract și papagalicesc.

Fervent adept al intuiției active, ne îndrăgim : în perceperea și observarea lucrurilor și fenomenelor, elevul trebuie să fie activ : să participe la cunoaștere, lucrînd cu obiectul ; să-i stîrnim interesul pentru acel lucru ; să trăiască stări afective legate de el, și dacă-i posibil, tendințe și acțiuni. Această intuiție activă face ca învățămîntul să fie educativ.

Consecvent cu imperativul priorității educației asupra instrucției, S. Manoliu înfăptuia el însuși dezideratul acestei teze, în lecțiile făcute cu noi, cei mari.

... Îl așteptam la oră cu nespusă plăcere, pentru că imaginea lui nu ne era asociată cu aceea a notei ; și-apoi pentru că expunerile lui ne ofereau bucurii intelectuale necunoscute : ne ridicau din cotidianul vieții înguste de școlar fără orizont și fără experiență de viață — și ne plimbau în lumea unor idei nebănuite de noi pînă atunci. Intra în clasă fără manual și fără notițe și-și începea lecția. De unde o întrerupsese data trecută. Fără verificarea lecției trecute, fără ascultare. La tablă nota doar schema lecției. Căci fiecare lecție era prinsă într-o schemă sinoptică, de obicei în spațiul întregii table. Cuprindea în ea numai esențialul din conținutul lecției ; dar acest esențial se construia în schemă treptat, sub ochii noștri, realizînd un sistem de idei prins în acolade, linii furcate și sublinieri ; punea în evidență raporturile de ordinare a noțiunilor, ierarhii, clasificări, cronologii și nume proprii.

Nu puteai distinge în prelegerile lui nici o schemă metodică care să-l rețină la șablon ; era călăuzit numai de o intenție : cunoștințele transmise să se integreze în mintea noastră, apercetiv, în sistemul conceptelor anterioare, — și să facă ca această sămînță a ideii comunicate să opereze în psihicul nostru efectele educative : să convingă, să determine atitudini, să stîrnească stări afective și să declanșeze tendințe. . .

Așa înțelegea el rolul instrucției, ca mijloc de înfăptuire a educației.

La realizarea funcției educative a instrucției îl ajuta și uimitoarea lui aptitudine de a expune. Avea o voce blîndă, caldă, cu infinite nuanțe de expresivitate. Expresivitatea vocii îi era însoțită de aceea a mimicii și a gestului. Încît, ascultîndu-l, îți venea în minte versul lui Vlahuță : „Ca-n basme-i a cuvîntului putere. . .“.

Vorbea încet, molcom și calm, fără ezitări, fără reveniri, dar cu dese sublinieri în glas, cu pauze semnificative, cu interogări și exclamări, cu o incomparabilă putere de sugestie și convingere.

Îl ascultam vrăjiți toată ora, mimându-i inconștient expresia feței, trăindu-i sentimentele de care ne contaminam și însoțindu-l peste tot, cu recunoștință, în lumea prin care ne purta. Ce „fixare” și ce „ascultare” se putea face la o astfel de lecție ?

... Clopoțelul suna și noi nu-l auzeam ; profesorul își termina lecția și pleca — și noi ne continuam vrăjiți reveriile, — nesfârșite variații pe tema lecției ascultate, pînă venea o altă oră. . .

EDUCAȚIA MORALĂ

Axa întregii activități educative desfășurată de S. Manoliu în școală, a fost înfăptuirea moralității ca ambianță în școală și educarea morală a elevilor în procesul de învățămînt.

Asigurarea unui climat moral în școală, de la oamenii de serviciu pînă la profesori și director, a fost grija lui cea dintîi. Și a reușit s-o facă. Se bucura de un prestigiu imens printre toți cei cu care lucra, pentru că putea oferi exemplul său personal ; de aceea a reușit să înfăptuiască și să mențină această ambianță. În toți anii școlarității mele nu s-a întîmplat niciodată să văd, ori să aud vreo faptă de o moralitate îndoielnică, comisă de vreun profesor, institutor, pedagog, ori dintre cei din personalul administrativ al școlii. Vor fi avut și ei păcatele lor, dar noi nu le-am cunoscut. Toți, pînă la unul, au putut servi elevilor drept exemplu moral, de la ținută și limbaj, la conduită.

Această ambianță a constituit, fără îndoială, întîia din premisele înfăptuirilor educative morale, în rîndul elevilor. Cea de a doua a fost procesul de învățămînt însuși : lecțiile și instituțiile educative ajutătoare școlii, care organizau viața elevului în forme cu valoare de experiență morală.

Adept al unei pedagogii sociale, S. Manoliu a înțeles să crească pe viitorii învățători în concepția moralei străbune, a cărei expresie este **omenea**. Trăsăturile pe care le deslușea el în acest concept erau multe și alcătuiesc idealul moral în pedagogia tradițională a poporului nostru : umanitarism, înțelegere simpatetică față de semenii, — expresie a solidarității umane cu omul de lîngă tine, ajutor reciproc, corectitudine și cinste, sollicitudine, etc. Cultivarea acestor trăsături la adolescenți, cum eram noi, cere din partea educatorului o acțiune formativă îndreptată în două direcții : a conștiinței și a conduitei. Componenta interioară, a conștiinței, adică noțiunile, sentimentele și atitudinile — în ultimă analiză convingerile morale, se străduia să ni le formeze în procesul de învățămînt. În toate lecțiile ce puteau servi acestui scop, punea în evidență aspectul etic al lucrurilor. La orice lecție de limba română, pedagogie ori psihologie, se evaluau etic oamenii, ideile, faptele lor. Ce analiză etică am făcut la ora de istorie a pedagogiei, cu prilejul lecției despre Socrate ! Numai după ce am cunoscut pilda vieții lui, comentată în oră, am înțeles ce însemnează demnitate omenească, principialitate, simț civic.

S. Manoliu avea o deosebită admirație pentru H. Pestalozzi îl iubea pentru că în cursul întregii sale vieți s-a lăsat călăuzit de omenie ; pentru că și-a iubit copiii, școala și oamenii în mijlocul cărora a trăit și pentru care a trăit ; pentru că pilda sa ca nimeni altul imaginea educatorului de vocație : apostolul. Într-una din sălile școlii de aplicație se afla un tablou mare, reprezentând o scenă de la Neuhoof : pedagogul în mijlocul copiilor. Scena, foarte expresivă, ilustra cea mai importantă dintre trăsăturile educatorului de vocație : dragostea de copii. Și tabloul avea acolo semnificația unui memento pentru noi toți practicanții.

Convingerile sale privind valoarea etică a unor alese personalități ale culturii umane, a ținut să le comunice, nu numai elevilor săi, ci și publicului mare născădean, în conferințe publice. Iată câteva din aceste titluri : „Viața și pilda înțeleptului Socrate“ ; „Pestalozzi, pedagogul celor necăjiți“ ; „Suferința și geniul lui Beethoven“, etc. Pentru publicul mare al orașului a mai ținut și alte conferințe, tot cu subiect etic : „Indemnul firii morale“ ; „Lupta dintre bine și rău“, etc.

În lecțiile sale S. Manoliu recurgea des la exemple. Noțiunile morale sînt abstracte, și pentru niște adolescenți de la țară, cu puține lecturi și cu și mai puțină experiență de viață, — greu de însușit. Făcea dar, ca drumul însușirilor să înceapă cu reprezentarea morală, care plasticiza conceptul. De aceea recurgea la concretizări, utilizînd în primul rînd exemple din bogatele sale lecturi. Exemplifica totul. Orice concept ori însușire morală era imediat ilustrată cu o întîmplare, cu o faptă, cu un personaj din literatura universală. Exemplifica des cu personaje din Shakespeare și cu episoade din viața oamenilor mari ai istoriei culturii : Fr. Nansen, B. Franklin, J. Fabre, L. Pasteur, B. Pallas — deveneau purtători ai unor însușiri morale deosebite. Și de fiecare dată cînd ne vorbea de unii din ei, ne recomanda și cartea în care-i puteam citi viața. Așa am prins gust pentru biografiile oamenilor aleși. Volumele I—II ale lui I. Simionescu, „Oameni aleși“, circulau din mîină în mîină. Alteori ne citea chiar el, în oră. Nu voi uita niciodată cît de mult ne-a impresionat lectura nuvelei „Aliuță“ de N. Gane, prin care profesorul dorea să ne exemplifice atunci **credința și devotamentul** — noțiuni de care fusese vorba într-o lecție de psihologie. Altădată ne-a citit „O făclie de paști“ de I.L. Caragiale. Lecțiile erau alese după nevoile lecției de psihologie și pedagogie, pe care erau chemate să le illustreze. Fiecare din personajele lecturilor aduse ilustra plastic o trăsătură, lăsa în mintea noastră o reprezentare morală. De cele mai multe ori nu monetam în oră lecturile făcute : fie că n-aveam timp, fie că dînsul nu considera necesar acest lucru. El era un mare artist al lecturii, ca și al expunerii orale de altfel. Interpretarea personajelor, în lectură, o făcea cu atîta măiestrie, încît din mimica vocală, din gestică, noi sesizăm cu ușurință atitudinile morale ale lectorului față de personaje, situații, fapte — și acest lucru făcea inutilă orice analiză.

Zilele în care ne citea, erau pentru noi sărbători. Îl urmăream cu sufletul la gură, minunându-ne cum poate cineva citi atât de frumos. De-abia când l-am auzit pe dînsul citind, am aflat ce însemnează cu adevărat a ști să citești. Și din momentul acela m-am străduit să învăț și eu această artă. Mi-am dat seama atunci că cine nu știe citi și povesti, nu poate fi educator bun. Comunicarea afectivă cu clasa, puțința de a sugera clasei sensuri și atitudini morale, nu se poate face decît printr-un real talent de a expune și de a citi.

După lectura în clasă, urma neapărat lucrarea pentru acasă, în care încercam să descurcăm sensurile etice ale narațiunii. Uneori, când aveam timp, citeam cîte una din lucrările noastre, în clasă. Atunci ne ajuta el să înțelegem și să vedem binele și răul. A fost unul din valoroasele procedee pedagogice practicate de S. Manoliu în educarea conștiinței noastre morale : ne-a ajutat să ne fixăm sensul unor noțiuni etice și să ne construim de timpuriu un sistem de valori morale. Din această practică a lui am înțeles eu sensul conceptului herbartian de **învățămînt educativ** : era învățămîntul pe care-l făceam noi, în care ideile nu-s memorate, ci regîndite, adoptate, însușite și integrate în propriul nostru sistem de a gîndi ; ideile pentru care ți-ai dat adeziunea.

Același lucru ni-l cerea S. Manoliu să-l facem și noi, ca practicanți, la școala de aplicație : să deslușim în lecție sensul ei moral, să găsim drumul către sufletul copilului și să-l determinăm să adere la ideea morală pe care i-am propus-o.

În educarea omeniei S. Manoliu a început cu practica ei, în școală. Elevii erau tratați cu omenie, de către toată lumea : nici bătaie, nici injurii, nici epitete. Atitudine umanitară a manifestat școala față de elevii săraci, ai școlii normale și ai școlii de aplicație, cărora, prin comitetul școlar, li se distribuiau periodic haine, încălțăminte, scutire de contribuții în alimente la internat, etc. ; față de elevii orfani de război, care în anul școlar 1927/28 totalizau 144 din 293, pe care i-a îngrijit și ocrotit, asemeni antecesurului său de la Stans și Yverdon, Pestalozzi ; față de elevii săraci de la școala de aplicație, care primeau masa de prînz gratuit, la cantina școlii.

Pentru noi, cei ce veneam de pe la școlile sătești, cu puțină învățătură, fără o limbă literară, fără deprinderi de muncă intelectuală, S. Manoliu a organizat o adevărată asistență pedagogică : a instituit în clasă **meditatori**, elevi din clasele mai mari, care învățau pe cei mici să învețe ; **mentori**, dintre profesori, care făceau oficiul de azi al diriginților, învățîndu-ne cum să ne purtăm în lume și în școală. Și toate acestea erau acțiuni pornite din inițiativă personală, destinate a crea într-o școală în care se formau educatori, un exemplu și un climat corespunzător.

Prin toate formele de asistență pe care le-a acordat elevilor, școala a demonstrat tuturor înfățișarea omeniei. . . Viitorii învăța-

tori au fost crescuți într-o ambianță de omenie, pentru a duce cu ei, pe unde vor merge, același mesaj. . .

După însușirea și azeziunea la idea morală, și după **demonstrarea** înfăptuirii ei, fie în forma didactică de la catedră, fie în viața dinafara clasei, realizarea moralității ca modalitate de conduită la elevi, cerea neapărat **experiență morală**, în cadrul căreia să se formeze deprinderi morale. Această experiență a fost instituită în școală în variatele forme de organizare a vieții elevilor și în multiplele forme de activitate desfășurată de ei, precum : **munca** înafara celei din școală, desfășurată la ferma școlii (practica agricolă) ori în atelierul de lucru manual ; **serviciile** făcute în clasă, în internat, ori pe școală ; **activitățile** desfășurate în cadrul **conducerii** de sine, a clasei și a școlii ; **disciplina** fermă pe care o practicam în cadrul autonomiei școlare — lucruri despre care vom mai vorbi și în altă parte.

Pentru formarea personalității morale în general, și a caracterului în special, S. Manoliu a inițiat în școală practica **autoperfecționării morale**. Aceasta venea să completeze influența educativă exercitată din exterior, de către factorii amintiți, cu o formă educativă exercitată din interior : străduința, efortul conștient, stăruitor, de autoperfecționare morală.

În practica educativă curentă, educatorul cere elevului să aibă o conduită morală, să fie un om de caracter ; nimeni nu-l învață însă cum să procedeze pentru a deveni om de caracter ; care este tehnica formării caracterului.

Istoria culturii cunoaște mulți oameni mari : le reține însă numele, pentru realizările lor deosebite ; ea nu ne arată cum au ajuns ei la aceste realizări, or, din punct de vedere educativ tocmai acest lucru interesează mai mult, deoarece ar putea arăta tineretului tehnica realizării de sine, a autoperfecționării morale. La originea tuturor marilor înfăptuiri stă nu numai genialitatea, ci și personalitatea morală a înfăptuitorului : voința de a învinge greutățile, stăruința, munca — însușiri ce nu se nasc ci se dobîndesc ; și fiecare din oamenii mari și-a avut calea sa de a le dobîndi. S. Manoliu ne-a arătat odată, într-o oră, drumul autoperfecționării morale practicat de B. Franklin, dîndu-ni-l exemplu și recoman-dîndu-ni-l. El începea prin a-și face o amănunțită analiză a conduitei de peste zi, își descoperea lipsurile și-și făcea pentru a doua zi un program de muncă în care introducea cîteva din însușirile morale ce-i lipseau, dar pe care dorea să și le însușească : spirit de ordine, cumpătare, stăpînire de sine, etc. A doua zi începea munca stăruitoare și conștientă, susținută de un aprig efort de voință, de a-și îndrepta lipsurile și de-ași forma însușirile dorite. Seara își făcea retrospectiv examenul conduitei din ziua care a trecut, confruntînd-o cu programul ce și-l propusese. Rezultatele examenului, în parte bune, în parte rele, îl mobilizau pentru continuarea efortului și în ziua următoare. Acesta-i drumul prin care un tipograf anonim a ajuns omul de știință Benjamin Franklin.

Alții au înscris alte drumuri. Oricum, ne arăta S. Manoliu, principiul rămîne la toți același : efortul conștient și stăruitor, cu adîncă motivație interioară, pe care l-au întreprins, pentru a deveni ceea ce și-au propus.

Dar puțini oameni ajung spontan la astfel de hotărîri, de aceea acțiunea trebuie inițiată, sugerată și apoi susținută și îndrumată de către educator.

S. Manoliu ne-a vorbit în repetate rînduri despre acest lucru, indicîndu-ne tehnici și căi diferite de autoformare, și exemplificîndu-ne cu pagini din viața unor oameni aleși : Nansen, Bering, Paganini, Palissy, Franklin. Ne-a pus în mîină biografiile oamenilor mari, cunoscînd valoarea educativă a acestui gen de cărți : **exemplul** ce se impune cu forță de sugestie ; **modelul** ce se oferă a fi imitat. Ne-a dat apoi să citim cartea lui W. Föerster, „Cartea vieții“, adevărat manual de inițiere pentru cei ce doreau să întreprindă o astfel de acțiune.

Nu știu cîți dintre elevi vor fi întreprins acțiuni de acest fel, deoarece încercările, prin natura lor rămîneau discrete și intime. Îmi amintesc bine însă de intervențiile lui în acest sens, în cazurile de abateri morale grave, comise de elevi : furt, violență, necinste, lene, etc. Procedeuul său era următorul :

Inculpatul era anunțat de pedagog că de seară, la ora 9 era chemat la cancelarie : îl aștepta domnul director. Era întîiul șoc. Vestea se răspîndea imediat în toată școala : „X este chemat la cancelarie !“ — un lucru ce nu se petrecea în fiecare zi. Și toți elevii școlii se interesau, se întrebau : — Ce-a făcut ? Cum s-a întîmplat ? I se judeca fapta, se creiau opinii, se făceau prognoze. „Chematul“ știa ce-l așteaptă : trebuia să dea față cu domnul director, să stea de vorbă cu dînsul între patru ochi, să-i spună cele întîmplate. Și acestea nu puteau fi relatate decît sincer, cinstit.

Incepeau deci frămîntările. Seara — la cancelarie. „Chematul“, după ce-și repeta în gînd de zeci de ori ce avea de spus, se prezenta, în sfîrșit, pocăit și cu inima strînsă. Întîlnirea avea loc fără martori. La intrare îl întîmpina privirea luminoasă și glasul blînd al directorului : — Ei, cum a fost ?

Încurajat de clemența anticipată din privire și glas, penitentul își deschidea sufletul — și mărturisirea izbucnea deodată, de obicei printre suspine, dar totală și sinceră, fără rețineri : catharsis.

Domnul director asculta cu interes și înțelegere, punea cîteva întrebări, apoi te conducea, prin convorbire, către pricina răului. Socratic. Și totdeauna se găseau la origine păcate de îndreptat : lipsa puterii de a te stăpîni, deprinderi urîte, însușite cine știe cînd, de care nici nu-ți dădeai seama. Ele erau de vină, aceste buruieni ce trebuiau plivite fără cruțare. Se cădea de acord asupra acestei necesități și se stabileau, la sugestia și îndrumarea educatorului, mijloacele de îndreptare : tehnica înlăturării năravurilor urîte și aceea a dobîndirii unor deprinderi frumoase. Totul apărea clar,

simplu, necesar. La plecare și se recomandă să citești o carte ale cărei resurse morale te-ar fi putut ajuta în speța ta : de obicei biografia unui om mare. Exemplu de urmat.

Cu aceasta, chemarea lua sfârșit, iar „chematul“ se întorcea la dormitor ușurat și obosit, dar zîmbind. . . Dosarul era încheiat. Și niciodată nu s-a întâmplat ca același elev să fi fost chemat a doua oară la cancelarie.

. . . Era și aceasta o față a omeniei !

AUTONOMIE ȘCOLARĂ

Istoria pedagogiei cunoaște mai multe încercări de elaborare a unor metodici destinate instrucției, educației intelectuale ; cunoaște mai puține destinate educației morale. Lucrul nu e de mirare, deoarece școala, prin tradiție, a însemnat totdeauna știință de carte ; educația morală rămînea în atribuția familiei. Transformările sociale pe care le-a determinat însă întîiul război mondial, a făcut simțită și nevoia unei metodici a muncii de educație morală, alături de cea intelectuală, în școală. Impunea aceasta nu numai nevoia reglementării raporturilor dintre elevi, în colectivitățile școlare, tot mai mari și tot mai multe, — disciplina deci, ci și pentru că societatea însăși cerea acest lucru școlii, — familia nemaiputînd face față acestei sarcini. Educația morală în școli se făcea după o metodică străveche : 1. enunțul principiului moral(norma) de către educator și memorarea lui de către elev ; 2. formularea cerinței către elevi, de a-l executa ; 3. actul de conduită al elevului, săvîrșit sub imperiul autorității și constrîngerii ; iar motivarea acțiunii, — autoritatea educatorului.

O astfel de metodică era, evident, nefirească și în totală contradicție cu psihologia copilului, de aceea nu ducea la rezultatele așteptate. Iată de ce, metodică educației morale propusă de Föerster,¹⁷ în anii de după întîiul război mondial, a fost primită cu atîta interes și adoptată de atîția educatori care au introdus-o în școli ; printre ei și de către S. Manoliu.

Föerster pleacă de la intenția de a educa personalități morale, oameni de caracter. Știe însă că pentru copil, care are gîndirea dominant concretă, principiul moral este o abstarctie pe care n-o pricepe, fiind lipsit și de experiență de viață și de spirit critic. Morala ce i se impune este a oamenilor mari, nu a sa. De aceea el nu-i pricepe necesitatea, n-o înțelege și nu consimte s-o practice. De aici și rezistența lui la „bunele intenții“ ale educatorului. În metodică sa, Föerster începe de la copil, nu de la principiu. Îi creează situații, experiență de viață, pe măsura și la nivelul lui, în cadrul căreia apar conflicte morale ce trebuie rezolvate, princi-

17. W.F. FÖERSTER (1869—1966). pedagog german. A scris: *Educația cetățenească* (1910); *Cartea vieții* (1914); *Școala și caracterul* (1917) etc. În timpul dictaturii hitleriste s-a exilat, iar cărțile i-au fost arse în piețele publice din Germania.

pui ce trebuie lămurite, norme ce trebuie duse la îndeplinire. Trăindu-le aevea, el, copilul, le cunoaște, își dă seama de necesitatea respectării lor și își dă adeziunea la practicarea lor. Consimte să adopte o anumite conduită, fiindcă a văzut și a simțit necesitatea respectării normei morale. E convins.

Practicînd aceste norme în cadrul experienței morale ce i s-a creat, exersîndu-le, își formează deprinderi morale, care cu timpul duc la trăsături morale ; iar acestea, articulate într-un sistem etic, — la caracter. Încît, drumul metodicii sale este altul decît cel al metodicii tradiționale : 1. crearea experienței de viață, în care copilul să cunoască normele și nevoia respectării lor ; 2. practicarea acestor norme din cîvingere ; cunoașterea și înțelegerea principiiului moral ; 3. formarea deprinderilor morale și a caracterului. Era o metodică fundamentată pe psihologia infantilă, și singura, în condițiile școlii și societății de atunci, în măsură să contribuie la educarea personalității morale și a caracterului.

Cam în aceeași perioadă, în U.R.S.S., pedagogul sovietic A.S. Makarenko,¹⁸ angajat într-o experiență pedagogică unică, elaborează metodică educației morale a tineretului în condițiile statului socialist. Deși au fost contemporani, evident, S. Manoliu n-avea de unde-i cunoaște opera ; a cunoscut-o însă pe aceea a lui Föerster, pe care a apreciat-o. A ținut și o conferință publică în Năsăud, popularizîndu-i volumul „Cartea vieții“.

S. Manoliu a adoptat sistemul föersterian de educație morală în școală și l-a aplicat ; a adoptat însă din sistem numai principiile metodice ; organizarea concretă a procesului de conducere școlară autonomă a fost originală și a reprezentat o adaptare a sistemului la condițiile concrete în care a funcționat școala sa.

În sistemul de educație föersterian, mediul care oferă elevului prilejul unei experiențe morale reale și complete, este clasa de elevi. Ea cuprinde în mic multe din funcțiile și elementele definitorii ale societății adulților, și-n cadrul organizării ei, elevii pot desfășura activități și îndeplini servicii concrete, trăind experiențe morale autentice. Acolo ei sînt puși să conducă și să fie conduși ; să comande și să se subordoneze ; să desfășoare activități la inițierea cărora au participat și ei ; să răspundă de o sarcină ce li s-a dat — și să ajungă, în fine, la convingerea că tot ceea ce face util și necesar.

În acest laborator educațional al clasei ei își dezvoltă voința și trăsăturile de caracter.

Clasa, pentru ca să devină mediul indicat pentru această experiență morală, trebuie lăsată să se conducă singură, adică să ia înfățișarea și să adopte structura unei societăți în mic : să aibă organe de conducere, funcții și servicii, activități. Dar să nu o tutelăm ! Să-i acordăm mai multă autonomie (școlară) pentru ca

18. A.S. MAKARENKO (1888—1939). Între 1920—1928 a condus colonia „Maxim Gorki“. Iar între 1927—1935 și colonia „F. Dzerjinski“. Scrie „Poemul pedagogic“, „Steaguri pe turnuri“, „Cartea pentru părinți“.

elevii să-și formeze simțul răspunderii și conștiința îndatoririlor cîvice.

Cele dintîi încercări de aplicare a sistemului fœrsterian, la noi, le-a făcut experimental Radu Petre, între anii 1919—1927, la diferite școli elementare din București și Pitești. Rezultatele experimentărilor întreprinse le-a publicat în 1924, în volumașul „Conducerea de sine a clasei”. Au mai fost și alte încercări.

S. Manoliu a adoptat **sistemul autonomiei școlare** și la școala de aplicație și la clasele mari, ale școlii normale. Iată ce se notează în anuar, privitor la aplicarea sistemului la școala de aplicație : „Copiii au comunitatea lor. Fiecare clasă se conduce de sine, are gospodăria ei, florile ei, casă de economii, tribunal de judecată, etc. Aceste gospodării pe clasă au luat naștere din îndemnul și sub supravegherea directorului și în bună parte sub supravegherea elevilor normalişti din clasa a VI-a”.¹⁹

Cele mai bune rezultate le-a obținut însă S. Manoliu la clasele de la școala normală, la care sistemul conducerii de sine a fost adoptat, pe lîngă considerente de ordin pedagogic, și de unele de ordin practic-gospodăresc și disciplinar. Școala era adăpostită în vreo 7 localuri : într-unul învățam, în altul luam masa, în altul dormeam ; încît practic, toată ziua eram pe drumuri. În aceste condiții, cu atîtea clase, cu un program atît de variat, desfășurat în atîtea locuri, erau greu de menținut disciplina. Ar fi trebuit prea mulți supraveghetori, îndrumători și însoțitori. Pe de altă parte, serviciile de îngrijire și curățenie pe clase, la dormitoare, și la bucătărie și la sala de mese, solicitau de asemenea personal peste puterile bugetare ale școlii de a-l întreține. Încît, **autoconducerea și autoservirea** deveneau singura modalitate de a rezolva aceste greutăți.

Iată cum era organizată viața interioară a clasei și a școlii, și cum funcționau organele educative interioare ale acestor colective de elevi : În fiecare clasă s-a instituit un **serviciu pe clasă**, cu durata de o săptămîină, care îndeplinea funcțiile social-gospodărești ale clasei : curățenie, aerisire, întreținerea focului. Erau și funcții permanente : bibliotecar, conducerea casei de economii, atribuții în organizarea și pregătirea programelor pentru șezătorile literare, etc. Coordonarea și desfășurarea acestor servicii intra în atribuția șefului clasei.

Fiecare clasă avea un „tribunal” al său, alcătuit din 3—4 membri aleși dintre elevii cei mai respectați din clasă. Se întrunea atunci cînd avea de judecat cazuri disciplinare. Cerceta, judeca și dădea sentințe. A avut o contribuție însemnată în menținerea disciplinei în clasă.

Șeful clasei, ales de elevi, coordona întreaga activitate a clasei. Făcea legătura cu conducerea școlii.

19. T. VL. și N. EN., „Școala de aplicație”. in „Icoana unei școli...” pg. 536.

Serviciul la dormitoare. În dormitoare eram aranjați pe clase. Făcea de serviciu zilnic câte un elev. Avea în grijă curățenia, baia, controlul curățirii încălțămintei, făcutul patului, ordinea, aprinsul și întreținerea focului. Serviciul său se desfășura seara și dimineața.

Serviciul de plintoane, în dormitoare, în schimburi de câte 2 ore. Aveau în grijă întreținerea focului în timpul nopții, stingerea luminii la ora 9 seara, deșteptarea la ora 6 dimineața. Anunța pedagogul de serviciu, care dormea într-o cameră alăturată, dacă intervenea ceva neobișnuit.

Serviciul de zi pe internat : câte un elev din fiecare clasă. Lipseau în ziua de serviciu de la cursuri. Atribuții : asistau la preluarea alimentelor de la magazie și la prelucrarea lor la bucătărie ; curățatul cartofilor, alesul fasolii, tăiatul și distribuirea pâinii, aranjatul și servitul mesei la elevi, curățatul în sala de mese, etc. Echipa avea un responsabil.

Meditatorii. Fiecare clasă își avea meditatorul său, un elev bun din clasa cea mai mare, numit de conducerea școlii. Stătea cu noi în timpul meditației ; ne supraveghea și ajuta la pregătirea lecțiilor. Avea în grijă, îndeosebi pe cei slabi la carte. Spre sfârșitul meditației ne verifica dacă ne-am pregătit lecțiile. Se bucurau de mare autoritate între noi și au avut un rol pozitiv în munca noastră cu cartea. În anul al doilea au fost înlocuiți cu pedagogi, deoarece, cu aceste sarcini, se pare că meditatorii înșiși nu se puteau pregăti pentru lecții.

Mentorii, numiți dintre profesori, care „înclumau, ajutau, stimulau îndeaproape pe elevi, realizând acele fericite mentorate, adevărate nuclee familiare, prietenești, cinstite și rodnice“.²⁰ Aveau sarcinile pe care le au azi diriginții, căci diriginții de atunci aveau atribuții administrative.

Toate aceste servicii desfășurate de elevi în cadrul unor activități de autoconducere, autogospodărire, autoservire, constituiau o veritabilă experiență socială și morală, în care ei făceau cunoștință cu valorile și normele morale, le cunoșteau necesitatea și căpătau obișnuința de a le practica. Li s-a dezvoltat simțul răspunderii și al demnității personale, căci cu toții răspundeau în fața clasei de îndeplinirea sarcinilor pe care le aveau. Factorul care frâna abaterile și stimula inițiativele bune și meritorii, era judecata clasei.

Osebit de formele de autoconducere ale clasei, exista și o conducere de sine a internatului. Direcțiunea numea din elevii ultimei clase, un șef de internat : un elev cu spirit organizatoric și de ordine, vioi, bun la carte și disciplinat, care se bucura de simpatie și autoritate printre elevi. El era reprezentantul elevilor în conducerea școlii. Coordona întreaga viață a internatului : deplasările claselor de la un local la altul, serviciu de zi la bucătărie, meditațiile,

---

20. S. MANOLIU, op. cit., pg. 519.

dormitoarele, adunările pentru masă, etc. Avea în subordine pe șefii de clasă.

Pentru că printre elevii mai mari se găseau și dintre cei cu armata făcută, șef de internat era numit, de obicei, unul dintre aceștia. Încît, deplasarea claselor de la un local la altul, adunările generale ale elevilor, se făceau într-un stil „cătănesc“. Pe stradă, șefii claselor își conduceau unitățile în coloană de marș, cu pas cadențat.

Adunările generale, cu întregul internat — și elevii școlii normale erau, obligatoriu, toți interni — se făceau săptămînal, ori uneori mai des. Ele aveau loc după terminarea cursurilor și înainte de a lua masa, în marea curte a localului unde mîncam. Clasele veneau la locul de adunare, în coloană de marș și se așezau în careu pe locurile știute. Se făcea controlul ținutei, al curățeniei corporale și al lenjeriei ; celor indicați de medic li se administra sirop și untură de pește (aceasta zilnic) ; șefii de clase dădeau raportul șefului de internat. Venea directorul, însoțit de directorul adjunct și de profesorul de serviciu, și șeful de internat îi dădea lui raportul : prezenți, absenți, evenimente mai importante petrecute în internat de la ultimul raport. Directorul ne saluta, i se dădea să guste mîncarea elevilor, apoi trecea la partea a doua a adunării : Comunicări. Era prilejul cînd directorul vedea și stătea de vorbă cu toată școala. Trecea pe rînd prin fața tuturor claselor, încet, zîmbind, pentru a ne vedea pe toți. Șefii claselor îl informau sumar asupra situației la învățătură și disciplină și-i comunicau evenimentele mai deosebite : eventuale îmbolnăviri, învoiri acasă, activități extrașcolare, etc. Elevii care aveau a-i comunica direct lui, lucruri deosebite, o puteau face, atunci cînd trecea prin fața lor. Directorul lua astfel la cunoștință de toate cîte se întîmplau în școală și dădea dispoziții corespunzătoare, pe loc.

Urmau apoi comunicările propriu zise ale școlii către elevi : dispozițiile de ordine interioară : aprecieri asupra bunului mers al învățaturii și disciplinei, evidențierea elevilor și claselor care s-au distins în vreo privință, fapte dezaprobrate, — oameni și clase. Încît, nu numai directorul era informat de toate cîte se întîmplau în școală, ci și noi. Dar mai importante decît informările, erau comentariile directorului la cele întîmplute : adevărate lecții de etică pentru toți elevii școlii, ele erau făcute cu competența educatorului psiholog. Aici am învățat noi normele moralei practice și temeiurile ei teoretice, căci în planul de învățămînt al școlii nu exista obiectul „etică“. La aceste adunări generale s-a educat elevilor școlii curentul de opinie care a pus bazele unui mod comun de a gîndi și evalua conduita elevului.

La urmă, directorul ne puna la curent cu rezultatele demersurilor sale făcute la minister, în legătură cu școala. Pentru că S. Manoliu făcea dese drumuri la București pentru școală, și de fiecare dată, la întoarcere, ne făcea părtași ai bucuriilor și necazurilor pe care le avea în aceste probleme.

O altă „instituție“ a autonomiei școlare, care a funcționat cu bune rezultate educative, era societatea elevilor „Spre ideal“. Avea trei secții : morală, literar-artistică și sportivă. Toate conduse de elevi aleși de noi. Cuprindea elevi din toată școala, selecționați după natura aptitudinilor ce-i indica pentru o secție ori alta. Secția morală cuprindea și câte un membru din fiecare tribunal de clasă. În adunări se dezbăteau probleme de morală practică, privind normele de conduită ale elevilor, abaterile. Secția avea în atribuție și grija pentru mormintele oamenilor de seamă ai Năsăudului, de la „Cornoară“.

Secția artistică-literară organiza șezătorile pe clase, de sîmbătă seara, precum și cele mari, ale școlii, cu care mergeam în propagandă culturală la sate.

Cea sportivă organiza competiții, ansambluri, marșuri, excursii, etc.

Toate aceste instituții școlărești, conduse de înșiși elevii, cu timpul și-au format o tradiție, iar conducătorii lor, un statut, bine cunoscut și respectat de toți, cu convingere. Pe plan educativ, manifestările autonomiei școlare au dus la rezultate excelente : s-a cultivat la elevi spiritul de ordine și răspundere, punctualitatea, disciplina în general, însușiri care au dus la menținerea în școală a unei discipline exemplare.

PRACTICA PEDAGOGICĂ

„Copilul lui cel mai mic și mai drag“, cum spunea adesea, era școala de aplicație. Fiind de drept și de fapt directorul ei, S. Manoliu i-a acordat o atenție deosebită.

Inițial a funcționat la „Șvardă“ ; apoi s-a mutat în clădirea fostului „liceu vechi“, azi demolată, în care a funcționat pe vremuri și vechea preparandie a lui Vasile Petri, și unde, mai târziu, a învățat școală și G. Coșbuc.

Importanța acordată școlii de aplicație era firească : acolo ne făceam noi elevii practica pedagogică, deci ucenicia dascălească.

În concepția lui S. Manoliu ea trebuia să fie un eșantion veridic al școlii care ne aștepta și pentru care ne pregăteam ; trebuia să illustreze aspectele ei realiste, așa cum le vom întîlni în satul apostolatului nostru. Organizarea și funcționarea ei trebuiau dar să ne formeze toate priceperile și deprinderile didactice, educaționale, de conducere și administrativ-gospodărești, necesare pentru a face față sarcinilor ce ne așteptau la „școluța“ noastră. Aceasta a fost concepția care a stat la baza organizării și funcționării ei. Iată și câteva detalii concrete ale acestei concepții, înfăptuite aveau de directorul ei.

Spre deosebire de școlile de aplicație de azi, care funcționează cu patru clase și patru învățători, a noastră, de atunci funcționa cu clase simultane : I—III și II—IV, în două săli de clasă, conduse de

către doi învățători. Aceasta era condiția în care funcționau majoritatea școlilor rurale, și noi trebuia să ne pregătim a lucra în aceste condiții.

Prin legea învățământului din 1924, școala primară se extindea de la 4, la 7 clase, adăugându-i-se clasele V, VI, VII. Prin dispozițiile legii, acest curs complementar, la sat, lua o structură de tip rural și urmărea „să îndrumeze școlarii către activitățile practice cerute de mediul înconjurător și de ocupația locuitorilor”. S. Manoliu, bucuros de această prelungire a școlii și mai cu seamă de caracterul ei practic-gospodăresc preconizat de planul de învățământ și de programă, s-a grăbit să extindă și școala de aplicație, înființând, începând cu anul 1928/29 încă un post de învățător, căruia i-a încredințat cursul supraprimar, cu clasele V, VI, VII. Școala de aplicație devenea astfel a doua celei a satului.

Receptiv la nou și la progres, încântat că se poate face în sfârșit, ceva pentru sat și țărănime, S. Manoliu se preocupă imediat și de pregătirea corespunzătoare a viitorilor învățători, care vor lucra cu aceste clase : începând din acel an, am fost duși a face practică pedagogică și la clasele V, VI, VII. Această inițiativă a lui a fost, cred, dacă nu unica, desigur printre puținele de acest fel, din țară.

Se știe că inițiativa legii din 1924, bună în sine, n-a dat nici un rezultat deoarece școlile n-aveau nici cadre pregătite pentru acest curs, și n-au fost nici dotate cu cele necesare pentru a putea da cursului caracter practic-gospodăresc. S. Manoliu însă, pedagog realist, a dat conținut dispozițiilor legii : obiectele de cultură generală erau predate de către învățătorul clasei, și în zilele de practică, de către elevii normaliști practicanți ; iar obiecte ca lucrul de mână la fete, lucrul manual la băieți, științele și practica agricolă la băieți și fete, se predau de către profesori de specialitate de la școala normală. Lucrul manual și gospodăria se făceau în atelierelor respective ale școlii normale, dotate cu toate cele necesare : materiale, scule, mașini de cusut. Aici băieții învățau lucrări de tâmplărie, iar fetele croi, cusut și gătit, la bucătăria școlii. Cursul complementar al școlii de aplicație din Năsăud funcționa, probabil, mai bine decât în intențiile legiuitorului, iar pentru elevii practicanți ai școlii normale, constituia un model de urmat.

Pentru ca participanții normaliști să cunoască realitatea autentică a școlii unui sat oarecare, lipsit de condițiile oarecum excepționale în care funcționa școala de aplicație, S. Manoliu a întreprins, tot din inițiativă personală, o extensiune a școlii de aplicație, la școala primară din satul Lușca, situat lângă Năsăud. Școala modestă, săracă, funcționând simultan, cu un singur învățător la toate șapte clasele, ne oferea un realist sistem de referință pentru toate cîte învățam la științele pedagogice, și o materializare concretă a ceea ce era școala satului în vremea aceea. Aici eram trimiși pe rînd să facem lecții și să ajutăm învățătorului satului să se descurce.

Școala de aplicație era dotată cu o bibliotecă de aproape 1.000 de volume, condusă de un practicant, și cu o bogată colecție de material didactic, confecționat în bună parte de elevii normaliști.

O mențiune specială merită a fi făcută în legătură cu grija lui S. Manoliu pentru ilustrarea lecțiilor de la școala de aplicație cu material didactic. Pe vremea aceea nu se auzise încă de mijloace moderne audio-vizuale, dar școala de aplicație le avea. Avea un aparat de proiecție, pentru uzul lecțiilor obișnuite, și un aparat de cinematograf, pentru proiectarea filmelor didactice.

Elevii școlii de aplicație se bucurau de aceeași îngrijită asistență medicală, ca și cei ai școlii normale. Celor cu indicație medicală, — anemici, rahitici, debili, — li se administra zilnic untură de pește și sirop tonic.

În preajma sărbătorilor de iarnă, cu prilejul șezătorii de dinaintea vacanței, alături de elevii săraci normaliști, primeau și elevii școlii de aplicație ajutoare în haine și încălțăminte. Celor săraci și locuind la mari distanțe de școală, li se dădeau masa la prânz gratuit, la cantina școlii.

Convins de valoarea educațională a modelelor în formarea viitorilor învățători, S. Manoliu s-a îngrijit să aducă la școala de aplicație institutorii cei mai destoinici din cîți a putut găsi. Unul dintre ei a fost Nicolae Matei. Maestru în a conduce clasa și lecția, institutorul N. Matei ne uimea mai ales prin măiestria lui didactică. Făcea lecții de neuitat prin perfecționarea lor metodică, prin priceperea de a conduce, stăpîni și îndruma clasa, prin concizia și logica sistemului de cunoștințe pe care le comunica în oră. Pentru fiecare lecție ținută ne făcea un plan scris pe o coală volantă, — model de scris, de sistematică, de metodică, — pe care-l copiam în caietul nostru de planuri model.

Se adoptase și în școala de aplicație sistemul conducerii autonome a clasei, adaptat, firește, la vîrsta și realitățile școlii noastre. Elevii erau organizați pe grupe, iar acestea făceau de serviciu săptămînal, în clasă. La sfîrșitul săptămîinii se analiza activitatea grupei, se judecau abaterile comise, se comentau rezultatele obținute la învățatură. A fost un bun procedeu de educație socială și morală a elevilor, cu remarcabile rezultate în formarea simțului de ordine, al răspunderii și inițiativei. Încă un model pe care l-am dus din școala de aplicație, în viață.

Noi elevii normaliști, făceam practică pedagogică în doi ani: clasele V și VI. În clasa V ni se făceau lecții model de către institutorii școlii, iar noi făceam pe rînd, de serviciu la școala de aplicație cîte o săptămîină întregă, ca să ne familiarizăm cu copiii și școala. Asistam la lecții, supravegheam copiii în recreații și urmăream conduita elevilor dați nouă spre studiu, căci aveam serioase obligații de cunoaștere a particularităților individuale ale elevilor.

La sfîrșitul săptămîinii, înfățișam în fața clasei, a institutorului și a directorului școlii, o dare de seamă asupra celor ce am văzut, făcut și învățat în acea săptămîină. Urmau observațiile clasei,

ale învățătorului și ale directorului școlii. După o astfel de analiză te situeai singur în baremul cerințelor didactice, știai unde te afli și ce mai ai de făcut.

În clasa a VI-a începeam să ținem noi lecții : mai întâi „ordinare“, obișnuite adică, făcute în săptămîna de serviciu, în prezența institutorului. Erau lecții de început și fiind considerate binevoitor drept exerciții didactice, la analiza lor ne bucuram deopotrivă de îndrumarea și bunăvoința institutorului. Într-o anumite zi de practică pe săptămîină, făceam lecții „de probă“, în prezența directorului școlii de aplicație, a institutorului și a întregii clase de colegi. Erau lecții pretențioase, se analizau riguros și fiind relativ puține, rămîneau drept date memorabile în viața noastră de ucenici-învățători.

O practică curentă în activitatea școlii de aplicație erau lecțiile în natură. Trebuie să ne năzuim, pe cît posibil, ne spunea profesorul de pedagogie, să ducem școala în natură, și nu invers ! De aceea, ori de cîte ori este posibil, să facem lecțiile în natură ! Copilul să vadă natura și să-i insuflăm dorința de a o cunoaște și stăpîni ! Acesta-i învățămînt educativ ! Așa se face că lecțiile de intuiție, științele naturii, de geografie și istorie, cînd era posibil, le făceam în natură : în grădina școlii, în parc, la muzeu.

O altă practică obișnuită, pe lîngă cea pedagogică, era aceea a elevilor normalști de a instrui și organiza cu elevii școlii de aplicație șezători școlare cu program literar : coruri, poezii, dansuri, piese de teatru. Și această pregătire intra în profilul profesional al învățătorului preconizat de S. Manoliu.

Stilul de muncă la practica pedagogică, purta și el amprenta originalității, a curajului și a atitudinii progresiste a directorului ei. Primeam subiectul lecției cu multe zile înainte, ca să avem timp s-o pregătim temeinic. Profesori metodiști nu erau, ca să ne dea consultații ; doar la mare nevoie ceream ajutorul învățătorului. Ne pregăteam singuri, concepeam lecția independent. Pentru că țineam puține lecții „de probă“, totdeauna le dădeam mare atenție și le pregăteam cu toată seriozitatea. De cum primeam subiectul și pînă o obțineam, unica noastră obsesie era lecția : documentarea asupra conținutului științific, metoda ei, materialul didactic, etc.

La începutul activității practice ni se cerea să întocmim atît schița planului de lecție, cît și planul dezvoltat. Lucru bun, căci prin întocmirea schiței ne obișnuiam să ne fixăm în minte planul etapelor principale din lecție, precum și schița ideilor esențiale de comunicat. Planul dezvoltat, la începutul uceniciei didactice, era util căci ne ușura reprezentarea completă, mai de amănunt, a activității pentru care ne pregătim. Către sfîrșitul anului de practică, nu mai întocmeam decît schița.

În pedagogie, era în vogă atunci herbartianismul, adoptat oficial și în școală. S. Manoliu avea față de metoda și didactica herbartiană o atitudine liberală și neconformistă. Fiind împotriva ori-

cărui șablonism, era și împotriva metodicii oficiale. Considera că fiecare lecție trebuie să fie un act de creație, de aceea încuraja pe practicanți la independență în modul de a concepe metodică lecțiilor. Pentru același motiv nu eram tutelați nici în pregătirea lor. Aveam toată libertatea să le concepem independent, numai să știm motiva calea aleasă. Important era să fim conștienți de scopul urmărit în lecție, atât pe latură instructivă cât și educativă, și să facem dovada că ne-am străduit în realizarea acestui scop.

Nu ținea la treptele formale ; ele reprezentau doar jaloane vagi, etape în conducerea de către propunător a procesului de cunoaștere didactică și de învățare a elevului : **elaborarea**, pe cale inductivă a noilor cunoștințe, **fixarea** lor într-o schemă logică, **integrarea** lor în sistemul celor vechi și **aplicarea** lor, fie în practica concretă, fie în cea verbal-logică. Niciodată nu ne chema la ordine pentru nerespectarea lor strictă și formală. Ne spunea uneori : „Nemții ăștia, — apropo de Herbart și urmașii lui — sînt prea analitici ; prea despică firul în patru ; iar metodică lor, de aceea, e prea greoaie. Nu-i pentru noi ; românii pricep mai repede și învață mai ușor“.

Important, considera el, e să dovedești aptitudini de educator : să iubeștii copiii, să te apropii afectiv de ei, să le educi convingeri și deprinderi morale.

Cît privește **instrucția**, el prețuia mai mult decît o lecție savant făcută, o contribuție personală, modestă, la dezvoltarea gustului de a citi al elevilor, la cultivarea interesului și a dragostei de carte, la apropierea curiozității de a ști, de a căuta singuri în cărți.

Prin această atitudine progresistă a sa, în probleme de educație și metodică, S. Manoliu a prefigurat și anticipat elemente din **pedagogia timpurilor noastre**.

Ziua de practică pedagogică era o sărbătoare pentru noi toți. Pentru practicanții zilei ea însemna destrămarea tensiunii așteptărilor ; iar pentru ceilalți, festinul spiritual care încheia activitatea : un ceas în care-l ascultam pe S. Manoliu vorbind, făcînd analiza lecțiilor ținute.

În timp ce se ținea lecția, S. Manoliu își făcea observațiile în scris, pe caietul practicantului : șirul cuvintelor se înseria în oblicul paginii într-un scris citeț, cu litere stilizate la limită, cu înfățișare ordonată, estetică.

La sfîrșit se făcea analiza lecțiilor. Mai întîi autoanaliza practicantului, la care S. Manoliu dădea mare importanță. Aici se vedea dacă propunătorul e conștient de ceea ce a făcut, bine sau rău ; dacă poate explica și motiva ceea ce a făcut. Ne încînta uneori paradoxul situațiilor cînd un practicant, cu o lecție mediocră (ori slabă), se bucura în ochii lui S. Manoliu de aprecieri deosebite, pentru priceperea și ascuțitul spirit de discernămint cu care și-a făcut analiza propriei sale activități.

Urmau observațiile celorlalți practicanți și ei apreciați pentru spiritul critic dovedit ; a institutorului de la aplicație, apoi la urmă, a directorului.

Cuvântul lui era o încântare totdeauna, și-l așteptam ahitați. Nu știam ce să-i admirăm mai mult : erudiția ori frumusețea expunerii ; claritatea ideilor ori sistematica lor ; neiertătoarea incizie cu care diseca, ori amabilitatea cu care o mînuia.

Observațiile lui se grupau în trei aspecte : lecție, copii și propunător.

Lecția pentru S. Manoliu era o activitate complexă, destinată în ultima analiză a realiza trei sarcini : una de cunoaștere, una educativă și una practic-aplicativă. Aceste obiective trebuiau să stea în atenția propunătorului tot timpul lecției, încercînd să le realizeze neapărat pe toate trei. Într-o lecție copilul trebuie să învețe ceva nou (cunoștințe esențiale, puse într-o schemă logică), să devină mai bun (realizarea laturii morale : principii, norme morale, conduită) și să deprindă ceva folositor pentru viață. Aceste sarcini trebuiau să determine metoda lecției, nu formalismul herbartian. Așa ne sfătua S. Manoliu și noi așa năzuim să facem.

Privitor la clasă și copii, exigențele lui S. Manoliu se formau în două direcții : participarea activă a copiilor la lecție și disciplina. I se cerea propunătorului priceperea de a mobiliza interesul copiilor pentru lecție, de a determina participarea tuturor la elaborarea noțiunilor, la exercițiile aplicative, dar totul în chip disciplinat : o disciplină care nu excludea participarea și activitatea ; o disciplină a muncii. Ne cita adesea pe Comenius : „Școala fără disciplină, ca moara fără apă !“.

Grija lui de căpetenie însă, se îndrepta asupra propunătorului. Pe el vroia să-l formeze, educîndu-i însușiri de personalitate, aptitudini și deprinderi didactice și educaționale.

Mai întîi se referea la ținuta exterioară : vestimentație, curățenie, decență. Urmau apoi însușirile psihice de personalitate.

Funcția principală a educatorului, aceea de a comunica, el trebuie să o știe bine face. Trebuie să stăpînească, în primul rînd, instrumentul comunicării verbale : dicțiune perfectă, limbă literară, expresivitate verbală, expunere logică, gradată, etc. Toate aceste atribute ale comunicării propunătorului erau analizate, considerate critic, apreciate. Se dădeau îndrumări de educare și formare a lor.

În afara comunicării verbale, S. Manoliu se străduia mult să ne educe modalitățile unui alt timp de comunicare, neverbală, dar tot atît de importantă în profesiunea de educator : comunicarea afectivă, însoțită de alte instrumente ale expresivității : mimică vocală, mimică facială, pantomimă, gestică. În fața copiilor, propunătorul trebuie să adopte în permanență o expresie zîmbitoare, de bună dispoziție ; să știe apoi trăi aevea, după caz, stări psihice corespunzătoare diferitelor momente din lecție : entuziasm ori indignare, veselie ori tristețe, simpatie ori dezaprobare. Procesul de

Învățămînt nu poate fi limitat la transmiterea de cunoștințe. Educarea afectivității copiilor și formarea de reflexe condiționate în această sferă, constituie premise ale educării conștiinței morale. Copii mici fiind ușor sugestibili, se contaminatează afectiv, în lecție, de sentimentele și emoțiile trăite și exprimate de învățător, trăindu-le aidoma și ei. Lecturile cu bogată coloratură afectivă, lecțiile de istorie, nu-și împlinesc rostul dacă se limitează la comunicări verbale plate, monotone, lipsite de expresie afectivă. În afară de aceasta, ele plictisesc, interesul copiilor se stinge, și în curînd clasa nu mai poate fi stăpînită și condusă.

Potrivit acestor cerințe, se știe că lecțiile monotone, deslînate, cu timpi morți, lipsite de comunicare afectivă între învățător și clasă, erau respinse de S. Manoliu. Erau dezavantajați, în această privință, practicanții din fire mai apatici, mai săraci afectiv, în general flegmaticii și melancolicii, care aveau mult de furcă cu el. S. Manoliu considera, de altfel, că între aceste tipuri temperamentale și profesia de învățător există o incompatibilitate ireductibilă.

S. Manoliu dădea o atenție deosebită atitudinii pe care o avea propunătorul față de copii. Ne cerea să fim cu ei blînzi și plini de solitudine. Modelul de educator pe care ni-l indica, era Pestalozzi, care ne supraveghea mereu, blînd, din tabloul de la intrarea în școala de aplicație. Erau cudesăvîrșire interzise pedepsele fizice de orice fel. Eram îndrumați la tact pedagogic, la priceperea de a trata cu copiii diferențiat, individual, cu fiecare potrivit particularităților sale, fără violențe. Educatorul trebuie să fie săpînit, echilibrat.

S. Manoliu era foarte atent la progresul pe care-l făcea practicantul, de la o lecție la alta. În analiza lecțiilor succesive, îl compara cu el însuși, cu performanțele sale anterioare. Ținea, în felul acesta, să ne educe năzuința de continuă perfecționare.

Observațiile făcute de el oral, în fața tuturor, rămîneau scrise și în caiet. Și de abia după oră, după ce treceau emoțiile „dușului”, propunătorul se reculegea, lua caietul din nou, își citea observațiile pe îndelete, se pătrundea în sensul lor, reflecta asupra a ceea ce a făcut — și observațiile îi rămîneau în minte drept jaloane pentru viitoarele lecții.

Caietul cu observații trecea apoi din mîină în mîină, observațiile erau citite, ținute minte, adeseori copiate; încît observațiile scrise de S. Manoliu în caietele noastre de planuri de lecții, deveneau adevăratul nostru manual de pedagogie și de dialectică generală.

În felul acesta, școala de aplicație devenea adevărat laborator de formare și educare a aptitudinilor noastre profesional-didactice și educaționale.

Prețuirea și stima de care s-a bucurat S. Manoliu în ochii nășădenilor și a tuturor celor ce i-au cunoscut activitatea, s-a datorat mai multor lucruri : l-au apreciat ca om și cărturar distins, conferențiar, profesor și educator, dar mai cu seamă ca director întreprinzător și cu inițiativă, stăruitor, care a ridicat în cinci ani, în condițiile și cu mijloacele de atunci, — din aproape nimic, o școală normală ce putea sta alături de cele mai vechi și mai bune școli normale din țară.

Iată câteva date edificatoare în această privință.²¹

Școala ia ființă în 1923, cu două clase : I și IV, cu 89 elevi, un singur profesor titular al școlii ; restul cu completare de catedră de la liceul „G. Coșbuc“. Cursurile se fac într-o aripă a localului liceului ; internatul, într-un alt local, vechi și impropriu. Fără școală de aplicație, fără teren de cultură, fără mobilier, fără material didactic.

În 1924 vine director S. Manoliu, și anul școlar 1924/1925 însemnează pentru școală etapa ridicării : încă două clase, deci I—II, IV și V, cu 155 elevi. Un nou local și o nouă luptă pentru reacomodare : bucătării, sufragerii, cancelarii, clase. Ia ființă școala de aplicație cu 4 clase și 2 învățători, clase simultane. A început lupta pentru înzestrarea școlii cu mobilier (bănci, dulapuri, mese) și cu material didactic (hărți, tablouri, aparate). „Școala își înjghebase o modestă dar cinstită gospodărie economică“. Se extinde și intensifică propaganda culturală, despre care vom vorbi mai pe larg în altă parte : școala în acest an pregătește și desfășoară 17 șezători culturale în 12 comune din județ.

Anul școlar 1925/26 marchează etapa organizării școlii. Se completează ultimele 2 clase. Școala funcționează cu ciclul complet : clasele I—VI cu 248 elevi. Obține al treilea local — al fostei preparandii. Altă organizare a întregii școli : mutări, amenajări, reparații, adaptări : „Totul se face însă în bună parte cu elevii, care au învățat că tot ceea ce fac, fac pentru însăși școala lor. S-a împlinit adevărat școala muncii ! Elevii au lucrat cu drag pentru școala lor ori și ce lucru care, fie ei, fie școala, au avut nevoie. Astfel, elevii au împodobit ei înșiși propriile lor clase și au lucrat în atelierul de lucru manual, sub conducerea vrednicului și iscusitului profesor C. Albu, o bună parte din mobilierul și materialul trebuitor școlii și lor înșile (dulapuri, mese, scaune, cuiere, lăzi de lemne, rame, reparații, aparate și instrumente de fizică, împăieri de animale, etc.). Același interes au dovedit elevii, și aceeași muncă, în adunarea materialului etnografic, la stimularea harnicului profesor T. Pușcă, organizatorul muzeului“.²²

Din inițiativa lui S. Manoliu și avînd în vedere buna pregătire a învățătorului preconizat de școala vremii, pe lîngă cursurile

21. S. MANOLIU. op. cit., pg. 217—258.

22. Ibid., op. cit., pg. 326; 247—249.

programatice, se mai adaugă la clasele superioare cursuri suplimentare de geodezie, matematică, curs de împăiat. Îndeosebi acesta din urmă a fost foarte util. Dată fiind slaba înzestrare a școlilor din acea vreme cu material didactic, mulți dintre absolvenții școlii au pus bază, la școlile pe unde au ajuns, unor adevărate muzee de științe naturale.

Dar acțiunea cea mai curajoasă întreprinsă de S. Manoliu pe linie gospodărească, a fost împrumutarea școlii cu pământ de cultură. Reeditând experiența lui Pestalozzi de la Neuhof, a obținut pentru școală 60 ha. pământ agricol, la locul numit Valea Runcului. Pământul, situat la 5 km. de școală, era de o calitate mediocră (pământ de pădure), dar a servit de minune scopului urmat de S. Manoliu. Se înfăptuia, în primul rând, un deziderat al pedagogiei: **școala muncii**. Elevii aveau unde desfășura activitatea de practică agricolă, căci era în tradiția școlii normale de atunci, să aibă pământ agricol. Învățătorul anilor de atunci trebuie să fie un priceput agronom, cu solide deprinderi gospodărești, pentru a putea îndruma agricultura satului, și dacă-i posibil, prin modelul propriei sale gospodării, să devină pentru săteni un fel de Popa Tânda. Nu știu dacă acest deziderat, în perspectivă îndepărtată, a fost atins ori nu, dar școala muncii s-a înfăptuit cu adevărat. Majoritatea elevilor școlii fiind copii de țărani de pe Valea Someșului, și fiind și cu pricepere îndrumați de agronomul Filimon, nu ne-a fost greu să muncim acel pământ cu zel și cu rezultate neașteptat de bune: în al doilea an de exploatare, ferma ne-a dat: un vagon de cartofi, două vagoane de porumb, zarzavaturi, fructe, etc. Gospodăria avea: 8 cai, 4 vaci, 30 porci, oi, capre, etc. „Gospodăria economică asigură elevilor o hrană cum puține școli normale au fost în stare să o facă”.²³ Pedagogul năsăudean s-a dovedit mai priceput gospodar decât cel de la Neuhof.

În același an, propaganda de culturalizare a satelor a numărat 22 șezători, în tot atâtea sate din județ. La sfârșitul anului, ca în fiecare an școlar, o excursie mare prin țară cu toată școala. Gratuit.

Anul școlar 1926/27, marcînd etapa înfloririi școlii, numără 286 elevi, din care 8ș orfani de război. Se obține cel de al 4-lea local de școală. Alte restructurări, reparații, mutări, completări de mobilier și material didactic, și toate făcute în cea mai mare parte cu elevii.

1927—1928, marcînd apogeul, școala are 326 elevi, 18 profesori, 6 localuri. În acest an școala înfăptuiește lucruri de necrezut: își face o măcelărie proprie, brutărie proprie, „iar ca operă cu adevărat îndrăzneată, aduce lumina electrică în Năsăud. Uzina electrică a școlii luminează și școala și orașelul Năsăud”; începe construcția noului local al școlii normale.

23. S. MANOLIU, op. cit., pg. 228—237.

1928—29, **ultimul bilanț** : 340 elevi, 19 profesori, total 500 de suflete ale școlii. Școala de aplicație are cursul complet : clasele I—IV ; V—VII. Elevii normaliști își extind practica pedagogică și la clasele V—VII. Școala ocupă șapte localuri ; are o bibliotecă profesorală de peste 6.000 volume, fiecare clasă biblioteca sa, școala de aplicație pe a sa. Școala are muzeu de științe naturale, muzeu etnografic, aparat de radio, la care mergeam seara, pe rând, toate clasele, pentru a vedea și asculta minunea cea nouă. Era, dacă nu mă înșel, întâiul și singurul aparat de radio în Năsăud ; aparat de proiecție, de cinematograf, atelier de lucru manual, baia elevilor, etc. Propaganda culturală s-a desfășurat în 19 comune din județ.

Curios lucru că S. Manoliu, deși fiu de intelectual, orășan, el însuși pasionat al cărților, a fost totuși un frecvent adept al muncii productive. Se pare că la aceste concluzii l-au adus, deopotrivă, și concepția sa pedagogică, și experiența concretă pe care a făcut-o la școala din Năsăud. Oricum, la baza ridicării școlii sale a fost munca : „Cum se explică totuși minunea ridicării acestei școli din nimic și într-un timp așa de repede? Desigur, în primul rând prin însăși munca frumoasă a elevilor“ (pag. 256). Pentru că ridicarea acestei școli, în condițiile și în ritmul în care a avut loc, a fost o adevărată minune. Dar munca aceasta, pe lângă valoarea ei educativă și productivă totodată, purta în ea încă o valență : aceea de a arăta viitorilor învățători modelul ridicării unei școli prin muncă, pricepere și entuziasm : „este drept că elevii pregătiți astfel au văzut ei înșiși cum se ridică o școală, ieșind bine înarmați în lupta care trebuie s-o poarte ca viitori învățători pentru ridicarea și înzestrarea școlii lor primare și pentru ridicarea economică a țaranului nostru, care e așa de înapoiat“.²⁴

TIPUL DE ÎNVĂȚĂTOR PE CARE-L PREGĂTEA ȘCOALA NORMALĂ

În anii de după întâiul război mondial, se puna cu deosebită acuitate problema satului și a țăranimii. Eram o țară cu populația majoritară sătească, pe care o măcina analfabetismul, alcoolismul, proasta stare igienică și rudimentara gospodărie economică ; iar la temelia tuturor acestor rele se considera că nu e decît incultura.²⁵

Plecînd de la această premiză, se ajunsese firesc la concluzia că salvarea nu putea veni decît de la școală și învățător. De aceea s-a adoptat punctul de vedere al lui Haret : „Ținta noastră trebuie să fie ridicarea economică și culturală a poporului de jos. Și această ridicare se va face și prin școală și în afară de școală (s.n.). Corpul didactic, prin numărul cel mare al membrilor săi, prin cultura lor, prin faptul că sînt răspîndiți pe toată suprafața țării, este chemat

24. S. MANOLIU, op. cit., pg. 254.

25. S. MANOLIU, op. cit., pg. 482.

în prima linie la această mare operă. Ceea ce lucrează el în școală este, fără îndoială, meritoriu ; dar atîta nu ajunge. Dacă învățătorul ar considera rolul său terminat, îndată ce a dat strict cantitatea și felul de muncă pentru care e plătit, el ar fi un bun funcționar, dar n-ar merita numele de apostol cu care se glorifică. Noi ne-am silit să utilizăm activitatea corpului didactic și în afară de școală, punînd-o în serviciul luminării poporului și a deșteptării lui la o viață intelectuală, morală și economică mai bună. M-am silit ca din învățători să creez o forță pe care să o îndrept întregă, contra stării de ignoranță și decădere a țaranului sub toate formele ei²⁶.

Este evident că Haret, în practica sa școlară, pleca el însuși de la un punct de vedere pestalozzian ; iar acesta, la rîndul lui, de la o viziune socială iluministă, după care, asanarea tuturor relelor sociale, începînd cu cea economică, se poate face numai prin educație și cultură. Deci prin școală.

Această concepție socială asupra școlii și învățătorului a determinat formarea și promovarea, în școala normală a unui anume tip de învățător, învățătorul pregătit a duce la îndeplinire misiunea de a ridica satul prin activitățile sale școlare și extrașcolare. Era tipul învățătorului „apostol“, „luminător al satelor“.

S. Manoliu însuși se pare că a fost cucerit de această viziune, căci declară, — e adevărat, cu oarecare reticiențe : „Și ne întrebăm dacă nu cumva epoca aceasta a învățătorului, factor social, așa cum l-a visat Pestalozzi, nu era absolut necesară în ridicarea masei noastre țărănești, care trebuie dezrobită cu orice preț și cu orice sacrificii“²⁷.

Viziunea învățătorului-apostol intrase și în literatură : Nicolae Apostol, personajul lui Cezar Petrescu, din romanul cu același nume, este o plasticizare a tipului de învățător promovat de pedagogia vremii. Este învățătorul misionar, pe care nimeni n-o să-l întîmpine, la sosirea în sat, cu pîine și cu sare, dar care, singur, înfruntînd indiferența și uneori ostilitatea autorităților și a localnicilor, luptă pentru ridicarea și luminarea satului.

S. Manoliu și profesorii săi n-aveau cum se emancipa de sub tutela acestei concepții, instituționalizată de altfel în toată Europa. Acesta era tipul de învățător preconizat de pedagogia vremii, profilat de planul de învățămînt și programa școlară.

Aceasta era atunci concepția asupra rolului învățătorului în sat, și pentru acest rol se străduia școala normală să-l formeze și să-l pregătească : destoinic învățător la clasă și priceput în munca de ridicare economică și culturală a sătenilor.

Mijloacele muncii cu copii, la clasă, erau cele clasice ; și în vederea dobîndirii lor, S. Manoliu se străduia să ne pregătească cît mai bine. Urmărea să ne însușim temeinic pricepri și deprinderi de a face lecții bune în clasă, viza deci însușirea unei măiestrii didac-

26. SPIRU HARET. Raport, pg. 138, 139, citat de S. Manoliu, pg. 276.

27. S. MANOLIU, op. cit., 277.

tice, așa cum făcuse și antecesorul său nășăudean Vasile Petri, la vechea preparandie. Pentru aceasta a organizat, cum nu se poate mai bine, școala de aplicație : institutori pregătiți, clase simultane, practică la clasele V—VII, îndrumări metodice deosebit de prețioase, toate condiții care concureau la realizarea intenției lui de a ne ajuta să ne însușim „arta de a învăța pe toți, toate“.

Pe latură educativă ne ajuta să ne însușim tactul pedagogic, considerat de el drept cheia succesului în munca educativă.

Habitudinea pe care o considera S. Manoliu cea mai prețioasă pentru un om de cultură în general și pentru învățător în special, era gustul de a citi. Și pe acesta se străduia să ni-l cultive, prin toate mijloacele. Iși dădea seama de lipsurile cu care plecam la terminarea școlii și mai cu seamă aprecia just pericolul ce ne amenința în izolarea satului : rutina profesională și îngustarea inexorabilă a orizontului de cultură generală ; și în această situație, numai dragostea de carte, gustul de a citi putea preveni și lecui răul. Și ce nu făcea S. Manoliu ca să ne insufle obișnuința lecturii ! Căuta să ne convingă de necesitatea de a învăța mereu, de a ne completa continuu cultura profesională și generală pe calea autodidaxiei. Ne amintea adeseori aforismul lui N. Iorga. „Învățător să fie cel care simte că are ceva de spus și crede că mai are ceva de învățat !“. Ne îndruma mereu să citim, ne recomanda cărți, ne citea el însuși din unele, ori ni le prezenta ispititor, ca să ne determine a le citi. Ne-a făcut biblioteci pe clase. Ne dădea indicații și sfaturi asupra modului cum să citim, tehnica lecturii, precum și asupra modului de a lua note după cele citite. Ne încânta cu arta propriului său citit, în orele când avea răgaz să o facă. În ochii lui se bucurau de mare prețuire elevii care citeau mult.

Ținea mult ca absolvenții să ducă cu ei în școlile și satele lor, o limbă literară și un scris ortografic. Cu greșelile de ortografie era neîndurător. Printre altele, probabil că și nevoia formării la elevi a unui scris corect, al însușirii unei limbi frumoase și a unei ușurințe de exprimare în scris, l-au determinat să adopte procedeul lucrărilor scrise, pe care ni le dădea după fiecare lecție ținută. Cred că toți foștii săi elevi i-au rămas recunoscători pentru rezultatele pozitive ale acestui procedeu.

Ca însușiri de personalitate, se străduia să ne educe la toți omenia, ca îndrumar în conduita noastră : în sat, — cu oamenii ; în școală, — cu copiii ; apoi dragostea de profesiune ,de școală și copii.

Drept pregătire pentru desfășurarea activităților în afara clasei și extrașcolare, școala căuta să formeze elevilor un sistem de priceperi și deprinderi practic-gospodărești realiste : să știe lucra în atelierul de lucru manual, pentru a confecționa cele necesare școlii și lor înșiși ; la cursul de agricultură să învețe tot ce trebuie pentru a ști îndruma agricultura sătenilor ; s-a făcut cu elevii un curs de apicultură și s-au confecționat cu ei, în atelierul școlii, stupi ; s-a deschis un curs de împăiat pentru înzestrarea școlii cu

material didactic ; un curs de agrimensură, pentru ca viitorul învățător să poată veni în ajutorul sătenilor, în împărțirea pământului ; s-a făcut cu noi multă muzică și vioară, pentru a ști instrui în sat un cor cu țărani ; am fost instruiți să cunoaștem dansuri populare ; în pregătirea șezătorilor literare săptămânale, pe clase, apoi pe cele ale școlii, am deprins tehnica pregătirii serbărilor școlare și a șezătorilor literare ; am învățat puțin și din arta regizorală, etc. De toate am învățat, pentru ca la toate să ne pricepem.

Pe lângă activitățile organizate în clasă, destinate să formeze elevilor însușirile didactice amintite, școala a pregătit și desfășurat o susținută campanie de propagandă culturală la sate. Între anii 1920—1930 au fost vizitate în acest scop peste 60 de sate din județ. Vizitarea comunelor, cu toți elevii școlii, însoțiți totdeauna de profesori și director, urmărea mai multe obiective :

Mai întâi, întâlnirea cu învățătorii tineri, foști elevi ai școlii, în preocuparea de a ține legătura școlii cu ei. Aceste întâlniri constituiau prilejul cel mai nimerit de a face constatări imediate în legătură cu modul în care fostul elev poate și știe face față sarcinilor. Prilej, de asemenea, de schimburi de vederi, de opinii ; de noi îndemnuri, sprijin moral, sfaturi.

Șezătorile desfășurate de școală erau apoi, o mână de ajutor dată efectiv școlii vizitate, în acțiunea ei de ridicare a satului. Programele, judicios întocmite, pe lângă punctele cu valoare estetică, ori de divertisment, aveau și o parte intenționat instructivă și mobilizatoare : conferințe de popularizare științifică, piese de teatru, în care se combăteau viciii ori se demonstau virtuți morale, etc.

Șezătorile literare erau apoi instructive pentru elevii însșiși. Cu aceste ocazii ei cunoșteau condițiile concrete de muncă ale învățătorului la sat ; vedeau cum se pregătește și cum se desfășoară o șezătoare culturală ; trăiau experiența vie a acțiunii de culturalizare a satului, vedeau reacțiile publicului, rezultatele obținute.

În fine, producțiile noastre, în acea epocă, imediat următoare actului de întregire a țării și neamului, erau cele dintâi manifestări culturale în limba română, în satele din județ. Cîntecele populare, dansurile naționale, poeziile, piesele de teatru din repertoriul literaturii române făceau încîntarea populației sătești.

Acesta era profilul moral și profesional al învățătorului pe care s-a străduit școala condusă de S. Manoliu să-l formeze. Fără îndoială că în bună parte a reușit ; iar învățătorii ieșiți din școală în acei ani, au împlinit în satele lor, mesajul educativ al fostului lor director și profesor de pedagogie.

LEGĂTURA ȘCOLII CU ABSOLVENȚII

Cu toată străduința lui de a crește în școală învățători destoinici și bine pregătiți profesional, în stare să facă față multiplelor sarcini ce-i așteptau, S. Manoliu își dădea seama că lucrul nu e cu

putință pe de-ntregul. Mai întâi, pentru că „acum după război, absolvenții normaliști ies învățători la 18—19 ani. Ce experiență poate avea un asemenea învățător, oricât de cu stea în frunte ar fi fost la școală și oricât de bine intenționat ar fi?”²⁸ Aceasta pe de o parte. Mai erau însă și alte neajunsuri: absolvenții terminau școala cam sumar pregătiți. Nevoia urgentă de învățători în țară, în urma pierderilor din război, obligase legiuitorul să limiteze școlăritatea în școlile normale la 6 ani. Or, în așa de scurt timp (4 clase elementare + 6 de școală normală) nu se puteau învăța prea multe. Ministerul însuși și-a dat seama de această insuficiență, de aceea, în anii care au urmat, durata școlărității s-a ridicat la șapte și apoi la opt ani. Școala nu reușea să dea în acest scurt timp, cu toate eforturile sale, decît o orientare sumară în cultura generală și cîteva deprinderi didactice, o pregătire ce se cerea necondiționat completată și consolidată după absolvire. Cea mai mare nenorocire ce putea lovi școala și pe tînărul învățător ieșit din școală cu această pregătire, ar fi fost să plece în viață cu credința că știe destul, că nu mai are nevoie să continue a învăța. O astfel de optică ducea fatal la rutină, și în multe cazuri, îndeosebi pe învățătorii copleșiți de griji și nevoi materiale, la rustificare.

Remedierea acestor lipsuri, ce-și aveau originea în însăși structura și programa școlii normale, nu puteau fi înlăturate decît presupunînd o stăruitoare muncă autodidactică a învățătorului, după terminarea școlii, și o permanentă îndrumare a lui, de către organele Inspectoratului școlar județean. Iluzii însă, ambele presupuneri! Copleșit de lipsuri materiale, lăsat „să se descurce” luni întregi fără salariu, omului nu-i mai ardea să se țină la zi cu literatura pedagogică; pe de altă parte, în perioada anilor la care ne referim, în această literatură își făcuseră loc atîtea orientări și „curente noi”, majoritatea importate „cu ridicata”, croite pe dimensiunile și pentru nevoile altor țări, încît pentru un tînăr învățător, chiar bine intenționat de-ar fi fost, n-ar fi putut discerne și alege nimic. Așa se explica dezorientarea generală a învățătorilor, în materie de pedagogie, la acele faimoase examene de definitivat, la care se făcea mare paradă de memorie, în timp ce munca la clasă rămînea tot la rutina tradițională.

Competința îndrumării organelor inspectoratului școlar era și ea iluzorie. Trebuia dar, întreprins ceva pentru a veni în ajutorul tînărului „apostol” de 18 ani, izolat undeva într-un sat, departe de bunăvoința și îndrumarea profesorului de pedagogie.

Dîndu-și seama de această necesitate, S. Manoliu s-a gîndit la unica măsură ce putea da rezultate în condițiile școlii de atunci, și anume la extinderea activității școlii normale și dincolo de zidurile ei, și continuarea acțiunii sale de pregătire și îndrumare a absolvenților și după terminarea școlii. În felul acesta, școala normală nu-și mai tăia legăturile cu elevii care terminau, ci le continua și

---

28. S. MANOLIU, op. cit., pg. 9.

după absolvire, pe alte căi, în alte forme și cu alt conținut, până târziu, la emanciparea definitivă a învățătorului. Această menținere a legăturii cu absolvenții îi apărea lui S. Manoliu drept o datorie morală a școlii față de ei, datorie ce rezulta din insuficiențele de concepție și de programă ale școlii normale de atunci.

În această nouă înțelegere a rolului său, școala normală trebuia să devină un centru metodic de experimentare și documentare, un laborator pedagogic viu,²⁹ care să treacă prin sita ei toate curentele și orientările pedagogice noi, să le experimenteze, selecționeze și apoi să recomande învățătorului de la clasă, ce să adopte și cum să procedeze, pentru a-și îmbunătăți munca și pentru a nu cădea în rutină.

Comunicarea cu învățătorul, în sensul celor de mai sus, S. Manoliu a preconizat s-o facă periodic (anual) prin anuarul școlii normale. Această intenție și-a arătat-o clar în „Cîteva lămuriri“ care prefătează întîiul anuar scos de el, „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, avînd această funcție: „Dar cu osebire (un anuar) trebuie să trateze diferite chestiuni culturale și educative, înrudite mai ales cu ramura profesională — îndrumătoare. Feluritele probleme și informații de cultură generală, de literatură, de știință, de școală, de pedagogie și educație, ar fi spicuite, scormonite și cercetate; expuse, rezumate și limpezite pe înțeles, nu atît pentru publicul mare sau pentru părinții copiilor, în bună parte țărani, cu alte griji și necazuri, cît mai ales pentru membrii corpului didactic și în special pentru foștii elevi, ieșiți din școlile normale, trebuie să mărturisim prea tineri și fără experiența vieții“.³⁰

Și anuarul scos de el în 1930 își îndeplinește funcția preconizată, nu numai prin dedicație („Vouă, dragi elevi și foști elevi“) ci și prin conținut. El cuprinde trei părți: Partea I, „Istorică“, „în care se vede aeeva — odată cu icoana trecutului — cum s-a înfiripat și ridicat o școală prin însăși iubirea și munca voastră solidară și neîncetată, zi de zi, în acest străvechi colț de țară românesc de pe malul Someșului“. Partea II-a, „Culturală“, cuprinde variate articole și studii, scrise de S. Manoliu și alți colaboratori, dar toate de mare interes pentru formarea și completarea culturii generale a tînarului învățător.

Pe linie profesională, îndrumătoare, anuarul, pe lîngă studii de istoria pedagogiei, V. Petri, S. Haliță, pedagogi ai țînutului, și pagini din istoria școlilor născădene, mai cuprinde studii, recenzii și discuții legate de actualitatea pedagogică, toate situîndu-se în sfera preocupărilor de interes imediat și concret a învățătorului; astfel: o expunere clară și completă a metodicii scris-cititului, cuprinzînd și planuri model, scrisă de iscusitul institutor N. Matei de la școala de aplicație. Lucrarea extrem de utilă pentru învățătorii începă-

29. Azi, această funcție o îndeplinește, în parte, Institutul de științe pedagogice din București și „Revista de pedagogie“.

30. S. MANOLIU, op. cit., pg. 9.

tori. Mai cuprinde recenzia unui manual de citire pentru clasa a II-a, scrisă de același autor, recenzie ce reamintește învățătorului toate condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un manual de citire, prevenindu-l în felul acesta asupra cerințelor pe care trebuie să le aibă față de manualele pe care le va adopta pentru școala sa. Un alt institutor al școlii de aplicație, T. Vlădoianu, discută o lucrare recent apărută (de E. Chencinschi) care face propuneri pentru o reorganizare și o reconsiderare a îndrumării și controlului în învățămînt — problemă de mare actualitate școlară și pedagogică atunci. N. Enescu recenzează broșura (scrisă de E. Chencinschi și I. Pavel) „Administrația învățămîntului primar“, în care doi dascăli mai vîrstnici dau tinerilor învățători îndrumări cum să se descurce în scriptele și administrarea școlii. S. Manoliu însuși, cu un ascuțit spirit polemic, dar cu amară ironie la adresa autorităților școlare ale vremii, discută în aceste pagini două din problemele ce-și făcuseră loc în opiniile oamenilor noștri de școală. Întîia, în legătură cu o anume opinie din presă, că ar fi prea multe școli normale în țară. Discuția se ivise în legătură cu înmulțirea numărului de învățători șomeri. S. Manoliu se indignează legitim : Prea multe școli normale și prea mulți învățători, atunci cînd statistica arată că în 1928 un milion de copii de vîrstă școlară rămăseseră neșcolarizați?“. Cînd un năcăjit de învățător este obligat să țină cursuri în fiecare zi, singur cu 7 clase deodată, acolo unde în mod normal ar trebui să fie 7 cadre didactice?. Cînd poporul nostru numără peste 40% analfabeți? Nu prea mulți învățători, ci prea puțini. La cei trei milioane de copii în vîrstă școlară, socotind în medie cîte un învățător la 30—40 elevi, țara noastră mai are nevoie de încă 90—100.000 învățători. Deci nu micșorarea numărului de școli normale, ci dimpotrivă : intensificarea calitativă și cantitativă deopotrivă a învățămîntului primar și normal !³¹

Se mai discuta de asemenea, în lumea școlii, despre cursul complementar (supraprimar). Se știe că prin legea din 1924, se hotărîse prelungirea școlarității cu încă trei ani : V, VI, VII. Se mai știe de asemenea că acest curs n-a dat rezultatele așteptate. Deoarece se adoptase o programă cu totul străină de ocupația, interesele și nevoile copiilor de la sat, cursul nu era frecventat. Se ajunsese la paradoxala situație că numărul absolvenților clasei a VII-a era mai mic decît numărul școlilor care aveau acest curs. De la aceste constatări s-a ajuns la concluzia desființării lui, ca ineficient. Indignarea lui S. Manoliu la această concluzie, este fără margini. El recunoaște falimentul cursurilor, dar afirmă imedia : „Cursul complementar în sine e bun. Mai ales necesar. De aceea nu trebuie desființat, ci dimpotrivă, prelungit pînă la armată ! (s.n.). Desigur însă că trebuie modificat și organizat. Mai ales în ce privește programa analitică și orarul. Programa analiti-

31. S. MANOLIU, op. cit., pg. 479.

că trebuie pusă numai pe baze practice-gospodărești realiste. Concluzia : nu desființarea cursului complementar, ci mărirea și reorganizarea lui, pe temelii realiste și sănătoase³².

Cursul a fost înființat de el și la școala de aplicație, dar aici l-a organizat și pus pe baze practice-gospodărești realiste așa cum îl concepea el : lecții în natură și atelier, activități practice, utile, pe măsura nevoilor populației locale ; cantină pentru elevii de parte de școală, etc.

Reținem din atitudinea lui S. Manoliu în problema discutată, o idee prețioasă : preconizarea unei legături continui cu școala, atât a copiilor de la sat, cu școala lor, cât și a absolvenților școlii normale, cu a lor.

Iată câteva apeluri ale sale în acest sens : „Numai legătura continuă cu școala — fie și redusă — ne poate mântui !“ ; „principala (de realizat) în școala noastră este neconținută legătură cu școala !“.

Este o idee care, din nenorocire, nu s-a putut înlăptui decât în zilele noastre.

Partea a III-a a anuarului, „Școlară“, este o dare de seamă, pe ani școlari, cuprinzând date și indicații generale asupra școlii normale, a școlii de aplicație și a comitetului școlar. Anuarul reprezintă dar, în concepția lui S. Manoliu, forma principală de a menține legătura școlii normale cu absolvenții. Probabil se va fi gândit să scoată și o revistă cu caracter pedagogic-îndrumător, a școlii, care să mai îndeplinească acest oficiu, dar n-a mai avut timp s-o facă.

O altă formă de menținere a legăturii școlii cu absolvenții, o constituiau excursiile și deplasările școlii în propaganda culturală, în satele din județ. Ele urmăreau, pe lângă mâna de ajutor pe care s-o dea școlii din satul respectiv, în ridicarea culturală a sătenilor, și stabilirea unor contacte pedagogice cu școala și cadrele didactice de acolo : cunoașterea împrejurărilor în care lucrează, a greutăților pe care le întâmpină, acordarea de asistență pedagogică tinerelor cadre care aveau nevoie de aceasta, și în sfârșit, întâlnirea cu foștii absolvenți : *in medias res*, sau pe românește, a-i vedea la treabă : cum lucrează, ce rezultate obțin, unde merg lucrurile mai greu, etc. Se pare că aceste întâlniri ale foștilor elevi ai școlii cu S. Manoliu și cu ceilalți profesori, constituiau examene mai serioase decât cele de la școală.

S-a mai utilizat și un alt mijloc, evident nu atât de generalizat, dar foarte important și mai cu seamă eficient : corespondența lui S. Manoliu cu foștii săi elevi. Mulți dintre ei îi scriau, cerându-i ajutorul și îndrumarea în multe probleme legate de munca lor în școală. Nici unul n-a rămas fără răspuns ; și fiecare răspuns însemna, pentru cel ce-l primea, o lecție ori un îndemn, un sfat ori o încurajare.

32. Ibid., op. cit., pg. 482.

Printre multele idei și înfăptuiri cu caracter pedagogic progresist, legate de numele lui S. Manoliu, va rămîne și aceasta : școala normală trebuie să fie și să rămînă pentru obsolvenții ei alma mater care să păstreze cu toți o legătură filială și să continue a-i îndruma și ajuta cît timp vor mai avea nevoie de ea.

II

EDUCATORUL

SCURT ITINERAR BIOGRAFIC

S-a născut la Bacău, într-o familie modestă de intelectuali. Tatăl, institutor ; antecesorii dinspre mamă, de asemenea institutori și profesori. În casă, atmosferă cărturărească : cărți și reviste, preocupări pentru probleme științifice și literare.

Familie numeroasă : 14 copii, toți școlarizați în învățămîntul secundar, și majoritatea și în cel universitar.

Pierderea de timpuriu a mamei, lipsește pe cei mai mărunți dintre copii, printre care și pe Sandu, de afecțiunea maternă. O soră mai mare îi ia locul și-i îngrijește cu devotament.

Greutăți materiale : toată casa trăind dintr-un singur salar, încît, copiii învățătorului Manoliu se obișnuiesc de timpuriu cu lipsurile, manualele și hainele vechi trec regulat de la cei mai mari către cei mai mici. Se ajută unii pe alții, se ocrotesc, fac front comun sărăciei. Cei mai mari, printre care și Sandu, meditează copii din oraș.

Climatul din casă este de muncă și sîrguință la învățătură, de ascultare și disciplină. Și toți copiii fac școală, majoritatea dintre ei ajungînd cărturari : profesori, publiciști, avocați.

În această atmosferă de preocupări intelectuale din familie, Sandu și-a însușit de timpuriu dragostea de carte, pasiunea pentru lectură, care nu l-au părăsit toată viața.

Strălucit și ca elev și ca student, termină facultatea de litere și filozofie. Poate fiind că tatăl său era învățător, se hotărăște să devină dascăl ; și poate fiindcă din primul an de învățămînt ajunge profesor la cea mai reputată școală normală din vremea aceea, „Vasile Lupu“ din Iași, se hotărăște să-și dedice viața formării și educării învățătorilor.

În 1916 e mobilizat pe front și face întreg războiul, cu toate suferințele lui.

Înzestrat cu o constituție somatică precară, la care s-au adăugat apoi lipsurile materiale din adolescență, munca și suprasolicitățile, războiul, contractează o gravă afecțiune pulmonară, în vremea aceea fatală. Spitale, odihnă în sanatorii. Tinerețea învinge, și pentru moment boala e stăvilită. Își reia activitatea, dar medicii indică aer curat, peisaj rural, munte. Și tînărul de 27 de ani renun-

ță la Iași și la îndreptățitele aspirații către continuarea studiilor și o catedră universitară, și se stabilește la Năsăud : profesor de științele pedagogice, limba română și director al școlii normale. Era în 1924.

OMUL

Puțințel la trup, firav și plătând, te invita la o atitudine prevenitoare și de grijă față de el : să-l ocrotești, nu să-l înfrunți ! Fața zîmbitoare, cu linii regulate, fruntea lată și privirea blîndă îi dădeau o expresie plăcută, prietenoasă, care te încuraja să i te apropii. Cînd vorbea, te cucerea cu timbrul catifelat al vocii sale molcome, cu registrul ei infinit de nuanțe și inflexiuni.

Avea o ținută vestimentară de o eleganță sobră, discretă, care îi dădea o notă de distincție deosebită.

A fost toată viața lovit de soartă : sărăcie, sănătate precară, boală. Boala îndeosebi i-a modelat în mare măsură personalitatea. Printr-un fenomen firesc de compensare, el și-a făurit o lume în care energia sa tinerească se putea afirma : lumea cărților, a ideilor și a școlii pe care a condus-o.

N-a avut nici casă, nici familie, nici gospodărie ca să-l solicite la alte griji. Unica sa preocupare a fost școala și elevii. Lor li s-a devotat pînă la jertfă. Și fiind el însuși bolnav, a știut ca nimeni altul să îngrijească de sănătatea elevilor săi.

Sărac. Cumpăra mereu cărți, dar se pare că salariul nu-i ajungea totdeauna să le plătească imediat. Mi-a căzut în mînă întîmplător, un volum de „Studii filozofice“ de C. Rădulescu-Motru, ce făcuse parte din biblioteca lui. Sub copertă, pe ultima pagină, el scria : „Plata la I-a leafă !“ Cumpărate pe datorie și plătite „la întîia leafă“, a adunat o bibliotecă de cîteva mii de volume pe care, la moarte, a lăsat-o școlii. A fost unica lui avere.

În intimitatea cărților își petrecea el nopțile, căci zilele erau dăruite școlii. Din paginile lor și-a agonisit o uimitoare erudiție, pe care a fructificat-o cu generozitate în lecții, în munca de educare a elevilor.

Curios lucru că S. Manoliu, deși bolnav, era totuși un optimist. Vîrsta, constituția sa psiho-somatică echilibrată, poate că și o concepție filozofică stenică, i-au topit complexele. Avea un temperament echilibrat și o fire armonios dezvoltată. Vioi și mobil, deschis, vesel și sociabil, în afara zilelor cînd era preocupat și clopeșit de griji, te întîmpina totdeauna cu zîmbetul pe buze. Un zîmbet cald, care-i deschidea toate sufletele și topea orice rezistență. Zîmbetul lui blînd, încurajator și plin de sollicitudine, era întîiul semn că-ți oferea prietenia și înțelegerea, că te invita la încredere și confesiune.

În fața lui pierdeai orice rezervă și împotrivire ; rămîneai numai cu sentimentul că ți s-a întins o mînă ce vrea să te ajute. Și-n fața acestei generozități, nu ezitai. . .

Așa stabilea el contactul cu oamenii. Și întâiul contact era totdeauna decisiv și durabil.

Spirit întreprinzător și de inițiativă, dinamic, era tot timpul preocupat de a îmbunătăți organizarea și desfășurarea procesului instructiv-educativ al școlii sale, de a da elevilor mereu mai bune condiții de viață.

Deși suferind, nu se menaja. Îl găseai la orice oră în cabinetul său, ori prin școală. Se culca toată școala, și lampa lui continua să ardă pînă noaptea târziu ; și înainte de a o stinge, mai făcea o ultimă inspecție la dormitoare, să vadă cum dorm copiii : dacă au foc, dacă-s aerisite dormitoarele, dacă plintoanele sînt de veghe. . . Apoi se ducea și el acasă.

Avea un foarte dezvoltat spirit organizatoric și simț gospodăresc. Și e de mirare că deși de o formație spirituală filozofică, nu și-a pierdut simțul practic al realității concrete, care l-a ajutat să organizeze și să conducă atît de bine gospodăria școlii sale.

Îmbinînd strălucit aptitudinile sale intelectuale și morale, cu cele ce-l solicitau la o viață practică de organizare și conducere, S. Manoliu a rămas în esență un om de acțiune. El n-a trăit contemplînd, ci acționînd ; așa se explică uimitoarele sale realizări în cei 5 ani cît a condus școala. „Icoana unei școli. . .“, de altfel, este o carte care îi atestă realizările concrete, nu reflecțiile filozofice.

Caracter integru, a dat elevilor și colaboratorilor săi o strălucită pildă de acord perfect dintre vorbă și faptă ; dintre convingeri și conduită.

Înzestrarea sa psihică excepțională, înfăptuirile din școală, tinerețea, pe un altul l-ar fi dus poate la înfatuare ; el a rămas însă modest, și modestia a fost una din dominantele morale ale personalității lui. În tot ceea ce făcea, ghiceai la el tendința de a rămîne în umbră, de a lăsa pe alții în față. Se ferea cu grijă de orice ostentație, de orice prim-plan. Ținea adesea conferințe publice în sala festivă a liceului „G. Coșbuc“. Sala era totdeauna plină și publicul îl aștepta cu simpatie și considerație. Vorbitorul apărea discret, sfios parcă, și se oprea la marginea laterală a scenei, și niciodată la mijlocul ei, cum se obișnuiește, și unde era firesc să se afle. Dar totdeauna, la sfîrșitul expunerii, prin ovațiile ce urmau, publicul îl situa în față, în mijlocul scenei. . .

Stilul său de muncă în școală a rămas pilduitor și pentru elevi și pentru colaboratori : întâiul la toate, fără să se menajeze ; exigent mai întîi cu sine, apoi cu alții, a știut să creeze printre colaboratorii săi de muncă o atmosferă de entuziasm și seriozitate, de voie bună și simț de răspundere. Fără ordine și riposte, fără rezistențe și revendicări. În școală se muncea ca într-o familie armonioasă, în care capul, deși nu cel mai vîrstnic, era iubit, acceptat fără reticențe și respectat.

Moldovean de origine, S. Manoliu purta în matricea personalității sale toate trăsăturile psihice ale moldoveanului : blîndețe, omenie, înaltă spiritualitate și bunătate.

Dacă Vasile Petri, în aprecierea lui S. Manoliu putea fi numit „energicul pedagog“, S. Manoliu însuși, în aprecierea celor ce l-au cunoscut, a fost și rămîne „blîndul pedagog“.

PORTRET DE EDUCATOR.

Pentru a fi un **bun profesor**, este necesară o temeinică pregătire profesională și un mănunchi de aptitudini didactice, printre care, **aceea de a comunica**, de a transmite cunoștințe, de a te face înțeleș, ocupă primul loc.

Pentru a fi însă un **bun educator**, deci pentru a putea influența și dirija dezvoltarea personalității elevului, este nevoie de anume însușiri speciale, în parte, se pare, înnăscute, care alcătuiesc împreună ceea ce îndeobște se cheamă **vocație de educator**.

E greu de descris și de definit educatorul de vocație, cu profilul său specific de însușiri, deoarece istoria educației cunoaște puțini educatori profesioniști de vocație, și asupra conținutului de însușiri ce-i definesc, nu-s toți pedagogii de acord. Oricum, printre acești puțini, H. Pastalozzi deține locul întâi. Cu el exemplifică și S. Mehedinți³³ tipul educatorului de vocație. S. Manoliu a fost și el unul dintre acești puțini și aceasta a fost trăsătura dominantă a personalității lui.

Care i-au fost însușirile și ce a avut el deosebit de alți mulți profesioniști ai muncii din școală? Care a fost secretul succeselor sale educative?

Hotărît lucru, mai întâi o **concepție și o atitudine optimistă în viață și educație**. Credea în puterea binelui și a adevărului. Convingerea lui era că dialectica socială conduce rezolvarea tuturor fenomenelor omenești spre bine și adevăr. Poate că numai lovitură morală primită în ultimul an al vieții să-i fi zdruncinat această convingere ; **optimismul pedagogic** însă nu cred să-l fi părăsit nici atunci. Credea în puterea educatorului de a modela omul și în capacitatea copilului de a recepta influențele educaționale. Aceasta ne învăța el și în lecțiile de pedagogie : că în fiecare copil există răsaduri de însușiri bune, că acestea se pot cultiva și forma dacă-s plivite de buruieni ; că educatorul nu poate face din fiecare orice, dar că trebuie să descopere ce anume poate face din fiecare, și să facă aceasta, căci este dator. Și scurta perioadă de viață cît a profesat această concepție, i-a confirmat convingerea : cele câteva generații de învățători cîți a scos, nu i-au desmințit optimismul.

Este de reținut această **atitudine curajoasă și progresistă**, a profesorului și educatorului de la Năsăud, care-și **mărturisea elevilor dezacordul cu determinismul biologic**, ce punea sub semnul întrebării puterea educației, tocmai într-o perioadă cînd concepția

33. S. MEHEDINȚI, „Trilogii“, ed. Cugetarea, 1940. cap. „Trilogia școliei“.

pedologică era adoptată oficial în școală, și când pedologia figura în planul de învățământ al școlilor normale.

Dar optimismul pedagogic este o convingere pe care S. Manoliu va fi câștigat-o inițial din cărți — și ea, oricât de puternică și de întemeiată, nu putea înfăptui nimic singură. Pentru a deșteleni ogorul educației, sînt necesare educatorului, pe lângă convingeri, anume însușiri de alt ordin. S. Mehedinți și alți pedagogi consideră că, dintre acestea, **întîia este iubirea, dragostea pentru elevi**: „cea dintîi însușire a unui mare educator este iubirea pînă la jertfirea pentru cei încredințați grijii lui, deoarece prin iubire se manifestă întîi de toate vocația educatorului“.³⁴

S. Manoliu era și el un adept al pedagogiei iubirii și o practică din vocație. Își iubea elevii, colaboratorii, pe toată lumea. Iubirea la el era o atitudine spontană, genuină, lipsită de calcul și rețete pedagogice. Dragostea pentru oameni și grija pentru elevi, expresie a umanismului său profund, se potriveau întrutotul firii lui modeste, discrete, total lipsită de tendințe de afirmare și ostentație. Iubirea lui pentru elevi n-a fost însă o slăbiciune necontrolată, dispusă la concesiile tolerînd aberii. Nu ! Ea îmbina în chip fericit afecțiunea caldă a mamei, cu dragostea lucidă, discretă și eficientă, a tatălui. Această dragoste se manifesta în întreaga sa atitudine față de elevi și s-a concretizat în felurite forme de asistență pe care le-a acordat-o : materială, pedagogică, morală, psihologică. Oricine, în școala aceea, va fi avut un necaz, o dorință, o durere, mîna i s-a întins instinctiv după ajutor către „domnul director“ ; și oricine va fi fost : elev, colaborator, prieten ori străin, a găsit la el, în nesfîrșitele-i resurse de omenie, sprijinul solicitat.

Marea lui capacitate afectivă se manifesta în toate actele lui de viață : și în lecții, și în actele administrative, și în legăturile obișnuite cu oamenii, dar mai cu seamă în raporturile intime cu elevii : între patru ochi. Cine avea prilejul unei întîlniri intime cu el, îndeosebi cei chemați „la cancelarie“, pentru cine știe ce greșeală comisă, învăța cu acest prilej ce înseamnă omenie, sollicitudine, și o mîna de ajutor întinsă din dragoste.

Iubirea, se pare, este unicul drum prin care educatorul ajunge la sufletul copilului ; ea e cheia miraculoasă care-i deschide porțile și-l face receptiv la influențele educatorului. Nici o altă cale de acces.³⁵

Iată și opinia unui psiholog în această privință : „Simpatia, iubirea, reprezintă forța centrifugă a personalității care se dăruiește, și forța centripetă a partenerului care absoarbe într-un contact sufletesc hrana afectivă oferită de un altul, hrană care însemnează acceptare, prețuire, cooperare, solidaritate ; este puntea spre conștiința de „noi““.³⁶

34. Ibid., op. cit., pg. 242.

35. Aceeași părere o mărturisește recent și Mircea Mallța în eseu „Vocația profesională“ din volumul „Idei în mers“, ed. Albatros, 1975.

36. V. PAVELCĂ, „La rece despre căldura umană“, în „Știința“ din 18.XII.1968.

Aici rezidă, spune S. Mehedinți în studiul citat, deosebirea dintre profesiunea de educator și aceea de profesor. În timp ce profesorul comunică cu elevul pe căile minții, educatorul pe acelea ale inimii, ale afectivității.

Și această miraculoasă capacitate afectivă se pare că ține de matricea unor adâncuri înnăscute, de structuri interioare. De aceea există mai mulți profesori și mai puțini educatori. Fericite cazurile când aceeași persoană îmbină ambele daruri ; și S. Manoliu a fost unul dintre ele.

Iubirea pentru elevi restructurează întreaga conduită a educatorului față de el, inițiind și motivînd și alte atitudini de-ale sale, în munca de educație. O formă fericită pe care o poate lua iubirea în educație, fie în familie (mai cu seamă aici), fie în școală (mai rar întîlnită), este **devotamentul față de educat**. Iată cum se întîmplă lucrurile. Se știe că în acțiunea educativă organizată, fie în familie, fie în școală, educatorul formulează față de elev tot felul de cerințe. Și e firesc să se întîmple astfel : intenționînd să-i formeze conștiința, ori să-i îndrumeze conduita, raporturile dintre educator și educat se erarhizează : cel dintîi formulează cerințe, autoritatea lui situîndu-l undeva deasupra ; iar educatul, cunoscîndu-și statutul, se subordonează. El însă nu acceptă ușor și totdeauna acest statut ; ca atare apare fenomenul de rezistență și împotrivire din partea copilului față de intențiile educatorului : neascultare, respingerea, în diferite forme a cerinței ce i se adresează. De ce se întîmplă acest lucru? Pentru că ducerea la îndeplinire, a cerințelor presupune efort psihic din partea elevului : să renunțe la o deprindere formată, să înceapă exerciții pentru formarea alteia ; să învețe, să asculte, etc., lucruri ce nu sînt însoțite de stări psihice agreabile. Și nici nu le vede finalitatea fericită, promisă de educator. Pe de altă parte, elevul trăiește, în situația sa de subaltern, un sentiment de frustrare și nedreptate ; numai lui i se cere să facă un lucru neplăcut ; cel ce-i cere toate acestea, nu-i în aceeași situație. Și aceasta amplifică rezistența în fața cerinței. În cuplul educator-educat nu se simte comunitatea de interese și nu există starea de „noi“.

Acest complex generează toate eșecurile educative. Cum se poate rezolva conflictul? Este nevoie, mai întîi, să-l sustragem pe elev sentimentului de frustrare și impresiei că i se face o nedreptate. Iar acest lucru se poate realiza într-un singur fel : **dacă educatorul înțelege și practică actul educativ ca un act de devotament pentru elev**, așa cum l-a practicat Pestalozzi ; dacă educatorul consideră că se găsește el în serviciul elevului, și nu invers ; dacă în această funcție, trecînd peste toate conveniențele și prejudecățile, și ieșind din propriul său statut, el reușește să se subordoneze inte-

reselor educative ale elevului, convingându-l pe acesta de devotamentul său.³⁷

Acest devotament total pentru elev și interesele sale de formare a fost pîrghia întregii munci întreprinse de S. Manoliu la Nășăud și cred că ea explică și secretul succeselor educative obținute de el. Iubirea și devotamentul lui pentru elevi se manifesta în umanismul lui pedagogic, în grija pentru dezvoltarea lor deplină, în asistența felurită pe care le-o acorda, în respectarea particularităților individuale bune ale celor încredințați lui.

În această privință era favorizat de o altă remarcabilă însușire a sa : era nu numai profesor de psihologie, ci și un fin psiholog. Intuia empatic frământările sufletești ale elevilor, descifrînd cu ușurință textul simplu al gîndurilor, visurilor și complexelor lor. Iar cînd era cazul, punea tămăduitor degetul pe rana dureroasă. Cînd își apleca grija și atenția asupra unuia i se citea în ochi întrebarea : Cu ce te pot ajuta? Unde să te sprijin?

În raporturile cu alții, evita cu grijă să supere, să umilească ori să înfrunte. În orice situație s-ar fi găsit, și în raporturi cu oricine, intuia mai întîi interlocutorul cu ochi de psiholog ce nu dă greș. Dacă era cazul, ceda întîietatea, și la vorbă, și la faptă. Nu ținea să se afirme, nici să aibă ultimul cuvînt.

Aștepta totdeauna să se potolească reacțiile primare, să se ivească înțelepciunea și echilibrul.

Înțelepciunea lui era că trata și considera oamenii nu așa cum erau, ci așa cum ar fi trebuit să fie ; și puși în această situație, ei năzuiau să se comporte așa cum ar fi vrut să pară. Acesta era un început educațional.

Știa să găsească în fiecare cîte ceva bun, și avea grijă să i-l arate ; să prețuiască acest bun.

Trata pe toată lumea cu **dumneavoastră** ; pe subalternii mai tineri și pe elevii mai mari, cu **dumneata**. Tu nu spunea decît elevilor mici.

Saluta și resaluta în cea mai desăvîrșită ținută, scoțîndu-și totdeauna pălăria, inclusiv în fața elevilor.

Această atitudine față de alții n-o adopta din calcul ; nu era o metodă, ci atitudinea lui față de oameni în general : îi respecta așa cum sînt.

Nu căuta să-și arate superioritatea, ascendența, care jignesc și duc la reacții de rezistență și ripostă. În fața lui orice rezistență se topea.

Mai stăpînea o cale de a se apropia de oameni : avea o înfățișare plăcută, agreabilă, iar prin zîmbetul și amabilitatea pe care le oferea totdeauna generos, cucerea adeziunea și simpatia tuturor, din primele momente. În preajma lui se simțea totdeauna o atmosferă

37. Iată o admirabilă ilustrare a acestui punct de vedere. Filozoful Ion Petrovici a fost studentul lui Titu Maiorescu. Mai tîrziu, ajuns el însuși profesor universitar la Iași. Înainte de a-și începe munca la noua catedră, a făcut o vizită maestrului. La despărțire, bătrînul profesor și educator. i-a dat un ultim sfat: „— Și mai cu seamă, tinere, să nu uiți niciodată, că profesorul este pentru student, nu studentul pentru profesori!”

ră caldă de solitudine, care încuraja la apropiere și încredere. Când lipsea de la școală, și avea dese plecări la București, îi duceam literalmente dorul. Simțeam că nu-i în școală așa cum se simte acasă lipsa mamei. Aceleași sentimente cred că i le nutreau și colaboratorii săi apropiați, căci numai așa se explică dragostea, credința și devotamentul lor total pentru el. Am întâlnit odată în tren, curând după moarte lui, pe un fost colaborator al său, profesor de agronomie, pensionat. Între el și S. Manoliu trebuie să fi fost cel puțin 30 ani diferență de vîrstă. Ei bine, bătrînul profesor evoca personalitatea fostului director, și îmi relata ultimele sale momente din viață, plîngînd. . .

Știa să convingă, să entuziasmeze și să mobilizeze energia tuturor elevilor și colaboratorilor. N-am văzut pe nimeni în școală trăgînd chiulul. Munca desfășurată, la clasă, în internat, ori la Valea Runcului, avea în sine atîta seriozitate și era așa de bine motivată, încît, a o face, ni se părea cel mai firesc lucru din lume.

Munca de educare nu poate fi stereotipizată. Ea trebuie să ia forme individualizate, după împrejurări, după particularitățile persoanei educate. În acest sens, fiecare act educativ este un veritabil act de creație și el se materializează în simțul măsurii, în chibzuință, în priceperea de a proceda în chipul cel mai adecvat, cu scopul de a obține efectul educativ dorit. Cu un cuvînt, — în tact, o însușire care, profesionalizată în școală, poartă numele de tact pedagogic.

S. Manoliu a fost un maestru al acestui dar : avea priceperea de a se situa cu ușurință pe punctul de vedere al interlocutorului, de a-l înțelege și de a trata cu el cu delicatețe și grijă, fără să supere, cu tact. . .

Prin natura profesiei și funcției pe care le-a avut, era nevoit să lucreze cu oamenii : elevi și adulți. În tot ce a întreprins, a reușit, deși conducea fără ton de comandă. Dacă în viața elevilor din internat a adoptat cîteva forme organizatorice ce aduceau aminte de anume practici militare, a făcut-o pentru că a vrut să dea mișcării elevilor, de la un loc la altul de activitate, un aspect disciplinat. Aceste forme n-aveau în sine nimic rigid și sever ; ele erau destinate a încînta elevii prin frumusețea lor exterioară, ca și la Makarenko : goarne, mers cu cîntec, în coloană de marș, etc.

Nu făcea uz de calitatea oficială pe care o deținea. În raporturile educative el nu-ți ordona, ci-ți sugera doar ce ar trebui să faci ; te făcea să înțelegi ce-i bine, ce trebuie ; îți dădea satisfacția de a opta singur, de a lua o hotărîre independentă, dar totdeauna pe cea bună.

În raporturile sale cu colaboratorii, tactul său lua forme adecvate : știa să obțină fără să ceară, și să ceară fără a fi refuzat. Colaboratorii din jurul său erau mai tineri decît el : sănătoși, expansivi, uneori impulsivi ; și pe toți îi tempera cu un surîs, cu un gest, cu o privire.

Pe toți a reușit să-i entuziasmeze pentru acțiunile pe care le-a întreprins și pe care le-a dus la bun sfârșit. Deși nu făcea caz de autoritatea pe care i-o conferea funcția, toți au acceptat cu entuziasm să lucreze și să se lase conduși de omul ce li se impunea prin uriașa sa autoritate morală.

FORȚA EDUCATIVĂ A MODELULUI.

Din punctul de vedere al educatorului, actul educativ înseamnă o influențare conștientă și sistematică a dezvoltării copilului, în sensul cultivării la acesta, a valorilor culturii create și instituite ca atare de societate. Cultivarea acestor valori, la generațiile tinere, constituie pentru pedagogia epocii idealul educativ adoptat, și devine programul de muncă al educatorului din școală.

Ca să poată transmite și forma aceste valori la elevii săi, adevăratul educator trebuie să fie el însuși purtător al lor ; ca să poată deveni modelator, trebuie să fie el însuși model ; trebuie să realizeze adică, în persoana sa, idealul educativ al epocii.

Motivarea e logică și ușoară : elevul nu se lasă totdeauna ușor influențat. Receptivitatea sa are limite și e selectivă. Pe de altă parte, pentru ca fenomenul educativ să aibă loc, mai e nevoie ca elevul să participe el însuși, activ, la influența căreia e supus : să aibă o atitudine pozitivă față de intențiile educatorului, să le recepteze, să colaboreze cu el. Toate acestea însă, din punctul de vedere al copilului, înseamnă efortul de a-și modifica deprinderi și obișnuințe vechi, de a stinge reflexe condiționate formate ; și pentru toate acestea, calea influențării verbale, prin lecții, nu-i suficientă.

Drumul influențării prin convingere, în care motivările către elev se fac verbal și discursiv, nu duc totdeauna la rezultatele doreite. Calea aceasta, se pare, e mai potrivită pentru comunicarea de cunoștințe. Pentru influențarea dezvoltării personalității, există o cale mai scurtă, mai directă și mai eficientă : calea sugestiei și a imitației. În acest caz tânărul admiră pe purtătorul trăsăturilor psihice către care năzuiește și el și, adoptându-l model, încearcă să-l imite, fără reflecții și argumente. Suferă influența modelului pe calea sugestiei. În acest caz, influențarea nu trece prin conștient și convingere, ci prin subconștient.

Fenomenul are loc numai în condițiile în care cel ce sugerează are față de cel sugestionat prestigiu, autoritate morală, iar sugestionatul, încredere în el. În condițiile influențării prin sugestie, educatorul se impune cu întreaga sa personalitate ; imaginea profilului său moral devine o idee-forță care tinde să se realizeze pe toate planurile și să se impună drept model și în modul de a gândi, și ca sistem de valori morale, și în conduită.

Așa s-au întâmplat lucrurile cu S. Manoliu. Aveam față de el și sentimente de dragoste filială, pentru că era bun și se purta cu noi ca un părinte. Dar atitudinea noastră statornică, definitivă

față de el, a fost respectul și admirația. Îl admiram începînd cu ținuta vestimentară, sobră și impecabilă, pînă la frumusețea morală a personalității sale. Pentru noi toți, și cred că și pentru colaboratorii săi, devenise o concretizare a tuturor valorilor ce ni se propuneau în procesul de învățămînt, ca ideal către care tindem ; îl priveam drept omul care realiza în persoana sa, în trăsăturile personalității sale, idealul educativ al vremii. Era distins în toate. Oricîți vor fi fost cu dînsul, privirile-ți rămîneau asupra lui, uimite și admirative. La clasă, în lecții, ne uimea cu frumusețea expunerilor, cu erudiția, cu darul de a ne face să înțelegem tot ce ne explica și a ne convinge de tot ce ne spunea. Și toți am fi dorit să ne însușim măiestria lui didactică pe care o demonstra în oră. Îi admiram euritmia interioară și stabilitatea emotivă. Totdeauna controlat și stăpînit, totdeauna zîmbind și stăpînind oamenii și evenimentele ,ne oferea modelul unui ecilibru psihic rar întîlnit.

În mediul nostru de elevi, de tineri în formare, în care pasiunile și trăirile lor dădeau adesea spectacole pitorești de ingenuitate și manifestări fruste, atitudinea lui olimpiană și conduita sa calmă, ne lăsa în minte reprezentarea modelului către care tindeam cu toții, fascinați.

Adolescența este vîrsta în care se adoptă modelele. Lipsit de experiență socială și morală suficientă, adesea și fără lecturi care să suplinească aceasta, adolescentul este mereu în căutarea unui sistem de valori ,în coordonatele cărora să-și țeasă existența și după rigorile cărora să-și ajusteze conduita. La acest sistem însă se ajunge anevoios, căci lipsa de experiență morală îngreunează abstractizările și generalizările etice. În aceste condiții, modelul își sugerează conținutul, căci demonstrează concret, pe viu, sistemul abstract căutat ; oferă imaginea palpabilă și sugestibilă a ceea ce poate fi imitat. El n-are nevoie de nici o motivație logică și se impune prin autoritatea și prestigiul purtătorului. Iată de ce toate sistemele de educație au acordat exemplului, modelului, o forță educativă necontestată. Seneca spunea : „Lung e drumul prin sfaturi, și scurt prin pilde“. Makarenko a observat și el că noi educăm nu numai prin ceea ce facem și spunem, **cît mai cu seamă prin ceea ce sîntem**, prin tipul de personalitate pe care-l oferim tinerilor în propria noastră persoană ; prin modelul nostru.

S. Manoliu s-a impus elevilor, colaboratorilor și tuturor celor ce l-au cunoscut, drept model, pentru că realiza în persoana sa arhetipul de om pe care ni-l făuream în reveriile noastre de adolescenți ; pentru că el materializa în ființa și conduita sa, sistemul de valori morale și intelectuale către care tindeam noi, elevii lui. Rar se pot întîlni la un om atîtea virtuți, și noi elevii ne întrebam adesea, nedumeriți, cum de poate fi totuși atît de modest?

Ceea ce ne impresiona mult la el, era faptul că **profilul moral pe care i-l admiram, și-l datora sieși; că era autorul propriei sale frumuseți morale, durată prin efort și stăruință.**

Pentru că el reprezenta un model nu numai prin înzestrarea sa psihică deosebită, ci și prin ceea ce a reușit să adauge înzestrării, prin munca de autoformare. Căci pe fondul înzestrării native, el a clădit, în scurta sa viață, o personalitate morală uimitoare care l-a impus și l-ar fi impus model oricînd și oriunde.

El a fost modelatorul propriei sale vieți, făcînd-o pilduitoare pentru noi toți.

Fără îndoială că el nu și-a propus conștient să realizeze pentru elevi un model educativ, decît în măsura în care îl obliga la aceasta rolul său de profesor și director ; noi l-am adoptat însă spontan, cu toții, luînd fiecare de la el ceea ce se putea și ce ni se potrivea. Unii îi imitam scrisul ; alții am luat de la el pasiunea pentru cărți și lectură. Avîndu-l pe el pildă vie, și bucurîndu-se de îndrumarea și sprijinul său direct, mulți au întreprins complexa și anevoioasa acțiune de autoformare morală : caracter, stăpînire de sine, perseverență, muncă. Pentru toți însă el a constituit un model de educator și profesor, a cărui imagine am dus-o în viață, încercînd s-o convertim posibilităților și particularităților pe care le aveam, imitîndu-l.

Pe atunci nu eram prea conștienți de influența pe care o exercita asupra noastră modelul lui. Știam doar că vrem să-i semănăm, și făceam eforturi pentru aceasta. Doream mai cu seamă să devenim oameni și învățători asemănători tipului proiectat de el în lecțiile de la clasă și ilustrată intuitiv în modelul demonstrat cu propria-i personalitate.

În fața lui ne cuprindea un soi de sfială de învățacel : nu voiam să-i apărem în ochi decît într-o anume lumină, și ne năzuiam să devenim așa cum am fi dorit să-i apărem. Voiam ca el să vadă, să remarce, — dacă nu împlinirea, cel puțin efortul de a deveni. Țineam să devenim așa cum dorea el să fim ,cum ne sugera el, ca să ne bucurăm de considerația lui. Voiam să ne ridicăm în ochii lui.

Admirația pentru ceea ce era și făcea S. Manoliu, avea la bază respectul pentru el, de unde izvora și autoritatea morală ce ne sugera și ne propunea spre imitare modelul lui. „Căci iubirea în general e un sentiment egalitar ; poate lesne aluneca spre o totală indulgență (. . .). Respectul însă e altceva : este o iubire care nu cere nimic, ci dă ; e un fel de subordonare fără condiții. De iubit poți iubi și pe un inferior ; respect adevărat nu poți avea decît față de ceea ce simți că stă deasupra“.³⁷

Respectul duce la admirație, deci la dorința mărturisită ori nu, de a-i semăna celui pe care-l admiri, și la tendința de a-l imita. Admirația e o componentă afectivă a respectului. Din locul în care te-ai situat față de persoana respectată, trăiești un sentiment de satisfacție morală în care intră, mai mult ori mai puțin conștient, o proiectare a propriei tale persoane pe locul celui admirat ; o

37. S. MEHEDINȚI, op. cit., pg. 253.

substituire imaginară, însoțită de tendința de a o realiza pe plan concret. De aici începe apoi adoptarea modelului și actele imitative de a-l realiza.

Pe S. Manoliu îl iubea toată lumea, dar respectul ce i-l purtam toți, făcea ca între el și alții, oricine ar fi fost, să apară și să se mențină distanța necesară, pentru ca nimeni să nu-și permită familiarități cu el. Prin toată ființa lui nu-ți permitea asemenea lucru. Te situai la locul tău singur, nu făcea el aceasta. Iar când vorbeam de el, între noi elevii, nu ne permiteam să-l numim decît în forma celui mai desăvîrșit respect : „domnul director“. A contribuit la această atitudine a noastră față de el, și respectul și admirația pe care, vedeam bine, i le purtau și ceilalți — profesori, pedagogi, institutori, — toată lumea.

Deși tînăr, era respectat și apreciat și de cei mai vîrstnici, colegi de cancelarie. De altfel, se găsea mereu în societatea celor mai vîrstnici, nu printre cei de vîrsta lui.

Desigur, imaginea pe care mi-am format-o despre el, și pe care o păstrez și azi, este aceea de atunci, de cînd eram elev ; dar din punct de vedere educativ aceea contează. Este unicul om cunoscut căruia nu i-am surprins niciodată o vorbă, un gest, o faptă, o atitudine pe care să o dezaprob, cu care să nu fiu de acord. Îl urmăream intenționat, cînd aveam prilejul, în tot ce face, cum se poartă, pentru a-l lua model. Mă fascina prin tot ceea ce făcea și era. Și mărturisesc că de atunci înapoi, nimeni nu m-a impresionat atît de mult, pe nimeni n-am admirat atît de necondiționat și pe nimeni nu l-aș fi recomandat elevilor mei atît de fără nici o rezervă, model de om, de educator și profesor, ca pe el.

C o n c l u z i i

TREI LATURI ALE PERSONALITĂȚII LUI SANDU MANOLIU

În anii aceia, 1924—1929, în Năsăud s-a consumat un eveniment educațional cu totul deosebit : orașul, elevii și profesorii școlii normale au cunoscut un educator cu însușiri excepționale, care în pușinul timp cît a trăit acolo, a înfăptuit lucruri uimitoare.

Elevii și colaboratorii săi apropiați au trăit evenimentul, dar au fost lipsiți de perspectiva în timp pentru a-l putea aprecia ca atare ; l-au privit un moment cu uimire, apoi cum se întîmplă de obicei, faptul a trecut în cotidian și obișnuință. De abia azi, după atîția ani de atunci, omul și fapta lui pot fi detașate de contingent și banal și puse în adevărata lor lumină.

S. Manoliu a fost o personalitate complexă, cu însușiri excepționale. Și în structura acestei bogății sufletești, putem distinge laturi, fețe ale întregului, care din nevoia unei expuneri metodice și analitice, se cer ilustrate ca atare.

1. Pedagogul: pedagogia satului.

La originea oricărei acțiuni educaționale conștiente, organizate și instituționalizate, se găsește o concepție pedagogică, care formulează scopul, conținutul, mijloacele și metodele muncii educative.

S. Manoliu n-a adus nici o doctrină pedagogică nouă, dar a avut o concepție pedagogică personală. E greu să identifiți în practica sa educativă, ori în motivările sale teoretice publicate, vreo influență fără rezerve, încadrarea ori azeziunea sa lămurită la vreun sistem pedagogic al vremii.

El a avut o cultură pedagogică bogată, dar în fața unor situații educaționale concrete, ca aceea de director al școlii normale, în care trebuia să ia inițiative și să rezolve probleme, nu s-a putut servi de ea ca atare; materialul informativ adunat a trebuit selecționat și analizat, iar diversele elemente reținute, integrate în structuri noi, originale, potrivite situațiilor ce i se iveau.

La acestea s-a mai adăugat practica muncii educative desfășurată în școală, care a supus probei de foc toate elaborările lui teoretice. Excepționalele sale realizări pe tărîm școlar (educativ, organizatoric, gospodăresc) s-au împlinit pe măsura cristalizării ideilor teoretice; iar acestea s-au clarificat în practica muncii de zi cu zi, în școală.

Receptiv la orice fenomen nou de cultură pedagogică, el a preluat totul cu spirit critic. A respins orice dogmatism, de aceea nu s-a încadrat necondiționat nici unui curent pedagogic la modă. A avut un admirabil bun-simț pedagogic, care l-a ajutat să discearnă lucid și să preia numai ceea ce se putea integra sistemului său de gândire pedagogică.

Asimilat oamenilor, locurilor și tradițiilor pedagogice ale înaintașilor născuți, el a adoptat și a profesat o pedagogie a satului de după întîiul războiu mondial; a satului ce trebuia ridicat la bunăstare economică și cultură majoră, prin școală. Iar învățătorul crescut în școala sa, trebuia pregătit pentru acest rol. El profesă dar, nu o pedagogie oarecare, ci una românească, care să plece de la realitățile și nevoile românești locale; iar școala pentru care erau pregătiți învățătorii săi, nu era o școală oarecare, ci școala satelor noastre, cu stări și nevoi specifice.

Pregătirea învățătorului avea dar, și ea în vedere atît o pregătire a sa pentru școală cît și una pentru sat.

La catedră el, învățătorul, se dorea a fi un spirit creator; emancipat de sub tutela formalismului metodic, el trebuia să caute și să găsească metoda cea mai potrivită lecției și copiilor cărora se adresează.

Copiii să deprindă dragostea de carte și de citit, curiozitatea de a ști, priceperea de a aplica cele învățate la nevoile practice.

A fost militant fervent, la catedră, a optimismului pedagogic și a luat atitudine fățișă împotriva concepției pedologice în educație, adoptată de pedagogia oficială.

Emanciparea de sub herbartianismul șablonard și înlăturarea din școală a formalismului rutinar al pedagogiei oficiale, străină spiritului și intereselor poporului nostru ; militantismul său pentru o pedagogie românească, atunci când literatura noastră pedagogică, snobă, se întrecea în a importa și populariza tot felul de „curente noi“ străine ; ideea menținerii legăturii școlii cu absolvenții, printr-un anuar, revistă ori vizite la ei acasă și atitudinea sa curajoasă, la catedră, împotriva determinismului biologic în educație, fac din S. Manoliu un pedagog progresist, al acelor vremi.

2. E d u c a t o r u l : pedagogia iubirii

Vocația lui S. Manoliu a fost educația. Întreaga lui alcătuire interioară l-a indicat pentru aceasta. Tot ce a gândit și întreprins, tot ce a simțit și înfăptuit în scurta sa viață, poartă semnificația acestui unic destin vocațional : educator.

Înzestrat cu însușiri rare, crezul său pedagogic și l-a înfăptuit ca profesor și director, modelînd și îndrumînd formarea generațiilor de tineri încredințați mâinilor lui.

La baza muncii lui de educator a pus **pedagogia iubirii** și a devotamentului pentru elevi. Ca și în cazul lui Pestalozzi, nimic nu poate explica și motiva ardoarea cu care s-a devotat acestei munci, precum și succesele la care a ajuns, decît dragostea lui pentru om, pentru elev.

Valoarea morală supremă pe care a practicat-o în viață și pe care a încercat s-o cultive și la elevii săi, a fost omenia ; dar o omenie fără concesi, incorectitudini și minciuni o omenie ce și-ar trage substanța din umanismul zilelor noastre : grija pentru om, pentru ce este el, pentru ce ar putea deveni.

În procesul de învățămînt a afirmat primatul educației ; iar din conținutul acesteia, pe cea morală.

Pe lîngă unele, amintite, ca educator el s-a năzuit să cultive și alte valori etice înscrise în cîmpul coordonatelor noastre etnice : dragostea de muncă, de țară, trăsături de caracter.

Prețioasă, în practica muncii educative la S. Manoliu, a fost inițierea acțiunii de **autoeducație** printre elevi. La vîrsta școlară mare, cînd adolescentul caută cu ardoare o busolă a valorilor spirituale, și cînd vrea să întreprindă eroic efortul de a deveni, de a realiza aceste valori în propria sa persoană, — a-l ajuta s-o facă, a-l învăța cum s-o facă și a-l sprijini, este o operă deosebit de valoroasă.

Nu mai puțin valoroasă, și inedită în practica educativă obișnuită a școlilor, a fost preocuparea lui pentru îndrumarea auto-didaxiei, a autoinstruirii permanente a viitorilor învățători. Se străduia să ne formeze obișnuința de a citi și deprinderea unui stil de muncă intelectuală independentă, pentru a ne însuși instrumentul menținerii la suprafața vieții intelectuale. Iar inițierea modalităților de a ține legătura școlii cu absolvenții, este o idee care și-a găsit înfăptuirea de abia în zilele noastre.

Iată câteva din practicile muncii sale educative, care fac din S. Manoliu un pionier al vremurilor noi pe tărîmul educației.

3. **Înfăptuitorul : pedagogia modelelor.**

S. Manoliu a fost dintre oamenii care deschid pagină nouă în istoria locurilor în care trăiesc și lucrează. Deopotrivă pedagog și educator, el s-a dovedit în același timp gînditor și om de acțiune totodată. A știut să pună de acord gîndul cu fapta și a reușit să convertească conceptele pedagogice în minunate înfăptuiri educative. Cele realizate în școala sa, stau mărturie.

În opera de ridicare imediată a satului de după întîiul război mondial, la cultură și bunăstare economică, era convins că un rol hotărîtor trebuie să-l aibă învățătorul. Pentru pregătirea lui, în vederea împlinirii acestui rol mareț, trebuia concepută însă și înfăptuită o școală normală corespunzătoare. Acesta a fost gîndul lui : să creeze o școală de care încă nu mai văzuse, dar pe care o visa : o școală care să valorifice în organizarea și funcționarea ei, toată experiența pedagogică cunoscută ; o școală destinată a crește făuritori de oameni : educatori.

Dar munca de educator nu-i spectaculoasă ; ea se consumă discret, în penumbră, cîte puțin în fiecare zi. Efectele ei nu se văd decît tîrziu, iar meritul și valoarea educatorului, — de abia atunci cînd timpul îi dă perspectivă. Așa s-a întîmplat și cu S. Manoliu.

El n-a rămas la norma regulamentului școlar, nici la rutina funcționării unor școli normale similare. Din fermentul creator al intuiției sale pedagogice au țîșnit soluții, s-au inițiat acțiuni și a apărut o școală nouă ; o școală care aducea soluții, și rezolvări noi, unor probleme pedagogice vechi. Soluții și rezolvări care-l apropie pe creatorul ei de marele său contemporan Makarenko, — evident, concepute în limitele stărilor sociale și politice în care trăia.

El, școala, mai întîi a extins-o, a lărgit-o și a dotat-o cu toate cele ce sînt necesare pentru a putea adăposti, de la 89 de elevi cîți au fost în 1924, la aproape 400 cîți au fost în 1929.

I-a imprimat apoi o funcționalitate administrativ-gospodărească care să concure la realizarea procesului instructiv-educativ întreprins. Toate înfăptuirile sale pe plan gospodăresc : localuri (șapte la număr) mobilier, material didactic, ateliere, brătuărie, măcelărie proprie, ferma agricolă, uzină electrică, etc. (toate făcute în curs de cinci ani) au constituit premiza materială a înfăptuirilor educative.

Dar ceea ce conferă operei sale marca educatorului novator și progresist, este funcționalitatea pedagogică pe care a dat-o școlii sale, — corespunzătoare intențiilor lui educaționale : pregătirea tinerilor ce trebuiau să devină învățători și oameni în același timp. Acești tineri urmau să-și însușească tehmeinice deprinderi didactice și educaționale, necesare profesiei lor, dar trebuia să li se formeze și trăsături de personalitate ; or, pentru acestea din urmă îndeosebi, procesul de învățămînt obișnuit, limitat la clasă și lecție,

nu era suficient. Și aceasta e contribuția pedagogică originală și îndrăzneată adusă de directorul școlii : pe lângă procesul de învățămînt, el a introdus în școală factori educativi noi, complementari, destinați a suplini insuficiențele lecției ; astfel :

1. A inițiat, a organizat și desfășurat cu elevii în școală activități cu valoare și funcție educativă nouă, destinate a solicita la exercițiu și a forma însușiri și trăsături morale ce nu pot fi educate în activitatea de la clasă :

a) — A introdus munca productivă cu elevii, la ferma școlii și la atelierul școlii. Consecințele au fost cele așteptate :

— s-a realizat o fericită îmbinare a școlii cu practica și cu producția, inițiind în același timp elevii în științele și practica agricolă ;

— s-a beneficiat de rezultatele muncii productive, îmbunătățindu-se calitatea și cantitatea rației alimentare a elevilor ; școala s-a autodotat cu mobilier, material didactic și alte obiecte necesare, confecționate cu elevii ;

— s-a înfăptuit, pe plan pedagogic, școala muncii, cu toate consecințele educative corespunzătoare.

b) — A introdus autoresrvirea elevilor în școală și internat : curățenia, servitul în sala de mese, serviciul la bucătărie, serviciul elevilor pe clasă, școală și internat, — activități ce au dus la educarea la ei a simțului gospodăresc și la formarea deprinderilor de muncă și atașament la grup.

c) — A introdus autonomia școlară în clasă și internat, îndrumînd organizarea și funcționarea colectivelor de elevi, pentru a determina formarea și educarea unor raporturi de disciplină conștientă între ei. Rezultatele s-au văzut curînd : „Conducerea“ elevilor a luat pe seama sa o mare parte din sarcinile organizatorice și de disciplină din școală, înfăptuind în același timp și rosturi educative.

2. A creat în școală un climat moral de cinste și muncă, spirit de răspundere și încredere în oameni. Toți cei din școală, de la director la profesori și elevi, respiram această atmosferă morală. Despre funcția modelatoare a acelei ambianțe ne-am dat seama toți cei ce am fost elevi ai școlii, în anii aceia : ea stimula la o conduită circumscrisă în spiritul ei, înhiba abaterile, indica norma morală.

Ambianța morală în care se desfășura întreaga activitate a școlii, determina și imprima conduitei tuturor slujitorilor ei demnitatea morală de a se simți modele printre cei din jur.

3. A făcut apel la forța educativă a modelului. Plecînd de la evidența că fapta convinge mai repede decît vorba, și că modelul instruiște mai ușor decît conceptul, S. Manoliu s-a străduit să ofere în școală, viitorilor învățători, educatori, și conducători de școli, pretutindeni — modele :

— procesul de învățămînt în primul rînd : stilul activității de la clasă ; seriozitatea muncii desfășurate cu elevii ;

— modelul organizării, conducerii și îndrumării muncii educative desfășurate în școală ; a climatului etic în care se trăia și se muncea ;

— modelul școlii de aplicație — laborator de formare profesională a noastră ; permanent model de ceea ce trebuie să fie și cum să funcționeze o școală primară ;

— modele de oameni, ilustrând deopotrivă competența profesională și trăsături de caracter : institutorii școlii de aplicație, profesorii școlii normale, persoanele din administrație. S. Manoliu, fiind director și profesor de științele pedagogice, modelul persoanei sale a avut rolul hotărâtor în viața școlii și în formarea noastră : orientarea și concepția pedagogică, însușirile educaționale și de om, metodele de lucru.

În școala aceea totul avea semnificație moral-educativă, de aceea totul tindea să ia valoare de model. Toți oamenii cu funcție și rol în conducerea școlii aveau conștiința datoriei lor de a fi modele — și se străduiau să dobândească această demnitate.

EPILOG

S. Manoliu nu s-a înregimentat în nici un partid politic. Dețesta deopotrivă și „țigănia politică și cea religioasă“ și ne sfătuia și pe noi să ne ferim de ele. Aceasta nu i-au putut-o ierta puterниците zilei. Unii îl acuzau că simpatizează cu liberalii, iar ceilalți, că-i național-țărănist. Și fiindcă nu era „dintr-ai noștri“, și fiindcă prin toată atitudinea și înfăptuirile sale violentase mediocritatea și suficiența celor de la minister, a fost înlăturat de la conducerea școlii. Zadarnice au fost protestele nășăudenilor, care au cerut repararea nedreptății ; zadarnice și constatările ulterioare, ale unor organe de control venite tot de la același minister, care infirmau calomnioasele prezumții anterioare.

El n-a protestat, nu s-a apărut. Lupta ar fi fost inegală. Și acest om, care și-a dat toată puterea de muncă, toată energia fizică și morală pentru a crea o școală și a educa tineretul, a fost condamnat pentru incapacitate și incorectitudine ; și întocmai ca Socrate, — nevoit să bea paharul de cucută.

Lovitura morală primită l-a descumpănit și fiziologic. Boala se redeschide și-l răpune definitiv, la vârsta de numai 34 de ani, în toamna anului 1930.

Pe Socrate l-a reabilitat vremurilor Platon, prin scrierile sale ; pe S. Manoliu îl reabilitează propria sa operă, înfăptuită în cei cinci ani : generațiile de învățători ce-i poartă în inimi icoana și în faptă învățătura. Il reabilitează mai ales cartea sa „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, în care se vede aievea, măreția faptei acestui om deosebit.

B I B L I O G R A F I E

Năsăudul și viața lui, de S. Manoliu ; Năsăudul, centru grăniceresc, de V. Bichigean ; Năsăudul, centru școlar, de Șt. Scridon ; Vechea preparandie năsăudeană, de V. Șotropa ; Un ales reprezentant al pedagogiei ardeleni, de S. Manoliu. — toate, studii cuprinse în Incoana unei școli dintr-un colț de țară românească, de S. Manoliu.

Enciclopedistul Iuliu Moisil

TEODOR TANCO

După ce în ședința din 24 mai 1943, Iuliu Moisil fusese ales membru de onoare al Academiei Române cu unanimitate de voturi, într-o notă-manuscris el consemna: „Niciodată în viața mea nu m-am gândit la o distincție așa de mare și nu-mi venea să cred, că cea mai înaltă instituțiune culturală românească să mă onoreze cu distincțiune de membru de onoare a ei. Ochii mi s-au umplut de lacrimi și atunci mi-a trecut prin minte întreaga mea viață de 84 de ani — eu fiind născut la 19 mai 1859 — cu toate zilele bune și rele, cu luptele pentru a mă cultiva și cu suferințele dar și cu succesele”.¹ Actul de mare echitate și de profund patriotism al Academiei Române — avînd în vedere că Iuliu Moisil, ca și Virgil Șotropa, se aflau atunci în Năsăudul vremelnice ocupat de invadatorii horthiști la adăpostul baionetelor Germaniei fasciste, a onorat instituția românească din București căci prin el încă se infirma nedreptatea Dictatului de la Viena. Hotărîrea plenului academicienilor români de odinioară întărește aserțiunea formulată în schița-portret că: „I. Moisil, omul acesta numai modestie și hărănicie, e un fel de enciclopedist. În raport cu ceilalți, care se mișcau pe arii bine conturate, vizînd în cercetările lor epoci și tematici istorice, Moisil cuprindea probleme diverse”.² De fapt, varietatea preocupărilor activităților și creațiilor constituie trăsătura esențială a personalității lui Iuliu Moisil și aceasta a avut-o în vedere savantul Dimitrie Gusti atunci cînd îl recomanda Academiei. Și mai rezultă implicit și din specialitățile celor ce contrasemnează documentul de susținere a candidaturii, avînd girul lui: I. Simionescu, Al. Lapedatu, M. Sadoveanu, I. Petrovici, Silviu Dragomir și N. Bănescu. După ce se arată că Iuliu Moisil este „figura cea

---

1. Arhivele Statului din Năsăud, Colecția Iuliu Moisil, Dosar XLIX/213.

2. TEODOR TANCO, *Virtus Romana Rediviva*, vol. I. Însemnări și portrete, Bistrița, 1973, p. 229.

mai caracteristică a intelectualității românești din ținutul Năsăudului“, se enumeră succint momentele și acțiunile nepieritoare ale acestei inimi generoase și arzânde pentru binele obștesc, pentru prosperarea economică și luminarea spirituală a poporului român, arătându-se că „a dezvoltat o rodnică activitate științifică și culturală, în special la Tg. Jiu, unde a redactat revista „Jiul“ și „Amicul Tinerimii“, a înființat primele bănci populare și a organizat prima școală ceramică în România“, în București „a înființat și condus Muzeul pedagogic al Casei Școalelor, organizând pe lângă el o bibliotecă pentru profesori și elevi, un laborator de fizică și chimie și o colecție de diapozitive pentru proiecțiuni luminoase în legătură cu conferințele de popularizare a științelor“. Iar după ce s-a retras la Năsăud, pensionându-se după 45 de ani de activitate, „a continuat — arăta D. Gusti — activitatea culturală prin conferințe publice, articole de ziare și reviste, prin înființarea Muzeului grăniceresc, în unire cu I. Marțian și Virgil Șotropa și a Arhivei năsăudene. . . De asemenea, a colaborat foarte activ la revista locală „Arhiva Someșană“ ; adăugând noi că aici și atunci și-a scris cea mai însemnată parte a lucrărilor sale. Și încheiau, în consens, amintiții academicieni că „Iuliu Moisil este una din figurile cele mai venerabile și reprezentative ale Năsăudului românesc, un adevărat patriarh al graniței năsăudene“.³

La sărbătorirea Bicentenarului învățământului pedagogic al județului Bistrița-Năsăud, căci învățământul acesta, procesul acesta constituie în fapt temeiul continuității fenomenului de excepție care este în decursul celor 200 de ani un fenomen istoric fără precedent, și am putea spune, fără egal, în ținuturile din jur, și de aceea Năsăudul a fost în părțile acestea ale țării „cea ce a fost Blajul pentru restul Ardealului“.⁴ Numai astfel privind dezvoltarea instrucției și educației în ținutul Năsăudului sîntem la obiect, realizăm o dezbatere și analiză dialectică, descifrăm legitatea istorică ce a însemnat mult timp și pentru mulți acel „mister năsăudean“, în fapt fiind evenimente de viață socială și patriotică românească. Și numai cuprinzînd aportul tuturor personalităților, a tuturor oamenilor luminați, a publicațiilor, aportul tuturor școlilor care au făcut instrucție și educație în scop pedagogic, am în vedere trivialele din o anumită perioadă precum și cursurile speciale de scurtă durată, înțelegem sfera acelei părți însemnate a istoriei pedagogiei românești care a culminat prin Vasile Petri și V. Gr. Borgovan ; istorie ce se așteaptă să fie scrisă, și merită să fie scrisă !

La acest Bicentinar de învățămînt pedagogic năsăudean este prezent și Iuliu Moisil, dovedindu-se și prin aceasta spiritul lui enciclopedic. De odună ori este prezent.

Întîi, prin numele lui, prin patronimicul de Moisil ; căci pe durata unui secol și mai bine, familia Moisil este o prezență re-

3. DIMITRIE GUSTI, în „Plaiuri năsăudene“, an, I, București, 1943, nr. 2—3, p. 3.

4. Ibidem.

marcabilă în învățământul românesc primar, liceal și universitar din Năsăud și din România. Se știe că Iuliu Moisil este fiul vicarului Grigore Moisil — cel care a predat în învățământul pedagogic și trivial năsăudean, a inițiat și a organizat, a inspectat școlile românești din ținutul Năsăudului, din Districtul autonom al foștilor grăniceri și a fost primul director al gimnaziului superior fundațional. Este fratele lui Constantin Moisil — profesorul care a slujit peste trei decenii neîntrerupt liceul grăniceresc în perioada 1870—1902 ; Este unchiul lui Constantin C. Moisil — numismatul de o erudiție aleasă primit în Academie în 1919, servind învățământul secundar în câteva orașe din România și stabilindu-se apoi în Capitală, care între cele aproape șase sute de lucrări științifice unele sînt cu caracter pedagogico-didactic ; Este apoi unchiul academicianului și savantului Grigore C. Moisil — cel ce a dat strălucire științei matematice românești și universale, dascălul de o neîntrecută măiestrie scriind o didactică modernă prin lecțiile de fiecare zi și scrutînd orizonturi și principii noi ale teoriei pedagogice. Cei trei (unchiul, nepotul și strănepotul), respectiv Iuliu Moisil, Constantin C. Moisil și Grigore C. Moisil, aureolînd cupola Academiei Române și țintuindu-și prin spiritul enciclopedic și savant numele lor în Cetatea științei și culturii neamului românesc.

În al doilea rînd, prezența lui Iuliu Moisil la acest bicentenar festiv este nemijlocită, ca un drept al faptei personale în plan instructiv și în plan pedagogic. El este un dascăl de rară sensibilitate, dotat cu simț și măsură, cu tact și echilibru, și cu o inteligență scrutătoare, atribute în numele cărora este nu numai un om activ și organizator desăvîrșit de școli și instituții, ci și un precursor al măsurilor pedagogice ce se vor introduce și generaliza treptat în învățământul secundar românesc la înmănuncherea celor două veacuri în care a trăit. Format încă din copilărie în ambianța intelectuală a iluminismului, impregnate aceste idei și idealuri cu principii pedagogice dintre cele mai avansate în epocă, ca cele pestalozziene, și atît de frecvente în practica școlii năsăudene, Iuliu Moisil le-a aplicat în calitate de profesor și director. Unele din gîndurile și experimentele lui sînt parcă anume pentru școala secolului viitoare, datorită caracterului realist, progresist și uman. „Multe dintre inițiativele pedagogice și din concepțiile sale despre educație — scrie Ion Rusu — s-au oficializat mai tîrziu de către conducătorii școlii românești“.⁵ El a introdus în perioada directoratului de la Tg Jiu regulamentul de ordine și disciplină, ședințele trimestriale și generale de sfîrșit de an școlar, registrul de caracterizare a elevilor, și după modelul năsăudean, a introdus raportul anual tipărit al gimnaziului, a cărei importanță o confirmă istoria pedagogiei și istoria culturii ; și pentru a cărui nepracticare azi ne va mostra viitorul. Și dacă mai adăugăm că este pedagogul

5. ION RUSU, *Iuliu Moisil cîntec de așezăminte culturale*, în „Arhiva Someșană“, studii și însemnări, Năsăud, 1972, p. 25.

care a introdus jocul „fuga“ în programul de gimnastică lucru ce nu a scăpat ochiului scrutător al ministrului Spiru Haret generalizându-l sub denumirea de „oină“, avem o parte a elementelor care au fondat concepția înaintată a omului de școală. Idealul care îl animă sincer, îl mărturisește sincer scriind : „În afară de excursiuni botanice, geografice, am crezut că elevii trebuie obișnuiți mereu cu munca . . . Munca fizică care să întărească forțele elevilor, pusă în activitate prin contribuțiune la lucrările de folos general, este un principiu pedagogic, care ar trebui aplicat în toate școlile“.⁶ Aproximarea muncii fizice și intelectuale prin cultivarea însușirilor practice ale organismului tinerilor școlari e evidentă, vizând structuri decisive în procesul instructiv. Iar solul din care țîșnesc asemenea convingeri, rațiunea și necesitatea acestor orientări, îl declară Iuliu Moisil în notele autobiografice : „În timpul funcționării mele ca profesor și ca director, din experiențele ce zilnic făceam asupra copiilor, mi s-a format convingerea că numai prin bunăstarea materială a țărănimii se pot ei ridica. . . Lucru principal pentru orice progres al poporului nostru era și este ridicarea economică și prin aceasta și cea culturală a țărănimii noastre“.⁷ Desigur, nu aceasta este esența marxismului, dar nu se poate tăgădui caracterul unor judecăți marxiste în rîndurile de mai sus. Experiența socială cumulîndu-se astfel de adevăruri și interpretîndu-le în lumina concepției materialiste a istoriei, a înarmat partidul comunistilor, clasa muncitoare și au condus poporul nostru la înfăptuirea unei școli visate, dorite și întrevăzute de înaintașii patrioți și luminații lui cărturari. Între aceștia numele lui Iuliu Moisil rămîne definitiv între predecesorii progresului și școlii românești avansate, între pedagogii născuți ai faptei ce merită recunoștința contemporanilor și neuitarea celor ce ne vor urma.

6. IULIU MOISIL, *Din viața mea*, manuscris, în Arhivele Statului, Colecția Iuliu Moisil, Dosar XLIX/213.

7. *Ibidem*.

***Cîteva aspecte din lupta desfășurată,
sub conducerea P.C.R., a celulei U.T.C.
din Școala normală de învățători din Năsăud,
între anii 1933—1936***

AUREL CLEJA

Am ascultat, pînă acuma, o serie de comunicări, care ne-au prezentat înaintatele tradiții ale Țării Năsăudului, pe tărîm cultural, școlar, al unității naționale. Am ascultat aci, pe bună dreptate elogiul făcut unor mari figuri ale culturii românești, foștii noștri profesori, sau dascălii dascălilor noștri, iluștrii înaintași și pionieri ai progresului social, în această parte a țării. Ne plecăm cu venerație în fața amintirii lor !

Îmi revine sarcina să vorbesc despre cu totul alte „tradiții“ ale Țării Cătanelor Negre năsăudene și de cu totul alți dascăli eminenți ce i-a avut și promoția și generația mea. Îmi revine sarcina de a vorbi despre înscrierea Năsăudului pe traiectoria luptelor moderne, pentru prefacerile revoluționare ale țării noastre, sub conducerea partidului, acest dascăl de neîntrecut al nostru al tuturora. În acest cadru evoc lupta Celulei U.T.C., constituită dintr-o mîină de tineri elevi ai ultimelor clase ,care și-au adus cu fidelitate, devotament și abnegație, chiar dacă uneori cu anumită doză de naivitate, vigoarea celor 16—17 ani, cît aveam pe atunci pentru a o dăruî Celulei U.T.C. și partidului, într-o toamnă a anului 1933. Consimțeam astfel, ca unul din eroii unui roman, care a contribuit mult la educarea revoluționară a noastră, să ne înscriem, și pentru viitor, la toate luptele care avea să le dea în continuare proletariatul. După normele de partid sîntem deci membrii de partid de o viață de om, de 44 de ani.

Din noianul acțiunilor organizate direct, sub conducerea partidului, a organizației P.C.R. Cluj, începînd cu acele temerare îm-prăștieri de manifeste comuniste, sau alte activități legale și ilegale, ale membrilor Celulei U.T.C. care s-au soldat în mai 1936 cu „eliminarea definitivă din toate școlile normale și secundare din țară” și cu alte sancțiuni a 7 din cei mai buni elevi ai ultimelor clase, momente care aveau să fie abia preludiul marilor acțiuni la care ne-a condus partidul și la care am participat ulterior, îmi stăruie azi în minte cîteva secvențe legate de activitatea desfășurată de Celula U.T.C. în Școala de băieți din Năsăud, pe șantierul Ilva-Mică —Vatra Dodnei, în satele din jurul Năsăudului, în Fabrica de che-restea din Ilva Mică, în alte locuri de muncă, în afara școlii. Amintirea fugară a lor, în limita timpului propus, constituie subiectul acestei comunicări.

În ce timp istoricește și social ne plasăm ?

După criza economică din 1929—1933, într-o serie de țări capitaliste din Europa se pregătește deschis terenul sau se trece deschis la instaurarea regimurilor totalitare, a dictaturii fasciste, dictatura celor mai reacționare vîrfuri ale capitalului financiar, îngrozite de spectrul, de creșterea avîntului revoluționar, dictatură care avea drept scop ieșirea din criză pe spatele muncitorilor, de a da un nou asalt împotriva mișcării muncitorești și de a pregăti intens războiul antisovietic, menit a lichida primul stat socialist din lume.

Mergînd pe linia stabilită de Congresul al V-lea, P.C.R. a desfășurat în acest timp lupta contra războiului imperialist. „O activitate multilaterală a desfășurat partidul nostru pentru unitatea clasei muncitoare, pentru unirea tuturor forțelor democratice în lupta împotriva politicii de fascizare a țării și pregătirii de război,¹ așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Odată cu instaurarea fascismului în Germania ,pericolul de război și de fascizare a țării s-a mărit considerabil. Cercurile reacționare românești urmăreau, în acest cadru, lichidarea libertăților burghezo-democratice, care mai existau, urmăreau desființarea organizațiilor democratice, și să aducă la putere regimuri totalitare, fasciste. În acest cadru, și pe plaiurile năsăudene se activizau o serie de forțe reacționare. Asemenea tendințe însă s-au izbit de o acțiune complexă, desfășurată sub conducerea organelor P.C.R. Cluj, mobilizate pentru îndeplinirea sarcinilor Congresului al V-lea al P.C.R., care „a orientat partidul spre intensificarea eforturilor în vederea realizării Frontului Unic Muncitoresc, întăririi unității de acțiune a clasei muncitoare, a preconizat noi forme de luptă pentru organizarea maselor largi în scopul apărării intereselor lor economice și politice“.²

Pentru a atinge asemenea țeluri P.C.R. a înființat și a îndrumat numeroase organizații de masă legale : Frontul Plugarilor în

2. NICOLAE CEAUȘESCU, Opere vol. I, București, Ed. politică, 1968, pag. 335.

1. NICOLAE CEAUȘESCU, Opere vol. V, București, Ed. politică 1971, pag. 865.

1933 ; Comitetul Național Antifascist, în conducerea căruia pe lângă o serie de personalități culturale de mare valoare, alături de tânărul revoluționar, de 16 ani, Nicolae Ceaușescu, activa și un tânăr profesor de la Cluj — Tudor Bugnariu ; Comitetul Antifascist al Tineretului ; Comitetul Femeilor Antifasciste ; Liga Muncii ; Amicii U.R.S.S. ; Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (M.A.D.O.S.). În munca de educare a maselor în spirit antifascist partidul a înființat și condus, în acel timp, peste 200 de gazete și publicații.

Este momentul când rolul conducător al partidului, asigurat nu de decrete, se recunoaște de către masele conduse la luptele de eliberare națională și socială de către P.C.R. — este un rol cucerit în luptă.

Este momentul să amintim aici, că în aceste lupte de proporții și cu perspective îndepărtate se remarcă pe plan național tot mai pregnant un tânăr de vîrsta noastră de care putem să afirmăm că se leagă cele mai semnificative acțiuni ale luptei U.T.C. — tovarășul Nicolae Ceaușescu aflat în primele rînduri ale luptei împotriva burgheziei, în reorganizarea conducerii U.T.C. și ulterior în conducerea U.T.C.

Numai înțelegînd aceste imperative politice și cerințele ale istoriei vom înțelege cum în cadrul indicațiilor date de către partid și după Plenara a III-a U.T.C. din 1931, care cerea intensificarea sistematică a activității U.T.C. între școlari și studenți, în marele proces de legare tot mai strînsă a partidului de mase a fost posibil ca și la Școala Normală din Năsăud, în toamna anului 1933, sub îndrumarea organelor P.C.R. și U.T.C. Cluj, ia ființă o Celulă U.T.C.

Numai așa activitatea acestei celule nu pare un caz izolat, o excepție țîșnită din „genialitatea“ unor elevi, chiar dacă aceștia erau premiați. Mediul era propice, elevii acestei școli, în majoritatea lor, erau fii de țărani săraci, orfani de război, sau fii unor funcționari împovărați de copii și greutate materiale. O serie de elevi săraci sau din regiuni mai îndepărtate, nu mai mergeau vara acasă și rămîneau „slugi“ la școală, lucrînd în contul taxelor școlare, fie la grădina de zarzavat, la atelierile de tîmplărie pentru reparatul mobilierului școlar, la prășitul, îngrijitul, strînsul recoltei „moșiei“ școlii de la „Valea Runcului“, în comuna Rebrîșoara.

De la început în Celula U.T.C. au făcut parte elevii Cîmpeanu Mihail din comuna Gorenii — Mureș, Ciubotariu Teodor din comuna Strîmba-Bălți, Brezoi Gh. din Cadechiu — Durostor, Cleja Aurel din Năsăud, Dumitru Petre din comuna Runcul Salvei. Pe parcurs în Celula U.T.C. au mai fost primiți și alți elevi ai școlii, printre care Rațiu Anton din comuna Beclean — Someș, Vranău Vasile din comuna Maieru, Mreneș Nicolae din comuna Mintiu Năsăud, Mesaroș Vasile din comuna Reteag-Someș, Corduneanu Boris, Garbulinschi Nicolae și alții.

Celula U.T.C. din Școala Normală, sub îndrumarea organizației P.C.R. Cluj, și-a propus ca odată cu desfășurarea activității ilegale, a activității de informare și educare în spiritul ideologiei comuniste, să lupte și pentru popularizarea programului, a politicii partidului, în vederea democratizării școlii, să lupte împotriva fascismului, împotriva fascizării școlii, împotriva pregătirii tineretului drept carne de tun într-un război nedrept, de cotropire, activitatea desfășurându-se atât într-un cadru legal cât și într-unul ilegal. Lupta Celulei U.T.C. din școală era deci o particularizare a luptei generale a partidului, în mediul școlar.

Uteciștii se bucurau de mare prestigiu în rîndul elevilor fiind premianții claselor, fiind foarte bine pregătiți profesional, avînd un nivel de cultură generală bogat și fiind la curent cu evenimentele politice interne și internaționale, avînd o pregătire politică superioară celorlalți elevi și chiar superioară și mai judicios orientată decît a unor profesori de pe atunci, existenți la școala noastră.

Activitatea Celulei U.T.C. din școală atât cea legală, cât și cea ilegală s-a popularizat în diferite sesiuni științifice ale cadrelor didactice și ale elevilor, în ziarul Ecoul din 11 II 1972, în suplimentul său „Ritmuri“ din mai 1971, în Revista de Pedagogie nr. 10/1975 de către acad. Stanciu Stoian, în „Psihologia socială“ de prof. univ. dr. Pop Simion de la Universitatea București, în „Amfion“ nr. 2/1971, o publicație studențească, prin panoul politic al Liceului Pedagogic din Năsăud ș.a.

În activitatea legală a celulei s-a ținut în primul rînd seama de faptul că o piedecă în calea muncii de lămurire și educare marxistă a elevilor, de orientarea lor în spiritul nou, al concepțiilor înaintate ale partidului, o constituia propaganda oficială mistică, programele școlare îmbîcsite de misticism, religia și filozofia idealistă. De aceea în cadrul luptei legale, Celula U.T.C. din școală a dus pe prim plan lupta împotriva diferitelor forme ale misticismului, folosind pentru aceasta cele mai variate metode: discuții de la om la om, citirea și răspîndirea literaturii ateiste, care promova spiritul înaintat, adevărul științific. De pe o asemenea poziție participau uteciștii și simpatizanții lor și la discuțiile organizate de cele două societăți religioase, care funcționau în școală (una catolică și alta ortodoxă), promovînd tezele materialiste, demascînd în același timp falsitatea celor idealiste, religioase. În acest cadru se demascau și așa zisele „congregații“ sau „exerciții spirituale“ organizate în anumite zile, de obicei în ajunuri de sărbători religioase, zile în care elevii nu aveau voie să vorbească, trebuiau să se gîndească la „mîntuirea sufletului“ și la Dumnezeu. Uteciștii demascau asemenea metode de îndobitocire, arătînd colegilor dedesubtul reacționar și idealist al acestor activități și în primul rînd substratul lor politic, interesul orînduirii burgheze de a crește învățători supuși atît lui Dumnezeu cît și burgheziei. Acțiunile uteciștilor au făcut pe popii școlii să renunțe de a mai organiza asemenea acțiuni.

Eliberat cîmpul de activitate de această mantie a ignoranței, s-a ușurat munca politică a U.T.C.-ului, care a căpătat obiective de luptă mult mai exacte, a avut o îndrumare de zi cu zi și mai ales după sosirea în februarie 1935, ca profesor de limba română a tovarășului Tudor Bugnariu. Profesorul T. Bugnariu, bazîndu-se pe activitatea Celulei U.T.C., a dirijat activitatea legală a elevilor dezvoltîndu-se conștiința politică, înțelegerea primejdiei ce o reprezintă pentru omenire, și tineret în deosebi, fascismul. A luptat împotriva influențelor și adeptilor legionarismului din școală și din afară. În acest cadru profesorul T. Bugnariu a desfășurat o bogată activitate legală, antifascistă, ceea ce nu l-a împiedicat, deși era riscant, fiind cunoscut ca militant comunist, să aducă de la Cluj uneori manifeste, să ne țină în cerc restrîns expunerii, să ne traducă din Capitalul și alte lucrări marxiste interzise.

În activitatea legală Celula U.T.C. activa și în cadrul activității de lectură „Spre ideal“ al cărui președinte era semnatarul acestor rînduri, precum și cu prilejul discutării lucrărilor de sinteză de an la diferite materii, pe baza unor referate, discutate înainte în celulă. Cu acest prilej se demascau teoriile burgheze apologetice ale orînduirii exploatareii, obișnuindu-i pe elevi să dea riposte cunvenite fascismului, tezelor anticomuniste, pregătirilor războiului antisovietic. Cu prilejul unei conferințe ce dezbătea raportul dintre știință și religie, inițiată și ținută de un elev cu orientare de dreapta, uteciștii și simpatizanții au demascut substratul politic al acestor teze, care de altfel nu-i aparțineau referentului, făceau parte din arsenalul propagandei burgheze, după care știința nu se poate dezvolta înafara religiei. La expunerea ținută cu prilejul unirii Ardealului, la 1 decembrie 1935, a vorbit din însărcinarea celulei, într-o adunare pe școlile din localitate elevul Mihail Cîmpeanu, care nu a orientat conferința pe o linie șovină, naționalistă, îngustă, ci a atins problemele sociale, demascînd naționalismul șovin, falsul patriotism burghez. Uteciștii și simpatizanții se ridicau împotriva unor cărți ce popularizau teze anticomuniste, idealiste făcîndu-se adnotări pe cărțile respective puțin măgulitoare la adresa acestor teze. În motivarea de eliminare a lui Dumitru Petre se aduc și asemenea învinuiri, deoarece și-a permis să adnoteze anumite cărți primite drept premiu. Despre aceste referate și luări de poziție se menționează mai pe larg și în procesul verbal de eliminare, în anul 1936, cînd se arată că „la conferințele de pedagogie, istorie, română „elevii pentru care s-a cerut eliminarea“ au manifestat idei socialiste“.

Celula U.T.C. a folosit revolta unanimă pe care o simțeau viitorii învățători și a organizat proteste comune împotriva bătăii ce se practica de către anumiți profesori în școală, proteste care mergeau pînă la părăsirea orelor profesorilor reacționari, legionari, care își permiteau să facă aprecieri huliganice sau să bată la ore. Elevii pretindeau, prin acțiuni comune tratament uman și masă îmbunătățită la internat.

În anii 1935/36 începuse să se introducă în școli educația premilitară, prilej pentru a se insufla elevilor idei anticomuniste. Pentru a lupta împotriva unei asemenea orientări uteciștii au pus în circulație o întreagă literatură antirăzboinică și luptau pe toate căile a împiedeca fascizarea școlii. S-a lansat lozincă de mare popularitate: „Nu vrem să fim carne de tun; nu facem instrucție cu haine proprii“. Aceste acțiuni antirăzboinice au mers pînă la grevă, acțiune care a constituit punctul culminant al acțiunilor antimilitariste în anul școlar 1935/36, grevă care a cuprins întreaga școală normală și parțial celelalte școli din oraș. Ca urmare a unei asemenea acțiuni cîțiva din cei mai „recalcitranți“ au fost închiși la poliția orașului Năsăud. Demonstrația și marșul organizat de ceilalți elevi, care au rupt lacătele închisorii, au eliberat deținuții. În urma acestor acțiuni s-a renunțat la noi la școală să se mai facă instrucție premilitară cu scopuri anticomuniste, de cotropire.

La serbările ce le organiza școala, atît în oraș cît și în satele din jur, uteciștii dirijau literatura adecvată, ziarul „Poporul“ scos de organizația P.M.R. Cluj, pentru sate, ajutam la organizarea organizațiilor de masă.

În cadrul acțiunilor legale s-au strîns semnături de la cetățenii din oraș și sate pentru stingerea proceselor antifasciștilor, pentru eliberarea deținuților politici. Între 1935—1937 au fost judecate o serie de procese politice la București, Craiova, Cluj, Brașov etc. În procesul de la Brașov din 1935 pe banca acuzaților se afla și tînărul Nicolae Ceaușescu. Celula noastră a strîns semnături pentru stingerea acestui proces, cît și pentru cel al lui Constantinescu-Iași și Tudor Bugnariu, cît și pentru alte procese, din acel timp. Asemenea acțiuni ne dădeau posibilitatea să informăm oamenii despre ideile politicii partidului și despre cele mai importante acțiuni ale sale. În aceste acțiuni de strîngere de semnături au fost arestați o serie de oameni din oraș și de pe satele din jur. S-au adunat și expediat la închisori colete cu alimente și îmbrăcăminte, bani și cele necesare deținuților politici.

În activitatea ilegală, Celula U.T.C. din Școala Normală de băieți din Năsăud a desfășurat între anii 1933—1936 o amplă muncă ilegală, utilizînd o bogată literatură primită de la Cluj. Celula era în posesia unor rezumate ale „Capitalului“ lui Marx, a volumului „Originea familiei, a proprietății private și a statului“ a lui Fr. Engels etc. În biblioteca ilegală aveam ultimele numere ale Scînteii ilegale, Congresele P.C. (b) al U.S., broșurile cu regulile de conspirație, ziare și broșuri editate de P.C.R., manifeste etc. Biblioteca era ascunsă în podurile și subsolul școlii. Exista și un anumit mecanism de rotare la citirea materialului ilegal. După citirea acestor materiale se făceau discuții, se întocmeau planuri de acțiune, planuri de măsuri politice.

La „Cuvîntul Liber“, ziarul democrat de la Cluj „Poporul“, la alte publicații cum era: „Alte zări“ de la Cluj, care apărea sub conducerea tovarășului T. Bugnariu, „Clopotul“, „Cuvîntul nou“,

„Bluze albastre“ etc., U.T.C.-ul avea abonamente, citite de un număr mare de elevi.

Una din acțiunile mai importante ilegale ale U.T.C.-ului din școală a fost împrăștierea de manifeste comuniste ilegale în mai multe rînduri. Una din aceste acțiuni a avut loc în iunie 1935, pe întreaga rază a județului Năsăud. Manifestele erau aduse de la Cluj, (de către legătura superioară — instructorul Leo, profesorul Bugnariu, studentul Vasile Pogăceanu sau năsăudeanul Glaser Ludovic și alții). Ultima împrăștiere de manifeste s-a făcut într-o zi de târg. Țăranii ascundeau manifestele, iar poliția ca să le confiște făcuseră cu vameșii cordon la intrarea în oraș și „cotrobăiau“ căruțele, coșurile, în căutarea lor, pentru a le aduna.

O parte din uteciști erau chemați vara la Cluj, pentru a raporta asupra activității din timpul anului și pentru a se instrui în munca revoluționară, pentru a participa la anumite acțiuni, la organizarea de greve de către Comitetul județean, Cluj. În vara anului 1935 am făcut și eu asemenea „școală“ de partid. O parte din întîlniri se țineau pe strada „Regina Maria“, la nr. 3, la o casă conspirativă, unde ne întîlneam cu tovarășa „Roza“, avînd moment conspirativ învățarea limbii franceze.

Întrețineam și organizam acțiuni în Fabrica de cherestea de la Ilva Mică, împreună cu un gaterist care la acea dată răspundea la numele conspirativ de Ostwald.

În acești ani, printre alte acțiuni ilegale pe care le-am organizat a fost și munca politică pe șantierul de cale ferată Ilva Mică — Vatra Dornei, unde ne angajam vara ca pontatori, tehnicieni geodiști, pe șantier, avînd un contact direct cu muncitorii și ostașii care lucrau aici. Muncitorii și ostașii erau receptivi la munca politică, pentru că cunoșteau din plin batojcura, umilința și mizeria. Ajutam ostașii să înțeleagă dedesupturile politicii burghezo-moșierești, pregătirile de război, precum și considerentele pentru care era numită „Marea Mută“, care nu face politică decît cînd și cum vrea burghezia, împotriva grevelor și acțiunilor muncitorești; îi mai ajutam să întocmească mici corespondențe demascatoare referitor la accidente de muncă, tratamentul inuman, mîncarea insuficientă, corespondențele ce apăreau în ziarul editat de partid „Cazarma“.

Organele de represiune, ajutate de anumiți agenți, recrutați chiar din școală, dintre elementele de dreapta, legionare, în urma unor lungi cercetări întreprinse în școală, elimină la 8 mai 1936, 7 uteciști din școală — Mihai Cîmpeanu, Cleja Aurel, Th. Ciubotariu, Brezoi Gh., Dumitru Petre, Corduneanu Boris și Garbulinschi Mihai. Primii șase dintre aceștia, considerați probabil cei mai periculoși, în momentul eliminării am fost predați, de către subdirectorul școlii, C-tin Albu, direct poliției care ne-a ridicat chiar din clasă. La poliția orașului Năsăud ne-am bucurat de tratamentul cunoscut în asemenea împrejurări, ceea ce a determinat redactarea unui memoriu de protest semnat de aproape întregul curs

superior al școlii și care demasca tratamentul inuman la care am fost supuși, tratament despre care se vorbește și în suplimentul ziarului local „Ecoul“ intitulat „Ritmuri“, numărul din mai 1976.

Din activitatea Celulei U.T.C. se desprind câteva principii :

1. Conducerea de către partid a procesului revoluționar, pentru asigurarea succesului său, este o condiție „sine qua non“.

2. O altă necesitate a luptei revoluționare este legătura strînsă cu masele. Masele sînt făuritoarele istoriei. Am activat într-o perioadă în care P.C.R. își regrupa forțele și își lărgea contactele cu pături tot mai largi.

3. Este necesară să fie desfășurată o muncă politică, de convingere și nu una administrativă, de convocare pe tabelă prin anunțuri seci, neviabile, cum se mai obișnuiește cîteodată azi.

Deși s-au împrăștiat manifeste, și au fost organizate acțiuni cu caracter de rebeliune, acțiuni antimilitariste, antistatale, nici elevii agenți ai siguranței, nici poliția n-a găsit probe materiale spre a înceta proceselor celor în cauză. Tînărul avocat T. Tanco, s-a angajat la nevoie să ne apere. Direcțiunea și poliția nu au cunoscut decît activitatea legală. Apoi chiar direcțiunea avea interesul să ascundă anumite acțiuni, chiar dacă le cunoștea, deoarece Ministrul putea desființa școala, așa cum a procedat și în alte părți.

După eliminarea din școală, majoritatea uteciștilor au ajuns la Comitetul județean P.C.R. (Dumitru, Ciubotariu, Brazoi, Corduneanu, ș.a.) care au continuat munca la resortul țărănesc și la tineret.

Eliminarea nu a constituit moment de derută sau de lașitate pentru ceilalți elevi. Activitatea revoluționară a fost continuată de ceilalți uteciști, printre care Anton Rațiu, Mesaroș Vasile, Vranău Vasile, Mreneș Nicolae și alții, care nu fuseseră eliminați. Sub conducerea lor clasa a VII-a a făcut o grevă de solidaritate cu cei eliminați. Elevii clasei a VIII-a au întocmit un memoriu de solidaritate, pe care l-au înaintat Direcțiunii. La cea de-a 25-a aniversare de la absolvirea seriei 1935/36, care a avut loc la 9—10 sept. 1961, fostul Director al Școlii, Dionisiu Maior, a adus și acest memoriu în original. El se află împreună cu alte acte și cu procesul verbal de eliminare la Arhiva Institutului de Istorie al C.C. al P.C.R., o copie fiind și la Liceul pedagogic din Năsăud, în al cărui local funcționa atunci școala noastră.

În vara anului 1970, demolîndu-se casa utecistului Dumitru Petre, din comuna Runcul Salvei, județul Bistrița-Năsăud, rudele

sale au găsit ascunse câteva numere ilegale ale „Scînteii“ și „Cazarma“, precum și o serie de broșuri ilegale cu care Celula lucra printre elevii școlii, pe șantierul Ilva Mică — Vatra Dornei, printre muncitori și ostași, materialul fiind ascuns în timpul persecuțiilor și anchetei lor, în perioada cercetărilor siguranței, în perioada martie—mai 1936, cît au durat aceste cercetări la conducerea școlii și la poliție. Pe toate le-am predat Muzeului de istorie al Mișcării Democratice din România, de la București, cu ajutorul lor constituindu-se un panou intitulat : „Mărturii ale activității unor elevi U.T.C.-iști — Bistrița-Năsăud — 1935“, panou a cărui fotocopie a fost expusă și la vitrina Liceului pedagogic din Năsăud.

Tradițiile de luptă ale Celulei U.T.C. din acel timp au fost preluate, la un nivel superior, de generațiile care sub conducerea aceluiași P.C..R glorios și învingător făurește societatea socialistă multilateral dezvoltată și premisele materiale și spirituale ale trecerii țării noastre spre comunism.

Școala normală din Năsăud în primii ani de după Eliberare

OCTAVIAN RULEANU

Lungi ni s-au părut nouă transilvănenilor refugiați în țară, cei patru ani de tristă memorie. Îngenunchiați mereu în simțămintele noastre naționale de oameni dezrădăcinați de vatră, ne adunam în noi revolta, pe care uneori o puteam expune în gazete și întruniri, dejucând ochiul vigilant al cenzurii dictatoriale militaro-fasciste.

Cînd poporul condus de comuniști a despiciat istoria în două, prin cel mai mare act patriotic din bimilenara noastră existență, anume Eliberarea de sub jugul fascist, inimile tuturor transilvănenilor au bătut în ritmul accelerat al entuziasmului, strigînd : înapoi la vetrele temporar părăsite !

Astfel nordul Ardealului, dezrobit de vitejia armatei române și a celei sovietice, și-a primit fiii vremelnici răzlețiți, reveniți acum să pună umărul la lecuirea rănilor. A început o eră nouă, sub alte zodii și cu alte perspective, de astă dată în slujba celor mulți și neglijați în trecut.

Năsăudul nostru se găsea în fața unor dezastruoase realități. Școlile lui, normala, gimnaziul de fete și cea de meserii, desființate pe timpul ocupației hortyste. Liceul, care a funcționaț în cei patru ani tot cu limba de predare română, era deteriorat. Clădirea îi fusese transformată în spital. Materialul didactic distrus în parte. Biblioteca, devastată și arsă, iar cea profesorală mutilată prin evacuare. Războiul și-a pus și aici amprenta. Edificul vechi al liceului, unde a învățat Coșbuc, aflat în fața curții de azi a Liceului pedagogic, a ajuns grajd de cai, cuib de infecție, fără acoperiș, cu pereții degradați, cu murdărie insalubră și n-a mai putut fi salvat. Bustul lui George Coșbuc din parcul intrării liceului, batjocorit și deformat. Fondurile grănicerești, ruinate, incapabile să aju-

te materialicește liceul ,pe care-l administra înainte de cedare. Dar suflul nou al vremii și avîntul patriotic al celor reîntorși la matcă, alături de localnici au stimulat munca de reconstrucție. Fondurile grănicerești, instituite de urmașii vechilor soldați ai Regimentului al doilea de graniță, au fost reorganizate. Ele au reușit să asigure întreținerea localurilor de școli și să recruteze profesori pentru redeschiderea școlilor. Treptat Năsăudul a început să-și revie și să crească mereu, pentru ca astăzi, după trei decenii și mai bine, să fie un centru cu o populație școlară înzecită.

Liceul Coșbuc s-a redeschis primul. A luat ființă și liceul de fete, în localul de pe grădina ruinelor din preajma gării, unde funcționează azi Grupul școlar silvic.

Școala normală a reînviat în toamna lui 1945, în condiții, prea puțin spus grele, avînd 4 clase, curs superior (anii I—IV de astăzi) plus 4 clase primare ca școală de aplicație. Lipsită de mobilier propriu, cu un inventar rudimentar, luat cu împrumut, fără internat, școala a funcționat în localul propriu, deși destinația lui era de internat al liceului, localul său trebuind să fie cel de la gară, rămas neterminat. În edificiu se mai găseau : la etajul II, internatul liceului Coșbuc, iar la parter direcția Arhivelor Statului și biblioteca muzeului năsăudean, devenită în 1958 Bibliotecă documentară, patronată de Filiala Cluj a Academiei Republicii. Ulterior, tot la etajul II, în aripa dinspre nord, a funcționat o Școală de brigadierii silvici.

Cu anul școlar 1946—47 școala își mărește activitatea. S-au deschis alte clase, anume cl. I și II (corespunzătoare cl. a V-a și a VI-a de astăzi). Totalul elevilor a fost de 202 plus școala de aplicație. Cu sprijinul Ministerului Educației și a Comitetului Școlar s-a achiziționat materialul necesar confecționării băncilor, scaunelor și meselor de sufragerie. S-a deschis internatul școlii cu un număr de 73 elevi. Elevele erau cazate la liceul de fete. E nevoie însă, să precizăm condițiile în care s-a realizat deschiderea internatului.

Ne găseam după un război pustiitor, cu ani grei de teroare. Ieșită la lumină, țara, în frunte cu clasa muncitoare și partidul ei, făcea eforturi uriașe să normalizeze munca, după ce participase cu mare însuflețire și multe sacrificii, la războiul drept antifascist, sub lozinca : „**Totul pentru front, totul pentru victorie**“. Redresarea economiei naționale era frînată de opoziția elementelor reacționare din așa zisele partide istorice. Părinții au înțeles aceasta și s-au oferit să întrețină internatul. Școala a devenit un fel de gazdă mare, care ținea copiii „în cost“, cu alimentele aduse de-acasă, ca pe vremea lui Coșbuc. Ținem să se știe și să nu se uite. Generația de astăzi a școlii, avînd toate posibilitățile de manifestare în mod gratuit, trebuie să afle ce-au însemnat nenorocirile războiului și să prețuiască pacea, să lupte pentru ea, făcîndu-și datoria din plin în toate sectoarele vieții socialiste !

Iată ce se cerea să aducă un elev intern pe un an școlar : 100 kg grâu ; 80 kg mălai ; 8 kg untură ; 8 kg brînză de oaie ; 5 kg

magiun ; 10 kg ceapă ; 10 kg zarzavat ; 120 kg cartofi ; 10 kg fasole ; 4 kg săpun ; 1 kg miere de stup ; 180 bucăți ouă ; un metru ster lemne de foc ; 1 bucată ștergar de bucătărie. De asemenea, internatul, neavînd nici o înzestrare, fiecare elev mai era obligat să aibă, în afara îmbrăcăminte și lenjeriei personale, o saltea, 2 cearșafuri, o pernă cu 2 fețe, o pătură de învelit, 2 ștergare, 2 șervete de masă, o căniță de tinichea, o farfurie adîncă și una lată, pe cît posibil de tinichea, lingură, furculiță și un cuțit de masă. În lipsă de dulapuri, școlarii își vor ține lucrurile în cușorul propriu, preferabil o lădiță de lemn cu încuietoare.

Viața în internat nu era atunci chiar ușoară. Lipsuri cîte vrei! Să mai amintim oare problema luminatului?. Mica uzină a orașului nu mai exista ; ea fusese distrusă de fasciști, în retragere. Elevii învățau la lumina lămpilor de petrol. Vă închipuiți cît se putea studia cu o lampă la două-trei bănci !. Mai lipsea de multe ori și petrolul. S-a încercat o dată cu un petromax uzat, cumpărat de la un particular. A mers un timp oarecare, nu cu puține neajunsuri.

Și încă o amintire, să zicem așa!. E vorba de sala denumită Regna, apoi a Reconstrucției, singura disponibilă pe oraș pentru festivități și manifestații populare. Cu toate că aici se dădeau și serbări, urmate de dans pînă dimineața, ceea ce incomoda liniștea, totuși elevii interni, cazați în dormitorul de deasupra sălii, au înțeles necesitatea momentului și nu s-au plîns. Astăzi e acolo o bine amenajată sală de gimnastică a liceului pedagogic.

Procesul instructiv-educativ întîmpina și el greutăți enorme. O serie de elevi veneau de pe front, fiind de o vîrstă aproape cu profesorii tineri. Trecuți prin mizeriile vieții, cu multe lacune în cunoștințe, acestora le venea greu să se încadreze în lumea copilăriei inocente. Au fost însă de mare ajutor școlii. Conștienți de lupta ce trebuie dusă pe frontul intern, mare parte din ei erau comuniști. Încadrați într-o organizație de bază, numărul cinci pe oraș, au contribuit pozitiv la desfășurarea procesului de democratizare nu numai a oamenilor, dar și a moravurilor, precum și la vechile forme instructiv-educative ale școlii burgheze din trecut. În general elevii aveau destule goluri în pregătirea lor. Programele de tranziție nu acopereau carențele constatate. Era o nepotrivire între cerințele realiste ale lumii care se năștea și între tiparele idealiste ale vechiului sistem școlar. Manuale noi nu prea existau. Material didactic ca și inexistent. Țara era în plină refacere. Școala a reușit să obțină de la Ministerul Asigurărilor, Direcția Generală a Asistenței, 16 costume de haine (11 de băieți și 5 de fete), repartizate gratuit celor mai săraci elevi din școală, desemnați de conferința profesorală în colaborare cu organizația de elevi a școlii.

Instaurarea la 30 Decembrie 1947 a tinerei noastre Republici Populare Române a dat un avînt nou și școlii. Burse de stat, reducerea taxelor școlare, precum și redresarea vieții economice prin stabilizarea monetară din 15 august 1947, au permis ameliorarea condițiilor materiale de funcționare a Școlii normale, ca de altfel

a tuturor școlilor. Internatul și-a mărit capacitatea la 165 elevi, din care 124 băieți și 41 fete, numai cu masa. Din avansul de 151 burse s-a îmbunătățit calitatea hranei la cantină.

Contribuția școlii la toate aspectele vieții publice sociale și culturale a fost substanțială, ea evidențiindu-se prin muncă voluntară, serbări culturale și sportive, deplasări în comunele învecinate și alte forme de activitate obștească.

Anul 1948 a adus mari și adânci prefaceri social-politice. Refacerea unității clasei muncitoare, primele alegeri libere și democratice, alături de revoluționarul act al naționalizărilor de la 11 iunie, au deschis larg porțile transformării structurale a învățămîntului pe baze noi realist-științifice și laice. Reforma învățămîntului din august 1948 a așezat școala pe temelii noi.

Noul an școlar 1948—49 a început sub noua denumire de Școală Pedagogică mixtă, cu un număr de 13 clase (7 ciclul elementar și 4 mediu) cu un total de 449 elevi și eleve. Planificarea lunară a muncii a însemnat un prim pas în gândirea desfășurată a activităților. Lipsa unor manuale școlare și a caietelor a fost remediată în parte prin trimiterea lor gratuită de către Minister. Ele au fost puse la dispoziția elevilor săraci și merituoși. În școală au funcționat 6 cercuri de elevi : cercul pedagogic, plastic, literar, științific, muzical și polisportiv. S-au creat biblioteci, aparte pe clase, cu rezultate multumitoare. O experiență cu roade pozitive, dar neîndeajuns fructificate, a dat autodisciplinarea. Prin colective de elevi, alese de organizația lor cu avizul conducerii școlii și a diriginților, s-a asigurat disciplina în clase și mai ales în internat, îndeplinind rolul pedagogilor.

Mai merită relevantă munca neobosită depusă de cadrele didactice în acțiunea patriotică de alfabetizare a populației neștiutoare de carte, veche racilă a regimurilor trecute. Munca se ducea în școală și acasă de la om la om. Succesele au fost mai mult decât satisfăcătoare.

Treptat Școala pedagogică intra, ca și celelalte școli din patrie, pe făgașul normalizării continuie. Astfel în anul școlar 1949—50 s-a majorat numărul elevilor la clase și la internat. Planificarea anuală a muncii cadrelor a permis o orientare mai justă în predare, bursele au scutit pe posesorii lor interni de contribuția cu alimente, iar înființarea Comitetului Provizoriu orășenesc și a Băncii de stat au ușurat rezolvarea problemelor financiare ale școlii. Spiritul muncii în colectiv și pentru colectiv era într-o continuă sudare.

Am făcut pînă acum aceste relatări, cu intenția vădită de a pune în evidență un capitol de viață plin de greutate, tocmai spre a se vedea, prin comparație, saltul uriaș făcut de patria noastră în aceste decenii de lume nouă socialistă.

O dată cu reforma administrativă din septembrie 1950, prin care s-au creat raioanele și regiunile, începe o etapă nouă, superioară, a școlii românești. Școala pedagogică a devenit și ea o pepi-

nieră de viitoare cadre pregătite pentru dezvoltarea și consolidarea construirii socialismului în tînăra noastră Republică, condusă de clasa muncitoare în frunte cu Partidul ei.

Zecile de absolvenți ieșiți în acești primi ani de după Eliberare, de pe băncile școlii pedagogice, precum și sutele de absolvenți ai liceului pedagogic, sînt astăzi oameni de nădejde ai patriei socialiste, unii dintre ei cadre de conducere, apreciate și stimate. Ceea ce dovedește că școala rămîne în permanență factorul hotărîtor în depistarea, pregătirea, creșterea și modelarea sufletelor oamenilor, spre desăvîrșirea lor în folosul iubitei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Dezvoltarea învățămîntului din orașul Năsăud în anii socialismului

---

SEPTIMIU POP

În procesul complex de dezvoltare a tuturor domeniilor noastre economice, politice și sociale de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, școala devine „un puternic centru de educație în spirit socialist și comunist”, a tinerei generații, de formare a conștiinței viitorilor cetățeni ai patriei noastre. Școala de astăzi, cu multiplele ei realizări este o continuare, pe un plan nou, superior, a ideii Coloașei infinite a marelui Brâncuși, a școlii și învățămîntului românesc din cele mai vechi timpuri. Întreg sistemul nostru de învățămînt, dezvoltat la proporții cu adevărat grandioase în anii construcției socialiste și a făuririi societății multilateral dezvoltate, merită să răspundă necesităților fiecărei etape, merită să capteze și să valorifice capacitățile și resursele creatoare ale poporului, este opera Partidului Comunist Român, care se dovedește și pe această latură ctitor de țară și de cultură.

O expresie grăitoare în acest sens sînt hotărîrile adoptate de Legea învățămîntului din 1968, de hotărîrile Plenarei C.C. al P.C.R. din iunie 1973, amplificate la Congresul al XI-lea al partidului, la Congresul educației politice și culturii socialiste, în ampla și magistrala cuvîntare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu rostită la Consfătuirea cadrelor didactice din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic, care stabilesc un amplu program de dezvoltare și perfecționare a școlii românești într-o concepție și într-un sistem ce ne situează din acest punct de vedere printre țările cele mai avansate din lume. Acest sistem — i-am spune cibernetic — al inteligenței și culturii traversează cu firele lui multiple întreaga noastră construcție, ca o

adevărată pasăre măiastră, avînd drept pîrghii coordonatoare, școala, institutul științific, universitatea, locuri în care se asigură întreaga noastră armată de cadre destinată economiei și culturii în continuă dezvoltare.

În acest context, întreaga activitate instructiv-educativă este orientată spre aspectele formative ale dezvoltării personalității elevului, urmărindu-se cu consecvență educarea prin muncă și pentru muncă a tineretului școlar, educarea dragostei față de partid, față de patrie și popor, formarea concepției științifice, materialist-dialectice despre lume și viață, formarea cadrelor în strînsă concordanță cu cerințele dezvoltării social-economice a patriei, a fiecărui județ și oraș. Această finalitate a învățămîntului este subliniată cu deosebită tărie în cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu rostită cu prilejul deschiderii acestui an școlar „Învățămîntul nostru dă diplome pentru muncă, pentru creație, pentru viață”. Pentru realizarea acestui deziderat major, întregul corp didactic din orașul Năsăud este angajat cu toată responsabilitatea, sub îndrumarea organizațiilor de partid, în ampla acțiune de perfecționare a învățămîntului din acest oraș cu tradiții bicentenare în dezvoltarea școlilor de toate gradele.

Prin munca însuflețită a învățătorilor și profesorilor îndrumați și conduși de comitetul orașenesc de partid, sprijiniți de organele de stat, avînd deplina adeziune a maselor largi de oameni ai muncii, și în orașul nostru, ca și în întregul județ, în mai puțin de zece ani (1945—1955) analfabetismul — acest fenomen de masă — a fost înlăturat, cei peste 360 de neștiutori de carte existenți în anul 1948, au fost școlarizați, iar prin măsurile luate s-a creat posibilitatea ca școlile create pînă și în Dealul Cucului, să cuprindă pe toți copiii de vîrstă școlară.

În anii care au urmat, datorită grijii pe care partidul și statul au manifestat-o față de școală și slujitorii ei, a obiectivelor izvorîte din fiecare etapă a construcției socialiste, învățămîntul din orașul Năsăud a obținut noi succese. Cei care au fost martori oculari și participanți nemijlociți la drumul pe care l-a parcurs învățămîntul pînă în zilele noastre, și mulți se află chiar și în această sală la acest jubileu, își amintesc cu plăcere de fiecare mare bătălie cîștigată, care astăzi ar putea să ni se pară ca ceva firesc, dar care la timpul său a însemnat însă învingerea multor greutăți. Este suficient să ne oprim la momente cum ar fi acelea ale generalizării învățămîntului de 7 ani, a celui de 8 ani, iar în ultimii ani a școlii de 10 ani, prin înființarea primei trepte a liceului, la drumul uneori sinuos, pe care l-a parcurs învățămîntul profesional și liceal din oraș, pentru a putea înțelege amploarea revoluției culturale desfășurată în toți acești ani.

Cunoscînd punctul de plecare, putem aprecia la justa valoare succesele care au permis ca astăzi școlile năsăudene să ocupe un loc de seamă pe plan național, iar învățămîntul nostru în general să ocupe un loc de frunte în lume. Este semnificativ în această pri-

vință să comparăm cum a crescut numărul de elevi în orașul Năsăud, comparativ numai cu anul 1948. Dacă în anul 1948 numărul elevilor la o singură școală primară, la liceul „George Coșbuc”, la Școala normală și Școala silvică însuma circa 400 de elevi, în anul 1973 numărul acestora depășea 1.300, iar în prezent, în cele patru școli primare și o școală de aplicație, în cele trei licee învață un număr de 2.800 de elevi, la care mai putem adăuga și cei aproape 400 de elevi cuprinși în învățământul fără frecvență la clasele V—XII. Aceste cifre sînt deosebit de grăitoare pentru a ilustra ritmul și amploarea dezvoltării învățământului în oraș.

Învățământul preșcolar, parte integrantă a învățământului nostru de stat și treaptă pregătitoare a copiilor pentru școală, a cunoscut și el în ultimii ani o dezvoltare deosebită. Grădinițele din orașul Năsăud, în prezent 6 unități față de numai două în 1948, cu circa 400 de copii, ocupă un rol important în pregătirea copiilor — a șoimilor patriei — pentru activitatea școlară viitoare. Mărturie a eforturilor pentru crearea unor condiții tot mai bune copiilor de vîrstă preșcolară, stă noua construcție a căminului de zi cu 200 de locuri, cuplat cu o creșă cu 100 de locuri, construcție dată în folosință numai cu trei ani în urmă, la 1 august 1974.

Un eveniment de o deosebită importanță în pregătirea tineretului pentru muncă și viață l-a constituit generalizarea învățământului obligatoriu de 10 ani într-o concepție nouă, elaborată la Plenara din iunie 1973. Cadrele didactice din orașul Năsăud, cu sprijinul și conducerea organelor de partid și de stat au reușit să dea viață acestei hotărîri, cuprinzînd, în procent de 100% pe toți absolvenții claselor a VIII-a din gimnaziu în prima treaptă a liceului, ceea ce constituie o dovadă a angajării plene a slujitorilor școlii în îndeplinirea politicii partidului în domeniul învățământului.

Avem satisfacția de a evidenția și faptul că pe fondul sãnãtos al tradiției școlilor nãsãudene, a cunoscut o dezvoltare substanțială învățământul liceal. Alături de liceul pedagogic, de liceul „George Coșbuc” cu un număr sporit de clase și diversificat ca profile, și care și-a sărbătorit centenarul la 4 octombrie 1963, a fost înființat un liceu silvic, realizîndu-se o veche și îndreptățită dorință a nãsãudenilor. În prezent liceul silvic are 12 clase cu 458 de elevi și o școală profesională cu profil de pădurari, cu 80 de elevi.

Modificări și mutații structurale a cunoscut și va cunoaște în viitor și liceul „George Coșbuc”. Astfel, în prezent funcționează cu 17 clase de gimnaziu și 20 clase de liceu cu profil real, de mecanică și electromecanică însumînd un număr de 1250 elevi și o secție serală cu 5 clase și 150 de elevi. În anul școlar viitor 1977—1978, liceul va funcționa în anul I cu două clase de profil matematică-fizică, 2 de mecanică, o clasă de chimie, una de electrotehnică, două clase de textilă și două clase de prelucrarea lemnului, ceea ce va asigura în viitor forța de muncă calificată pentru noile

obiective industriale prevăzute a se construi în orașul nostru în acest cincinal.

Rod al unor răspunderi istorice, vizînd, poate mai mult ca în oricare domeniu, viitorul națiunii și al statului, dezvoltarea învățămîntului, preconizată de partid, angajează și impresionante forțe materiale și spirituale, scontînd structurale mutații în dezvoltarea intelectuală a societății noastre, în educarea tinerei generații prin muncă, pentru muncă. Dovadă elocventă sînt sumele alocate pentru construcții școlare, care înfrumusețează cu o notă modernă orașul. Amintim în acest sens Casa de copii cu 160 de locuri, dată în folosință în 1969, internatul liceului „G. Coșbuc” cu 120 locuri, dat în folosință în 1972, o școală cu 16 săli de clasă și două laboratoare, construcția a 12 ateliere și supraetajarea clădirii Casei pionierilor, iar în construcție se află internatul liceului silvic. Toate acestea contribuie la asigurarea unor condiții optime desfășurării procesului instructiv-educativ al tinerei generații, așa cum înainte mințile luminate de dascăli nășăudeni nici nu au putut visa.

Alocînd însemnate sume pentru asigurarea bazei materiale a învățămîntului, partidul nostru urmărește formarea omului nou multilateral dezvoltat, care trebuie să stăpînească tezaurul de cunoștințe acumulat de omenire în succesiunea generațiilor, să aibă o solidă pregătire profesională și o concepție științifică despre lume, dar în același timp, la terminarea liceului orice absolvent să cunoască și o meserie. În acest sens, organizarea instruirii practice în perioade compacte și continue la școlile din Nășăud, ca de altfel la toate școlile din țară, în funcție de profil și anul de studii, răspunde tocmai acestui deziderat. Instruirea practică în ateliere, educarea elevilor prin muncă și pentru muncă, cu vechi tradiții în școlile nășăudene, se realizează cu succes. Mărturie stau obiectele confecționate la Casa copilului, mobilierul școlar pentru laboratoare de fizică, confecționate în atelierele liceului „George Coșbuc” cu un plan de producție de peste 200.000 lei, pentru a aminti doar cîteva. La toate acestea putem să adăugăm acțiunile întreprinse de școli pentru autodotare și înfrumusețare a unităților de învățămînt.

La legarea învățămîntului de viață, de activitatea productivă, un rol important îl îndeplinesc și cele 10 laboratoare de fizică, chimie, biologie, dendrologie, existente la liceele din oraș, cercurile aplicative de la Casa pionierilor, care contribuie la educarea elevilor prin muncă pentru muncă. Rezultatele obținute de unitățile școlare din oraș pe linia activității productive cu elevii, a olimpiadelor școlare, a concursurilor cultural-artistice și sportive, a reușitei la învățămîntul postliceal sau încadrare în producție, sînt remarcabile, dar timpul nu ne permite a le evidenția.

În spatele acestor rezultate, cifre sau procente, latură cantitativă a fenomenului școlar, se află ca latură calitativă, activitatea și munca celor 170 de cadre didactice existente în prezent în unitățile școlare din oraș — față de numai 30 existente în 1948 —

care au imprimat, sub conducerea organizațiilor de partid, a comitetului orășenesc de partid, tuturor acțiunilor din școală și extrașcolare un puternic spirit revoluționar, partinic. Fiecare lecție, fiecare activitate cu elevii a urmărit cunoașterea de către aceștia a politicii partidului și statului nostru, participarea lor la înfăptuirea conștientă a acestei politici, educarea tineretului școlar în spiritul normelor muncii, al eticii și echității socialiste.

Tabloul dezvoltării învățământului în orașul Năsăud — care a cunoscut atâtea înnoiri în ultimii ani — este amplu și exprimă grija și atenția de care se bucură școala și slujitorii ei din partea partidului nostru, personal din partea secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului nostru.

Școlile năsăudene, aflate pe un drum ascendent, alături de alte școli din țară, în viitorii ani vor cunoaște noi împliniri, pentru că sămînța geniului poporului român înmormîntată în analfabetism și-a păstrat prin milenii puterea de gestație pe care au dobîndit-o boabele de grâu îngropate de străbuni în vasele antice.

Impresionantă permanență a vitalității spiritului poporului român. E spiritul de care a fost și este animat poporul român în munca sa dîrză și inspirată de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

Educația moral-cetățenească
— obiectiv fundamental al activității
Liceului pedagogic din Năsăud

GABRIELA ABABI

Înscriindu-se pe linia formării omului nou, socialist, cadrele didactice de la Liceul Pedagogic din Năsăud contribuie direct la modelarea viitorului dascăl îmbogățind frumoasele sale tradiții ale Școlii Normale și mai târziu ale Școlii pedagogice.

Vom pune aici în valoare unele aspecte ale muncii de educare moral-cetățenească a viitorilor învățători, desfășurată în liceul pedagogic și anume: Cultivarea la elevii noștri a sentimentelor patriotice; formarea lor în spiritul respectului și dragostei pentru muncă; pregătirea acestora pentru profesiunea aleasă; pregătirea lor politico-ideologică pentru a fi buni propagandiști ai cuvântului partidului și buni cetățeni ai patriei; pregătirea lor din punct de vedere social-cultural; inițierea elevilor în activitatea cu pionierii și șoimii patriei, spre a fi buni instructori și îndrumători ai acestora.

„A fi patriot — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu —, a-ți iubi țara înseamnă a face totul pentru a-i spori avuția națională, proprietatea socialistă, a nu precupeți nimic pentru înfăptuirea politicii partidului comunist ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni“.

În acest spirit se înscriu activitățile de sădire a unor puternice sentimente în inimile tinere ale elevilor noștri. Învățându-i cum să predea lecțiile cu conținut istoric, cum să emoționeze și să creeze la rîndul lor în inimile copilașilor clasei de aplicație murgurii sentimentului dragostei de patrie, dîndu-le posibilitatea să viziteze locuri istorice; învățându-i să cinstească memoria eroilor neamului, să prețuiască faptele eroilor zilelor noastre; învățându-i

să fie buni ostași ai țării și buni constructori ai ei, astfel formăm și dezvoltăm în inimile lor sentimente patriotice statornice.

Dragostea față de muncă este alt postulat însemnat al școlii noastre. Dezvoltarea la elevi a acestei înalte cerințe sociale se realizează sub toate aspectele ei (cu cartea, în atelierul școlii, acțiuni de muncă patriotică, de înfrumusețare a școlii). De asemenea, cultivarea respectului față de muncă este o sarcină de bază a activității cadrelor didactice. Aceasta va genera în tineretul studios diferiți stimuli de perfecționare în profesia aleasă, aceea de învățători, de modelatori de suflete gingașe, copiii.

Îndrumările de la activitățile de practică pedagogică ale tovarășilor profesori și învățătoare, îmbinate cu temeinice cunoștințe de metodică și de cultură generală, înarmează tînăra generație cu o bază solidă, la care se adaugă mai târziu propria experiență profesională.

Tinerii practicanți sînt antrenați în munca de cercetare psihopedagogică prin participarea la lectoratele cu părinții elevilor claselor I—IV ; prin studiul psihopedagogic realizat asupra copiilor repartizați ; prin inițierea lor în aplicarea de teste cu scopul punerii în valoare a diferitelor aspecte de ordin psihic și educativ ; asistînd și învățînd cu răbdare să acționeze în cazul tulburărilor de vorbire la copii, sub îndrumarea tovarășei logopede, fiind puși în situație să realizeze lucrări de sinteză sau să reînvie profile de mari pedagogi — în cadrul cercului de pedagogie.

În tradiția școlii a intrat întîlnirea cu absolvenții după un an de activitate didactică, la care participă și elevii din anii IV și V în cadrul cărora se dezbat teme ce acuză acordarea de îndrumări din partea generației mai vîrstnice de dascăli, pentru cei mai tineri, ca spre exemplu : „Formarea deprinderilor de muncă independentă la elevii de vîrstă școlară mică“.

Întîlnirile cu colectivele de cadre didactice din mediul rural, pentru cunoașterea problemelor școlii, urmate de programe artistice prezentate de elevii practicanți, au dat posibilitatea acestora să învețe, să cunoască modalități de aplicare practică a metodologiei lecțiilor.

În scopul îmbogățirii cunoștințelor de cultură generală a elevilor, cercurile de elevi pe materii (limba română, biologie, științe social-politice, limbi străine, fizică, etc.), au lărgit tematica mergînd pe aplicabilități practice. Cercul de limba română a inițiat scoaterea revistei literare „Albatros“, cercul de biologie a confecționat material didactic ajutător și a realizat lucrări pe lotul școlar, iar în cadrul activității de atelier s-au confecționat materiale pentru înfrumusețarea școlii, s-au reparat cărți din biblioteca școlii și material didactic.

Conducerea școlii împreună cu profesorul de muzică au inițiat un ciclu de audieri-lecții a spectacolelor de operă și operetă din Cluj-Napoca. S-au organizat întîlniri cu redactorii revistei „Tribuna“ din Cluj-Napoca, vizite la case memoriale, întîlniri cu

scritorii, dând posibilitate elevilor să-și concretizeze profundele sentimente umane. Rezultatele nu s-au lăsat așteptate. Astfel, la concursul republican de literatură „Mihai Eminescu“, în anul școlar 1975/1976, au participat 4 elevi, întorcându-se 2 cu premiul II, și respectiv 2 cu mențiune. În acest an școlar la concursul de literatură s-a obținut un premiu special al juriului și o mențiune.

În fiecare an elevii anului IV, continuând o veche tradiție, efectuează o excursie de studii prin țară, cunoscând frumusețile patriei noastre și realizările harnicului nostru popor. Excursiile și drumețiile organizate la Peștera Tăușoarelor, în împrejurimile Nășăudului, la fabrica „Textila“, și la diferite întreprinderi din oraș, i-au pus pe elevi în fața realităților vieții, i-au sensibilizat sufletește creînd climatul potrivit pentru modelarea lor.

Fiind buni agitatori și propagandiști, diriginții claselor, precum și celelalte cadre didactice, s-au preocupat îndeaproape de includerea în tematica orelor de dirigenție a temelor cu puternice valențe educative, moral-cetățenești și ateist-științifice. În programele pe internat s-a urmărit vizionarea televizorului, s-au transmis informații politice și cronici ale evenimentelor interne și internaționale; teme dezbateri în cadrul emisiunii școlare „Meteor“, și s-au inițiat acțiuni sistematice de combatere a influenței mistico-religioase, dintre care cităm ciclurile de conferințe pentru elevi în a II-a și a III-a duminică, precum și audieri pe teme științifice („Ce știm despre laser?“).

S-au organizat mese rotunde, unde s-au dezbătut teme de etică, și echitate din presa de tineret, sau din viața lor; întâlniri cu activiști de partid și de stat, vechi militanți ai mișcării muncitorești, cu fruntași în producție.

Anul acesta am sărbătorit evenimente de o deosebită importanță pentru poporul nostru, 100 de ani de la obținerea Independenței de stat a României, a 70 de ani de la Răscoala din 1907 și sărbătorirea a 55 de ani de la crearea U.T.C.-ului. În acest scop s-au organizat la nivelul școlii o sesiune de comunicări ale elevilor cu tema: „Ecouri ale războiului pentru independență în orașul și județul nostru“ și un ciclu de expuneri ținute de tovarășii profesori printre care cităm: „Continuitatea noastră istorică în limba și literatura română“; „Cucerirea Independenței de stat a României, afirmare riguroasă de sine stătătoare a poporului nostru“; „P.C.R. conducătorul poporului român în lupta pentru eliberarea socială, independență și suveranitate“; „Rolul țărănimii, ca principală

forță socială în lupta pentru eliberarea socială și națională, împotriva dominației străine pentru apărarea ființei statale de-a lungul epocilor : feudală și modernă“, etc. În cadrul bibliotecii școlii s-au inițiat montaje literare cu care s-a mers în comunele din împrejurimile Năsăudului și în întreprinderile din oraș.

Înscrind-se în marele festival național „Cântarea României Socialiste“, activitățile cultural-sportive din acest an s-au multiplicat. Concursurile cultural-artistice de teatru, poezie patriotică și revoluționară, concursurile sportive, au adus numeroase premii elevilor noștri, îmbogățind palmaresul trecut. La fazele județeană și interjudețeană au participat numeroase formații, care au primit aprecieri din partea unor specialiști. Exigențele auditorului, format din colegi și cadre didactice, cu ocazia prezentării unor concursuri gen „Cine știe câștigă“, desfășurate pe scena clubului școlii au ridicat ștacheta valorică a acestora. Tineri talentați au lansat cântecul manifest, apreciat cu ocazia unor reuniuni cu membrii cenaclului literar a județului nostru sau cu ocazia participării la concursul „Cel mai bun continuă“.

În fiecare an pleacă din școală absolvenți capabili, unii realizându-se în institute de învățământ superior, iar alții în confruntarea cu satul, cu rapsozii lui. Învață copiii din filele care vorbesc de „Rapsozii satelor“, să ia parte la viața satului, să ducă frumusețea și ineditul slovei în case, să dăruiască din prea plinul lor și altora, așa cum alții au făcut-o cu ei.

Coriștii și dansatorii, soliștii vocali și instrumentiștii școlii au făcut numeroase deplasări în satele și comunele județului, sau dincolo de marginile sale. În vara anului 1976 un grup de elevi ai școlii noastre, alături de alți tineri uteciști au fost mesagerii cântecului și dansului popular peste hotare, în fierbinteia Algerie. Au cântat și au jucat, așa cum face un bun român ce-și reprezintă țara, iar ecurile s-au concretizat în cuvinte de laudă și mulțumire primite de direcțiunea școlii.

Ștafeta generațiilor se transmite începând cu acțiunile inițiate în grădinițe și apoi în școli. Cu răbdare și duioșie se pleacă elevul utecist spre micuțul „șoim“, sau spre pionierul de 7 ani, învățându-i să înțeleagă ce-i patria și să rostească cuvântul drag Partid. Asistarea și îndrumarea activităților organizației tinerilor șoimi și a organizației de pionieri se face în mod sistematic, fie în cadrul acțiunilor cu caracter festiv, fie în cadrul adunărilor pe organizații. Corul pionierilor din școală este pregătit de uteciști. Serbările șco-

lare au concursul și îndrumarea lor. Se fac drumetii, uteciști și pionieri împreună. Se leagă prietenii pe bază de încredere și afecțiune, așa cum le-a fost acordată și lor tinerilor uteciști, de către comuniștii școlii. Devin învățători și acolo, la locul de muncă, Ceremonialul pioneresc va fi repetat cu glasuri cristaline de pionieri de-o șchioapă. Astfel se vor sădi în suflete profunde sentimente patriotice. Copilul va vedea în tînărul său dascăl un frate mai mare, înțelept ; părintele copilului, un prieten chibzuit ; bătrînii, un om adevărat și cu toții îl vor stima și asculta. Atunci cuvîntul învățătorului, al educatorului comunist va fi lumină, baladă veche bătrînească și corn puternic ce vestește noul. Astfel îi vedem noi care-i modelăm. Celor ce au fost le închinăm duioasă aducere aminte, celor ce sînt le dăm satisfacția împlinirilor noastre și celor ce ne urmează le transmitem crezul, idealurile noastre și toate visele spre a le duce pe culmi mai înalte.

Absolvenții acestui an sînt promoția centenarului independenței. În inimile lor trebuie să pulseze cu putere sentimente deosebit de frumoase. Alături de ei și noi, cei ce i-am format, și alături de noi, toate cadrele didactice din ținutul Năsăudului și din județ, ne vom multiplica eforturile în activitatea didactică, spre a ne perfecționa continuu metodele de educare a tineretului, mereu tineri în spirit și în faptă.

Gînduri la prima ediția a Festivalului național „Cîntarea României“

POMPEI ȘTEFĂNESCU

Ca peste tot în țară, Festivalul național „Cîntarea României“ a constituit și pentru oamenii muncii din județul Bistrița-Năsăud, creatori și interpreți, un minunat prilej de afirmare și dezvoltare pe toate planurile. Oameni ai muncii, de cele mai diverse profesii, tineri și vîrstnici, români, maghiari, și germani, încadrați în 1191 formații artistice (cu un număr de aproape 25.000 membri) au evoluat pe tot parcursul festivalului, în cadrul căminelor culturale și caselor de cultură la parametri cantitativi și calitativi neatinși pînă acum în concursurile naționale de creație și interpretare.

Organizarea judicioasă a fazei de masă a concursului, care a determinat o amplă mobilizare a forțelor artistice ale județului, a constituit premisa comportării bune și foarte bune a formațiilor cultural-artistice în etapele superioare — județeană și interjudețeană (Tîrgu Mureș).

Distincțiile obținute la faza republicană constituie o dovadă a seriozității cu care artiștii amatori — indiferent de sistemul căruia îi aparțin — s-au pregătit, în lungi seri de repetiții, pentru a aduce pe scene mesajul de hărnicie al acelor ce muncesc pe ogoare, în fabrici și uzine, în laboratoare, în școli, unități social-culturale.

Nu analiza modului de desfășurare a diferitelor faze ale festivalului constituie scopul rîndurilor de față, cu stabilirea unei ierarhii a valorilor, pe etape. Acest lucru i-a fost consacrată o plennară a Comitetului județean de cultură și educație socialistă, ținută după etapa republicană, despre acest lucru a scris, în mai multe rînduri, ziarul județean „Ecoul“.

Este de menționat paleta bogată a manifestărilor educative și cultural-artistice inițiate de consiliile de educație politică și cultură socialistă, modalitățile fericite pe care acestea au reușit să le gă-

sească în vederea integrării în marele festival al muncii și creației a tuturor energiilor creatoare de la nivelul orașelor și satelor, din instituții și întreprinderi.

Coordonarea tuturor acțiunilor mai importante de către Consiliul județean de educație politică și cultură socialistă, sprijinul acordat unităților culturale de către organele și organizațiile de partid au condus la obținerea unor rezultate frumoase în activitatea artistică, în munca creatorilor populari, a plasticienilor, a celor care mînuiesc condeiul. Demne de remarcat sînt întîlnirile pe care le-au avut cenaclurile literare din județ, cu oameni ai muncii de cele mai diverse profesii, participarea acestora la o serie întreagă de acțiuni educative, prilejuite de sărbătorirea centenarului independenței, de împlinirea a 70 de ani de la răscoalele țărănești din 1907 ș.a. Un cuvînt de prețuire merită, în același timp, membrii cenaclului plastic Bistrița pentru numărul și calitatea manifestărilor plastice care au avut loc în cadrul festivalului. Ar merita menționate în majuscule, pentru mesajul lor adînc omenesc și patriotic, întîlnirile scriitorilor clujeni și ieșeni cu oameni ai muncii din diferite localități ale județului.

Pentru activitatea artistică, de bun augur a fost ideea integrării manifestărilor tradiționale, pe văi sau pe genuri de formații, în marele festival al muncii și creației. Vom aminti aici reuniunea corală „Doina someșană“, festivalul fanfarelor, vorbind de formații de același gen, la care se adaugă festivalurile complexe ale cîntecului, jocului și portului popular de pe văile Someșului, Șieului, Ilvei, Zăgrii, Sălăuței, de pe Cîmpie, manifestări intrate în tradiția locurilor și la care în prezent oamenii vin cu miile, ca odinioară la târgurile tradiționale. Bucurîndu-se de fiecare dată de participarea formațiilor artistice fruntașe de pe văile respective, aceste manifestări, dintre care unele au atins sau se apropie de cea de a zecea ediție, ocupă un loc bine definit și au un rol precis în peisajul cultural-artistic atît de divers al județului Bistrița-Năsăud. Acestea prilejuiesc, de fiecare dată, scormonirea în vechile lăzi de zestre și aducerea pe scenă și la parăzile portului popular a costumelor minunate ale părinților și bunicilor, alături de produsele mai noi, lucrate în spiritul artei populare adevărate, autentice. Strădania depusă de-a lungul anilor la Sîngeorz-Băi, Silivașu de Cîmpie, Șieu, Lunca Ilvei, Zagra, Coșbuc, Maieru (serbarea muncitorilor piétrari), Prundu Bîrgăului (serbarea țapinarilor) pentru păstrarea autenticității costumului popular, prin organizarea în cadrul așezămintelor culturale a unor expoziții de artă populară neasemuit de frumoase, s-a trasformat, an de an, în reușite, stîrnind admirația și aprecierea unanimă a participanților la aceste manifestări cultural-artistice.

... Participăm de zece ani înapoi la Festivalul interjudețean „Horă la Prislop“, de asemenea, în anii din urmă, am avut reprezentanți la unele festivaluri în județe cum sînt : Cluj, Sălaj, Mureș, Tulcea, Brașov. Considerăm că sînt excelente prilejuri pentru stimularea artiștilor amatori sau profesioniști, fiind totodată veri-

tabile schimburi de experiență. De altfel, chiar participarea formațiilor artistice la dialogurile pe aceeași scenă sau la unele spectacole organizate în circuit, între comune, determină, cum s-a văzut la această primă ediție a Festivalului „Cîntarea României”, o adevărată emulație în rîndul artiștilor, indiferent dacă sînt amatori sau profesioniști.

... Două imagini grăitoare, dintr-un anumit punct de vedere, aș dori să transcriu aici. În dimineața plecării la Tîrgu Mureș, pentru a participa la faza interjudețeană, unul din interpreții cunoscutului teatru nescris din comuna Șanț mi-a spus următoarele : „Să știți că era să nu pot veni cu echipa, dar am venit totuși. Să vedeți ! ieri aveam de arat o bucată de loc, pe-un teren nu tocmai neted și nevasta mi-a spus că dacă nu-l termin de arat pînă-n seară, nu văd nici-un Tîrgu Mureș. Îi drept că mi-am scorbăcit un pic caii, da' pentru aceea nu li s-a-ntîmplat nimic, că-s mînji tineri, dar pînă pe la ora 7 seara, am terminat de arat. Acasă, n-am apucat să deschid poarta și nevasta m-a și întrebat de pe tîrnaț : „gătat-ai ?” Am gătat, du-te și vezi”. — „Bine. Acuma te poți duce și la București, nu numa la Tîrgu Mureș”. Soția interpretului a avut, la urma-urmei, gură de aur. Echipa de teatru din Șanț a fost și la Tîrgu Mureș, dar de acolo și la București, devenind laureată pe țară.

... În Mureșenii Bîrgăului, pe o uliță ce se desprinde în stînga din șoseaua națională, locuiește de mulți ani lelea Ioana Orban. Am văzut-o pentru întîia oară la faza intercomunală de la Livezile. A recitat o poezie originală. După spectacol, mi-a spus că are multe poezii acasă, într-un caiet. Într-o zi am citit cîteva, apoi, mai tîrziu, toate. Acum lelea Ioana Orban așteaptă să-și vadă ișită de sub tipar cîrticica de versuri. A descoperit-o Festivalul național „Cîntarea României”.

În general privit, anul 1977 a fost și pe plan cultural-artistice și educativ un an rodnic. Ne gîndim acum și la manifestările științifice prilejuite de centenarul independenței, și la cele ocazionate de bicentenarul învățămîntului pedagogic din orașul Năsăud, și la manifestările brigăzilor științifice, și la cele organizate de comisiile de răspîndire a cunoștințelor cultural-științifice. Ne putem gîndi apoi la salonul de artă foto din orașul Bistrița (septembrie), la succesele „Cununei de pe Someș” în Danemarca și Suedia. Fie acestea și un motiv de mîndrie pentru noi toți, dar și chezașia unor izbîni tot mai frumoase viitoare.

Limba poeziei lui George Coșbuc

— *Citeva considerații de natură lexicală* —

GAVRIL ISTRATE

Ceea ce pare izbitor de nou în poezia lui Coșbuc nu este, de foarte multe ori, decât un material mai mult sau mai puțin obișnuit în Hordoul Năsăudului, dar necunoscut publicului din țara veche. Un material neprelucrat, într-o provincie în care nici nu se puteau bănui posibilități poetice prea mari, din cauza preocupărilor istorico-filologice, care puseseră stăpânire pe întreaga activitatea spirituală a Transilvaniei, sustrăgînd-o, cu totul, domeniului poeziei. Un scriitor ca I. Budai-Deleanu, el însuși filolog de seamă, avea să fie cunoscut ca poet abia în secolul nostru. Încercările lui Al. Papiu-Ilarian,¹ ale lui Teodor Codrescu² ori ale lui Aron Densușianu³ de a-i face cunoscută *Țiganiada* rămîn, multă vreme, fără răsunet. E adevărat, însă, că la acest fapt au concurat și alte motive, în primul rînd publicarea atît de tîrzie a epopeii sale într-o ediție care să poată fi pusă la îndemîna cititorilor. Și astăzi încă publicul nostru continuă să opună rezistență acestei opere, deși, între timp, alți istorici sau critici literari au stăruit asupra valorii ei excepționale. Să se vadă, pe lîngă edițiile scoase de Gh. Cardaș,⁴ cea a lui Byck,⁵ în special ceea ce spun Ovid Densușianu⁶ și G. Călinescu.⁷ În anii din urmă bibliografia s-a îmbogățit în mod simțitor și au apărut noi ediții ale *Țiganiadei*, între care merită să fie menționată cea îngrijită de Florea Fugaru (București, 1973).

Trăind o bună bucată de vreme în Transilvania și desfășurînd acolo o activitate care n-avea să fie cunoscută dincoace de Carpați decât mult mai tîrziu, era de așteptat ca odată cu stabilirea la București și, mai ales, după ce publicase *Balade și Idile* și *Fire de tort*, care aveau să-l pună în rîndul marilor poeți de la sfîrșitul seco-

---

1. *Analele Academiei Române*, 1870, s. I, t. III, p. 114.

2. *Buclumul Român*, 1875, 1877.

3. *Cercetări Literare*, Iași, 1887, p. 245—287.

4. București, Casa Școalelor, 1935, și, respectiv, 1928.

5. București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953.

6. *Literatura română modernă*, I, p. 105—122.

7. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 81—85.

lului trecut, opera lui să întâmpine rezistență din partea unora, simpatia nemărginită din partea altora. Această simpatie explică într-o măsură oarecare, superficialitatea cu care i-a fost discutată opera și mi se pare că ea a dus, măcar în parte, la ideea că poetul se îndeletnicea cu crearea de cuvinte, atunci când avea nevoie de o rimă mai rară. Altfel cum s-ar putea interpreta afirmația unui Anghel Demetrescu, care, e drept, nu-i era prea mare prieten, că „pentru un scriitor care nu recunoaște nici o lege și nici o stavilă pentru făurirea cuvintelor, nu mai există nici o greutate metrică”.⁸ Nu trebuie să uităm, iarăși, că o mulțime de provincialisme n-aveau de unde fi cunoscute pentru cineva care nu era din Transilvania și poetul nu-și putea da seama de situația specială în care se găsea, înainte de a se stabili la București. Faptul acesta avea să influențeze nu numai asupra limbii ci și asupra felului cum se va manifesta publicul, odată cu apariția primului volum de versuri al poetului. Gălesc nimerit să reproduc pasajul următor din C. Dobrogeanu-Gherea :⁹ „Pînă la apariția volumului *Balade și Idile Coșbuc* parcă nici n-ar fi existat, deși avea un trecut literar de zece ani și scrisese deja cele mai frumoase din minunatele sale poezii. Coșbuc, cu drept cuvînt se plînge de această ignorare, dar în cazul de față avem și noi justificarea noastră : el a scris și tipărit poeziile sale în Transilvania. Pînă la el însă și chiar după el, Transilvania nu ne-a dat mai nici un scriitor de talent, literatura originală de peste munți e aproape nulă și deci avem și noi dreptul s-o ignorăm”.

Această „ingorare” însă nu putea să-i convină poetului care-și exprimă nemulțumirea față de felul cum e primită apariția volumului *Balade și Idile*, în felul următor : „La 1893, cînd am publicat *Balade și Idile*, eram cunoscut în Țara Românească numai după *Nunta Zamferei* publicată în *Convorbiri literare*. De aceea li s-a părut multora curios, că eu am răsărit deodată ca din poveste și am publicat de-a dreptul un volum. Numai ieri a început să scrie în *Convorbiri*, și iată-l cu volumul. Cînd a făcut el atîtea poezii, și toate bune ? Pentru ignoranți asta a fost primul motiv de-a mă bănuși că am plagiat. Ei, da ! Domnii aceștia habar n-aveau, că eu la 1893, cînd am publicat volumul, aveam în urma mea o activitate literară de 12 ani, că poemul *Nunta Zamferei* l-am scris la 1884 și l-am publicat la 1888, iar *Convorbirile literare* după trei ani l-au reprodus numai, din *Tribuna*. Și habar n-aveau, că de-aceea sînt toate poeziile bune, fiindcă erau alese dintr-o grămadă care cuprindea destul material nu pentru un volum ci pentru patru ! Dar se înțelege : un critic literar nu e dator să cunoască activitatea literară și a Românilor trăitori afară de Regat ! De-aș fi scris eu de zece ori mai bine decît scriu și de zece ori mai mult, dac-aș fi rămas în Ardeal, sînt sigur că nici puiul cucului n-ar fi știut, în România, că exist”.¹⁰

8. *Literatură și Artă Română* I, 1896, p. 367.

9. *Studii critice* III, București, Socec, 1897, p. 241.

10. *Flire de Tort*, 1896, p. 168—169.

După cât am putut să-mi dau seama, rolul lui Coșbuc constă nu în a inventa cât în a alege, a separa cuvîntul capabil de emoții artistice din balastul vorbelor fără semnificații ori rezonanțe deosebite. În felul acesta el pune la contribuție, ca și Eminescu, nu numai graiul său de acasă, ci și limba veche, de care se interesa, de aproape, încă din vremea studenției, și pe care poetul pune un preț deosebit toată vremea. N. Drăganu, în articolul publicat în *Serbările de dezvelire a bustului lui G. Coșbuc*, Bistrița, 1926, vorbind despre activitatea desfășurată de poet în anul școlar 1883—1884, precizează : „Ca și în anul precedent, și în acest an Coșbuc dezvoltă o activitate cât se poate de rodnică, cetind tot ce se găsea în biblioteca societății de lectură, împrumutînd cărți românești și străine de pe la profesori precum și reviste, mai ales germane, de pe la anumite familii. Între altele ceti cronică lui Șincai, pe Lenau, Heine, Rückert, și Kosegarten. Această lectură și-o completă sistematic în timpul cînd ajunse la Universitate, cetind pe Schiller, Goethe și pe Petöfi în nemțește, cronicarii români și cazanii vechi”.¹¹ Fragmentul din scrisoarea pe care i-o trimitea lui Slavici, la 23 iulie 1887 : „neavînd nici o plăcere spre ceasloave și căzării”, nu infirmă simpatia poetului pentru limba veche. El urmărea, ca și Eminescu, nu conținutul acestor cărți, care putea fi plicticos, mai ales cînd se gîndea că tatăl său ține, cu tot dinadinsul, să-l facă preot, ci farmecul limbajului, cuvintele și stilul, care îl ajutau să-și îmbogățească propria-i limbă¹³.

Este cazul să arăt că la el limba veche, pe lîngă rolul de a-i procura un material nou, mai are unul tot așa de important, acela de-a „controla” cuvintele dialectale înainte de-a le pune în circulație. Vreau să spun că dacă unele cuvinte ca *acurat*, *agest*, *alaltăieri*, *alaltămîni*¹⁴, *apătos*¹⁵, *bandă* (= fanfară militară, muzică lăutărească), *băndurică*, *bocotan*, *boli*, *bonzărel*, *bouar*, *but*, ca-

11. p. 46—47.

12. Cf. I.E. TOROȘIU, *Studii și documente literare III*, 1932, p. 216.

13. Să se vadă și *Arhiva Someșană*, nr. 5, 1936, p. 56: „Ne arată apoi mai multe *evangheli*, *exemplare rare și alte cărți*”.

14. *Scriban, Dicț.*, susține că întrebuințarea acestui cuvînt ar fi rară. E adevărat că el nu apare în măsura în care ne întîmpină *alaltăieri*, pe care l-am întîlnit la I. Peltz, *Foc în Hanul cu Tel*, II, p. 538; Idem, *Israelul însingeraț*, p. 29, 107, 369; în *Calendarul Kikirezului*, 1897, p. 51; *Kikirezul*, III, 1896 p. 13, etc., etc. dar circula, ca element popular în Transilvania de Nord. Eu însumi îl întrebuințez regulat cînd sint acasă, unde sinonimul *polmîine* este aproape necunoscut. Pe vremea cînd eram elev de liceu l-am pronunțat odăla în fața unui profesor de limba română, tot năsăudean, și el, care nu mă avea la clasă. Mi s-a atras atenția să nu mai vorbesc așa, să nu mai întrebuințez cuvîntul căci... e urit. Argumentul invocat de mine, spre surprinderea profesorului care-mi atrăgea atenția în public, a fost *alaltăieri*, despre care îi spuneam că nu poate fi înlocuit cu . . . inexistențului *polleri*. Rare, într-adevăr, sînt compusele sale, *măialaltăieri* și *măialaltămîne*. Primul dintre ele (*măialaltăieri*), pierde, foarte adesea, sensul de „o zi înainte de alaltăieri”, arătînd vag, că acțiunea respectivă s-a petrecut acum cîteva zile. În acest caz cuvîntul își schimbă și accentul, ba, din felul cum este pronunțat, ne obligă să-l și transcriem altfel, să-l despărțim de particula *măi*: „Cînd ai auzit tu una ca asta?” „Da numa *măi alaltăieri*!”. Și *alaltăieri* și *alaltămîne* au fost înregistrate, pentru județul Bistrița-Năsăud, și în *Buletin linguistique VI*, p. 201, resp. 292, iar pentru compusele acestora *măialaltăieri*, *măialaltămîne*, I. Jordan, citează în *Buletinul Philippide*, VII—VIII, p. 121—123, formele *răsalaltăieri*, *răsalaltămîne*, pentru care v. și Idem, *Stilistica limbii române*, București, Institutul de Linguistică Română, 1944, p. 209.

15. AR. DENUSȘIANU întrebuințează, în *Cercetări literare*, Iași, 1887, p. 369, și verbul *apătoșă* pe care îl găsim și la B.P. HAȘDEU, *Etymologicum Magnum Romaniae*, II, p. 1295 și în *Dicționarul Academiei*, I, p. 191.

nură, capău, călbaș, căpeneag, cergă, ceapă ciorască, cioareci, ciucuri, a se ciudi, colb, colbui, conștiu,¹⁶ cosor, covată, crișcă. dascăl (= învățător)¹⁷, dăuna, dezbara, dos (în toponimie), drăguță, droaie, drumar, drușcă, erede, face (substantiv !), fain, fănar, fetie, firez, floare pucioasă, gang¹⁸, gardină, gazdă, găleată, găzdac, ghiordan¹⁹, gîrliciu, glajă, goloșel, grădinuță, grindei, haida, hinteu, hodorogă, hoștină, hrănace, huc, hurlup, imaș, ir²⁰, îmbia, îmbulzeală, înfulica, îngreunată, larmă, laz, lălăi²¹, lătunoiu, lătorean²², lăzui, leasă, (de-a) mandela, mămucă, mănunchiu, (mînerul cuțitului, al săbiei, etc.), mejdă, mesteca, mintean, modru, murui, năframă, năfrămuță, năprui, năuc, negreală (= cerneală), obrinti, ocol, ogoi, ogrinji, ol, opaiț, ortac, parapleu, pînzătură, pieptar, ploscă, poară²³, podeț, podi, ponciș, ponor, potroacă, premîndă, prian, pripor, proțap, răstoacă, rît, rocoină, rugare, rumeneală, rumeni, runc, sălhui, sălhuietic, sârindar, scaldă, sfeti, sitișcă, slujnică, spișă,

16. Neologism introdus prin latiniști, ca și erede de mai jos. L-am întilnit și la I. Agirbiceanu, *În Intunerlc*, București, 1910, p. 330.
17. Într-o vreme mult mai răspîndit, deci astăzi, în limba populară de pretutindeni. Scriitorii moldoveni de la mijlocul secolului trecut îl întrebuițează în mod curent. Dispariția lui, aproape totală, din graiul moldovenesc, trebuie pusă, pe seama omonimiei cu dascăl (=cîntăreț bisericesc).
18. Cf. și I. Agirbiceanu, op. cit., p. 198; L. Rebreanu, *Opere*, VII, 343, 356.
19. Forma dialectală propriu-zisă este însă, fără h: *gerdan*. Să se vadă și Dacoromania I. p. 377.
20. Cuvîntul există și în județul Rădăuți: *Ir — Iruri*. Îl întilnim în literatura istorică a lui Sadoveanu.
21. Despre care DA II, II, p. 85, susține, cu dreptate, că e specific Moldovei și Transilvaniei de Nord. L-am întilnit și la un scriitor din vremea noastră, Emil Isac, originar tot din nordul Ardealului, ca și Coșbuc. „Vine lolăind“, (*Opere*, Editura pentru Literatură și Artă, București, 1946, p. 147). Cuvîntul apare, totuși, și în Sudul Transilvaniei, la I. Budai-Deleanu, celebru „creator“ de cuvinte onomatopeice. Vezi, în acest sens, G. Călinescu, *Ist. lit.*, p. 82: „Scriitorul are un adevărat geniu verbal“ „Țiganiii sint cluhoși, sint dîrdale, se cocorăsc, fac nălării,, clorobor, lolot, se lolăesc...“ *Asupra inventivității*, în limbaj, a autorului Țiganiadei, cf., cu mult înainte, Ar. Densusianu, op. cit., p. 275, 284—285. Pentru că nu împărtășesc părerile lui G. Călinescu, expuse mai sus, și pentru că, în general, nu se pot face asemenea afirmații în legătură cu nici un alt scriitor, mă voi opri ceva mai mult la ceea ce spune autorul spre a vedea, și mai clar, că poezii „Inventează“ numai în cazuri cu totul rare. Are dreptate, însă, cînd, în volumul IV din Opera lui Mihai Eminescu, p. 233, plecînd de la versurile: „Unede-i vremea aurită / Oare cînd s-a fi înturs, / Cînd l-aceeași școală nallă / Vizitam același curs“, spunea că „participiul înturs nu există în limba română. El a fost inventat, sau mai bine zis născut, în focul liric, de Eminescu“. Dar el nu mai are dreptate în ceea ce susține la pag. 226 sau la 249, 250-251, 258. Am văzut că DA îl consideră pe lălăi un element ce aparține deopotrivă Moldovei și Transilvaniei de Nord și nu e de admis că el a avut timp să se impună într-o regiune întinsă numai după ce l-a „inventat“ autorul Țiganiadei. Să vedem acum celelalte cuvinte citate de Călinescu: *cluhoș*, nu poate fi despărțit de *cluhă*, pe care-l întilnim în toate dicționarele, și al cărui derivat pare să fie. Pe *dîrdală*, autorul însuși îl consideră popular cînd la p. 31 a Țiganiadei, ne spune că el „este un cuvînt, numa pe une locuri de norodul prost obicînit; și însemnează un lucru de nimic; sau precum zic și amintrele: o neagă! un îndărătnic!“ *Cocorăsc* se va pune în legătură cu *cocor*, iar *nălări*, cu *nătărău*, cu specificarea că întilnim și la C. Negruzzi un *nătărăle*. *Clorobor* e un maghiarism pe care-l întilnim nu numai în toată Transilvania ci și în Bucovina, iar *lolotă* face parte din aceeași familie cu *lălăi*, *lolăi* și se întilnește, ca și acestea, în limba populară din Transilvania.
22. Cf. Laurian-Massimu, *Dict. II*, p. 137; I. Agirbiceanu, op. cit., p. 198. Leonida Dănilă publică în volumul *Dor din poarta Bistriței*, Bistrița, 1971, p. 278, următorul calren cules din Nepos, în care cuvîntul aici în discuție apare în rimă:
- M-o făcut mama pe mine
Subțirel, să-mi steie bine;
Cînd oi merge lătorean
Să samîn a vărăean.
23. L-am întilnit și la I. Budai-Deleanu și la I. Creangă, cf. Hogaș II, 1947, p. 32.

staniște, staroste, stavă, stărosti, stăvar, strîmtură (în toponimie)²⁴, struț (=bucet), student (=elev), suveică, șerpar, știrici, șură, șurtar, talger, tăietor, teară²⁵, tindă, troahnă, țalină, țintăle, țintîrim, țîțai, țîțînă, țurțur, unsoare, uscioară²⁶, vij, vîrșă, veselos, vinare, vivat, zadie, zămuri, zăpistrac, zer, zoli, etc., sînt împrumutate numai din graiurile locale, ori, foarte rar, din limbile germană și maghiară, opera lui Coșbuc pune în circulație și altele, foarte numeroase și ele, care puteau fi luate tot din graiul său de acasă, dar, tot așa de ușor, ar fi putut fi extrase din textele vechi, în care de asemenea le întîlnim. Iată cîteva și dintre acestea: bărc, bîrnă, bolovan, buiac²⁸, buigui, carte (=scrisoare), chezaș, comînd, coneni, cus-tură, fată fecioară, faur fie (=fiică), flintă, fuștei²⁹, grumaz³⁰, îm-băla, lăntug, leacuri³¹, lemne (=copaci netăiați), mainte, năimi, oloi, păcurar, peri³², perire, prepus, sărăcustă, slatină, strajă, telea-gă, veseli, vipt, etc.

Este de la sine înțeles că listele mele nu au valoarea absolută. Unele cuvinte din cea dintîi ar putea face parte, foarte bine, din cealaltă și invers. Altele, foarte multe, și nu dintre cele mai puțin expresive, vor fi rămas nepomenite. Tot așa de adevărat este, însă, că poetul pune la contribuție, deopotrivă, și limba veche și graiul său de acasă pe care, foarte adesea, le confruntă cu pricepere și cu toată seriozitatea, ca unul care avea un deosebit simț al limbii. Lucrul acesta sper că s-a putut desprinde ușor din rîndurile de mai sus, iar în ce privește elementele dispărute din limba vorbită și „împrumutate“ de poet, de-a dreptul din textele secolelor al XVI-lea și al XVII-lea³³, pe care știm că le citea cu patimă încă din vremea studenției³⁴, un argument puternic ne aduce cuvîntul tutin-deni, pe care Șerban Cioculescu³⁵ îl trece printre „numeroasele licențe și invenții verbale“ și care, de fapt, este în centrul preocu-părilor mele de aici.

24. Care ne întîmpină în Istoria... lui P. Malor. Se întîlnește des în toponimia județului Năsăud (Strîmtură, Strîmturile Sîngeorzului, etc.). Cf. și Iorgu Iordan, Rumänische Toponomastik, Bonn und Leipzig, 1924—1926, p. 40, unde întîlnim nu numai un Strîmtura (Tutova) ci și un Strîmtul (jud. Mehedinți, Muscel).

25. Pe care Ramiro Ortiz, Paradisul, p. 151, îl explică nesatisfăcător.

26. Și: uštórá.

27. Cuvînt care supără urechea lui A. Demetriescu, cu ocazia întrebunțării lui în Aenels, Cf. loc. cit., p. 267.

28. Întîlnit încă la Dosofteiu, în Psaltirea în versuri, iar dintre contemporani la M. Sadoveanu.

29. Cuvîntul acesta se pare că n-a avut niciodată răspîndire prea mare și, mai ales, a fost, totdeauna, un bun al graiurilor nordice (cf. h. 346 din ALRM II, I) T. Papahagi, Graiul și folclorul Maramureșului, p. 220 îl traduce greșit prin treaptă. R. Ortiz, Parad. 181: „treptele scării“.

30. Care, după cum reiese din ALR s-a conservat foarte bine pînă astăzi, și anume în limba populară din Transilvania. Lucrul acesta nu surprinde dacă ne gîndim că, în trecut, el întîmpină în texte provenite din toate provinciile românești.

31. Pare a fi general.

32. Și verbul și substantivul sint foarte des întrebunțate de Coșbuc, atît în traduceri, cit și în operele originale, cu sensul pe care-l aveau în limba veche, și pe care-l mai păstrează graiurile populare de peste munți, de „moarte neobișnuită“, „dispariție fără urmă“, etc. Cu sensuri identice, uneori apar și în romanul Desculț al lui Z. Stancu și, apoi, mult mai des, în opera lui Sadoveanu.

33. Și, de data aceasta, numai de acolo!

34. Cf. citatul, reprodus deja, din N. Drăganu, Serbările... p. 46—47.

35. Curs de Istoria literaturii Române Moderne. Literatura Militantă, Iași, 1947, p. 29.

Am văzut că acest cuvînt nu figurează în nici una din listele mele de mai sus, pentru motivul că este complet necunoscut în limba actuală. **Tuturinde** de care se ocupă S. Pușcariu³⁶ este, după cît se pare, alt cuvînt decît **tutindeni**, deși înțelesul lor se apropie. Chiar dacă aceste două cuvinte ar fi identice, **tuturinde** ne face impresia că ține tot de limba veche, deși trebuie să spun că nu l-am întîlnit în texte. Conjuđețean cu **Drăganu**, eu nu l-am auzit niciodată în graiul meu de acasă. Foarte probabil că **Drăganu** însuși îl va fi auzit rar, la vreun bătrîn oarecare, de nu-l dădea ca un element curent, ci ca o simplă curiozitate. O dovadă în sensul părerii mele o constituie faptul că, mai tîrziu, cînd **Drăganu** însuși vorbește, în treacăt, despre **tutindeni**³⁷, nu pomenește nimic de **tuturinde**. Întemeiat pe aceste fapte eu îl consider, pe **tutindeni**, ca un element neprezentat în graiurile nordice actuale³⁸ și pe care Coșbuc l-a luat, împreună cu altele cîteva (**aiępta**, **aori**³⁹, **cumpli**, **custa**, **duroare**⁴⁰, **lucoare**⁴¹, **plean**⁴², **săhădac**⁴³, **sîrg**, **stîlpare**⁴⁴, **stră-lucoare**, **suleget**), de-a dreptul din limba veche.

36. **Dacoromania** III, p. 401, nota 1: „Prin părțile Năsăudului se zice, precum îmi comunică N. **Drăganu**, **tuturinde** și **tuturindene**, în care recunoaște pe **tot+ori+unde** = **oriunde**.”

37. **Dacoromania** IX, p. 264.

38. **Scriban**, op. cit., p. 1044 (sub **pretutindeni**), înregistrează, totuși, pentru graiurile din Ialomița și Dobrogea, forma **tuturindința**, care seamănă foarte bine cu **tuturinde** de la **Drăganu** — **Pușcariu**.

39. Cuvîntul, este aproape necunoscut astăzi. El a fost însă, foarte frecvent în limba veche. Dicționarele noastre, începînd cu **Lexiconul de la Buda**, îl înregistrează. **B. P. Hașdeu**, **EMR**, II, p. 1257, scria, la anul 1887, următoarele: „Adverb foarte frumos, dispărut astăzi din limba literară, care-l înlocuiește într-un mod puțin propriu, prin **cînd...cînd** sau **acum...acum** și altele, dar rămas încă pe alocuri în graiul poporului”. Cum la **Coșbuc** apare mai ales cu sensul de **adeseori**, pe care nu-l întîlnim la **Hașdeu**, avem dreptul că presupunem că el l-a urmărit și în graiurile populare, unde are înțelesul acesta pînă în momentul de față (v. **DA** I, I, p. 183). Cine vrea să urmărească sensul lui la **Coșbuc** să vadă **Infernul**, p. 147, 172, 311 și p. 166, 230.

40. Care se păstrează însă, pînă astăzi, în poezia populară din Maramureș. Cf. **T. Papa-hagi**, op. cit., p. 7, 41 și în Hunedoara.

41. Îl înregistrează, printre alții, **S. Pușcariu**, **Etymologische Wörterbuch der rumänischen Sprache**, Heidelberg, 1905, p. 85, nr. 989. L-am întîlnit și în graiurile moldovene, de la mijlocul secolului trecut, **D. Daskalesku**, **Scrișorii...** p. 78: Trecutul, viitorul, lucesc de o **lucoare** / Iar puntea de unire-i prezentul dureros.

42. Apare des la **Gr. Ureche** și la **Miron Costin**, iar de la ei l-a luat **Sadoveanu**.

43. E menționat și în glosarul lui **Mardarie Cozlanu** și la **Dosofteu**, **Psallirea** în versuri, dar cu sensuri puțin deosebite. Spre deosebire de celelalte cuvinte, din această categorie, **săhădac** se mai menține în graiul din vestul Năsăudului și are sensul de lea-găn de pînză pe care femeia îl poartă pe umăr. Cuvîntul este cunoscut și în **Sîngeorz-Băi**, dar e considerat ca un element adus din altă parte, nu ca unul care ar caracteriza graiul propriu-zis al localității.

44. Întîlnit pînă astăzi, doar în colindele din **Nepos**, comuna mea natală. Este-un măr min-dru, n'florit / Cu **stîlpările** de-argint. L-am înregistrat și la **Zagra** și în unele texte folclorice din alte localități ale județului (vezi **Fonetică și dialectologie** VII, 1971, p. 309—210).

Dar colindele acestea nu mai reprezintă graiul actual. Ele păstrează însă, ca în cazul de față, unele forme curente altădată. Cuvîntul n-a putut fi general nici în limba veche pentru că **E. Petrovici**, **ALRMII**, I, harta 261, nu-l semnalează decît în trei puncte: 182 (jud. Brașov), 414 (jud. Botoșani) și 833 (jud. Hunedoara). Aria lui este, cu toate acestea, mai întinsă pentru că-l întîlnim și prin județele **Dorohoi** și **lași**. În **Tetraevanghelul** lui **Coresi** ed. **Gaster**, p. 31, cetim: „și va fi lemn, că vin păsările ceriului și odihnesc pe **stîlpurile** lui”. Cuvîntul are, după cum vedem, o formă puțin schimbată. Mai tîrziu, îl întîlnim și în poezia lui **Iancu Văcărescu**, **Colecție...**, 1848, p. 297.

Celor ce obștea este datoare
Ca pînîni pururi-a lăuda
Nația lor recunoscătoare
Stîlpări neveștezi va înălța.

Citorul neprevent ar putea crede că regionalismele și arhaismele de mai sus fac parte din vocabularul obișnuit al lui Coșbuc, că poetul ar fi manifestat o puternică tendință de localizare cu ajutorul elementelor de vocabular. Nu poate fi vorba, nici pe de parte, de așa ceva. Cuvintele din cele două liste de mai sus au fost extrase din toată opera lui Coșbuc, indiferent că e vorba de poezia originală ori de numeroasele sale traduceri. Am arătat, altă dată, etapele principale ale activității poetului și am subliniat deosebirile de ordin lexical, de la etapă la etapă (v. *Limba română literară*, București, 1970, p. 260—278). Ceea ce trebuie reținut, din discuția de aici, este faptul că elementele de mai sus nu privesc decît în cazuri excepționale poezia originală a lui Coșbuc; ele au fost extrase din poezia de tinerețe, în special din cea scrisă în perioada „Tribunei” cînd poetul nu devenise, încă, el însuși, și, mai ales, din unele traduceri, în frunte cu *Eneida*, unde au fost preferate din dorința de a respecta culoarea locală și epoca, îndepărtată, în care se desfășoară acțiunea cărților respective.

Dacă ne întoarcem, acuma, la **tutindeni** și cercetăm ceva mai atent preferințele poetului pentru acest cuvînt, observăm că el se întîlnește, neobișnuit de des, nu în *Ziarul unui Pierde-Vară*, pe care-l citează Șerban Cioculescu, și în care nu apare, de fapt, decît o singură dată :

Ies roibii cu umblet ca vîntul
Răsar de **tutindeni**, de pare
Că-i varsă pămîntul⁴⁵,

alături de forma literară, **pretutindeni**, pe care o întîlnim de două ori :

Plopii pe margini de drum umpluți **pretutindeni** de praful
Cel de copite stîrnit. .⁴⁶

Și precum în neastîmpăr paseri grabnice cu zborul
Se tot strîng de **pretutindeni** toamna. .⁴⁷

ci într-o operă anterioară, într-o traducere, în *Aeneis*, pentru care Coșbuc a obținut, în 1897, marele premiu „Năsturel” al Academiei Române.

În lucrările ulterioare ale poetului, pe **tutindeni** îl găsim din ce în ce mai rar pentru motivul că apare tot mai des forma literară și pentru caracterul în sine al acestor opere. Ele nu mai evocă epoci trecute în prezentarea cărora scriitorul ar fi nevoit să recurgă la arhaisme. Așa spre exemplu, în *Georgice*, nu apare decît o singură dată :

pe cînd e **tutindeni** pămîntul
Plin de lucori de aramă cu zangăt. .⁴⁸

---

45. p. 55.
46. p. 105.
47. p. 131.
48. p. 37.

În Aeneis, el ne întâmpină, de peste o sută de ori, în vreme ce pe corespondentul său literar nu-l întâlnim decît în două locuri. Este neîndoios că poetul are oarecare „slăbiciune“ pentru acest cuvînt pe care nu-l mai întrebuințează nici unul dintre scriitorii noștri contemporani. Lucrul acesta mă face să transcriu aici toate exemplele pentru ca cititorul să-și poată da seama mai bine de valoarea și semnificația lui.

Înainte de aceasta vreau să mai spun că (pre)tutindenii este foarte bine reprezentat în textele noastre vechi. Îl găsim în Codițele Voronețean, în Psaltirea Hurmuzachi, Palia de la Orăștie, în în Lexiconul slavo-românesc al lui Mardarie Cozianul 1649, în Psaltirea în versuri a lui Dosofteiu, în Letopisețul lui Grigore Ureche, etc. Dicționarele, începînd cu al lui Cihac⁴⁹, apoi S. Pușcariu⁵⁰, Scriban, îl înregistrează toate, după cum îl întâlnim și în numeroase lucrări de specialitate⁵⁴. În scrisul lui George Mihail Zamfirescu, și al altora, apare un derivat cu sufixul —esc : pretutindenesc.

Originea acestui cuvînt trebuie căutată în limba latină, și dacă învățații amintiți n-au fost toți de aceeași părere, în momentul în care și-au publicat contribuțiile lor, astăzi s-a ajuns la un acord desăvîrșit fiind acceptată de toată lumea, derivarea lui din PER + TOTUM + INDENI⁵⁵.

După aceste fugitive informații să vedem cum se prezintă cuvîntul în traducerea lui Coșbuc⁵⁶ :

Flota troiană'mprejur o vede-n risipă tutindenii
I, 128.

Maluri și țări și popoare tutindenii
I, 225.

Dup-atîta trudire,
Pentru pămîntul italic li-e'nchis rotagolul tutindenii
I, 232—233.

Vede războiul ajuns de poveste prin lume tutindenii.
I, 457.

Lui spre mărire serbări satorit-a prin temple tutindenii.
I, 634.

49. Dictionnaire d-etymologie daco-romane, I—II, Frankfurt, 1879.

50. Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rum. Sprache, 1905.

51. Dicționarul etimologic al limbii române, Buc., 1907, 1914.

52. Rumänisch Deutsches Wörterbuch, București, 1895—1925.

53. Dicționarul enciclopedic ilustrat „C.R.“, Buc., 1931.

54. A. Philippide, Principii... p. 92, 95; Grigore Crețu, Lexicon slavo-românesc, București, 1900, p. X, 94—95, 337, 339; Ov. Densulianu, Historie... II, p. 274; Dacoromania III, p. 401; Philippide, OIrig, Rom. II, Iași, 1927, p. 33; Al. Rosetti, Limba rom. în sec. XVI, p. 109; Ist. lb. rom. I, p. 118; VI, p. 208; Dacoromania, V, p. 779; IX, p. 263, 264, 265, 274.

55. Gr. Crețu, op. cit., p. 94, îl scoate dintr-un PRE TOTA + TENDERE, dar etimologia lui avea să fie combătută în Dacorom. III, p. 401, iar Cihac, p. 299, pleca de la PER + TOTUM + UNDE, din care ar fi derivat pretutinde, formă care observ că ar putea sta, foarte bine, la baza lui tutinde, din Divina Commedia. Cum această variantă nu există în dicționare, și nici în lucrările de specialitate, nu putem să ne dăm seama de răspîndirea ei în textele vechi.

56. Citatele sunt făcute după ediția a patra. Nu mai indic pagina, ci numai cîntul și versul.

- Însă'năuntru-n palat e prisos și podoabă **tutindeni**.
I, 637.
- Oamenii Troiei grăbesc de **tutindeni** și-aleargă năvalnici.
II, 63.
- Trupul **tutindeni** ciuntit de rănila fără, de număr.
II, 277.
- Fierbe războiul aici, și parcă **tutindeni** nu moare
Nimeni
II, 438.
- Însă Dardanii se luptă, și zguduie turnuri și sfarmă
Coamele casei **tutindeni**
II, 444—445.
- Umblet de-avalma se vede **tutindeni**
II, 486.
- Intră **tutindeni** și rezezi sosind se revarsă **tutindeni**
II, 494.
- Priam acum, ori și cât îngrădit de perire **tutindeni**
II, 532
- Spaimă **tutindeni** în jur
II, 754.
- Și-n jur pe scînduri **tutindeni** averea
Troiei, **tutindeni** comori răpite din templele-aprinse.
II, 762—763.
- Iată, mirat eu găsesc adunați de **tutindeni** cu grabă
Mii de tovarăși, femei și bărbați, îngloliți de **tutindeni**.
II, 795—796.
- Noaptea domnește pe văi ; pe pămînt e **tutindeni** răpaos.
III, 146.
- Niciun pămînt, ci **tutindeni** tot cer, și tot apă **tutindeni**.
III, 193.
- Iată zărim o mulțime de vaci, răslețite **tutindeni**,
Fără de nici un păstor, și turme de capre **tutindeni**.
III, 220—221.
- Fugi, căci **tutindeni** pe-aici locașuri au Grecii nemernici
III, 398.
- ne-ntindem
- Lanțul **tutindeni**, și vînt adunăm în grăbitele pînze
III, 683.
- un dar pe care chiar Dido-l țesuse,
Dido, cu fire subțiri și cusîndu-l **tutindeni** cu aur.
IV. 263—264.
- S-adună
- Toți de **tutindeni** și-n vînt catargul pe tineri îi cheamă.
IV, 417.
- Alb, ca zăpada, de piei, și cu flori de podoabă **tutindeni**
IV, 459.
- Zeități de **tutindeni**
IV, 520.

Nici un pământ, ci **tutindenii** tot cer și tot apă **tutindenii**

V, 9.

Vîjăie-n pripă stîrnit, și-un fior e văzduhul **tutindenii**.

V, 20.

Vînat pe spate, iar solzii **tutindenii** cu petele de-aur

V, 87.

Malul e plin de-adunatele mii de **tutindenii**.

V, 107.

și pleacă năvalnic

Toți de **tutindenii** acum și chiar și de chiote geme văzduhul

V, 140.

Zornic pe podul corăbiei prin șiruri aleargă **tutindenii**

V, 188.

Colo pe netedul cîmp, pe care-l încing de **tutindenii**

Nalte coline cu silhe pe creștet.

V, 287—288.

Vin de **tutindenii** Troieni, înglotiți cu Sicani și s-adună

V, 293.

Vin de **tutindenii** arcași

V, 490.

tutindenii ia foc putregaiul

V, 683.

Curg de **tutindenii** și totul îneacă, stîngîndu-le toate

V, 698.

Scumpe copile-aruncat de menirile Troiei **tutindenii**

V, 725.

Pădurile-nchid de **tutindenii** calea.

VI, 131.

tutindenii fiind și-n mîină cu-aceleași unelte

VI, 184.

povețe **tutindenii** sărmanul Flegias dă

VI, 618.

După ce tatăl Anchises **tutindenii** își duse copilul

VI, 889.

și din port, iscodind, să ne-abatem **tutindenii**

VII, 132.

Am să-i gonesc, și pe mări să le stau de-a crucișul **tutindenii**

VII, 300.

și pe-ascunsul pe trup, se strecoară **tutindenii**

VII, 353.

Poartă pe-Amata **tutindenii** turbată de-urgia lui Bacchus.

VII, 405.

Simte cutremur, și-i curge părău de **tutindenii** sudoarea.

VII, 458.

răsar de **tutindenii** armați voinicește

VII, 519.

Vin de **tutindenii** în gloată și cer cu năvală războiul.

VII, 581.

- Trîmbița vuetă semnul și zboară **tutindeni** lozinca.
VII, 639.
- Și-urgisitorul de zei Mezentius adună **tutindeni**
Gloate-mprejur. . .
VIII, 7.
- și că numele-i sună **tutindeni**.
VIII, 14.
- Noaptea era, și **tutindeni** și tot ce-i cu suflet pe lume,
Oameni și păsări și fiare obosite, zăceau în răpaos.
VIII, 26—27.
- Totul să-ncerce ; îndrăznind înșelări și hoție **tutindeni**
VIII, 206.
- Cată cu ochii-mprejur, ispitind vreo cărare **tutindeni**
VIII, 229.
- Ochii **tutindeni** Aeneas pe toate ce vede i-aruncă
VIII, 310.
- Fierul ascut spre pierirea și-a mea și-alor mei de **tutindeni**
VIII, 386.
- și coline **tutindeni**
VIII, 598.
- Mavros turbează, **tutindeni** vîrît în de-avalma luptării
VIII, 699.
- Coruri de mame **tutindeni** prin temple, și-altare **tutindeni** ;
Vite **tutindeni** pe-altare tăiete să zbat în țărîină.
VIII, 717—718.
- Zboară, cătînd pe delături cetății vreo cale **tutindeni**
IX, 58.
- Nici o nădejde de fugă, și-nchisă li-e lumea **tutindeni**
IX, 130.
- Focuri **tutindeni** aprind, și cu jocuri străjerii-și alungă
Somnul,
IX, 164.
- Și poteca ni-e bine știută **tutindeni**
IX, 241.
- Am să te iau de tovarăș, și-n toate fărtat și **tutindeni**
IX, 275.
- Plin de întuneric și plin de ghimpoase tufișe **tutindeni**.
IX, 380.
- Se-nalță **tutindeni** strigăt.
IX, 565.
- Strigăt de luptă de-alungul pe ziduri răsună **tutindeni**
IX, 663.
- Fier risipit a **tutindeni** pe jos. . .
IX, 665.
- Tot mai năvalnic sporesc de **tutindeni** Troienii la poartă.
IX, 688.
- Vin înglotiți de **tutindeni** Latinii. . .
IX, 718.

- Unul, și-aici, cetățeni, în șanțuri la voi, și **tutindenii**
IX, 782.
- Însă curînd de **tutindenii** s-adună cu toții pe unul.
IX, 800.
- și-l acopăr săgeți de **tutindenii**
IX, 806.
- Vîsle sfărîmate și laviți acum, plutitoare **tutindenii**
X, 306.
- tutindenii** e numai un zbucium de flăcări
X, 406.
- Însă pe cîmpii tu-n grămezi semănat-ai Rutulii **tutindenii** !
X, 507.
- Astfel Aeneas trece biruind pe cîmpie **tutindenii**
X, 567.
- Astfel pe cîmp semăna viteazul dardanic **tutindenii**
X, 600.
- Toți de **tutindenii** s-adună Tirhenii, cu toții sub unul
X, 688.
- Însă el, ne-nfricoșat, pîndește-o scăpare **tutindenii**.
X, 711.
- Repezi venind, de pe cîmpii de **tutindenii** aleargă plugarii.
X, 801.
- de săgeți grindinat de **tutindenii**
X, 805.
- Las-să mă-ngroape-n mormînt. De **tutindenii** m-așteaptă
blestem.
X, 901.
- Trunchi de puternic stejar, de crengi desprindu-l **tutindenii**.
XI, 5.
- Se face tăcere **tutindenii**
XI, 241.
- Multe-ai nălțat și **tutindenii** !
XI, 386.
- Ca să găsim pe dușmani : ei **tutindenii** stau roată sub ziduri
XI, 388
- Repezi pe cîmp se revarsă Tirhenii și Teucri **tutindenii**
XI, 450.
- Jalnici bătrîni se plîng și bocesc, și **tutindenii** e vaiet
XI, 454.
- e-nvelită cu deset de codri
Negri **tutindenii** în jur. . .
XI, 523—524.
- și săgeți vîjiau de **tutindenii**,
- Cete-narmate de Volsci furnicau de **tutindenii** în cale-i
XI, 545—546.
- și răvarsă potop de săgeți de **tutindenii**
XI, 610.

Sîngele vîntă se varsă **tutindenii**

XI, 646.

Suliți cu stînga, ca ploaia de dese, revarsă **tutindenii**

XI, 650.

Drum își pîndește și-aici și dincolo și-ntruna se-învîrte
Roata **tutindenii**

XI, 766—767.

Orbi năvălesc de **tutindenii** acum cu fruntea Troienii

XI, 834.

Dercen din Latiu cel vechiu, de goruni adumbrît e **tutindenii**

XI, 851.

Repezi dușmanii cutreieră cîmpii, și-n năvală **tutindenii**

Duc pustiiere și omor. . .

XI, 899.

Zboară cu țipăt **tutindenii** prin aer. . .

XII, 252.

și iarăși turbați se revarsă **tutindenii**.

XII, 280.

Curg de **tutindenii** Itali și caldul cadavru-i despoaie.

XII, 297.

păgubind cu mînia-i **tutindenii**

XII, 454.

Cată-l **tutindenii** din ochi, să se lupte cu Turnus voiește.

XII, 467.

Cată **tutindenii** pe Turnus, **tutindenii** prin frînta mulțime
Strigă-l.

XII, 482.

Și-orbește s-azvîrl de **tutindenii** spre moarte.

XII, 528.

Fără zăbavă și-odihnă s-azvîrl de **tutindenii** peririi

XII, 553.

Jalnica veste-n curînd se-ntinde **tutindenii** prin case.

XII, 688.

Ce năvălitate strigări se-ndeașă spre zid de **tutindenii**?

XII, 619.

Iată acum și cele două cazuri în care poetul menține forma
literară :

Ea **pretutindenii** m-a dus, arătîndu-mi pedepsele toate.

VI, 565.

și departe pe-ntinsul

Largilor zări, pe cîmpii, e văpaie de foc **pretutindenii**

XI, 208—209.

Ținînd seamă de faptul că-n această operă e vorba de o epocă cu mult anterioară celei pe care o trăim, epocă în care viața era lipsită de complicațiile moderne, poetul, pentru a evoca mai ușor atmosfera respectivă a avut nevoie, printre altele, și de cuvinte vechi, dispărute din limbă, după cum a făcut uz și de unele

forme dialectale, care contribuie și ele la crearea unei atmosfere specifice, alta decât aceea care s-ar putea crea numai cu ajutorul unui material din limba cultă. La fel va proceda, ceva mai târziu, G. Murnu, în traducерile din Homer, *Iliada și Odiseia*. Coșbuc însuși va reveni la această metodă cînd va traduce, după ani, *Divina Comedie*, unde *tutindeni* ne întîmpină iarăși, în proporții cu mult mai reduse însă, decât în *Aeneis* :

- Tutindeni* este domn, ci-aici e rege,
Infernul, p. 8.
- Tutindeni* soarele-azvîrlea cu zorul
Purgatoriul, p. 12.
- Încît albeau pe cer *tutindeni* stele
Ibidem, p. 138.
- scăldat era *tutindeni* sfîntul munte.
Ibidem, p. 153.
- goneau *tutindeni* noaptea cea fugară
Ibidem, p. 222.
- Și-atunci văzui că de *tutindeni* vine,
Prin codru-ntreg vărsîndu-se, o lucoare,
Încît, c-ar fulgera, gîndeam în mine.
Ibidem, p. 236.

Este de la sine înțeles că atmosfera epocii nu-i determinată numai de acest cuvînt ci de multe altele, asupra cărora nu mă pot opri aici. Unele au fost totuși citate mai sus. Se înțelege iarăși că această atmosferă ne este sugerată nu numai prin mijloace lingvistice, pe care le avem noi în vedere, ci printr-un complex de fapte care ar putea face obiectul unei cercetări întinse. Tot așa se poate spune că nu numai din cauza atmosferei, foarte importantă și ea, scriitorul recurge la arhaisme și la cuvinte dialectale. În ce le privește pe acestea din urmă, trebuie să ne gîndim că poetul vorbește, prin forța lucrurilor, un grai, cel al regiunii natale, care îl va influența toată vremea și căruia, acesta, i se adresa totdeauna cînd va fi nevoit să „caute“ un cuvînt de care are nevoie în lucrările sale și numai după ce limba literară și graiul său de acasă se vor dovedi neputincioase în a-l satisface, el va recurge la alte graiuri, la limba veche, eventual la alte limbi din care ar putea împrumuta cel mult scheletele pe care le va îmbrăca în hainele ce i se par mai potrivite. Coșbuc, întrebuintează uneori, în *Divina Commedia* mai ales, chiar cuvinte cu nimic modificate, din limba din care traduce, lucru pe care-l vom vedea ceva mai încolo. Abia aici se pune problema originalității, a „creării“ de cuvinte, care însă este foarte relativă. Fără îndoială, că există și cuvinte create de marii scriitori, dar ele sînt atît de rare încît memoria noastră nu poate reține decât foarte, foarte puține. Și apoi, nu-i destul să întîlnești în opera unui scriitor oarecare un cuvînt pe care nu l-ai mai auzit nici-odată. De cele mai multe ori acest cuvînt poate să fie numit „transmis“ de scriitorul respectiv și, în realitate, să fi fost creat de

alcineva, să fie un element arhaic, neatestat în texte sau, mai ales, un cuvânt regional cu circulație relativ redusă, necunoscut în limba literară. Să dau și aici un exemplu din multe care au format obiect de discuție și au contribuit la faima de „creator de cuvinte“ a poetului nostru. În **Paradisul**,⁵⁷ Coșbuc întrebuințează vorba **deschilin** despre care comentatorul spune, în notă : **cuvânt foarte probabil creat de traducător**. În text : „despărțire“. De fapt, ne găsim și aici în fața unui element popular, de origine ungurească, care apare la numeroși scriitori ardeleni, printre ei **Petru Maior**. Dicționarele menționează verbul **deschilini**. În vorbirea zilnică, este singurul termen pentru noțiunea de „a deosebi“, „a separa“ : S-o dat **decilin** (= s-au despărțit bătrânii de cei tineri!) ; noi stăm **declin**. Aț **desčilinit** oile vóste?

La prima vedere am avut impresia că **tutindeni**, pe lângă aerul lui de epocă trecută, ar fi fost preferat și din cauza unei deosebiri de înțeles ce ar exista între el și **pretutindeni**. Mă gândeam, anume, dacă pe lângă sensul acesta spațial, geografic, „de peste tot“, „din toate părțile“, forma arhaică nu sugerează, cumva, și ideea de viteză, de grabă, de mișcare, pe care nu o poate da cealaltă. La un control mai atent al textelor, însă, am văzut că această deosebire nu există și că, întocmai ca la forma literară, pe care o întâlnim la **Eminescu**, în **Scrisoarea a III-a**,⁵⁸ ideea de viteză, de grabă, de mișcare, nu este inclusă în acest cuvânt și dacă ea se pare că există uneori, în **Eneida**, trebuie pusă nu atât pe socoteala lui **tutindeni** cât pe a cuvintelor vecine⁵⁹, ca și în citatul reprodus din **Eminescu**, de altfel.

În afară de aerul lui vechi, **tutindeni** va mai fi fost preferat și pentru motivul că are o sonoritate deosebită și răspunde mai bine unor necesități metrice. Avînd o silabă mai puțin decît **pretutindeni** s-ar părea că l-a impus tocmai faptul acesta, lucru pe care l-a observat, înaintea mea, un critic literar. În volumul IV, din **Mențiuni Critice**⁶⁰, **Perpessicius**, cu ocazia recensării cărții lui **Al. Rosetti**, **Limba română în secolul al XVI-lea**, scria : „Ce ziceți de pildă de sinonimia dintre **vamă** și **mită** care apare de la o variantă la alta a textelor religioase din sec. al XVI-lea? Cunoașteți, după aceea, morfemul **tutindeni** întrebuințat de **Coșbuc** și vă aduceți aminte de plăcerea cu care l-ați întâlnit în tălmăcirea lui din **Eneida**. **Ingeniozității de-al fi redus din necesități metrice**, îi veți aduce corectivul unei cunoașteri vechi, unde se întâlnește chiar rotacizat : **tutindere**“.

Observ însă că poetul putea utiliza și alte metode pentru a nu stînjiți metrica, dacă n-ar fi vorba aici de o adevărată plăcere a lui **Coșbuc** de a menține varianta din secolul al XVI-lea, fiindcă,

57. p. 378.

58. Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindini
Orizontu-ntunecîndu-l vin săgeți de **pretutindeni**.

59. Să se vadă, în special, citatele din cînt. II, 63, 494: 795—796; V, 698; VI, 183—184; X, 801; XI, 450.

60. București, 1938, p. 299—300.

dacă se poate admite argumentul acesta pentru cele mai multe cazuri, avem, totuși, altele, impresia că **tutindeni** se instalează în vers dintr-o pură obișnuință deși s-ar potrivi mai bine **pretutindeni**, cu oarecare modificări în vers, bineînțeles, pe care Coșbuc ar fi putut să le facă ușor. La lucrul acesta se va fi gândit, probabil, A. Demetrescu⁶¹, când îi imputa poetului că „în mai multe locuri citim **tutindeni**, în loc de **pretutindeni**“ dacă nu cumva el era, și acesta pare să fie adevărul, cu totul împotriva cuvintelor „nelitereare“⁶².

În ceea ce privește varianta **tutindere**, pe care am văzut că o citează Perpessicius, după textele vechi, ar putea fi și o formă rotacizată, dar, tot așa de bine s-ar putea ca aceasta să fie forma originală.⁶³

În sensul interpretării pe care am dat-o mai sus, pledează și faptul că poetul își ia libertatea de a întrebuița și o altă variantă a cuvântului nostru. Este vorba de **tutinde**, pe care am amintit-o deja, și pe care o întâlnim numai în *Divina Commedia* :

Și-atare chiu tutinde-a prins să sune

Purgatoriu, p. 165

Odihnă-n dulcea lir-a pus tutinde

Paradisul, p. 125.

Forma aceasta aduce aminte de **pretutinde**, pe care, Chiac⁶⁴ am văzut că o consideră normală și o pune în frunte. Deși are tot trei silabe, întocmai ca **tutindeni**, ea este totuși mai scurtă, din punct de vedere grafic, și permite unele combinații pe care **tutindeni** le stingherește.

Tot așa Coșbuc întrebuițează **airea**, pentru **aiurea** :
fac dulce-amestec neștiut **airea**

Purgatoriul, p. 57.

cînd eu simșii mai mult decît **airea**

Ibidem, p. 120.

s-abat acum atenția mea **airea**

Ibidem, p. 152.

liber absolută să meargă-**airea**

Ibidem, p. 170.

mai mult decît rostită-n vorbe-**airea**

Paradisul, p. 26.

urmînd ceva ce de-**airea**

Ibidem, p. 38.

Mai dulce-n veci ca orișunde-**airea**

Ibidem, p. 263.

61. Loc. cit., p. 267.

62. Cf. cele spuse despre **veselos**.

63. A. Philipplde, *Principii*, p. 92, 95 și *Originea Românilor*, II, p. 33.

64. *Op. cit.*, I, p. 299, sub undel O formă asemănătoare, **petutinde**, întâlnim și la I. A. Candrea — *Ov. Densușlanu*, op. cit., p. 129, sub **lnde**, unde sînt și alte adverbe alcătuite în același mod: **decinde** și **dldinde**, amîndouă traduse prin „de l-autre côté“, „au delà“. Pentru **decinde**, v. și *Dacoromania* V, p. 779. Un **petutinde**, am găsit la Barac, O mie și una de nopți III, Brașov, 1836.

care poate fi interpretat ca o contaminație între forma dialectală, curentă de la Năsăud, **airlea** și **aiurea** din limba literară, dar și ca o continuare a unui mai vechiu **aire**, pe care îl întrebuițează, ca și pe **airi**, de altfel, care urmează imediat, **B. P. Hașdeu** :⁶⁵

Căci el se-nalță-atît de sus pre-**airi**

Purgatoriul, p. 231.

să-i duc **airi**, aș fi orbit de tot

Paradisul, p. 289.

și îl întîlnim încă la **P. Maior**, alături de forma latinizată **aliurea**.

Un cuvînt care mi s-a părut că ar putea fi socotit ca o creație proprie a lui **Coșbuc**, fiindcă nu se găsește, sub forma aceasta, în nici un dicționar sau glosar, și nu l-am întîlnit nici în texte populare nici la alți scriitori⁶⁶ este **altinderi**, cu varianțele **altinde** (care corespunde bine lui **tutinde**, **decinde**, **didinde** etc.), și **altunde**:

Bietul din țară gonit, cerînd ajutorul lui **Bellus**,
Ca să-și găsească regatul **altinderi**

I, 620—621.

E drept să cercăm o domnie și-**altinderi**

IV, 350.

gătit să plece cu dînsele-**altinderi**

VIII, 214.

Însă grozav de văzut, **altinderi** în mîni cu tăciunii
Vine turbatul **Mezentiu**-nvîrtind spumegatele flăcări.

IX, 520—521.

El a rezultat, foarte probabil, dintr-o contaminație, între **altundeva** și **altminteri**, și însemnează „**aiurea**“, „în alt loc“, „în altă parte“, cum s-a putut constata din citatele reproduse. Mă gîndesc, totuși, că la această contaminație a putut participa și **alinderea**, pe care-l citează **Alexiu Viciu**⁶⁷ și-l întîlnim și la **Șt. Pașca**,⁶⁸ apoi în **Dacoromania V**.⁶⁹ În dicționarul lui **S. Micu** se citează, de asemenea un **aindenea**, iar în al **VI-lea Jahresbericht** al lui **Gustav Weigand** p. 75, un **ainderea**.

Ca niște creații proprii ar putea fi considerate substantivele **dulcoare**, **lărgoare**, **negroare**, formate toate trei, după modelul mai vechilor **duroare**, **luoare**, **străluoare**, pe care **Coșbuc** le întrebuițează de asemenea, mai ales în traduceri, și pe care nu le găsesc nici în textele vechi, nici în dicționare.⁷⁰ Nici unul dintre ele

65. **Op. cit.**, I, p. 602—606. Cf. și **DAI**, I, p. 79.

66. **Coșbuc** însuși nu-l întrebuițează decît în **Aenels**.

67. **Glosar de cuvinte dialectale**, București 907, p. 73—74.

Ea-mi puse cina pe masă

Eu cinai și mai rămasă;

Ea'ncepu a mă mostra

C-am mincat s'**alinderea**.

68. **Glosar dialectal**, București, 1938, p. 7.

69. p. 779.

70. În ceea ce privește pe **albore**, pe care poetul îl considera drept un arhaism, fără să ne dea și probele necesare, nu-l putem trece nici aici, pentru motivul că-l întîlnim și-n poveștile lui **Sbiera. A. Graur**, care îl citează în **Bulletin linguistique VI**, p. 158, nu aduce nici el vreo lămurire în această direcție.

însă, nu mi se pare pe măsura talentului poetului ; ele nu îndreptă-
țesc afirmațiile celor care au văzut în Coșbuc un mare creator
de cuvinte, după cum, sprijinindu-ne numai pe „inovațiile“ rămase
în urma unui examen relativ riguros, derivate, cele mai multe, cu
prefixele în-, des- și răs-, pe care le citez imediat, împreună cu al-
tele câteva din alte categorii, nu se mai poate menține legenda care
făcea din autorul volumelor *Balade și Idile*, *Fire de Tort*, etc., „un
creator de limbaj“, în sensul că ar fi dispus de privilegiul de a
crea cuvinte din nimic :

— „De ce te-nholbi mai mult“, — îmi zise el —
decît la alți **îmbălegați**, la mine?“ —

Infernul, p. 155.

Mai strîns nicicînd o scoabă n-a-ngăldit
Un lemn de-alt lemn ;

Ibidem, p. 272.

Eternul vede tot, și-a ta vedere
se-nluie-n el

Paradisul, p. 71.

cu mult mai clar tot ceru-l însafiră

Ibidem, p. 202.

Deci pîn-a nu ți-o fi-nșînit în tine

Ibidem, p. 194.

Calul se-**ntraporă**-n vînt și bătînd cu copitele vîntul,
Zvîrle-și stăpînul din scări.

Aeneis, X, 889—890.

Zboară cu zuzăt săgeata cîntînd și **despintecă** vîntul.

Ibidem, V, 503.

Capul cel sfînt și-l ridică spre cer și **despintecă** noaptea

Ibidem, VIII, 591.

Bat cu puternice cozi și s-azvîrl și **despintecă** marea

Ibidem, VIII, 673.

Zboară năvalnicul fier și **despintecă** negura nopții.

Ibidem, IX, 409.

Mîna furtuna cu ploi și **despintecă** norii să verse.

Ibidem, IX, 670.

Iuți se ciocnesc și cu zangăt vuind **răscapără** flăcări.

Ibidem, VIII, 529.

și de aur **răsfulgeră** marea

Ibidem, VIII, 676.

Parcă-i sub neguri de fior, și prin neguri **răsfulgeră** coifuri.

Ibidem, XI, 602.

Iese-i în cale și-n umezi plămîni îi **răzvîntur**-oțelul

Ibidem, X, 387.

Coama-i trăsaltă pe gît și-i **răsvîntură** coada pe șolduri.

Ibidem, XI, 497.

Precum cînd un porumb lăsat din zbor
la alt porumb, rotind ei își arată,
și dulce gurluind, iubirea lor,

Paradisul, p. 217.

Că-n punctu-acesta sunt învins conced,
cu tema s-an vreun punct nu-l biruiește
Nici cînd așa pe-un comic ori traged.

Paradisul, p. 262.

o parte trage pe-alta și-o urnește
și dulce-astfel sunînd țintinul lui
ca sufletul dispus ți se topește.

Ibidem, p. 85.

Și cum din harpă și din gigă iese
plăcut tintin de multe corzi, chiar cui
nu-i sînt din cîntec vorbele-nțeleș,

Ibidem, p. 123.

Pe aceasta din urmă **Ramiro Ortiz**⁷¹ îl explică în felul următor : „cuvînt onomatopeic creat de traducător, după italianescul tintinnare tintinno, etc. În textul lui Dante se spune tin, tin, redînd onomatopeic sunetul ceasornicului“. Comentatorul *Divinei Commedii* vorbește și-n alte locuri de cuvinte italienești, păstrate în textul românesc. Cf. *conducătoare*,⁷² *gemme*,⁷³ *nastru*,⁷⁴ *suspir*,⁷⁵ etc.

Crearea unor cuvinte, după model italianesc, l-a preocupat și pe **C. Balmuș** care susține că acest proces a fost determinat de nevoia pe care o simte poetul, la un moment dat, de a se apropia „de înfricoșătorul geniu al lui Dante“. „Coșbuc a imitat, așadar, cu măiestrie puțin obișnuită terținele dantești și locurile acestea nu sunt rare. Am putea chiar spune că tălmăcirea făcută de poetul nostru se caracterizează tocmai prin această curajoasă încercare“.⁷⁶

I. Iordan a arătat⁷⁷ că numele propriu **Codîrloiu**, care reproduce pe italianescu **Malacoda**,⁷⁸ este și el o creație a lui **Coșbuc**, de la **Codîrlă**,⁷⁹ după cum **N. Iorga** vorbea de „creări de nume pentru epopeea populară“⁸⁰ cum ar fi **Țara lui Amurg** și **Cetină-mpărat**. Aș adăuga aici **Ciaca-Paca-Bei** în rimă cu ei!⁸¹ și ucrainic (armăsar ucrainic !), pe care l-am întîlnit în **Mazeppa**. Cuvîntul acesta mi se pare deosebit de important pentru că, după modelul lui și a altora ca el, apoi după unele neologisme asemănătoare, sufixul -ic a devenit foarte productiv în limba literară românească din ulti-

71. *Paradisul*, p. 85.

72. *Purgatoriul*, p. 44.

73. *Paradisul*, p. 81.

74. *Ibidem*, p. 126.

75. *Ibidem*, p. 6.

76. *Revista critică* I, 1927, p. 80.

77. *Numele dracilor în Divina Commedia*, Iași, 1945, p. 13.

78. *Infernul*, XXI, XXII.

79. Cf. și *Revista Critică* I, 1927, p. 81.

80. *Istoria literaturii românești contemporane I. Crearea formei*, București, „Adevărul“ 1934, p. 363, nr. 1.

81. *Ziarul unu Pierde-Vară*, p. 80.

ma vreme. În lucrările unui scriitor ca Victor Valeriu Martinescu găsim numeroase asemenea adjective și adverbe : cifric, corolaric, curcubeic, concepție hamalică, relație ideică, monstruoșitate naturală, poemc, pluralic, amestec simbiozic, similitudine, esență solarică, prezență solarică, privirile spermatică, compromis valoric, protest valoric, victoric, etc., iar Vladimir Streinul, vorbește și el⁸² de „vîrsta baladică“.

Înainte de a încheia acest capitol aș vrea să aduc unele informații în legătură cu **suleget** și **intrulpi**. Primul dintre aceste două cuvinte, întrebuițat de Coșbuc în poezia *Crăiasa Zinelor* :

Pe degetul **suleget**

Al zînei pus, pe cel mai mic,

Crescut părea pe deget,

a fost considerat de unii care, e drept, nu și-au exprimat părerile în scris ci s-au mulțumit să și le expună verbal în fața elevilor, ca o creație a poetului, care nu găsea o rimă pentru **deget**. În realitate cuvîntul apare încă la *Dosoftei* și la *Cantemir*, după cum îl întîlnim și într-o poezie de tinereță a lui Coșbuc, unde nu mai e în rimă :

Te salut, iubita prostului Mamurra

Tu n-ai nici uscată, nici rumenă gura,

Nu ți-e mică mîna, nici piciorul mic,

Ochii nu-ți sunt negri, ești atît de vană,

Și-n alesul vorbeii ești o bătărană,

Trup tu n-ai **suleget**, n-ai frumos nimic !

Romane și Cîntece, p. 65.

Îl găsim în *Lexiconul de la Buda*, la *Laurian Massimu*, care îl citează, ca pe atîtea alte cuvinte, numai după *Lexiconul pomennit*, la *Pop-Barcianu*, cu formele *sullegeru* și *sullegettu*, la *Tiktin*, unde ni se dau citate din limba românească veche (v. scriitorii pomeniți aici mai sus !) și se propune și etimologia lat. *SUBLICIDUS* (*SUBLICA*. L. *Șăineanu* în *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, 1929, p. 628, îl înregistrează și el și îl dă ca un bun al româniei vechi, iar în ce privește etimologia spune că-i necunoscută. I. A. Candrea — Gh. Adamescu îl înregistrează, de asemenea, după cum îl întîlnim și la *Fr. Damé*, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, București, 1893—1895, IV, p. 127, sub forma greșită, *suleageți*, care nu-i decît o contaminație între **suleget** și desinența de plural **-ți**, a substantivelor și adjectivelor masculine terminate în **-t**. Tot așa la *C. Șăineanu*, *Dictionnaire français-roumain*, p. 628, care nu-l cunoaște decît din Coșbuc. În sfîrșit, *August Scriban*, fără a mai da citate, pomenește doar autorii întîlniți la *Tiktin* (*Dosoftei*, *Cantemir*, *Coșbuc* !) ceea ce dovedește că n-a putut înmulți exemplele, deși s-ar fi putut face lucrul acesta, pentru că *G. Bogdan-Duică* în *Ioan Barac*, București, 1933, p. 166,

82. *Clasicii noștri*, București, Casa Școalelor, 1934, p. 350.

îl reproduce după Crișan, cu un înțeles puțin schimbat : „Vediand quot de chiár, înált și sulléget extralucésece acest Nome. . .“. În ceea ce privește etimologia propusă de Tiktin, Scriban o primește cu rezerve : „poate din lat. SUBLICIDUS, din SUBLICA „par“, „șăruș“. Cuvîntul apare și în Dacoromania IV, p. 1571 și V, p. 310, unde Șt. Pașca susține că „etimologia lui sulleget a fost indicată de Pușcariu, din SUBLICIDUS < SUBLICA, de unde reiese că Tiktin a luat etimologia de la Pușcariu și de la el a împrumutat-o Scriban. Pașca are, desigur, dreptate dacă ne gîndim că dicționarul lui Pușcariu se tipărește în 1905 iar fascicula 24/25 din dicționarul lui Tiktin, în care e vorba de **suleget**, apare abia în 1924, aproape douăzeci de ani mai tîrziu.

La fel s-ar părea că stau lucrurile cu **întrulpi**, din **Nunta Zamfirii** :

De-ai fi văzut cum au jucat
 Copilele de împărat
 Frumoase toate și **întrulpi**,
 Cu ochi șireți ca cei de vulpi,
 Cu rochii scurte pînă-n pulpi,
 Cu păr buclat,

despre care s-a afirmat, de asemenea, de astă dată și în scris, că este o creație a lui Coșbuc. Părerea mea este, însă, că aici problema se prezintă puțin altfel deoarece poetul însuși susținea în **Notele primei ediții a Firelor de Tort**, p. 172, că ne găsim în fața unui „cuvînt care nu există în limbă și e creat de mine“. Dar, împotriva acestei afirmații, **N. Drăganu** a arătat, încă în 1921, că, un cuvînt foarte asemănător cu **suleget**, i-a fost semnalat din comuna Telciu, jud. Năsăud, deci, din imediata apropiere a Hordoului lui Coșbuc. Într-adevăr, fostul profesor de Istoria literaturii românești vechi, de la Universitatea din Cluj a susținut în repetate rînduri că **suleget** nu-i o creație personală a lui Coșbuc, ci un provincialism. În studiul publicat în revista **Transilvania III**, (1921), și intitulat **G. Coșbuc, poetul liceului grăniceresc din Năsăud**, în care se ocupă de activitatea de elev a poetului, **N. Drăganu** face, la p. 853, după ce citează cîteva poezii pe care autorul le citise în cadrul Societății de lectură a elevilor **Virtus Romana Rediviva**, în anii 1883—1884, următoarea afirmație : „Coșbuc cunoaște de pe acum bine limba poporului și-și împestritează poezia, cum se vede și din exemplele citate, cu provincialisme năsăudene. Se mai pot adăuga : **talger**, **țintele**, **bufni**, etc.“ Iar în nota 2, de la aceeași pagină, continuă : „Acest obicei și-l păstrează și mai tîrziu, în poveștile versificate. Dar provincialisme găsim chiar și în **Balade și Idile**. Cf. Să-i duc o poștie sacul, în **Rea de plată**, **Frumoase toate și întrulpi** în **Nunta Zamfirii**, etc.“ La fel se exprimă **Drăganu**, cîteva ani mai tîrziu, în conferința intitulată **George Coșbuc la liceul din Năsăud și raporturile lui cu grănicerii**, pe care a ținut-o cu ocazia dezvelirii bustului poetului și care a fost publicată

în *Serbările...*, p. 33—112. La p. 92 găsim reprodus, fără nici o modificare, primul citat din *Transilvania*, iar nota de acolo amplificată : „Acest obicei și-l păstrează și mai târziu în poveștile verificate. Citez câteva : **podet, năprui, huc, zăpistrac** (<germ. *Zapfenstreich*), **minten, umblă de-a mandela, rocoină, modru, veselos**, (=vesel), **preabăt, de-abrust**, etc. Dar provincialisme de acestea au mai rămas uneori chiar și în *Balade și Idile*. Cf. Să-i duc o **poștie sacul**, în *Rea de plată* ; **Frumoase toate și întrulpi** în *Nunta Zamfirii* ; **năprui** în *Roata morii* ; ș.a.". De fapt, *Roata morii* a fost publicată în volumul *Fire de Tort*, nu în *Balade și Idile*.

În *Dacoromania I*, (1921), p. 300, după citatul „Nach des Verfassers persönlicher Mitteilung dem Reime zuliebe aus **în trup gebildet**" din *Tiktin*, op. cit., p. 842, supne : „Lucrul însă nu este tocmai așa. Dl. coleg **C. Sanjoan** acum director al liceului de fete din Sighet, care a petrecut mult timp în Telci, jud. Năsăud, comuna învecinată satului de naștere al lui **Coșbuc**, îmi comunică că cuvântul există în graiul poporului de acolo și l-a auzit de mai multe ori. „**Ce băieți întrulpei**" !, a zis odată un om despre copiii altuia și a explicat că se înțelege „**unul și unul**", „**ca dintr-o bucată**". Astfel **Coșbuc** încă a putut să-l cunoască de copil, rămânându-i în tezaurul său de cuvinte în mod subconștient, iar într-un moment de inspirație l-a întrebuițat cât se poate de plastic. Cuvântul altfel e probabil un postverbal derivat — cu omiterea lui **-ic** considerat ca sufix din **întrulpica** rostit : **întrulpcica**, **întrumpica** rostit : **întrumpcica**, **întrunpica**, **întruchipa**, derivat și el din **într-un chip**, care se întrebuițează în părțile Năsăudului ca adverb în forma metatetică **întrulpic**, **întrumpic** și **întrunpic** rostit : **întrulpcic**, **întrumpcic**, **întrunpcic**. Am împărțit lucrul, „**întrumpcic**" — **într-o formă**". Locurile moștenite sînt „**întrumpcic**" — „**egale**". **Ne-am întrulpcicat**" și „**întrumpcicat**" = „**cît a dat unul, a dat și celalt**". Înțelesul de „**unul și unul**", „**într-o formă**", „**ca dintr-o bucată**" a lui **întrulpi** al lui **Coșbuc** se explică ușor din formele de mai sus".

Aici se termină citatul lui **Drăganu** și se vede bine că autorul nu face decît să documenteze afirmațiile din *Transilvania*, pe care le-a reluat, cîtiva ani mai târziu, în *Serbările...* În trei locuri deosebite, filologul clujean susține originea dialectală a lui **întrulpi**, pe care, cu toate acestea, unii îl mai consideră ca o creație personală a poetului. Pare surprinzător faptul că un coleg al lui **N. Drăganu**, anume **S. Pușcariu**, vorbind în *Dacoromania VII* (1931—1933) despre **inrapora**, pe care l-am pomenit mai sus, face următoarea afirmație : „Alături de **întrulp**, altă creație a lui **Coșbuc** — și tot cu prefixul **întru-** a cărei geneză a fost explicată de **N. Drăganu** în *DR I*, 300, am avea al doilea caz care ne relevă procesul psihologic petrecut în subconștientul poetului creator de cuvinte nouă". Cu toate acestea, *Dicționarul Academiei II*, I, p. 840, care apărea sub conducerea lui **Pușcariu**, rămîne la părerea lui **Drăganu**.

Concluzia care se impune în urma lecturii întregii opere a lui **Coșbuc**, este că poetul nu creează în mod neobișnuit, nu se ridică

deasupra nivelului comun, cînd e vorba de vocabular.⁸³ Prospețimea operei lui vine din îmbinarea ingenioasă a limbii vechi cu graiurile populare, îmbinare sprijinită și pe faptul că împlinirea face ca graiul lui de acasă să nu mai fi fost exploatat mai înainte, de unde aerul lui de noutate totală care a putut provoca unele confuzii pentru public și unele neplăceri pentru poet.

Dacă vrem, numaidecît, să stabilim o proporție în ceea ce privește preferințele poetului, pentru provincialisme și arhaisme, observăm că activitatea lui de tinerețe se caracterizează, sub aspect lingvistic, printr-o întrebuintare exagerată a cuvintelor dialectale și numai în mică măsură a elementelor vechi, pe care le va utiliza, în schimb, în traduceri. Opera definitivă, care din punct de vedere cronologic se plasează tocmai la mijloc, între celelalte două activități, prezintă provincialismele și arhaismele cele mai puține. Explicația trebuie căutată în faptul că încă de la 188 i se atrage atenția asupra unui eventual abuz în această direcție :⁸⁴ „Acea care s-au scoborît la popor să studieze, sînt mai puțini, și mai puțini cei ce au studiat cu folos. Aici găsesc explicația frumuseții și ușurinții graiului, în care își istorisește Coșbuc poveștile sale. Să mergi din sat în sat, să întrebii ici ce însemnează cutare cuvînt, să întrebii dincolo, ce însemnează acelaș cuvînt, să întrebii și a treia oară, să asemeni cuprinsul explicărilor ce-ți dă țăranul, să sumezi notele comune ale noțiunilor lui și să dai cuvîntului cuprinsul ce i se cuvine și cît i se cuvine de larg și de lămurit, este o muncă ce nu pricepe oricine să o facă, și o fac puțini.

Coșbuc a făcut-o ; el are cuvinte pentru orice idee exprimată, nu simți nicăieri, că se opîntește să caute o expresie, cum bagi de seamă că se opîntesc alții. De aici se explică la el și apariția unei sume de cuvinte ce numai la dînsul le-am găsit și de multe ori sunt pline de efect în versurile ce le înfrumusețează și le premenește astfel cu material nou. Dar, lucrînd astfel, trebuie să nu uităm că provincialismele exagerate... nu pot găsi loc în limba literară, și mai ales în poezie, nu !“

Odată cu trecerea în țară, poetul are ocazia să vadă, mult mai bine ca pînă atunci, că nu toate cuvintele de la Năsăud pot fi utilizate în poezie. Găsesc interesant, și vrednic de menționat aici ultimul aliniat din Notele cu care se încheie primele ediții ale volumului *Fire de Tort*⁸⁵ : „În concepțiunea lor, în metru, în ritm, n-am schimbat nimic : sunt publicate așa cum le-am scris atunci. Am păstrat și rimele, de aceea se găsesc și rime slabe în unele poezii. Tot ce-am schimbat e cîte un cuvînt provincial, ori cîte o expresiune care azi nu-mi mai place“.

Nu trebuie uitată, sau neglijată, nici evoluția lui artistică în deplină ascensiune tocmai în această vreme, după cum cred potrivit să insist asupra cuprinsului pe care-l au lucrările lui Coșbuc

83. G. Bogdan-Dulcă, *Tribuna* V, nr. 155. Am făcut citatul după N. Drăganu, *Serbările...* p. 93. Sublinierea este a mea.

85. p. 173.

în anume epocă. Activitatea de tinerețe se caracterizează prin versificarea unor basme populare, în care regionalismele erau foarte potrivite, pe cînd după 1896, cînd apare volumul *Fire de Tort*, poetul se orientează spre traduceri, care nefiind făcute, totdeauna, din limbile moderne, era nevoie ca și limba să fie adaptată cuprinsului acestor traduceri.

În ceea ce privește traducerile, mai bine spus întoarcerea la regionalisme sau orientarea spre limba veche în aceste traduceri, nu trebuie să uităm iarăși că, oricît de liber ar fi transpus poetul dintr-o limbă, în alta, el trebuie să se conducă după un text pe care se străduia să-l „tradeze“, cît mai puțin. Cînd nu găsea un corespondent în limba literară era obligat să se adreseze graiurilor populare sau limbii vechi. Lucrul acesta mi se pare cu atît mai valabil, cu cît el a îmbogățit literatura noastră aproape numai cu traduceri în versuri, în care respectarea textului original se impunea cu și mai mare strictețe.

Îmi dau seama că afirmația aceasta poate fi corectată în sensul că poetul își îngăduie să pună de la el, zeci, ba chiar sute de versuri, ca în *Mazeppa*, dar în același timp caută să imite, după cum a arătat C. Balmuș,⁸⁶ aidoma expresiile întîlnite. Versul lui Dante

„I'credo ch'ei credette ch'io credesse“

a fost tradus de Coșbuc prin :

„Eu cred că el credea că poate-aș crede“

și lucrul n-a fost prea greu dacă observăm că el însuși obișnuia asemenea jocuri de cuvinte, încă din epoca *Tribunei*. Într-o poezie intitulată *Dric de teleguță* și publicată de I.E. Torouțiu⁸⁷ găsim, la p. 220, următoarele versuri :

Din pumni și pâlmi a bombardat
Pe Clara lui ; pojar și pară !
E Clara clară, dar mai clară
Pahon o face, căci pe ea
Clarissimă s-o facă vrea.
Și nu-i de vorbă : Cum o bate
Simțește Clara claritate.

Mai este nevoie să adăugăm că pe cîtă vreme în *Mazeppa* și în *Sacontale* poetul a împrumutat doar subiectele, permițîndu-și să le trateze în toată libertatea, după un procedeu obișnuit în domeniul cărților populare, în *Aeneis* și în *Divina Commedia* a realizat adevărate traduceri, în sensul că s-a ținut, strict, de textul originalului pe care nu l-a mai amplificat sub nici o formă.

După examinarea, fie și neaprofundată, a vocabularului lui Coșbuc, nu mai poate rezista afirmația lui A. Demetrescu⁸⁸ că „pentru un scriitor care nu recunoaște nici o lege și nici o stavilă pentru făurirea cuvintelor, nu mai există nici o greutate metrică“

86. Loc. cit., p. 80.

87. Op. cit., p. 218—222.

88. *Literatură și Artă Română* I, p. 267.

dar au actualitate totală nu numai cuvintele lui T. Maiorescu⁸⁹ în legătură cu „magistrala stăpînire a limbii“, ci și ale celor relativ mulți care s-au oprit asupra meșteșugarului neîntrecut, asupra „maestrului“ Coșbuc,⁹⁰ sau asupra cunoscătorului profund al graiurilor populare pe care le prelucrează, dîndu-le o expresivitate nouă.

Intuiția lui lingvistică îl ferește de exagerări și, mai ales, îl menține, în tot timpul, în acele sectoare ale vocabularului care au valoare permanentă. Mi se pare foarte important amănuntul că această intuiție a poetului ocolește, cu toată siguranța, cuvintele cu prea vădit caracter de epocă și pune în circulație numai pe acele care nu sînt sortite unei morți rapide. Așa cum cronicarii înconjoară elementele grecești, foarte la modă în limba vremii lor, așa cum un scriitor de talia lui N. Filimon pune mult tact și măsură în întrebuițarea turcismelor, tot așa Coșbuc nu recurge la împrumuturile ungurești și nemțești decît foarte rar, pentru că își dă seama de caracterul lor efemer. O singură dată încearcă să combine fraze întregi cu asemenea cuvinte, tocmai spre a dovedi lipsa oricărui efect artistic :

Alduit o fo' vileagul în celi vremuri bătrînești
Cînd gîn'ești la el cu chedve așa fain te revenești
Traiu-n slobod, găbănașul plin de buză, traiu cu hasnă.
Azi sușig, porții, zăloage, cheltuiei, muncă și casnă.
Dar să vezi felebărate c'azi și portu-i prefăcut,
Chiar cătana nu vrea coardă, nici ciacău pe cap mai mult
Și bocancii-i par cisiguri pentru el prea rongiuite :
Optă toate-s azi sub soare pustușagului hernite.

Serbările. . . , p. 109.

89. Critice III, p. 159.

90. Cf. C. Dobrogeanu-Gborea, op. cit., p. 256, 350, 362 și, mai ales, 360: „Dar puterea adevărat uimitoare în mînulrea limbii românești o arată Coșbuc în construcția strofei. Strofa lui e variată, capricioasă, cîteodată un adevărat mozaic. Nici un poet român nu poate să se compare, în această privință, cu Coșbuc“. I. Slavici, Amintiri, București, „Cultura Națională“, 1924, insistă, de asemenea, de mai multe ori, asupra acestui lucru. Părerile lui se pot vedea la p. 146, 147, 148, 150, 153, 160 „Poeziile lui George Coșbuc are să le cetească cel ce ține cum se aleg, se-ntrebuințează și se așează vorbele în românește“, 161—162, etc. C. Ibrălleanu, Curs de Istoria literaturii Române Moderne Epoca Eminescu, Iași, 1930, p. 364, afirmă și el că „Arta versificației rămîne ca meșteșug distins“. G. Călinescu, op. cit., vorbește de „tehnică perfectă și instinct artistic chiar în momentele de recreație“ p. 520, după cum, în altă parte, susține că poetul este „desăvîrșit tehnician“, p. 523. E. Lovinescu, Sburătorul I 1919, nr. 1, p. 15: „Dacă n-am găsit tot în Eminescu cele mai muzicale și mai plastice versuri ce s-au scris în românește, am putea spune că poetul ardelean a fost cel mai desăvîrșit meșteșugar al versului nostru. Coșbuc nu ajunge pînă la perfecția unora din versurile lui Eminescu; are însă o stăpînire de formă suverană. Pe cit e de inegal Eminescu pe atît e de egal Coșbuc. Nu e poet care să fi mlădit mai bine limba românească în fine laméle sonore. Fraza poetică se strecoară în șoptitoare versuri; versurile se incheagă în strofe ce curg pe nesimțite în cea mai nesilită alergare“. În altă parte, vorbind despre poezie „Fragment“, din Balade și Idile, p. 144, pe care poetul a imitat-o după un model indian, Lovinescu ibid., nr. 2, 15 spune: „Coșbuc i-a aruncat numai bogata halnă a versificației lui magistrale“. Ceilalți critici sau istorici literari, care s-au mai ocupat de Coșbuc cu excepția scriitorului I. Pillat, n-au spus, în majoritatea lor, aproape nimic nou ci au repetat, de foarte multe ori, fără mențiunile cuvenite, lucruri cunoscute încă din ultimul deceniu al secolului trecut.

Particularități fonetice și morfologice regionale în proza lui Liviu Rebreanu

---

V. SIMIONESE

În anul 1924, Liviu Rebreanu a fost solicitat să răspundă unei anchete a revistei „Idea Europeană”, în legătură cu crezul său artistic. Scriitorul mărturisește printre altele: „...scrisul nu mi se pare deloc o jonglerie agreabilă și nici mai cu seamă o jonglerie cu fraze. Pentru mine arta — zic „artă” și mă gândesc numai la literatură — înseamnă creație de oameni și de viață... Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsația vieții. Când ai reușit să închizi în cuvinte câteva clipe de viață adevărată, ai realizat o operă mai prețioasă decât toate frazele frumoase din lume”.¹ În continuare romancierul face unele comentarii asupra limbajului poetic: „Temelia creației rămîne negreșit, expresia, nu însă ca scop, ci ca mijloc. De dragul unei fraze strălucite sau a unei noi împerecheri de cuvinte, nu vom sacrifica niciodată o intenție. Prefer să fie expresia bolovănoasă și să spună într-adevăr ce vreau, decât să fiu șlefuit și neprecis. Strălucirile stilistice, cel puțin în opere de creație, se fac mai totdeauna în detrimentul preciziei și a mișcării de viață. Dealtfel, cred că e mult mai ușor a scrie „frumos”, decât a exprima exact”.²

Limba scrierilor lui Liviu Rebreanu, unul dintre cei mai de seamă romancieri români, se cuvine a fi studiată în amănunțime și sub toate aspectele. Numai în acest chip va fi posibilă înțelegerea contribuției scriitorului ardelean la dezvoltarea romanului românesc, a literaturii noastre realiste, numai în felul acesta vom cunoaște originalitatea de expresie pe care a întrebunțat-o, atitudinea pe care a avut-o față de realitate oglindită în opera lui și, în genere, ideile pentru care a militat.

---

1. LIVIU REBREANU, *Amalgam*, 1943, p. 10.

3. LIVIU REBREANU, *op. cit.*, p. 12.

În articolul de față ne vom ocupa de particularitățile fonetice și morfologice regionale, prezente în limba scriitorului și a personajelor sale. „Se știe că cel mai cuprinzător dintre stilurile limbii literare este stilul literaturii beletristice. În procesul de zugrăvire artistică a realității, scriitorul depășește cadrul strîmt al limbii literare și apelează, după împrejurări, la arhaisme, cuvinte și expresii din limbajul popular, elemente de jargon și de argou, termeni profesionali specifici sau alte mijloace lingvistice proprii celor mai variate stiluri”.³

Înainte de a trece la examinarea faptelor de limbă, socotim necesar să subliniem că prin regionalisme înțelegem acele fapte de limbă (fonetice, gramaticale, lexicale) „specifice vorbirii dintr-o anumită regiune mai mult sau mai puțin întinsă. Ele se explică prin continuarea unor stări de lucruri din limba veche, fie prin împrumuturi locale, fie prin diverse inovații relativ recente și care n-au atins decât o parte din teritoriul lingvistic”.⁴

Cuvintele întrebuințate de scriitori în opera literară pot fi socotite regionalisme și datorită aspectului fonetic sub care apar ele. În cele ce urmează vom prezenta cîteva fonetisme particulare proprii graiului în care se exprimă personajele lui Liviu Rebreanu. Aceste variante fonetice ale sunetelor limbii literare se întîlnesc în opera lui Liviu Rebreanu într-un număr destul de limitat, în comparație cu elementele lexicale regionale.

Dintre particularitățile fonetice regionale semnalăm :

a. Conservarea lui *e* netrecut la *i* în cuvinte ca : **ceti** (=citi) : „Și să fie pe deplin liniștit, nu **cetea** nici unul”. (N. II, p. 18), **sălbatec** (=sălbatic) : „Pe jos era prund de pere **sălbatece**, mărunte și galbene ca turta de ceară. . .” (N. I, p. 27), **întunerec** (=întuneric) : „Dibuiră amîndoi prin **întunerec**, căutînd vreun locșor unde să se adăpostească pînă va sosi trenul”. (N. I. p. 41), **nebunatec** (=nebunatic) : „O ceată de copii **nebunateci** ne învîrteam pe dinaintea casei lui Aron. . .” (N. II. p. 9), **hengher** (=hingher) (germ. **Henker** : “. . . atîta țî-ar mai lipsi, să te faci și hengher de dragul dulăului ! se cuci nevastă-mea” (N. II. p. 245).

b. Păstrarea lui *o* etimologic în cuvinte ca : a **bolboca** (= a bulbuca) (lat. **volvicare** : „Se uita curioasă la gura aceea largă, la buzele lătărețe care se mișcau repede și fără nici o noimă, și în colțul cărora se **bolboceau** în răstimpuri buburuze de spumă alburie. . .” (N. I. p. 99), **bocluc** (=bucluc) : „Nu-i vorbă, s-a mai îndreptat dînsul, făcînd „suplice” și „lăcrămații” țăranilor din Feldioara — pricina unor **boclucuri** de tristă amintire. . .” (I, p. 82).

Utilizarea lexemelor a **bolboca**, a **bolboci**, a derivatelor de la acestea, precum și a lui **bocluc**, cu o conservat, are nuanțe expresive. Ea poate fi pusă în legătură cu factori subiectivi, putînd fi

3. THEODOR HRISTEA, **Elemente regionale în opera lui I.L. Caragiale**, în „Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XX-lea”, vol. al II-lea, București, 1958, p. 191.

4. THEODOR HRISTEA, **Lucr. cit.**, p. 192.

socotită ca un produs al unei stări de supărare, amestecată cu mirare și surprindere, care determină pe cel ce folosește acest cuvânt „să ridice tonul, să vorbească mai tare și, drept urmare fierească, de natură oarecum fiziologică, să deschidă vocala, adică să pronunțe pe u cu organele articulatorii mai depărtate ceea ce duce la transformarea lui în o”⁵

c. Menținerea lui u etimologic în cuvântul **mulcom** (<v. sl. mlükomü) și derivatele sale : „Taci **mulcom**, taci!” (I. p. 279) ; „Pe mine viața m-a frământat, m-a umilit, mie viața mi-a **mulcomit** glasul”. (N. I. p. 139) ; „Nu izbutea, și-și mușca buzele și încercă iarăși vorbe **mulcomitoare**” (N. II. p. 39).

d. Trecerea lui o în u în verbul **cutropi** și cuvintele formate de la acesta⁶. Această particularitate este specifică limbii personajelor, în limba autorului nu apare : „Eu, ca să nu mă **cutropească** somnul, umblam de colo pînă colo...” (N. I. p. 35) ; „Aici sînt acasă ! îmi zic cutropit de emoție, rotindu-mi privirea în toate părțile” (N. II. p. 200) ; „Cînd rămîneam singuri, ne uneam parcă numai pentru a ne despărți iarăși cînd veneau noi **cutropitori**...” (N. II. p. 201) ; „Dușmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de **cutropire**, prin cultura lui, prin școala lui...” (I. p. 448).

Închiderea lui o la u este de altfel și o tendință fonetică a subdialectului moldovean, care din punct de vedere lingvistic merge împreună cu nord-estul Ardealului. „Tendința de la vocalele cu o amplitudine mai mare către acelea cu una mai mică se manifestă și în cazul schimbării lui o neaccentuat în u : mold. **cucoană**, (munt. **cocoană**), mold. **cucon**, (munt. **cocon**), mold. **cucoș** (munt. **cocoș**)”⁶

e. Afereza unor vocale în cuvinte ca : **necăcios** (= **încăcios**) : „În oadie plutește același miros **necăcios** de sfarog și de varză acră...” (N. I. p. 101), a **zbcuni** (= **izbcuni**) : „Găina **zbcuni** afară din tindă, cotcodăcind speriată...” (I. p. 335), ’s **bețiv**, ’s **amărît** : „S **amărît** rău, domnule părinte, crede-mă!” (I. p. 25), **coperiș** (= **acoperiș**) : „Cancelaria comunală se plictisea singuratică, hodorigită, cu **coperișul** țuguat plecat într-o ureche” (N. II. p. 11).

f. Un fonetism, mai restrîns, este pronunțarea lui **ġ** ca **gh**, fenomen observat în limbajul personajelor din romanul **Rășcoala** : „Rău nu mi-a fost nici la **regiment**, n-am ce mă plînge, zise Petre Petre domol și grav” (R. p. 570) : „... nu vor să asculte poruncile și au făcut tocmeală cu **gheneralii**...” (R. p. 914).

g. Transformarea lui e în **ă**,⁷ după consoanele s, d, r, în unele cuvinte ca : **dășagi** (= **desagi**) : „Cînd să iasă Nicolae Tabără din casă, se poticni în prag și cîț pe aci să se prăvale cu **dășagii** de-a umăr, cum era” (N. I. p. 40), **rășima** (= **rezima**), **rășimat** (= **rezi-**

5. IORGU IORDAN, *Sillistica limbii române*, București, 1944 p. 33.

6. GAVRIL ISTRATE, *Gralul satului Nepos*, (jud. Năsăud), în „Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide”, vol. IV, 1937, p. 65.

7. GRIGORE SCORPAN, *Gralul moldovenesc*, în „Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide”, vol. XI—XII, 1944—1945, p. 430.

mat) : „Ana se tîrîse anevoie spre trunchiul mărului și se răzîma cu spatele“ (I. p. 310) ; „De celălalt perete era răzîmată o scară. . .“ (I. p. 317).

h. O altă particularitate fonetică este iotacizarea verbelor la modul conjunctiv, timpul prezent : „Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui. . .“ (I. p. 192) ; „. . . puse pe primar să poruncească lui Vasile Baci u să vie la dînsul acasă. . .“ (I. p. 223) ; „Și de n-a rămas pînă acuma, mai are vreme să rămîie!“ (I. p. 169) ; „. . . Nadi-na tocmai acuma s-a găsit să se ducă la țară, să-și vînză moșia!“ (R. p. 803). Alte verbe iotacizate ce apar în proza lui Liviu Rebreanu, în ordinea frecvenței lor sînt : să puie, să auză, să piarză, să se repează, să revie, să întinză, să răsăie, să simță, să scază.

Fenomenul iotacizării nu este cunoscut în regiunea de baștină a scriitorului, după cum rezultă din datele Atlasului lingvistic român. El mai degrabă, trebuie întreprins ca un fapt lingvistic păstrat din limba veche⁸. Verbele iotacizate apar în întreaga creație a lui Liviu Rebreanu, atît în nuvelele și romanele a căror acțiune se desfășoară în Ardeal, cît și în romanele și nuvele a căror acțiune se petrece în Muntenia, unde fenomenul este caracteristic subdialectului muntean. Faptul de limbă semnalat apare deopotrivă, în limba autorului și a personajelor sale. Dar se cuvine să remarcăm că nici unul din verbele care figurează mai sus nu l-am întîlnit utilizat exclusiv sub forma iotacizată. Varianta regională coexistă, alternează cu forma corectă, literară.

Așa cum se știe, morfologia fiind partea gramaticii cea mai stabilă în părțile ei fundamentale și deoarece ea constituie principalul factor care conferă unitate limbii naționale și variantei sale superioare, limbii literare, faptele de ordin morfologic, dialectale, pe care le întrebunțează Liviu Rebreanu, sînt mult mai puțin numeroase în comparație cu alte elemente lingvistice cu caracter regional, întîlnite în opera scriitorului.

Dintre particularitățile morfologice, cu aspect regional, menționăm următoarele :

a. Apariția unor forme de plural neobișnuite la unele substantive : basm — basmuri (=basmе) : „. . . feciorul Glanetașului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultînd sau spunînd basmuri. . .“ (I. p. 219), mesteacăn — mesteacăni (=mesteceni) : „. . . un nor de fum gros și negricios pe care nici viscolul nu-l putea împrăștia, ci trebuia să-l învîrtească mai întîi și apoi să-l trîntească, uluit, pe coasta de mesteacăni. . .“ (I. p. 340), cioră — cioare (=ciori) : „Ia lăsați, bre, să mai bem și noi, că cioarele astea o să plesnească de atîta holircă. . .“ (I. p. 24), scrupul — scrupuluri (=scrupule) : „Dăscălița și fetele împărțeau pe deplin scrupulurile învățătorului și îndemneau din cînd în cînd pe Ion. . .“ (I. p.

8. LUIZA SECHE și MIRCEA SECHE, *Limba și stilul lui I. Budal-Deleanu, în Țiganlada*, în „Contribuții la istoria limbii române literare în sec. al XIX-lea, vol. al III-lea, București, 1962, p. 45.

160), **năzuință** — **năzuinți** (= **năzuințe**) : „E prietenia izvorâtă din aceleași **năzuinți altruiste**“ (I. p. 337).

b. Pronumele demonstrativ de depărtare **acela, aceia**, frecvente atît în vorbirea autorului, cît și a personajelor, se întîlnesc, mai ales, cu valoare adjectivală sub forma dialectală **cela, ceia**, cu afereza vocalei a : „S-a făcut ziuă. Soarele însă nu se arăta ; norii **ceia** de la răsărit îl țîn încătușat“ (N.I. p. 197) ; „Da cu omul **cela** ce facem, domnișoară?“ (I. p. 111). Pe plan stilistic, aceste forme ale adjectivelor pronominale demonstrative, spre deosebire de cele literare, includ în ele, uneori, o notă peiorativă, cu nuanță atenuată : „Noi l-am găsit aici. Zice că a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poți face ceva cu ursul **cela** ?“ (I. p. 414) ; „Ilie Onu s-a dus. În cap l-a pocnit glonțul. . . Și George a lui Bucur din Tihuța. Și Dolga Mihai, știi, băiețandru **cela** din Bîrgău, care se ținea numai de drăcovenii“ (N.I. p. 209). În afară de pronumele demonstrative discutate **cela, ceia**, cu valoare adjectivală, mai notăm pronumele demonstrative de apropiere **acesta** — variantă regională a formei literare **acesta** — și **ăsta, ăștia** — forme dialectale muntenești. Varianta dialectală **ăsta** o întîlnim plasată, mai ales, în scrierile a căror acțiune se petrece în Ardeal : „**Ăsta-i** ucigaș, oameni buni, **ăsta-i** hoț !“ (I. p. 40) ; „Mai rar popă ca **ăsta**. . . În loc să împace oamenii îi învrăjbește“ (I. p. 123). Pronumele demonstrativ **ăsta** se apropie de variantele moldovenești **ăista, iesta** și utilizarea lui în scrisul lui Liviu Rebreanu găsim justificată, întru cît nord-estul Ardealului aparține din punct de vedere lingvistic sub-dialectului moldovean, care se caracterizează prin forme pronominale asemănătoare celei discutate. Pronumele demonstrativ **ăsta** apare în limba personajelor și pe lîngă valoarea lui pur gramaticală, conține în sine și o particularitate stilistică de ordin afectiv, prin folosirea lui, autorul a strecurat, în limbajul artistic al personajelor sale, nemulțumirea acestora și intențiile lor ironice. Formele muntenești ale pronumelui și adjectivului demonstrativ : **ăsta, ăștia, ăștea** se întîlnesc, cu deosebire, în romanul **Răscoala** a cărui acțiune are loc în regiunea Argeșului, deci și aceste forme lingvistice sînt plasate în mod armonios în proza artistică a lui Liviu Rebreanu ; legătura între formă și conținut fiind evidentă și aici : — „Noul guvern, dacă ar fi democrat și într-adevăr iubitor de țărani, cum s-a lăudat în opoziție, ar putea acum să decreteze și exproprierea moșiiilor sau măcar s-o anunțe, iar **ăștia** de jos, cît sînt îngroziți de răscoalele țaranilor ar aplauda cu frenezie. . .“ (R. p. 920) ; „Pupăturile **ăștea** o să usture teribil spinarea țaranilor !“ (R. p. 921).

Prin cele cîteva contexte ilustrate, ca și prin altele pe care nu le-am mai citat, pronumele demonstrativ, sub formele lui dialectale, se dovedesc apte de a exprima o mulțime de nuanțe semantice și afective. Și acestea într-o formă atît de subtilă, încît

uneori acest pronume este „mai elocvent decât o întreagă descriere“.⁹

c. Pronumele personal eu apare în limba personajelor adesea sub forma regională *io* : „Io-ți dau fata, iar tu să ai bici să-i scoți din cap gărgăunii !“ (I. p. 27) ; „ — Da crezi tu că io-s cîrpa voastră, mă ? răcni George tot mai dîrz și amenințător“. (I. p. 38) ; „ — Ba nu-i rușine, dragul mamei ! Că io-s văduvă și copiii ceilalți sînt mai micșori. . .“ (R. p. 832).

d. Pronumele de politețe *tălică* este frecvent folosit de scriitor. El este derivat de la pronumele *dumneata* (⟨ *matale,*) *mătăluță,*) *tăluță,* *tălică*) și are un caracter regional muntenesc.¹⁰ În proza lui Liviu Rebreanu este în scopul delimitării acțiunii în spațiu, pentru a localiza acțiunea faptelor narate și de a crea coloritul local adecvat în concordanță cu realitățile descrise de romancier. Pronumele *tălică* apare în limba personajelor din romanul *Răscoala* : „Dar *tălică*, moș lupule, trebuie să ții minte, că ești mai mare ca noi. . .“ (R. p. 624) ; „Apoi *tălică*-ți vine ușor să dojenești pe alții, că pămînt ai. . .“ (R. p. 626) ; „Începe *tălică*, moș lupule, că ești mai mare și mai iscusit la vorbă !“ (R. p. 630).

Pe lîngă funcția lingvistică de localizare a acțiunii faptelor relatate, uneori pronumele *tălică* are și unele implicații de natură stilistică. Dacă, în genere, *tălică* este un produs afectiv al stărilor de înduioșare, al dragostei,¹¹ cîteodată este, mai degrabă un produs afectiv al ironiei, chiar al indignării de care este cuprinsă țărănimea exploatată de pe moșia boierului Miron Iuga : „ — Nu te uităm noi nici pe *tălică*, n-ai grijă nea Cristache !. . . „Ne-om socoti după cuviință, numai să-ți vie rîndul !“ (R. p. 864) ; „ — Degeaba umbli să te faci stăpîn pe munca noastră, nea Ichime, că nu te-om răbda ! Dacă n-am răbdat noi nici pe boierul cel mare, dar mite pe *tălică*!“ (R. p. 444).

e. Verbul.

În ceea ce privește categoria verbului, semnalăm ca particularități regionale : formarea viitorului cu auxiliarul redus atît la verbele de la

1. diateza activă, cît și cele de la diateza reflexivă : „ — De-oi muri, să ai grijă de Titi“ (N. II. p. 21) ; „**Ne-om** duce de bună seamă, puteți fi hodiniți“ (N. vol. I, p. 21) ; „Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi și **ne-o chibzui**. . .“ (I. p. 201) ; „**Om aștepta**, ce să facem ! mormări Petre Petre. . .“ (R. p. 646). Viitorul cu auxiliarul redus apare în limbajul personajelor și în întreaga creație artistică a scriitorului. Are caracter regional-popular, fiind o continuare a unor stări de limbă veche, ce se păstrează în graiul oamenilor simpli.

2. perfectul compus conservat cu formele sale inverse : „**Băut-am** cu banii cuiva, ori averea cuiva ?“ (R. p. 26) ; „Apoi

9. IORGU IORDAN, *op. cit.*, p. 130.

10. IORGU IORDAN, *ibidem*, p. 46

11. *Idem*, *ibidem*, p. 46.

dumneata, că ești bătrînit, pomenit-ai vreodată una ca asta?“ (R. p. 623); „...nebunit-ai ori nu mai ai mult?“ (R. p. 797).

În articolul de față ne-am ocupat doar de acele particularități fonetice și morfologice care nu prezintă valori expresive prin ele însele, dar care capătă valori de expresie în momentul cînd sînt folosite cu scopul de a fixa prin limbaj, culoarea locală și mediul social în care se desfășoară acțiunea operei literare. Aceste fenomene fonetice, morfologice se încadrează în sfera limbajului de caracterizare și joacă un rol însemnat în procesul de creare a acelei atmosfere de veridicitate în care se petrec faptele narate de autor.

A B R E V I E R I

1. N. I. = Liviu Rebreanu, **Golanii**, Nuvele I, București, 1965.
2. N. II. = Liviu Rebreanu, **Calvarul**, Nuvele II, București, 1969.
3. I. = Liviu Rebreanu, **Opere alese**, vol. al II-lea, **Ion**, București, 1959.
4. R. = Liviu Rebreanu, **Opere alese**, vol. al II-lea, **Răscoala**, București, 1962.

Cîteva observații asupra terminologiei păștorești din ținutul năsăudului (Văile Zagra și Sălăuța)

VIOREL VĂSIES

Discutarea terminologiei populare a diferitelor îndeletniciri poate fi făcută din cel puțin două puncte de vedere, deosebite atît prin punctul lor de pornire, cît și prin finalități.

Pe de o parte, terminologia populară poate fi întîlnită în lucrări în care obiectul cercetării (diferitele profesii rurale) este privit din perspectiva etnografului, pe cercetător interesîndu-l în primul rînd descrierea precisă a modului de desfășurare, cu operațiile, procesele și uneltele care intervin în exercitarea ei. Terminologia acestora constituie un fapt auxiliar : descriind obiectele de civilizație materială, autorii sînt obligați să noteze și numele pe care oamenii le folosesc. În acest fel, lipsește aproape întrutotul o preocupare de explicare a termenilor, valoarea acestui tip de lucrări nefiind, pentru lingvist, decît una documentară : aici sînt înregistrate numeroase fapte terminologice necunoscute.

Pe de altă parte, terminologia populară poate fi studiată din perspectiva lingvisticii. Ea va face în acest caz nucleul cercetării ; obiectele de civilizație materială sau procesele întîlnite în diferite îndeletniciri constituie fapte auxiliare : sînt aduse în discuție mai mult în măsura în care pot lămuri semnificații sau evoluții ale termenilor avuți în vedere. Pe un lingvist îl interesează terminologia diferitelor îndeletniciri dintr-un punct de vedere propriu : stabilirea evoluției sensurilor și a formelor, locul terminologiei unei profesii în ansamblul lexicului unei limbi, stabilirea vechimii cuvintelor, a provenienței lor, sau repartitia teritorială în diferite graiuri etc.¹

---

1. Vezi și V. Arvinte, **Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului**, în „Studii și cercetări științifice”. Filologie, Iași, VIII, fasc. 1. 1957, p. 1—2.

În lucrarea de față vom face câteva observații asupra terminologiei păstoritului din zona învecinată Năsăudului (văile Zagra și Sălăuța) din acesta al doilea punct de vedere : cel al lingvistului. Ne va interesa, deci, mai puțin descrierea amănunțită a proceselor sau uneltelor folosite în desfășurarea acestei îndeletniciri. Metoda „cuvinte și lucrări“, vom utiliza-o, dar nu cu precădere, tocmai pentru a nu depăși prea mult limitele pe care ni le propunem : în primul rînd stabilirea locului unei asemenea terminologii în ansamblul lexicului din zonă, și, mai ales (în măsura posibilului și pornind de la cercetările anterioare, ca și de la o anchetă personală), stabilirea stratificării acestei terminologii, pe baza vechimii, provenienței și evoluției termenilor aduși în discuție.

Păstoritul a fost și, pe alocuri, continuă să fie și astăzi una din principalele ocupații ale poporului român, alături de agricultură. Ocupație tradițională, importanța păstoritului a fost subliniată în nenumărate rînduri, atît pentru istoria poporului român, cît și pentru istoria limbii române. Vechimea foarte mare a practicării acestei ocupații, facilitată de condițiile geografice foarte prielnice ale țării noastre, este susținută de numeroase probe, atît arheologice (e suficient să amintim numai că în epoca comunei primitive există atestări privind această ocupație, iar în sec. al VIII-lea economia era bazată în special pe creșterea turmelor de oi),² lingvistice (numeroase cuvinte de origine nesigură, considerate de mulți specialiști ca fiind autohtone)³ cît și etnografice.⁴ În ce privește importanța păstoritului pentru procesul de formare a dialectelor limbii române, ca și pentru menținerea unității lingvistice a dacoromâniei, este cunoscută insistența cu care s-au explicat aceste probleme prin rolul avut de păstorii transhumânți. Nu au lipsit nici opinii, exprimate de istorici sau de lingviști, după care românii au fost în primul rînd un neam de păstori, negîndu-se aceeași pondere (sau, în orice caz, una ridicată) pentru alte ocupații, pentru agricultură în primul rînd.⁵

Data fiind această deosebită importanță a păstoritului în însuși procesul de formare a poporului român, e firesc ca și terminologia pastorală românească să cunoască o aceeași importanță în cadrul istoriei limbii române. Ocupațiile vorbitorilor, au după cum se știe, un reflex direct în limbile pe care le vorbesc : „dacă într-o parte a dominat elementul păstoresc, în altă parte elementul agricol, dacă iarăși unele popoare au fost duse spre viața de mare, aceste condițiuni sociale au lăsat totdeauna urme în aspectul lingvistic al țărilor corespunzătoare“.⁶

2. *Istoria României*, vol. I, Buc., 1960, p. 141.

3. Vezi mai jos; cf. și I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Buc., 1970.

4. Cf. Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească. Istorie. Cultură materială. Obiecturi*, Buc., 1973, p. 252 și urm.

5. Cf., o atitudine deosebită, în recenta carte a lui G. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Buc., 1973, p. 40, 75.

6. Ovid Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului* (curs litografiat, București), 1933—1934, p. 4.

Din toate aceste motive, păstoritul românesc s-a bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor, fiind scrise numeroase cărți, studii, articole, în care este descris, explicat, interpretat aspectul păstoresc român din multiple unghiuri de observare : istoric, etnografic, lingvistic, folcloric etc.⁷

Lingvistic, terminologia păstorească românească, deosebit de variată și de bogată, bineînțeles în marile zone păstorești, condensate în general în munți, a fost obiectul atenției cercetătorilor încă din secolul trecut. Se poate afirma că, deși nu dispunem pînă în prezent de o monografie lingvistică dedicată terminologiei păstorești române, în ansamblul geografic al ei și nici de monografii, pe această temă, ale tuturor zonelor de păstorit intens, totuși, față de terminologia altor îndeletniciri (chiar de cea a agriculturii) s-a scris destul de mult, existînd premisele întocmirii unei lucrări vaste de sinteză. După cîte știm, G. Giuglea (ale cărui contribuții în acest sens sînt bine cunoscute) a făcut anchete în vederea întocmirii unei monografii vaste a acestei probleme, dar neîncheiate. În general aproape din toate zonele de păstorit intens avem culegeri de material terminologic păstoresc, o parte interpretat și din punct de vedere lingvistic.⁸

Zona pe care o avem în vedere în lucrarea de față, satele de pe Valea Zăgrii și Valea Sălăuței, situate în apropierea masivului Rodnei, constituie una din zonele de păstorit intens din țara noastră, zonă montană cu o bogată tradiție pastorală, alături de Bran, Țara Bîrsei, Vrancea, Ceahlău, Mărginimea Sibiului etc.⁹ Locuitorii din aceste sate (în cea mai mare parte cu atestări vechi : Coșbuc — 1523 ; Poienile Zăgrii — 1547 ; Mocod — 1440 ; Salva — 1440 ; Suplai — 1695 ; Romuli — 1750 ; Telciu — 1440 ; Zagra — 1440 — v. C. Suci, Dicționar istoric al localităților din Transilvania. v. I, II, 1968) s-au ocupat din vechime cu păstoritul, lucru dovedit istoric de drepturile la munți pe care le avea popu-

7. Amintim următoarele : Tiberiu Morariu, *Vieața pastorală în Munții Rodnei*, Buc., 1937; E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926; Romulus Vuia, *Țara Hașegului și regiunea Pădurenilor*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, vol. III, 1927; Laurian Someșan, *Vieața pastorală în Munții Călimani*, în „Buletinul societății române de geografie”, LII, 1933; idem, *Vieața umană în regiunea munților Călimani*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, vol. VI, 1936; Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la transumanța din Carpații Orientali*, Buc., 1930; idem, *Ținutul Săcullor. Contribuțiuni de geografie umană și etnografie*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, 1928; idem, *Numiri toponimice păstorești în Munții Bîrsei, Buzăul și al Vrancei*, în „Transilvania”, Sibiu, nr. 10, 1928; M. N. Popp, *Clobănia la ungerii din dreapta Oltului*, în „Buletinul Societății române de geografie” LI, 1933; idem, *Contribuțiuni la viața pastorală din Argeș și Muscel*, în „Buletinul Societății române de geografie”, LII, 1934; Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX — începutul sec. XX)*, București, 1964; Ion Diaconu, *Păstoritul în Vrancea*, în GS, IV, fasc. 2, 1930, p. 256-309; idem, *Țara Vrancei*, vol. I—II, București, 1969; și altele.

8. Amintim cîteva dintre studiile axate pe această temă: B. P. Hașdeu, *Originile păstoriei la români. Elemente dacice*, în „Columna lui Traian”, V, 1874, p. 97—107, 116, 173—177; idem, *Originile păstoriei la români. Elemente latine*, în „Columna lui Traian”, V, 1874, p. 234—235; Ovid Densusianu, *Viața păstorească în poezia noastră populară*, Buc. 1943; idem, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, (curs litografiat, M București), 1933—1934; idem, *Cuvinte latine cu semantism păstoresc*. I, în GS, III; II, în GS, V, fasc. 1, p. 137—145; Marius Sala, *Din terminologia păstorească românească: rom. vătul, cîrlan, noaten*, în SCL, VIII, 1957, nr. 1, p. 77—83; idem, *Un cas de synonymie et d'homonymie: rom. noatem, cîrlan*, în „Revue de linguistique romane”, XXIV, 1960, p. 373—389; Th. Capidan, *Termeni pastorali de*

lația someșană, munți pe care îi exploatau în mod colectiv,¹⁰ ca și alte zone (de ex. Vrancea). Din această zonă, ca și din zona maramureșeană a masivului Rodnei, o parte din populația care se ocupa cu păstoritul s-a extins cu oile pînă în Polonia și Cehoslovacia, în mari părți din regiunile nordice ale Carpaților.

Condițiile istorice, în principal drepturile de proprietate deplină asupra munților, pe care populația din Masivul Rodnei le obținuse, au făcut ca păstoritul în această zonă să nu fie tarnshumantă.¹¹

Ca tip de păstorit,¹² în prezent, satele pe care le avem în vedere cunosc, în general, după aria teritorială pe care se practică, sistemul păstoritului pendulator (sau local-zonal), care constă în vărarea animalelor la munte în gospodării pastorale bine încheiate; și iernarea animalelor în cadrul gospodăriei din sat.

Observațiile pe care le prezentăm în continuare asupra terminologiei pastorale (creșterea oilor) din această zonă se bazează în primul rînd pe un material factual destul de bogat adunat în cursul unei anchete făcute cu chestionarul NALR.¹³ De aici vine și principala lipsă pe care o prezintă materialul adunat, și anume că este incomplet: în acest chestionar nu sînt atinse toate aspectele acestei îndeletniciri rurale. Într-o mică măsură am mai adăugat și alți termeni pe care i-am urmărit, iar pentru completare, am folosit și o parte din materialul publicat anterior asupra păstoritului în Masivul Rodnei.¹⁴

Din acest motiv, faptul că nu am urmărit toată terminologia pastorală, nu vom prezenta și discuta materialul pe noțiuni, ci pe cuvinte și nu urmînd fazele păstoritului în ordinea care se succed ele, ci pe origini.

a) Termeni păstorești de origine latină

aplec (mielul) „pun mielul mic să sugă“ < lat. *aplivare* (DA, s. v.).

Irigine română în limbile balcanice, în DR, I, 1921—1922, p. 677—680; G. Giuglea, Termenii ortoman (ortoman), lăle (lalu) din „Miorița“, în DR, V, 1929, p. 542—550; I. A. Candra, Viața păstorească la meglenti, în GS, I, fasc. 1, 1923, p. 23—39; Ov. Densușianu, Migrațiunile păstorești și botanice, GS, I, fasc. 2, 1924, 326—327; idem, Păstoritul la Buscii din Soule, în GS, II, fasc. 1, 1925, p. 129—147; idem, Lat. *vervex*, GS, II, fasc. 1, 1925, p. 148—151; I. I. Stoian, Păstoritul la Rîmnicul-Sărat, în GS, VI, fasc. 1, 2, 1934, p. 41—47; D. Sandru, F. Brinzeu, Printre ciobanii din Jina, I, GS, V; II, GS, VI, 1934, fasc. 1, 2, p. 193—247; Ov. Densușianu, Rom. ortoman, GS, VI, 1934, fasc. 1, 2, p. 313—317; idem, Rom. oacăr, GS, VI, 1934, fasc. 1, 2, p. 317—319; G. Giuglea, Cuvinte și lucruri. Elemente vechi germane în Orientul românesc, în DR, I, 1921—1922, p. 327—403 (la p. 327—365 — despre strungă); Gr. Pandriș, Păstoritul românesc în Carpații nordici, în lumina Atlasului Lingvistic al Poloniei Subcarpatice, în DR, VIII, 1934—1935, p. 138—148; G. Giuglea, Cîrpele de lîmbă și viață străveche românească, în DR, III, 1933—1923, p. 561—638; C. Diculescu, Elemente vechi grecești din limba română, în DR, IV, partea I, 1924—1926, p. 437—458 (Păstoria); I. I. Russu, Cuvinte autohtone în limba română, în DR XI, 1948, p. 148—183; cf. de asemenea, numeroasele etimologii discutate în toate numerile „Dacoromaniei“.

9. Cf. I. Vlăduțiu, op. cit. p. 252.

10. V. E. Precup, Păstoritul în Munții Rodnei, Cluj, 1926, p. 5: o diplomă dată de Matei Corvinul la anul 1484 vorbește tocmai despre acest drept de proprietate al locuitorilor de pe Valea Someșului.

11. Vezi T. Morariu, op. cit., p. 79—108.

12. Vezi I. Vlăduțiu, op. cit., p. 252 și urm.

13. Publicat în FD, V, 1963, p. 157—271.

14. În special cel din lucrarea citată a lui T. Morariu.

berbec < lat. pop. berbecem (lat. clas. vervex) (DA, s. v.). Forma etimologică este berbece, cum de altfel, în majoritatea localităților (v. mai jos, Glosarul), a fost înregistrat. Într-un singur sat (T) s-a obținut forma berbec. Singular refăcut de la pluralul berbeci.

boț. A fost înregistrat în T cu sensurile de „bulz (de mă-măligă)” și „resturi de cînepă”. Etimologia nu este pe deplin lămurită. DA, s. v. îl derivă dintr-un tip lat. pop. „bottium” (botia), pe baza corespondentelor din celelalte limbi romanice (cf. și REW, 1240).

capră < lat. capra. (DA, s. v.).

carîmb, „băț cu care se măsoară laptele în vas la măsuratul oilor”. CADE propune o etimologie lat. calamus. Etimologia, din considerente fonetice, este dificil de susținut, dacă nu acceptăm că nazala bilabială m s-a „despicat”¹⁵ întii în mb și abia apoi a s-a aflat în poziție nazală, condiție necesară pentru a putea să se închidă la î. Trebuie să presupunem așadar un „cărâmb”.

caș < lat. caseus (DA, s. v.).

căldare „vas în care se fierbe zerul” < lat. caldaria (DA, s. v.).

cheag. În P se face numai gin rîza mielului tînăr. DA, s. v., îl derivă dintr-un neatestat clagum, provenit din quaglum, formă populară a lui coag(u)lum.

cîine (ciobănesc) < lat. canem (DA, s. v.).

(a se) coace (cașul) „adospi”. Atestat în acest sens numai în R. < lat. cocere (DLRM, s. v.).

ceastă „semn făcut pe carîmb, arătînd o anumită cantitate de lapte, la măsuratul oilor” < lat. crista (DA, s. v.).

furcă „semn în ureche la oi : o creștătură în unghi mic, făcută chiar în vârful urechii” < lat. furca (DA, s. v.). Este atestat numai în P, lucru explicabil prin faptul că de obicei fiecare posesor de oi are semnele sale specifice.

găleată „vas din doage de lemn, în care se mulg oile” < lat. galleta (DA, s. v.).

iadă < lat. heda. Ciorănescu, în DERum, îl derivă din ied. ied < lat. haedus (DA, s. v.).

închega < lat. pop. in coagulare (DA, s. v.). Poate fi și un derivat pe teren românesc, din cheag, cu prefixul în.

lingură „căuc de beut apă sau lapte”, și, „obiect cu care se scoate urda din căldare” < lat. lingula (DA, s. v.).

mia < lat. agnella (DA, s. v.)

miel < lat. agnellus (DA, s. v.).

miț, mițe. DA, s. v. acceptă etimologia din CDDE, 1142 ; lat. agnicus „de miel”. Originea lui însă, mai ales că etimonul este unul reconstituit, este nu întrutotul sigură. Nici celelalte etimologii propuse : pol. jagniecy (Cihac, vol. II, 199), lat. mica, „fragment” (Tiktin) și rom. mîță (S. Pușcariu, în Jahresbericht. . ., XI,

p. 54 ; REW, 5557) nu pot fi acceptate cu mai multă siguranță decît cea din DA.

munte < lat. *montem* (DA, s. v.). Este subliniat sensul de „stîină” pe care un informator, cu specificarea [v], ni l-a dat în C. Restrîngerea de sens de la „locul unde se pășunează cu oile” la „așezarea unde stau păcurarii cu oile” este explicabilă prin expresii de genul **merg la munte**, în care vorbitorii au în primul rînd în minte, așezarea la care stau ciobanii, deci stîina, și nu întreg locul de pășunat.

oaie < (lat. *ovis* (DA, s. v.).

par (la o stîină) < lat. *palus* (DA, s. v.).

păcuină „oaie cu lapte” < lat. *pecuina* (fem. lui *pecuinus*, DLR, s. v.). Este atestat numai în C. T., în celelalte sate fiind cunoscuții termenii **mînzări** (SL, R.M.) și **oi cu lapte** (Z, S, P).

păcurar „cioban” < lat. *pecorarius* (DLR, s. v.).

păr „lîna cea mai bună care se alege la pieptănat”. Atestat, numai în T. În celelalte localități termenul nu este cunoscut ; se folosește lîna cu totul, fără a se alege din ea părul. Nici **canura** nu este cunoscută, nici chiar în T. Etimologia dată de DLR, s. v. este lat. *pilus*, prin extensiune de sens, facilitată, probabil de comparații de genul : „are părul ca lîna” sau, antinomic, „e păr, nu e lînă” (adică e mai aspru, nu e moale ca lîna).

pecingine „hîră” (la oi) < lat. *patiginem* (DA, s. v.).

(a se) **prinde** (cașul) „a se încheга” < lat. *prehendere*.

pulpă „uger” < lat. *pulpa*.

(oaie) **săcreată** [oaie **șe sîcreată** (SL)] „oaie care se desprinde mereu din turmă” < săcret „blestemat, afurisit, ticălos” < lat. *secretus* (CADE, s. v.). Cuvîntul este cunoscut și în Crișana cu sensul de „diavol”, folosit mai ales în imprecatii.

staor „staul” < lat. *stab(u)lum* (DA, s. v.). Cuvîntul este răs-pîndit în cea mai mare parte a Banatului, Crișanei, în vestul și nordul Transilvaniei, cu aceeași formă fonetică sau cu transformări : **stau** (în Banat), **stav** (nord-estul Banatului) (cf. ALR II, s.n., vol. II, h. 392).

străghiată. Atît sensul cît și etimologia acestui cuvînt specific păstoresc, întîlnit pe o parte din teritoriul dacoromân (cu excepția Moldovei, Crișanei, și a Munteniei ; vezi ALR II, s. n., vol. II, h. 415), precum și istroromână (v. CL, IX, 1964, p. 205) și aromână, au dat naștere la numeroase discuții. Sensurile nu sînt, în primul rînd, unitare. Cel mai cunoscut, dat de aproape toate dicționarele noastre, este cel de „lapte covășit, prins, încheгаt”. Este și cel urmărit de E. Petrovici în ancheta sa. În afară de acesta, E. Petrovici a mai notat sensurile de „zer ce se ridică, după ce cașul a fost frămîntat în budacă” (pctul 365), „zerul limpede, albastru, ce se ridică deasupra laptelui încheгаt” (ptul 551), „caș

nestrecurat" (pctul 010), iar E. Petrovici și P. Neiescu¹⁶ cel de „lapte încheșat separat de masa de lapte din care se face cașul ; încălzit puțin, îl mănâncă ciobanii“, la istroromâni. Alt sens : „brânză de vacă“ (Ciorănescu, DERum, 8231).

Etimologiile propuse pînă acum derivă cuvîntul din latină. I.A. Candrea¹⁷ îl consideră „probabil moștenit de la păstorii romani, la care (lac) *strangulatum* „lapte prins“ trebuie să fi avut și sensul de „caș abia încheșat și nestors de zer“ (sensul cunoscut lui I.A. Candrea). Cuvîntul atestat la Moți,¹⁸ *streghiat* (considerat forma etimologică, de către I.A. Candrea) a devenit *străghiață*, printr-o etimologie populară, sub influența lui *ghiață*, iar din contaminarea lui *străghiat* cu *străghiață* a rezultat *străghiată*.

G. Giulgea, în DR, III, 1922—1923, p. 616, consideră că provine din lat. *strugulata* „acoperit cu o pătură“, cu o *pieliță*“ (< *stragula* „învelitoare“), socotind că încheșarea este o urmare a acoperirii laptelui cu o *pieliță*.

G. Pascu (cf. I.I. Russu, în DR, XI, 1948, p. 166) presupune etimonul : la *extracoagulatum*. Ciorănescu, DERum, s. v. consideră mai probabilă derivarea din *stereghie* (?).

În ancheta noastră am atestat cuvîntul în toate satele, sub formele *străzeată* (R, C, M, Z, S, SL), *străgătă* (T), *străzătă* (P), cu următoarele explicații :

— „e o *pieliță* albă care se formează din zerul care iese deasupra laptelui încheșat, se pune în cheag“ (Z) ;

— „tărie de cheag“ (P) ;

— „după ce laptele-i încheșat, se rupe și iese *străzăta*, un fel de pînză albă provenită din cheag. Se pune înapoi în cheag“ (S) ;

— „o *pieliță* albă ieșită pe laptele încheșat. Să tuși și se pune pe cheag“ (M) ;

— „după ce-ai rupt laptele, îl lași circa 30 de minute să se așeze spre fund, apoi se ia zerul subțirel, ca o *pînzucă albă*, *ăsăcia-i străzătă*, se ia și se pune în cheag“ (SL). Se observă că toate aceste explicații insistă asupra faptului că *străghiată* este o *pieliță*, o pînză albă, care acoperă laptele rupt (și în SL, unde însemnează „zer subțirel“ acesta e „ca o pînzucă albă“). Acest lucru ne face să credem că timologia adevărată e cea propusă de Giulgea : de la ideea de „a acoperi cașul, a înveli cașul într-o *pieliță*“ (provenită din cheag, o „tărie a cheagului“, care se toarnă înapoi în vasul în care se ține cheagul) trebuie să pornim, sensurile celelalte fiind derivate ulterior. Fonic, etimologia aceasta nu ridică nici un fel de dificultăți.

(a) *strecura* (laptele) < lat. *strecorare*, influențat în fonetism de prefixul *stră-* (CADE, s. v.).

16. Vezi E. Petrovici și P. Neiescu, *Persistența insulelor lingvistice*, în CL, IX, 1964, nr. 2, p. 205.

17. În GS, III, fasc. 2, 1928, p. 428—429.

18. T. Frincu, G. Candrea, *Românii din Munții Apusen*, Buc., 1888, p. 106; cf. GS, III, p. 429.

(a) **tușina** < lat. *tonsiōnare* (DLRM, s. v.). H. 430 din ALR II, s. n., v. II, prezintă o răspîndire sporadică a termenului pe teritoriul dacoromân. În ancheta noastră cuvîntul nu a fost atestat în M și SL, unde se folosește **a tunde**.

(a se) **usca** „a dospî (cașul)” < lat. *usticare* (CADE, s. v.). O singură atestare, în S, cu acest sens. De remarcat că în cele opt sate anchetate numai trei cunosc același termen: **a dospî** (SL, M, Z), în celelate noțiunea fiind definită prin termeni diferiți, sau uneori, prin sinonime, lucru explicabil și prin faptul că în celelate sate nu se obișnuiește să fie pus cașul la dospit.

usuc < lat. *sucus*, influențat fonetic de **usuc** (< lat. *exsucus*) (CADE, s. v.). Etimologia aceasta nu este însă singura dată. Tiktin îl deriva din rom. **usca**, iar Diculescu (apud Ciorănescu, DERum, s. v.) din grecescul *oivoos* „grăsime de oaie”, ipoteză tentantă prin asemănările de sens dintre cele două forme, dar sînt greu de explicat transformările fonetice, din partea finală mai ales Forma atestată și de noi, **ursuc**, în toate satele, răspîndite în întreg nord-vestul țării (în rest se întîlnește **usuc** — cf. ALR II, s. n. vol. II, h. 431) prezintă un r epentetic,¹⁹ sau s-a născut prin apropiere (timologie populară) de **urs**, veriga semantică fiind noțiunea de „grăsime”.

(a) **zbiera** „a behăi” < lat. *exverare* (< *verres* „prost”) (CADE, s. v.); cf. și explicațiile lui Pușcariu, EWR, s. v.: < lat. *verare*; Philippide, *Principii de istoria limbii*, p. 39: < lat. *belare* (cu s protetic) > z).

(a se) **zvînta** „a dospî (cașul)” < lat. *exventare* (< *ventus* (CADE, s. v.)).

b) Termeni păstorești formați pe teren românesc :

(oaie) **aplecătoare** „oaie la care apleci un miel pe care nu l-a fătat ea” < **apleca** + -toare (DA, s. v.), necunoscut în Z, P, M, unde nu se cunoaște nici un alt termen special.

berbecuț „miel (oaia fată un berbecuț, indiferent de partea bărbătească sau femeiască a mielului)” (în P, T) < **berbec** + suf. diminutival -uț (DA, s. v.).

brăcinăriță „semn în ureche la oi : o tăietură rotunjită, în partea de jos a urechii” < **brăcinar** + -iță (DA, s. v.). DA și CADE nu atestă acest sens. Extensiunea sensului este posibilă avînd în vedere forma tăieturii.

(oaie) **bucălae** „cu capul negru” < **bucă** „obraz” + **laie** „neagră, sură”. Ciorănescu, DERum, s. v., crede că trebuie pornit de la **bucălău** (< **bucă** + -lău, al cărui feminin normal, **bucălaie**, a fost interpretat, prin etimologie populară, ca legat de **laie**).

budulău < **budăi** + -lău.

căcături „tușinături”. Atestat numai în R.

(a) **căpia** (oaia) < **capie** (DA, s. v.).

19. cf. exemple similare la S. Pușcariu, *Limba română*, II, Rostirea, Buc., 1969, p. 141—142.

cheagornită „vas în care se ține cheagul“ (cheag (DA, s. v.). Cunoscut în șase din cele opt sate.

coada cilioii. Substantiv compus, denumind un semn la oi, care are formă de W. Cilioaie este, probabil, același cuvânt cu **cilioaie** „pasăre pestriță, cât o țarcă“ (DA, s. v. **ceahlău**). Semnul care poartă acest nume este destul de asemănător cu coada unei țarci.

codăț „viermi care se fac în brânză“ (**codăț** „larva muștei *Eristalis tenax*“ (DA, s. v.). În anchetă a fost notat cu plurale tantum.

corobeți „viermi“ (probabil derivat din **coroabă** +**-eț** (DA, s. v.), avînd la început sens de „viermi care trăiesc sub scoarța sau în scorburile copacilor“.

crestătură „semn în ureche la oi“ (**cresta**.

fapt „o boală la oi : bube pe tot trupul“. Acest sens derivă probabil din cel de „boală pe care o capătă un om după o vrajă făcută cu omida fluturului numit **strigă**“ (cf. DA, s. v.). Cuvîntul cunoscut în T, nu este înregistrat în dicționare cu acest sens derivat. Probabil numele acesta al bolii este legat de vreo credință pe care n-o cunoaștem.

furcuță (**furcă** „semn la oi“ +**-uță** (DA, s. v.).

gîrdei „botei“ (**cîrd** + **botei** (DA, s. v.).

iernatic (**iarnă** +**-atic** (probabil unul dintre sufixele vechi românești (DA, s. v.).

(a se) **însîmbra** (**în** + **sîmbra**. CADE îl derivă din ung. **szimbra** (?), cuvînt, care nu apare în dicționarele maghiare.

jîntalău (**jîntui** +**-alău** (DA, s. v.).

jîntuit (**jîntui** (DA, s. v.).

(oaie) **mărginare** (**+ar(e)** (DLR, s. v.).

mioară (**mior**.

mior (**miel** + **suf. ior**. Formele înregistrate : **mñiuór**, **mñiuor**, susțin această etimologie, dată și de Ciorănescu, DERum, 5330. Pușcariu, EWR, 11093; CADE, s. v. presupun un lat. **agnellillus**. DLR îl consideră un derivat regresiv de la **mioară** ((**mia** +**-(i)oară**). Derivarea pe teren românesc o considerăm mai probabilă.

mullsoare (**muls** +**-oare** (DA, s. v.).

mutare (**muta** (DLR, s. v.). Sensul de „stîină“, atestat și în DLR, este direct legat de **mutătură** „șură de vară la munte“. (T. Papahagi, Cercetări în Munții Apuseni, în GS, II, fasc. 1, cf. și Ov. Densușianu, Aspecte lingvistice ale păstoritului, p. 65—67.

(oaie) **năvătaș** (**nărav** (DLR, s. v.).

oieș (**oáie** +**-eș** (DLR, s. v.).

(oaie) **pistruie** (**Pistru**.

pișcatură, „semn la oi“ (**pișca** (DLRM, s. v.).

porneală (**porni** (CADE, s. v.). Sensul 2 este cunoscut (cu toate că în CADE cu o nuanță deosebită : pascutul noaptea, nu de la ujină pînă seara, ca în Z, SL). Sensul 1, „o bucată de pășune mai bună, păstrată pentru pascutul oilor către seară“ este un transfer semantic, de la abstract spre concret, întrutotul explicabil.

săbietură „semn la oi“ < **sabie**.

săbiiș „semn la oi“ < **sabie**.

sărciner < **sarcină** (CADE, s. v.).

scuteală „adăpost pentru oi“ < **scuti** (CADE, s. v.).

sîmbraș < **sîmbră** + -aș.

stărpar „păcurarul oilor sterpe“ < **sterp, sterpe** (CADE, s. v.).

stărpăciuni „oi sterpe“ < **sterp, sterpe**.

stărpăt „totalitatea oilor sterpe“ < **sterp, sterpe** (CADE, s. v.).

strecură, strecurătoare „obiect prin care se strecură laptele“.

strungar „locul în care stau oile înainte de a fi date la strungă“ < **strungă** + -ar. CADE trimite la bg. (sb) **strugari** (i).

strungaș „cel ce dă oile la strungă“ < **strungă** + -aș.

tăietură „semn la oi“ < **tăia**.

tomnatic < **toamnă** -atic.

tușinătură „lîna obținută prin tușinare“ < (a) **tușina** (CADE, s. v.).

țăpuc „ied tînăr, sub un an“ < **țap** + -uc.

(oaie) **urmatică** „oaie care rămîne în urma turmei“ < **urmă** + -atic(ă).

(brînză) **usturoaie** „brînză iute“. Trebuie să fie femininul adjectivului **usturoi** (cf. ai **usturoi** „ai iute, care pișcă“).

văritic < **vară** + -atic.

vărsat „boală la oi: bube pe tot trupul; fapt“ < **vârșă** (CADE s. v.).

(oaie) **zbrotocită** „oaie bolnavă (cu ugerul umflat) de rășfulg“.

sbroatec, atestat și de Ciorănescu, DERum, 7516, în Transilvania de nord, cu sensul de „boală de oi“. Cf. mai jos, **zbroatec**.

c) Termeni păstorești de origine slavă

(oaie) **brează** „oaie neagră, cu botul alb“ < bg. **brěz** (DA, s. v.).

buhai „berbec de la trei ani în sus“ < rus. **buhaj**. Sens derivat prin extensiune de la cel de „taur“ (sensul obișnuit — și în rusă). În P și S cuvîntul nu este cunoscut. În celelalte sate însă, **buhai** denumește un berbec ajuns la trei ani : **búhái o dată** (sau **în-tîi**), la patru ani : **búhái adouôră** (sau de **două ori**), la 5 ani : **búhái a tria úoră** etc. În R. **buhái**, fără alte determinări, denumește un berbec trecut de doi ani, pînă la trei. La 4, 5, 6 ani se spune : **buhái de tri mnei** = berbec de cinci ani, **buhái de patru mnei** = berbec de 6 ani etc.

(oaie) **ciulă** < **čulă** (CADE, s. v.). DA acceptă etimologia dată de C. Diclescu (în DR, IV, p. 428, 442), și anume gr. **Kyllós** „în-covoiat, strîmb, ciuntit“. Ciorănescu, DERum, s. v. **ciuli**, îl derivă din verb (care, la rîndul lui, nu ar avea nici o legătură cu vreun etimon slav, fiind o formă redusă a lui **ciuciuli** „a se pitula“).

Cîrcel „gînganie care trăiește pe oi“. Atestată în două sate : S și M. În S este definită ca fiind mai mică și mai lată decît căpușa, dar în M, mai mare. DA îl derivă din sb. **krčel**. Ciorănescu, DERum, 2014, consideră că -el din slavă nu poate fi explicat de-

cît printr-un împrumut al cuvîntului din limba română. Etimologia dată de el este rom. **cercel**, contaminat cu sl. **kručiti**. Crețu (apud Ciorănescu) îl derivă din lat. **Cancellus**; dificil de explicat apariția lui i în locul lui n.

cociorbă „semn în ureche la oi”. Cuvîntul credem că trebuie pus în legătură cu **cociorvă** (**cociorbă** — la CADE) „vătrai pentru cuptor” (≪ **kočerga**), deși, folosit pentru a defini un semn la oi, nu este dat în DA, CADE, Scriban. Vătraiul numit **cociorbă** are forma unui semicerc, asemănătoare cu cea a semnului.

Cojleabă „colibă”. Variantă neatestată în dicționarele noastre a lui **coșleabă** dat în DA cu sensul „poiata de vite”. Etimologia, nesigură, pare a fi un cuvînt slav din familia bg. **kăšta**, sb. **kuča** etc.

colibă (val. (CADE, s. v.), bg. sb. **koliba** (DA, s. v.). Etimologia nu este însă absolut sigură. Ciorănescu, DERum, 3259, pornește de la lat. **collegia** (≪ **collegium** „grupare de colibe păstorești” în care **g, b**, ca în **barză** (lat. **gardea**, **cociorbă** (≪ **kočerga** etc.

comarnic (bg. **komarnik** „cabană” (DA, s. v.). Cuvîntul e, în slavă, un derivat din **Kamara** (≪ lat. **camera**); e posibil ca vechii păstori români să fi transmis cuvîntul slavilor de sud și apoi să-l ia de la ei, mai târziu.

coșar „țarc pentru miei”, „loc îngrădit înaintea strungilor” (sl. (bg. sb. **košara**) (DA, s. v.).

cujbă sb. **gužba** sau magh. **guzsba** (DA, s. v.).

(a se) **dospi** (cașul) (sl. **dospěti** (CADE, s. v.). Atestat în trei sate (SL, M, Z).

gînj („legătoare pentru parii de la stîină, făcută din nuiele împletite” (vsl. **gáz** „nuia” (DA, s. v.).

hîrzob. Este folosit numai în R, T, C, și este format dintr-un cerc de lemn pe care s-a împletit sfoară mai groasă. În S, P, M nu se folosește, ci doi păcurari țin strecurătoarea deasupra budăcii. În SL nu se cunoaște hîrzobul ci pe ciubăr se pune o **crângă de lemn** și peste ea se pune strecurătoarea. În SL însă, cuvîntul **hîrzob** are sens de „o grămadă de vreascuri, cît duce un om în spate” (sens atestat în dicționarele consultate), și de „potcoave legate pe talpa încălțăminteii, iarna, să nu aluneci”. Etimologia, la toate accepțiunile, este cea dată în DA : bg. **vzrzop** „legătură”.

jîntiță „zer cu bucăți de urdă, bun de mîncat” (val. **žetica** (DA, s. v.).

leasă vsl. **lěsü** (DA, s. v.).

(a se) **mîrli** (oile) (bg. **mrljati** (DLR, s. v.).

nojiță „semn la oi” (bg. **nojița** (DLR, s. v.).

ogrinji „rămășițe de la nutreț” (scr. **ogrizine** „resturi de mîncare” (DLR, s. v.).

plasă (vsl. **plasa** (DLRM, s. v.).

poiata (bg. sb. **pojata** (DLRM, s. v.).

potricală „semn în ureche la oi”, „unealtă cu care se găurește” (compară rus. **protykalo** (sl. **protykati** „a găuri” (CADE, s. v.).

(oaie) **pustie** (sl. **pustyni** (CADE, s. v. **pustiu**).

tîrlă (sl. (cf. sb. *tărlo*, *trlo*, cr. *tèrlo* (CADE, s. v.). Este termenul folosit, în patru din cele opt sate anchetate, pentru „stîină“. De fapt *stîină* are în toate satele sensul de „turmă de oi, de la 400—500 în sus“, cu sens de „așezare pentru oi“ este cunoscut numai în M, dar și aici doar o așezare mică, în hotarul satului.

turiști (bg. *toriște* (CADE, s. v.).

vîrtej (sl. *vrteži* (CADE, s. v.).

d) Termeni păstorești de origine maghiară :

bărbîntă „vas de lemn în care se ține brînză (ung. *berbence*, *börbönce* „butoiaș“ (DA, s. v.). Etimologia este acceptată, în general, de toate dicționarele noastre. După cîte știm, N. Drăganu, doar o contestă. Pornind de la forma *berbeniță*, pe care o consideră cea veche, de origine slavă, consideră că și pentru *berbință*, *bărbîntă* „nu este numai decît necesară“ influența maghiară (DR, VI, p. 262). În DR VII, p. 216, N. Drăganu îl apropie de sl. *ber* „bir“ + *banica* „baniță“.

budacă „vas de lemn în care se încheagă laptele“ (variantă a lui *budăi* (ung. *bödöny* „putină mică“ (DA, s. v. *budăiu*).

corlă „adăpost pentru oi“ (ung. *korlát* „îngrăditură, împrejmuire“. Cuvîntul ar putea să fie și el încadrat celor de origine obscură. Unii cercetători l-au considerat (cf. Ciorănescu, DERum, 2425, s. v. *corlată*) de origine gepidă (Scriban s. v.), sau chiar anterior fazei indo-europene.

fedeleș „vas de lemn în care se ține cheagul (ung. *fedeles* „vas cu capac“ (DA, s. v.), *féle* (variantă : *felie*) „vas (de 1/2 sau 3/4 litri), care se pune pe băieri, la muls“ (ung. *fele*, o formă flexionară a lui *fel* „jumătate“ (DA, s. v.).

(oaie) **vicleană** „oaie care nu stă la muls“ (ung. *hitlen* „viclean“ (DLRM, s. v.). Și pentru această noțiune, în diferite sate s-au dat răspunsuri diferite. În general nu există un termen special pentru a numi o oaie care stă rău la muls, folosindu-se de cele mai multe ori perifrazele : **nu stă la muls** sau **rea de strungă**.

e) Termen de origine grecească :

(oaie) **sihastră** „oaie care umblă pe marginea turmei, sau se desprinde mereu de ea“. Termenul a fost atestat în S și Z. CADE și alte dicționare românești înregistrează termenul, dar nu cu acest sens. Sensul acesta din păstorit este însă apropiat de cel obișnuit, încît transferul semantic se poate produce oricînd cu ușurință. Provine, după CADE, Ciorănescu, DERum. 7784, din gre.-biz. *hesyaste* „care trăiește liniștit“.

f) Termen de origine germană :

șopru „adăpost pentru oi“ (germ. *Schoppem*. Etimologia cuvîntului nu este pe deplin lămurită. Din *Schoppen* reflexul normal este șop. Pornind de la această formă, Ciorănescu, DERum, 8001,

presupune că de la pluralul **șopruri** (în care primul r este anticiparea celui de-al doilea) s-a format un nou singular, **șopru**. Explicație care poate fi acceptată, fără dificultăți.

g) **Termeni de origine nesigură sau necunoscută :**

baci. Etimologia necunoscută (DA, s. v.). Hașdeu îl consideră un împrumut de la pecenegi sau cumani, apropiindu-l de tema **bak-**, „a privi, a păzi, a îngriji“. Tot de origine pecenegă sau cumană îl consideră și Densușianu (cf. GS, IV, p. 147—149), dar nu prin intermediul limbii turce, cum făcea Hașdeu, ci de la o formă **bakiē**. În orice caz, cuvântul este străvechi, fapt argumentat și de existența lui în aromână și megloromână ca și în albaneză, bulgară, sîrbă, limbi în care (poate cu excepția albanezei) poate fi un împrumut din română. Credem că nu este un alt cuvânt decît **baci** „termen de adresare pentru cineva (de obicei un frate) mai în vîrstă“, care se consideră (cf. DA, s. v.) că este un împrumut din maghiară. Cuvântul, se poate presupune, a avut la început acest sens.

balmoș. Singurul indiciu pentru a-l deriva din maghiară este accentul. Este cunoscut și în polonă, ruteană și bulgară. Acad. I. Iordan (v. „Buletinul Philippide“, II, p. 184) îl consideră o creație expresivă. N. Drăganu (DR, V, p. 330) consideră ca mai plauzibilă apropierea de fr. **talmouse**, fără a stabili o filiație etimologică între cei doi termeni.

băieri. Sensul atestat în cele opt sate este cel cunoscut. Etimologiile propuse pînă acum nu sînt sigure. Se acceptă, în general, că provine din lat. **bajulus**, derivare, semantic posibilă. Dar nu și fonetic : j + u) **ġ**) **z̄**, deci ar fi trebuit să avem **bağur**, **bajur**. Acest lucru îl face pe Ciorănescu, DERum., 613, să presupună o pronunțare populară **baliulus**, pentru **baiulus**, din care cuvântul românesc derivă fără dificultăți.

bărcă : (oaie) **bărcă** „oaie cu lîna scurtă și moale“. V. Bogrea (v. **Pagini istorico-filologice**, Cluj, 1971, p. 155) consideră că provine din lat. **brevicus brevis**. Ciorănescu, DERum., 792, crede că provine din vechiul german **brecha**, prin intermediul unui cuvînt slav necunoscut, pentru că este întîlnit și în sîrbă, cehă, polonă. Dar „această extindere pare a pleda pentru răspîndirea cuvîntului prin ciobanii români (DA, s. v. **berc**). Credem că **bearcă** cu sensul de mai sus este același cuvînt cu **berc** (**bearcă**) „cu coada scurtă“, extensiunea de sens fiind posibilă prin intermediul notei comune „scurt“.

botei. Niciunul din dicționarele consultate nu încearcă nici o lămurire etimologică. Fără a da o explicație, credem că trebuie să apropiem cuvîntul de expresia a se **strînge bot** „a se aduna la un loc“.

brînză. Treceam peste etimologia dată în DA, s. v. (Probabil din numele orașului Brienz“), care nu ni se pare convingătoare. Ipotezele celelalte se înscriu, cea mai mare parte a lor, în tendința,

exprimată mai clar la Th. Capidan (v. „Langue et littérature“, III, 1946, p. 228) sau la G. Rohlfs, de a-l considera un „Reliktwort“, un supraviețuitor al idiomurilor balcanice preromanice. Hașdeu îl considera un cuvânt dacic, format din **bo-ranza**, ultimul element asimilându-l la **rînză**. G. Pascu se gîndește la un tracic **berenza** (**ber** „oaie“ sau la o derivare din interjecția **bîr**. T. Cipariu îl derivă din lat. **brancia**. Ov. Densușianu (în GS, I, p. 67) îl apropie de rădăcina iranică **renc-**, **renz-** „a turti“. G. Giuglea (DR, III, p. 573—581) dă ca etimon direct al rom. **brînză**, **brendia** sau **brandia**, care provine dintr-un indoeuropean **gurendh** „a fermenta“. Toate aceste ipoteze recunosc așadar o foarte mare vechime a cuvîntului. Ipoteza cea mai plauzabilă ni se pare cea dată de Ciorănescu, DERum, 1106, după care în explicarea cuvîntului trebuie să pornim de la lat. **brandeum** „pînză de in“. De la **brandea**, fonetic, se ajunge în mod normal la **brînză**, iar semantic se explică prin prepararea cașului în saci de in sau de cînepă; extensiunea de sens se explică printr-un proces similar celui prin care, astăzi, **burduf** începe să aibă sens de „brînză“ (desprins din sintagma **brînză de burduf**).

burduf. Etimologia necunoscută. Cuvîntul nici nu este folosit în satele anchetate. În T, doar, a fost înregistrată forma: **burdú** (sau **burdúr**), variante fonetice care pot indica necunoașterea precisă a cuvîntului, faptul că este nou pătruns în grai.

(oaie) **cacioră**. Femininul lui **cacior** (**căcior**) „alb în frunte“ (DA, s. v.). Niciunul dintre dicționarele consultate nu încearcă o etimologie. Ciorănescu, DERum, 1256, consideră că este, probabil, legat de **căciulă**.

cîrlan. S-au încercat mai multe explicații, toate nesatisfăcătoare. G. Weigand presupune un slav **krđlen** „miel sau cel care intră în cîrd“. G. Giuglea presupune un **cărnar** (e) (lat. **carnalis** „din carne“ (cf. DA, s. v.), etimologie dată și de Al. Philippide, în **Principii de istoria limbii**, 1894, p. 150. S-au mai propus lat. **caballanus** și diminutivul **călan**, cu r epentetic (Ciorănescu, DERum, 2028), iar I. I. Russu (DR, XI, p. 170—172) presupune o veche temă tracică **gar-l-** (indoeur. **güer(e)bg-**, **gûrebh**. Cuvîntul rămîne de origine obscură (cf. și Marius Sala, în „Revue de linguistique romane“, XXIV, 1960, p. 373, nota 2).

gâlbează. Pare a fi un cuvînt foarte vechi. Se consideră, în general, că provine (cf. DA, s. v.) din alb. **këlbazë**.

mătreață „hîră la oi“. Sens neatestat în dicționare, primit prin analogie cu mătreața la om. CDDE susține lat. **matricia** ((**mater**) ca etimon, atrăgător prin paralelismul cu **mătrice**, dar dificil de susținut semantic. Ciorănescu, DERum, 5160 îl derivă, ca Scriban, Cihac, Philippide sau Iordan, din **mătură**+**-eață**, care poate fi cea mai plauzibilă etimologie dintre cele propuse.

miertuc. În patru sate (M, T, C, Z) s-a răspuns cu acest cuvînt la întrebarea pentru „sîmburaș“. Sensul nu este atestat în dicționare. Probabil derivă din **mertic** „porție, măsură“.

mînzări „oi cu lapte“. Cunoscut doar în R, SL. DA trimite la alb, mēzore. Derivarea propusă de Ciorănescu, DERum, 5319, din **mînz** nu este convingătoare.

(oaie) **oacăřă**. DA, s. v., trimite la alb. **vakër** bg. **vákbl**. Prima atestare a cuvîntul este în **Palia de la Orăștie** (cf. Ov. Densusianu, GS, VI, 1934, p. 317—319). Este cunoscut și la aromâni : **óacárnă**. Tiktin presupune o înrudire cu **oacheș**. Ov. Densusianu (GS, VI, p. 317—319 ; cf. și **Aspecte lingvistice ale păstoritului**, (p. 10—14) îl derivă din lat. **obaquilus** „de culoare întunecată, aproape negru“. Forma **oacer**, cum trebuie să rezulte, a fost schimbată în **oacăř**, ca **furcer** < **furcăr**, schimbare de terminație paralelă cu **cearcăn** < **cearcen**, **mesteacăn** < **mesteacen**.

prior, **ampror**. În satele în care am atestat acest cuvînt, nu are sensul cunoscut de „pășcutul oilor înainte de răsăritul soarelui“, ci înseamnă venitul ciobanilor cu oile la stîină, în jurul orei zece, ca să mănînce, sens la care s-a ajuns, probabil, prin întreburi de tipul „vin ciobanii din pror“, prin modificări ale poziției **din**, ceea ce se vede și din formele diferite sub care a fost înregistrat cuvîntul : **ampror**, **ĝ-amproru**, **d'a-amproru** în **prîuor**. Etimologiile propuse (neogrescul **prooros** „timpuri“, lat. **per rarem**, **per roura**, **provolare**, **priulus**, **prohora**), sînt, aproape toate justificate atît fonetic cît și semantic. Tocmai din acest motiv, originea cuvîntului rămîne obscură.

rînză „burduf“. Extensiune de sens de la „stomac (de miel, oaie)“, în **rînză** ținîndu-se cașul, brînză. Cuvîntul a fost foarte mult discutat. S-au propus, printre altele, sl. **résa** (Al. Philippide, **Principii de istoria limbii**, 1894, p. 159) și albanezul **rëndës**. Giuglea face legătura cu alb. **rrani** „cheag“ + **-ză**. Cuvîntul pare a fi de origine autohtonă.

scrum. Sensul înregistrat în ancheta noastră în toate cele opt sate este mai rar, deși de loc curios, cu toate că în general se asociază cu culoarea neagră. Originea lui este dubioasă. S-a propus turcescul **kurum** („funingine“ (S. Pușcariu, **Limba română**, I, **Privire generală**, 1941, p. 258). Albanezul **șkrumb** pare a indica o origine autohtonă, sau, în orice caz, foarte veche a cuvîntului românesc. Ciorănescu, DERum, 7623, îl consideră o formație expresivă.

stîină. Cuvîntul a fost extrem de mult discutat. S-a căzut de acord, în general, că trebuie să fie un cuvînt slav (**stana**), intrat în latina dunăreană din primele contacte ale slavilor cu populația romanică de aici, numai astfel putîndu-se explica trecerea lui á (în poziție nazală) la î, ca în cuvintele autohtone sau latine moștenite. Această dificultate este eludată de Ciorănescu, DERum, 8182, prin afirmația că e falsă convingerea că **an** > în numai în elementele latine, citînd ca exemple contrare **cîntar** < turc. **kantar**, **frînc** < neogrecul **frangos**. Hașdeu îl derivă din dacicul **stana**, Ov. Densusianu (GS, I, 238, din iran. **stana**, G. Giuglea (DR, II, p. 360) din lat. **sentana** etc. Cuvîntul rămîne de origine dubioasă, probabil autohton.

strungă. În general se admite că este foarte vechi și că din română s-a răspândit în celelalte idiomi balcanice. Comparația cu alb. *strungë* pledează în acest sens.

(oaie) **știră.** Soluțiile etimologice propuse sînt nesigure. Rămîne mai precisă comparația cu alb. *štjerr* (CADE, s. v.). Ar putea fi susținută, nu fără dubii, și etimologia dată de Tiktin, lat. *sterilis*, la care, pentru trecerea lui s inițial la ș, nu trebuie să presupunem influența lui *știr*, în graiurile dacoromâne fiind destul de obișnuită trecerea lui s din grupuri consonantice la ș : *pește* < *peste*, *ștele* < *stele* etc. În legătură cu (oaie) *știră* există credințe folclorice numeroase care tind, în general, să o considere sfîntă, sau de temut.

șut, șută „fără coarne“. Probabil același cuvînt cu *ciut* (CADE, s. v.). Ciorănescu, DERum, 8409, propune sl. *šutiti* „a glumi“, care a dat, cu sufixul expresiv -li, *șutili*, de unde *șut*.

șap. Alb. *tšap* a fost unul dintre etimoanele propuse, alături de sl. *capu* sau iranianul *čapis*. Probabil este o creație expresivă, înrudit fiind cu *șeapă* și pornindu-se de la sensul primar de „animal cu coarne lungi și ascuțite“. Din română a putut pătrunde în albaneză, neogreacă, sîrbă, croată, slovacă, cehă, poloneză, ucraineană, rusă și maghiară.

șarc. Aceeași nelămurire în privința etimologiei, ca mai sus. CADE nu sugerează nici o etimologie. Densusianu (GS, I, p. 245) se gîndea la iranianul *čark* ( ) *persanul čart* („cerc“). Cei mai mulți fac legătura cu alb. *thark* (cf. Al. Philippide, OR, II, p. 738).

urdă. Toate dicționarele îl consideră „obscur“ (cf. CADE, s. v.). Hașdeu l-a considerat dacic ; Philippide, OR, II, p. 739, îl derivă din tracicul *urida* (relat cu grec. *uros* „zer“); Giuglea (DR, III, p. 582—587) îl extrage direct din gr. *orodis* („zeros“; Ciorănescu, DERum, 9078, face o ipoteză interesantă : turc. *hurde* „rămășiță“, influențat de *urdoare*).

vățaf. Origine dubioasă. Probabil tătarul *vataha* „ceată“ (CADE, s. v.).

vățui. Este considerat de Al. Graur (v. SCL, VII, p. 276) *autohton*. G. Weigand (*Jahresbericht*), XVI, p. 230) îl aproprie de alb. *viet-*. Pușcariu, în EWR, 1867, îl derivă din lat. *vituleus* (< *vitulus*), etimologie acceptată de Al. Philippide, OR, II, p. 658, precum și de Ov. Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, p. 87 (cf. și Marius Sala, *Din terminologia păstorească românească*, în SCL, VIII, 1957, nr. 1, p. 77—83).

vîrghiană. Etimologie necunoscută.

zară. Comparația cu alb. *Satë* (CADE, s. v.), conduce spre o vechime mare a cuvîntului. Ciorănescu, DERum, 9485, încearcă a-l explica din *zer*, derivare care este foarte îndoielnică.

zbroatec, boală la oi, rășfulg. Nu este sigur de unde provine. Probabil e *broatec* „broască“ cu un s-protetic ( ) la z din cauza sonorei următoare), comparația unei umflături cu o broască fiind un lucru obișnuit în credințele populare.

zer. Etimologia este necunoscută. S-a propus lat. *serum*. S-a considerat că este un cuvânt autohton, (Pușcariu, *Limba română I. Privire generală*, p. 176), că este de origine grecească etc.

h) Termeni neatestați în dicționare :

În cursul anchetei au fost înregistrați, în legătură cu păstoritul, un număr de termeni care, în dicționarele consultate, nu sînt consemnați :

(oaie) **biță**. În R, T, C, SL, M, oaie **biță** înseamnă oaie „cu lîna albă (și, în general, lungă)”. Este probabil o derivare semantică, de la **biț** „șuviță de lînă” (cf. **biț** „lînă” (DA, s. v. „floc de lînă” — CADE, s. v.), din aceeași familie cu **bițos** „lățos, cu lîna lungă” (CADE, s. p.).

(oaie) **brotacănă** (oaie bolnavă de răsfulg”. Termenul a fost înregistrat într-un singur sat, T. Este derivat de la **brotac**, cunoscut în zonă, sub forma **zbroatec** (în M, SL, C) cu sensul de „răsfulg, boală la oi care se manifestă prin umflarea ugerului”. Cf. și (oaie) **zbrotocită** „idem”.

ciuc „bulz (de mămăligă)”. A fost atestat în șapte sate (SL, R, C, M, Z, P, S), sub forma **șuc** ; **șucuri**.

flusturi. În R : **dăru cu flústuri**, adică zerul cu bucățele mici din urdă, jintiță. Cuvîntul nu este, probabil, străin de **fluture**, **flutura** (cu varianta **fluștura**), apropiere care s-ar susține și semantic, prin comparare.

gîjdei. Denumeste un grup de pînă la 25 (R, S), 50 (C), 40 (T, P, Z) de oi, fiind sinonim cu **gîrdei** (R, T), SL). Fonetic numai în C am întîlnit forma **gîjdéi**, în două sate d s-a africativizat : **gîjgêi** (Z, P), iar în S am notat stadiul intermediar **gîjdêi**. Gîjdei este, aproape sigur, o variantă fonetică a lui **gîrdei**, în care trecerea lui r la j se explică prin acțiunea asimilatoare a lui **g** (d') următor.

hlud denumește un fel de staul, o piedică în răspîndirea prea departe a oilor. Pluralul oscilează : **hluz**, **hlúduri**. T. Morariu (*Vieța pastorală în Munții Rodnei*, p. 151, 154, 146, 158, 165) consemnează (**hlud**) **hluduri** „lemne, de la acoperișul colibii pe care se așează **dranițele** (**șindrilele**), un lemn pus orizontal pe două furci, în mijlocul sau la marginea colibii făcute pe furci, sau la acoperișul strungii”. Se consemnează la p. 153 și diminutivul **hludeț**. Acesta este atestat și în DA, cu sensurile : „băț pe care se învîrte țeava suviecii” și „cuiul care leagă proțapul de piscul carului”, și este considerat o variantă a lui **huludeț** : sl. **chlud** „vargă”, cu precizarea că în acest caz, nu mai e nevoie de reconstrucția unui **chluscs**, diminutiv, de la care să derive **hludeț**, și, nici de considerarea lui **hludeț** ca o variantă formală a lui **huludeț**, ci, invers, **huludeț** este o variantă (cu u epentetic, pentru evitarea grupului consonantic hl) a lui **hludeț**.

hluduc = diminutiv de la **hlud**.

ilești. În Z, singurul sat în care am atestat acest cuvânt, **ilêșc** înseamnă un fel de lapte acru cu care se unge bărbînța înainte de a turna laptele călduț pentru a se acri. Etimologia nu este cunoscută.

(oaie) **mărginariță** „oaie mărginașă“. Este o variantă, neatestată în lucrările consultate, formată de la **mărginare** cu suf. **-iță**.

(în)**pănătură** „semn în ureche la oi : o tăietură dreaptă în partea de jos a urechii“. Cunoscut în R, C, T, SL. Probabil e derivat de la **pană**.

(oaie) **pîrjacă** „oaie cu lînă puțină“. Cunoscut doar în S. Probabil o continuare între **pîrvă** și un cuvânt deocamdată necunoscut.

slin. Sensul de „uger“, cu care se folosește în Z, nu este atestat în dicționare. Poate fi extensiune de sens de la **slin** „murdărie, usuc“.

(a se) **stămui**. În SI. laptele să **stămuiéște** „încheagă“. Etimologie necunoscută.

suitură „semn la oi : ureche retezată“, cuvânt cunoscut, în diferite variante formale, în aproape toată Moldova și nord-estul Transilavniei (cf. ALR II, s.n.v. II, h. 406). Etimologia este greu de precizat. Credem, totuși, că nu e străin de **șui** „într-o ureche“.

(oaie) **șuștavă** „oaie cu lîna scurtă“. Sinonim cu **pîrjacă**, **pîrvă**, **îrcavă**. Cunoscut în șase din cele opt sate : șuștavă ; **șuștave**. Etimologie necunoscută.

terț „berbec între 1 și 2 ani“. Sinonim cu **terțiu**, care derivă din **tert**. Atestat și de T. Morariu, *Viața pastorală*. . . p. 185, cu același sens. Cf. și Ciorănescu DERum., 8645, unde se reconstituie forma **terți** < lat. **tertius** (v. și Pușcariu, EWR, 1740).

terțar „berbec între 1—2 ani“ **terț+ -ar**.

(miel) **tololici** „miel pe care-l aplici la altă oaie“. Cunoscut în Z. Etimologie necunoscută.

țapari „semn în ureche la oi : o creștătură în partea de jos a urechii“. Cunoscut în R. Probabil un derivat cu sufixul **-ar** din **țapă**.

(oaie) **țighiră** „oaie cu lîna creștă“. Atestat în P. și M, sub forma **țigîră**. Etimologie necunoscută.

(oaie) **varoșă** „cu pete roșii pe bot“, în SI.. Etimologie necunoscută.

Cea mai mare parte a termenilor discutați au o răspîndire generală în cele opt sate anchetate. Fac excepție (v. Glosarul) anumiți termeni care denumesc operații sau unelte necunoscute în practicarea păstoritului din anumite sate, precum și unii termeni pe care-i vom prezenta în continuare.

Diferențe fonetice în zona anchetată.

Este vorba despre anumite particularități fonetice care diferențiază regulat, stabilindu-se anumite arii în zonă, satele anchetate între ele :

1) păstrarea lui **d** neevoluat la **z**, împarte zona anchetată în două arii : sunetul **z** în **zer** se rostește **d** în **C, T, R**, (sate învecinate) și **z** în **SL, M, Z, P, S** (idem) ; același sunet în **zară** prezintă cu rostirea **d** o arie care include și **SL** ; **z** în **zară** a fost notat în **M, Z, P, S**.

2) palatilizarea lui **t**, urmat de **e, i**, prezintă două stadii de palatilizare, care împart zona în două arii distincte : în **M, SL, C, T, R** se pronunță **t'**, iar în **Z, P, S** **-ĉ** (**lapt'e** — **lapĉe** ; **șt'iră** — **-șĉiră** ; **jint'iță** — **jĉnĉ-iță** ; cf. pt. **lapte**. ALR II s.n., vol. II, h. 424 ; pt. **jintiță** : ALR II, s.n. vol. II, h. 418).

3) palatilizarea lui **b**, urmat de **e, i**, în **zbiară**, formează și ea două arii : **SL, C, T, R** **-bĝ**, **Z, P, S** **-ĝ** (în **M** **-d'**).

4) În **strecură**, prin depalatilizarea primului **r**, **e** s-a transformat în **ă**, în **R** și **T**. Celelalte sate formează o arie cu **e** păstrat (pentru răspîndirea fenomenului pe întreg teritoriul dacoromân, cf. ALR II, s. v. vol. II, h. 412).

Diferențe lexicale

1) Pentru „oaie albă“, în **M, SL, C, T, R** se folosește cuvîntul **biță**, iar în **S, P, Z** — **albă** ;

2) **a tușina** se folosește în aria care include satele **Z, P, S, C, T, R**, în timp ce în **M** și **SL** se folosește **a tunde** (v. ALR II, s. n., v. II, h. 430) ;

3) **baier** este folosit numai în **Z, P, S** ; în **M, SL, C, T, R** se folosește **frînghie** ;

4) pentru **rășfulg** se folosește **zbroatec** numai în **M, SL, C, T, R**.

5) **berbec** se folosește în **P, S**, în restul satelor **buhai** (cf. mai sus).

6) pentru **mînzări** în cea mai mare parte a satelor se spune **oi cu lapte**. O mică arie, formată din **T** și **C**, cunoaște cuvîntul **păcuini**, iar **SL** — **mînzări**.

7) (oaie) **șuștavă** cuprinde o arie formată din șase sate. Numai în **S** și **R**, la extremitățile zonei, termenul nu este cunoscut.

Ca fenomen morfologic care formează arii în zona anchetată amintim numai diferențe de declinare a lui **mițe** : **miț** în **S, P, SL, C, T, R** și **miță** în **Z, M**. În afară de aceste fenomene care formează arii fonetice, lexicale și morfologice, amintim câteva fenomene prin care unele sate se diferențiază față de toate celelalte sate : **berbec**, **străgată**, **boș**, **usturóie**, **stecur**, în **T**, iar în celelalte : **berbece**, **străzătă**, **șuc**, **ustunóie**, **stecur**. În plus, în **T**, nu se folosesc termenii **sărciner** și **însîmbra**, cunoscuți în celelalte sate. Și alte sate cunosc o situație similară : în **P** se pronunță **străghiătă**, spre deosebire de celelalte sate unde se folosește forma **străghiată** ; în **SL** întîlnim ca fenomene particulare foneticul **capșie** (**capĉié**), în rest și (oaie) **sícreată** (necunoscut în celelalte) ; în **R** : **balmuș** (în celelalte **balmoș**) și (oaie) **oacără** (în celelalte **oacheșă**).

În ce privește repartiția geografică a termenilor discutați constatăm așadar diferențe notabile între satele situate pe cele două văi. În mare măsură satele de pe Valea Sălăuței fac arie diferită față de cele de pe Valea Zăgrii; Mocodul, în această privință face uneori notă aparte față de cele două arii; există și fenomene particulare care opun câte unul din satele tuturor celorlalte. Pentru că nu toți termenii discutați sînt cartografați pe hărțile ALR, este dificil de tras concluzii asupra încadrării celor două arii mici din zona anchetată în ariile mari ale dialectului dacoromân.

Materialul lexical discutat pînă aici, în majoritate termeni legați în primul rînd de creșterea oilor, nu se pretează la o analiză statistică precisă, pe origini, nefiind complet. Fără a da, însă, cifre exacte, care să aibă valoare orientativă mai obiectivă, se poate remarca faptul că majoritatea termenilor sînt foarte vechi: cele de origine nesigură sau necunoscută (în cadrul acestei categorii intrînd numeroase cuvinte considerate autohtone), de origine latină, slavă veche și cele derivate pe teren românesc (de la cuvinte care intră toate, la rîndul lor, în categoriile înșirate pînă acum) acoperă mai mult de trei sferturi din totalul celor aproape 180 de termeni luați în discuție. Cei mai numeroși termeni din fondul latin (împreună cu derivatele pe teren românesc), apoi cele de origine slavă veche și de origine nesigură. De fapt, în afară de aceste categorii o pondere demnă de luat în seamă o au numai cuvintele de origine maghiară, în legătură cu care se impune, însă, o observație: puține dintre ele (corlă, bărbîntă și budacă) sînt legate în primul rînd de ocupația păstoritului, majoritatea fiind cuvinte din limba comună, folosite cu același sens și ca termen profesional; prezența lor în această zonă (ele au o răspîndire mult mai mare, unele fiind pătrunse și în româna literară: vicleană de ex.), folosite și ca termeni păstorești, nu este deloc surprinzătoare.

Din acest punct de vedere, al originii termenilor păstorești, este așadar destul de dificil de stabilit anumite straturi terminologice. Majoritatea termenilor aparțin celui mai vechi strat lexical al limbii române; și derivatele pe teren românesc sînt în mare parte formate cu afixe foarte vechi în limba română, afixe de origine latină sau slavă. Aceste constatări ne duc spre concluzia că lexicul terminologic păstoresc este în general de o mare stabilitate, nesuferind transformări esențiale de-a lungul timpului. Facem această afirmație acceptînd că, dacă puțini dintre termenii discutați sînt folosiți exclusiv ca termeni profesionali, majoritatea aparținînd și limbii comune, aceasta se datorește unei legături a întrebuintării lor și nu a unei specializări. Așadar cuvintele din limba comună, care se folosesc în îndeletnicirea păstoritului, au fost „împrumutate“ de aici (sfera lor de folosire s-a lărgit) și nu lexicul păstoresc a luat termeni din limba comună (deci nu o restrîngere a sferei de întrebuintare). Ar fi interesant, în acest sens, de urmărit, pentru zona avută în vedere, compararea termenilor

păștorești cu cuvintele corespunzătoare din limba comună (sub aspect semantic, în primul rând ; cf. la Ov. Densușianu, *Aspecte lingvistice ale păștoritului*, o astfel de perspectivă în discutarea materialului lingvistic), dar o asemenea încercare ar depăși lucrarea de față.

Această relativă stabilitate dă lexicului păștorec un caracter aparte, care credem că trebuie subliniat, în cadrul general al lexicului profesional, comparativ cu terminologia altor îndeletniciri.

Terminologia profesională constituie una din ramificațiile sociale ale limbii naționale. Caracteristica esențială a acestor ramificații o constituie tocmai fondul de cuvinte speciale, folosite și cunoscute bine numai de către cercul celor ce practică o anumită îndeletnicire. Ca atare și frecvența lor în cadrul general al vocabularului este mai mică, cuvintele din lexicul profesional nefăcînd parte, în general, din fondul principal de cuvinte, ci îmbogățind „restul vocabularului“, parte care cuprinde tocmai cuvintele cu o „circulație“ redusă la un grup mic de vorbitori — specialiști. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că unii termeni din această categorie nu primesc la un moment dat o circulație foarte largă, cu sensuri în general modificate într-o oarecare măsură, intrînd în sfera fondului principal lexical. Mai ales termenii de bază din fiecare meserie, ceea ce am putea numi, printr-un transfer analogic, „fondul principal“ al aceluși lexic profesional, se generalizează în fondul principal al vocabularului unei limbi. Dar, majoritatea termenilor profesionali au o circulație restrînsă și sensuri specializate. În plus, terminologia profesională se află într-o continuă înnoire, trăsătură definitorie pentru cuvintele aparținînd „restului vocabularului“. Mai precis, înnoirea aceasta, care are loc în toate domeniile limbii, inclusiv în vocabular în totalitatea lui, deci și în „fondul principal“ este mult mai rapidă, apariția unor elemente noi și dispariția altor vechi fiind procese permanente, neconținute. În lexicul profesional aceste procese sînt și mai accelerate decît în cazul celorlalte componente ale „restului vocabularului“. Aici este evidentă cel mai direct legătura nemijlocită dintre limbă și societate, dintre istoria limbii și istoria societății. Orice modificare în tehnica procesului de producție se reflectă imediat pe plan lingvistic prin apariția unor elemente terminologice noi, sau prin dispariția altora vechi.

Față de această situație, valabilă pentru lexicul profesional în ansamblul său, terminologia păștorească prezintă, așa cum spuneam, o situație întrucîtva deosebită, dată în primul rând de stabilitatea mare pe care o prezintă, stabilitate asemănătoare cu cea a cuvintelor din fondul principal lexical.

În al odilea rând credem că nici un alt lexic profesional (poate cel agricol) nu a îmbogățit fondul principal lexical al limbii cu atîtea cuvinte. Explicația stabilității mai mari a lexicului păștorec se găsește tot într-o cauză de natură extralingvistică, și anume în faptul că însuși procesul creșterii animalelor (al oilor

în special) nu a suferit modificări esențiale de-a lungul timpului. În felul acesta nu s-a simțit nici lipsa unor elemente terminologice noi (ponderea lor este destul de mică, de altfel, în cadrul oricărei ocupații tradiționale). Din punctul de vedere al dialectologului, însă, adică al aceluia care studiază limba în folosirea ei vie, s-ar putea face și o observație de altă natură, care ar necesita și o cercetare detaliată pe teren. Pentru dialectolog, noțiunea de fond principal de cuvinte, aplicată graiului dintr-o anumită zonă, adică inventarul acelor cuvinte care au o importanță mai mare pentru vorbitori (importanță dată de frecvența lor foarte mare în graiul viu) este altceva decât fondul principal de cuvinte al limbii române, în general. Într-o zonă în care ocupația principală (și tradițională) este creșterea oilor, termenii păstorești aparțin fondului principal al lexicului acelei zone. În felul acesta, stabilitatea lexicului păstoresc primește o altă nuanțare.

SIGLE ȘI ABREVIERI

- DA = Academia Română, **Dicționarul limbii române**, București, 1913 și urm.
 DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului limbii române din Cluj, 1920—1921 și urm.
 GR = „Grai și suflet”, revista Institutului de filologie și folclor, București, 1923—1937.
 CDDE = I. A. Candrea — Ov. Densușianu, **Dicționar etimologic al limbii române**. Elemente latine, Buc., 1914.
 FD = „Fonetică și dialectologie”, publicație a centrului de cercetări fonetice și dialectale din București, 1958 și urm.
 CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj. 1956 și urm.
 DERum. = (Ciorănescu) A. Ciorănescu, **Diccionario Etimologico Rumano**, La Laguna, 1958—1961.
 CADE = I. A. Candrea — Gh. Adamescu, **Dicționar enciclopedic ilustrat** „Cartea Românească”, Buc., 1931.
 DLRM = **Dicționarul limbii române moderne**, București, 1958.
 Philippide, OR II = Al. Philippide, **Originea românilor**, vol. II, Iași, 1927.
 DLR = Academia Republicii Socialiste România, **Dicționarul limbii române**, București (literele M, N, O, P).
 Tiktin = H. Tiktin, **Rumänisch-Deutsches Wörterbuch**, Bukarest, 1903—1925.
 Cihac, vol. II = A. de Cihac, **Dictionaire d'étymologie dacoromane**. Francfort a/M, I, **Elements latins**, 1870, II, **Elements slaves, magyars, turcs, greco-moderne et albanais**, 1879.
 Jahresbericht = **Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache**, Leipzig, 1894 și urm.
 Pușcariu, EWR = S. Pușcariu, **Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I, Lateinisches Element**, Heidelberg, 1905.
 REW = W. Meyer-Lübke, **Romanisches Etymologisches Wörterbuch**, Heidelberg, 1935.
 Satele le am prescurtat astfel (cf. și mai jos, **Glosarul**): M = Mocod, SL = Salva, T = Telciu, R = Romuli, C = Coșbuc, S = Suplai, Z = Zagra, P = Poienile Zăgrii.

Spectacolul nunții pe Valea Șieului

ION LĂPUȘNEANU

Nunta sau „drama matrimonială“, minuțios analizată de numeroși cercetători, este considerată fie ca „manifestare etnografică străbătută de adânci simboluri și cu un rost bine definit în viața colectivității“,¹ „fie ca un „rit de trecere“ (Ion Seuleanu² și A. Micle³), ori ca „manifestare colectivă legată de problema familiei și a sistemului de rudenie“. ⁴ Ea constituie în prezent un spectacol, din păcate din ce în ce mai sărac, cu tot mai multe devieri de la făgașul tradițional. Spre regretul folcloriștilor și etnografilor, în ultimii ani, nunta se reduce la stabilirea raportului familial dintre tineri, urmată de o masă bogată, prilej nu numai de veselie, dar și de cinstire a tinerei perechi cu o serie de oibecte necesare în căsnicie.

Cu toate că cele afirmate anterior au pe cursul inferior al Șieului caracterul de regulă generală, nu înseamnă că nu există și excepții, adică „nunți țărănești“, în opoziție cu așa numitele „nunți domnești“, la care se respectă cu strictețe o serie de momente și de aspecte impuse de forța tradiției. Considerăm inutil să facem o descriere a nunții de pe Valea Șieului, deoarece acest lucru l-a făcut Ion Apostol Popescu.⁵ Deosebiri prea mari între nunțile din împrejurimile comunei Șieu-Odorhei și cele de pe Someș nu există, dar nici identitate perfectă nu vom găsi între două nunți chiar din aceeași localitate.

-
1. Apostol Popescu, Aspecte etnografice și folclorice ale nunților de pe Someș, in Studii de folclor și artă literară, Edit. Minerva, București, 1970, p. 234.
  2. Ion Seuleanu, Orația de colăcărie, in Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Philologia, Fasc. I, an. 14(1969), nr. 45.
  3. A. Micle, Semnificația ceremonialului de nuntă, in Lucrări științifice, Olrădea, 1971, p. 170.
  4. Ernest Bernea, Nunta în Țara Oltului, in Studii de folclor și literatură, E.P.L., București, 1967, p. 52.
  5. I. Apostol Popescu, Op. cit. p. 234—290.

Cu riscurile ce le presupune o analiză a valorilor artistice ale acestui complex spectacol, vom încerca să punem în valoare câteva din numeroasele texte literare culese în locurile unde mi-am petrecut cei mai mulți ani din viață. Sînt necesare totuși câteva precizări care ne vor ușura parcurgerea drumului sinuos spre evaluarea bogăției de idei filtrate prin neîntrecuta iscusință a talentaților creatori populari. Ca toate momentele importante din viața omului, căsătoria este un salt calitativ cu implicații hotărîtoare în viață, de unde și zicala, destul de pesimistă, care circula pe la noi: „Însoară-te sau spînzură-te“. Conținutul dramatic al nunții a alimentat „pe plan imagistic alegoria moartenuță“,⁶ consecință a concepției despre lume și viață împămîntenită în popor, conform căreia moartea este o continuare a vieții pe alt plan.

Toți cercetătorii citați la începutul lucrării noastre deosebesc în evoluția acestui rit al trecerii, trei secvențe obligatorii: „așteptarea sau pregătirea trecerii, echivalînd în cazul ceremonialului de nuntă cu despărțirea feciorilor și respectiv a fetelor de ceata tinerilor, trecerea propriu-zisă (nunta), și se definitivează o dată cu nașterea primului copil.⁷

Pe prima treaptă a pregătirii actului de naștere a unei noi celule sociale se situează două evenimente cu semnificații diametral opuse. Primul — peșitul — avea încă cu aproape două decenii în urmă o semnificație socială dură și inumană, iar al doilea — credința sau logodna — era un act simbolic. Peșitul, realizat de părinții ori rudele apropiate ale celor doi tineri, avea caracterul unei târguieli prin care se stabilea averea pe care urmau să o primească cei doi tineri, de foarte multe ori fără să se țină seamă de sentimentele acestora. Am avut neplăcerea să văd în copilărie cazuri de tineri pe care părinții i-au împedecat să se căsătorească din cauza unui iugăr de pămînt sau a unei perechi de boi. Mai sînt și acum cazuri cînd anumite căsătorii nu se încheie datorită unor probleme de ordin material. Credința sau logodna are caracterul unei simbolice uniri anterioară căsătoriei, efectuată pe plan psihologic în fața lumii. Simbolul acestei uniri este schimbul de verighete care semnifică înscrierea tinerilor pe orbita circulară a unei noi situații, necunoscute anterior. Cu credința, pregătirea trecerii este deja încheiată. Cei doi se consideră ieșiți, cel puțin formal, din rîndul fetelor și feciorilor, încep să-și schimbe gîndurile, de fapt să-și imagineze mai mult ceea ce va urma. Timpul ce separă logodna de nuntă este dat acestora pentru reflecție și deliberare. . .

Aceste două trepte pregătitoare nu au nimic specific din punct de vedere literar. La masa logodnei se cîntă o serie de „șlagăre locale“, care persistă totuși de mulți ani: Ciobănaș cu trei sute de oi, Cucuruz cu frunza-n sus, Cobzarul, De la primărie-n sus, De-ar fi mîndra-n deal la cruce etc. În perioada de la logod-

6. A. Micle, Op. cit., p. 175.

7. Idem, ibid., p. 176.

nă, credință sau tocmală și pînă la nuntă are loc pregătirea spirituală a opiniei publice. Întregul sat se pregătește ca un singur om, cei tineri pentru a-i scoate pe viitorii miri din rîndurile lor, iar cei căsătoriți pentru a-i primi în categoria lor. Putem afirma că nici-un alt eveniment social nu polarizează în așa măsură atenția unanimă a sătenilor ca nunta, indiferent de categoria socială a mirilor sau de oricare alt considerent ce ar putea realiza un efect negativ. Se spune că „toate miresele sînt frumoase” și „toți mirii sînt băieți de treabă”. Perioada anterioară nunții și nunta propriuzisă sînt momente de amnistie generală. Mirii, indiferent de comportarea lor în societate sînt, cel puțin pentru moment, grațiați de opinia publică. Bîrfelile reîncep după nuntă.

Dacă în faza de pregătire a trecerii ne aflăm tot timpul pe planul realului, începînd cu chematul la nuntă, epilogul spectacolului, intrăm în domeniul alegoriei. Chemătorii și chemătoarele sînt soli ai craiului și ai crăiesei, steagul „însemnînd un lucru care îl face un crai, luîndu-și soție pe fiica altui crai”.⁸ Mirele este „înălțatul împărat” care :

„De dimineață s-o sculat,
Fața albă o spălat,
Părul și l-o pieptănat
Și-n grădină o alergat
Și-o rupt patru struțuri de flori
Pentru cei patru cemători”.

Termenii de comparație pentru mireasă sînt : „mîndră crăiasă”, „floare mîndră din grădină” sau „o floare de mușcată” :

„Către răsărit de soare
S-a ivit o mîndră floare.
Nu-i o floare din grădină,
Că-i o tînră copilă.
Nu-i o floare de mușcată,
Că-i o tinerică fată”.⁹

Alternanța lumii reale „tînră copilă”, „tinerică fată” cu cea alegorică este realizată printr-un procedeu artistic simplu, înșiruirea unor epitete și comparații de factură diferită, precum și a unor metafore. Colacii pe care-i poartă chemătorii și chemătoarele, simbolizează belșugul dorit de colectivitate pentru miri, struțurile de busuioc sînt un simbol al norocului, iar petelele purtate de chemători simbolizează ieșirea mirilor din rîndul tinerilor.

Sîmbătă seara are loc „jocul steagului” care semnifică tot despărțirea, trecerea. Acest joc este organizat de mire pentru a petrece încă o dată de la egal la egal cu ceilalți tineri. Steagul în a cărui ornamentație găsim culorile drapelului național, apare nu-

8. I. Cardaș, Cele mai vechi orații de nuntă tipărite, în Revista de etnografie și folclor, Tom. 16, nr. 4 (1971) p. 303.

9. Informator: Silvia Pop, 43 de ani, Coasta, comuna Șieu-Odorhei.

mai în ziua nunții. El are o semnificație „estetică de a impune ceremonialului o notă sărbătorească, fastuoasă”,¹⁰ este „podoaba mirelui și a miresei” și „apare ca semn caracteristic al oștilor angajate în luptă”.¹¹ Acest steag al mirelui, obiect de ritual, este împodobit cu frunze de bărbînoc, o plantă cu frunzele veșnic verzi, care simbolizează unirea veșnică, chiar dincolo de moarte, temă valorificată și în literatura universală.

Stegarul este omul de încredere al mirelui și are datoria sacră de a păzi cu strășnicie integritatea steagului în tot timpul desfășurării ceremonialului nupțial. Dacă una din tentativele nuntașilor de a lua colacul din steag reușește, este semn rău. Personaj cu o funcție importantă în cadrul nunții, stegarului, de obicei cel mai bun prieten al mirelui, i se strigă :

Nime-n lume nu mi-i drag
Numai badea de sub steag,
Că-i cu pană-n pălărie
Și cu pinteni la călcâie.
Cînd pășește zurăiește,
Inima mi se topește.
A pășit și-a zuruit,
Inima mi s-a topit.
Scutură bade steagu,
Scutura-mi-te-ar dracu,
Că noi mîndru l-am gătat
Și la om frumos l-am dat,
Cu cămeșă de bumbac,
Fetele după el zac,
Cu cămeșă de fuior,
Fetele după el mor”.¹²

Stegarul, unul dintre cei mai frumoși feciori din sat, trebuie să-și facă bine datoria încredințată, să scuture în permanență steagul, pentru ca să sune clopoțeii și oamenii să iasă pentru a vedea alaiul. Și în chiuitura steagului se invocă busuiocul, plantă cu semnificație rituală, aducătoare de noroc :

Dă doamne-n acesta loc
Să răsară busuioc.
De-om veni de-amu-ntr-un an
Să răsară măgeran.
De-om veni de-amu-ntr-o lună,
Să găsim tot voie bună.¹³

Spectacolul nunții începe de fapt duminică dimineața. Pregătirile materiale au fost încheiate și începe desfășurarea dramei a cărei acțiune, de la prima pînă la ultima scenă, are drept scop

10. A. Micle, *Op. cit.*, p. 179.

11. *Idem*, *ibid.*, p. 179.

12. Informator: Ana Jucan, 42 de ani, Coasta, comuna Șieu-Odorhei.

13. *Idem*.

conștiințirea legăturii dintre doi tineri, „trecerea pe nesimțite, după preparative îndelungate, în noua categorie sociologică”.¹⁴ Nu vom insita asupra fiecărei secvențe a spectacolului dramatic al nunții, ci ne vom referi mai ales la producțiile literare care apar în fiecare act al acestei drame populare.

Ca și dramele propriu-zise, spectacolul nunții se realizează printr-o serie de fapte dintre care unele, cum este despărțirea de părinți, de flăcăi și fete, conțin o anumită doză de tragism, iar altele ce survin pe parcursul desfășurării spectacolului, tarostele de colăcărie care se rostește la poarta miresei, chiuitura găinii, închinatul pomului și unele strigături au și aspecte comice, tocmai pentru a înveseli atmosfera. La nuntă se plînge, e drept, „cu lacrimi de mireasă”, plînge și soacra mică, dar se și rîde. Hegel găsea temeiul dramei moderne în faptul că subiectivitatea „în loc să acționeze cu absurditate comică, se umple de seriozitatea relațiilor meritorii și a caracterelor ferme, în timp ce dîrzenia tragică a voinței și profunzimea conflictelor se înmlădiază și se aplanează în așa măsură încît se poate ajunge la o conciliere a intereselor și la unirea armonioasă a scopurilor și a indivizilor”.¹⁵ Chiar dacă în drama populară a nunții nu avem conflicte puternice, totuși nu putem afirma că acestea lipsesc cu desăvîrșire. Pe lîngă conflictele psihologice, întîlnim și conflicte sociale, mai ales în cazurile cînd unirea tinerilor este condiționată de avere.

Actele principale ale dramei populare a nunții sînt : 1. Constituirea alaiului. 2. Cununia. 3. Masa mare și 4. Hora care urmează după masă. Dacă evenimentele de sîmbătă, chemarea la nuntă și jocul steagului, sînt un prolog al acestei drame populare, masa rudelor, nașilor și a celor doi tineri căsătoriți, ce are loc a doua zi, constituie epilogul. Complexa acțiune a acestei drame este presărată cu producții literare lirice, epice și dramatice în fiecare scenă, în fiecare act.

1. **Constituirea alaiului** începe la casa mirelui unde se adună fetele și feciorii, mai puțin drușcele miresei care rămîn la casa acesteia, și merg după nași. Pe drum flăcăii și fetele chiuiesc sau strigă:

Vai de mine ce nănași
Gîndești că-s domni din oraș.
Vai de mine ce nănașă,
Gîndești că-i o preoteasă.
U, iu, iu, nănașule,
Sucește-ți mustățile
Și sărută fetele.¹⁶

Casa nănașilor, de obicei aleși din rîndul celor mai buni gospodari din sat, este arătoasă, iar curtea este plină de vite și acareturi :

14. I. Seuleanu, Op. cit., p. 50.

15. Dictionar de terminologie literară, Editura științifică, București, 1970, p. 110—111.

16. Informator: Silvia Pop.

U, iu, iu, nănașă mare,
Mîndră-i casa dumitale,
Pe la uși tătă-i cu ruj.
Le ferești cu flori domnești.
Nănașu-i cu ceareci noi,
Cu ocolul plin de boi.
Nănașu-i cu poale largi
Cu ocolul plin de vaci.

Ocolul bălegos este o dovadă a faptului că nănașii au vite și bani, „mii și sute“, pe care-i păstrează, natural, nănaș :

Aici șade nănașul,
Că-i cunoaștem ocolul,
Că-i ocolul bălegos
Și ni-i nănașul frumos.
Aici șade nănașu,
Că-i cunoaștem ograda.
La nănașu în ocol
Este-un rît și-un rotogol.
În rotogol sînt flori multe,
La nănașu mii și sute.

Nănașii sînt oameni isteți, chiar dacă chiuitura în care se spune aceasta este marcată de o notă hazlie :

La nănașu pe coteș
Este-un pui de racateș
Ca nănașul de isteș.
La nănașu-n grediniță
Este-o tufă de săscuță.
Oricît o ninge și-o plouă,
Tot îi tînră și nouă.
Oricît o ninge și-o-ngheață,
Tot îi tînră și creață,
Ca nănașu de isteță.¹⁷

De la casa nănașului alaiul se îndreaptă spre casa miresei. Aici apare prima surpriză. Poarta este legată cu un lanț înfășurat cu paie și păzită de oamenii de încredere ai miresei. Pentru a se putea intra în curte se dă o „luptă“ între cele două tabere aflate de cele două părți ale porții. Iese învingătoare, normal, ceata mirelui. De fapt această ceată este aceea care atacă :

Ce saltă, veselie?
Ce lucru poate să fie?
Ce stați aicea adunați,
Dragilor mei iubiți frați?
Doară pe noi ne așteptați?

---

17. Idem.

După această formulă introductivă, nelipsită din nici-o producție literară de acest fel, din cele pe care le-am cules, urmează un lung dialog aprig în care tarostele mirelui vorbește despre lunga călătorie pe care au făcut-o pînă la casa miresei. Drumul întortochiat pe care l-au făcut sporește valoarea obiectului căutat și pune în evidență „ideea căutării stăruitoare, și prin aceasta, să se aducă un elogiu miresei“ :¹⁸

Că noi mult loc am umblat
Și încă așa n-am aflat.
De trei luni de cînd venim,
Tot mergem și nu dormim
Și încă așa lucruri tocmite,
Nouă nu ne sînt primite.
Noi vedem afară tot feciori jucînd
Și în casă fete plîngînd.
Noi vedem poarta că-i legată,
Dar nu-i tare ridicată.
Lîndă dînsa multă gloată,
Stă strînsă și adunată.
Poarta-i legată cu paie,
Gloata-n cap stă să ne saie.

După acest prim atac, în care se strecoară și o dulce lingușeală, vine replica starostelui miresei. De fapt primele replici sînt de tatonare. Tarostele miresei spune cam așa :

Noi nu așteptăm de la răsărit,
Căci așteptăm de la asfințit.
Vedem că veniți cu atîta povară,
Gînești c-aveți o piatră de moară.
Noi nu v-am așteptat pe dumneavoastră,
Că aicea șede o babă bătrînă,
De-o săptămînă.
Facem un pic de uspăț
Pe un fund de fedeleș,
Dar nu pentru dumneavoastră pentru toți,
Ia, pentru noi, pentru vodoi.

Păstrarea acestui motiv al casei în care locuiește „o babă bătrînă“ are posibile relații cu ritul inițierii ce, în vremurile străvechi, preceda căsătoria.¹⁹

Zarurile au fost aruncate. După această replică, spiritele se în-cing și starostele mirelui răspunde :

Cinstite taroste de casă,
Dumnezeu să te trăiască,
În balta a treia să te trîntească,

18. I. Seuleanu, Op. cit. p. 50.

19. Vezi V. I. Propp, Rădăcinile istorice ale basmului fantastic, Editura Univers, București, 1973 pag. 380—387.

Când te vom căuta,
 Să n-avem de unde te lua.
 De vrei să știi apriat,
 Ți-om spune adevărat.
 A nost tînăr împărat
 Dimineața s-au sculat,
 Trîmbița-n mîină-au luat
 Și cu trîmbița-au sunat,
 Mare oaste-au adunat,
 O sută cincizeci și cinci
 Tot de-aceia mai voinici.
 Și-am vînat țara de sus,
 Pînă la apus,
 Pînă în acest loc cu noroc,
 C-am auzit c-aveți o florică frumoasă.
 Să ne-o dați,
 Că aceea-i a noastră.
 Cinstite taroste, creștine,
 Uită-te în ochi la mine.
 Noi, cînd de-acasă am plecat,
 Foarte bine ne-am gătat
 Și tăți la drum am plecat.
 Foarte bine v-am aflat,
 Tăți gătiți, tăți podobiți
 Și bine vă veseliți.
 Tăți în cizme și cojoace,
 Precum și nouă ne place.
 Dar vedem și cu pistoale,
 Mai mulți cu mînurile goale.
 Să nu gîniți că ne temem de voi,
 Măcar că sîntem numai vodoi,
 Că vi-i gloata minunată,
 Cu feli de gătiri armată,
 Iar a noastă cît de-ncet,
 Vine-napoi toată drept.
 Cinstite taroste, creștine,
 Dumneata te ți-i foarte măreț
 Ca un purcel creț,
 Într-un fund de coteț.

Oboseala este zadarnică. Nici laudele și nici insultele nu au efectul scontat și starostele miresei continuă :

Cinstite, necinstite,
 Mergeți pe drum înainte,
 Că ce-mir unde-ați plecat,
 Poate că v-ați îmbătat,
 Drumul vi l-ați rătăcit
 Și amu v-ați pus pe cerșit.

Dacă sînteți soli împărătești,
Nu cerșiți pe la curți boierești,
Că românul nu cerșește,
El plătește boierește
Ori cîștigă voinicește.
Dumneavoastră băgați de samă bine,
Că vă trebuie buletine,
Că pe aicea miliția patrulează
Și pe tăți vă arestează.

Pe oamenii mirelui nu-i sperie însă nici miliția, ba mai mult această replică întetește lupta :

Noi de-acas' cînd am plecat,
Foarte bine ne-am gătat.
Tăți în cizme și cojoace,
Precum și vouă vă place.
Cîți feciori sînteți adunați,
Tăți sînteți niște căscați.
Cîte muieri adunate,
Tăte-s niște guri căscate.
Barăm tu de n-ai căsca,
Nici de samă n-aș băga.
Acuma îți spui de-amăruntul,
De vrei mă slobozi înlăuntru,
Că de nu, să știi fărtate,
Că-ți creapă cojocu-n spate.

Lupta a ajuns la punctul culminant. Ultimele cuvinte i-au întăritat pe oamenii miresei, dar treptat bat în retragere :

Pe dumneata te-am văzut la Lucești
La moara cu trei ferești.
Erai un morar nătărău,
Furai bine, stricai rău
Și-ți puneai mîna pe șele
Și-o așezai pe măsele.
Te ții că ești meșter mare
Pe-o capră neagră călare²⁰⁾.

Cu această replică lupta se termină. Poarta se deschide, dar nu înainte ca cei aflați de o parte și de alta să se cinstească cu țuică.

Din punct de vedere artistic orația aceasta nu se ridică la o valoare deosebită, dar merită remarcat faptul că, deși are caracterul de improvizație, păstrează tiparul tradițional după care se alcătuiesc astfel de creații literare. În afară de formula introductivă semnalată, avem în anumite replici dezvoltate mai multe teme, cum ar fi tema vînătorii care ne duce cu gîndul la legenda

20. Informator: Cosma Morar, 63 de ani, Feleac, comuna Nușeni.

legată de descălecatul Moldovei. Găsim și ecouri ale haiduciei : Românul „plătește boierește / Ori cîștigă voinicește. Ion Seuleanu crede că stărostia este un reflex al raptului sau „o încercare de rezolvare a conflictelor economice, sociale sau chiar morale, pe care noua celulă socială le-a provocat între neamurile angajate, o punere de acord a intereselor lezate de tineri prin hotărîrea lor“.²¹

Ceva mai sus de Valea Șieului, în zona Budești, Tagu, Sărmaș, miresele se mai fură și în zilele noastre, în multe cazuri locul luptei verbale este luat de o bătaie adevărată. Reținem și faptul că replicile rostite de purtătorii de cuvînt ai mirelui și miresei sînt, în orația citată de noi, presărate cu expresii savuroase, cu ironii mai mult sau mai puțin directe, unele ajungînd la invectivă.

2. **Cununia.** Alaiul, deschis de mireasă însoțită de nănașă, și druște, urmate de mire, nănaș și chemători, se îndreaptă spre biserica. Pe drum răsună alte chiuituri. Acestea au un conținut mai trist și exprimă regretul cu care mireasa se desparte de mama sa și pleacă în străini. Chiuitura miresei, care în unele sate (Șieu-Sfîntu, Șieu-Odorhei) mai poartă numele de „Gogitul miresei“, are accente aproape elegiace :

Ie-ți mireasă ziua bună,
De la mamă-ta cea bună,
De la struț de busuioc,
De la feciorii din joc,
De la struț de lămîiță,
De la fete din uliță,
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.
Măgeran în colțul mesei,
Tare plîng ochii miresei.
Las' să plînvă cît de tare
Florile de lîngă vale.
Las' să plîngă cît de rău
Florile de pe părău.²²

Este un cîntec de rămas bun, un cîntec prin care se arată că despărțirea de fete și feciori, de ulițele satului și de natura înconjurătoare se face cu lacrimi. În altă variantă culeasă în satul Agrișu de Jos, nota de tristețe ce se degajă este și mai puternică. După primele șase versuri, identice cu cele ale varinței anterioare, mireasa este îndemnată să-și ieie ziua bună :

De la fir de busuioc,
De la feciori, de la joc.
Las' maică că ți-o fi jăle
Să vezi urma cizmei mele.
Las' maică, că ți-o fi dor
Să vezi urmă prin ocol

21. I. Seuleanu. Op. cit. p. 49.

22. Informator: Maria Lupu, 21 de ani, Șieu-Sfîntu, comuna Șintereag.

Călcă de-al meu picior.
Spusu-ț-am măicuță ție
Să ții zile pintru mine,
Să mă dai în sat cu tine.
Tu măicuță ai țînut
Miercurea și vinerea,
Să mă poți înstrăina
De fete și de feciori,
De jocuri din sărbători.
C-am avut drăguț în sat,
Dar n-a fost tare bogat
Și tu mamă te-ai temut
C-oi veni după-mprumut
Și nu țî l-oi da mai mult.
Dacă eu lucrăm în sat,
Înapoi țî l-aș fi dat.
Ai lăcomit la bogat,
Tare m-ai înstrăinat.²³

Lirismul acestui cîntec este obiectiv. Nuntașii se fac purtătorii de cuvînt ai miresei, exprimînd sentimentele acesteia. În această parte a nunții este evidentă semnificația ei de rit de trecere într-o nouă categorie sociologică. Plînsul miresei este subliniat și întezit printr-o nouă chiuitură :

Nu te cînta tu mireasă,
Pînă ești la mă-ta-n casă.
Lasă că ti-i cînta mîini,
Cînd ti vede-ntre străini.
Lasă că ti cînta marți,
Cînd îi vedea că n-ai frați.²⁴

Petelele sînt semnele distinctive ale miresei. După nuntă ele nu se mai poartă și acest lucru îl exprimă o altă chiuitură. Dacă mireasa este o fată tînără se chiuește astfel :

Mireasă peceaua ta
Nu-i țesută pe-aicea,
Că-i țesută la Gherla
Și-i țesută mîințel
Și-ai purtat-o puțîntel.²⁵

Pe drum spre biserică nuntașii le chiuesc și la chemători :

Cemători cu peceluță
Nici-unul n-aveți drăguță.
Io-s copilă de la Coastă,
M-aș iubi cu dumneavoastră²⁶.

33. Informator: Livia Pop, 36 de ani, Agrișu de Jos, comuna Șieu-Odorhei.

24. Informator: Ana Singeorzan, 62 de ani Coasta, comuna Șieu-Odorhei.

25. Idem.

26. Idem.

Exprimarea trecerii în altă categorie se face și cu ajutorul simbolurilor caracteristice. Dacă petelele sînt simbolurile fetelor, ale nevestelor sînt concierile :

Cununiță din Bistriță
Să mărit-o copiliță.
Cununiță din Beclean
Să fi mai fetit un an,
Să-și poarte petelele
Ca toate copilele.
Peceaua-i haină ușoară
Sufală vîntul și-o oboară,
Dar conciu-l îi haină grea,
Sufală vîntul dar nu-l ia.²⁷

Toate chiuiturile acestea au o notă comună de tristețe, fără să mai adăugăm că întîlnim în ele poezie autentică. Pentru a mai înviora atmosfera se strigă și unele mai vesele :

Hai mireasă-n cununie,
Pîină-i verde frunza-n vie.
Dacă frunza s-a usca,
Popa nu te-a cununa.
Lasă-l pe popa la dracu,
Că ne-a cununa diacul.
Las' pe diacu la zmeul
Că ne-a cununa birăul.²⁸

Ultima chiuitură, înainte de a intra în biserică, îi era adresată preotului :

Domnule părinte bun,
Ieși o țîră pîină-n drum
Și-ți ie-n mîn-o cărticică
Și cunun-o floricică.
Pune-ți pe piept patrafir
Și cunun-un trandafir.²⁹

În timp ce se efectuează căsătoria religioasă în biserică, afară se încinge hora. Despre cununia religioasă Aneta Micle crede că a fost „precedată de una precreștină, săvîrșită sub semnul norocului în viață, al rodniciei și al iubirii, care persistă și astăzi cînd se ia iertăciune de la părinți ; seria de acte rituale în care apa, vinul, busuiocul, colacul de grîu, mierea, sarea etc., au un conținut simbolic“.³⁰

Alaiul, tot chiuind, se îndreaptă spre casa miresei. În curte, pe scaunul de spălat rufe se află o farfurie cu grîu pe care unul

27. Idem.

28. Idem.

29. Idem.

30. A. Micle, Op. cit. p. 182

dintre chemători o ia și o aruncă peste casă, în timp ce alaiul se rotește de trei ori în jurul scaunului, rostind :

Dă-ne grîu, nu ne da orz,
Că ni-i mirele frumos.
Dă-ne grîu, nu ne da pleavă,
Că ni-i mireasa de treabă.³¹

Tot pe scaunul din curte se mai află un colac rotund pe care chemătorii îl iau și-l rup. În acest timp o socăciță stropește alaiul cu apă, cu un struț de busuioc. „Stropitul cu apă și aruncatul cu grîu ține de magia prin similitudine și se scontează un anumit efect asupra celor tratați.³²

Apoi alaiul se oprește și în întâmpinarea mirelui și a nuntașilor vine soacra care chiuiște în prag. Această chiuitură diferă de la nuntă la nuntă. Uneori soacra este înlocuită de o soră mai mică a miresei sau de o rudă apropiată. Schema chiuiturii în prag este consacrată de tradiție. Prin această chiuitură soacra face apel la înțelegerea dintre cei doi tineri în căsnicie, le dă o serie de sfaturi părintești. Transcriem în întregime o astfel de chiuitură, auzită de la Silvia Pop din satul Coasta. De fapt în fiecare sat există cîteva femei care improvizează astfel de ciuituri, adaptate la nunta respectivă. Cea pe care o reproducem este rostită de o altă persoană în locul soacrei mici :

Haideți, haideți tărișor,
Că v-am așteptat cu dor.
V-am deschis porțile larg
Și v-am așteptat cu drag.
Frunză verde viorea,
Tu mireasă draga mea,
Astăzi te căsătorești
Și de noi te despărțești.
Dacă meri la soacră-ta,
Ascultă ce te-a-nvăța.
De-a zice să calci în foc,
Calcă, că-i avea noroc,
Că la soacre-așa le place :
Din picioare să meri tare,
Din gură să ai răbdare.
Din picioare să mergi iute,
Din gură să nu zici multe.
Din picioare să tot calci
Șin din mînuri să tot faci.
Tu mireasă, draga mea,
Ai lucrat tot pingă drum
Și ți-a fost norocul bun.

31. Informator: Ana Singeorzan, 62 de ani, Coasta, comuna Șieu-Odorhei.

32. I. Seulean, Op. cit. p. 50.

Ai lucrat tot pingă vale
 Și ți-o fost norocul mare.
 Ai purtat numai ce-ai vrut,
 Ți-ai luat ce ți-a plăcut.
 Fecior frumos ca un brad,
 Fruntea de la noi din sat.
 Frunză verde de lămâie,
 Să-ți ciuiesc, mire, și ție.
 Părinții să ți-i cinstești,
 Mireasa s-o omenești,
 C-ai luat floare-nflorită,
 Să n-o vedem veștejită.
 C-ai luat floare-npănată,
 Să n-o vedem supărată.
 Și-ai luat floare de brad,
 Fruntea fetelor din sat.
 Asta-i floare de lămâie,
 Harnică și de-omenie.
 Haide, soacră, la primit,
 La ciuit te-am înlocuit,
 Și le dă turtă cu miere,
 Că s-au luat din plăcere.
 Le dă turtă cu vinars
 Și-i sărută în obraz.

După terminarea chiuiturii se petrece ceea ce se spune în ultimele patru versuri. Se fac apoi pregătirile pentru masă. Ni se pare că textul acestei frumoase chiuituri are și o anumită valoare literară. Metaforele folosite „floare-nflorită“, „floare-npănată“, „floare de lămâie“, „floare de brad“ etc., sînt foarte sugestive.

3. **Masa mare** este următorul act al dramei populare a nunții. În acest act acțiunea dramatică atinge punctul culminant. În timpul mesei se cîntă cam aceleași cîntece pe care le-am amintit în cazul mesei de logodnă. Ceva specific în cadrul mesei este „închinatul pomului“, „închinatul miresei“, „datul găinii“, precum și o serie de strigături.

La masă se așează nuntașii, mirele și nănașii, fără mireasă. Înainte de a se începe servitul mesei, una dintre chemătoare o aduce pe mireasă și o prezintă nănașului, rostind o orăție ca aceasta :

Trandafir ardelenesc,
 La toți nunta o vestesc,
 Cu mireasa eu pornesc.
 Frunză verde viorea,
 Am venit pe vălicea,
 Și-am găsit o floricea,
 Chiar o vărucă de-a mea.
 Am găsit-o în grădină
 Cu-n drăguț de-al ei de mîină

Și atît m-am năcăjit,
 Pînă ce l-am celuit
 Și de-acolo am pornit,
 Și-am trecut printr-o pădure,
 Mulți au vrut ca să mi-o fure.
 Frunză verde viorea,
 Am venit aici cu ea.
 Să trăiești, nănaș mare,
 Asta-i fina dumatiale.
 De gîndești că nu-i asta
 Las-o, nu o înșela.
 Frunză verde struguraș,
 Aicea îs doi nănași.
 Faceți bine vă gîndiți
 Și mereasa mi-o plătiți,
 Că noi nu sîntem din Dicea,
 Să ședem atîta aicea,
 Că sîntem de la oraș
 Și ne-om duce mintenaș.
 Cu banii de la nănaș,
 M-oi duce marți în oraș,
 Mi-oi lua pe mîna ceas
 Și la drăguț păunaș.³³

Ciuitura găinii constituie un moment vesel, deosebit de gustat, al nunții. Datu găinii are loc cam la mijlocul perioadei de servire a mesei. Conținutul acestor ciuituri diferă de la nuntă la nuntă. Au și ele un caracter de improvizație și conțin multe picanterii. La început socăcița care dă găina face apel la muzicant, să cînte melodia găinii, iar pe meseni îi roagă să-i facă loc ca să ajungă la masa nănașului. Relatează apoi peripețiile prin care a trecut și încheie cu cererea adresată nănașului, să-i plătească găina. Deosebim în ciutura găinii trei părți : formula introductivă, peripețiile găinii și partea finală. Un motiv al peripețiilor l-am întîlnit și în partea de început a nunții.

Trandafir cu floare albă
 Muzicantule de treabă,
 Te rog zi-mi melodia,
 Ca să pot da găina,
 În mîna la nănaș.
 Frunzuliță de trei brazi
 Și mesenii sînt rugați,
 Ca să-nceteze vorba,
 Pînă dau eu găina,
 În mîna la nănaș.
 Nănaș-a-i femeie aleasă

33. Informator: Lucia Agrișan, 30 de ani, Agrișu de Jos, com. Șieu-Odorhei.

Și stă în frunte la masă,
Alături de soțul ei
Și numără banii mei.
Numără, nănașă, iute
Că găina-i de la munte
Și-i crescută la gostat,
Nu îi de la noi din sat,
Că o fost mare potop
Și mălaiu nu s-o copt,
Iar noi la găini l-am dat,
Tăce-o murit de ficat.
Pîn-am găsit una bună,
Am umblat aproape-o lună.
M-am îmbolnăvit de splină
Și-acum fac penicilină.
Nănașule, dumneata,
Mi-i face injecția,
Că dacă numai ochești,
Nu mă vindec, ce gînești?
Viorea crescută-n iarbă,
Nănașă, mă rog, mă iartă,
De găina nu mi-i fiartă.
Fiartă îi, da' nu-i prea friptă,
Num-o țîră-i cîrcălită,
Că acum unsoarea, azi,
Îi la fete pe obraz,
Îi la fete, la neveste,
Pentru găină nu este.
De cînd îi colectiv în sat,
Lumea tare s-o schimbat :
Ziua mîncă prăjitură,
Noaptea umblă după gură,
După gură, ochi verzui,
Cum îs și-ai nănașului.
Nănașă, de vrei mă crezi,
Pe nănașu să nu-l pierzi,
Să-i dai cina pe-nserat
Și să-l culci de vreme-n pat
Și să-l cuprinzi cu mîna,
Să nu-și găsească alta,
Numai chiar pe dumneata.
Frunzuță de lăcrimeoare,
Găina-i cu aripeoare,
De la mine vrea să zboare.
Frunzuliță ca iarba,
Nănașă, la dumneata.
Frunzuliță iarbă verde,
Că acolo i se șede.

Această parte a chiuiturii relevă câteva aspecte deosebite. Sînt semnalate inundațiile din 1970, asistența medicală calificată de care se bucură țărani cooperatori, chiar dacă această informație alunecă spre o poantă hazlie. Sînt criticate fetele care se fardează și oamenii care chiulesc.

Nănașa primește găina de la socăciță, îi pune o bancnotă în cioc și-i dă găina înapoi, tot chiuind :

Frunzucă ca iedera,
Dragă-mi este frunza ta.
Mîndră-i frunza iederii,
Drag mi-i glasul ceterii.
Muzicant, om de-omenie,
Te rog zi-mi un pic și mie.
Mă gîndesc de la-nceput,
Ca să nu ții lumea mult.
Zi-mi câteva vorbe bune
Să placă la orișicine.
Trandafir frumos rotat,
În picioare m-am sculat.
M-am sculat să ciuiesc,
La tăți să vă mulțumesc,
Că tare mult mi-a plăcut,
După cum v-ați pregătit.
Suntem tare mulțumiți,
După cum am fost serviți.
Ați făcut mîncări domnești,
Tocmai ca la București.
Florică, floare-aleasă,
Vină-ncoace, vină, vină,
Să-ți închin cu sticla plină,
Să-ți mulțumesc de găină.
Oare cum să-ți mulțumesc
Și cu cît să ți-o plătesc,
C-a fost găină de rasă,
Frumoasă și tare grasă.
Socăciță, draga mea,
Bugăți de n-or fi banii,
Te rog nu mă povesti,
Că plata ți-oi completa
Cînd de la colectiv mi-or da,
Că trimestru s-a-ncheiat,
Avansu nu ni l-a dat.
Frunzuliță matostat,
Socăciță prima-n sat
Văd că-ți place să ciuiești
Și la nănaș să-i ochești.
Nănașu îi om frumos,

Nu ști nime gîndu lui
 Ca vorba proverbului,
 Că la badea cu ochi verzi,
 Nici-odată să nu-i crezi,
 Iar ochii nănașului
 Is cam verzi și nu-s căprui.
 Socăciță ochi frumoși
 Și ai tăi sînt lunecoși.
 Poate vă veți întîlni
 Și-ți pune preț găinii.
 Voie bună tuturor,
 Mare noroc finilor.
 Frunză verde mărule,
 Și-acum muzicantule,
 Foarte mult îți mulțumesc
 Că mi-ai zis, să ciuesc.

În ultima replică, socăcița mulțumește pentru bani. Aici aflăm un motiv al păcălelii, spus cu mult haz. Găina n-a fost fiartă, iar banii primiți pe ea nu sînt meritați :

Crenguță de struguraș,
 Mă-ntorc tare mulțămită,
 După cum am fost plătită,
 Pentru ast' găină cuc,
 Mi-o dat banii de pe-on junc.
 Găina nu mi-o fost bună,
 Mi-o dat banii de pe-o lună.
 Nănașu-i om de-omenie,
 Mi-o mai dat și el o mie
 Și io c-atîția bănuți
 Mi-am luat mașină lux.
 Pe nănaș, ca pe-on boieri,
 L-oi învita de șofer.
 Mere-om pe uliță-n sus
 Și ne-om opri la Chișuț
 Și la umbra mărului,
 I-oi cînta nănașului,
 Cînd oi bé pe banii lui.³⁴

Trăsătura dominantă a ciuitului găinii este improvizația. Sînt relatate fapte reale și, după cum am văzut, sînt criticate diverse aspecte sociale concrete. Valoarea literară a acestor chiuituri este relativă.

La nunțile din jurul comunei Șieu-Odorhei aveau loc două mese. Prima la casa miresei, ziua. La aceasta participa numai tine-retul. A doua masă are loc la casa mirelui, seara și participă oam-enii căsătoriți, stegarul și chemătorii mirelui și ai miresei. Și

34. Informator: Maria Cornea, 45 de ani, Șieu-Odorhei.

prin aceasta este subliniată trecerea mirilor într-o altă categorie sociologică. Dacă prima masă are rolul de despărțire a mirilor de ceata tinerilor, a doua are ca scop primirea tinerei perechi în rîndul oamenilor căsătoriți.

După terminarea primei mese, zestrea miresei este încărcată în car și alaiul se îndreaptă spre casa mirelui. Pe drum se chiuieste din nou. Sînt chiuituri de bun rămas marcate de aceeași notă tristă :

Noi de-aici merem cu dor
Ca și luna pe sub nor.
Noi de-aici merem cu jăle
Ca și luna printre stele.
Noi venim de la mireasă
Cu carul cu șase boi,
Cu nănașii amîndoi,
Să o scoatem din petele.³⁵

Portretul miresei este admirabil înfățișat într-o chiuitură de mulțămîtă :

Mulțumescu-ți măiculiță
Tocmai de la inimuță,
Că frumoasă m-ai făcut
Și m-ai purtat cum ai vrut.
Șorțul alb și părul creț,
Unde-am mers am avut preț.
Ie albă soponită,
Unde-am fost am fost vestită
Și năframă de mătasă,
Unde-am mers, am fost aleasă.³⁶

Despărțirea de casa părintească, de fete și de feciori este dureroasă pentru mireasa care merge între străini :

Vai săracă voie bună,
Că nu te-am avut de-o lună
Și-or mai trece trei și patru,
Voie bună n-a fi altu.³⁷

Măritatul unei fete dezechilibrează familia părintească și din punct de vedere economic. Este un motiv pentru ca și soacra mică să fie compătimită :

Vai săracă soacră mică,
Ai rămas fără nimică,
Fără ladă, fără țol,
Numai inima cu dor,
Fără ladă, fără fată,
Numai inima stricată.

35. Informator: Livia Pop, 36 de ani, Agrișu de Jos.

36. Idem.

37. Idem.

Mireasă, cunună albă,
La tătă lumea ești dragă,
La mă-ta i-ai fost urîță,
Că de-aceea te mărită.³⁸

Dorul, cel mai românesc dintre sentimente, o însoțește pe mireasă cînd pleacă de la casa părintească :

Mireasă, pe casa ta,
Cîntă cucul și mierla.
Cucu gros, mierla subțire,
Tăt a dor și despărțire.
Despărțirea-i cu necaz,
Mă duc, maică, și te las.
Ia, mamă, dorul și-l leagă
Într-o batistuță albă
Și-l pune deasupra-n ladă.
De-a fi dorul cum l-ai pus,
Eu la față-s cum m-am dus.
De-a fi dorul răsturnat,
Eu la față m-am schimbat.
De-a fi dorul prăvălit,
Eu la față m-am topit.³⁹

Unele chiuituri conțin adevărate reproșuri pe care mireasa, prin intermediul nuntașilor, le aduce mamei sale, pentru că a dat-o în alt sat :

Fi-ț-ar, măicuță, păcat
C-am avut drăguț în sat,
M-a cerut și nu m-ai dat.
M-ai dat, măicuță, pe sate,
Să viu cu desagi-n spate,
Cu desagi-nbăierăți
Și cu ochii lăcrimați,
Că tu maică te-ai temut,
C-oi veni după-mprumut
Și nu ți l-oi da mai mult.
Frunză verde iarbă grasă,
Tot pe asta-i fost voioasă
Să nu-ți fac gunoi în casă.
L-am făcut, l-am măturat,
Dorul ți l-am stîmpărat.
Da' de-aceea înainte,
Nici l-oi face, nici l-oi duce
Și de mine dor îi duce.
Apă rece nu-i mai bea,
Adusă de mîna mea.⁴⁰

---

38. Idem.

39. Idem.

40. Idem.

Jalea ce se degajă din aceste versuri subliniază faptul că mireasa a devenit de prisos în casa părintească și acest lucru, voit exagerat, mărește dramatismul acțiunii, al despărțirii.

Spre sfârșitul celei de a doua mese, care așa cum arătam are loc la casa mirelui, se închină pomul. În satele din jurul comunei Șieu-Odorhei se împodobește un prun, probabil că copacul tradițional în asemenea împrejurări, bradul, lipsește. Pomul este împodobit cu turte de diferite forme (cercuri, steluțe, inimi), mere și nuci poleite. Turtele sînt făcute din făină de grâu și îndulcite cu miere de albine. Pomul, acest pom al vieții, conține o serie de simboluri. Turtele în formă de inimă semnifică legătura sufletească dintre miri, merele, de obicei semnificînd discordia, sînt un semnal de atenție pentru cei doi, iar nucile cu miezul divizat în patru și învelit într-o coajă rezistentă, semnifică unitatea familiei nou create. Un miez dulce într-o coajă amară. O viață fericită înconjurată de multe greutăți și neazuri inerente într-o căsnicie. Aproape toate obiectele din pom, colacul de pe scaun, colacii chemătorilor și chemătoarelor, verighetetele etc., au forma rotundă, ceea ce „ne duce cu gîndul la cercul magic”.⁴¹

Pomul este închinat de către stegar. Poezia pomului începe cu formula : „Sănătos, pom frumos”, repetată de trei ori. Se arată locul de unde a fost adus pomul și se face, în repetate rînduri, apel la nași, îndemnîndu-i să-și cinstească finii. Poezia se încheie cu o glumă la adresa nașului. În varianta pe care o reproducem mai jos găsim și unele influențe ale religiei creștine, dar ele nu pot anula sau măcar umbri originea laică și foarte veche a spectacolului nunții. Și poezia pomului are o schemă fixă, iar conținutul variază în funcție de talentul celui care închină pomul. Varianta de mai jos a fost culeasă din satul Feleac, județul Bistrița-Năsăud, de la Vasile Mărcan în vîrstă de 45 de ani și este una din cele mai interesante de acest fel pe care le-am găsit :

Sănătos, pom frumos !
Sănătos, pom frumos !
Sănătos, pom frumos !
Pom frumos, pom frumos,
Frumos, mîndru și mănos,
Pe la poală-npolinit,
Pe la mijloc zugrăvit,
Pe la vîrf întraurit,
În numele domnului numit.
Acela-i domnul cel mare
Care coace grîul la răcoare
Și uscă grîul la soare.
Acest pom galben,
Dintr-un vîrf de paltin,
Adus din dealu cu doru,

41. A. Micle, Op. cit. p. 176.

De unde răsare bujoru
De unde doi cosași coseau
Și iarba nu mai scădea.
Trece-o haită de nevestă,
Nu să treacă și să tacă,
Fără strigă :
Hîci, tu ruică păsăruică,
Cu-n firuș de busuioc,
Să deie dumnezeu la tineri noroc.
Să deie dumnezeu, nănaș mare,
Și la curțile dumnitale
Patru vaci frumoasă, grasă,
Cu fujoare de mătășă,
Să aibă fuioru mare,
Să cununi și să botezi
Toată viața dumitale.
Să trăiești, nănaș mare,
Să trăiască și nănașa
Și mirele și mireasa.
Să trăiască toată nunta,
Să strîngem turtile din pom cu hurta,
Și bărbați și, și femei,
Ca la nuntă-n Cana Galilei.
Cinstite, nănaș mare,
Ce făgăduiești la cinii dumitale?
— Ce-a da dumnezeu.
— Dumnezeu dă multe,
Vremuri schimbătoare,
Primăvara cald și soare
Și ploii multe în luna lui mai,
De n-ai dumneata atîtea,
La cini să le dai.
Să dăie dumnezeu,
Cinstite nănaș mare,
Aicea la masă e pomul dumitale,
Un colac de grîu frumos,
Fața lui Isus Cristos,
Șase vase-ntraurite,
De Cristos blagoslovite,
Să fie cu vin roșu și gustos,
Să lăudăm și să mărim
Numele lui Isus Cristos,
Să laud și să măresc
Pe tatăl și fiu ceresc,
Să ne-aducă bunătate,
Și la nuntași sănătate
Să jucăm cu tăți nuntașii,
Să bem vin cu ciubărașu,

Să jucăm cu toți mesenii,
 Pînă ce se văd tușlenii.
 Asta-i nuntă românească,
 Toată lumea să trăiască.
 — Cinstite, nănaș mare,
 Ce făgăduiești la cinii dumitale?
 — Ce-a da dumnezeu !
 — Ce-a da dumnezeu !
 Cinstite nănaș mare?
 Te gîndește și le făgăduiește,
 Că de nu i alegădui,
 Eu pomul l-oi zgudui,
 De toate turtele-or sări.
 Turtele-s făcute cu mac,
 La nănașa i-s pe plac.
 Turtele-s făcute cu miere
 Și la nănașa pe plăcere.
 Te gîndește și le făgăduiește :
 Ori o scroafă fătătoare,
 Ori o vacă mulgătoare,
 Ori o oaie cu miel creț,
 Să cununi și să botezi.
 Dintre boi îi dă pe Rende,
 Dintre vaci îi dă pe Cende,
 Dintre cai dă-i pe Sărgaciu,
 C-ăla n-așteaptă scorbaciu.
 Din viței dă-i un buhai,
 Că dumneata bugăți ai,
 Nănaș mare, la mulți ai !
 — Cinstite nănaș mare,
 Ce făgăduiești la cinii dumnitale?
 — O capră șută.
 — Să nu fie mută.
 Cinstite nănaș mare,
 Să fie și dătătoare,
 Precum și făgăduitoare,
 Că de n-a fi dătătoare,
 Cîți peri pe spinare,
 Atîțea lupi cu două picioare
 Să se suie pe nănașa mare.

Poezia cu care se închină pomul, mai ales în prima parte se aseamănă cu un descîntec. Cererea cadourilor pentru fini marchează trecerea la o altă parte, expunerea unui alt motiv. Avem în cazul poeziei pomului un exemplu de magie verbală sau prin cuvinte în care repetiția simplă, dublă și triplă se pare că vizează efecte magice. Probabil același efect îl urmărește și enumerația. Și poezia pomului, care se recită, are forma dialogată. Dialogul se

poartă între stegar și naș, numai că replicile nașului sînt foarte scurte.

De două ori întîlnim versurile „să cununi și să botezi“. Aceste două evenimente importante din viața tinerei perechi, cununia și botezul primului copil, constituie cei doi poli ai trecerii.

4. Ultimul act al spectacolului nunții este hora care succede masa mare. Și hora avea în vechime o semnificație magică. Ea este un cerc ca și obiectele din pom la care ne-am referit mai sus.

În timp ce nuntașii joacă și se veselesc, mireasa se retrage, se dezbracă de voal și este travestită în babă, împreună cu o altă persoană de aceeași mărime, mirelui revenindu-i obligația să ghicească care este mireasa. Aneta Micle crede că „Travestirea miresei într-o persoană grotească (de obicei o babă), menționată încă de D. Cantemir, mărește tensiunea dramatică ca într-o veritabilă piesă de teatru, în care deznodămîntul e mereu amînat“.⁴²

După ce mireasa este recunoscută, se retrage și revine îmbrăcată nevastă. În acest moment are loc jocul miresei, ultimul dintre momentele mai deosebite ale dramei populare a nunții. Mireasa este jucată de femei și de bărbați. Cel care o joacă o sărută și-i dă bani.

Spectacolul nunții se încheie cu petrecere și veselie. A doua zi are loc epilogul : calea primară. Tinerii căsătoriți își vizitează socrii și nașii „continuîndu-se astfel perioada de integrare“⁴³. La casa nașilor sau a socrilor mai are loc o masă la care se strigă chiuituri pornografice ce stîrnesc hazul mesenilor și a vecinilor. În această notă de haz și bună dispoziție, cortina se lasă peste drama spectacolului matrimonial. Personajele își încetează activitatea rituală, simbolică și devin oameni reali, iar tinerii se integrează treptat în noua viață. Acesta este deznodămîntul acțiunii dramatice.

Vorbind despre personajele dramei nunții, remarcăm mulțimea și rolul lor diferit în cadrul spectacolului. Personajele principale în jurul cărora gravitează întreaga acțiune dramatică sînt mirele și mireasa, devenite pe plan alegoric „crai și crăiasă“. Așa se explică, credem, și faptul că mireasa poartă cunună asemănătoare celei împărătești. Cununa are și ea o formă rotundă, ceea ce ne face să presupunem că este un schematic simbol al soarelui.

În timpul desfășurării spectacolului nunții, acțiunea alternează pe două planuri : unul simbolic și unul real. Dacă mirii evoluează mai tot timpul pe plan simbolic, socrii și nașii rămîn în lumea reală. Soacrele au un rol important în spectacolul nunții. Ele sînt acelea care primesc alaiul și strigă în prag. Despre socrii nu prea întîlnim referiri în producțiile literare ale nunții. Într-o singură chiuitură tatăl miresei își exprimă regretul pentru măritarea fetei :

Hai, femeie să jucăm,
Că fata ne-o mărităm.

42. A. Micle, Op. cit., p. 182.

43. Idem, *ibid.*, p. 182, 106.

Tu ai vrut și eu n-am vrut,
Îi vedea tu ce-ai făcut.

Nașii îndeplinesc în cadrul dramei nunții rolul de părinții spirituali ai tinerei perechi. Oamenii cu experiența vieții de familie, nașii îi sfătuiesc pe miri și-i ajută pe socrii în organizarea nunții. Așa cum remarcă Ernest Bernea, „nașul este de fapt, conducătorul real al nunții, de la început la sfârșit”⁴⁴. Nașul este prezent pe tot parcursul desfășurării ceremonialului. Sub îndrumarea atentă a nașilor, tinerii căsătoriți se integrează în viața socială ca o nouă celulă. Rolul lor continuă și la botez.

Un rol important revine chemătorilor, chemătoarelor și stegarului. Primii cheamă lumea la nuntă, stegarul este purtătorul de cuvânt al mirelui și toți împreună constituie nucleul în jurul căruia se formează alaiul.

Dintre bucătărese au roluri mai deosebite cele care așteaptă alaiul și stropesc nuntașii cu apă și aruncă grâu peste ei. O altă socăciță dă găina, iar celelalte au roluri anonime, întrecându-se în arta culinară.

Nuntașii au dubla calitate de personaje ale spectacolului și de spectatori. Acțiunea dramatică se desfășoară în mijlocul acestora. Ei îndeplinesc o misiune similară cu aceea a corifeilor din tragediile grecești. Nuntașii chiuiesc și cântă pe drum și la masă.

Poeziile care susțin partea literară a nunții sînt redată în mai multe feluri: strigate, cântate și recitate. Socăcița dă găina pe o melodie tradițională acompaniată de viorist. Locul cel mai important revine însă strigăturilor, urmînd apoi ca volum bucățile literare recitate (tarostele, închinatul miresei și închinatul pomului). Toate producțiile literare pe care le-am amîntit au o precisă funcționalitate: „marchează momentele despărțirii, transmit un mesaj sau urează o felicitare”⁴⁵. Ele preced sau se integrează în fiecare din cele patru acte ale dramei populare a nunții, fapt care imprimă acestora un „caracter solemn, de măreție... impresionîndu-i adînc pe nuntași”⁴⁶. Aceste producții literare ale nunții realizează „transpunerea pe planul alegoriei și al metaforei a obiceiului”⁴⁷. Întîlnim în ele magia cuvîntului asociată la învîrtitul pe lîngă scaun cu magia prin similitudine.

Spectacolul nunții este o dramă populară nu numai datorită conținutului dramatic al acțiunii, ci și folosirii frecvente a dialogului: taroste, chiuitura găinii, închinatul miresei, închinatul pomului și chiar în scena învîrtitului pe lîngă scaun. Scena pe care se desfășoară spectacolul nunții este ulița satului, casa socrilor sau sala cămniului cultural.

În ciuda lacrimilor pe care le mai stoarce, nota dominantă a nunții este optimismul. Dragostea dintre cei doi și lipsa grijiilor

44. E. Bernea, *Op. cit.* p. 106.

45. A. Micle, *Op. cit.* p. 182.

46. *Idem, ibid.*, p. 182.

47. I. Seuleanu, *Op. cit.*, p. 51.

asupra viitorului generează un sentiment tonic de încredere în viață. Dacă ne-am referit mai mult la esența tragică a nunții, nu putem spune că lipsește comicul. Avem un comic de situație (travestirile) și de limbaj, remarcat în mai multe bucăți analizate. Umorul sănătos care se degajă transmite setea de viață, optimismul, buna dispoziție. Chiar dacă uneori gluma întrece măsura, ironia devine șarjă sau invectivă, aceasta nu supără, totul se desfășoară pe fundalul unei înțelegeri depline.

Stilul creațiilor literare specifice nunții are o deosebită coloratură. Cu toată variabilitatea conținutului și a improvizației, chiar dacă uneori se mai strecoară și nonvalori, stilul are aceleași trăsături dominante : claritate, corectitudine, naturalețe. Așa cum remarcă Ion Apostol Popescu, „Elementele stilului rapsodic și ale lumii basmului concură la realizarea unei colăcării de o largă respirație poetică. Autorul ne dovedește multă capacitate creatoare, folosind tropi și elemente de sintară în măsura în care măresc starea afectivă“⁴⁸

În producțiile literare ale nunții întâlnim metafore, epitete, comparații și personificări. În privința limbii acestora remarcăm folosirea unor expresii și cuvinte regionale care conferă creațiilor o notă specifică, originalitate și autenticitate.

Faptul că în zilele noastre spectacolul nunții se simplifică tot mai mult duce la diminuarea frumuseții sale, la deplasarea accentului de spectacol folcloric spre masă (uspăț, și spre darurile care se fac mirilor. Considerăm că activiștilor culturali din mediul rural și cadrelor didactice le revine un important rol în conservarea dramei populare a nunții cât mai aproape de tiparele tradiționale moștenite de la înaintași.

---

48. I. Apostol Popescu, Op. cit., p. 278.

B I B L I O G R A F I E

1. Ernest Bernea, Nunta în Țara Oltului, în Studii de folclor și literatură, București, 1967.
2. Brăiloiu C., Nunta la Feleag, în Publicațiile Arhivei de folclor, 1938.
3. I. Cardaș, Cele mai vechi orații de nuntă tipărite, în Revista de etnografie și folclor, Tom. 16 (1971), nr. 4.
4. Micle A., Semnificația ceremonialului de nuntă, în Lucrări științifice, Oradea, 1971.
5. Popescu Apostol I., Studii de folclor și artă literară, Buc., 1973.
6. Seuleanu I., Orația de colăcărie, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Philologia, Fasc. I, an. 14(1969).

CRONICI

Valeriu Șotropa: „Districtul grăniceresc năsăudean...“

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975

IRONIM MARȚIAN

Apărută la Editura Dacia în 1975, lucrarea distinsului cercetător Valeriu Șotropa, privind **DISTRICTUL GRĂNICERESC NĂSAUDEAN** și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania se înscrie pe deplin în contextul cerințelor partidului nostru de a studia istoria în lumina concepției dialecticii materialist-științifice. În expunerea prezentată de tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** la Congresul educației politice și al culturii socialiste se sublinia cu claritate că: „... cunoașterea istoriei proprii constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, al cunoașterii a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său, precum și a ceea ce a fost retrograd și trebuie combătut“.

Monografia oferă cititorului posibilitatea formării unei imagini reale asupra vieții și luptei românilor din vechiul district grăniceresc năsăudean desășurate timp de aproape nouă decenii de existență. Trebuie să remarcăm din capul locului vasta bibliografie folosită, competența cunoaștere de către autor a multiplelor aspecte legate de activitatea și rolul regimentului II de grăniceri, reușind în mod strălucit să închege un material documentar merit să înfățișeze tabloul evenimentelor petrecute în această parte, de nord-est, a Transilvaniei, aflată sub stăpânire habsburgică.

Intemeiat în anul 1762 din ordinul împărătesei Maria Tereza și întregit de Iosif al II-lea, regimentul II năsăudean se constituie ca o verigă și ultima în lanțul ce pornea de la Adriatica urmărind granița de sud-est a conglomeratului de țări aflate sub dominația Austriei.

Cauza militarizării celor 44 de comune sînt tratate pe larg, evidențindu-se în mod deosebit cele de natură politico-economică, demografică, fiscală, sanitară, pe lîngă cele militare propriu-zise. Astfel, Curtea din Viena era interesată în închegarea unei unități teritorial-administrative cu caracter militar pentru asigurarea stabilității imperiului frămîntat de multiple contradicții interne, întărindu-se în același timp forța militară a statului feudal; acțiune pe cît de utilă pe atît de economică dacă se are în vedere „autofinanțarea” acestei unități de graniță. De fapt, ideea organizării unei asemenea armate de graniță în vederea îndeplinirii funcțiilor interne și externe ale statului, prin care ostașilor, în schimbul serviciilor militare li se atribuiau loturi de pămînt spre folosință, s-a născut în orînduirea sclavagistă (Babilon, Egipt, Imperiul roman), fiind continuată în feudalism.

Operațiunea de militarizare a coincis cu aspirațiile și interesele elementului autohton, locuitorii satelor așezate pe cele trei văi urmînd să devină cu adevărat liberi, deziderat înscris încă din anul 1475 într-un document emis de regele Matei Corvin, dar care, timp de trei secole, a generat neînțelegeri cu magistratul bisrițean. Nici militarizarea, pentru început, n-a reușit să consfințească drepturile grănicerilor români, aceștia continuînd să fie considerați iobagi. În atare condiții se manifestă din partea locuitorilor o atitudine de opunere militarizării la care se adaugă frecvențele emigrări peste munți, în Moldova. Nemulțumirile culminează cu revolta din mai 1763 de lîngă Salva, în fruntea căreia se ridică centenarul Tănase Tudoran. Deși înfrîntă, revolta a însemnat accelerarea clarificării situației grănicerilor, astfel că în martie 1764 Maria Tereza eliberează un document prin care decretează că „. . . atît acei locuitori cît și descendenții lor, din orice supușenie, să fie priviți ca liberi și investiți cu toate prerogativele și imunitățile acestora”.

Militarizarea a fost concepută și ca un mijloc de anihilare a întrepătrunderii populației de aceeași limbă și unitate etnică, în urma emigrărilor și imigrărilor de pe un versant pe altul al Carpaților, ceea ce ar fi constituit o „forță centrifugă” în raport cu tendința de centralizare a statului habsburgic. Dorința Curții din Viena de a răspîndi influența catolicismului în rîndul maselor românești, combătîndu-se astfel calvinismul maghiar, precum și tendința de a slăbi poziția nobilimii transilvănene și-au găsit minunat rezolvarea în crearea regimentelor românești de graniță care trebuiau să joace un rol important în păstrarea coeziunii imperiului. În același timp se urmărea, ca expresie a politicii economico-financiare și sanitare a statului habsburgic, împiedicarea pătrunderii clandestine a mărfurilor în imperiu, dînd posibilitatea exercitării controlului din partea fiscului odată cu împiedicarea răspîndirii unor boli contagioase aduse din Orientul mijlociu. În ultimă instanță, Imperiul habsburgic avea nevoie de o forță militară disponibilă în vederea întăririi poziției sale pe plan extern. Se cuvine

să menționăm aici faptele de arme ale grănicerilor năsăudeni : lupta de la Troppau din 1779 cu prusienii, apărarea Branului împotriva turcilor din 1789 în cadrul războiului ruso-austro-turc, participarea alături de trupele regimentului I, de la Orlat, la campaniile Austriei împotriva lui Napoleon Bonaparte începînd de la 1793 (luptele de la Piave și Arcole din 1796 și de la Rivoli din 1797). Lupta lor însă, desfășurată sub steaguri imperiale, n-a constituit o cauză proprie ci a însemnat în primul rînd un interes străin. În-săși emblema regimentului II conținea inscripția *Virtus romana rediviva* (Virtutea romană reînviată) prin care nu numai că se preciza originea grănicerilor, dar se și preconiza ca prin faptele lor de arme să se dovedească a fi demni urmași ai romanilor, renăs-cînd astfel eroismul acestora. Aspectul evidențiat însemna o încadrare fericită în spiritul general transilvănean din care s-a născut doctrina latinistă a Școlii Ardelene.

Situația grănicerilor de oameni liberi a fost rîvnită de răscu-lații lui Horea ; un pretext pentru pornirea răscoalei a fost tocmai împiedicarea de către feudali a țăranilor iobagi de a deveni mili-tari grăniceri. Pe de altă parte, districtul năsăudean „a fost un loc de refugiu pentru cei prizoniți și împilați“. Printre aceștia se află și strămoșii poetului George Coșbuc, care, pe la începutul secolu-lui al XVII-lea fug de pe o moșie grofească situată pe valea Ilișua (aceeași vale pe care se va naște Liviu Rebreanu) și se stabilesc la Hordou, împreună cu alți iobagi fugiți. Procesul intentat fugari-lor, cu mijlocirea magistratului bistrițean, se încheie odată cu mi-litarizarea.

Excelent specialist în istoria dreptului românesc, Valeriu Șo-tropa ne înfățișează complexul mecanism al funcționării regimen-tului II de graniță sub toate aspectele : militar, administrativ, juri-dic, cultural, prin prisma Regulamentului regimentelor de graniță românești din Transilvania, adoptat de Maria Tereza în noiembrie 1766.

Aflîndu-ne în perioada destrămării feudalismului, aplicarea în politica de stat a ideilor iluministe a izvorît din tendința absolutis-mului habsburgic de a adapta statul feudal noii dezvoltări a bazei social-economice ce avea loc pe fondul apariției germenilor orînduirii capitaliste, de a pune în concordanță suprasctructura cu dezvoltarea relațiilor de producție, în suprastructură intrînd și or-ganizarea militară, care se cerea reasezată pe baze noi. În atare condiții chiar dacă nivelul de viață al populației militarizate era superior față de cel al iobagilor din comitatele nobiliare transil-vănene, nemulțumirile privitoare la organizarea și administrarea districtului grăniceresc năsăudean erau inerente. Dintre acestea vom aminti pe acelea care, datorită dezvoltării conștiinței națio-nale și a celei de clasă, datorită adîncirii sentimentului de libertate, au ridicat grănicerimea năsăudeană la luptă, ca parte integrantă a luptei românilor transilvăneni împotriva feudalismului. Urmînd calea deschisă încă de Inochentie Micu, în fruntea luptei grănice-

rilor născuți din 1790—1792 se afla vicarul Ioan Para care, prin activitatea sa, susține apărarea drepturilor grănicerilor dar și pe cele ale națiunii române din Transilvania înscrise în **Supplex Libellus Valachorum**, însă caracterul limitat al acțiunilor revendicative a făcut ca acestea să fie susținute cu și mai multă tărie cu ocazia evenimentelor de la 1848.

După participarea grănicerilor la Adunarea de la Blaj din mai 1848 printr-o delegație condusă de Macedon Pop, ecoul revendicărilor înscrise în programul revoluției a trezit un viu interes în conștiința tuturor grănicerilor, datorită faptului că ele formau expresia aspirațiilor românilor din Transilvania, confereau noi dimensiuni luptei împotriva oprimirii feudale. Astfel, în urma adunărilor locale ulterioare celei de la Blaj, grănicerii și-au formulat cu claritate năzuințele de ordin național-politic, social-economic, administrativ și cultural : participarea la viața politică a provinciei și la conducerea generală a statului prin trimiterea a doi reprezentanți în Dieta transilvană, conservarea naționalității și limbii, introducerea limbii române ca limbă de serviciu în regiment în cazul în care s-ar fi procedat la fel cu regimentele de alte naționalități, formularea petițiilor și elaborarea constituției în limba română, apoi, recunoașterea condiției de liberi, limitarea obligațiilor față de ofițerii regimentului la cele oficiale, garantarea liberei dispoziții asupra pământului și a dreptului de transmitere în folosul exclusiv al grănicerilor, averile să fie administrate de grăniceri, munții, pădurile și pășunile să rămână proprietate comună, apoi, asigurarea dezvoltării culturale, în special a învățământului.

În monografie, autorul reușește să scoată în relief, cu maximă intensitate, caracterul progresist al revendicărilor grănicerești, care constituiau un aport important la ansamblul revendicărilor revoluției burghezo-democratice din Transilvania. Protestele împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria fără asentimentului populației majoritare, recunoașterea românilor ca națiune de sine stătătoare în principat, în condiții de egalitate și beneficiind de drepturi și îndatoriri egale cu celelalte națiuni, sînt tot atîtea mărturii privind concordanța revendicărilor locale cu cele transilvănene.

Așadar, pe de-o parte, regimul feudal al graniței militare avea să fie o puternică frînă în calea dezvoltării proprietății capitaliste ca urmare a noilor realități sociale, iobăgia fiind desființată și terenurile intrînd în proprietatea foștilor iobagi, iar pe de altă parte, organizarea militară ca parte integrantă a suprastructurii trebuia reanalizată, cu atît mai mult cu cît a dispărut și rațiunea militarizării graniței sudice odată cu regresul puterii otomane. Adăugîndu-se și faptul că regimentele de graniță transilvănene, luate în ansamblu, erau eterogene, naționalitățile componente avînd tendințe centrifuge față de Austria, acestea manifestîndu-se mai pregnant în timpul revoluției de la 1848, s-a trecut la desființarea lor.

În urma desființării regimentului grăniceresc născuțean, la 1851, foștii grăniceri deveneau țărani liberi proprietari ai feudelor

militare, fondurile grănicerești : de mondire (stipendii), școlare comunale și de provenite (scolastic) intrînd, de asemenea, în posesia comunelor grănicerești, acesta din urmă, grație unei intense lupte desfășurate timp de mai mulți ani, a fost retras pe drept fiscului. Aceste fonduri, în perioada următoare graniței, au fost destinate acordării de burse (stipendii) celor mai merituoși descendenți ai grănicerilor ce urmau școli înalte, susținerii școlilor primare comunale, completării și susținerii rețelei de institute de învățămînt, deci au fost puse în slujba ridicării culturale a cetățenilor. Astfel, în perioada „Districtului românesc autonom al Năsăudului“ (1861—1876) ca realizări de seamă, pe lîngă cele de ordin economic, cele de ordin cultural se cuvine a fi așezate la loc de frunte. Viața intelectuală, oglindită în dezvoltarea rețelei de învățămînt cu cel mai important produs al său — liceul din Năsăud, înființat în oct. 1863 — și în afirmarea „unor creatori de valoare națională în domeniul culturii române“ — George Coșbuc și Liviu Rebreanu — constituie puternica mîndrie ce va străbate pînă în zilele noastre și mai departe.

„Cultul lui Marte, care existase aproape un secol în această parte a faimoasei Transilvanii, se înlocui cu cultul Minervei. Precum mai înainte. . . ieșiau din acest teritoriu mîndri luptători. . . pe toate cîmpurile de bătălie ale Europei, astfel și după desființarea graniței lupta nu se întrerupe, dară lupta de aci înainte trece pe cîmpul cultivării intelectuale. . .“¹ pentru că „Ne trebuie lumină, mai multă lumină. . . căci un popor fără lumină nu numai că nu-și știe cîștiga mijloacele spre a sta în cumpănă cu alte popoare dar el însuși sieși, prin neștiință, își cauzează daune“.²

„Realizările din trecut. . . constituie o garanție în sensul că năsăudenii doresc să contribuie și vor continua să participe din ce în ce mai întens și cu rezultate tot mai spornice la munca întregului popor în opera de desăvîrșire a construirii socialismului“.

Am scris aceste rînduri de pe poziția cititorului dornic să cunoască trecutul glorios al poporului nostru, cu sentimentul că lucrarea lui V. Șotropa va constitui un nou prilej de mîndrie patriotică pentru cei ce ne tragem din „grănicerii“ de altădată și deopotrivă, pentru toți românii.

1. Dr. C. Moisil, „Scopul studiului gimnazial“ în Programa a cincea a gimnaziului, Bistrița 1847.

2. Nestor Simon, „Pămînt, patrie, român“, 1886; Arhivele statului Năsăud.

Un anuar școlar

IOSIF E. NAGHIU

Literatura anualelor școlare începe în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Primul anuar școlar românesc apare în 1813 „Arătare despre starea acestor nouă introduse școlăști ale nației românești, sîrbești și grecești“. La Buda, Cu tipariul crăieștii tipografii a universității ungurești din Peșta, 1813, în 8°, 62 p. Este opera lui Dimitrie Țichindeal pe care Mihai Eminescu îl numește „Țichindeal gură de aur“. Fără să fie chiar anuare, au mai apărut broșuri cu caracter similar :

1. Însemnarea puselor înainte învățaturii, care 31 de școlari în Școala Normală a Nației Românești din Peșta prin cursul de iarnă de la Constantin Diakonovici Loga învățătorul au învățat și acum la publica examinare în luna lui aprilie în 24 de zile anul 1809 înainte de prînz de la 9 pînă la 12 ceasuri s-au arătat. În Buda, 1809 La Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești 7 p. și 7—10.

2. Însemnarea puselor înainte învățaturii care 30 de școlari în Școala Normală a Nației Românești din Peșta prin cursul de iarnă au învățat de la Constantin Diakonovici Loga învățătorul și acum la publica examinare în luna lui aprilie în... zile. Anul 1809 — 10 mai înainte de prînz de la 9 pînă la 12 ceasuri s-a arătat. În Buda 1810 Crăiasca tipografie a Universității Ungurești, 8 p.³⁾

După 1813 încep să apară tot mai multe anuare școlare.

În istoria anualelor școlare din România putem distinge trei epoci : 1) de la 1813, de la primul anuar pînă în 1864 cînd apare

-
1. Ion Bianu, Nerva Hodoșa și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, București, Academia Română 1916—1936, p. 89. Anuarul a fost publicat cu litere latine în 1913 în Anuarul școlii pedagogice din Arad de Roman Ciorogariu și a apărut în extras (Arad 1913, 36 p.) Iosif E. Naghiu, *Primul anuar românesc*, în „Legea românească“, XIX, 1939, p. 329—330.
  2. Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*, vol. II, București, Cartea Românească, 1931, p. 173. Onisifor Ghibu, *Un dascăl bănățean de acum 100 de ani: Const. Diakonovici Loga*, în „Banatul“, II, 1927, nr. 3, p. 6—9 nr. 5, p. 37—38.
  3. Andrei Veress, *Op. cit.*, vol. II, p. 177—178.

anuarul școlii pedagogice din Iași, redactat de Titu Maiorescu ; 2) de la 1864 pînă la 1948, pînă la reforma învățămîntului ; 3) de la 1948 pînă în zilele noastre. Între 1813—1864 apar puține anuare. În 1864 Titu Maiorescu recomandă ca școlile să fie obligate să editeze anuare. Din 1864 pînă în 1948 a apărut o bogată literatură de anuare școlare. Anuarele de la Pitra Neamț, ale fostului liceu „Petru Rareș“ sînt bogate în studii cu caracter local. Anuarele școlii pedagogice „Vasile Lupu“ de la Iași sînt boagte în studii pedagogice. Anuarele de la Giurgiu cuprind studii semnate de Nicolae Cartoian și Ilie Minea. Anuarele liceului din Blaj au fost publicate de Timotei Cipariu, de Ion N. Moldovanu. Virgil Onițiu, fost director al liceului „Andrei Șaguna“ din Brașov oferea la 29 iunie, cu prilejul serbării de sfîrșit de an părinților și elevilor anuarul școlar. După 1948 nu s-au tipărit cîtiva ani anuare, pentru că erau multe alte probleme actuale în marea transformare a școlilor noastre. N-au trecut mulți ani și au început să apară anuare ale liceului „Mihai Sadoveanu“ din Iași, apoi anuare ale liceului „Matei Basarab“ din București, „Dragoș Vodă“ din Cîmpulung Moldovenesc, „Laurian“ din Botoșani, ale școlii pedagogice din Arad etc.

Printre anuarele apărute în perioada antebelică ocupă un loc important Anuarul școlii normale din Năsăud, publicat de profesorul Sandu Manoliu, fost director la această școală. Este un anuar monumental, ce poate servi ca model pentru alcătuirea anuarelor școlare. Anuarul dedicat „Vouă dragi elevi și foști elevi, și vouă dragi colegi prieteni și colaboratori, Vi se închină aceste pagini în care se vede aevea-odată cu icoana trecutului — cum s-a înființat și ridicat o școală prin însăși iubirea și munca zi de zi, în acest străvechi colț de țară românesc de pe malul Someșului“, începe cu cîteva lămuriri (p. 7—14) despre trecutul anuarelor școlare începînd din 1813 și despre rolul anuarelor școlare în secolul nostru. După Sandu Manoliu „Un anuar trebuie să cuprindă și viața din trecut a școlii (partea istorică). Trebuie să înfățișeze și icoana reală a muncii din prezent (activitatea și viața școlară). Dar cu osebire trebuie să trateze diferite chestiuni culturale și educative înrudite mai ales cu ramura profesională îndrumătoare“.⁴ Dintre anuarele mai vechi îi par deosebit de importante cele publicate de Școala pedagogică „Vasile Lupu“ din Iași. Introducerea la anuarul de care ne ocupăm se transformă într-un studiu despre anuare.

Anuarul se împarte în trei părți : 1. Istorică ce cuprinde lămuriri cu privire la viața și activitatea Năsăudului, vechimea școlii preparandiale și începuturile școlii normale de astăzi ; 2. Literară ce cuprinde articole de ale profesorilor și colaboratorilor școlii cu privire la diferite chestiuni literare, științifice, culturale și pedagogice ; 3. Statistică ce cuprinde oglinda vieții și activității școlii noastre în scurtul timp de la reînființare și pînă azi.

4. Sandu Manoliu, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1930, p. 8.

I. ISTORICA :

1. Sandu Manoliu, **Năsăudul și viața lui** (p. 17—65).
2. Vasile Bichigean, **Năsăudul centru grăniceresc** (p. 66—72).
3. Ștefan Scridon, **Năsăudul centru cultural** (p. 73—81).
4. Sandu Manoliu, **Oameni aleși din ținutul Năsăudului sau trecuți prin școlile năsăudene** (p. 82—83).
5. Sandu Manoliu, **Periodicele pedagogice** (p. 84—85).
6. Sandu Manoliu, **Vechimea școlii normale în Năsăud** (p. 86).
7. Virgil Șotropa, **Vechea preparandie năsăudeană** (p. 87—119).
8. Sandu Manoliu, **Directori, profesori și elevi** (p. 120—125).
9. Sandu Manoliu, **Din zilele grele ale Preparandiei** (p. 128—154).
11. Ignat Seni, **Cum se învața odinioară. Amintiri din preparandia de la Năsăud** (p. 155—161).
12. Sandu Manoliu, **Încercări pentru readucerea preparandiei la Năsăud** (p. 162—168).
13. Sandu Manoliu, **Un ales pedagog al Ardealului Vasile Petri** (p. 169—212).
14. T. G. Bulat, **Amintiri** (p. 213—216).
15. Sandu Manoliu, **Noua școală normală** (p. 217—258).
16. Sandu Manoliu, **Un om și o energie : Solomon Haliță** (p. 259—288).

II. CULTURALIA :

1. Th. D. Speranția, **Învățătorul (poezie)**, p. 291—292.
2. Jaque Béreilleh-Liégaux, **România Mare (poezie)**, p. 292—294.
3. Victor Bilciurescu, **Imnul învățătorilor** (p. 295—298), poezie și muzica de M. Mihailescu și A. Podoleanu.
4. G. Coșbuc, **Cîntec** (poezie și muzica de Al. Ionescu Butaș (p. 299—301).
5. Gheorghe Pteancu, **Propaganda religioasă la țară** (p. 302—306).
6. Ion Tomuța, **Literatura împotriva educației** (p. 307—309).
7. G. Ionescu Ivanovici, **Fîntîna cu liane** (p. 310—313).
8. Petru Șuvăgău, **Colindînd satele** (p. 314—331).
9. Ioan Pavel, **Starea învățămîntului primar din județul Năsăud la încheierea anului școlar 1928—1929 în asemănare cu starea din 1919—1920** (p. 332—347).
10. Sandu Manoliu, **Frînturi** (p. 348—358).
11. Sandu Manoliu, **Obîrșia și spița familiei Coșbuc** (p. 599—404).
12. Ioan Nistor, **Principiul de funcționare a tuburilor electronice** (p. 403—416).

13. Vl. Macovei, *Hrana insectelor* (p. 417—420).
14. I. Filimon, *Constatări* (p. 421—423).
15. N. Matei, *Din metodică scris-cetitului* (p. 424—447).
16. Sandu Manoliu, *Versuri răzlețe de G. Coșbuc*, (p. 448).
17. Sandu Manoliu, *Haret, N. Iorga și românii din Ardeal* (p. 449—454).
18. Sandu Manoliu, *Vasile Petri și ortografia* (p. 454—455).
19. H. Constantinescu, A. Ivanovici, Șt. Caracudovici și G. Angelescu, *Carte de cetire pentru cl. II primară* (Rec. N. Matei), (p. 456—468).
20. E. Chencinski, *Problemele supravegherii învățămîntului. Specializarea supravegherii învățămîntului. Specializarea profesională a personalului de inspecții ale unui control* (Rec. Titu V. Vlădoianu, (p. 469—471).
21. E. Chencinski și I. Pavel, *Administrația învățămîntului primar. Călăuză pentru organele administrativ-școlare* (Rec. Nic. C. Enescu, (p. 472—473).
22. *Anuarul liceului „G. Coșbuc“ din Năsăud* (Rec. Sandu Manoliu, (p. 473).
23. *Arhiva Someșană* (Rec. Sandu Manoliu, (p. 474—475).
24. Sandu Manoliu, *Prea multe școli normale?* (p. 475—480).
25. Sandu Manoliu, *Desființarea cursului complementar* (p. 481—482).
26. Sandu Manoliu, *Carnete școlare* (p. 483—485).

III. STATISTICA :

1. *Anul școlar 1923—1924* (p. 489—490).
2. *Anul școlar 1924—1925* (p. 491—495).
3. *Anul școlar 1925—1926* (p. 496—502).
4. *Anul școlar 1926—1927* (p. 503—511).
5. *Anul școlar 1927—1928* (p. 512—518).
6. *Anul școlar 1928—1929* (p. 519—534).
7. *Școala de aplicație* (p. 535—553).
8. *Comitetul școlar* (p. 554—555).
9. *Activitatea Comitetului școlar* (p. 556—567).
10. *Donatorii Cartea de aur* (p. 561—565).
11. *Cont de gestiune (1924—1928)* (p. 566—583).
12. *Proces-verbal 1—3 iulie 1929* (p. 584—589).
13. *Proces-verbal 7 iunie 1929* (p. 590—592).
14. *Bugetul pe anul 1929* (p. 593).
15. *Procese verbale de inspecție* (p. 594—606).
16. *Statistică rezumativă despre dezvoltarea și progresul material al școlii* (p. 606—607).

Acest anuar monumental a fost foarte apreciat.

Nicolae Iorga scrie despre „Icoana unei școli publicată de Sandu Manoliu“ în mod elogios (deși se știe că marele savant nu prea era darnic în aprecieri măgulitoare). „Folositoare date despre școa-

la din Năsăud în frumoasa carte a regretatului Sandu Manoliu „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“ Năsăud, 1930). Partea veche e perfect informată (unele note au valoarea unei bibliografii generale expusă și cu mult gust ilustrată). Se văd noile clădiri școlare ale satului cultural: proporțiile sînt impozante. Plăcută prezentarea vieții sociale de astăzi (p. 58 și urm.). Amintirile foștilor elevi sînt de tot interesante (p. 155 și urm.). Tot așa unele biografii ca a profesorului Vasile Petri (p. 172 și urm.) a neuitatului Solomon Haliță (p. 259 și urm.). Frumoasă — neașteptată — poezia închinată de Th. D. Speranța învățătorului (p. 291—292). Și o curioasă poezie franceză (p. 293—294). Cel mai bun studiu asupra lui Coșbuc, un adevărat model de Sandu Manoliu însuși (p. 359 și urm.).

Sandu Manoliu, autorul acestui anuar monumental s-a născut la Bacău, la 1 septembrie 1896. A fost elev al școlii primare nr. 9 Mihail Kogălniceanu din Iași, apoi a liceului Național și în cele din urmă la secția clasică a liceului Internat din Iași. În 1915 s-a înscris la Facultatea de litere și filosofie din Iași. La 1 septembrie 1916 a fost mobilizat ca elev TTR la școala militară de ofițeri de rezervă din Botoșani. La 1 martie 1917 e trimis pe front cu grad de plutonier, iar la 1 iunie 1917 a fost înaintat la rangul de sublocotenent. Campania a făcut-o în cadrul regimentului 53/65 pînă în martie 1918, cînd a fost demobilizat. A luptat pe frontul de la Nămolosa. În 1919 obține titlul de licențiat în filosofie.

Sandu Manoliu a făcut examenul de capacitate la patru materii. 1. În februarie 1920 la filosofie, cu media 9,42 ; 2. În mai 1920 la limba română și istorie cu media 9,34 la limba română și 9,67 la istorie ; 3. În mai 1921 face examenul de definitivat la pedagogie cu media 9,50.

Sandu Manoliu începe activitatea didactică la Iași, la școala pedagogică „Vasile Lupu“ unde a funcționat ca profesor de limba română de la 1 martie 1919 pînă în octombrie 1919, cînd este numit profesor suplinitor de limba română și limba germană la liceul Internat din Iași unde a funcționat pînă la 1 septembrie 1920. La 1 septembrie 1920 a fost numit profesor de limba română la liceul „Codreanu“ din Bîrlad, dar este detașat la Iași unde a predat limba română și istoria la școala pedagogică „Vasile Lupu“ de la 1 septembrie 1921 pînă la 1 septembrie 1924. La 1 septembrie 1924 a fost detașat profesor de științe pedagogice la Școala normală de băieți din Năsăud, unde a fost numit director cu ordinul nr. 84052/1924 și confirmat prin decretul 744/1926. În 1927 a obținut titlul de profesor definitiv. A fost directorul școlii normale de băieți din Năsăud, pînă în 1929. A încetat din viață la 22 octombrie 1930 la Năsăud. A fost înmormîntat în vechiul cimitir din Năsăud.⁶ Foștii săi elevi au ridicat un monument pe mormîntul

5. Revista istorică, XVI, 1930, nr. 10—12, p. 240.

6. S. S. Birsănescu, *Noua școală normală concepută de Sandu Manoliu*, în „Vremea școlii“, IV, 1931, nr. 7—8, p. 196—199.

distinsului profesor și educator. Profesorul universitar S. S. Bîrsănescu, membru corespondent al Academiei scria : „Prin moartea lui timpurie, atît școala cît și cultura românească pierd nu numai o minte superioară, un spirit cult, animat de planuri idealiste pentru profesoratul și școala lui, dar mai ales un neprețuit pionier al culturii noastre naționale în ținuturile nordice ale Transilvaniei. Să nădăduim însă că opera începută de el va fi continuată și că pilda de muncă, idealism și cultură, pe care a dat-o elevilor și colegilor săi va servi acestora ca fecund îndemn la împlinirea datoriilor lor față de școala și nația românească. Ar fi cea mai potrivită răsplătă ce s-ar aduce postmemoriei lui Sandu Manoliu“.⁷

S. S. Bîrsănescu menționează că „Pe lîngă activitatea didactică, Sandu Manoliu a mai avut o însemnată activitate literară conștînd în diverse articole publicate în reviste și ziare și încheindu-se cu „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“. În această întinsă și valoroasă lucrare, el ne dă studii ca : Nășăudul și viața lui. Din zilele grele ale Preparandiei : Inventarul preparandiei, Petiția pentru înființarea preparandiei. Încercări pentru readucerea preparandiei la Nășăud. Un ales reprezentant al pedagogiei ardelenene : Vasile Petri, Noua școală normală, Un om și o energie Solomon Haliță“.⁸

În Anuarul școlii normale „Vasile Lupu“ din Iași pe anul 1929—1930 directorul acelei școli, S. S. Bîrsănescu elogiază activitatea lui Sandu Manoliu și reproduce studiul „Noua școală normală“, din volumul „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“.

Primul director al școlii pedagogice de băieți a fost Toma G. Bulat, care în 1926 a fost numit profesor la Universitatea din Iași. La Nășăud a fost și un eminent profesor și un mare animator. Din seria conferințelor ținute la Nășăud de acest distins profesor amintim :

1. Nădejdea școlii (2 octombrie 1924).

2. Însemnătatea și strălucirea istorică a neamului românesc (24 ianuarie 1925).

3. Cartea vieții. (5 octombrie 1925).

4. Viața și pilda înțeleptului Socrate (26 aprilie 1926).

5. Îndemnul firii morale (4 octombrie 1926).

6. Pestalozzi, pedagogul celor necăjiți (17 februarie 1927).

7. Suferința și geniul lui Beethoven (26 martie 1927).

8. Lupta între bine și rău (1 octombrie 1928).

9. Caleidoscop feminin (la serbarea Crucii Roșii).

Sandu Manoliu a reușit să facă la școala pe care a condus-o și o uzină electrică dînd lumină orașului de pe Someșul Mare. Sandu Manoliu a fost și un distins bibliofil. Bogata sa bibliotecă a donat-o școlii normale din Nășăud.

7. S. S. Bîrsănescu, *loc. cit.*, p. 196.

8. S. S. Bîrsănescu, *loc. cit.*, p. 198.

Academicianul C. C. Giurescu⁹ a recenzat anuarul publicat de Sandu Manoliu. După ce amintește câteva studii semnate de Sandu Manoliu, Vasile Bichigean, Virgil Șotropa, Șt. Scridon, precum și datele asupra activității școlii normale din Năsăud, C. C. Giurescu adaugă „Toată lauda se cuvine celor care au alcătuit acest strălucit anuar ; el e și o nouă dovadă de mare pierdere pe care a suferit-o școala românească prin moartea profesorului Sandu Manoliu“.

La Năsăud, primul anuar al liceului de băieți „George Coșbuc“, a apărut în 1867, la patru ani de la înființarea liceului. Anuarul liceului George Coșbuc este cea mai veche publicație periodică din Năsăud.¹⁰ Primul anuar a fost al fostei școli normale de băieți, a fost cel de care ne-am ocupat în aceste rânduri. A apărut și un anuar al fostului gimnaziu de fete, în care Smaranda Nestor, fosta directoare a schițat trecutul Năsăudului, după monografia publicată de profesorul Virgil Șotropa și Dr. Alexandru Ciplea.

---

9. *Revista Istorică română*, I, fasc. I, 1931, p. 104.

10. Iosif E. Naghiu, *Istoria periodicelor năsăudene*, în „*Solia*“, II, 1937, nr. 7—8—9, p. 19—20.

Cercul rebrîșorenilor din Cluj-Napoca

N. T.

În continuarea consemnărilor făcute în seria nouă a „Arhivei Someșene“ începînd cu vol. I (1972) în care, sub titlul **Încrестări pe răbojul vremii**, s-a început o adevărată cronică culturală însemnîndu-se toate „realizările mai semnificative“ ale societăților „cu caracter de cercetare istorică“ care s-au manifestat la Năsăud, — redăm în cele de mai jos, cu același scop de „a servi ca material documentar pentru viitor“,¹ cîteva din manifestările de interes cultural și istoric pentru Țara Năsăudului ale unor grupuri constituite afiliate Societății de științe istorice din R. S. România. Este vorba despre activitatea desfășurată de către „fiii județului Bistrița-Năsăud și toți cei care au învățat în școlile năsădene stabiliți în municipiul Cluj-Napoca, care, începînd cu anul 1975, luîndu-se după exemplul blăjenilor din vechea capitală a Ardealului (Năsăudul, după cum se știe, era supranumit Blajul părților de nord ale Transilvaniei), au ales ziua de 4 octombrie, data inaugurării înființării liceului „George Coșbuc“ din Năsăud, pentru a se întîlni anual în cadrul unei mese comune. Ideea aceasta fericită, care are tradiție în trecutul vieții românești din Ardeal, și hotărîrea de traducere în faptă a ei, a fost lansată la prima întîlnire a rebrîșorenilor, constituiți ulterior în **CERCUL REBRIȘIRENILOR DIN CLUJ-NAPOCA** afiliat Societății de Șt. istorice — Filiala Cluj, care, în ziua de 29 amrtie 1975 au sărbătorit pe doi dintre cei mai reprezentativi consăteni ai lor, pe tov. **Onișor Cârceu**, ridicat la gradul de general-maior, primul ofițer-general din Armata R. S. România, originar din Țara Năsăudului, ținut cu o atît de frumoasă tradiție militară și pe **Valeriu Varvari**, profesor și scriitor, cu ocazia apariției primului său volum de proză „1.100 de zile risipite“. Atunci s-a constituit un Comitet de organizare a celei din-

---

1. Octavian Ruleanu, „Încrестări pe răbojul vremii“, Arhiva Someșană“ I. 972. p. 255.

tîi întîlniri a fiilor județului Bistrița-Năsăud stabiliți în Cluj-Napoca, cu următoarea componență : Președinte : prof. univ. Gavril Scridon ; vice-președinți : general-maior Onișor Cârțu și prof. dr. Teodor Tanco ; secretar : ec. N. Trifoiu ; membri : prof. Vasile Haja, prof. O. Filipoiu și prof. T. Ghițan.

În ziua de 4 oct. 1975, în saloanele Restaurantului „Metropol“ din Cluj-Napoca, peste 150 de participanți, reprezentînd toate categoriile și profesiunile : muncitori, elevi, studenți, tehnicieni, ingineri, economiști, medici, învățători, profesori, cadre universitare, militari de toate gradele, conducători de instituții și întreprinderi, activiști ai Partidului Comunist Român, etc., s-au întîlnit, mulți pentru prima oară, cunoscîndu-se sau recunoscîndu-se după ce nu s-au mai văzut de pe băncile școlilor, emoționați și încîntați de prilejul oferit.

Au luat cuvîntul : prof. dr. Teodor Tanco, care în numele Comitetului de inițiativă, a expus pe scurt preliminările acestei întîlniri și a prezentat pe membrii Comitetului care, îndeplinindu-și misiunea, se consideră autodizolvat, totodată propunînd și participanții prin aplauze, aprobînd, ca pentru organizarea întîlnirii de anul viitor să rămîină ales numai președintele, prof. univ. Gavril Scridon, care să-și formeze din timp un comitet cu misiunea de a pregăti întîlnirea viitoare din ziua de 4 oct. 1976. A urmat prof. Gavril Scridon, președintele Comitetului de organizare, care a rostit o vibrantă cuvîntare făcînd elogiul plaiurilor natale sau de origină, a plaiurilor năsăudene și bistrițene, a înaintașilor, a părinților și dascălilor mai ales căroră li se cuvine toată cinstirea și recunoștința. A amintit valorile care le-a dăruit neamului și patriei, colțul acesta de țară, realizările din trecut și impetuosul avînt, manifestat pe toate planurile, din anii construirii socialismului în România, cînd județul Bistrița-Năsăud se dezvoltă și înflorește ca Făt-Frumosul din poveste ; despre contribuția fiilor acestui județ care s-au impus în toate ramurile de activitate și în afara locurilor sau țînutului natal, mulți și în Cluj-Napoca, dintre care atîția prezenți și la această atît de bine primită și reușită manifestare, care dorim și avem toate temeiurile să devină tradițională pentru fiii județului Bistrița-Năsăud stabiliți în Cluj-Napoca care doresc și sînt hotărîți să mențină legăturile cu plaiurile și localitățile natale sau de origină fiind interesați, cointeresați chiar, să-și aducă contribuții, fiecare după posibilități, la cunoașterea și prețuirea trecutului, prezentului și viitorului întregului țînut, străvechii Țări a Năsăudului, întregului județ Bistrița-Năsăud.

În încheiere a mulțumit conducerilor de Partid și de Stat, atît celor locale, din Cluj-Napoca, cît și celor din Bistrița, cu știerea și aprobarea căroră are loc această binevenită manifestare.

Relevăm, de asemenea, că în timpul acestei „conveniri“ participantei însuflețiți, acompañați și de orchestra restaurantului au cîntat : „Hora Unirii“, „Guadearmus“, și Oda liceului din Năsăud:

„Astăzi virtuții, belice străbune / Fii lui Marte de pe Valea Rodnei. . .“.

După o săptămână, la 11 oct. 1975, CERCUL REBRIȘORENILOR DIN CLUJ-NAPOCA a organizat, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, în cadrul Societății de științe istorice la care este afiliat, o sesiune de comunicări științifice pe teme locale : REBRIȘOARA-NĂSĂUD prezentându-se următoarele comunicări : General-maior Onișor Cârțu : **Tradiții militare și militari din trecutul Rebrîșoarei** ; prof. I. Rusu-Sărățeanu, directorul filialei Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului : **Atestările documentare ale Rebrîșoarei**; Pompei Boca (Bistrița) : **Problema elaborării monografiei comunei Rebrîșoara — tematica lucrării** ; dr. Octavian Mihăiesc, medic : **Contribuții la problema etnogenezei populației comunei Rebrîșoara** ; Nicolae Trifoiu : **Rebrîșoara — vatra Mureșenilor și** prof. dr. Artemiu Publiu și prof. Maxim Pop, autorii celei dintâi monografii a războiului de la 1877—1878 : **RESBELULU ORIENTALE ILUSTRATU**, Graz, (Austria), 1878 ; conf. univ. Enea Borza : **Iacob Mureșianu-Tatăl, inițiatorul cadrilului „ROMANA“**, lector univ. dr. Teodor Tanco : **Din Galeria cărturarilor rebrîșoreni** : Prof. Macedon Linul și Prof. Gheorghe Breharu (Gherla) : **Activitatea unui cărturar rebrîșorean la Gherla** : Prof. dr. Emil Precup, directorul liceului „Petru Maior“ din Gherla, 1919—1940.

Aceste comunicări au adus contribuții inedite la cunoașterea locului și rolului Rebrîșoarei, a acestei fruntașe comune „grănice-rești“ din Țara Năsăudului, a fiilor ei, a numeroșilor cărturari, militari și alți oameni de seamă pe care i-a dat această localitate, vatră a Mureșenilor (Andrei, Iacob, Ioachim), țării și neamului nostru.

Tov. Prof. Al. Matei, directorul Filialei Cluj a Arhivelor Statului, gazda sesiunii, în calitate și de membru al Comitetului de conducere al Filialei Cluj a Societății de științe istorice, a relevat, în încheiere, valoarea științifică a contribuțiilor aduse și aportul acestora pentru lucrarea fundamentală care se preconizează, „**Monografia comunei Rebrîșoara**“, la care rebrîșoreni, cetățeni ai municipiului Cluj-Napoca, care au constituit CERCUL REBRIȘORENILOR DIN CLUJ-NAPOCA, care au debutat atât de frumos cu organizarea acestei reuniuni, o aduc consătenilor lor, cadrele politice, administrative și didactice, ca și tuturor celor interesați și cointeresați pentru elaborarea unei lucrări de însemnătatea unei monografii, care să corespundă exigențelor științelor sociologice și materialist-istorice. Arhivele Statului — filiala Cluj, stă la dispoziția cercetătorilor cu documente de bază care interesează direct istoricul comunei Rebrîșoara și a ținutului, a întregului județ Bistrița-Năsăud.

***Prof. Ioan Mărgineanu (1906—1976),
fost director al liceului „George Coșbuc“
din Năsăud***

NICOLAE TRIFOIU

În ziua de 23 februarie 1976 s-a stins din viață, la Cluj-Napoca, profesorul de matematici, pensionar, Ioan Mărgineanu, fost director al liceului „George Coșbuc“ din Năsăud.

Născut la 20 mai 1906, în Aiud, primul din cinci copii ai lui Ioan și Veronica, tatăl, țaran sărac, mort în primul război mondial, Ioan Mărgineanu, după absolvirea cursului primar s-a înscris la liceul din Blaj, pe care l-a urmat pînă în clasa a V-a, ultimile clase de liceu făcîndu-le la Năsăud, înscriindu-se, astfel și printre elevii eminenti și absolvenți cu bacalaureat ai liceului „George Coșbuc“. Studiile superioare le-a urmat la Universitatea din Cluj, Facultatea de matematici, fiind discipolul iluștrilor profesori și matematicieni Abramescu, Manicatide, Paul Sergescu ș.a. După luarea licenței a intrat, ca profesor, în învățămîntul secundar, mai întîi la liceul din Salonta, apoi la liceul din Petroșani și între 1939—1946, la liceul „Decebal“ din Deva, unde a fost cunoscut și apreciat de către marele bărbat de stat care a fost dr. Petru Groza, cu care a rămas, în continuare, în strînse legături. Între timp a fost președinte al Asociației profesorilor din județul Hunedoara, inspector general al învățămîntului secundar și primar din Transilvania, desfășurînd o prodigioasă activitate în domeniul profesional și educativ-pedagogic, distingîndu-se ca unul dintre cei mai eminenti profesori de matematici din învățămîntul secundar.

După război, simțîndu-se nevoia de a se asigura și la vechiul liceu din Năsăud, cu tradiție mai mult umanistă, o bază real-științifică, prin întărirea catedrei de matematici, s-a apelat, prin intermediul bunului său prieten, prof. Vasile Scurtu, atunci inspector

general în Ministerul Învățămîntului, la fostul absolvent al liceului „George Coșbuc“, care după moartea directorului Aurel Sorobetea, (1946), a fost numit și director al acestui liceu, funcție pe care a ocupat-o în anii școlari 1946/47 și 1947/48, după care a fost transferat la Cluj, la Seminarul Pedagogic (liceul nr. 4, azi liceul „Emil Racoviță“). După înființarea Institutului de mecanică din Cluj, a fost chemat să predea la catedra de matematici speciale de la Secția Facultății muncitorești, în calitate de conferențiar. O gravă boală cardiacă îl obligă să-și încheie cariera de dascăl, frîngîndu-i-se elanul cu care a muncit pe altarul școlii în tot timpul activității sale de profesor de matematici.

Printre numeroșii săi elevi care-i datorează, în mare parte formația lor științifică și mai ales matematică, enumerăm pe cîțiva numai, care au ajuns cadre de seamă cu importante responsabilități profesionale, sociale, politice sau culturale : ing. Bujor Almășan, ing. Octavian Groza, Nicolae Mladin, prof. univ. dr. docent Teodor Augustin, prof. univ. Dan și V. Grecu, prof. Toma Simion, prof. Șerban Duma și mulți alții.

Ioan Mărgineanu încă din timpul studenției și apoi ca profesor, a colaborat la diferite reviste și publicații, mai ales de specialitate, precum : Revista de matematici, Numerus, Plaiuri hunedorene, Revista Asociației cadrelor didactice din județul Hunedoara, etc.

I-au rămas, în manuscris, cursuri și lucrări didactice de matematici, folosite de către numeroșii lui elevi și studenți din Cluj-Napoca, care în ziua de 26 februarie 1976, împreună cu îndurerea familiei și o mulțime de foști colegi și cunoscuți, între care și nășăudeni, l-au condus pe ultimul drum, pe acela care va rămînea o figură luminoasă a școlii românești, trecut la locul de cinste și printre foștii elevi, profesori și directori ai liceului „George Coșbuc“ din Năsăud.

*Un apreciat profesor și om de cultură,
Dr. Vasile Scurtu (1906—1968),
la 70 de ani de la naștere*

OCTAVIAN RULEANU

Se conturează un bun început al cercetărilor legați de ținutul Năsăudului. Prinde viață, treptat, galeria evocatoare a celor mai valoroase personalități ale plaiurilor noastre, din vremuri mai îndepărtate sau mai apropiate, care au contribuit prin activitatea obștească sau opera lor scrisă la permanentizarea existenței populației românești în lupta ei pentru drepturi de libertate națională și socială.

Înregistrăm aici o viață de om muncitor, contemporan cu noi și stins prematur în plină putere creatoare. Este profesorul dr. VASILE SCURTU.

DATORII ÎMPLINITE

Vasile Scurtu este originar din comuna Parva, situată în nordul ținutului năsăudean, pe valea Rebrei, regiune muntoasă, unde casele sînt împrăștiate pe distanțe kilometrice. Din această comună au ieșit cîțiva intelectuali dintre care, fără îndoială, Vasile Scurtu este cel dintîi om de cultură. S-a născut la 15 mai 1906 din părinți țărani cu slabă priză materială, fiind primul din cei cinci copii. Graiul slovelor și a valorii lor i le-a deschis inimosul dascăl local George Ciocîrlă, iar școala secundară a urmat-o, ca toți tine-

rii locului, la liceul grăniceresc „George Coșbuc“ din Năsăud între anii 1918—1925. La acest liceu, cu bogate tradiții culturale și literare, tânărul Vasile Scurtu și-a însușit un crez de muncă dotat cu perseverență și tenacitate, trăsături caracteristice multor intelectuali porniți din rîndurile de jos. În inima lui creștea dragostea față de tradițiile poporului nostru, față de limba și istoria lui scrisă de cei mulți și neștiută. Profesori însuflețiți și cărturari mereu însetați de cultură ca Virgil Șotropa, Ion Pecurariu, Vasile Bichigean, Alexandru Haliță i-au cultivat și sprijinit dorințele. Ajuns la Universitatea din Cluj în toamna anului 1925, Vasile Scurtu a urmat cursurile facultății de litere și filosofie unde profesau savanți cu renume ca filologii Sextil Pușcariu, Nicolae Drăgan, G. Giuglea, Th. Capidan, istoricii Ion Lupaș, Alex. Lapedatu, istoricul literar G. Bogdan-Duică, esteticienii Ion Paul, Virgil Bărbat. Licența în română și istorie și-a trecut-o cu mare succes în 1928, iar examenul de capacitate pentru profesorii secundari, în 1930, la română și drept.

Datorită condițiilor materiale precare și-a cîștigat singur existența încă din liceu cînd dădea meditații, iar în învățămînt a intrat la 1 decembrie 1926 spre a-și putea termina facultatea. La 1 septembrie 1930 a fost numit profesor titular la catedra de limba română de la liceul „Mihail Eminescu“ din Satu Mare. Aici a avut un teren bogat de muncă. Preocupările sale lingvistice și istorice și-au găsit o largă perspectivă. Trecutul românesc al Sătmăruului, cercetarea ținutului atît de pitoresc al Țării Oașului și problemele specifice regiunii de graniță i-au înlesnit lui Vasile Scurtu o intensă activitate.

Liceul „Mihail Eminescu“ era o școală viu populată. La catedră s-a dovedit un element dotat profesional, cu o vocație certă pentru cariera aleasă. Receptiv la nou, era printre puținii admiratori, pe-atunci, ai poeziei moderne, răspîndind de la catedră dragostea față de simbolistul Ștefan Petică și față de poezia declarativ-muzicală a lui Ion Minulescu. În condițiile vremii profesorii luptau pentru drepturile lor prin asociații. Vasile Scurtu a condus asociația locală a profesorilor secundari. Printre alte acțiuni ale ei menționăm ființarea unui cerc științific profesional unde se făceau comunicări din toate domeniile de activitate. Calitățile și de bun gospodar și le-a demonstrat cînd a condus ca director liceul comercial de băieți.

O activitate fecundă a dezvoltat pe tărîm obștesc și cultural. În cadrul despărțămîntului județean al „Astrei“ s-a interesat îndeosebi de ridicarea culturală a satelor sătmărene. Nu i-au fost străine nici problemele municipiului, a cărui viață culturală lîncezea sub masca unor sporadice acțiuni. Este membru al unei acțiuni menite să ridice o clădire proiectată a fi „Casă Națională (în spiritul Caselor de cultură de astăzi), semnînd și el actul comemorativ din 20 iulie 1935, act așezat în piatra fundamentală. Despre necesitatea înviorării vieții culturale s-a exprimat adeseori în coloanele

ziarelor locale „Granița“, „Frontul“, „Gazeta“ ori „Gazeta Sătmăreană“ ce o redacta săptămînal.

În aceeași măsură l-a preocupat folclorul și limbajul local, cum este cel din Ugocea.¹ Din acel timp datează începutul muncii sale istovitoare de cercetare a materialului onomaseologic privind termenii de înrudire din limba română, material concretizat apoi sintetic în studiul său de doctorat din 1949. A fost și colaborator, alături de prof. univ. dr. Sever Pop, la Atlasul Lingvistic Român în regiunea Satu Mare.

În 1936 s-a îngrijit de editarea monografiei „Dr. Vasile Lucaciu“² a unui tânăr profesor, Corneliu Mezea, căzut victima unui accident, lucrare premiată de Comitetul local pentru ridicarea monumentului Vasile Lucaciu (din acesta făcea parte). Reținem din prefața acestei lucrări sugestia autorului de a se organiza în cadrul Casei Naționale un muzeu „Dr. Vasile Lucaciu“, precum și apelul lansat de a se aduna donații și lucrări legate de activitatea sa. Cum era și firesc nu s-a realizat nimic din toate acestea.

Cu ocazia manifestărilor prilejuite de dezvelirea monumentului Vasile Lucaciu la 13 decembrie 1936, Vasile Scurtu a ținut o conferință legată de problemele naționale de la granița de vest.³ Cu toate exagerările naționale documentația prezenta și o realitate tristă a stărilor materiale în care se zbătea populația nevoiașă a acestui mănăstire.

Din perioada aceasta datează profilarea obiectivelor sale de studiu științific. Om de cultură vastă, cercetător atent al vestigiilor trecutului legat de istorie, etnografie și cultură în general, Vasile Scurtu s-a specializat treptat în domeniul lingvisticii, ramura vocabularului. În condițiile istorice de-atunci argumentările lingvistice privind latinitatea limbii române și aria ei de răspîndire se găsesc pe primul plan în atenția specialiștilor. Investigația sa se va opri asupra termenelor de înrudire, domeniu necercetat încă suficient la noi.

Studiile și articolele sale conturau rezultate de minuțioasă cercetări arhivistice sătmărene. Îi stăteau la dispoziție o serie de reviste ca „Afirmarea“ Satu Mare,⁴ „Familia“ Oradea, „Transilvania“ Sibiu, „Bulletin linguistique“ București etc. Colaborarea sa la „Afirmarea“ a fost fructuoasă. Această revistă a jucat un rol important în mișcarea de idei a ținutului.⁵ Aici a publicat trei studii apreciable.

Cercetînd atent arhiva liceului „Mihail Eminescu“ din Satu Mare, Vasile Scurtu a găsit în „Anuarul“ din 1867/68 al fostului

1. V. Scurtu: „Cercelări folclorice în Ugocea românească“ în Anuarul Arhivei de Folclor al Academiei Române VI, 1942, 180 pagini, precum și „Le rhotacisme dans la région de Ugocea“ în Bulletin linguistique, IX, pp. 98—103.
2. Corneliu Mezea: „Dr. Vasile Lucaciu — Leul de la Șişești 1852—1922“, Satu Mare, Presa liberă 1936, 144 p.
3. V. Scurtu: „Probleme naționale la granița de vest“, București, „Universul“ 1937, 24 p.
4. Apărută la Satu Mare între 1936—1940 redactată de Constantin Gh. Popescu și Octavian Ruleanu.
5. Nae Antonescu: „Mărturiile revulstice sătmărene“: „Țara de sus și Afirmarea“ în „Limbă și literatură“ nr. 17, 1968, pp. 147—156.

liceu catolic regesc, că la examenul de bacalaureat ținut între 20 iulie — 13 august 1868 s-a prezentat și candidatul Slavici Ioan, născut la 23 ianuarie 1848 în Șiria, jud. Arad, care a urmat clasele I—IV la liceu în Arad, clasele V—VII la Timișoara, iar cl. a VIII-a liceu ca elev particular la Arad.⁶ Se aduce o precizare biografică la cele afirmate de un comentator al lui Slavici, anume profesorul Scarlat Struțeanu. Ioan Slavici nu a dat examenul de maturitate cu o comisie specială, deoarece întârziase, ci a primit aprobarea Directorului regional al învățământului Oradea să se prezinte la Satu Mare unde examenele nu erau încă încheiate. După sistemul de atunci maturitatea (bacalaureatul) nu se dădea în aceeași zi la toate liceele, fiindcă prezida numai directorul regional.

Cercetarea migăloasă a arhivelor l-a făcut pe Vasile Scurtu să se oprească și asupra unui vechi manual de geografie scris în limba latină de un român și tipărit în 1792 la Pozsony (Bratislava), manual care vorbește de Ardeal și deci și de județul Satu Mare⁷. Găsim aici date interesante asupra trecutului orașelor Satu Mare, Baia Mare, Baia Sprie și a altor localități, se fac aprecieri asupra prezenței elementului românesc, deși tendința cărții e vizibil refractară populației românești.

Un capitol deosebit de interesant îl constituie documentarea făcută de Vasile Scurtu după materialele noi privind organizarea cercurilor electorale românești din jud. Satu Mare în perioada următoare dualismului austro-ungar de la 1867.⁸ Se reproduc procesele verbale de constituire a cercurilor, cu numele celor aleși printre care începe a circula tot mai des numele viitorului memorandumist dr. Vasile Lucaciu.

În 1939 publică o monografie privind viața și activitatea lui Petru Bran (1821—1877), un luptător al trecutului românesc din Satu Mare,⁹ prin stăruința căruia s-a creat în 1859 prima catedră de limba română la liceul catolic regesc din Satu Mare. El a fost primul ei titular. Petru Bran era și un om de mare cultură clasică, bibliofil, publicist de valoare și autorul unui volum „Mărgăritare” sau sentințe poetice, prelucrate după mai mulți autori clasici latini.

Perioada 1940—1944 este momentul trist al refugiului și al luptei continue pentru drepturi. Ani de o rară opacitate intelectuală și de încrâncenate privațiuni. În acest interval al teroarei de toate felurile răzbea cu greu actul de cultură adevărată. Profesorul Vasile Scurtu se găsea în acest timp la Craiova, în cetatea foștilor bani. Activa cu aceeași ferveoare profesională la liceul „Frații Buzești”. Pregătirea sa temeinică și calitățile sale deosebite de pedagog l-au impus în 1943, fără voia lui, în postul de inspector șco-

6. V. Scurtu: „Contribuții la viața lui Ioan Slavici — Un popas al scriitorului la Satu Mare” în „Afirmarea”, an III, nr. 3 martie 1938, pp. 25—27.

7. V. Scurtu: „O veche geografie a Transilvaniei. Date importante în legătură cu județul Satu Mare” în „Afirmarea” an. III nr. 4 aprilie 1938, pp. 37—38.

8. V. Scurtu: „Cercurile electorale românești. Din luptele naționale ale românilor sătmăreni” în „Afirmarea” an. IV nr. 11—12 noiembrie—decembrie 1939, pp. 138—142.

9. V. Scurtu: „Petru Bran, Un luptător al trecutului românesc din Satu Mare”, Presa liberă Satu Mare, 1939, 102 p.

lar. Probitatea sa omenească și tactul dovedit în rezolvarea multor probleme școlare i-au câștigat stima celor mulți, în așa fel, încât s-a menținut în post pînă în 1947.

Vasile Scurtu publică în acest răstimp o serie de studii în revistele vremii, în special în cele ardelene. Printre acestea menționăm „Ecolul poeziei lui V. Alecsandri în nord-vestul Transilvaniei”,¹⁰ precum și cele privitoare la cercetarea rotacismului în limbajul regiunii Ugocea și a folclorului din acel ținut, publicate în revistele de specialitate (vezi nota 1). Pentru activitatea sa publicistică de specialitate „Astra” l-a făcut membru corespondent al Secțiunii sale istorice.

Eliberarea țării i-a dat posibilitate profesorului Vasile Scurtu să revină, ca mulți alții, pe plaiurile temporar părăsite în refugiul forțat. S-a stabilit acum la Cluj, unde a funcționat ca profesor, mai întii la fostul Seminar pedagogic universitar, devenit apoi liceul „Emil Racoviță” și în urmă la Seminarul teologic ortodox-român, pînă în februarie 1968 cînd s-a pensionat.

La Cluj, Vasile Scurtu era unul din apreciații profesori de limba și literatura română, fiind mult timp și îndrumătorul didactic-metodist al absolvenților facultății de filologie, viitori profesori. Activitatea didactică s-a extins și în alte acțiuni. N-a uitat comuna sa natală Parva, unde localul vechii școli nu mai corespundea noilor necesități. Vasile Scurtu a pus la dispoziția ministerului, în mod gratuit, casa sa personală, spre a fi transformată în școală. Cu adresa nr. 78532/1947 ministerul i-a adus mulțumiri publice pentru acest gest de înaltă ținută patriotică. De asemenea a ajutat cu vorba și cu fapta ridicarea unei generații de cărturari din comuna sa natală, unde, pînă la el, nimeni nu s-a ridicat la viața slovei și a științei.

Un sprijin substanțial l-a dat Năsăudului în calitatea sa de inspector școlar. După 1944, Năsăudul se găsea în fața unor dezastruoase realități. Școlile lui, desființate pe timpul ocupației hortyste. Liceul, care a funcționat în cei patru ani tot cu limba de predare română, era deteriorat. Clădirea îi fusese transformată în spital. Materialul didactic distrus în mare parte. Biblioteca școlii era devastată și arsă, iar cea profesorală mutilată prin eavcuare. Războiul și-a pus amprenta și aici. Bustul poetului Coșbuc din fața liceului, batjocorit și deformat. Fondurile grănicerești ruinate, incapabile să ajute materialicește liceul, pe care-l administrau și înaintea de cedare. Vasile Scurtu a contribuit la reorganizarea Fondurilor în calitate de membru în comitetul de conducere, a ajutat o serie de tineri spre a deveni apoi profesori la Năsăud și a recrutat la minister un grup de profesori pe care i-a adus la Năsăud. Astfel treptat Năsăudul a început să crească impetuos, pentru ca astăzi să fie un centru cu o populație școlară înzecită.

10. In revista „Transilvania”, Sibiu, an. 72, nr. 4 din 1941.

Bogata sa activitate obștească și științifică din ultimii ani i-a subrezit sănătatea dându-i prea curînd semne alarmante. În două rînduri a fost încercat șocant de o paralizie, dar a reușit să reziste un timp, nu prea îndelungat, deoarece la 19 septembrie 1968 ne-a părăsit definitiv. Se odihnește în cimitirul central din Cluj-Napoca.

PREOCUPĂRI LINGVISTICE ȘI DE ISTORIE LITERARĂ

Domeniul cel mai fecund al muncii sale a rămas tot lingvistica, alături de istoria literară. Harnic scormonitor de arhive, Vasile Scurtu și-a aplecat cu migală atenția spre documentul grăitor al vestigiilor literare și culturale. Ca membru activ al Societății de științe istorice și filologice a ținut comunicări de specialitate și a prezentat studii și lucrări, unele publicate, altele rămase încă în manuscris. A urmărit succesiv drumul lui Coșbuc prin Transilvania și a definitivat astfel un capitol concludent din viața lui Coșbuc, în cinstea centenarului nașterii poetului.¹¹ S-a interesat de începuturile literare ale lui Petre Dulfu, a găsit date noi despre Veronica Micle, precizînd casa în care a avut loc căsătoria cu Ștefan Micle, a închinat un meritos omagiu distinsului profesor universitar, istoric literar și filolog Dr. Nicolae Drăgan, fost elev și profesor al liceului grăniceresc nășăudean, profesor a cărui bogată și necercetată activitate a consemnat-o într-o monografie (rămasă în manuscris). Împreună cu profesorul Mihail Triteanu ne-a documentat despre activitatea „Societății de lectură a elevilor români de la liceul din Baia Mare între 1869 — 1877”.¹² Aduce noi contribuții la cunoașterea colonelului nășăudean Victor Rusu, socotit de contemporani ca unul dintre cei mai mari strategii din primul război mondial.

În atmosfera aceasta de intensă muncă și în noile condiții de valorificare a tuturor capacităților, profesorul Vasile Scurtu și-a dedicat, aproape integral, preocupările spre problemele lingvisticii. Vechea atracție față de onomasiologie și-a găsit acum vast teren de investigații, fiindcă lucra asiduu în cadrul Institutului de lingvistică clujean. Aici și-a lărgit viziunea cercetărilor, și-a îmbogățit cunoștințele prin contactul direct cu operele capitale ale specialității. Participă regulat la toate ședințele de comunicări cu lucrări de specialitate sau la discuții. Este în același timp membru al Societății române de lingvistică și ia parte la diferite sesiuni și congrese naționale ori internaționale. Se interesează acum îndeaproape de toponomia văii Someșului Mare și adună graiul păstorilor din ținutul Nășăudului. Extinde zona cercetărilor de vocabular și la dialectele transdanubiene, în special la dialectul istro-român, unde urmă-

11. V. Scurtu: „Itinerar coșbucean prin Transilvania” în Analele științifice al Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Secțiunea III, Tomul XIV, 1968, fascicula 1, pp. 95—102. Același articol s-a publicat și în „Studii despre Coșbuc”, Cluj 1966, pp. 113—125.

12. Publicat în „Studii și articole de istorie”, vol. VIII București, 1966.

rește anumite pierderi lexicale. Aceste preocupări au rămas — din nefericire — nefructificate, din cauza morții premature. Calitatea de membru al Societății de romanistică i-a dat posibilitatea contactului cu problemele de influențe reciproce între limbile surori.

Pentru buna sa pregătire științifică Institutul de lingvistică din Cluj-Napoca îl cooptează în echipa de redactare a Dicționarului Academiei R.P.R. Astfel între anii 1948—1952 a fost redactor și revizor la dicționar, lucrând la redactarea parțială a literelor P și R.

În laboratorul acesta prodigios, Vasile Scurtu și-a găsit climatul propice în definitivarea amplelor sale cercetări în domeniul onomasiologiei, terminându-și studiul „Termenii de înrudire în limba română”. Se prezintă cu acest studiu în 1949 în fața unei comisii de apreciați lingviști de la Universitatea din Cluj și își susține teza de doctorat cu deosebit succes. Profesorul Vasile Scurtu nu rămâne însă numai la cercetările de pînă acum. Continuă, cu o și mai mare asiduitate, posibilitățile de largire a cîmpului de viziune, îmbogățind terminologia de înrudire cu exemple din dialectele românești sud-dunărene, cu referiri la limbile romanice și la limba maghiară. Devine acum o personalitate științifică remarcată. Aduce în domeniul acesta, puțin dezvoltat, noi contribuții la studiul terminologiei de înrudire în limba română pe care le publică în revistele de specialitate.¹³ Participă în cadrul Institutului de lingvistică, în vara anului 1963, la cercetările toponimice din Valea Ampoiului. Este mereu prezent la toate manifestările publice ale societăților științifice. Susține comunicări de ordin lingvistic și istoric-literar, publică articole în *Lucefărul*, *Tribuna* etc.

CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE PUSE ÎN SLUJBA NEAMULUI

Îndelungata sa activitate de cercetare științifică în domeniile ce-l preocupau s-a concretizat mai pregnant în trei opere pe care ținem să le recenzăm spre a demonstra valoarea lor. Le luăm în ordinea apariției :

„P e t r u B r a n, un luptător al trecutului românesc din Satu Mare“ (1939)

Este o carte de 102 pagini plină de un vibrant elogiu adus nu doar unei marcante personalități române locale, dar și însăși cauzei poporului român asuprit în trecut.

Petru Bran, protopop și profesor (1821—1877) a fost pentru ținutul Sătmăruului românesc un vajnic luptător al drepturilor și libertăților populației române. Prin stăruința lui s-a creat în 1859 prima catedră de limba română la liceul catolic-regesc din Satu

13. Vezi revistele „Cercetări de lingvistică“ VII (1963) pp. 275—292 și „Studii și cercetări de lingvistică“, XIV (1963) pp. 457—469.

Mare, fiind primul ei titular. Dar el a fost și un om de o aleasă cultură clasică, bibliofil, publicist valoros și autorul unui volum de aforisme, „Mărgăritare“.

Studiul lui Vasile Scurtu cuprinde pe lângă viața de zbucium și jertfă a lui Petru Bran și ample referiri la situația social-politică a Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Asistăm la mașinațiunile autorităților dualiste de a deznaționaliza populația românească prin diferite mijloace administrative în toate domeniile de activitate, inclusiv biserica. Petru Bran a căutat să înființeze posturi de învățători români, care să propage dragostea de limbă și neam a copiilor de origine română. Ca profesor de limba română la liceu, Petru Bran a fost un animator al tineretului prin activități multiple, în afara clasei. A condus cu abilitate o Societate de lectură a clevilor. S-a păstrat, printr-o fericită întâmplare de un fost elev, registrul cu procese-verbale începând cu anul școlar 1862—63. Societatea a ființat între anii 1859—1867 (anul dualismului). Se dă numele tuturor elevilor români, a comitetului societății pe fiecare an și activitatea depusă. Fiecare ședință începea și se termina cu un cântec național. Elevii citeau ziarele românești din țară. Deviza societății scrisă pe pagina întâia a registrului era „libertate, frățietate, egalitate“ și versuri din „Hora Unirii“ a lui Alecsandri. Societatea avea și o frumoasă bibliotecă românească cu volume de educație patriotică. Ex. volume despre faptele mărețe ale unor patrioți domnitori ca Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, apoi **Peregrinul transilvan** al lui Ion Codru-Drăgușanu, **Povestea vorbei** de Anton Pann, și altele.

Ca literat Petru Bran este și autorul unei cărți educative intitulate : **Mărgăritare sau sentințe poetice, filozofico-morale-estetice; după mai mulți autori clasici latini, prelucrate de PETRU BRAN, protopop și profesor.** Cartea cuprinde 505 sentințe poetice din operele lui Ovidiu, Horațiu, Terențiu, Virgiliu, Propertiu etc. Ideea fundamentală este prelucrată în versuri (ca la Anton Pann), ceea ce îi dă un caracter de originalitate. Iată câteva din aceste „mărgăritare“. Despre muncă : „Lăudăm cu ușurință timpuri vechi, în-cărunțite / Dar prezentul ne întinde câmp de fapte, de merite“ sau „Cunoștințele diverse sunt ca florile frumoase / Folosite-nțelepțește ne aduc fructe mănoase“. Încrederea în viitorul fericit al neamului : „Bradul sfîșiat de fulger înc-odată înverzește, / Românimea deșteptată are zile și-nflorește“ ori „Numărați nisipul, iarba, frunza codrilor bătrîni / Și veți ști cît suferiră virtuozii de români“. Izbăvirea : „După iarna rece vine primăvara înflorită / După suferințe grele mîntuirea cea dorită“.

P. Bran are și câteva idei originale în privința scrisului corect expuse în articolul **Anomalii lingvistice în jurnalele din România**, publicat în ziarul „Federațiunea“ din 1869 ca răspuns la articolul lui Maiorescu din 1868 **Limba română în jurnalele din Austria**. Laudă pe Maiorescu pentru ideile bune ; în același timp însă remarcă și existența unor observații prea rigide, însoțite de deduceri

exagerate. Deci se hotărăște să arate și el anomalii din unele „scri-suri“ din Convorbiri literare sau din Românu! lui C. A. Rosetti. Dacă mențiunile legate de Convorbiri literare sînt bazate pe observații de pe pozițiile purismului latinist, cele referitoare la Românu! sînt demne de reținut. De ex. se face abuz de consoane duble (effectu, elle etc.); există lipsuri de acord, apoi nefirescul expresiei „mai superior“ în loc de „mai presus“; nu se poate spune: „trimiterea unor oameni în căminele lor“, ci la căminele lor, adică la vetrele lor.

Participarea lui P. Bran la discuțiile despre scrierea corectă este o contribuție culturală și patriotică meritorie, în acea perioadă cînd problema preocupa intens pe toți învățații noștri.

V. Scurtu încheie lucrarea sa cu aceste afirmații concludente: „dubla înfățișare de luptător național și scriitor preocupat de toate problemele intelectuale ale timpului său, îl ridică alături de marii luptători ai Ardealului de la mijlocul veacului trecut“.

„CERCETĂRI FOLCLORICE ÎN UGOCEA ROMĂNEASCĂ (JUD. SATU MARE)“.

— Extras din „Anuarul Arhivei de folclor“ VI, publicat
de Ion Mușlea, București, 1942 —

Studiul, apărut în 1942 marca în acele momente de restriște istorică un document prețios privind prezența elementului românesc preponderent, în cel mai îndepărtat colț de țară din Nord-Vest, vremelnice înstrăinat atunci. E vorba de ținutul Ugocei din județul Satu Mare, format din 16 localități, în imediata vecinătate a Țării Oașului cu care are multe afinități, dar nu se confundă. Atestată documentar încă din secolul al XIII-lea, Ugocea a format un ținut administrativ cu o populație majoritar românească, participantă de-a lungul timpurilor la multe acțiuni de luptă națională și socială. Supusă în permanență la presiuni discriminatorii, Ugocea a rezistat viguros datorită nu numai unui spirit de continuă rezistență în fața constrîngerilor, ci și a unor tradiții străbune, păstrate cu sfințenie din moși-strămoși, carapace puternică de viață românească. Această străveche zestre o constituie folclorul pe care autorul studiului s-a străduit să ni-l transmită ca mărturie peste veacuri.

Se face în capitolul I o atentă cercetare asupra tuturor aspectelor de viață materială și spirituală. Ne interesează descrierea gospodăriei, a locuinței și a inventarului casnic, alături de hrana săracăcioasă a oamenilor (zilnic mămăligă „tocana lor“, pîinea de grâu fiind folosită numai la marile praznice), precum și alte elemente etnografice despre tipul și portul, apropiat de cel oșenesc și maramureșean. Firea ugocenilor e veselă, dar și dîrză. Sînt iubitori de libertate — precizează autorul — și le place să-și satisfacă poftele instinctive de multe ori, nestingheriți de nimeni. De aceea nu se îm-

pacă cu restricțiile impuse de legi (ale burgheziei n.n.). Jandarmii și autoritățile care le pun piedici... sînt mereu ironizați, insultați și amenințați în „știpuriturile“ (strigăturile) lor. Starea culturală a fost și în trecut nesatisfăcătoare. Se menționează, ca un succes, afirmația că într-un sat numărul știutorilor de carte, datorită unor dascăli inimoși, a atins „chiar“ 50 la sută.

Studierea folclorului constituie miezul capitolului II. Datorită infiltrărilor de elemente străine s-ar părea că folclorul ar fi sărac. Dar nu a fost așa. Aproape toate genurile sînt reprezentate din belșug. Predomină multe practici magice și superstiții, caracteristice omului lipsit de cultură. Poate tocmai acest primitivism i-a dat populației românești puterea de a rezista furtunii vremurilor, semn al vitalității neamului nostru.

Balada e puțin cunoscută în Ugocea. S-au păstrat totuși cîteva preamărind faptele haiducilor Pinteș, Gruia, Ciobre și Tincu. Doinele cu acest nume nu există. Ele se numesc „hori“ sau „cîntece“. Strigăturile se numesc știpurături (ca și în Țara Oașului). Jocul sau hora se cheamă „danț“. Se cunosc două feluri de joc : danțul, un fel de învîrtitură și „roata“ jucată numai de feciori. Puțin interes s-a constatat și față de povești, legende, snoave, ghicitori, cimilituri). În schimb „cîntecele la morți“ .bocetele sînt răspîndite și în genere se improvizează pe loc, după împrejurări, neputînd fi reproduse decît în parte, în elementele lor comune.

În capitolul III autorul studiază graiul în particularitățile lui mai importante. Se atestă prezența accidentală a vorbirii „rotacizate“. Descrierea obiceiurilor legate de sărbătorile de iarnă, la nașteri, nunți și înmormîntări formează obiectul ultimului capitol. Ele sînt redată succint și pot interesa pe etnografi.

Reproducerea textelor culese (507 la număr) ocupă partea cea mai mare a operei. S-au păstrat în reproducerea textelor unele fonetisme caracteristice, precum și cuvintele regionale, pe care le explică în glosarul de la sfîrșit.

Dintre balade remarcăm „Vinderea nevestii“ din cauza „sușigului“ (nevoii), apoi „Vășii și Irina“ cu tema flăcăului bogat ce nu-și poate lua de nevestă o fată săracă, motive sociale generalizate.

La doine observăm același contrast dur al diferențelor de clasă. Unele texte ne duc direct la Eminescu (o dovadă în plus a ariei de răspîndire a folclorului românesc). Iată cîteva versuri (reproduse în ortografia actuală) : „Trimite, mîndră trimete / Ce-i în sat la voi mai verde, / Că și eu trimete-ț-oi / Ce-i mai verde pe la noi“. Sau : „Ciunguluț (arbore uscat), ciunguluț mare, / Ce te legeni așa tare? / Cum nu mni m-oi legăna, / Am auzit că m-or tăia / Și m-or face colțeșele (bucăți), / Și m-or pune-n cărușele / Și m-or duce la Bistrița / Din noi or face temnița“.

Strigăturile sînt bine reprezentate. Temele sînt cele cunoscute pe întreg teritoriul patriei, anume ironie și biciuire de vicii sociale și individuale. O caracteristică o constituie răzvrătirea împo-

VASILE SCURTU

TERMENII
DE
INRUDIRE
IN
LIMBA
ROMANA

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

triva organelor administrative impilatoare. Ex. : „Bine taie cuțitu / Că l-am ascuțit amu / Pe tociță, la primar / Să tai capu la jîndari!“. Sau : „Nici acela nu-i ficior, / Care n-are la pticior, / Tri cuțite ș-on pistol“.

Cele 35 de tradiții culese sînt legate în cea mai mare parte de elogierea faptelor lui Pinteza Viteazu intrate în legendă. Altele privesc pe diferiți haiduci sau întîmplări tragice de pe vremea năvălirii tătarilor. Poveștile, legendele și snoavele nu aduc ceva specific ținutului. În schimb bocetele au accente de sinceră vibrație sufletească.

O adevărată colecție de boli și remedii ne dau cele 173 de descîntece și magie. Cercetate pe îndelete ele ar forma un întreg „cod“ de medicină populară empirică și superstițioasă, nelipsită nici de riscuri în ce privește rezultatul aplicării vrăjilor. E un capitol elocvent al stadiului de înapoiere culturală a satelor din trecut.

„TERMENII DE ÎNRUDIRE ÎN LIMBA ROMÂNĂ“

Editura Academiei R. S. România, București, 1966

Anul 1966 îi aduce bucuria de a-și vedea amplul său studiu al termenilor de înrudire publicat într-un elegant volum de 402 pagini în Editura Academiei. Autorul aduce mult material inedit, înregistrat în diferite regiuni mai ales din Transilvania. Aparatajul științific e vast și are o informație bibliografică cuprinzătoare, română și străină. Utilizează aproape tot ce s-a scris în acest domeniu. Izvoarele locale sînt luate din întreaga perioadă a scrisului românesc, texte și documente vechi, literatură beletristică și folclorică. Metoda de cercetare e complexă, fiecare termen fiind tratat atît pe plan diacronic cît și sincron. Nu lipsesc nici referirile de ordin stilistic. Sînt și 35 hărți lingvistice întocmite pe baza materialului din „Atlasul Lingvistic Român“, utile pentru considerațiile ce se pot face pe marginea lor. Se atestă și prin aceasta originea latină a limbii noastre și aria ei de răspîndire pe întreg teritoriul locuit de români. Fiecărui termen analizat i se indică etimologia. În această direcție autorul aduce multe contribuții noi, mai ales cînd e vorba de cuvinte regionale. De asemenea, cînd e nevoie se fac comparații cu termenii de înrudire din celelalte limbi române. Etimoanele sînt redade uneori în alfabetul limbii respective, dar de cele mai multe ori sînt transliterate.

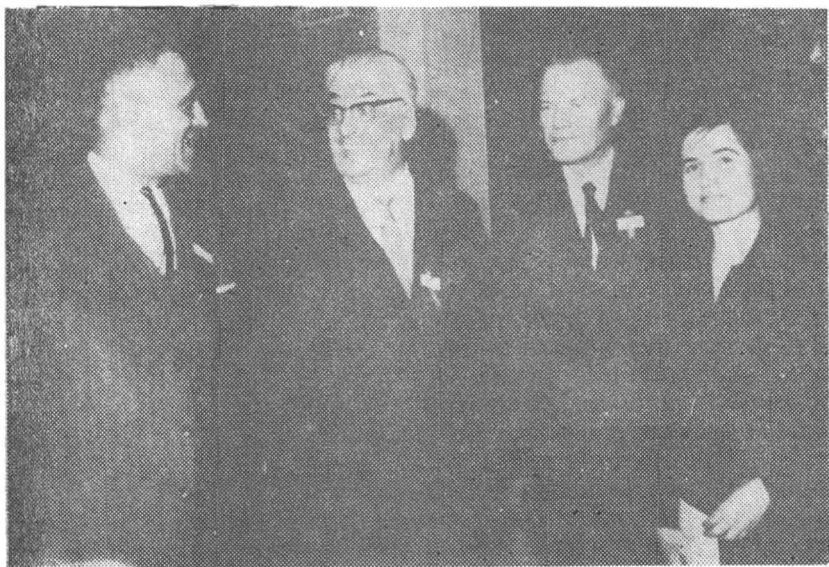
Studiul se încheie cu concluzii generale, bibliografie și un indice de cuvinte. Reținem din concluzii ideea că aproape toți termenii de bază își au originea în limba latină și că acești termeni de înrudire reflectă în ei viața materială și spirituală a poporului nostru, dovadă al caracterului social al limbii.

Lucrarea aduce o contribuție deosebită la dezvoltarea cercetărilor lingvistice din patria noastră. Prin valoarea și utilitatea ei incontestabilă ea se impune de la sine nu numai specialiștilor, ci și tuturor celor ce se interesează de studiul limbii române.

Apariția operei a fost salutăată cu deosebită apreciere, atât de publicații literare ca *Tribuna*, *Steaua*, *Ramuri*, *Argeș* ș.a. ,cât și de revistele de specialitate *Limba română* și *Revue des études sud-est européennes*, *Revue roumaine d'histoire*, *Cercetări de lingvistică*, *Studii și cercetări lingvistice*, *Analele Universității Timișoara — Seria Științe filologice*, *Nyelv és irodalomtudomány közlemények*, *Revue roumaine de linguistique*, etc.

Încununarea acestor elogii s-a concretizat la începutul anului 1968 când Academia R.S.R. a onorat-o cu premiul „Timotei Cipariu” pe 1966. Evenimentul a fost înregistrat și salutat atât la radio-televiziune cât și în presă. Astfel în ziua de 14 martie 1968 la emisiunea „Mult e dulce și frumoasă” lingvistul Marius Salla a prezentat-o elogios. Din presă menționăm interviul acordat de Vasile Scurtu lui I. Călian de la ziarul „Făclia” din Cluj, publicat în 14 martie 1968. V. Scurtu a arătat că studiul său „este prima încercare românească de onomasiologie și printre puținele din lume. În 1895 Ernest Tappolet tipărea o modestă lucrare de vreo 30 de pagini despre termenii de înrudire din limbile romanice, referitor în

Dr. Vasile Scurtu cu prof. Alf. Lomhard (Suedia) și Ciplea (Cluj)

special la franceză și italiană și doar în fugă la română“. Intenții? Va susține la Congresul romaniștilor din aprilie (1968) la București comunicarea „Unitatea romanică în terminologia înrudirii“. Profesorul Scurtu mai spunea că pentru viitor, acum fiind pensionar, va avea suficient timp la dispoziție spre a realiza dorința de a studia toponimia în graiul năsăudean pe care îl cunoaște din copilărie. (Disparația sa prea timpurie ne-a lipsit de o valoroasă cercetare).

Personalități marcante din Europa au ținut să-și exprime în scrisori pline de afecțiune, impresii măgulitoare și competente privind numai personalitatea profesorului Vasile Scurtu, dar și știința românească actuală. Astfel, profesorul Carlo Tagliavini de la Universitatea Padova-Italia, în scrisoarea sa din 14 octombrie 1966, după ce arată că întârzierea răspunsului la primirea volumului se datorește dorinței de a o fi citit, continuă : „Cartea dv., nu numai că este bună între puținele monografii de onomasiologie în domeniul limbii române, ci și una dintre cele mai bune și mai bogate în domeniul romanic în general. Dvs. aveți cunoștințe largi de limbi romanice, precum și o bună informare în slavistică și în domeniul limbii maghiare — ceea ce de altfel e necesar pentru o lucrare de onomasiologie românească“.

Profesorul Tagliavini își exprimă dorința de a-l întâlni la Congresul lingviștilor din aprilie 1968 de la București. La acest congres Vasile Scurtu a prezentat comunicarea „Unitatea romanică în terminologia înrudirii“. Întâlnirea sa cu savantul profesor Carlo Tagliavini a marcat considerația de care s-a bucurat activitatea lingvistică a lui Vasile Scurtu.

Profesorul Șt. V. Semcinski de la Universitatea din Kiev îi scrie la 15 ianuarie 1968 mulțumindu-i pentru carte, pentru amabilitate și pentru cuvintele calde ce i le-a adresat. Arată că e îndeaproape interesat de tema monografiei, întrucât o studentă de-a lui, care a primit ca temă analizarea concordanțelor sau diferențelor dintre termenii de înrudire din limba română și cea ucraineană, s-a folosit din plin de monografia aceasta. Studenta este acum colaboratoare științifică la sectorul de dialectologie al Institutului de lingvistică și la rândul ei îi trimite cele mai sincere urări de bine și de mari succese.

Aceleași calde elogii i le aduce și profesorul Alf. Lombard de la Institutul de studii romanice al Universității din Lund-Suedia. În scrisoarea sa din 28 iulie 1966 îi spune printre altele : „Aveți

aici adunat un material foarte bogat. Poate că studiul nu aduce soluții noi, dar totul e foarte bine reunit și alcătuiește o excelentă punere la curent a problemei“.

Și-au mai exprimat păreri laudative și alte personalități remarcabile ca : prof. dr. Kurt Baldinger și prof. dr. Gerhard Rohlf, ambii de la Universitatea din Tübingen, prof. Karl Neubert, care în 1967 și-a trecut doctoratul la Erlangen cu tema „Terminologia pentru unchi și mătușă în limbile romanice“, folosind în mod deosebit formele noi și teoriile găsite în cartea lui Vasile Scurtu,¹⁴ prof. dr. Werner Bahner de la Universitatea din Berlin, prof. Jean Perrot de la Universitatea din Paris, prof. V. Sorbală de la Universitatea din Leningrad, prof. Radu Flora de la Universitatea din Belgrad ș.a.

Pentru întreaga sa activitate închinată propășirii naționale și culturale a patriei, ținutul Năsăudului are datoria să-l așeze în galeria fiilor lui prețuiți.

---

14. V. Scurtu, recenzii cu titlul „Karl Neubert: „Die Bezeichnungen von Onkel und Tante in den rumänischen Sprachen“, publicată în „Cercetări de lingvistică“, an. XIII, 1, ianuarie—iunie 1968, pp. 146—148.

Tehnoredactor : ION CRĂCIUN

**Dat la cules 1 XI. 1977. Bun de tipar 12 XII. 1977 Format 1/16 din
70×100. Tiraj 1000 exemplare din care 100 legate. Coli de tipar 23.
Hirtie scris I A/80 gr.**

Tiparul executat la Tipografia „Maramureș”

Baia Mare, c-da nr. 7468

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

